

luc verstraete

appeltjes

*van het
meetjesland*

Uitgegeven met de steun van
- de Vlaamse Gemeenschap
- het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen
- de gemeente Aalter

PO0143464

Omslagtekening van Luc Verstraete

A P P E L T J E S
V A N H E T
M E E T J E S L A N D

JAARBOEK
van het
HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP
VAN HET MEETJESLAND
Nr. 52 - 2001

MALDEGEM
2001

In memoriam

Mgr. Leo-Karel De Kesel

In eenvoud en zachtmoedigheid

Adegem, 1 oktober 1903 – Gent, 3 augustus 2001

Hugo NOTTEBOOM

Op vrijdagavond 3 augustus 2001 overleed te Gent monseigneur Leo-Karel de Kesel in de gezegende leeftijd van 97 jaar. Hij was vanaf de stichting tot aan zijn overlijden een trouw en eminent lid van ons Genootschap.

Leo-Karel De Kesel werd op donderdag 1 oktober 1903 in Adegem geboren, op het feest van Sint-Bavo. Op Bamis, zoals de mensen zeggen. Een symbolische dag, want nagenoeg zijn hele verdere leven bracht hij door onder de hoede van de patroon van het bisdom Gent. Zijn priesterleven verloopt opvallend in een vierkant rond de Sint-Baafskathedraal: het seminarie aan de Reep, het bisdom aan het Bisdomplein, zijn verblijf in het klooster van de Dochters van Liefde aan de Limburgstraat en ten slotte in het klooster van de zusters Kindsheid Jesu aan de Nederpolder.

ADEGEMSE JEUGD

Leo-Karel was de eerste telg uit het gezin van August en Maria Rutsaert, later zouden er nog vier zussen en een broer worden geboren. Vader August was een succesvol zakenman en graag gezien politicus die, als burgemeester van Adegem nagenoeg het hele interbellum overspande. Na de oorlog nam de benjamin van het gezin, broer Albert, de politieke fakkel over en werd op zijn beurt burgemeester van Adegem en na de fusie met Maldegem, schepen van de gemeente. Zus Lydie huwt in 1931 met Louis Kiebooms, CVP-parlementslid van 1946 tot 1968. Als politiek gevangene verblijft Kiebooms 4 jaar in het concentratiekamp van Sachsenhausen, na zijn bevrijding krijgt hij een triomfantelijke ontvangst in Adegem. Een andere zus, Majella, treedt op 15 oktober 1928 in bij de Carmel in Gent waarna ze in 1956 naar Zweden vertrekt om er de Carmel Glumslöv te stichten.

In Adegem gaat de kleine Leo eerst naar de bewaarschool van de Zusters van Maria en Jozef, in de lagere school les krijgt van meester Octaaf Boute en van meester De Baets. Hij maakt er kennis met hun strengheid en hun *opvoedkundige* hand. De latere monseigneur, zo wisten tijdgenoten te vertellen, wist echter zijn mannetje te staan bij de spelletjes *op de koer* en hij liet zich beslist niet in een hoekje duwen. Zelf sprak hij met steeds vertedering over zijn Adegemse schooltijd.

IN HET SINT-VINCENTIUSCOLLEGE

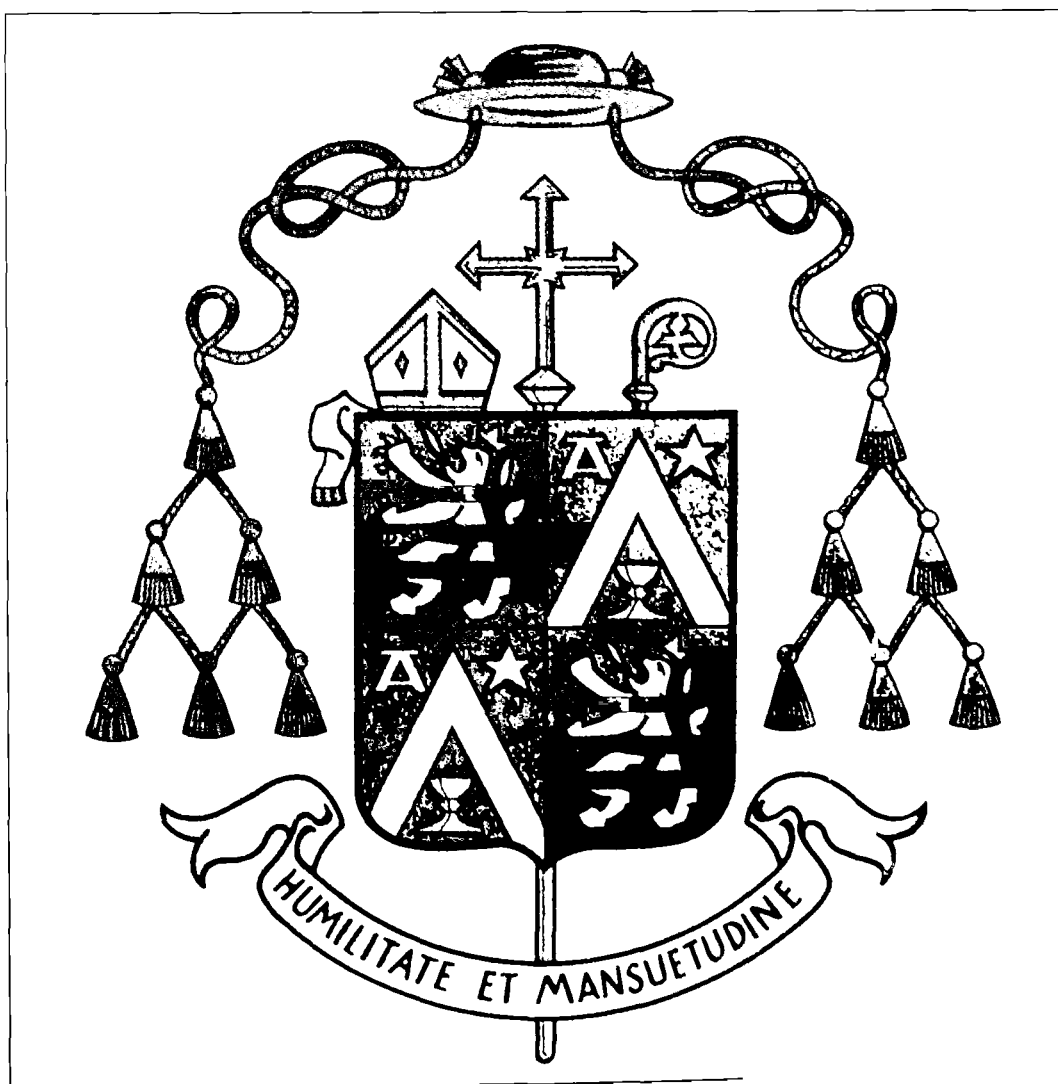
Leo had het geluk verder te mogen studeren, in 1913 wordt hij ingeschreven als intern in het Sint-Vincentiuscollege, nogal eens smalend het *boerkenscollege* genoemd, maar dat door de schitterende resultaten van zijn oud-leerlingen, de spotnaam weet om te buigen tot een eretitel. Samen met hem zaten onder ander Réguul Verstraete uit Adegem en Edmond Tieleman uit Watervliet bij hem in de klas. Réguul huwt later met een zus van de echtgenote van broer Albert, Tieleman wordt leraar en sticht het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland. Gedurende zes jaar stapt *Keselken* heen en terug naar Eeklo, 14 kilometer per dag. Niet te verwonderen dat hij zijn fikse stap nooit meer kwijtraakt.

Toevallig ontdekten we enkele uitslagen van Leo De Kesel. In de uitslag van het schooljaar 1916-1917, zeventien leerlingen namen deel aan de examens, eindigt hij voor het vak godsdienst merkwaardig genoeg slechts op de tiende plaats. Iedereen zou van een latere monseigneur beter hebben verwacht voor dit vak! Zijn beste vakken zijn voordracht (4de) en geschiedenis (5de). In rekenen, Latijn en *vlaamsch* munt hij zeker niet uit, want hij eindigt voor deze vakken op de veertiende plaats. De andere vakken waren: Grieks (13de), Frans (11de), aardrijkskunde (9de). Bij 'uitmuntendheid' treffen we zijn naam aan op de elfde plaats en voor *vlijt* staat hij op de 13de plaats. Alles bij elkaar genomen eindigt hij als vijfde van de klas. De jonge Leo was een beetje als de wijn, hij verbeterde naarmate hij ouder werd en de studies vorderden. In 1920-1921, retoricaklas, staat hij voor *excellence* op nummer drie, hij is de vlijtigste leerling van de klas geworden en ook voor godsdienst prijkt hij nu op de *eerste plaats*. En voor *éloquence*, *Vlaamsche Taal* en nagenoeg alle andere vakken vinden we hem bij de eerste vijf.

PRIESTERROEPING

De jonge student voelde zich geroepen tot het priesterschap en hij zet zijn studies verder aan het Kleinseminarie te Sint-Niklaas, waarna het Grootseminarie te Gent volgt. Een bijzonder belangrijke dag is ongetwijfeld 18 april 1929, op die tweede paasdag wordt hij immers in Mechelen tot priester gewijd door mgr. Van Roey, de latere aartsbisschop. 's Anderendaags draagt hij zijn eremis op in de Sint-Adrianuskerk van Adegem. Met de fanfare *De Verentigde Vrienden* aan het hoofd, stapt de

kersverse priester met zijn ouders, broer en zussen, familieleden en vele Adegemnaren naar de kerk "die glom onder de feestelijke verlichting terwijl het orgel uit volle longen zong". Professor Nobels van het Mechelse seminarie houdt de gelegenheidshomilie. Op deze heuglijke dag schenkt de familie De Kesel aan de Adegemse kerk twee kroonluchters als blijvend aandenken. Ze hangen nog steeds in het koor. Later, naar aanleiding bisschopswijding van Leo-Karel De Kesel in 1961 worden nog eens twee kroonluchters geschonken. En als neef Jozef, nu vicaris-generaal van het bisdom, door zijn oom-bisschop op zaterdag 26 augustus 1972 in de kerk van Adegem priester wordt gewijd, wordt nog eens hetzelfde geschenk gegeven.

Wapen van Mgr. De Kesel.

Aan de universiteit van Leuven behaalt de jonge priester in 1929 zijn licentie theologie en kerkelijk recht. Achtereenvolgens wordt hij professor kerkgeschiedenis en liturgie aan het seminarie van Gent (van 1929 tot 1956), geestelijk directeur (1932) en president van het Grootseminarie (1948). Bisschop Calewaert wijdt hem op vrijdag 24 februari 1962 tot vicaris-generaal en titulair bisschop van Synaüs en hulpbisschop van Gent. Naar aanleiding daarvan wordt hij in Adegem op zondag 26 februari geestdriftig gehuldigd, "dat alles echter zo gemoedelijk en eenvoudig, echt typisch Adegems zou verlopen, heeft wellicht niemand durven denken".

Als wapenspreuk kiest monseigneur *Humilitate et mansuetudine*, in eenvoud en zachtmoedigheid. Het wapenschild is een associatie van het oude wapen van de Sint-Baafsheerlijkheid en van nieuw eigen wapen. Het draagt "gevierendeeld, in 1 en 4 van azuur een gedwarsbalkte leeuw van zilver en keel uit zeven stukken, gewapend, getongd, gekroond van goud, in 2 en 3 van azuur een zilveren keper, vergezeld van de letter A, een vijfpuntige ster links, in de punt een kelk, alles van goud". Het schild is omkranst met de bisschoppelijke waardigheidstekenen en met de bisschopsleuze. De letter A is de beginletter van Amandus, stichter van de Sint-Baafsabdij, en van Adegem, geboorteplaats van de bisschop." De ster wijst op Maria, ster der zee, de kelk – een typisch priesterlijk zinnebeeld – symboliseert de vroomheid van de bisschop en zijn jarenlange ijver voor de vorming van de priesters in het seminarie.

In 1974 legde monseigneur zijn functie als vicaris-generaal neer, in 1990 zijn functie als hulpbisschop. Het is verder onbegonnen werk alle taken, ambten en functies én de vele verdiensten van mgr. De Kesel op te noemen. Dat is werk voor zijn biograaf. Toch willen we enkele aspecten ervan belichten.

GOUWPROOST VAN DE KSA

In 1934 wordt de jonge seminarieprofessor gouwproost van het Jeugdverbond voor Katholieke Actie. Hij stuurt aan op een zuiver kerkelijk-strijdende KSA waardoor er ruimte vrijkomt voor een meer Vlaams-strijdende vereniging als het Algemeen Katholiek Dietsch Studentenverbond (AKDS) wat wel niet de bedoeling was. Tussen de KSA en het AKDS worden onderhandelingen gevoerd, maar de verschillen blijven onoverbrugbaar. Weinig succesvol bleek het initiatief van Leo De Kesel om de Vlaamse werking van de studenten toe te vertrouwen aan het Jong Volksche Front (JVF). Tenslotte schaart De Kesel zich in 1937 achter het gewijzigde programma van de KSA dat een versmelting van Katholieke Actie, Vlaamse strijd en moderne jeugdbewegingmethodiek voorstond. Er wordt nog een poging ondernomen om het JVF van de grond te krijgen, wat Leo De Kesel echter niet zag zitten, waardoor het ophield te bestaan. Door zijn drukkere heroepsbezigheden houdt de professor zich minder bezig met de KSA, in 1950 ten slotte wordt een nieuwe gouwproost aan-

gesteld. Aldus zien we dat mgr. De Kesel een vrij belangrijke rol speelde - soms ongewild - in de ontplooiing van de Vlaamse Katholieke Studentenactie.

EEN LITURGISCH VERNIEUWER

Mgr. De Kesel wordt na het Tweede Vaticaans concilie een expert in de vernieuwing van de liturgie. Als professor liturgie is hij reeds in 1946 aangezocht als redactielid voor het 'Tijdschrift voor Liturgie' en hij ligt in 1956 aan de basis van de Vlaamse liturgische studiedagen. Vandaar dat hij in 1961 en 1962 met bisschop Calewaert in Rome de conciliesessies over de liturgie volgt. Hij wordt voorzitter van de Interdiocesane Commissie voor Liturgische zielzorg (ICLZ) waardoor het hem mogelijk wordt een krachtige stimulans te geven aan de inpassing van de volkstaal in de liturgie. Hij pleitte in dat verband voor een nauwe samenwerking met Nederland en Frankrijk. In 1967 wordt hij ook nog benoemd tot lid van het Consilium Liturgicum te Rome.

DE SINT-BAAFSKATHEDRAAL

De zorg van monseigneur voor de Sint-Baafskathedraal is legendarisch, en nettere kerk moest men ver gaan zoeken. Als schatbewaarder, en later als voorzitter van de kerkfabriek van Sint-Baafs, zet hij zich onverpoosd in voor de luister van de kathedraal. Herstellingen binnen en buiten, de vernieuwing van de cryptekerk, de restauratie en onderhoud van de kunstwerken, niets was mgr. De Kesel te veel om de kathedraal tot een van de meest gewaardeerde kunstmonumenten van het land te maken. *"In de kathedraal is er veel prachtige kunst, maar ze dient op de eerste plaats voor de godsdienstverkondiging en niet voor 't museum"*, aldus monseigneur. Over de materiële inrichting van de kathedraal en over het Lam Gods kon hij honderduit vertellen. Bijvoorbeeld: *"Alle dagen wordt in de kathedraal om elf uur een mis gelezen, en dat is al zo sinds de vijftiende eeuw, alle dagen. Die mis gebeurt op verzoek van mijnheer Vijdt, dat heeft hij gevraagd toen hij het Lam Gods in de zijkapel liet ophangen. In veertiendhonderd en oneffen dat deed hij niet alleen voor zijn eigen zielenheil, maar ook voor de geloofsgemeenschap."* De bisschop vond het heel spijtig dat het beroemdste schilderij van de wereld uit zijn natuurlijke omgeving - de Vijdtkapel - werd verwijderd, hij was een vernietiging van de oorspronkelijke betekenis: *"Het Lam Gods werd geschilderd om de mensen te helpen beter de diepte van hun geloof te ontdekken en men heeft er een museumstuk willen van maken."*

Dikwijls schrokken toeristen zich een hoedje als ze in de kathedraal plots een heuse bisschop zagen opduiken voor wie het niet te min was hun een gratis rondleiding te geven. Meestal werden de verbaasde mensen dan ook nog eens meegetroond naar zijn werkkamer waar hij aanschouwelijk en didactisch les gaf over het Lam Gods, zijn lievelings-

De kist met het stoffelijk overschot van de overleden bisschop in het koor van de Sint-Baafskathedraal. Op de vier kandelaars prijkt het wapen.

schilderij. Door de omgang met vele mensen ontving hij brieven van over heel de wereld, dozen vol. Iedereen vertelde hem zijn verhaal en allemaal kregen ze een opbeurend briefje terug. "Zo ben ik ook een beetje missionaris," zei hij.

ZIJN GEBOORTEDORP

Nooit vergat de bisschop zijn geboortedorp. Reeds als jong priester was hij nauw betrokken bij de oprichting van het H. Hartbeeld dat vroeger in al zijn glorie voor de ingang van de kerk stond. Voor de inrichting van de kapel in het hospice schonk hij een paar missalen, hij zorgde ervoor dat er een behoorlijk tabernakel kwam, een kelk en een monstrans zodat de residenten de mis op een decante wijze konden bijwonen. Hij kwam in 1973 hoogstpersoonlijk naar de tentoonstelling over Adegems verleden die was opgezet naar aanleiding van *Het Jaar van het Dorp*. Zijn kritische opmerkingen en verhelderende commentaar verraadden een meer dan gewone liefhebber voor de geschiedenis.

En telkens als er een boek of een nieuw *Appeltje* van de persen rolde, viel er een paar dagen een bemoedigend briefje in de bus met meestal een proficiat, maar af en toe ook met een kritische noot. Hij las niet alleen alles wat over het Meetjesland verscheen, hij deed zelf ook onderzoek naar de patroonheiligen van de kerken in het bisdom. Hij hoopte aan de hand daarvan het verloop van de missionering van het bisdom Gent te kunnen reconstrueren. Jammer dat hij deze studie niet heeft kunnen afmaken. Of ligt ze misschien toch ergens verborgen in een of andere lade van zijn bureau?

Het was erg gezellig bij monseigneur. Hartelijkheid en ongedwongenheid waren er troef, een kanarietje hield hem jarenlang gezelschap. Monseigneur vertelde, vertelde en bleef vertellen. Hij haalde de beste van Balegem boven, goot één keer, soms twee keer in, keek dan plots op zijn klok, en voor je 't wist had hij afscheid genomen. Van zijn dagelijkse tijdschema week hij maar zelden af.

Bij zijn rijk gevulde bibliotheek hing de grafspreuk van een kanunnik: "*Dum vixi, sit laus divina unica cura; post mortem, laus divina unica merces!*" (Tijdens mijn leven weze Gods lof mijn enige zorg, na mijn dood mijn enige beloning). Ongetwijfeld zal bisschop Leo De Kesel worden beloond, niet omdat hij dichter dan de gewone sterveling bij God stond - daar was hij allerm minst van overtuigd - maar omdat hij zo'n beminnelijk man was, de goedheid zelf, steeds ten dienste van zijn medemens naar wiens overtuiging hij niet vroeg en naar wiens kleur hij niet keek. Hij was en bleef zijn hele leven een optimist en zelfs de crisis in de kerk deed dit optimisme niet luwen. Hij was niet blind voor wat er rondom hem gebeurde. "*Het geloof kun je vergelijken met een appelboom die weer en wind trotseert en de seizoenen overleeft. Appelen vallen af, jaarlijks komen er nieuwe. De boom echter blijft. Geloof zal er altijd zijn.*"

BRONNEN

- Archief Sint-Vincentiuscollege (ongeklaaserd)
- DE KEYZER L., *Monseigneur De Kesel, een zilveren bisschop*, in Het Nieuwsblad, 8 januari 1986.
- J.V.K., *Dank U well!*, in Kerk en Leven, 19 maart 1992.
- K.N., *Sint-Baafskapittel verliest monument*, in Het Nieuwsblad, 6 augustus 2001.
- LOONTJENS P., *In honorem Z. H. Exc. Mgr. Leo De Kesel*, in Appeltjes van het Meetjesland, 1960, nr. 11, p. 5-8.
- LUYSTERMAN, MGR., *In eenvoud en zachtmoedigheid*, in Kerk en Leven, 29 augustus 2001 (homilie uitgesproken tijdens de uitvaartplechtigheid).
- NOTTEBOOM H., *Monseigneur Leo Karel De Kesel: 80 jaar*, in Appeltjes ..., 1983, nr. 34, p. 101-202 (met stamboom)
- NOTTEBOOM H., *Mgr. Leo De Kesel*, in In onze tijd, deel 2, Het parochiale leven, Maldegem, 1989, p. 166-167.
- P.W., *Mgr. L. De Kesel: 50 jaar priester in hart en nieren*, in Het Volk, 16-17 april 1977.
- QUAGHEBEUR P., *De Kesel Leo K.*, in Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Tielt, 1998, p. 1711-1712.
- SMET F., *Mgr. De Kesel: de nederige en zachtmoedige dienaar*, in Het Volk, 25 februari 1986.
- VAN HALST I., *Mgr. Leo-Karel de Kesel overleden*, in Kerk en Leven, 15 augustus 2001.
- XX. *Geestdriftig Adegem hulde Z. Exc. Mgr. De Kesel*, in Vrij Maldegem, 4 maart 1961.
- XX. *Jubelviering Mgr. De Kesel in zijn geboortedorp Adegem*, in Vrij Maldegem, 24 april 1977.
- XX. *Mgr. L.-K. De Kesel overleden*, in Kerk en Leven, 15 augustus 2001.
- XX. *Uitvaartliturgie van monseigneur Leo-Karel De Kesel*, Gent, 2001.

Kaprijkse begijnen in het St.-Elisabethbegijnhof te Gent (17de-18de eeuw)

Roger BUYCK

1. HET SINT-ELISABETHBEGIJNHOF TE GENT

Toen in de loop van de jaren dertig van de 13de eeuw door toedoen van gravin Johanna van Constantinopel de basis werd gelegd voor wat het St.-Elisabethbegijnhof in de 17de en 18de eeuw zou worden, vermoedde wellicht niemand dat deze stichting zou uitgroeien tot een bolwerk van een autonome, vrome en godvrezende vrouwengemeenschap. Niet enkel in het graafschap Vlaanderen, maar ook in het hertogdom Brabant werden begijnhoven gesticht met o.m. het Groot-Begijnhof van Leuven dat als oudste reeds van 1232 dateerde. De begijnenbeweging beperkte zich niet enkel tot de Nederlanden; zij was veeleer een Europese beweging die met wisselende kansen - verschillend naargelang van de nationale context - evolueerde naar een hoogtepunt tijdens de 17de en 18de eeuw¹.

Ontstaan als een reactie tegen de materialistische levenswijze van een gedeelte van de clerus tijdens de 12de en 13de eeuw, grepen verscheidene religieuze hervormingsbewegingen terug naar een meer evangelisch getint gedrag waarbij een leven van eenvoud, armoede en zorg voor de evenmens primordiaal werd. Voor deze nieuwe levensvisie opteerden heel wat vrome en diepgelovige vrouwen die als *begijn* een tussenschakel vormden tussen de gewone leek enerzijds en de *kloosterlinge* anderzijds. Begijnen legden immers geen kloostergeloften af; toch onderwierpen ze zich aan een regel die borg stond voor een harmonieus leven binnen de begijnhofmuren. De oudste begijnenregel van het St.-Elisabethbegijnhof dateerde reeds van vòòr 1244 en was het werk van gravin Johanna en haar zus Margaretha; opnieuw bekrachtigd en verder aangevuld door graaf Lodewijk van Male in 1354 zou deze regel in de daarop volgende eeuwen de basis blijven voor een zorgzaam gereguleerd begijnhofleven².

2. DE BEGIJNENREGEL ALS ORDENEND ELEMENT

De 17de-eeuwse transcriptie van deze begijnenregel omvatte 33 bepalingen die naast bestuurlijke voorschriften ook veel aandacht schonk aan de toelatingsvoorwaarden voor de kandidate-begijn. Ook de verhouding begijnhof-buitenwereld, evenals de relatie tussen de begijnen onderling werden gedetailleerd omschreven.

2.1 BESTUUR VAN HET BEGIJNHOF³

De leiding van het St.-Elisabethbegijnhof lag in handen van de grootjuffrouw (grootjuffer). Zij was verantwoordelijk voor de algemene gang van zaken en werd daarbij geholpen door een *juffrouw-geselnede* die naast een adviserende taak ook mee besliste over de te nemen maatregelen.

Twee *heilige-geestjuffrouwen* waren verantwoordelijk voor het onderhoud van arme en hulpbehoevende begijnen; tevens werd hun de zorg voor de bezittingen van de H. Geesttafel toevertrouwd.

De *schrijfsterigge* was het administratief en financieel brein van het begijnhof. Zij noteerde ontvangsten en uitgaven van het hof, maakte de jaarrekening op die aan het toezicht van het controleorgaan moest worden voorgelegd, stelde verslagen op van de raadsvergaderingen en had daarenboven nog een waaier van praktische taken en logistieke voorzieningen.

Behalve de hierboven genoemde gezagsfiguren dienen als adviespersonen nog vermeld: de twee voogden die als vertegenwoordigers van de vorst optraden, de prior van de paters dominicanen als geestelijk voogd en twee biechtvaders-dominicanen die naast de zielzorg evenzeer een aandeel hadden in het bestuur van het begijnhof.

Al deze hierboven vermelde personen vormden samen de *hofhouding* of *raad* van de grootjuffer.

2.2 TOELATINGSVOORWAARDEN VOOR EEN KANDIDATE-BEGIJN⁴

De voorwaarden om tot het begijnenleven te worden toegelaten kwamen in hoofdzaak neer op volgende punten:

- alleen maagden en weduwen met een eerbare en deugdzame levenswandel en een onbesproken reputatie
- niet gebonden zijn door huwelijks- of kloostergeloften
- kunnen voorzien in eigen levensonderhoud
- de leeftijd van minimum 16 jaar hebben bereikt om *gesteed* te worden

2.3 VAN LEKE-VROUW TOT BEGIJN

Begijn werd je niet van vandaag op morgen. Wie aan de toelatingsvoorwaarden voldeed, kon door de grootjuffrouw worden aanvaard, doch

dan wachtte de kandidate-begijn nog een twee jaar durende proeftijd of noviciaat. Uit een eerste proefjaar moest blijken dat zij *“eenvoudig, onderdanig, ootmoedig en vreedzaam met de gemeenschap van het convent was omgegaan”*⁵. Was het oordeel positief, dan mocht zij de grootjuffrouw vragen *“om t’habeyt vanden hove”*. Een tweede proefjaar diende *“... om noch beter te leeren de goede deughdelycke manieren diemen in de conventen useren sal”*⁶. Eenmaal de proeftijd voorbij werd de kandidate op een plechtige wijze gekleed en *“gesteed”*. Bij die gelegenheid moest ze beloven dat zij 1° gehoorzaam zou zijn aan de grootjuffrouw en de conventjuffrouw, 2° in kuisheid zou leven en contacten met mannen zou mijden en 3° tevreden zou zijn met de *“tijdelycke goederen die Godt haer verleent heeft ende nemaels verleenen sal”*⁷.

2.4 CONVENTEN EN HUIZEN

Na het doorlopen van de hierboven genoemde fasen was de novice een volwaardige begijn geworden. Zeker voor de eerstvolgende jaren zou zij deel uitmaken van en verblijven in één van de 18 conventen van het St.-Elisabethbegijnhof. Conventen zou men kunnen omschrijven als gemeenschapshuizen waarin begijnen onder leiding van een conventjuffrouw leefden en werkten. In eerste instantie waren deze conventen bedoeld voor begijnen die financieel niet in staat waren om een eigen huis te huren of te kopen. Elk van deze conventen droeg een specifieke naam en bood onderdak aan minimum 10 tot maximaal een veertigtal begijnen.

Tabel 1

CONVENTEN BINNEN HET ST.-ELISABETHBEGIJNHOF⁸

Ten Hove	Ter Steenen
Ter Velden	Ter Spiegelen
Sint-Joseph	Ten Bergen
Nieuw Convent	Ter Eecken
Sint-Jan-Baptista	Ten Durpe
Ter Wyngaerden	Ter Leijen
Sint-Elisabeth	Ter Engelen
Ter Caerden	Sint-Christina
Groot Convent	H. Drijvuldigheijt

Binnen een dergelijke deelgemeenschap zou zij als begijn haar verder leven doorbrengen. Behoorde ze tot een gegoede familie, dan was het voor haar mogelijk om na het verplichte verblijf in één van de conventen een huis van het begijnhof te huren of er zelf één te kopen. In voorkomend geval bleef dit huis na haar overlijden eigendom van het begijnhof.

2.5 EEN GEWONE WERKDAG IN HET LEVEN VAN EEN BEGIJN

“...De dagindeling verltep volgens een vast stramien. De conventbegijnen stonden allemaal op hetzelfde uur op. Ze gingen in groep naar de kerk en keerden samen terug. Na het onthijt werkten en baden ze samen

in een gemeenschappelijke ruimte die werkkamer werd genoemd. Handwerk stond hoog in het vaandel geschreven. Het middagmaal werd in de refter genomen. Ook na de middag werd gewerkt en gebeden, soms ging men naar sermoenen luisteren. Na het avondmaal was er tijd voor recreatie in de werkkamer, waarna de begijnen naar de slaapafdeling (dormter) gingen en zich voor hun nachtrust terugtrokken in hun cel⁹.

3. KAPRIJKSE BEGIJNEN IN HET SINT-ELISABETHBEGIJNHOF

In de reeds meermaals geciteerde studie van Klaartje MESTDACH bevindt zich als bijlage 1 een volumineuze prosopografische lijst van al de begijnen die in het "stedingsboek" en het "doodsboek" van het hier behandelde begijnhof voorkwamen. Terecht vermeldde de auteur dat een diepgaande analyse van deze lijst niet mogelijk was: niet alleen ware dit een enorm tijdrovende bezigheid, maar bovendien ontbraken heel wat elementaire gegevens voor de begijnen uit de 17de en zelfs uit de eerste helft van de 18de eeuw. Wie echter bereid is het probleem lokaal te onderzoeken, beschikt over heel wat meer mogelijkheden. Vooreerst zijn er de parochieregisters die ons toelaten de begijnen binnen het ouderlijk gezin te situeren. Vervolgens zijn er ook af en toe staten van goed beschikbaar die een momentopname geven voor de socio-economische positie van de ouders en tenslotte zijn er ook de registers van "erfvenissen, onterfvenissen, vercavelynghen ende berentinghen" die ons een aantal testamenten van begijnen en rentebrieven - opgemaakt naar aanleiding van hun intrede in het begijnhof - verschaffen.

Na een eerste controle van bovenvermelde lijst repereerden wij 19 uit Kaprijke afkomstige begijnen. Dank zij het gebruik van de hierboven vermelde lokale archieven konden wij er nog eens 15, als uit Kaprijke afkomstig, lokaliseren.

Tabel 2

KAPRIJKSE BEGIJNEN IN HET ST.-ELISABETHBEGIJNHOF TE GENT

Naam van de begijn	Convent	Stedingsdatum
Bertens Judoca	?	?
Claeys Livina Florentia	Ter Spiegelen	18/02/1759
Claeys Petronella Judoca	Ter Spiegelen	22/10/1769
Dauwe Maria Catharina	Ter Velden	ca. 1788
De Causmaecker Adriana fa Lieven fs Christoffel	Ter Spiegelen	21/11/1677
De Causmaecker Adriana fa Lieven fs Lieven	Ter Spiegelen	02/07/1702
De Causmaecker Joanna Carolina	Ter Eecken	17/11/1793
De Causmaecker Theresia fa Jacobus	Ter Spiegelen	17/11/1715
De Causmaecker Theresia fa Lieven	Ter Spiegelen	10/01/1745

De Coorebyter Marie Catherine	Ten Hove	09/02/1721
De Decker Carolina Bernarda	Ter Eecken	12/11/1775
De Decker Joanna	Ter Eecken	augustus 1733
De Decker Livina	Ter Eecken	07/11/1765
De Decker Maria Jacoba	Ter Eecken	08/10/1769
De Decker Petronella	Ter Eecken	13/10/1793
De Mey Justina Cornelia	Ter Leyen	17/06/1714
De Pape Anne Marie	Ter Spiegelen	22/01/1764
De Pape Livina	Ter Steenen	14/03/1662
De Pape Maria	Ter Caerden	06/07/1670
De Pape Petronella	Ter Caerden	18/06/1679
Doppegieters Dygna	Ter Leyen	09/02/1676
Huyghe Joanna Theresia	Ter Leyen	09/06/1782
Huyghe Livina Margaretha fa Francies	Ter Spiegelen	25/01/1761
Huyghe Livina Margaretha fa Maximiliaen		
	Ter Leyen	08/11/1722
Huyghe Maria Jacoba	Ter Leyen	09/02/1744
Moens Livina	?	?
Schollaert Petronella	Ter Engelen	16/10/1723
Van Damme Joanna Theresia	Ter Spiegelen	10/09/1741
Van de Steene Joorijne	Ter Eecken	20/01/1715
Vander Stadt Marie Margriete	Ter Spiegelen	24/06/1710
Van Overtvelt Marie	Ten Hove	22/11/1716
Van Vooren Livina Maria	Groot Convent	11/10/1778
West Anna Maria	Ter Spiegelen	21/10/1781
Zeghers Angelina Livina	Sint-Elisabeth	?

Reeds bij een eerste oogopslag wordt het duidelijk dat deze Kaprijkse vertegenwoordiging in het begijnhof sterk familiaal gekleurd was; de families De Causmaecker, De Decker, De Pape en Huyghe zijn hiervoor typische voorbeelden. Ook de keuze van het convent binnen de gemeenschap van het begijnhof vertoont parallel lopende kenmerken. Uit welk een milieu waren deze begijnen afkomstig? Op welk ogenblik zetten zij de stap naar deze deels gebonden, deels vrije levenswijze? Tot welk een sociaal-economisch niveau behoorde het merendeel van deze religieuzen? Voor een gedifferentieerd antwoord op al deze vragen laten wij deze begijnen één voor één de revue passeren.

3.1 DE BEGIJNEN DE CAUSMAECKER

Als eerste vertegenwoordigster van deze familienaam verschijnt *Adriana de Causmaecker*. Als tiende kind geboren in het gezin van Lieven de Causmaecker fs Christoffel en Joanna Speeckaert zag zij het levenslicht op 24 april 1657¹⁰. Vader de Causmaecker mocht zich gelukkig prijzen een talrijk kroost te zien opgroeien, van wie slechts één kind, met name Jooris, vòòr zijn vader overleed¹¹. Niettegenstaande de minder gunstige tijdsomstandigheden kon Lieven de Causmaecker zich verheugen in een gunstig economische situatie. Bij zijn overlijden op 28 maart 1669

beschikte hij namelijk over een aanzienlijk grondbezit dat gespreid lag over Kaprijke (33 gemet land), Lembeke (26 gemet 250 roeden land), Sint-Jan-in-Eremo (16 gemet) en Watervliet (2 gemet), hetgeen samen goed was voor 34 ha. Toen op 5 juni 1669 zijn staat van goed in auditie kwam, was er een batig saldo van 940.0.5 ponden groten¹². Gesitueerd binnen het geheel van de Kaprijkse samenleving, betekende dit een plaats binnen de economische topfiguren van die tijd. Met een dergelijk bezit hoeft het dan ook niet te verwonderen dat Lieven de Causmaecker gedurende zes ambtstermijnen als schepen deel uitmaakte van de Kaprijkse magistraat¹³.

Uit wat voorafgaat, blijkt voldoende dat de intrede van Adriana in het Groot Begijnhof van Gent - vermoedelijk in 1675 - voorzeker geen financiële problemen veroorzaakte voor het gezin De Causmaecker. Na haar proeftijd werd zij op 21 november 1677 *gesteed* en ondergebracht in het convent Ter Spiegelen¹⁴. Zij overleed er op 10 november 1736.

Een identieke naamgenote, *Adriana de Causmaecker*, kwam bij het begin van de 18de eeuw haar dorpsgenote vervoegen in hetzelfde convent. Geboren in 1684 als dochter van Lieven de Causmaecker fs Lieven en Janneken van Cauter, werd zij op 2 juli 1702 als *gestede begijn* in het Groot Begijnhof van Gent aangenomen.

Evenals de hierboven genoemde naamgenoot beschikte Lieven de Causmaecker fs Lieven over een kroostrijk gezin¹⁵. Toen zijn vrouw op 28 augustus 1696 overleed, bleef hij als weduwnaar achter met 7 minderjarige kinderen. Bij de auditie van de staat van goed bleek zijn grondbezit weliswaar minder groot dan dit van Lieven de Causmaecker fs Christoffel, doch zijn investering in *besette renten* en *croiserende obligaties* bedroeg samen niet minder dan 330.19.9.4 ponden groten. Bovendien waren op dat ogenblik alle schulden vereffend en sloot de staat van goed met een batig saldo van 1098.17.10 ponden groten¹⁶. Wanneer Adriana overleed, blijft bij ontstentenis van archiefgegevens een open vraag; wat wel vaststaat, is haar verblijf in het convent Ter Spiegelen¹⁷.

Met *Theresia de Causmaecker*¹⁸, een dochter van Jacobus en Adriana van Cauter - deze laatste was een zus van hogergenoemd Janneken - belanden wij bij een derde figuur uit het geslacht De Causmaecker. Jacobus was op 16 januari 1691 gehuwd en zag zijn samenzijn gezegend met 5 kinderen¹⁹. Toen hij op 12 maart 1714 overleed, waren er nog drie in leven. Op dat ogenblik verbleef Theresia reeds als novice in het Sint-Elisabethbegijnhof, doch zij zou pas op 17 november van het daaropvolgende jaar *gesteed* worden. Evenals de vorige gezinshoofden De Causmaecker bezat Jacobus heel wat gronden die voor het grootste deel op Lembeke waren gelegen²⁰. Toen op 23 augustus 1714 zijn staat van goed in auditie kwam, bleek er een batig saldo van 723.11.0.6 ponden groten beschikbaar. Met een dergelijke economische positie lag het voor de hand dat ook hij drie ambtstermijnen als schepen mocht zetelen²¹. Evenals haar voorgangsters maakte ook Theresia deel uit van de conventgemeenschap Ter Spiegelen²².

Met *Livina Theresia Coleta de Causmaecker fa Lieven* kende het convent Ter Spiegelen vanaf 1745 twee gelijknamige begijnen²³. K. MESTDACH vermeldt een *Therese de Caesemaecker* als dochter van Lieven en Joanna van Dam²⁴. In de Kaprijke geboorteregisters staat echter duidelijk leesbaar vermeld dat op 20 juli 1723 een *Livina Theresia Coleta* werd geboren in het gezin van Lieven de Causmaecker en Joanna Theresia van Damme. Ook bij W. STEEGHERS gaat het om dezelfde persoon waar hij bij het overlijden van deze begijn citeert: “*De Causemaecker Livina Theresia Coleta fa Lieven en Joanna van Dam, geboortig van Kaprijke, 58 j. oud, begijntje van 't Convent ter Spiegelen, overleed op 5 augustus 1781, snags ten 1 uren*”²⁵. Rekening houdend met het feit dat een tweede voornaam ook wel eens als roepnaam werd gebruikt, is het maar al te duidelijk dat het hier om één en dezelfde persoon gaat.

Nauwelijks zeven maanden oud verloor Livina Theresia Coleta haar moeder op 20 februari 1724. Naar alle waarschijnlijkheid werd toen een staat van goed opgemaakt; toch was die niet terug te vinden bij de staten van goed van Kaprijke, Lembeke noch Eeklo. Aangezien het keurzusterschap van de overledene hierbij vermoedelijk meespeelde en haar geboorteplaats ons onbekend is, blijven vragen naar meer precieze informatie in verband met de socio-economische status onbeantwoord. Wel bleek uit de ommestelling van 1710 - twee jaar na zijn huwelijk - dat hij toen uitbater was van een bedrijf van 42 gemet 84 roeden²⁶.

Als laatste in de rij van de begijnen De Causmaecker was er *Joanna Carolina de Causmaecker*, dochter van Ignatius Franciscus en Elisabeth de Pape. Traditiegetrouw was ook dit een kroostrijk gezin waarin Joanna Carolina als tweede in een reeks van 10 kinderen²⁷ werd geboren op 3 december 1765. Toen zij op 17 november 1793 werd *gesteed*, was zij reeds 28 jaar, een leeftijd die in vergelijking met de overige Kaprijke begijnen relatief oud was. In tegenstelling tot de hiervoor behandelde begijnen de Causmaecker verbleef zij in het convent Ter Eecken²⁸.

3.2 DE BEGIJNEN DE DECKER

Kaprijke begijnen van die naam deden pas vanaf de jaren dertig van de 18de eeuw hun intrede in het Sint-Elisabethbegijnhof te Gent. Ook al was dit eerder laattijdig, dan moet toch worden toegegeven dat vijf begijnen De Decker tijdens de resterende jaren van de 18de eeuw zeker niet weinig was.

Joanna de Decker mocht als eerste de spits afbijten. Zij werd als derde kind van Judocus de Decker en Petronella van de Steene geboren op 12 maart 1708. Ook nu weer zijn we getuige van een kroostrijk gezin, waarbinnen 8 kinderen ter wereld kwamen²⁹. Normaliter werd de vermelding van begijnen in staten van goed stereotiep aangeduid met “*gestede begijn in het Ste Elisabethbegijnhof tot ghendt*”. In de staat van goed van Joanna's moeder werd nochtans eerder uitzonderlijk genoteerd “*...Joanne, begijn int convent Ter Eecken in t' Groot Begijnhof tot*

*ghendt*³⁰. En daarmee was ook de toon gezet voor de vier volgende Kaprijkse begijnen van die naam, want allen zouden ze verblijf houden in het convent Ter Eecken.

Judocus de Decker was een welstellend landbouwer. Ook al was hij pachter van de paters augustijnen te Gent, toch beschikte hij over een respectabel eigen patrimonium: naast 36 gemet 133 roeden land op Kaprijke bezat hij eigen gronden op Bassevelde (7 gemet 66 roeden), Boekhoute (2 gemet 232 roeden), Sint-Jan-in-Eremo (6 gemet 187 roeden) en Watervliet (1 gemet 283 roeden). Wel moet hierbij worden opgemerkt dat een behuisde hofstede met 9 gemet 64 roeden land was "...*ghe-affecteert met den last van 1000 guldens capitaels courant in proffyte van Jo^e de Deckere begijntien tot ghendt tot versekerynghe van haeren tiel of profes...*". Bovendien was aan Joanna de Decker 75 ponden groten voorgeschoten "... *als sij begijntien is gheworden int Groot Begynhof te Gent voor eenen vuytstel ende coopen van haere nootsaekelyckheyte...*"³¹. Toen Petronella van de Steene, haar moeder, op 16 november 1732 overleed, was Joanna als novice reeds op het begijnhof, doch zij zou pas in de maand augustus van het daaropvolgende jaar worden gested³². Zij overleed op 15 februari 1764 op 56-jarige leeftijd.

Met naamgenoot Judocus de Decker belanden we bij een kroostrijk gezin waarin twee dochters hun ideaal zochten in het Sint-Elisabeth-begijnhof, met name *Livina* en *Carolina de Decker*³³.

Judocus de Decker fs Joos was op 25 oktober 1738 een eerste maal gehuwd met Isabella Claeys die aan zeven kinderen het leven zou schenken³⁴. Het laatste in de reeks - Carolina Bernarda, één van de twee toekomstige begijnen uit dit gezin - zag als eerstgeboren Kaprijkse telg van het jaar 1750 het levenslicht, terwijl haar moeder bijna als laatste afgestorvene van datzelfde jaar de rij van de overledenen afsloot. Noch Judocus, noch Isabella hadden bij hun huwelijk onroerend bezit van enige omvang ingebracht, doch twaalf jaar later waren ze er toch reeds in geslaagd om een oude hofstede met 5 gemet 100 roeden land zuiver en onbelast te verwerven³⁵. Bij de algemene volkstelling van het jaar 1748 werd Judocus belast op een grondgebruik van 56 gemet³⁶, hetgeen binnen de Kaprijkse landbouwgemeenschap zeer veel was.

Veel tijd tot rouwen was er na het overlijden van Isabella blijkbaar niet, want reeds op 18 mei 1751 koos Judocus als nieuwe partner de 21-jarige Francisca Immesoete fa Jan die hem tijdens de daarop volgende jaren vijf kinderen zou baren³⁷. Een lang leven was voor Judocus niet weggelegd, want nauwelijks 49 jaar oud, zei hij op 31 maart 1760 zijn gezin voor altijd vaarwel. Toen op 23 juli 1761 zijn staat van goed in auditie kwam³⁸, bleek hij zijn tijd niet in ledigheid te hebben doorgebracht.

Livina werd gested op 7 november 1765, haar zus zou haar voorbeeld volgen op 12 november 1775; eerstgenoemde overleed 11 november 1801, laatstgenoemde volgde haar zuster in de dood op 30 april 1809.

Maria Jacoba de Decker³⁹, een dochter van Joannes de Decker fs Judocus en Petronella de Coorebyter fa Jan, zou de voetsporen drukken van haar tante begijn, Joanna de Decker. Geboren op 31 januari 1747 als voorlaatste telg in een reeks van 11 kinderen⁴⁰, groeide zij op in een economisch ongunstige periode. De gevolgen van de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748) lieten zich immers vanaf 1744 ook in het Meetjesland zeer duidelijk voelen. En toch bleek dit voor Jan de Decker geen onoverkomenlijk probleem, want toen zijn vrouw op 20 januari 1765 overleed, vermeldde haar staat van goed⁴¹ een actief van 749.10.8 ponden groten, dat na delging van de schulden nog een batig saldo vertoonde van 550.6.3 ponden groten. Alhoewel het onroerend goed dat door Petronella de Coorebyter was ingebracht, eerder bescheiden kon worden genoemd, wist Jan de Decker reeds op 19 oktober 1745 driehonderd roeden bos op Eeklo te kopen. Zes jaar later verwierf hij een partij land van 4 gemet 236 roeden in de Wautersakker te Kaprijke en op 2 juni 1761 kon hij zijn bezit verder uitbreiden met 3 gemet 100 roeden land op Watervliet. Ook zijn veestapel met o.m. 4 werkpaarden wees in de richting van een landbouwbedrijf dat in goede doen was. Zijn uitverkiezing als schepen van Kaprijke - en dit met vier ambtstermijnen⁴² - was dan ook maar normaal te noemen.

Een paar jaren na het overlijden van Petronella de Coorebyter verliet Marie Jacoba het ouderlijk huis en deed haar intrede in het Sint-Elisabethbegijnhof waar zij op 8 oktober 1769 werd *gesteed*. Het zou een kortstondig verblijf worden, want zij overleed er op 27 juli 1770.

Als laatste in de rij was er Petronella de Decker, een dochter van Pieter en Livina van Damme⁴³. Gehuwd op 15 februari 1763 werd het gezin gezegend met negen kinderen van wie Petronella als voorlaatste geboren werd op 22 april 1775⁴⁴. Aangezien geen van beide ouders tijdens het Ancien Régime overleed, was er ook geen staat van goed die ons inzicht verschaft over het reilen en zeilen binnen dit gezin. Wel vernemen we dat Pieter de Decker in 1770 een bedrijf van 25 gemet 115 roeden uitbaatte⁴⁵.

Als 16-jarig meisje begon Petronella haar noviciaat in het convent Ter Eecken, waar zij op 13 oktober 1793 werd *gesteed*. Het zou een eerder kortstondig verblijf worden, want reeds op 14 maart 1803 zei ze de wereld voor altijd vaarwel⁴⁶.

3.3 DE BEGIJNEN DE PAPE

Livina de Pape fa Jan

Livina was een dochter van Jan de Pape en Petronella Weytssens die op 28 april 1620 elkaar het ja-woord gaven. Naar de trend van die tijd werd het een kroostrijk gezin waarin 8 kinderen werden geboren⁴⁷. Toen Jan de Pape op 1 december 1657 overleed, mocht hij zich gelukkig prijzen dat

slechts één van zijn kinderen vóór hem was gestorven. Ook al waren ze met velen om te delen, dan nog was hun respectievelijk erfdeel zeker de moeite waard. Bij de auditie van zijn staat van goed was er immers een batig saldo van 2177.9.5 ponden groten waarmee hij ver boven zijn collega's-landbouwers uitsteeg. Bovendien beschikte hij over een aanzienlijk onroerend goed dat gespreid lag over Adegem (3 gemet 200 roeden bos), Bentilleepolder (een hofstede met 5 gemet land), Boekhoute Ambacht (16 gemet 11 roeden land), Kaprijke (4 behuisde hofsteden met 25 gemet 240 roeden land, 4 gemet 67 roeden bos en nog eens 52 gemet 109 roeden land), Maldegem (4 gemet 250 roeden bos en 8 gemet 257 roeden land), Sint-Margriete (4 gemet land), Waarschoot (400 roeden bos) en Watervliet (10 gemet 256 roeden land)⁴⁸. Door een dergelijk stevige economische basis was hij als het ware voorbestemd om binnen zijn geboortedorp een politieke functie uit te oefenen: hij maakte als schepen deel uit van de magistraat in 1621⁴⁹, 1624⁵⁰, 1628⁵¹, 1629⁵² en was burgemeester in 1634⁵³, 1636⁵⁴ en de periode 7/09/1650 - 23/09/1653⁵⁵.

Een dergelijke nalatenschap gaf meteen voldoende armslag aan Livina de Pape, want met haar erfdeel kon zij zich in het begijnhof een aparte woning permitteren, zoals duidelijk wordt uit haar testament⁵⁶. Niettegenstaande zij pas op 29 december 1706 overleed, dateerde haar laatste wilsbeschikking reeds van 6 september 1697. Zorg voor haar zie-leheil, ondersteuning van de armen en genegenheid voor haar vrienden en verwanten vormen de basis van dit testament.

Marie en Petronella de Pape filiae Vincent

Vincent de Pape fs Jan was als oudste broer van de hiervoor behandelde begijn Livina de Pape een eerste maal gehuwd met Margaretha Hercke. Als eerste en tevens enige telg binnen dit gezin werd Maria geboren op 9 september 1646. Eventuele blijdschap om de geboorte werd echter vlug getemperd door het vroegtijdig overlijden van de moeder die op 23 september van hetzelfde jaar werd begraven.

Weduenaar met een pas geboren kind was een weinig bemoedigend vooruitzicht en toch werd het nog 29 april 1651 vooraleer Vincent de Pape hertrouwde met Petronella Wouters. Het zou een vruchtbaar huwelijk worden, want tijdens de periode 1654-1675 werden negen kinderen geboren⁵⁷. Als derde kind in deze reeks zag Petronella, de tweede begijn binnen dit gezin, het levenslicht op 29 januari 1660.

Vincent de Pape mocht evenals zijn broers en zusters starten met een niet te versmaden erfdeel en dit zou hij tijdens zijn tweede huwelijksperiode nog aanzienlijk uitbreiden. Bij zijn overlijden op 13 december 1693 noteerde de griffier in de staat van goed een batig saldo van 1632.7.8 ponden groten⁵⁸, een bedrag dat naar Kaprijkse normen op het einde van de 17de eeuw zeer veel was. Het was dan ook te verwachten dat hij - evenals zijn vader Jan de Pape - op een langdurige politieke carrière mocht terugblikken⁵⁹.

Marie en Petronella namen allebei als *gestede begijn* hun intrek in het convent Ter Caerden, respectievelijk op 6 juli 1670 en 18 juni 1679.

Alhoewel Petronella heel wat jonger was dan haar zus, overleed zij reeds op 27 februari 1709, terwijl Marie pas op 28 mei 1718 in de leeftijd van 72 jaar deze wereld vaarwel zegde⁶⁰.

Anne Marie de Pape

Anne Marie de Pape werd op 29 mei 1742 als zevende kind in een reeks van negen⁶¹ geboren in het gezin van Jan de Pape fs Jan en Catharina de Causemaecker. Uit de volkstelling van het jaar 1748 bleek dat het gezin de Pape reeds drie van zijn kinderen ten grave had gedragen en dat hij in dat jaar 54 gemet land bewerkte⁶²; een dergelijk landgebruik rangschikte hem onmiddellijk bij de kleine groep van grootgrondbedrijvers. Het was dan ook niet te verwonderen dat Jan de Pape gedurende twee ambtstermijnen als schepen deel uitmaakte van de Kaprijkse magistraat⁶³. Toen pastoor Carolus de Bouck in 1762 in het kader van een hoognodige kerkvergroting een nauwkeurige telling van de toenmalige gezinnen met inwonend dienstpersoneel deed⁶⁴, bleken nog slechts drie van zijn kinderen deel uit te maken van het ouderlijk gezin. De jongste van dit drietal was Anne Marie die op 13 juni van datzelfde jaar binnentrad in het Sint-Elisabethbegijnhof, waar zij op 22 januari 1764 plechtig werd gestede en onderdak kreeg in het convent Ter Spiegelen. Jan de Pape - reeds weduwnaar sinds 19 juli 1759 - zou het vanaf dat ogenblik moeten rooien met de hulp van zijn twee nog thuis verblijvende kinderen. Wellicht verklaart dit ook het feit dat zijn grondgebruik in 1762 was teruggevallen op 25 gemet 295 roeden⁶⁵. Hoe groot zijn eigen onroerend goed was, blijft bij ontstentenis van een staat van goed⁶⁶, een open vraag.

3.4 DE BEGIJNEN HUYGHE

De naam *Huyghe* is sedert eeuwen nauw verbonden met de geschiedenis van Kaprijke. Reeds vanaf de 15de eeuw namen voorzaten van dit geslacht als schepen deel aan het bestuur van het middeleeuwse Kaprijke⁶⁷. Ook tijdens de daaropvolgende eeuwen waren zij vertegenwoordigd in de magistraat⁶⁸, zetelden ze als kerkmeester en dismeester⁶⁹ en werden uitzonderlijk zelfs benoemd tot baljuw en schout⁷⁰. Een dergelijke verscheidenheid aan functies veronderstelde automatisch een stevige financiële basis. Het is dan ook bijna logisch dat wij aan het Sint-Elisabethbegijnhof afstammelingen van dit geslacht aantreffen.

Als eerste in de rij verscheen *Maria Jacoba Huyghe*. Als dochter van Jacobus fs Christiaan en Catharina Schollaert werd zij geboren op 4 juni 1719⁷¹. Jacobus was vanaf 1714 pachter geworden van de abdij van Oosteeklo: een hofstede van 57 gemet 150 roeden met daarnaast nog 3 gemet land in de Waalakker op Eeklo mocht hij uitbaten voor een jaarlijkse pachtprijs van 30 ponden groten. Hoe de uitbating evolueerde, wat zijn winsten of verliesposten waren, dit alles blijft in het vage daar bij zijn overlijden op 18 oktober 1757 geen minderjarige kinderen achterbleven

en dus ook geen staat van goed werd opgemaakt. Maria Jacoba werd op 9 februari 1744 *gesteed* en nam haar intrek in het convent Ter Leyen, waar zij op 2 april 1801 haar laatste adem uitblies⁷².

Joanna Theresia Huyghe was de tweede dochter van Jan Baptist en Anna Cornelia Luck⁷³. Hij was een zoon van de hierboven besproken Jacobus en tevens een broer van begijn Maria Jacoba Huyghe. In tegenstelling tot de meeste hier te behandelen gezinnen was Jan Baptistes kroost eerder beperkt: slechts vier kinderen van wie drie dochters en één zoon⁷⁴. Joanna Theresia werd er als tweede kind geboren op 17 februari 1758. Anders dan de eerste helft van de 18de eeuw die gekenmerkt werd door twee oorlogen - de Spaanse en de Oostenrijkse Succesieoorlogen - kon zij op een heel wat rustiger jeugd terugblikken. Toen zij op 9 juni 1782 werd *gesteed* en zoals haar tante begijn haar intrek nam in het convent Ter Leyen⁷⁵, besepte zij vermoedelijk niet dat haar vader haar nauwelijks zeven maand later voor altijd vaarwel zou zeggen. Zorg voor het materieel bestaan hoefde zij zich niet te maken, want in de staat van goed noteerde men een actief van 1658.18.6.6 ponden groten⁷⁶. Zij overleed er op 24 september 1793.

Met *Livina Margaretha Huyghe fa Maximiliaen* startte een tweede staak Huyghe waarin opnieuw twee begijnen aan bod kwamen. Maximiliaen was tijdens zijn leven tweemaal in het huwelijksbootje gestapt. Een eerste huwelijk met Petronella Doppegieters fa Cornelis baarde hem vijf kinderen⁷⁷. Toen zijn vrouw op 21 april 1688 overleed, was zijn onroerend bezit eerder gering. De waarde van het roerend goed bedroeg weliswaar 408.13.9 ponden groten⁷⁸, maar daartegenover stond een globale schuld van 319.18.8 ponden groten waardoor het saldo - vergeleken met dit van de overige begijnenouders - wel degelijk laag uitviel. Met vijf kinderen tussen één en tien jaar was het uiteraard moeilijk het bedrijf alleen verder te runnen. Maximiliaen zette dan ook de stap naar een tweede huwelijk met Jacoba Speeckaert op 3 juli 1692. Als vijfde in een nieuwe reeks van zes werd Livina Margaretha geboren op 28 september 1701⁷⁹. Nog geen twintig jaar oud deed zij haar intrede in het Groot Begijnhof, waar zij op 8 november 1722 als *gestede* begijn haar intrek nam in het convent *Ter Leyen*⁸⁰. Een lang leven was haar niet beschoren, want reeds op 28 maart 1741 ging zij voor eeuwig rusten. Enkele maanden vòòr haar overlijden schreef zij eigenhandig haar testament⁸¹. Naar de trend van die tijd werden ook nu de zorg voor haar zieleheil, de ondersteuning van de behoeftigen en de aandacht voor haar verwanten de leitmotieven van haar wilsbeschikking⁸². Uit de staat van goed die na haar overlijden werd opgesteld⁸³, bleek dat zij zeker niet onbemiddeld was. Een partij land van 177 roeden - gelegen in de wijk *De Patente* binnen Kaprijke -, de bomen staande op deze grond en geëvalueerd op 220.0.0 ponden groten en een aandeel in twee bezette renten die samen goed waren voor 37.5.8 ponden groten, stonden borg voor een onbezorgd leven binnen haar geestelijke omgeving. Rekening houdend met de *batelijke inschulden* vertoonde haar staat van goed uiteindelijk een totaal actief van 332.5.2 ponden groten. Na aftrek van al de nog te

verrichten uitgaven bleef er een batig saldo van 220.11.4 ponden groten beschikbaar⁸⁴.

Met *Livina Margaretha Huyghe fa Francies* sluiten we de rij van de begijnen *Huyghe*. Zij was de dochter van Francies fs Maximiliaen en Petronilla Eeckhout. Geboren op 18 maart 1740 als laatste telg in een reeks van zes kinderen⁸⁵, kwam zij in één van de meest ongunstige jaren van de 18de eeuw ter wereld: precies tijdens dat jaar startte de Oostenrijkse Successieoorlog en tevens werd het klimatologisch één van de guurste winters van die eeuw⁸⁶. Niettegenstaande deze weinig gunstige omstandigheden mocht Francies Huyghe niet klagen. Na de dood van zijn beide ouders had hij een hofstede met 17 gemet 31 roeden land geërfd. Bij het overlijden van Jan Eeckhout fs Pieter, de vader van zijn echtgenote, waren hem nog eens een hofstedeken met 9 gemet 212 roeden land aangekaveld; op 12 juni 1736 was hij eigenaar geworden van de herberg *De Salade* met nog 9 gemet land en tenslotte erfde hij nog eens 4 gemet 5 roeden land naar aanleiding van het overlijden van zijn tante begijn Livina Margaretha fa Maximiliaen. Niettegenstaande dit landbouwbezit was Francies' beroepsactiviteit niet de landbouw, maar wel het steenbakken. In zijn staat van goed - hij overleed op 47-jarige leeftijd - noteerde de griffier o.m. het volgende: "...*Eyndelynghe wordt hier nogh te kennen gegeven als dat aen desen sterfhuuse is competerende eenen steenhoven van ghebacken careelsteen staende achter den bogaert daer nogh wel can in sijn veertigh à vijftigh duysent die men sal trachten te vercoopen ende laeten aftellen ieder syn ghereet alsser iemant naer vraeght ende vande selve aftellinghe precise notitie doen houden*"⁸⁷. Wanneer Livina Maria haar noviciaat begon, is niet uit de archiefbronnen af te leiden; vast staat echter wel dat zij op 25 januari 1761 als gestede begijn haar intrek nam in het convent Ter Spiegelen⁸⁸.

3.5 JUDOCA BERTENS FA LIEVEN

Met deze begijn staan we voor een eigenaardige situatie. Volgens K. MESTDACH⁸⁹ verbleef er tijdens de periode 1622-1795 geen Judoca Bertens fa Lieven in het Sint-Elisabethbegijnhof. Toch bleek uit de staat van goed van haar vader dat bij zijn overlijden zes kinderen in leven waren. Als vierde in de rij noteerde de griffier: "... *Jo^e Judoca, begijntien in het hof van Ste Elisabeth binnen ghendt*"⁹⁰. Verliet zij voortijdig het begijnhof? Die kans bestaat, maar nergens vonden wij enige aanwijzing dat zulks effectief gebeurde.

Lieven Bertens was een eerste maal gehuwd geweest met Gillijntien Baeke. Toen deze laatste overleed, koos hij als nieuwe partner Ardijntien de Ruytere die hem acht kinderen zou baren⁹¹; Judoca werd als zesde in de rij op 21 februari 1692 geboren.

Vader Bertens was kamslager van beroep en zat er blijkbaar warmpjes in. Toen hij op 23 augustus 1719 overleed, bedroegen de baten 1147.5.10 ponden groten. Hiertoe behoorden o.m. 404.10.2 ponden groten aan contante penningen. Daarnaast genoot hij de pachtophbrengsten van zijn onroerend goed op Kaprijke (13 gemet 51 roeden land), Lovendegem (3

gemet 250 roeden land), Lembeke (138 roeden land) en Wetteren (een hofstede met 9 gemet 100 roeden land) en bovendien mocht hij een jaarlijkse intrest van een reeks obligaties opstrijken. Dit verklaart dan ook dat Lieven Bertens tijdens zijn laatste ziekte een bedrag van 32 ponden groten legateerde aan de kerk van Kaprijke "... voor het doen van een eeuwig jaerghetijde binnen de kercke deser stede..."⁹². Wanneer Judoca als begijn werd *gesteed* en hoe lang ze in het begijnhof verbleef, blijft voorlopig nog een onbeantwoorde vraag.

3.6 LIVINA FLORENTIA EN PETRONELLA JUDOCA CLAEYS

Met deze begijnen komen we terecht in het laatste kwart van de 18de eeuw. Respectievelijk geboren op 6 augustus 1736 en 9 januari 1749 als vierde en tiende kind in een reeks van 14 waren zij beiden dochters van Jacobus en Maria Catharina de Causmaecker. Hun ouders waren op 1 februari 1727 gehuwd en reeds naar het einde van dat zelfde jaar kwam een eerste zoon, Joannes Franciscus, het gezin vergroten. In de loop van de eerstvolgende 22 jaren zouden nog 13 kinderen dit gezin verrijken⁹³. Op welk ogenblik zij hun noviciaat begonnen, is moeilijk te achterhalen. Wel is duidelijk dat zij met een interval van tien jaar werden *gesteed*: Livina Florentia deed haar intrede in het convent Ter Spiegel en op 18 februari 1759; haar jongere zus Petronella Judoca werd *gesteed* op 22 oktober 1769 en kwam haar in hetzelfde convent gezelschap houden. Tussen deze beide was blijkbaar een grote vriendschapsband, want op 22 juni 1782 lieten zij voor de notaris een "*donatie inter vivos die men noemt metter waermder handt*" opmaken, waarbij zij respectievelijk aan de langstlevende al hun bezittingen overdroegen⁹⁴. Daartoe behoorden hun respectievelijk aandeel in "... hun hofstede met den huuse, twee woonsteden wesende, de schueren ende stallinge, fruyt ende andere boomen niet uytgesteken nochte gereserveert, gestaen ende gelegen binnen dese stede in de Meulestraete, wyck de Patente met vijf stucken landt daarmede gaende tsaemen groot vijf gemeten 89 roeden..."⁹⁴. Daarnaast beschikte Livina Florentia nog over 5 gemet 261 roeden land op Kaprijke, terwijl haar zus Petronella Judoca eigenares was van 7 gemet 268 roeden land en een partij bos achter de kapel van Bentille. Hoe lang hun samenzijn duurde, blijft een open vraag. Alleen voor Petronella Judoca was een overlijdensdatum beschikbaar: zij ging ter ziele op 23 november 1811.

3.7 MARIA CATHARINA DAUWE

Naar het einde van de 18de eeuw kwam ook de familie Dauwe aan bod in de persoon van *Maria Catharina Dauwe*. Als dochter van Engelbertus en zijn uit Gent alkomstige echtgenote, Maria Joanna Van Belle, werd zij geboren op 1 december 1768. Ook nu worden wij geconfronteerd met een kroostrijk gezin, waar binnen een interval van 16 jaar elf kinderen werden geboren⁹⁵. Vermoedelijk *gesteed* rond het jaar 1788⁹⁶ kwam zij terecht in het convent Ter Velden. Zij overleed er op 20 april 1846.

3.8 MARIE CATHERINE DE COOREBYTER

Eén van de meest gerespecteerde families te Kaprijke was ongetwijfeld het geslacht *De Coorebyter*. Reeds vanaf de 15de eeuw zetelden zij als burgemeester of schepenen van Kaprijke⁹⁷; ook tijdens de volgende eeuwen bleven zij een toonaangevende familie met soortgelijke functies⁹⁸. Economisch stonden zij er zeker niet slecht voor en het is dan ook ietwat verwonderlijk dat Marie Catherine de Coorebyter, als dochter van Jan fs Pieter en Petronilla Matthijs - zijn tweede echtgenote - in mindere mate aan deze traditie beantwoordde.

Marie Catherine was tijdens dit laatste huwelijk als tweede in een reeks van negen kinderen op 13 juli 1697 geboren⁹⁹. In tegenstelling tot haar twee oudere zussen, Joanna Cornelia en Cornelia, die voor de huwelijke staat hadden gekozen met als respectieve echtgenoten Joannes Claeys en Joannes Geeraert, richtte Marie Catherine zich op een meer aan God gewijd leven en werd *gestede begijne* op 9 februari 1721 in het convent Ten Hove¹⁰⁰. Het zou een eerder kortstondig verblijf worden, want reeds op 2 december 1727 zegde zij deze wereld voor altijd vaarwel

Vader De Coorebyter was landbouwer van beroep en beschikte bij zijn overlijden nog over een hofstede met 14 gemet 115 roeden land die hij zelf uitbaatte. Daarnaast was hij nog eigenaar van 16 gemet 291 roeden land te Kaprijke, een hofstedeken met 83 roeden eveneens op Kaprijke gelegen en 3 gemet 240 roeden bos op Sint-Laureins. Alles wel beschouwd was Jan de Coorebyter met een dergelijk bezit eerder te beschouwen als een uitbater van een middelgroot bedrijf en vanuit deze optiek was het actief van zijn staat van goed¹⁰¹ - in totaal 486.18.4 ponden groten - ook niet zo laag; de bloeitijd van zijn leven werd immers getekend door de jarenlange lasten en kwellingen van de Spaanse Successieoorlog. Eigenaardig is wel de vaststelling dat andere leden van de familie De Coorebyter hun candidate-begijn niet in Gent, maar wel in het begijnhof van Brugge lieten inschrijven¹⁰².

3.9 JUSTINA CORNELIA DE MEY

Justina Cornelia De Mey kwam als vierde en tevens als laatste telg binnen het gezin van Ryckaert en Judoca Goethals ter wereld op 10 mei 1696¹⁰³. Haar vader heeft ze nooit gekend, want deze was reeds op 11 februari 1696 overleden. Samen met zijn echtgenote had Ryckaert een textielwinkel uitgebaat die op het ogenblik van zijn overlijden er zeker niet slecht voorstond; zijn staat van goed¹⁰⁴ toonde namelijk een batig saldo van 484.9.9 ponden groten. Hun aanzien bleek onder meer uit de registratie van zijn staat van goed, waarin zijn vrouw werd aangesproken met *joffrouwe*; zij was immers de dochter van Joannes Goethals, baljuw van Lembeke.

Justina Cornelia was bij haar steding op 17 juni 1714 nog maar pas 18 jaar geworden, zodat zij zeker tot de groep van de jongste begijnen hoorde. Toen zij op 8 februari 1782 ten grave werd gedragen, was het convent Ter Leyen¹⁰⁵ 68 jaar lang haar vertrouwdte omgeving geweest.

3.10 DIGNA DOPPEGIETERS

Met Digna Doppegieters fa Cornelis belanden we rond het midden van de 17de eeuw. Haar vader Cornelis was op 31 oktober 1632 gehuwd met Petronella Bruynsteen en beoefende zoals het merendeel van de Kaprijkenaren de landbouw. In een tijdspanne van twintig jaar werden acht kinderen geboren van wie Digna als zesde in de rij haar plaats innam op 12 september 1646¹⁰⁶. Rekening houdend met de toenmalige minder gunstige tijdsomstandigheden behoorde Cornelis Doppegieters zeker tot de groep van eerder gegoede landbouwers. Naast drie behuisde hofsteden met een totaal van 12 gemet 248 roeden land en enkele afzonderlijk gelegen partijen met een totale oppervlakte van 8 gemet 75 roeden - alle in Kaprijke gelegen - bezat Cornelis nog 6 gemet land op Lembeke en 8 gemet land in Ijzendijke. Van een totaal actief van 463.0.1 ponden groten bleef uiteindelijk nog een batig saldo van 264.16.5 ponden groten over in januari 1678¹⁰⁷. Met vijf ambtstermijnen¹⁰⁸ waarvan drie als schepen en twee als burgemeester was Cornelis Doppegieter voorzaker een vooraanstaand tijdgenoot te Kaprijke.

In hetzelfde jaar waarin Petronella Bruynsteen overleed, werd Digna op 9 februari 1676 *gesteed* en nam haar intrek in het convent Ter Leyen. Zij zou er pas op 23 februari 1714 overlijden¹⁰⁹.

3.11 LIEVIJNE MOENS

Evenals bij de reeds hoger vermelde begijn, Judoca Bertens, moeten vragen worden gesteld bij Lievijne Moens. Volgens de prosopografische lijst van K. MESTDACH was er in het Sint-Elisabethbegijnhof te Gent geen Lievijne Moens te bespeuren. Nochtans vermeldt de staat van goed - opgemaakt na het overlijden van Guillaeme Moens, vader van de hier vermelde Lievijne - als een van de achtergebleven kinderen, een "... *jonckvrouwe Lievijne Moens, gesteede begijne by ghetyde aude haer selfs bedeghen wesende in het groot begijnhof binnen Ghent...*"¹¹⁰. Ook al werd ze blijkbaar niet vermeld in het stedingboek, dan valt haar verblijf aldaar niet te ontkennen.

Guillaeme Moens was tijdens zijn leven driemaal getrouwd en het was tijdens zijn laatste huwelijk met Apollonia de Pape dat Livina als eerste in een reeks van zes kinderen werd geboren op 16 november 1647¹¹¹. Toen haar vader op 27 mei 1673 overleed, liet hij aan zijn kinderen heel wat onroerend goed na. Samen met haar zuster Joanna erfde Livina een behuisde en beschuurde hofstede met 14 gemet land, zijnde de ouderlijke woning waarin zij was opgegroeid. Daarnaast erfde zij ook - steeds samen met haar zus Joanna - 10 gemet 218 roeden land op Kaprijke, 2 gemet 31 roeden land op Sint-Margriete en 3 gemet 54 roeden bos op Adegem. Met een dergelijke nalatenschap hoefde Livina zich zeker geen materiële zorgen te maken tijdens haar verblijf in het begijnhof. Van welk convent zij deel uitmaakte en wanneer zij overleed, blijft voorlopig een vraagteken.

3.12 PETRONELLA SCHOLLAERT

Petronella was het vijfde en tevens laatste kind dat in het gezin van Jacobus en Catharina Speeckaert geboren werd op 16 januari 1694¹¹². Jacobus was in de ogen van zijn dorpsgenoten vermoedelijk een persoon met aanzien: niet enkel maakte hij tijdens vier ambtstermijnen deel uit van de magistraat¹¹³, maar bovendien beschikte hij over een respectabel onroerend goed dat hem zelfs in economisch ongunstige tijden toeliet op ruime voet te leven¹¹⁴. Zijn bezit was in de loop van de jaren geleidelijk aan uitgebreid. Toen hij huwde had zijn vrouw een niet onaardige bruid-schat meegebracht: twee hofstedekens met 5 gemet 150 roeden land in de Eendenpoelakker en 6 gemet land in de Drincker, allebei op Kaprijke gelegen; bij de dood van haar vader Andries Speeckaert waren haar naar aanleiding van de verkaveling een hofstede en aanpalend huisje + 9 gemet 150 roeden land op Kaprijke ten deel gevallen, 12 gemet land op Lembeke, 3 gemet land in de St.-Janspolder en 2 gemet 288 roeden schorreland in de Oudemanspolder. In de loop van hun samenzijn had Jacobus het bezit nog verder uitgebreid met een hofstede en 12 gemet 150 roeden land in de Vlotakker, 1 gemet 200 roeden land op Eeklo, een hofstede met 2 gemet land in de Rybeckakker, nog 13 gemet land op Kaprijke en 5 gemet 177 roeden land in de St.-Janspolder. Bovenop beschikte hij nog over een rentekapitaal van 153 ponden groten; ook aan contante penningen was er geen gebrek, want bij het overlijden van zijn vrouw was er een bedrag van 150.15.8 ponden groten beschikbaar. Toen men de baten samentelde, bleek dit een totaal van 1472.10.1 ponden groten op te leveren. Uit de schulden die nog moesten worden vereffend, bleek eens te meer dat de jaren '90 van de 17de eeuw gekenmerkt werden door militaire lasten: "... *Item wort noch voor schult ghebrocht over prochie onkosten als noch te ommestellen op den ouste 1697 soo van fourragie, binnencosten als anderssints op de landen bij desen sterfhuuse ghebruyckende soo binnen deser stede, Eecloo, Lembeke ende prochie van Ste Jans in Eremo bestaende in ontrent de 73 à 74 ghemeten landts met de ghestaethede ende vrijdom van thiende twelcke ten minsten compt te bedraghen tot 25 sch. gr./gemet dus alhier 92.10.0 lb.gr.*". Naast gebruik van eigen landerijen was Jacobus tevens pachter van de abdij van Oosteeklo voor een jaarlijks bedrag van 38 ponden groten. Petronella werd *gesteed* op 16 oktober 1723 en overleed in het convent Ter Engelen op 16 februari 1775¹¹⁵.

3.13 JOANNA THERESIA VAN DAMME

Joanna Theresia van Damme was een dochter van Francies en Joorijne de Causmaecker fa Lieven die elkaar het ja-woord gaven op 22 november 1707. Het zou een vruchtbaar samenzijn worden, want tien kinderen¹¹⁶ zagen er het levenslicht tijdens de periode 1708-1729. Toen vader Francies kort na de geboorte van zijn jongste telg op 5 november 1729 overleed, bleek dat slechts twee van zijn kinderen - Livina Maria en Carolina Petronilla - vroegtijdig waren gestorven. Ook bij de naamgeving bleek eens te meer dat de eerste doopnaam niet altijd de roepnaam was.

Zo werd in het doopregister tweemaal een *Jacobus Franciscus* vermeld - respectievelijk geboren op 3 mei 1712 en 2 juni 1722 - terwijl naar aanleiding van het overlijden van Francies van Damme¹¹⁷ zeer duidelijk een onderscheid werd gemaakt tussen een zoon Francois (17 jaar) en een jongere broer Jacobus (7 jaar).

Francies van Damme behoorde ongetwijfeld tot de groep van de meer gegoede landbouwers. Van huis uit beschikte hij reeds over een hofstede met 12 gemet 144 roeden land te Kaprijke die hij verpachtte aan Jan van Overtvelt voor 15.10.0 ponden groten sjaars. Op Sint-Jan-in-Eremo bezat hij 10 gemet 100 roeden land waarvoor Jozef van Waes hem jaarlijks 8.3.4 ponden groten schuldig was en tenslotte lag er nog 5 gemet 50 roeden land op Lembeke die hem jaarlijks 4.13.4 ponden groten opbrachten. Naast deze erfgronden verwierf hij tijdens zijn huwelijk nog eens een behuisde en beschuurde hofstede met 30 gemet 197 roeden land op Eeklo, waarvoor Jan van Waes hem jaarlijks 20.0.0 ponden groten neertelde. Bovendien mocht Lieven Claeyns hem een jaarlijkse huur van 7.13.4 ponden groten betalen voor 7 gemet 34 roeden land op Kaprijke. Nog eens 12 gemet 58 roeden land op Lembeke werden niet verpacht, maar door Francies zelf gebruikt. Met een dergelijk totaal bezit van 77 gemet 283 roeden land behoorde Francies van Damme ongetwijfeld tot de weinig talrijke topgroep van kapitaalkrachtige landbouwers. Bij de registratie van zijn staat van goed noteerde de griffier een actief van 805.18.7 ponden groten dat na aftrek van alle schulden nog een batig saldo van 432.18.1 ponden groten beschikbaar stelde¹¹⁸.

Volgens het stedingboek werd Joanna Theresia van Damme geboren tijdens het jaar 1715¹¹⁹; het Kaprijks geboorteregister vermeldt echter als geboortedatum 10 maart 1716. Toen zij op 10 september 1741 werd *gesteed*, was zij dus volle 25 jaar oud; het convent Ter Spiegelens zou 58 jaar lang haar tweede tehuis worden, waar zij overleed op 14 november 1799.

3.14 JOORIJNE VAN DE STEENE

Joorijne¹²⁰ werd geboren op 12 december 1695 als voorlaatste kind in een reeks van negen¹²¹. Zij was de zesde dochter van Jan en Joanna de Pape en zou - evenals bovengenoemde Petronella Schollaert - opgroeien in een politiek zeer woelige periode. Nauwelijks 9 jaar oud verloor zij haar moeder († 26/08/1704) en twee jaar later volgde ook haar vader († 3/11/1706). Van de negen kinderen bleven er bij het overlijden van Joanna de Pape nog slechts drie in leven; toen haar vader stierf, waren er enkel nog Joanna en Joorijne. Zoals de meeste gezinnen van wie een dochter als begijn in het Sint-Elisabethbegijnhof terecht kwam, was ook Jan van de Steene één van de meer gegoede landbouwers. Daarvan getuigt onder meer zijn landeigendom op Kaprijke, Bassevelde, Lembeke, Eeklo en Watervliet, samen goed voor plus minus 50 gemet land¹²². Met een batig saldo van 525.17.8 ponden groten in 1706¹²³ en 476.1.0 pon-

den groten in 1707¹²⁴ behoorde Jan van de Steene zeker tot de meer goeude klasse binnen de Kaprijkse gemeenschap.

3.15 MARIE MARGRIETE VANDER STADT

Met Marie Margriete Vander Stadt belanden wij opnieuw binnen een meer stedelijk milieu. Haar vader, Heyndrick Vander Stadt, was winkelier en echtgenoot van Petronella de Rycke. Tijdens de laatste twee decennia van de 17de eeuw werden in dit gezin acht kinderen geboren¹²⁵; als eerste meisje kwam Marie Margriete op 21 oktober 1690 het gezin vergroten. Nauwelijks 16 jaar oud werd het begijnhof haar nieuw tehuis waar zij op 24 juni 1710 als gestede begijn haar intrek mocht nemen in het convent Ter Spiegelens¹²⁶; zij zou er nog 42 jaar lang verblijven tot de dood haar verraste op 5 augustus 1752. Pas twee jaar na haar steding overleed haar moeder op 9 oktober 1712. Op dat ogenblik kon Heyndrick Vander Stadt een batig bedrag van 1167.13.11 ponden groten voorleggen dat na aftrek van alle schulden nog een gunstig saldo van 755.15.7 ponden groten vertoonde¹²⁷. Met een dergelijke economische positie was het dan ook te verwachten dat Heyndrick deel zou uitmaken van de Kaprijkse wet, al beperkte zijn deelname zich tot één enkele ambtstermijn¹²⁸.

3.16 MARIE VAN OVERTVELT

Marie van Overtvelt was de tweede telg binnen het gezin van Jacobus en Elisabeth Mortier¹²⁹. Geboren op 12 juni 1697 zou haar jeugd gekenmerkt worden door de troebelen van de Spaanse Successieoorlog; Jacobus echter zou ze niet meer meemaken, want op 20 maart 1700 zei hij het aardse leven vaarwel. Zijn weduwe zou op 14 augustus van dat zelfde jaar opnieuw scheep gaan met Pieter Boelens die nog zes kinderen bij haar verwekte.

Noch voor Jacobus, noch voor Pieter Boelens die op 22 april 1725 overleed, was een staat van goed voorhanden, zodat meer precieze gegevens over landeigendom en inboedel ontbreken. Toch was Jacobus zeker niet onbemiddeld, want voor het jaar 1700 - het jaar van zijn overlijden - werd hij getaxeerd op een landgebruik van 35 gemet 38 roeden¹³⁰. Bovendien maakte zijn opvolger, Pieter Boelens, als schepen deel uit van de magistratuur tijdens de periode 3/10/1714-11/11/1716¹³¹. En toch noopt de vermelding *infirmieriekind*¹³² naar aanleiding van het overlijden van Marie van Overtvelt tot voorzichtigheid. *Infirmieriekinderen* waren immers zieke en oude begijnen die in de infirmerie van het begijnhof werden verzorgd. Alhoewel verzorging in de infirmerie niet gratis was, verschafte deze toch "... verzorging, voedsel en kleding aan de infirmieriekinderen en bekostigde ook vaak hun begrafenis..."¹³³. Vermoedelijk werd Marie van Overtvelt vòòr haar overlijden op 28 januari 1773 reeds een hele tijd in de infirmerie opgenomen en als dusdanig ook als *infirmieriekind* in het dodenboek genoteerd. In hoever zij al dan niet bemiddeld was, blijft hier dus een open vraag.

3.17 LIVINA MARIA VAN VOOREN

Evenals bij Marie van Overtvelt was ook Livina Maria van Vooren een dochter van inwijkelingen. Jooris van Vooren fs Pieter was geboortig van Waarschoot en gehuwd met Joanna Roegis fa Jan uit Zomergem. Na hun vestiging te Kaprijke bouwden zij samen een kroostrijk gezin uit waarbij Livina Maria als negende kind in een reeks van 11 geboren werd op 20 oktober 1751¹³⁴. Toen Joanna Roegis op 5 juni 1775 overleed en een staat van goed werd opgemaakt¹³⁵, bleek Jooris van Vooren weinig onroerend goed te bezitten. Uit de nog te delgen schulden bleek dat hij pachter was van een hofstede die toebehoorde aan raadsheer Vander Mersch, heer van Berlare, waarvoor hij jaarlijks 25 ponden groten betaalde. Ook zijn veestapel met o.m. twee werkpaarden en vier koeien wees eerder in de richting van een middelgroot bedrijf. Anderzijds beschikte hij op het ogenblik van haar overlijden toch over 126.12.9 ponden groten aan contante penningen en kon hij een batig saldo van 526.9.6 ponden groten voorleggen. Ook al werd Jooris van Vooren in de bronnen niet met *Eersaeme* vermeld, dan werd hij toch waardig bevonden om liefst voor vier ambtstermijnen te zetelen in de magistraat¹³⁶.

En toch was Livina Maria Van Vooren een uitzonderingsfiguur binnen de groep van de Kaprijkse begijnen; zij was met name een "*infirmieriekind*".

Kort na het overlijden van haar moeder was Livina Maria aan haar noviciaat begonnen. Op dat ogenblik was de financiële toestand van het ouderlijk gezin zeker niet rooskleurig, want enkel dank zij de liefdadigheid van een zekere juffrouw Judoca Cardon kon Livina Maria aan haar proeftijd beginnen. Deze juffrouw had met name enkele renten aan het Groot Begijnhof geschonken "... *tot subsistentie van eenige begijntjens ten hove van Ste Elisabeth in gendt onvoorsien van middelen...*"¹³⁷. Uit deze schenking ressorteerde voor haar "...*een rente viagere van ses ponden groten tsaers...*" waarvan de betaling zou beginnen "... *met haere ingresse, soo lange sij ten voorseyden hove inden selven staet van het begijnhof sal continueren...*". Hierbij werd echter bepaald dat indien zij door successie, giften of andere middelen ineens wel bemiddeld werd, deze lijfrente niet alleen zou worden stopgezet, maar dat Livina Maria zou worden verplicht tot terugbetaling van de reeds jaarlijks gestorte zes ponden groten wisselgeld. Al deze bepalingen werden schriftelijk vastgelegd op 6 februari 1777 voor Joseph Carel de Meyere, notaris te Gent. Toen Livina Maria op 11 oktober 1778 werd gestede, kreeg zij onderdak in het Groot Convent¹³⁸. Hoe lang zij daar verbleef, is niet meteen duidelijk, doch het was wel tijdens dit verblijf aldaar dat zij op 7 april 1786 voor notaris de Meyere en in het bijzijn van de grootjuffer Joanna Monica de Deckere en haar "*geselnede*" Marie Anna Judoca Bocqueneau een schenking deed aan de infirmerie, waarbij zij al haar onroerend goed, contante penningen en effecten aan deze instelling overmaakte. In ruil hiervoor moest de infirmerie "... *de comparante geverigge behoorelyck onderhouden ende voorsten van aet ende dranck, emmers van alle voordere noodzaekelykheden zleck ende gesondt behoevende; voorts van haer comparante gever...*

rigge naer haere dood te doen begraven in de kercke vanden voorseyden begynhove met den kleynen dienst....". Op 16 oktober van hetzelfde jaar legde Livina Maria voorgoed haar hoofd te rusten en kon de infirmerie beslag leggen op al haar bezittingen.

3.18 ANNE MARIE WEST

Niettegenstaande Anne Marie West in het Sint-Elisabethbegijnhof als Kaprijkse werd vermeld, waren geen van haar ouders geboren Kaprijkenaren. Christoffel West was geboortig van Evergem en gehuwd met de uit Lembeke afkomstige Joanna Cathelijn. Voor de zoveelste maal werd het opnieuw een vruchtbaar huwelijk waarbij negen kinderen werden geboren¹³⁹. Als voorlaatste in de rij zou Anne Marie als 18-jarige gestede begijn haar intrek nemen in het convent Ter Spiegelen¹⁴⁰ op 21 oktober 1781

3.19 ANGELINA LIVINA ZEGHERS

Angelina Livina Zeghers was blijkbaar nog zeer jong toen zij als novice haar intrede deed in het St.-Elisabethbegijnhof, want pas 18 jaar oud, werd zij op 10 september 1719 *gesteed*¹⁴¹. Het convent St.-Elisabeth zou haar nieuw tehuis worden; wanneer zij er overleed, is niet uit de archiefbronnen af te leiden. Haar vader Matheus had ze nooit gekend, want drie maanden vòòr haar geboorte overleed hij op 17 januari 1700. Als chirurgijn had Matheus een drukke praktijk gehad; zo stonden er bij zijn overlijden nog heel wat klanten voor levering van medicijnen en behandeling in het krijt. Niettegenstaande het batig saldo van zijn staat van goed uitzonderlijk klein was - nauwelijks 11 schellingen 8 groten en 3 deniers¹⁴² - werd Matheus toch waardig bevonden om deel uit te maken van de magistraat¹⁴³. Bij nader toezien was zijn onroerend goed meer dan een compensatie! Hij was eigenaar van de herberg *De Dry Coninghen* die hij verpachtte tegen 12.0.0 ponden groten per jaar; bovendien mocht hij ook het aangrenzende huis met het erf het zijne noemen, waarvoor hij een jaarlijkse pacht van 8.0.0 ponden groten mocht opstrijken. Daarnaast bezat hij nog 5 gemet 263 roeden land op Kaprijke naast 2 gemet 48 roeden op Sint-Jan-in-Eremo en tenslotte beschikte hij ook nog over de intresten van drie *besette renten* en drie *croiserende obligaties* die samen een kapitaal van 85.0.0 ponden groten sterk wisselgeld vertegenwoordigden¹⁴⁴.

4. RECRUTERING IN SOCIAAL-ECONOMISCH PERSPECTIEF

Niettegenstaande in de prosopografische lijst¹⁴⁵ slechts 19 begijnen als uit Kaprijke afkomstig konden worden geïnventariseerd, bleken er uiteindelijk toch 34 te zijn, van wie met zekerheid kan worden gezegd dat zij vòòr hun intrede deel uitmaakten van de Kaprijkse leefwereld. Dank zij de parochieregisters was het mogelijk om al deze begijnen in hun ouderlijk milieu te situeren en zelfs voor de helft van hen een

momentopname te krijgen van de sociaal-economische context bij het overlijden van hun vader of moeder. Na het persoonlijk défilé van al deze Godgewijde vrouwen is het gewenst om deze groep in een ruimer verband te plaatsen bij het formuleren van vragen naar hun sociaal-economisch niveau binnen de dorpsgemeenschap, naar de gemiddelde leeftijd bij hun intrede en naar het convent waarin zij hun verder leven zouden doorbrengen.

Tabel 3

DEMOGRAFISCHE REFERENTIES BIJ DE KAPRIJKSE BEGIJNEN

Naam	Ouderdom overlijden	Leeftijd bij steding	Aantal kinderen in ouderl. gezin
Bertens Judoca	?	?	8
Claeys Livina Florentia	?	23 j.	14
Claeys Petronella	62 j.	20 j.	14
Dauwe Marie Catherine	78 j.	?	11
De Causmaecker Adriana fa Lieven fs Christoffel	79 j.	20 j.	12
De Causmaecker Adriana fa Lieven fs Lieven	?	18 j.	9
De Causmaecker Joanna Carolina	49 j.	28 j.	10
De Causmaecker Theresia fa Jacobus	81 j.	21 j.	5
De Causmaecker Theresia fa Livinus	58 j.	?	8
De Coorebyter Marie Catherine	30 j.	24 j.	9
De Decker Carolina Bernarda	51 j.	25 j.	7
De Decker Joanna	56 j.	25 j.	8
De Decker Livina	63 j.	19 j.	7
De Decker Maria Jacoba	23 j.	22 j.	11
De Decker Petronella	28 j.	18 j.	9
De Mey Justina	86 j.	18 j.	4
De Pape Anne Marie	?	22 j.	9
De Pape Livina	66 j.	22 j.	8
De Pape Maria fa Vincent	72 j.	24 j.	10
De Pape Petronella fa Vincent	49 j.	19 j.	10
Doppegieters Digna fa Cornelis	68 j.	30 j.	8
Huyghe Joanna Theresia	35 j.	24 j.	4
Huyghe Livina Margaretha fa Francies	47 j.	21 j.	6
Huyghe Livina Margaretha fa Maximiliaen	63 j.	?	6
Huyghe Maria Jacoba	82 j.	25 j.	7
Moens Livina	?	?	6
Schollaert Petronella	81 j.	29 j.	5
Van Damme Joanna Theresia	83 j.	25 j.	10

Van de Steene Joorijne	77 j.	20 j.	9
Van der Stadt Marie Margriete	62 j.	20 j.	8
Van Overtvelt Marie	75 j.	19 j.	3
Van Vooren Livina Maria	35 j.	27 j.	11
West Anna Maria	61 j.	18 j.	9
Zeghers Angelina Maria	?	18 j.3	

4.1 KINDERRIJKDOM IN HET OUDERLIJK MILIEU

Niettegenstaande het hier behandelde tijdsinterval zich uitstrekt over de tweede helft van de 17de en de volledige 18de eeuw en alhoewel de demografische evolutie tijdens deze 150 jaar uiteraard schommelingen vertoonde, achten wij het toch verantwoord om de hier beschikbare geboorteaantallen te plaatsen tegenover een globale en tevens zeer variabele geboortecoëfficiënt naar tijd en plaats. Zeker voor de Vlaamse regio kan men tijdens de 18de eeuw 4 à 5 kinderen per gezin als een vast gemiddelde aanvaarden. Vanzelfsprekend waren er heel wat gezinnen die ver boven dit gemiddelde uitstegen, naast kinderloze en kinderarme gezinnen waar de vader op vroege leeftijd overleed.

Bekijken we de leeftijden van deze *begijnenmilieus*, dan stellen we vast dat voor een totaal van 31 gezinnen er 26 boven dit gemiddelde uitstegen. Meteen geeft ons dit - het weze dan ook slechts in zeer geringe mate - een eerste verklaring voor de keuze van de *begijnenstaat*. Een talrijk kroost met overwegend vrouwelijk aandeel vond naast een eventueel huwelijk ook een uitweg in een zinvol leven binnen het begijnhof.

4.2 LEEFTIJD BIJ DE STEDING

Op welk ogenblik werd echter een dergelijke beslissing genomen? En wie speelde hierbij een doorslaggevende rol? Was het inderdaad de vrome wens van de ouders om een dochter als begijn te steden? Was een pastorele tussenkomst de stimulans tot een dergelijke stap? Of speelde hierin de hoofdpersoon - met name de toekomstige begijn - een belangrijke rol? Een exact antwoord op dergelijke vragen kan niet worden gegeven en toch kan men zich bij het bekijken van de stedingsleeftijd moeilijk ontdoen van de indruk dat het grootste deel van de kandidates begijn werd tot meerdere eer en glorie van de ouders en/of de plaatselijke zieleherders.

Tabel 4
STEDINGSLEEFTIJD VAN DE KAPRIJKSE BEGIJNEN

Leeftijd	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30 j.
Aantal	5	3	4	2	3	-	3	4	-	1	1	1	1

Op een totaal van 34 begijnen is voor 29 onder hen de stedingsdatum gekend. Rekening houdend met een proeftijd van twee jaar waren 12 van deze 29 kandidates nauwelijks 18 jaar of jonger. Dergelijk resultaat is natuurlijk plaatsgebonden, maar toch blijkt de stedingsleeftijd zich voornamelijk te situeren tussen 18 en 25 jaar. Dit ligt trouwens volledig in de lijn van de situatie in het Sint-Elisabethbegijnhof te Gent¹⁴⁶.

4.3 LEVENSV ERWACHTING BIJ DE BEGIJNEN

Bood een leven binnen de veilige muren van een begijnhof meer kans op een langer leven dan hun leeftijdgenotes uit het hun vertrouwde Kaprijke? Vaststaande conclusies kunnen hier moeilijk worden getrokken; daarvoor is deze doelgroep té beperkt. En toch stelden wij bij een demografische analyse van de Kaprijkse bevolking tijdens de hier bestudeerde periode vast dat 38 % van de volwassenen de leeftijd van 40 jaar niet bereikte¹⁴⁷. Plaatsen wij hier tegenover de groep van de Kaprijkse begijnen, dan zijn er op een totaal van 28 gekende leeftijden slechts 5, m.a.w. 17 % die overleden vòòr het 41ste jaar. Hoe gering deze groep ook is ten overstaan van de totale volwassen Kaprijkse bevolking, toch blijkt hieruit een trend naar een langer leven binnen het begijnhof.

5. ECONOMISCH NIVEAU VAN HET OUDERLIJK MILIEU

Bij de individuele behandeling van de Kaprijkse begijnen werd reeds gewezen op het feit dat een paar families als het ware een begijnentraditie in ere hielden: vijf begijnen De Causmaecker, vijf begijnen De Decker, vier begijnen de Pape en vier begijnen Huyghe zijn hiervoor betekenisvol. Een dergelijke traditie hield echter ook verband met de materiële situatie van het ouderlijk gezin. Wie een dochter als gestede begijn wenste, was verplicht voor haar onderhoud in te staan en een dergelijke verplichting beperkte in zeer sterke mate het aantal mogelijke kandidates.

Behoorden al deze ouderlijke milieus inderdaad tot een economisch min of meer sterke groep? Een antwoord op deze vraag kan slechts benaderend zijn: enerzijds baseerden wij ons hiervoor op momentopnames uit de staten van goed; anderzijds raadpleegden wij bij ontstentenis van een dergelijke archiefbron de jaarlijkse belasting op het grondgebruik.

Tabel 5

BASISGEGEVENS UIT DE STATEN VAN GOED BIJ OVERLIJDEN VAN EEN DER OUDERS, UITGEDRUKT IN PONDEN GROTEN VLAAMS

Naam van de begijn	Activa	Passiva	Saldo
Bertens Judoca	1147. 5.10	84. 4. 5	1063. 1. 5
De Causmaecker Adriana fa Lieven fs Christoffel	1066. 4.11	126. 4. 6	940. 0. 5

De Causmaecker Adriana fa Lieven fs Lieven	1243.19. 0.5	324.13. 0. 2	919. 6. 0.3
De Causmaecker Theresia fa Jacobus	991.10.11.6	267.19.11	723.11. 0.6
De Coorebyter Marie Catherine	486.13. 4	25. 6.10	461. 6. 6
De Decker Carolina	501. 2. 7	86.11. 0	414.11. 7
De Decker Joanna	993.19. 1	210. 4. 4	782.14. 9
De Decker Livina	501. 2. 7	86.11. 0	414.11. 7
De Decker Maria Jacoba	749.10. 8	199. 4. 5	550. 6. 3
De Mey Justina Cornelia	621.16. 5	137. 6. 8	484. 9. 9
De Pape Livina	2282. 9. 5	105. 0. 0	2177. 9. 5
De Pape Marie fa Vincent	1907.11. 6	275. 3.10	1632. 7. 8
De Pape Petronella fa Vincent	1907.11. 6	275. 3.10	1632. 7. 8
Huyghe Joanna Theresia	1658.18. 6.6	353.10.11. 4	1305. 7. 7.2
Huyghe Livina Marg. fa Francies	465. 3. 4	446. 3. 0	19. 0. 4
Huyghe Livina Marg. fa Maximiliaen	332. 5. 2	111.13.10	220.11. 4
Moens Livina	448. 7. 8	117.17.10	330. 9.10
Schollaert Petronella	1472.10. 1	230. 1. 4. 6	1242. 8. 9.6
Van Damme Joanna Theresia	805.18. 7	373. 0. 6	432.18. 1
Van de Steene Joorijne	676. 8. 0	150.10. 4	525.17. 8
Van der Stadt Marie Margriete	1167.13.11	411.18. 4	755.15. 7
Van Vooren Livina Maria	644. 6. 1	117.16. 7	526. 9. 6
Zeghers Angelina Livina	416. 2. 6.9	415.10.10. 6	0.11. 8.3

Een evaluatie van bovenstaande bedragen is alleen zinvol wanneer deze kunnen worden gezien tegen analoge cijfergegevens voor de Kaprijkse leefwereld. Rekening houdend met het feit dat de staten van goed pas vanaf ca. 1646 gedetailleerde inlichtingen verschaffen, opteerd- den wij voor drie perioden van plus minus vijftig jaar: de tweede helft van de 17de eeuw, de eerste en tweede helft van de 18de eeuw.

Tabel 6

ACTIVA IN PONDEN GROTEN VLAAMS OP BASIS VAN DE STATEN VAN GOED

Periode	Categorieën				Aantal staten v. goed	
	< 50 (a)	50-200 (b)	200-500 (c)	500-1000 (d)	> 1000 (e)	
1646- 1700	17,0 %	35,6 %	29,0 %	9,8 %	3,2 %	578
1701- 1750	23,4 %	39,4 %	22,4 %	12,0 %	2,6 %	482
1751- 1795	18,6 %	37,2 %	22,4 %	15,3 %	6,2 %	338

Een vergelijking tussen tabel 5 en 6 maakt onmiddellijk duidelijk dat de milieus waaruit deze begijnen afkomstig waren, behoorden tot de economisch sterke en zelfs zeer sterke groepen. Negen oudergezinnen situeerden zich binnen categorie (d), terwijl er bovendien nog acht behoorden tot de in aantal zeer beperkte groep (e). Hierbij mag men uiteraard niet uit het oog verliezen dat deze activa bijna uitsluitend de weergave waren van roerend bezit; aan het onroerend goed werd reeds voldoende aandacht besteed bij de individuele behandeling van deze begijnen.

Waar geen staat van goed beschikbaar was, namen we onze toevlucht tot de jaarlijkse taxatielijsten waarbij het grondgebruik en de belasting op de "*gestaethede*" ons een algemene aanduiding verschafte over de aard van het landbouwbedrijf of het uitgeoefende beroep. Dit was het geval voor de ouders van de begijnen:

Naam van de begijn	Grondgebruik in het stedingsjaar	Taxatie op de gestaethede
Claeys Livina Florentia	39 gemet 258 roeden	1. 0.0 pond groten
Claeys Petronella Judoca	39 gemet 258 roeden	1. 0.0 pond groten
Dauwe Maria Catharina	1 gemet 140 roeden	0.18.0 pond groten
De Causmaecker Theresia fa Lieven	37 gemet 48 roeden	0. 9.8 pond groten
De Decker Petronella	?	?
Huyghe Maria Jacoba	61 gemet 22 roeden	1. 2.6 pond groten
Van Overtvelt Maria	49 gemet 130 roeden	0. 3.0 pond groten
West Anna Maria	12 gemet 209 roeden	0.14.0 pond groten

Wat betreft het grondgebruik, blijkt zeer duidelijk dat het overgrote deel opnieuw behoort tot de groep van de grootgrondbedrijvers: Christoffel West valt hierbij uit de toon, maar zijn taxatie op de *gestaethede* laat niet de minste twijfel over zijn socio-economische positie op dat ogenblik. Het zeer lage grondgebruik van Engelbertus Dauwe is normaal, aangezien hij op dat ogenblik de functie van griffier uitoefende; met zijn taxatie op de *gestaethede* behoorde hij immers tot de hoogst getaxeerde niet-agrarische inwoners van Kaprijke.

6. DE KEUZE VAN HET CONVENT

Zoals reeds hoger vermeld, waren er in het St.-Elisabethbegijnhof 18 verschillende conventen. Wie van onze Kaprijkse begijnen kwam waar terecht?

Convent Ten Hove : De Coorebyter Marie Catherine
Van Overtvelt Marie

- Convent St-Elisabeth : Zeghers Angelina Livina
- Convent Ter Caerden : De Pape Maria
De Pape Petronella
- Groot Convent : Van Vooren Livina Maria
- Convent Ter Steenen : De Pape Livina
- Convent Ter Spiegelen: Claeys Livina Florentia
Claeys Petronella Judoca
De Causmaecker Adriana fa Lieven fs Christoffel
De Causmaecker Adriana fa Lieven fs Lieven
De Causmaecker Theresia fa Jacobus
De Causmaecker Theresia fa Lieven
De Pape Anne Marie
Huyghe Livina Margaretha fa Francies
Van Damme Joanna Theresia
Vander Stadt Marie Margriete
West Anna Maria
- Convent Ter Eecken : De Causmaecker Joanna Carolina
De Decker Carolina Bernarda
De Decker Joanna
De Decker Livina
De Decker Maria Jacoba
De Decker Petronella
Van de Steene Joorijne
- Convent Ter Leyen : De Mey Justina Cornelia
Huyghe Joanna Theresia
Huyghe Maria Jacoba
Huyghe Livina Margaretha
Doppegieters Digna
- Convent Ter Engelen : Schollaert Petronella

Het convent Ter Spiegelen stond aan de top met 11 Kaprijkse begijnen, gevolgd door Ter Eecken met 7 vertegenwoordigsters. Het convent Ter Leyen telde er nog vijf, terwijl voor de overige conventen het aantal zich beperkte tot twee of zelfs tot één enkele. Volgens K. MESTDACH hadden rijke begijnen een voorkeur voor de conventen Ter Steenen, H. Drijvuldigheid, Ter Spiegelen, Ter Engelen en St.-Elisabeth. Tijdens de 18de eeuw zouden voornamelijk begijnen uit deze conventen een huis in het begijnhof gekocht hebben. Ook zouden diegenen die afkomstig waren uit eenzelfde lokaliteit ernaar gestreefd hebben om in één en hetzelfde convent hun verder leven door te brengen¹⁴⁸.

In hoever bevestigt of ontkent de Kaprijksse aanwezigheid deze stellingen? Met elf Kaprijksse begijnen - of een derde van hun totaal - in het convent Ter Spiegelen wordt zeker de laatste bewering van K Mestdach bevestigd. Wat hun zogenaamde rijkdom betreft, lijken de activa-bedragen eveneens haar opvattingen te confirmeren.

De Causmaecker Adriana fa Lieven fs Christoffel	1147. 5.10	ponden groten
De Causmaecker Adriana fa Lieven fs Lieven	1243.19. 0.5	ponden groten
De Causmaecker Theresia fa Jacobus	991.10.11.6	ponden groten
Huyghe Livina Margaretha fa Francies	465. 3. 4	ponden groten
Van Damme Joanna Theresia	805.18. 7	ponden groten
Vander Stadt Marie Margriete	1167.13.11	ponden groten

In het convent Ter Engelen krijgen we slechts één vertegenwoordigster, met name Petronella Schollaert, maar ook met een zeer hoog actief van 1472.10.1 ponden groten. Met het convent St.- Elisabeth, waar Angelina Livina Zeghers terecht kwam, sluit de rij van de zogezegd kapitaalcrachtige begijnen.

Het convent Ter Eecken mocht in de loop van zijn bestaan 7 Kaprijksse begijnen herbergen, onder wie de voltallige groep De Decker. Of deze laatste zoveel minder kapitaalcrachtig was dan de hierboven genoemde uit het convent Ter Spiegelen lijkt globaal wel een trend te zijn, alhoewel voor Joanna de Decker toch ook een actief van 993.19.1 ponden groten werd genoteerd. Het zal m.a.w. ook wel te maken hebben gehad met familieverwantschap, respect voor traditie en samenhang binnen een dorpsgemeenschap.

7. AANKOOP VAN EEN EIGEN HUIS BINNEN HET BEGIJNHOF

Bij de algemene beschouwingen over het St.-Elisabethbegijnhof en zijn interne organisatie werd reeds gewezen op het feit dat een gestede begijn eerst een aantal jaren in een van de 18 conventen moest doorbrengen, vooraleer een eigen huis te kunnen huren of kopen. Een minutieus onderzoek van desbetreffende documenten leverde voor Kaprijksse drie dergelijke gevallen.

Op 14 juni 1718 werd aan begijn Anna Van Damme een huis verkocht "... dat ghebruyckt is gheweest by Jo^e Marie de Pape zaligher memorie voor 146.14.0 ponden groten wisselgeld en 100 gulden te betalen in "...afgaende paymenten met 1.0.0 lb.gr. wisselgeld tsiaers sesthien jaer lanck..."¹⁴⁹.

Bij de individuele behandeling van de Kaprijksse begijnen werd reeds duidelijk dat Joorijne van de Steene en Joanna de Decker verwanten waren. Dit verklaart dan ook dat de groot-juffrouw Beatrix Castele en haar *geselnde* Joanna Francoise Mortgat op 15 januari 1744 aan eerstge-

noemde begijnen het huis, genaamd *Jesus Maria Joseph* verkochten voor 116.13.4 ponden groten sterk wisselgeld en 100 guldens wisselgeld te betalen met 1.0.0 lb.gr. wiss. sjaars gedurende een periode van 16 jaar.

BESLUIT

Vertrekkend van de basisgegevens uit een studie over het Sint-Elisabethbegijnhof van de hand van K. MESTDACH, stelden wij ons tot doel na te gaan uit welk een socio-economische bevolkingsgroep de 17de- en 18de-eeuwse Kaprijkse begijnen afkomstig waren.

Een bondig overzicht van het reilen en zeilen binnen het begijnhof maakte duidelijk dat de leefwereld van de begijnen sterk gereguleerd was: niet alleen was er de begijnenregel, maar evenzeer was er het hiërarchisch gezag dat naast het godsdienstig aspect, ook sterk geïnteresseerd was in de materiële omstandigheden van zijn bewoners.

In totaal telden wij 34 uit Kaprijkse afkomstige begijnen. Naast heel wat individuele gevallen waren er toch een viertal families van wie tijdens de hier behandelde eeuwen vier en zelfs vijf van hun afstammelingen binnen het begijnhof werden gestede; dit was het geval voor de geslachten De Causmaecker (5), De Decker (5), de Pape (4) en Huyghe (4).

Onderzoek naar de socio-economische situatie van al deze oudergezinnen leerde dat primo de overgrote meerderheid behoorde tot de toplaag van de Kaprijkse leefwereld, secundo dat deze begijnen in sterke mate afkomstig waren uit een landbouwmilieu en tertio dat eenmaal gestede, de keuze van het convent waarbinnen zij terechtwamen, niet enkel een sterke familiale maar evenzeer een parochiale binding vertoonde.

De lokroep van het begijnenleven uitte zich in hoofdzaak binnen de leeftijdscategorie van 17 à 25 jaar. Niettegenstaande er enkele begijnen relatief vroeg het aardse leven vaarwel moesten zeggen, bleek de levensduur in algemene regel toch langer dan bij hun Kaprijkse lotgenotes.

NOTEN

1. Voor meer gedetailleerde gegevens verwijzen we naar de studie van K. MESTDACH, *Het Gentse Sint-Elisabethbegijnhof op het elan van de Contrareformatie (1598-1795)*, Verhandelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, XXV(2000), p. 31-42.
2. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 65 en 67.
3. IDEM, *a.w.*, p. 45-64.
4. IDEM, *a.w.*, p. 73.

5. IDEM, *a.w.* p. 74-75.
6. IDEM, *a.w.*, p. 383
7. IDEM, *a.w.*, p. 76.
8. IDEM, *a.w.*, p. 122.
9. IDEM, *a.w.*, p. 164-165.
10. In dit gezin werden twaalf kinderen geboren: Maria (2/10/1633), Christoffel (23/10/1637), Joannes (15/07/1640), Jacobus (21/01/1643), Paschasius (°15/04/1645), Jooris (°5/09/1647), Livinus (°11/02/1650), Carolus (°13/01/1653), Joanna (°26/09/1655), Adriana (°24/04/1657), Joanna (°31/03/1659) en Elisabeth (geboren vóór 1633 : RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 346 f° 257).
11. Lieven de Causmaecker fs Christoffel overleed op 28 maart 1669.
12. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 346 f° 257-268.
13. R. BUYCK, *Vaccatien in opdracht van de Kaprijkse wet (1638-1668)*, in A.M., jb. nr. 51(2000), p.88-90.
14. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 316.
15. Lieven de Causmaecker fs Lieven was vermoedelijk afkomstig uit Lembeke en kwam pas na de geboorte van vier dochters - Petronella, Joorijne, Joanna en Adriana - naar Kaprijke, waar nog eens vijf kinderen werden geboren: Pieter (°25/08/1688), Lieven (°29/01/1690), Livina Maria (°29/01/1692), Christoffel (°14/01/1694) en Elisabeth (°2/11/1695).
16. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 357 f° 100-106.
17. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 318.
18. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 318, vermeldt haar als *De Casmacker*.
19. Dit waren: Joannes (°11/10/1692), Theresia (°27/12/1694), Livina (°5/02/1697), Carolus (°4/06/1699) en Pieter (°13/10/1701).
20. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 359 f° 358-373.
21. R. BUYCK, *De Kaprijkse schepenen tijdens de 18e eeuw: een demografische en socio-economische verkenning*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 43(1992), p. 191.
22. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 318.
23. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 318 en 320.
24. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 320.
25. W. STEEGHERS, *Overleden begijntjes van het Groot-Begijnhof Sint-Elisabeth te Gent afkomstig van Kaprijke in de 18e eeuw*, in A.M., jb. nr. 34(1983), p. 165.
26. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 364 f° 250
27. Dit waren: Carolus (°4/05/1764), Joanna Carolina (°3/12/1765), Joannes Bernardus (°25/09/1767), Jacobus Franciscus (°15/10/1769), Pieter Antonius (°11/03/1772), Engelbertus (°1/04/1774), Livinus (°5/02/1776), Vincent (°19/04/1778), Francisca (°26/10/1780) en Dominicus (°15/12/1783).
28. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 334.
29. Dit waren: Joannes (°1/3/1709), Maria Ludovica (°7/2/1711), Joanna Theresia (°8/4/1713), Joanna Maria (°2/7/1715), Pieter (°3/7/1716), Livinus (°19/5/1718), Carel (°3/8/1720) en Livina Theresia Coleta (°20/07/1723).
30. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 364 f° 250.
31. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 364 f° 250-259.
32. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 332.
33. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 332-333.
34. Dit waren: Joannes Livinus (°30/11/1739), Pieter Joannes (°20/02/1741), Christiaan Bernardus (°30/10/1742), Carolus Bernardus (°9/07/1744), Livina (°2/02/1746), Joanna Isabella (°27/11/1747) en Carolina Bernarda (°1/01/1750).
35. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 368 f° 302-307 v.
36. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 42.

37. Dit waren: Jacobus Franciscus (°8/03/1752), Petronilla Theresia (°1/05/1753), Jan Baptiste (°13/09/1754), Joanna Catharina (°9/06/1757) en Judocus Bernardus (°30/09/1759).
38. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 370 f° 237-255.
39. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 333.
40. Dit waren: Pieter Bernardus (°24/12/1728), Joanna Theresia (°28/10/1730), Livina Maria (°28/08/1732), Petronilla Cornelia (°25/12/1733), Pieter Judocus (°6/11/1735), Jan Baptist (°7/01/1739), Jacobus Bernardus (°20/03/1741), Carolus Bernardus (°7/06/1744), Franciscus (°7/10/1745), Maria Jacoba (°31/01/1747) en Maria Anna (°12/02/1750).
41. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 371 f° 149-161.
42. R. BUYCK, *De Kaprijkse schepenen ...*, p. 192.
43. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 334.
44. Dit waren: Joanna Francisca (°19/10/1763), Angela (°8/05/1765), Bernardus (°11/09/1766), Anna Catharina (°10/03/1768), Joannes Bernardus (°30/06/1769), Maria Livina (°2/12/1770), Jacobus Franciscus (°2/07/1772), Petronella (°22/04/1775) en Carolina (°26/02/1782).
45. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 157.
46. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 334.
47. Dit waren: Vincent (°03/04/1621), Apollonia (°5/02/1623), Martina (28/10/1626), Engelbertus (°3/11/1630), Arnaut (°5/01/1634), Livina (°25/12/1640), Elisabeth (°13/07/1644) en Pieter (°14/01/1646); enkel voor de laatste twee werd de geboortedatum vermeld, vòòr 1646 werd enkel de doopdag genoteerd.
48. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 345 f° 141-154 v.
49. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 62
50. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 62
51. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 62
52. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 62
53. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 62
54. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 62
55. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 64 en 65
56. Zie bijlage 2 : "*Item aen Anne Marie Lesecq die mij ghedient heeft dertigh ponden grooten omme daermede te coopen een lijfrente*".
57. Dit waren: Joanna (°23/07/1654), Joannes (°29/10/1656), Petronella (°29/01/1660), Judoca (°1/05/1662), Livina (°23/10/1663), Martina (°8/08/1666), Margaretha (°7/10/1669), Ingelbert (°10/07/1672) en Jacoba (°2/06/1675).
58. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 357 f° 36-51.
59. Vincent de Pape fs Jan was burgemeester van 20/10/1682 tot 13/10/1683 en van 15/10/1686 tot 24/10/1689; voorschepenen van 7/11/1691 tot 12/11/1692 en schepenen van 5/10/1661 tot 16/10/1664, van 6/12/1667 tot 17/10/1668 en van 5/11/1680 tot 20/10/1682.
60. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 297.
61. Dit waren: Joanna Catharina (°4/02/1727), Joanna Catharina (°22/09/1729), Livina Maria (°18/11/1733), Petronella Jacoba (°19/01/1736), Joannes Bernardus (°3/03/1738), Pieter (°26/05/1740), Anna Maria (°29/05/1742), Angelina Catharina (°2/11/1744) en Angelina (°7/09/1746).
62. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 42.
63. Jan de Pape zetelde als vijfde schepenen tijdens de periode 14/11/1737-14/08/1739 (RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 649 f° 158 v.) en als tweede schepenen tijdens de ambtstermijn 16/01/1755-9/06/1756 (RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 660).
64. RAG, *Kerkarchief Kaprijke*, nr. 1 : Status animarum collectus in Capryck, anno 1762.

65. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 156.
66. Naar aanleiding van het overlijden van zijn vrouw, Catharina de Causmaecker, werd zeker een staat van goed opgemaakt, aangezien zijn vijf jongste kinderen nog minderjarig waren. Vermoedelijk speelde hierin de faktor *keurzuster* een rol, zodat de staat van goed niet voor de Kaprijkse wet in auditie kwam. Daar Jan de Pape fs Jan zelf pas op 6 september 1788 overleed, werd toen geen staat van goed vereist.
67. R. BUYCK, *Het schepenambt te Kaprijke tijdens de 15e eeuw: een recht of een voorrecht?*, in A.M., jb. nr. 38(1987), p. 105.
68. R. BUYCK, *De Kaprijkse schepenen tijdens de 18e eeuw ...*, p. 193-194.
69. R. BUYCK, *Kerkelijk en parochiaal leven te Kaprijke (13de-18de eeuw)*, in A.M., jb. nr. 44(1993), p. 72; IDEM, *De armenzorg te Kaprijke (1525-1796)*, in A.M., jb. nr. 35(1984), p. 192.
70. Jan Huyghe was baljuw tijdens de periode 1682-1690; tijdens de 18de eeuw was Pieter Damianus Huyghe fs dheer Bauduyn schout te Kaprijke van 16 juli 1728 tot 11 februari 1737.
71. In dit gezin werden naast haar nog zes kinderen geboren: Jan Baptist (°10/11/1715), Joanna Theresia (°1/11/1717), Rosa Monica (°23/07/1721), Pieter Anthone (°13/05/1723), Carolus (°19/06/1725) en Franciscus (°27/11/1732)
72. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 345.
73. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 347 vermeldt als moeder "Anna Cornelia Buck": dit is echter een verkeerde lektuur van de familienaam die niet Buck, maar wel degelijk Luck is.
74. Dit waren: Catharina Jacoba (°11/01/1756), Joanna Theresia 5°17/02/1758), Pieter Antonius (°25/04/1761) en Maria Jacoba 5°13/03/1764).
75. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 347.
76. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 375 f° 249-265.
77. Dit waren: Catharina (°10/09/1678), Cornelis (°24/08/1680), Anna Maria (°31/01/1683), Joanna Theresia (°4/11/1684) en Adriaen (°2/06/1687).
78. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 354 f° 178-194.
79. Dit waren : Franciscus (°19/06/1694), Adriaen (°22/09/1695), Elisabeth Jacoba (°22/03/1698), Catharina Petronella Joanna (°22/11/1699), Livina Margaretha (°28/09/1701) en Joannes (°29/10/1703).
80. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 345.
81. Zie bijlage 4.
82. Zie bijlage 4.
83. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 367 f. 87-94.
84. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 367 f. 91.
85. Dit waren: Maria Jacoba (°14/01/1730), Paschasia Bernarda (°6/02/1731), Anna Maria Catharina (°26/08/1732), Joanna Cornelia (°22/04/1734), Maximiliaen Jozef Joannes (°19/03/1736) en Livina Maria (°18/03/1740).
86. Zie bijlage 1.
87. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 367 f° 94-103 v.
88. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 321.
89. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 248-368 : prosopografische lijst van de begijnen in het Sint-Elisabethbegijnhof.
90. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 360 f° 217 v.-229 v.
91. Dit waren: Joanna (°25/03/1684), Jacobus (°27/07/1686), Adriaen (°16/02/1688), Livinus (°16/02/1688), Joannes (°30/04/1689), Judoca (°21/02/1692), Livina Maria (°28/09/1694) en Petronella (°15/02/1697).
92. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 360 f° 217 v.-229 v.
93. Dit waren: Maria Jacoba (°3/07/1730), Maria Francisca (°22/02/1732), Guillelmus Bernardus (°13/07/1734), Livina Florentia (°6/08/1736), Rosa

- 30/11/1738), Joanna Maria (°8/11/1740), Catharina (°19/01/1743), Joannes Franciscus (°2/10/1744), Angelina (°4/10/1746), Petronella Judoca (°9/01/1749), Joanna Bernarda (°12/09/1750), Isabella Theresia (°15/04/1753) en Anna Catharina (°17/04/1756).
94. RAG, *Fonds Kaprijke* nr. 301 f° 12 v.-14.
95. Dit waren: Joannes Emanuel (°4/06/1763), Cornelia Livina (°1/10/1764), Rolandus Hyacinthus (°20/02/1766), Ingelbertus Franciscus (°9/10/1767), Maria Catharina Josepha (°1/12/1768), Joanna Coleta (°30/09/1770), Angela Theresia (°27/01/1773), Engelbertus (°9/05/1774), Augustinus Antonius (°17/01/1776), Felicitas Perpetua (°7/11/1777) en Engelbertus (°21/11/1779).
96. Volgens K. MESTDACH, *a.w.*, p. 262 werd in het stedingsboek geen datum vermeld: aangezien de leeftijd van de meeste begijnen bij hun steding schommelde rond twintig jaar, zal het stedingsjaar van Maria Catharina Dauwe waarschijnlijk kort vòòr of dichtbij het jaar 1788 te situeren zijn.
97. R. BUYCK, *Het schepenenamt te Kaprijke tijdens de 15e eeuw...*, p. 103.
98. R. BUYCK, *De Kaprijkse schepenen tijdens de 18de eeuw ...*, p. 191-192.
99. Dit waren: Joanna Cornelia (°26/08/1695), Maria Catharina (°13/07/1697), Cornelia (°21/01/1699), Pieter (°3/03/1700), Joannes Franciscus (°30/12/1703), Petronilla Catharina (°29/05/1705), Joannes Franciscus (°8/01/1708), Cornelius Jacobus (°27/04/1710) en Maria Bernarda (°14/11/1713).
100. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 251.
101. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 363 f° 82-96.
102. Cornelia de Coorebyter fa Ghelain was "...begijntien in thof tot Brugghe" (RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 352 f° 290 v.); Marie de Coorebyter fa Ghelain was eveneens "...begyntien in het hof tot brugghe" (RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 354 f° 299 v.).
103. Dit gezin telde vier kinderen : Joannes werd als onwettig kind geboren op 4 december 1689; na hem volgden als wettige kinderen: Isabella Clara (°14/01/1693), Joannes Franciscus (°9/08/1694) en Justina Cornelia (°10/05/1696).
104. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 357 f° 72-81.
105. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 344.
106. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 343 vermeldt haar als *Doppegiters Dymphny*. Deze kinderen waren: Gabriel (D. 18/10/1633), Jooris (D. 26/03/1636), Joannes (D. 16/05/1639), Livina (D. 23/01/1642), Catharina (D. 26/02/1644), Digna (°12/09/1646), Joanna (°7/10/1649) en Pieternelle (°22/02/1653). Volgens RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 348 f° 317 was er ook een Tanneken; deze werd echter niet in het doopregister teruggevonden.
107. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 348 f° 317-327.
108. Hij werd waardig bevonden voor het schepenenamt van 15/09/1654-24/09/1657 en van 16/10/1684-16/10/1685; burgemeester was hij van 1/10/1675-12/10/1678 en van 16/10/1685-15/10/1686.
109. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 343.
110. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 348 f° 1-13.
111. De overige vijf telgen waren: Petronella (°27/08/1646), Joannes (°15/01/1651), Petronella (°25/01/1654), Joanna (°5/02/1656) en Anna (°11/10/1659).
112. Gingen haar vooraf: Joanna (°17/03/1678), Christlaen (°10/03/1682), Catharina (°16/04/1687) en Joannes (°11/03/1691).
113. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 75, 648 en 76.
114. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 357 f° 173-189.
115. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 351.
116. Dit waren: Maria Catharina (°30/08/1708), Livinus (°28/08/1710), Jacobus Franciscus (°3/05/1712), Elisabeth Theresia (°19/03/1714), Joanna Theresia (°10/03/1716), Pieter Joannes (°31/01/1718), Livina Maria (°16/11/1719),

- Jacobus Franciscus (°2/06/1722), Carolina Petronilla (°30/06/1726) en Jan Baptiste (°13/08/1729).
117. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 363 f° 247.
118. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 363 f° 264 v.
119. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 320.
120. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 351 vermeldt als voornaam "Florentina". Bij controle van de doopregisters bleek geen enkele dochter van Jan van de Steene deze voornaam te dragen. Blijkbaar gaat het hier om een verkeerde lektuur van een wellicht onduidelijke schrijfwijze bij het noteren van de overlijdensakte.
121. Dit waren: Petronilla (°21/03/1683), Adriana (°21/08/1685), Judoca (°29/08/1687), Joanna Francisca (°12/11/1688), Maria (°31/05/1692), Pieter (°22/11/1694), Livinus (°24/11/1694), Joorijne (°12/12/1695) en Joannes (°15/10/1698).
122. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 358 f° 188.
123. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 358 f° 119 v.
124. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 358 f° 195.
125. Dit waren: Arnaut (°2/04/1683), Bernardus (°3/02/1685), Judocus (°23/01/1687), Arnaut (°15/07/1689), Marie Margaretha (°21/10/1690), Maximiliaen Emanuel (°8/01/1694), Maximiliaen Emanuel (°1/05/1695) en Angelina Cornelia (°18/11/1697).
126. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 318.
127. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 359 f° 340-349 v.
128. R. BUYCK, *De Kaprijkse schepenen*, p. 196.
129. In dit gezin werden slechts drie kinderen geboren: Petronella (°2/04/1695), Maria (°12/06/1697) en Jooris (°6/11/1699).
130. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 145.
131. R. BUYCK, *De Kaprijkse schepenen*, p. 189.
132. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 251.
133. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 111.
134. Dit waren: Jan Baptiste (°1/08/1733), Maria Jacoba (°23/07/1735), Pieter Livinus (°11/11/1737), Jooris Franciscus (°15/10/1739), Joanna Cornelia (30/01/1741), Bernardus (°19/05/1744), Joannes Franciscus (°23/10/1746), Ignatius (°15/10/1749), Livina Maria (°20/10/1751), Agatha (°5/02/1754) en Carolina (°9/02/1759).
135. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 373 f° 215-220.
136. R. BUYCK, *De Kaprijkse schepenen*, p. 197.
137. SAG, reeks LXXVIII, nr. 231
138. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 307.
139. Dit waren: Livina Maria (°30/10/1745), Joanna Maria (°11/10/1747), Bernardus Franciscus (°5/12/1749), Emanuel (°5/02/1752), Joanna Maria (19/01/1754), Joanna Maria (°6/5/1757), Isabella (°21/12/1759), Anna Maria (°5/01/1763) en Angelina (20/03/1767).
140. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 322.
141. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 285.
142. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 357 f° 280-296.
143. Hij was schepenen van 12/10/1678-5/11/1680, van 24/10/1684-15/10/1686 en van 12/11/1692-8/12/1694.
144. RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 357 f° 280-296.
145. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 248-368.
146. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 73.
147. R. BUYCK, *Leven en dood te Kaprijke tijdens de 17de en 18de eeuw: een demografische verkenning*, in : A.M., jb. nr. 41(1990), p. 14.
148. K. MESTDACH, *a.w.*, p. 88.
149. SAG, reeks LXXVIII, nr. 231.

BIJLAGE 1

VERSLAG VAN DE STRENGE WINTER 1739-1740 (*)

“Memorie vanden dieren tijdt

Beginnende van het jaer 1739 want het als dan heeft gevrosen van in october ende noch meermael in het selve jaer, ende is in het volgende jaer 1740 noch eens beginnen den 5 januarius ende heeft gevrosen sonder ophouden tot den 11 ofte 12 van maerte het welcke heeft geweest sulck eenen extraordinieren koude dat het eeten vervroes daer het bij het vier stondt, soo dat er menschen besweken sijn op de straete ende vruchten vervrosen waeren daert sij in het aert-rijck stonden waer door is gevolght soo een gebreck van levensmiddelen dat de menschen syn ghenootsaect sijn geweest van haer te moeten speysen met draf ende hondenvleesch want de terwe is geweest tot op den prijs van 27 guldens ende het cooren 2 pondt groote, als oock den boucque 5 a sese wertigh schellinghen, de boentiens 7 en 8 stuijvers de pinte, want daer en was tot in de maendt van mejj geen groensel te becomen, overmidts het alsdan noch soo coutdt was dat het den 2 meydagh ghesneewt heeft datmen daer in gonck tot t'alven been, ende het droef weder is noch blijven deuren tot den 20 en 21 van de selve maendt, waerom daer van sijn hochwierdigheijt sijn ingestelt aelgemeijne bidt daeghen door het singhen van de litanie ende den psalm Miserere mei Deie het welcke daer naer weder om verneewt is op een aender maniere te weten dat in ieder kercke van de stadt van gendt moeste gedaen worden een solemnele misse ende des avondts vervolgens het lof soo het welcke in al de kercken tot 2 mael toe heeft rondt gheweest, soo dater om de devotie van de gheloovighe te vermeederen was gejont van sijn hochwierdigheijt 40 daegen afaet die in eenighe van de missen teghenwordigh was om den almogende godt te bidden dat, hij sijnne straffe soude believeen van ons te keeren ende bermhertigh te syn aen het menschelijck gheslachte. Voorder ghevolgh van den dieren tijdt van het jaer 1740 want den hoest en is als dan maer beginnen omtrent onse lieve vrouwe hemelvaert den 15 van augustus een weijnigh daer vooren ende daer naer, soo dat het cooren als-dan heeft gegolden 6 patecons den sack overmidts het houdt graen den meestendeel al op was ende het neuw noch niet bequaem en was om te beseghen want veele synder gheweest die het gedroocht hebben in de sonne ende noch als sij het gingen baecken niet en costen aen een doen houdwen ende noch seer bedroeft om te eeten. In de maendt van october heeft de hoter gegolden 2 gulden den steen want het loof was al vervrosen ende oock de boentens, de welcke oock door de vorst seer beschaedicht waeren want men heeft die moeten betaelen 4 pondt groote den saeck want het heeft beginn. te vriesen van den 4 of 5 der selve maendt.

(*) Archief Groot Begijnhof (Sint-Amandsberg), nr. 49

BIJLAGE 2

TESTAMENT VAN LIVINA DE PAPE (*)

Ick onderschreven Jo^e Livyna de pape considererende de sekerheit des doodts ende de onsekerheit vande selve ende niet willen sterfven sonder te disponeren van myne tydelycke goederen naer dat ick hebbe gherecom-mandeert myne ziele aen Godt ende myn lichaem aen de ghewyde aerde soo hebbe ick by forme van testamente ende uyttersten wille gheordon-neert

Alvooren versoecke begraeven te worden in Onse Lieve Vrouwe cappelle onder mynen saerck met twaelf flambeuwen ende vier stalkerssen van twee pont ende stuyvers broodt te geven ende twee sacken taerwen broodt

Item vier hondert missen voor myne ziele ende deselve te doen doen soo veele alst moghelyck is terwijlent myn lichaem op de aerde is.

Item geve aen mynen biechtvader twee ponden grooten. Ick geve aen het convent ter Steenen vier pont grooten voor een recreatie ende de huysjouf-frauwen elck een halfve pinte wijn met een wittebroodt van eenen stuyver

Item geve aen Vrouwe Anna Mariman ses pont grooten ende aen het cloos-ter drij pont grooten voor een recreatie.

Item gheve aen Elisabeth de Pape dochter van Jan de Pape datter vanden steen ghesneden is hondert guldens wisselgelt

Item geve aenden aermen om dadelycke vuyt te deelen naer myne doodt daere meest van doen is tot Caprycke ende hier de aarme menschen daer-mede te coopen lynwaet ende cleederen de somme van hondert ponden grooten wisselgelt

Item aen Anne Marie Lesecq die mij ghedient heeft dertigh ponden grooten omme daermede te coopen een lyfrente

Item tot Caprycke een ghelesen misse ende de vrienden moeten die com-men hooren ende twee sacken taerwen broodt moet er gegeven worden aen de aarme menschen ten huysse van de vrienden ende heerlycke huys-hauwens

Item geve aende wed. van Vincent de pape myn schoonsuster hondert pon-den grooten wisselgelt omme te disponeren naer mijn beliefte

*Item geve aende twee soonen van Jan de Pape fs Jans, Jan ende Pieter elck vyftigh ponden grooten wisselgelt om te disponeren naer mijn beliefte
Item een jaergetyde naer de maniere van het hof*

Item aende scholle van Jo^e Nieulandt voor eene recreatie vier ponden grooten

Dit is mynen vuyttersten wille datter hem niemandt en sal vervoorderen te commen aen eenighe goederen ten sij dat mijn testament volbracht is hier toe geve ick volle macht om alles te volbrengghen ende renten te vercoopen ist noodigh tot volbringghen van mijn testament aen mijne nichte Petronelle de Pape. ende geve haer volle macht sonder aen iemant rekenynghe te moeten doen ende geve haer voor het volbrengghen van myn testament vier pont groot. My toirconden desen sesden september 1697 ende was onderteeckent Livyne de Pape."

(*) (RAG, Fonds Kaprijke, nr. 358 f° 216 et v.)

BIJLAGE 3

TESTAMENT VAN PIETERNELLE MARIMAN (*)

"Ick onderschreven Pieternelle Mariman sieck te bedde ligghende nochtans hebbende myn volle verstant ende niet willende sterfven sonder te disponeren van myne tydelycke goederen naer dat ick hebbe myne ziele gerecommandeert aen Godt almachtich ende mijn lichaem aende ghewijde aerde soo is dit naervolghende mijn vuytterste begeerte

Ten eersten versoecke ick begraven te sijn in onse lieve vrouwe cappelle met twaelf flambeusen ende metten hoochtten dienst ende te deelen stuyvers broodt met twee sacken taerwen broodt ende oock een jaerghetyde op mijn vuytvaert. Sullen de begintiens van binnen huysse met de priesters ende mijne vrienden al te samen eten.

Ick versoecke te hebben vier hondert missen voor myne ziele, de twee hondert sullen betaelt worden teghen acht stuyvers het stuck ende de resterende tweehondert teghen ses stuyvers het stuck.

Ick gheve aende kinders van mynen broeder die hy nu heeft ende noch sal cryghen de somme van twee hondert ponden grooten die sullen beginnen te croiseren naer mijne doodt jeghens den penninck XVIe ende den vaeder zal hebben het incomen soo lanck als hij leeft ende deselve somme moet beset worden op gronden van eersven ofte voldaan worden met gronden van eersven. Ick gheve aen Niclays Mariman mijn hofstedeken op bassevelde met de verachterde pachten. Ick gheve aen mijn convent vier ponden grooten ende aen jouffrau van tconvent twee ponden grooten ende aen mijnen pater twee ponden grooten, aen Anna de Wachter een pont grooten. Ick gheve aen het clooster Ter Haeghen daer mijn suster is voor een recreatie vier pont grooten. Ick versoecke dat dit mijn testament naer mijn doodt sal datelyck volbracht worden, hiertoe gheve ick volle macht aen myne molje om dit myn testament te volbringghen vande eerste ende ghereetste goederen. Actum desen vierden january XVI^c sessentachtentich. Onderteeckent Petronelle Mariman, mij present Lievijne de paepe."

(*) (RAG, Fonds Kaprijke, nr. 285 f° 146 v.-147)

BIJLAGE 4

TESTAMENT VAN LIVINA MARGARETHA HUYGHE (*)

"Mijn testament ende uijttersten wille. Niet soo seker als de doot ende niet soo onseker als de ure wanneert ick sal moeten verschijnen voor den strenghen rechter om rekenynghe te geven van al dat ick van hem ontfanghen hebbe,

Ick gheve mijne ziele aen godt, mijn lichaem aende aerde. In de cappelle moet ick begraven worden van O. L. Vrouwe met den cappelledienst ende musieck van neghen guldens, twee hondert missen tot de predickheeren van eenen schellyngh, een uijtvaert tot de predickheeren, de bagijntjens die het sullen hooren een witte broot van eenen stuyver, de bagijntjens binnen het convent voor het draeghen van het lyck ende flambeeuwen eenen schellijngh, eenen bollaert ende pinte wijn ende oock de bagijntjens die als vrient begroet sijn ende bagijntjens van mijn hujs ende ons drij priesters elck eenen bollaert ende pinte wijn.

Eenen sack broot inde kercke voor den aermen, op mijn graef eenen sarck van eenen steen, mijn backer 2 hondert broot en Smet een hondert ende Jans een hondert; twee hondert Joos Gheers ende voorts de ghebueren vande Putte dhelft van het wafele; nichte Luck mijnen silveren lepel ende forchet en tafel ende schilderien; mijn ooringhen aen mon frere francies' passchijntjen. Ick wil dit alles volbracht hebben. Onderteeckent Lievyne Margriete huyghe

Ick versoecke dat jo^e van mijn convent sal mijn sterfhuys doen aengaende de manieren van het bagijnhof. Onderteeckent Livina margrita huijghe

Ick versouke ende stelle 25 pondt grooten wisselgeldt voor alle jaeren een zielmisse met eenen sack broot, voor vader ende moeder en mijn broeder Joannes en voor mijn ziele en dat stelle ick in handen van mijn broeder francies, met de verlopen croosen van mijn obligaetie die ick hem gheve voor sijnen aerbeyt voor soo langhe als hij leeft, versouckende de misse van hem gedaen te zijn dat mijn begeirte is, heb ick dat van onder mijn testament gedaen. Lievyne huyghe

Al dat nichte Luck doet, is wel gedaen naer mijn begeirte. Ontfaen van nichte Luck de somme van acht ponden grooten wisselgeldt die sij mij geleent heeft tot het coopen van het hujs ende seven pondt grooten wisselgeldt geleent voor mijn onderhoudt bedraeghende tsaemen 15 pondt grooten wisselgeldt den 23^{en} februari 1741. Ick wil nichte Luck in alles voldoen hebben t'gonne sij hebben moet. Onderteeckent Livina huijghe."

(*) (RAG, Fonds Kaprijke nr. 367 f° 88 et v.)

BIJLAGE 5

SCHENKING VAN PERSOONLIJK BEZIT AAN DE INFIRMERIE BIJ OVERLIJDEN VAN BEGIJN LIVINA MARIE VAN VOOREN (*)

“... een spiesschen ledikant met een blauw behangsel, eenen stroeij sack, een pluymen bedde, oorpulm, twee kussens, twee wollen sargien, eene spiesschen kasse, twee en dertigh hemdens, vijftwintigh ondermutsen, drij douzijnen doecken, vijf vauten, dertigh smalle en dertigh bree bande-kens, vijftien witte neusdoecken, vierentwintigh slaepcaessen, neghentien collierblaeren, ses serveitten, vier paer laekens, drij paer fluwynen, neghen blauwe schorten, eene grauwe dito, eenen baeijen corpsée, eene manteline, vijf sokken, twaelf sackneusdoecken, drij paer caussens, een paer schoenen, een corps-de-sup, een swarten rock, eenen grijsen dito, drij blauwe baeyen rokken, twee swarte lijvekens, een grijs dito, eenen swarten schus, eenen crappoen, een grijs habijt, eene swarte schorte, eene blauwe faillie, seshien blauwe en grauwe colletjens, eene swarte voile, twee mandekens, eene lijnwaedmande, een spellewerckkussen, twee pampieren doozen, twee blauwe taepkens, vijftien boecken, een cruijcefix, seven schilderijtjens, eenen mantelstock, vier burstels, een glaesen wjvatervat, een vuylbleck, een spiegelken, eenen glaesen bol, vier biese stoelen, eenen kerckstoel, eene boterkuijpe, eene spiesschen schrapaey, eene thaine kanne, een commeken, twaelf witte geleyersche tailliooren, vijf geleyersche schotels, een dito salaekommeken, ses roomers, vijf bierglaesen, acht grove geleyersche taillieooren, twee swarte melckkannekens, een swarte caffekanne, mostaertpot, peperdoose, twee zautvaeten, een suykerpotjen, drij thepotten, ses porceleijne theetassen, eenen porceleynen spoelkom en suykerschaelken, ses groote thetassen, eenen gleyerschen suykerpot, eenen geleyerschen oliepot en pintjen, twee blecken doozen, eene blecken thebusse, eene glaesen thebusse, vijf thinne lepels, twee staele forchetten, twee messen, een koperen theemoorken, eene kopere casserole, eenen koperen vuurketel, een koperen platine en domper, eenen lander, een naeijkussen, acht schrapaeijkleetjens, een ijseren confoir en different aerdewerck.

Item de somme van 650 guldens Vlaemsch courant in gelde ende voorders eene lyfrente van ses ponden grooten Vlaemsch tsaers thaeren proffyte verkent bij J.B. Cardon advocaet hinnen dese stede in qualiteyt van voogd van eenige renten gejoint bij joffrauw Judoca Cardon filia Joos tot subsistentie van eenige beggijntjens ten hove van Sinte Elisabeth per acte vanden sesden februarj 1700 sevenentseventigh, ten desen gesien ende bij mij notaris gheparapheert vallende telckent gelycken sesden februarj, gebeurende dese gifte ende opdracht op den leest ende conditien naerschreven als te weten dat de voornoemde infermerije gehauden zal wesen de comparante geverigge behoorelyck t'onderhouden en voorsien van aet ende van dranck emmers van alle voordere noodzakelyckheden zieck ende gezondt behoevende; Voorts van haer comparante geverigge naer haere dood te doen begraven in de kercke vanden voorseyden beggijnhove met den kleynen dienst ende ten surpluse ter ontlastinge van haer geverigge te

betaelen d'onkosten dependerende aen tstellen ende passeren deser met zeghels waerjeghens de geverigge g'obligeert sal sijn te doen de kleijne diensten van het huys degonne haer door haere overheyd zullen g'ordonneert worden, maekende de comparante geverigge haer op den voorseyden voet, last ende conditien van de voorschreven gegeven ende opgedraegen meubilaire ende andere effecten, kleederen, lynwaed, comptante penningen ende lyfrente hiervooren g'expresseert teenemael onmachtigh ende de voornoemde infermerije tot dies volkomentlyck machtigh als van haer ander propre ende wel vercregen goedt, synde alhier present ende medegecompareert joffrouwen Monica de Deckere ende Marie Judoca Boecqueneau respectievelyck groot meesterigge ende geselnede vanden voornoemden beggijnhove dewelcke de voorseyde gifte ende opdracht op den voorschreven voet met de lasten en conditien voorseyd over de gemelde infermerije hebben verclaerdt te aenveirden ende de geverigge daerover hoogelyck bedanckt ende oock eensweeghs belooft te zullen volkomen aen de conditien ende lasten hiervooren breeder vermeld ende omme te doen de traditie van de hiervooren opgedraegen meubilaire effecten, kleederen ende lynwaed, heeft de geverigge benevens dit instrument van gifte aen de tweede comparanten over ende ten proffyte als vooren overgelevert de sleutels van de camers ende kassen daeranne alle de zelve gestaen, gelegen, hangende ende rustende waeren. Item ten aensien der voorseyde lyfrente aen hun inder manieren voorseyt overgelevert den voorgereclameerden constitutiebrief alle hetwelcke door de tweede comparanten benevens de voorseyde somme van 650 guldens courant bestaende in fransche croonen, keyserlycke croonen ende ducations naer tellinge van diere by handtslaeginghe uyt handen vande geverigge syn aenveirdt geworden met danckzegginghe alsvooren...".

* (SAG, reeks LXXVIII, nr. 231)

Stichting, bloei en verval van het Maldegemse Hospitaal

Hugo NOTTEBOOM

1. ARNULF VAN WARHEM, STICHTER VAN HET HOSPITAAL

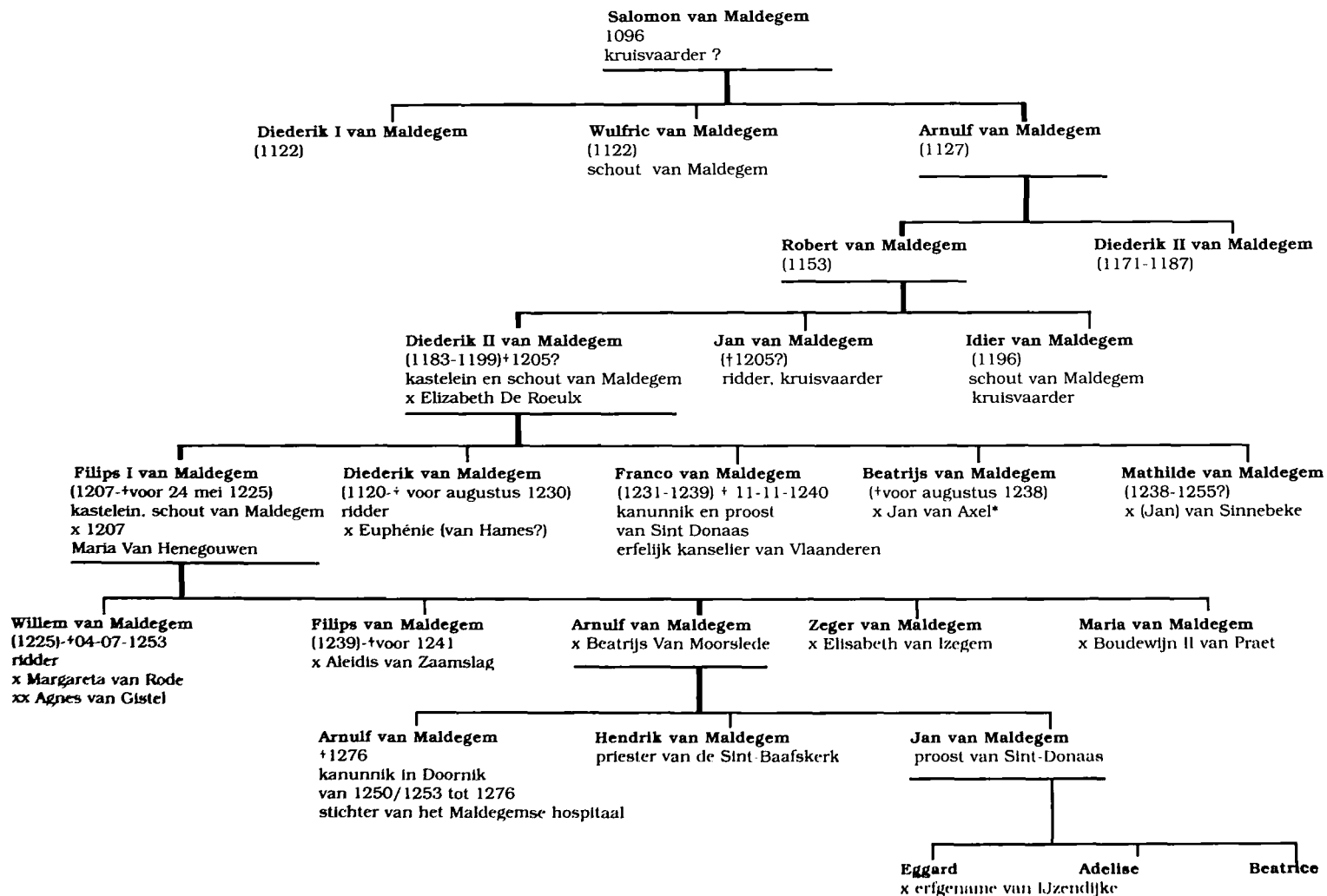
AFKOMST

Arnulf van Maldegem is een zoon Arnulf en van – waarschijnlijk – Beatrice van Moorslede. Arnulf senior is een van vijf gekende kinderen en derde zoon van Filips I, schout en kastelein van Maldegem, die gehuwd was met Maria van Henegouwen. Willem, een broer van vader Arnulf, wordt heer van Maldegem, maar Arnulf zelf erft andere goederen in Maldegem, onder andere het Hof van Warme of Warhem¹.

Arnulf is dus een rechtstreekse afstammeling van de adellijke familie van Maldegem. Hij heeft twee broers, Hendrik en Jan. Hendrik wordt later priester en is een tijdlang pastoor van de Sint-Baafsparochie van Aardenburg². We treffen Hendriks naam in februari 1278 aan in verband met een conflict met het kathedraalkapittel van Doornik betreffende de erfenis van Arnulf³. Broer Jan of Johannes wordt proost van Sint-Donaas te Brugge⁴. De broers kozen dus alledrie voor de geestelijke stand. In zijn testament vermeldt Arnulf dat hij ook zussen heeft, want hij legateert hen met elk 10 lb.: “*Item lego fratribus et sororibus meis, singulis x libras*”. Verder heeft hij een neef en twee nichtjes: Eggerard, Adelise en Beatrice die eveneens bedacht worden met elk 10 lb.: “*item lego Etgardo, nepoti meo x libras, item lego Adelyse et Beatrice, sororibus suis, utrique x libras*”. Het zouden kinderen zijn van zijn broer Jan. Eggerard huwt met de erfgename van IJzendijke, hun kinderen worden van IJzendijke genoemd en niet van Maldegem.

Via zijn grootmoeder, Maria van Henegouwen, behoort Arnulf tot de hoogste kringen van het graafschap. Zijn grootoom, Franco van Maldegem, was proost van Sint-Donaas en daardoor kanselier van Vlaanderen, een van de hoogste en invloedrijkste ambten in die tijd. Kortom: in de 13de eeuw is de familie van Maldegem “à l’apogée de sa gloire”⁵.

Over de jeugd van Arnulf bezitten we niet de minste informatie. Vermoedelijk is hij in Maldegem geboren aan het eind van de 12de, begin

13de eeuw, zeker vóór 1202⁶, en daar Arnulf dikwijls *van Warhem* wordt genoemd - "*arnulphus presbiter dominus de warhem*"⁷, "*arnulphus dictus de werhem*"⁸, "*de domino Arnout de Werrem*"⁹ is het niet onmogelijk dat het Warhemhof zijn thuis was. Ook zijn broer wordt wel eens als "*Henricus dictus de Werhem, presbiter*" vermeld¹⁰.

Van het Warhemhof is niets meer bewaard. In 1828 worden de laatste restanten van het hoevegebouw door de eigenaar afgebroken en tot vóór enkele decennia waren er nog duidelijke sporen te zien van brede omwallingen die de versterkte hoeve, soms kasteel genoemd, omringden¹¹. Volgens De Potter zou het Goed van Warhem een heerlijkheid zijn geweest die afhing van de heerlijkheid Hallinx, Daniël Verstraete daarentegen meent dat het allodiaal bezit was en dus volledig aan de eigenaar toebehoorde.

In een denombrement van 1515 van de heerlijkheid Maldegem, toen in bezit van Jacob van Halewyn, lezen we dat het Warhemhof een oppervlakte heeft van omtrent 18 gemet. Het ligt noordoost van de kerk van Maldegem, "*in een jegenooode gheheten de warrem*", en paalt aan een meers van wijlen Filips van Maldegem. Het wordt in leen gehouden door ene Roeland die, naast de gewone leenverplichtingen, jaarlijks ter gelegenheid van Sinksen vier offerpenningen in de kerk moet afleveren¹². De Potter deelt nog volgende bijzonderheden mee over dit leen: "*Onder de van deze heerlijkheid (namelijk het goed van Hallinx) gehouden leenen telde men eene andere heerlijkheid, Waarhem geheeten, die het erfdeel van Arnout van Maldegem, zoon van Philip I werd, wiens afstammelingen den naam van IJzendijke namen. Het zal waarschijnlijk datzelfde leen geweest zijn, hetwelk wij onder den naam van Warme, door Roeland II van Maldegem vinden aangekocht. Een overblijfsel van dit oudheerlijk goed bestond nog in den jare 1828; destijds was het een klein pachtgoed dat door den eigenaar, den heer Vermeersch, afgebroken werd*"¹³.

Kanunnik Arnulf van Maldegem overlijdt waarschijnlijk in januari 1276 want hij wordt op 2 februari van dat jaar ingeschreven in het obituarium van het Kapittel van de kathedraal¹⁴ en in dat van Saint-Nicolas-des-Prés: "*Arnulphus de Maldenghien, canonicus Tornacensis, pitantia II hon. terrae*"¹⁵. Merkwaardig is wel dat hij pas op 31 oktober 1276 als overleden wordt ingeschreven in het obituarium van de abdij van Eekhout waarin ook gewag wordt gemaakt van een schenking van 6 1/2 hunder grond "*iacentia ante curtim nostram de Eclo*"¹⁶.

PRESBYTER

Over het volwassen leven van Arnulf zijn gelukkig meer gegevens bewaard dan over zijn jeugd. In documenten betreffende Maldegem treffen we zijn naam een paar keer aan. Op verzoek van Willem, heer van Maldegem, en van diens echtgenote Agnes, verpandt hun leenman, "*dilectus et fidelis noster armulphus presbiter dominus de warhem*", in april

Portret van Arnulf van Maldegem naar zijn zegel aan een oorkonde uit 1273.

1247 een tiende die hij in de parochie Maldegem bezit, aan het kapittel van Harelbeke voor 45 lb. Vl. die hij aan Willem en Agnes overhandigt. Als borg schenkt het echtpaar hem een jaarlijkse rente van 5 lb. Vl. die zal worden betaald door Lamlotus de Haga (1 lb.), Boidinus gezegd Vacca (2 lb.) en Boidekin zoon van Dirkinus (2 lb.), alle drie *hospites* of leenmannen van Willem van Maldegem. De akte van borgstelling wordt voor de Maldegemse schepenen verleden. Binnen de acht jaar moet het pand terugbetaald zijn, zoniet wordt de rente eigendom van Arnulf die overigens ook zelf het pand mag terugkopen¹⁷.

Een maand later, in mei 1247, verpandt Willem, kastelein van Maldegem, zijn tiende gelegen tussen Butswerve en Reesinge ook aan het Harelbeekse kapittel. Verschillende leenmannen volgen het voorbeeld van hun leenman en verpanden eveneens hun tienden. Ook nu wordt de pandsom als een lening aan Willem overhandigd. Die leenmannen zijn:

- Johannes de Donct, "*deciman suam ultra agrum*" of de Akkertiende;
- Gervasius de Siesele, "*decimam suam juxta montem*" of de Bergtiende;
- Walterus de Spiere en echtgenote, "*dimidietatem decima de dorent*", de helft van de Dorentiende, de andere helft was reeds verpand;
- de gebroeders Dirkinus en Johannes Hallinc;
- priester Arnulf die zijn tiende tussen Maldegem en Adegem verpandt¹⁸.

De heren van Maldegem verkeren in die jaren voortdurend in geldnood, via verpanding van tienden proberen ze daar een oplossing voor te vinden¹⁹.

Op 15 november 1248 schenkt Arnulf "*dictus de Werhem, decanus christianitatis in Brugis*" de tiende die hij bezit, "*de pagamento Hallinghorum*", bij het huidige Harlingerhof in Maldegem, zonder enige verplichting voor eeuwig aan het Sint Salvatorskapittel²⁰. Op 9 juni 1261 komt Arnulf, nu aangeduid als kanunnik van Doornik, voor in een proces tussen het kapittel van Harelbeke en de pastoors van Maldegem en Adegem over de verdeling van de inkomsten van de novale tienden in beide parochies. Er komt in dit geding een tiende ter sprake die door Arnulf, en voor hem door zijn grootvader Dirkinus van Maldegem, van het kapittel in cijns was genomen. In een scheidsrechterlijke uitspraak wordt beslist dat Arnulf zijn leven lang deze tiende in cijns zal mogen houden van Harelbeke tegen 3 lb. Vl. waarvan één vierde aan de pastoors van Maldegem en Adegem moet worden betaald²¹.

Reeds vóór 1245 is Arnulf kanunnik in het kapittel²² van Doornik en omstreeks dezelfde tijd vinden we hem terug als deken van de christenheid van Brugge. In een proces tussen Brugge, Damme en het Vrije tegen de bisschop van Doornik betreffende diens synodale rechten²³, waar Arnulf op 3 november 1270 in persona getuigt, lezen we: "*Dominus Arnulphus de Maldeghem, canonicus beate Marie Tornacensis, presbyter - dicit quod ipse - fuit decanis christianitatis Brugensis, viginto quinque anni sunt elapsi vel circiter*", wat we als volgt kunnen vertalen: heer Arnulf van

Maldegem, kanunnik van de heilige Maria van Doornik, priester en - naar hij verklaart - 25 jaar geleden ook deken van de christenheid van Brugge²⁴. De aanstelling tot deken van Brugge was ongetwijfeld een blijk van waardering van de Doornikse bisschop voor zijn ijverige en wijze, maar ook zeer gefortuneerde kanunnik. Omstreeks dezelfde tijd is zijn oom, Franco van Maldegem, proost van het kapittel van Sint-Donaas in Brugge en daardoor ook kanselier van Vlaanderen²⁵. Ook op religieus gebied bevond de familie van Maldegem zich op het toppunt van haar macht.

Tussen 1250 en 7 maart 1253 verkrijgt Arnulf een prebende van de kathedraal²⁶. Op 2 juni 1260 wordt hij door bisschop Walter van Doornik, door de deken en het kathedraalkapittel aangesteld om te onderhandelen met de keldermeester van de abdij van Boudelo over de opdeling van de tienden in het Land van Saaftinge. De partijen verklaren zich akkoord een eventuele overeenkomst te eerbiedigen²⁷. Jammer genoeg is het dossier in verband met de tiende in Saaftinge verdwenen²⁸. Ook van de schenking van 1250 lb. Vl. aan de abdij van Boudelo ontbreekt elk spoor. Nochtans is het dankzij deze schenking dat abt Jan van Berlant in november 1275 in staat is gronden aan te kopen in Vogel²⁹.

Door de officiaal van Doornik wordt de kanunnik in 1260 en 1261 belast met de redactie van een reglement voor het kapittel³⁰. De weduwe van Zeger van Heule verlijdt in juni 1262 voor Arnulf een akte waarbij ze borgen aanstelt voor haar minderjarige kinderen wat erop wijst dat de kanunnik ook notariële taken vervult, hoewel we zijn naam niet in de lijst van de officiële notarissen aantreffen³¹. Verder treedt Arnulf op 9 december 1262 en in april 1263 op als procureur³² voor het kapittel in Sint-Maartens-Lerne in verband met de aankoop van grond³³. Ook in januari 1266³⁴ en in januari, februari en november van 1268 zien we hem acteren in dezelfde functie³⁵. Bij een verwisseling van gronden tussen de abdijen van Saint-Amand-en-Pévèle en Sint-Pieters te Gent in april 1266 treedt Arnulf opnieuw op als bemiddelaar tussen beide partijen, met goed gevolg overigens³⁶. In november 1268 wordt Arnulf ook vermeld als keldermeester van het Doornikse kapittel. De *cellerarius* wordt exclusief door de kanunniken verkozen en oefent zijn officie in principe uit voor één jaar en vanzelfsprekend is er een vaste vergoeding aan verbonden. Zijn taak bestaat in het beheer van de goederen van de kanunniken waarvan de inkomsten uitsluitend voor hen waren bestemd³⁷.

In april 1266 wordt Arnulf, samen met pastoor Gerard van Saint-Amand-en-Pévèle, door de abten van Sint-Pieters en van Saint-Amand-en-Pévèle, aangesteld als scheidsrechters of *goede mannen* om te bemiddelen bij een ruiling van goederen tussen beide geestelijke instellingen die gelegen waren in Rumelgies, Zedelgem en Noyelle. Beide abten zullen zich neerleggen bij de uitspraak van de door hen aangeduide arbiters op straf van het betalen van een boete van 200 mark³⁸. Arbitrage is een veelgebruikt en efficiënt middel om partijen tot een overeenkomst te dwingen.

We halen tenslotte nog een oorkonde aan uit 1267 waarin wordt aangetoond dat Arnulf zeer werd geacht door zijn medekanunniken, want ze duiden hem aan als scheidsrechter in een vrij delicate zaak. Zes kanunniken die naar het heilig land waren gereisd, eisten bij hun terugkeer alles op waarop ze recht hadden, precies alsof ze tijdens hun afwezigheid aanwezig waren geweest bij alle diensten. Het kapittel meent dat ze geen recht hebben op de volledige uitbetaling van hun voorrechten omdat er voor bepaalde diensten enkel wordt betaald bij effectieve fysieke aanwezigheid van de betrokkene. Het wordt een vervelende en irritante zaak waaraan men via een scheidsgerecht, een eind poogt te stellen. Het kapittel kiest Arnulf als scheidsrechter, de *crucesignati* kiezen Johan de Lille³⁹ – een van de deelnemers aan de reis – en de officiaal van Doornik⁴⁰. Elk van de zes kanunnikenkruisvaarders en ook het kapittel engageren zich een boete van 100 lb. par. te betalen als ze zich niet zouden neerleggen bij de uitspraak van de scheidsrechters.

Kanunnik Arnulf is vanzelfsprekend niet uitsluitend bezig met het vervullen van officiële opdrachten. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat hij aan enkele burgers uit Doornik geld leent voor de aankoop van paarden⁴¹.

SINT-PIETERSABDIJ

Met de Gentse de Sint-Pietersabdij onderhoudt Arnulf goede connecties. Gedurende nagenoeg de hele 13de eeuw voert de abdij een intensieve aankooppolitiek, waarbij gepoogd wordt zoveel mogelijk nieuwe tienden te verwerven of terug aan te kopen van leken waardoor men zich

Ovaal zegel in donkerbruine was van Arnulf van Maldegem. Het stelt een geknielde biddende monnik voor, het tegenzegel is een vingerafdruk. Het rand-schrift van het zegel luidt : +S(IGILLUM) ARN(ULPH) DE MALD(EGHEM) (ASJH)

vrij wil maken van medezeggenschap van die leken. Alles bij elkaar besteedt de abdij zeker meer dan 10.000 lb. voor die aankopen. Haar inkomsten volstaan echter niet om die fenomenale som te dekken en daarom verkoopt de abdij lijfrenten op een deel van haar bezit waarmee dan opnieuw eigendommen worden aangekocht die voor nieuwe inkomsten zorgen. Ingewikkelde financiële transacties zijn in die tijd niet ongevoen⁴².

Veel van de tienden - en andere bronnen van inkomsten - worden aangekocht of verworven met financiële steun van Arnulf van Maldegem, zoals blijkt uit dit overzicht:

1261

Arnulf schenkt in 1261 214 lb. Vl. aan Sint-Pieters om de tienden van Willem Mudde en die van zijn neef Hugo, zoon van Rollin, aan te kopen⁴³. In 1259 verkocht Willem Mudde een tiende in het ambacht Assenede op *Bucharshofstede* die zich uitstrekt tot aan *Bighendilve*. De koopprijs wordt niet vermeld⁴⁴. En op 9 mei 1260 verkoopt Hugo, zoon van Rollin, een deel van zijn tiende op Mendonk bij Assenede. Ook hier wordt de aankoopprijs niet vermeld⁴⁵. Via de schenking van Arnulf echter komen we aan de weet dat deze tienden samen 214 lb. Vl. hebben gekost; in 1266 heeft de abt het over een schenking van 220 lb. Vl.⁴⁶

1261

Arnulf leent 500 lb. Vl. om er de tiende van Watervliet, waarvan de Sint-Pietersabdij het patronaatsrecht bezit, en andere tienden mee aan te kopen: "*Arnulfus de Maldeghem, canonicus Tornacensis posuit in redemptionem decime de Watervliet factam erga dominum Johannem de Praet militem et dominum J. canonicum sancti Donatiani in Brugis, ejus patrum, quingentas libras flandrensium novorum*"⁴⁷. Wie die oom was, konden we niet achterhalen.

1261, augustus

Arnulf legt 116 lb. Vl. bij om de tiende van Gerard van Gent aan te kopen waarvan de totale aankoopsom 863-13-8 lb. Vl. bedraagt⁴⁸.

1261

Er wordt 200 lb. Vl. voorgeschoten om van *magistri* Hendrik van Carvin, kanunnik van Cambrai, de tiende van de parochie Carvin (Pas-de-Calais) aan te kopen⁴⁹.

1263, december

In december 1263 laat abt Johannes van de Sint-Pietersabdij weten dat Arnulf aan het klooster 300 lb. Vl. heeft geschonken om er in Aksel en Zaamslag de tiende van Boudewijn, zoon van Simon Gruters, mee terug te kopen. In ruil voor deze schenking betaalt de abdij aan Arnulf een jaarlijkse lijfrente van 30 lb. Vl. Na het overlijden van Arnulf moet 20 lb. Vl. van deze rente aangewend worden om studiebeurzen te betalen aan behoeftige studenten uit het Brugse Vrije of het Brugse decanaat die in

Parijs gaan studeren. Deze studenten worden uitgekozen door de abt, ze krijgen elk 100 sch. Vl.⁵⁰

In hetzelfde jaar schenkt Arnulf 200 lb. Vl. om land en renten te Mater aan te kopen en in 1266 geeft hij alle inkomsten en grond te Mater, plus het achtste deel van de tienden van Gerard van Gent - die hij door zijn bijdrage in de aankoopsom had verworven - aan de Sint-Pietersabdij⁵¹. In hetzelfde jaar geeft hij ook nog 230 lb. om het ambt dat "*Miestcap*"(?) wordt genoemd, te verwerven⁵².

1266

De abdij koopt in 1266 een leengoed van een zekere Jan de Benicia te Harnes (Pas-de-Calais); Arnulf schenkt 270 lb. Vl.⁵³

Andere schenkingen of leningen van Arnulf aan de Sint-Pietersabdij zijn nog:

- 240 lb. Vl. van een leen dat wordt gehouden van meester Terricus dat hij houdt van de abdij;
- 200 lb. Vl., waarvan 20 lb. voor persoonlijk gebruik tot aan het overlijden van Arnulf;
- 90 lb. Vl. van het derde deel van de watermolen van Hollain die wordt uitgebaat door molenaar Johannes;
- 30 lb. Vl. over de tiende van Boudewijn, zoon van Simon Gruters, die hij hield en houdt in de parochies Axel, H. Martinus, Beostenblide, Zaamslacht en Otene;
- 270 lb. Vl. van een leen van Jan van Venetië in Herre, "*in dominio nostro de Arnes*"⁵⁴.

AVELGEM

Het is niet alleen in Doornik en in Gent en omgeving dan Arnulf financieel actief is, maar bijvoorbeeld ook in Avelgem. In 1264 huwt Jan van Avelgem met een weduwe, Agnes van Beveren. Kort na hun huwelijk verpanden ze het leen van Agnes te Beveren aan de Gentse Sint-Pietersabdij voor 300 lb. Het betreft het gehele leengebied de Boeke dat is verpacht, samen met de hofstede van Sint-Pieters op Otegem, aan Johannes Scac die ook de inkomsten bezit van een schenking van Arnulf van Maldegem. Zijn pachtprijs voor het totaal bedraagt 125 lb. Vl.⁵⁵ Wegens financiële problemen kan de abdij het gevraagde pand van 300 lb. Vl. niet betalen. Zoals gezegd bestaat de politiek van de abdij erin zoveel mogelijk oorspronkelijk abdijsgoed te recupereren en dus is Sint-Pieters moreel verplicht het pand te aanvaarden, hoewel dit haar niet voordelig uitkomt. Kanunnik Arnulf is de redder in de nood: hij geeft de 300 lb. Vl. aan de abdij die ze op haar beurt uitleent aan Jan van Avelgem. Voor wat hoort wat, en in ruil voor zijn geld, int Arnulf gedurende zes jaar de opbrengsten van het pand⁵⁶.

Arnulf van Maldegem heeft goede banden met Avelgem, Outrijve en Otegem. Hij is immers verwant aan de heren van Avelgem, niet te ver-

wonderen dus dat hij de 300 lb. Vl. aan de Sint-Pietersabdij schenkt, hij helpt er immers een familielid mee. Het is meer dan waarschijnlijk dat Arnulf ook een bloedverwant is van ridder Roger van Avelgem. In 1202 worden niet alleen de *fratres* van deze ridder vernoemd, Walter, Boudewijn en Hugo, maar ook *Arnolphus consanguineus eius*, bloedverwant dus van Roger⁵⁷. In Avelgem bezit Arnulf heel wat goederen die hij *iure hereditario possindendas*, wegens erfelijk recht bezit⁵⁸.

De bijzondere betrekkingen die de kanunnik onderhoudt met de Gentse abdij worden nog eens extra benadrukt door het feit dat hij in maart 1267 nagenoeg zijn hele Avelgemse bezit aan de abdij schenkt: "*noveritis quod dilectus et fidelis noster, dominus Arnulphus dictus de Maldenghem, canonicus beate Marie Tornacensis decimas in parochia de Otenghem jacentes, necnon et terras atque redditus in dicta parrochia et in parrochia de Avelghem jacentes*".

Het betreft volgende bezittingen en inkomsten:

- tiende van Olivier van Broco, jaarlijkse inkomst	24 lb. par.
- tiende van Osto van Steenhuize	24 lb. par.
- leen van Walter Cakeleers	18 lb. par.
- leen van Arnulf Dullen	14 lb. par.
- 3 bunder land van Michael Bileus	3 lb. par.
- 3 vierendelen land van Gosewijn Zeghebots	30 sch. par.
- bunders land met een huis van Willem Bilins	30 sch. par.
- twee bunder weiland van Walter Cakeleers	100 sch. par.
- een half bunder van Arnold van Werbeke	20 lb. par.
- drie bunder van Arnold van Werbeke	100 sch. par.
- een bunder weiland van Symon van Werbeke	3 lb. par.
- een bunder van Gosuin Canis	3 lb. par.
- vierenhalf bunder van Arnold van Werbeke	7 lb. par.
- een bunder weiland van Egidius Stameraerds	40 sch. par.
- landerijen in Outrijve	20 lb. par.

Na het overlijden van de kanunnik worden alle gebouwen in Otegem en Avelgem, huizen, schuren, stallen, enz., alsook bomen, huisraad en dieren, eigendom van de abdij.

Voorwaarde voor deze schenking is dat de abdij jaarlijks 100 lb. Vl. geeft aan arme studenten die in Parijs of elders willen studeren. De landerijen en andere inkomsten brengen veel meer op dan de 100 lb. Vl., het is dus een voordelige transactie voor de abdij⁵⁹.

De reden waarom Arnulf zijn hele bezit in Avelgem aan de abdij schenkt is niet zo verwonderlijk, er zijn immers heel wat goederen bij die hij reeds van de abdij in leen hield of die vroeger in leen waren gegeven aan de heren van Avelgem en op die manier in bezit gekomen waren van Arnulf van Maldegem⁶⁰.

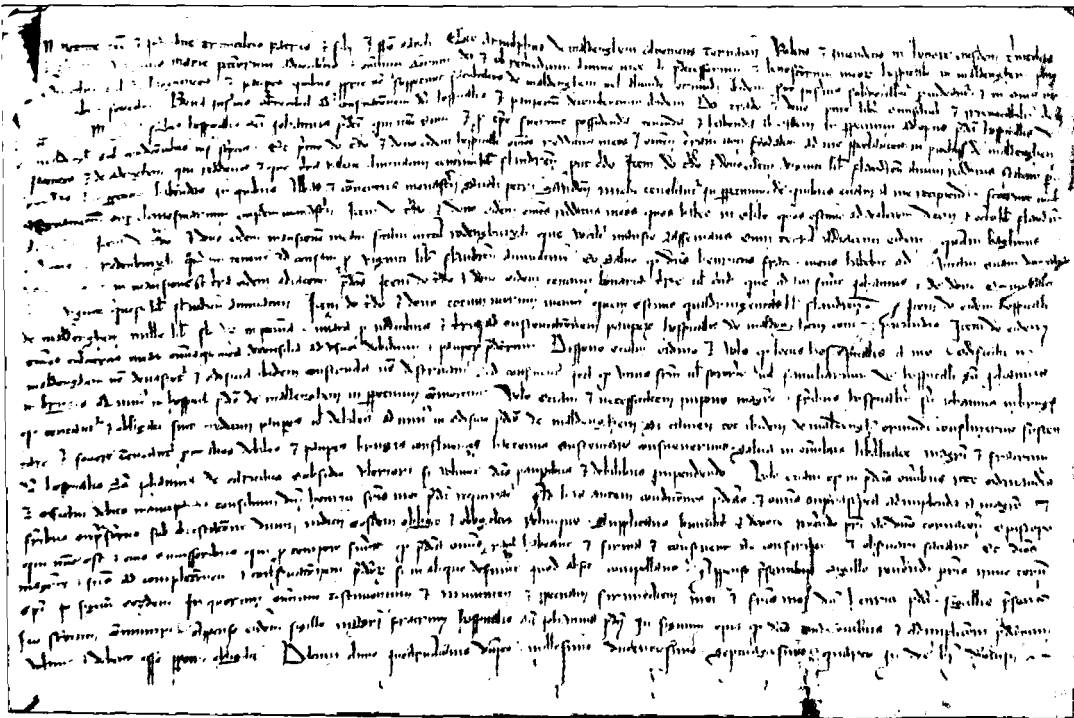
Kanunnik Arnulf van Maldegem overlijdt waarschijnlijk in januari 1276 want hij wordt op 2 februari ingeschreven in het obituarium van het Kapittel van de kathedraal⁶¹ en in dat van Saint-Nicolas-des-Près. Merkwaardig is wel dat hij pas op 31 oktober als overleden wordt ingeschreven in het obituarium van de abdij van Eeckhout. Hetzelfde obituarium maakt ook nog gewag van een schenking van 6 1/2 bunder grond "iacentia ante curtim nostram de Eclo"⁶².

2. DE STICHTING VAN HET MALDEGEMSE HOSPITAAL

DOCUMENTEN

Kanunnik Arnulf van Maldegem is het meest bekend door de fundatie van een hospitaal in Maldegem waarvoor hij ruime financiële middelen te beschikking stelt. In zijn testament bevestigt hij niet alleen de schenkingen aan zijn hospitaal, maar somt hij ook op aan welke personen, geestelijke en andere instellingen hij roerende en onroerende goederen schenkt. Arnulf liet daarvoor verschillende oorkonden na:

1. Een charter uit 1273, "anno Incarnationis Dominice MCCLXXIII, feria secunda post nativitatem beate Virginis gloriose", waarin Arnulf afkondigt

Oorkonde van 1273 waarbij Arnulf aan zijn in Maldegem gebouwde hospitaal heel wat roerende en onroerende goederen schenkt. In het midden op de eerste regel lezen we : "Ego Arnulphus de Maldenghem canonticus Tornacensis..." (ASJH)

dat hij een hospitaal aan het bouwen is in Maldegem en waarin hij tevens de goederen opsomt die het voortbestaan van dit hospitaal moeten verzekeren. Dit stuk is opgesteld in de eerste persoon en is in feite de stichtingsakte van het hospitaal.

2. Een tweede oorkonde uit 1273, nagenoeg identiek is als het eerste document, maar opgesteld in de derde persoon. Uit de slotformule blijkt dat deze oorkonde in Maldegem werd geschreven: "*Approbo supra scriptum de maldenghem datum ut supra*": ik keur het bovenstaande goed van uit Maldegem, datum als boven. Aan dit charter hangt het ovale zegel in donkerbruine was van Arnulf van Maldegem. Het stelt een geknielde bidende monnik voor, het tegenzegel is een vingerafdruk. De zegels van zowel de bisschop van Doornik als van Hendrik, broer van Arnulf, zijn verdwenen. Het randschrift van het zegel luidt: + S(IGILLUM) ARN(ULPHI) DE MALD(ENGHEM)⁶³.

3. Een oorkonde uit 1274, "*datum anno incarnationis Dominice MCCLXXI-III, in die beati Dionisii*", waarin de schenking van goederen aan het hospitaal nog eens wordt bekrachtigd en waarbij de artikelen uit het eerste charter in het kort worden herhaald.

4. Een charter uit 1275, "*feria tertia post exaltationem Ste Crucis*", waarin de goederen opnieuw worden opgesomd en de schenking ervan aan het hospitaal wordt bevestigd en gevalideerd door Filip Mus van Gent, bisschop van Doornik. Op de rugzijde staat: "*Orriginelen act vande vermeerdering der fundaties van thospitael van maldeghem door den heer Arnulphus van Maldeghem, Canonick van Doornyck*".

5. Kopie van het definitieve, uitgebreide testament van Arnulf opgesteld van 1275, "*feria quinta post Vincentii*". Op de rug staat: "*Copia testamenti 1275, data feria quarta post dominicam qua cantatur in vocavit me*"⁶⁴.

Het originele, door Arnold gezegelde testament bevond zich, volgens een inventaris uit 1422, in een lade van een kast in het kathedraalarchief van Doornik, en is waarschijnlijk in 1566 verloren gegaan bij de inval van de beeldenstormers in de kathedraal. Gelukkig was het steeds de gewoonte om belangrijke oorkonden te kopiëren in cartularia. Arnulfs testament is dan ook terug te vinden in het Cartularium D dat nagenoeg geheel uit de 13de eeuw stamt. Verder blijkt dat in het archief van Sint-Jan⁶⁵ in Brugge een perkamenten, Latijnse kopie werd bewaard die in 1277 werd afgeleverd door de officiaal van het bisdom Doornik en die nu is verdwenen.

Andere oude afschriften van het testament vonden we eveneens terug in het archief van Sint-Jan: een kopie van omstreeks 1320 "*ghetrocken uten latine int vlaemsche testamente van den heere Arnoud van Maldeghem*", de eerste en dus oudste Nederlandse vertaling⁶⁶ en een idem stuk uit de 17de eeuw⁶⁷.

Ook in andere archieffondsen worden afschriften van het testament bewaard. Op 22 januari 1340 wordt door notaris Alarec (uit Doornik?) een gelegaliseerd afschrift of vidimus afgeleverd voor de Sint-Pietersabdij. Gezien de vele financiële transacties tussen Arnulf en de abdij was deze laatste instelling vanzelfsprekend erg geïnteresseerd in het testament. De vidimus van notaris Alarec geeft een opsomming van alle schenkingen van Arnulf aan alle geestelijke instellingen⁶⁸.

In *Maldeghem la Loyale, Mémoires et Archives* van gravin de Lalaing worden de Latijnse charters reeds in 1849 gepubliceerd⁶⁹. In dezelfde periode komt vicaris-generaal Voisin uit Doornik met een kopie van het testament uit het Cartularium D te voorschijn, en het is deze versie die door hem in juni 1850 wordt gepubliceerd in zijn *Acte de fondation de l'Hôpital de Maldeghem avec quelques notes et le portrait du fondateur d'après son sceau*⁷⁰. Alhoewel Voisin de geschiedenis is ingegaan als de ontdekker van het testament, is het in feite gravin de Lalaing die met de eer mag gaan lopen om als eerste de testamentaire beschikkingen van kanunnik Arnulf te hebben gepubliceerd.

Verder bevinden er zich heel wat 19de-eeuwse notariële afschriften van het testament in het archief van het OCMW van Maldegem en Brugge, het zijn allemaal transcripties van het gepubliceerde testament van Voisin. Deze dienden als bewijsstukken in het geding van het midden van de 19de eeuw dat tussen Sint-Jan en de gemeenten Maldegem, Adegem en Sint-Laureins hangende was. Het was kanunnik Andries die de kat de bel aanbond en Sint-Jan tot een overeenkomst dwong⁷¹. Als *petite histoire* vermelden we dat het bestuur van Sint-Jan tijdens de voorbereidingen van de rechtszaak beweerde dat er in hun archief niets te vinden was over een fundatie, laat staan over een testament. Toch worden de documenten, uit hun archief dan nog wel, gepubliceerd bij mevrouw de Lalaing, in 1850 blijken ze zoek. Uit een inventaris van 1787 waarin alle goederen van Sint-Jan worden opgesomd wordt vermeld dat de religieuzen van het hospitaal “*soo bij daghe als bij nachte de siecke ende behouftige van geheel de stad, de gonne van het ambacht Maldegem ende andere die aldaer gebrocht worden, oppassen en besorgen*”. Men weet blijkbaar de oorsprong niet meer van dit gebruik, want bij de fundaties staat die van Arnulf niet vermeld en bij verschillende eigendommen die hij schonk staat: “*de tytels giften ofte fundatien hieraf zyn niet vindelijck*”⁷².

HOSPITALEN

Bijna vanzelfsprekend ontstaan de eerste hospitalen in de steden. Meestal is het de magistraat van de stad die daarvoor een initiatief neemt. Ook gilden of broederschappen treffen we aan als stichters. Het beheer van de instelling wordt naderhand bijna altijd in handen gegeven van geestelijken of andere personen.

Dat de oprichting van hospitalen en de zorg voor de armen een duidelijk kerkelijke origine zouden hebben, is een stelling die nu definitief verlaten is. Kapittelhospitalen maken hier vanzelfsprekend een uitzondering op. Aan de oorsprong van de oudste instellingen ligt een vorm van zelfbeveiliging van het patriciaat. Immers, door het ter beschikking stellen van een bed aan reizigers voor meestal één nacht in een passantenhuis, hospitaal, H. Geesthuis, enz., hoefde men van deze mensen verder niets meer te vrezen. Het aspect van veiligheid wordt nog versterkt door het feit dat veel van deze verblijven zich aan de rand van de lokaliteit bevonden⁷³.

De oudste vermelding van Sint-Jan in Brugge dateert van 1188. Het Gentse Sint-Janshospitaal duikt voor het eerst in de bronnen op in 1196 en de Bijloke wordt vóór februari 1204 gesticht. Ook in Brussel, Atrecht, Ieper, Kortrijk, enz., ontstaan in de tweede helft van de 12de eeuw hospitalen⁷⁴. De oudste oorkonde van het *hospitale pauperum*, het O.-L.-Vrouwshospitaal op Overleie in Kortrijk, dateert van 1211. Bij testament schenkt aartsdeken Pieter van Harelbeke 19 bunder grond aan dit hospitaal op voorwaarde dat er steeds vijf bedden voor arme zieken uit Harelbeke worden vrijgehouden.

Het oudste reglement van het *domus beate Marie* in Damme, later Sint-Janshospitaal genoemd, dateert van 1249. Het is niet duidelijk of dit hospitaal (in 1226?) gesticht is door de poorters van de stad of door Margareta van Constantinopel die, net als Johanna van Constantinopel, vele hospitalen sticht en naderhand ook financieel steunt. In een handschrift van 1572 worden de hospitalen die Margareta stichtte, opgesomd. Damme wordt er ook in vernoemd: "*tspittael te duwaeij, tspitael te valenchine, tspittael te beerghene, te ysendycke, te hoestbuerch ende tbeginhof te erdenbuerch ende het ospitael te dame, toraut, te vuerne*"⁷⁵. Toch blijkt uit verschillende bronnen dat het hospitaal werd gesticht door poorters van Damme, de opsomming is dus niet geheel betrouwbaar.

Sint-Jan van Aardenburg wordt voor het eerst vermeld in een oorkonde van 1258 waarin de bisschop van Doornik en de schepenen van Aardenburg het bestuur en het beheer van het hospitaal regelen, het is dus waarschijnlijk enkele jaren eerder opgericht. Het beheer van dit hospitaal berust bij vier regenten waarvan er twee worden aangeduid door de bisschop en twee door de schepenen van Aardenburg⁷⁶.

Het hospitaal, gasthuis of *passantenhuis* van Eeklo is rond 1260 ontstaan. Net zoals in Damme wordt ook hier de stichting toegeschreven aan gravin Margareta. Er zijn echter gegronde redenen om aan te nemen dat het hospitaal een stichting is van ofwel de stadsmagistraat of van een inwoner, Vincent Looy. Het hospitaal wordt immers wel eens het *sente Loey's huus* genoemd⁷⁷. De inkomsten van de goederen van het passantenhuis worden integraal "*geemployeert ende gegeven aene aerne passanten om aldaer eenen nacht ofte meer naer dat den nood is vereyschende, te verblijven ende logieren ende aende welleke gegeven word tot 2 à 3*

stuyvers ieder voor taire". De instelling wordt bestuurd door twee meesters en een ontvanger die worden aangesteld door de landdeken in samenspraak met de stadsmagistraat. De oorsprong van het passantenhuis is niet bekend, het bestaat van "*immemorialen tyden binnen dese stede ende men presumeert het selve gesticht gefondeert te wesen by Margriete van Bourgondië ter glorieuse gedachtenesse soo can gezien worden by de oude Cronycke van Vlaenderen*"⁷⁸. Ook in Assenede bestond een hospitaal.

Apart vermelden we de stichting van het *Belle-Gasthuys* van Ieper in 1272 door Salomon Belle. Deze Salomon was een zoon van François en van Klara van Maldegem, een volle nicht van Arnulf. Het doen van goede werken zat de familie blijkbaar in het bloed⁷⁹.

De oprichting van een hospitaal door een particulier, geestelijke of leek, is dus niet zo zeldzaam. Vooral in kleinere lokaliteiten gebeurt het wel meer dat een geestelijke of rijke inwoner zo'n instelling opricht. In augustus 1255 bijvoorbeeld schenkt pastoor Jan de Scotis van Langemark het door hem gestichte Sint-Paulushospitaal aan de Clarissen, op voorwaarde dat de zusters in Langemark een abdij oprichten. Naderhand schenkt hij zijn hele nalatenschap aan het hospitaal en de abdij⁸⁰.

Vermelden we hier ook het bestaan van een gasthuis in Maldegem, het stond op de hoek gevormd door de Mevrouw Courtmanslaan en de Katsweg, aan de Courtmansschool. In de loop van de 16de eeuw had het waarschijnlijk erg te lijden gehad van de vele troebelen, want dan houdt het op te bestaan. Baron de Noyelles, heer van Maldegem, vraagt in 1613 aan de wet en de pastoor van Maldegem om 163 grote stenen van het gasthuis te kopen. In 1631 worden stenen van het gasthuis, "*staende gheruyneert op de voornoemde prochie, oost van de kercke, aen teynde vande calsyde*" gebruikt om er de kerkhofmuur mee te herstellen⁸¹. In 1644 zijn alle sporen van het gasthuis verdwenen. Bij de afbraak van de "*murage van t gasthuys*" leed de pachter, Gerard Frient, enige schade aan zijn vruchten waarvoor hij door de Maldegemse dismeesters werd vergoed⁸².

Het gasthuis was oorspronkelijk eigendom van de heer van Maldegem die het waarschijnlijk in de 15de eeuw aan de armendis schonk. Alhoewel het gasthuis diende om onderdak te verlenen aan reizigers, is het niet onmogelijk dat er ook aan ziekenverzorging werd gedaan, want in de nabijheid lag een Lazarusputje, waarin allerlei vuil van vooral melaatsen werd gedeponeerd⁸³.

ARNULF BOUWT HET MALDEGEMSE HOSPITAAL

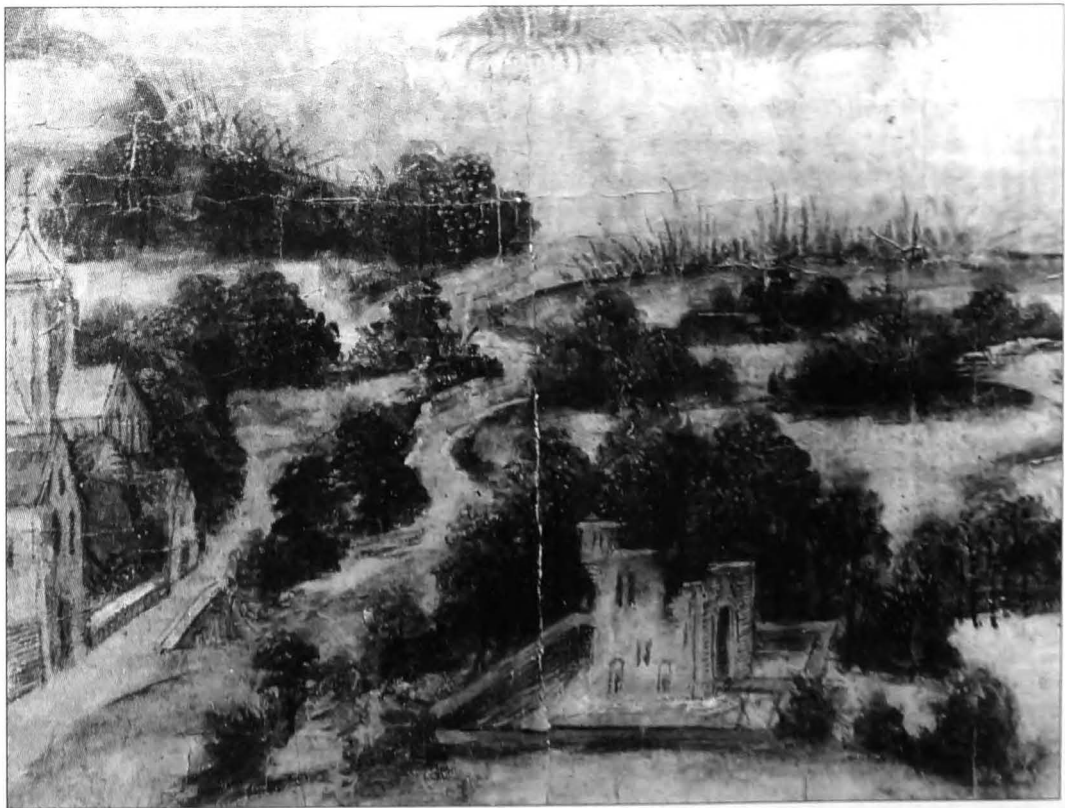
De stichting van een hospitaal door Arnulf van Maldegem is dus zeker niet ongewoon of uitzonderlijk te noemen. Als deken van de christenheid van Brugge en als kanunnik van Doornik kent hij de noden van

de armen en wil ook hij daaraan verhelpen. Natuurlijk staat hierbij zijn eigen zielenzaligheid voorop, zijn testament begint dan ook met een klasieke formule:

*In de name van der helighen drievoudicheit svaders zoene en she-
lighen gheestes*

*Ic arnoud van maldegheem Canonic van doorneke beghererende
minen ziele Zalicheit te vorsiene inde eere van der selver drievou-
dicheit ende der glorioser maghet marie s'sondarighe advocatighe
ende van allen gods gelighen ome remedie van mine zielen ende
minen voorouders ende goed doeners⁸⁴.*

Daarnaast is er echter zijn werkelijke zorg voor de arme Maldegemse zieken. Arnulf ziet met eigen ogen hoe het hen vergaat en hij weet dat velen verkommeren en zelfs overlijden zonder dat iemand naar

Op dit fragment van een 16de-eeuwse figuratieve kaart bemerken we, naast de Maldegemse Sint-Barbarakerk en de ruïnes van het kasteel van Reesinghe, ook een gevel van het hospitaal en, net over de brug van de Ede, het huis De Valk, aloude woning van de Maldegemse griffiers, nu ambtswoning van de Maldegemse burge-meester. (Stadsarchief Brugge)

hen omkijkt. Er moet niet aan worden getwijfeld dat hij de heilzame werking van de hospitalen in Brugge, Ieper, Damme, Oostburg, Aardenburg en elders kende. Ook in Maldegem wil hij zo'n instelling want hij schrijft:

en hebbe nu ghemaect een hospitael in maldegheem ome dat quellende ende aerme lieden gheboren van maldegheem of van elders dient bi ghebreke van goede van noden es

Met het bouwen van een hospitaal in Maldegem wil kanunnik Arnulf een oudere fundatie doen herleven, schrijft Jos De Smet. Bewijzen voor deze stelling hebben we nergens kunnen ontdekken, maar als ze juist is, dan zou er dus reeds eerder een hospitaal in Maldegem geweest zijn⁸⁵. De oudste vermelding van het bestaan van het Maldegemse hospitaal dateert wel van mei 1266, tien jaar vóór het overlijden van Arnulf. In een oorkonde verklaart Jan van Rode, abt van de Sint-Pietersabdij dat hij de tiende van Watervliet en verschillende andere tienden verkregen heeft met de financiële hulp van kanunnik Arnulf, plus nog eens een gift 500 lb. Vl. erbovenop. De inkomsten van deze schenking houdt Arnulf voorlopig voor zichzelf, pas na zijn overlijden kan de abt er over beschikken. Voorwaarde is dat er jaarlijks, op het feest van de heilige Remigius 50 lb. Vl. aan noodlijdende studenten wordt geschonken en 20 lb. Vl. aan het hospitaal in Maldegem dat de kanunnik heeft gesticht: "*et hospitali de Maldeghem, quod dictus Dom. Arnulphus de suo proprio fundavit solvemus, vel solui faciemus viginti lib. de bonis elemosine nostre per elemosinarum*"⁸⁶.

Het hospitaal bestaat dus al in mei 1266. In de verschillende oorkonden die Arnulf over zijn hospitaal naliet, lezen we over het bouwen ervan het volgende:

- 1273: "*hospitale in Maldeghem iam edificari*", het hospitaal in Maldegem dat ik reeds heb laten bouwen;
- 1275: "*hospitale in Maldenghem iam edificavi*, het hospitaal dat ik heb reeds gebouwd; "*quod locus hospitalis a me edificati in Maldenghem*", het hospitaal dat ik te Maldegem liet bouwen;
- 1275: "*ad opus hospitalis quod de novo fundare incepti apud Maldenghem*", voor het hospitaal dat ik nieuw gesticht heb in Maldegem; "*insuper hospitale de Maldenghem, quod de novo edificare incepti*", bovendien draag ik op aan het hospitaal van Maldegem, dat ik begonnen ben nieuw te laten bouwen⁸⁷; "*in usus prefati hospitalis et paupereum, seu constructionem ejusdem convertatur*", om te gebruiken voor het voorzijde hospitaal en armen, of voor de verdere afwerking ervan.

De bronnen stellen ons voor een dilemma: in 1266 schenkt Arnulf 20 lb. aan zijn hospitaal en negen jaar later schrijft hij in zijn testament dat hij een nieuw hospitaal heeft laten bouwen of bezig is met te bouwen en dat hij geld voorziet voor de verdere afwerking. Hoogstwaarschijnlijk wordt in verschillende campagnes aan het hospitaal gewerkt en wordt het complex vanaf 1266 verder uitgebreid.

Het hospitaal wordt ten westen van de kerk gebouwd, net over de brug van de Ede, aan de heerweg van Maldegem naar Brugge die wat verder ook voorbij Reesinge loopt. Vanaf de Ede tot “*anden keercwech van vaken*” is alles eigendom van het hospitaal, de landerijen achter het hospitaal palen ten westen aan Butswerve, ten noorden aan Noortem en komen met de oostkant aan de Ede. De gebouwen, en waarschijnlijk de kapel (die later werd gebouwd), staan met de zuidkant aan de straat. Het hospitaal is voordelig gelegen: vlakbij de Ede met fris en zuiver water, aan een belangrijke verbindingsweg, en dichtbij de watermolen die wat verder noordwaarts op de Ede stond⁸⁸.

Van het hospitaal bestaat nauwelijks iconografisch materiaal. In het Brugse stadsarchief wordt een fragment van een 16de-eeuwse kaart bewaard waarop, naast de ruïnes van Reesinge en de Sint-Barbarakerk, ook een gevel te zien is van het hospitaal. Op de kaart van Pourbus ziet men nagenoeg hetzelfde gebouw met een kleiner bijgebouwtje, net over de stenen brug van de Ede. Van een ommuring is niets te zien. Ten westen van de kerk bemerkt men, even buiten de dorpskom, de restanten van het Maldegemse gasthuis.

BEHEER VAN HET HOSPITAAL

Het instandhouden van dergelijke instelling is complex en duur, want er moet voor alles en nog wat worden gezorgd. Arnulf moet dat zeer goed hebben geweten, vandaar dat hij zeker speelt en het beheer van zijn nieuwgebouwde hospitaal over laat aan een instelling die over voldoende ervaring beschikt: het Brugse Sint-Janshospitaal, waarvan hij de organisatie kent en waarin hij vertrouwen heeft:

ic gheve suver ende vry ende onwederroupelelike ende eewelike den meester ender broeders hospitaels van sinte jans voors die nu syn ende in toecomende tiden wesen zullen te besittene te houdene en de te ghebrucene bi heml eewelike shospitaels behouf van maldegheem voors up de condicien hier naer ghescriven

De regierders van Sint-Jan krijgen ook het beheer over alle goederen, renten, moeren, gebouwen, hoeven en andere inkomsten van welke aard dan ook, feodale bezittingen uitgezonderd. Daartegenover staan heel wat plichten, waarover Arnulf bijzonder concreet is. Hij bepaalt dat het hospitaal blijvend in stand moet worden gehouden en dat de gebouwen goed moeten worden onderhouden. Verder moet er steeds één broeder of zuster of een ander personeelslid van Sint-Jan in het Maldegemse hospitaal wonen:

Ic wille ende ordonnere dat thospitaal voorseyt van mi ghemaect niet ne moete worden verwoest ende de huusinghe daerup ghetimert ende ghemaectst niet en werden ghedestruect maer ghehaesdich ghehouden ende oec dat een der broedren ofte susters ofte die-

naers van den hospitale sinte jans in brugghe ten minsten int voorseyde hospetale van maldegheem eeuwelicke wone

Het aantal te verzorgen zieken wordt op minimum dertien bepaald, ze moeten op dezelfde manier worden behandeld als in Brugge, of zelfs beter:

Ic wille oock ende nootsakelic ic laste den meester ende broeders shospitaels van sinte jans in brugghe dat sy werden ghehouden ende verbonden xiii aerme zieke menschen ten minste int voorseyde ghestichte van maldegheem up datter so vele ghebooren van maldegheem vergaderen te houdene ende te houssene ghelyc dat sy deden andre aerme ende zieke mensche te brugghe verghaderende hebben gheploghen te houdene ende te anthierenen behouden altoos liberaelhede des meesters ende broeders voorseyd van meerdere jonsten ende hulpen van caritate up dat sy willen de voorseyde aermen ende zieken te doene

SCHENKINGEN AAN HET HOSPITAAL

1. In de eerste plaats schenkt Arnulf al zijn renten en zijn niet-feodale eigendommen die liggen in de parochies Maldegem en Adegem. De waarde ervan de kanunnik schat op 100 lb. Vl., precies echter weet hij het niet:

ende eerst so ghevic den voorseyden hospitale alle mine rente ende al min land dat ghen leen es mi toebehoorende ligghe inde prochien van maldegheem ende van adegheem de welke rente ende land jaerlycx waerd syn c lb van vlaendren also ic mene...

Naderhand preciseert kanunnik Arnulf dit legaat: het betreft de inkomsten en opbrengsten van alle goederen die hij erfde van zijn vader of die hijzelf aankocht in Maldegem, Adegem, Aardenburg, Eeklo Sint-Vincentius, Sijsele plus zijn moergronden, in een woord: al zijn bezittingen in de genoemde parochies, met uitzondering evenwel van lenen en feodale goederen of goederen die hij zelf in leen hield. Feodale gronden kunnen immers niet vervreemd worden en blijven familiebezit.

2. Verder geeft hij een eeuwige rente van 20 lb. Vl. op goederen die hij geschonken heeft aan de Sint-Pietersabdij en die door de abt jaarlijks aan het hospitaal moet worden betaald:

item ic gheve den den voorseyden hospitale xx lb. van vlaendre jaerlicker renten stappans te hontfanghene ende eewelicke te ghebruke ne in de welke abt ende convent des cloosters van sinte pieters te ghent mi waren ghehouden eeuwelicke van den welcken oock bi mi te ontfanghene si mi assignement ghedaen hebben van den aelmoesente des cloosters voorseyt...

3. De opbrengst van de renten die hij in Eeklo bezit, worden eveneens afgestaan aan het hospitaal, Arnulf schat de jaarlijkse opbrengst op 18 lb. Vl.:

voort so ghevic den selven hospitale alle mine rente die ic hebbe in eclo dewelke ic rekene waerd wesende jaerlycx xviii lb. van vlaenderen

4. Zijn woning in Aardenburg, Zassemans genoemd, met al het land errond die door wijlen Banghelin van Rodenburg in cijns werd gehouden voor jaarlijks 20 lb. Vl., wordt ook aan het hospitaal geschonken⁸⁹. Zijn broer Hendrik krijgt op deze eigendom het levenslange vruchtgebruik:

voort so ghevic den voorseyden hospitale mine woenste staende te rodembuerch dewelke heet zassemans woenste met den lande daer anligghende de welcke banghelin van roedenbuerch wilen hilt in cheinse omme xx lb. van vlaendren jaerlicx. Behoudende dies dat m. heinric min broedere hebben sal tsinen leve bilevinghe ande woenste ende lande daerbi ligghende voorseyd.

5. De omtrent honderd bunder land, vroeger eigendom van Jan van der Donc (op de huidige parochie Donk) en nu blijkbaar in het bezit van Arnulf, worden eveneens aan het hospitaal geschonken. De jaarlijkse opbrengst ervan wordt geschat op 25 lb. Vl.:

item so ghevic den voorseyden hospitale c bunder landt oft daer ontrent di wilen waren Jans van der donc dewelke jaerlicx weerd syn xxv lb. van vlaenderen

6. De moergronden, gronden om uit te turven, die Arnulf in de streek, en vooral in het noorden van Eeklo - Adegem - Sint-Laureins bezit, en waarvan de waarde op 400 lb. Vl. geschat, gaan ook naar het hospitaal:

voort so ghevic al mine moer dien ic estimere iii^c lb. van vlaendren

7. Alsof al het voorgaande nog niet voldoende is, schenkt Arnulf nog eens 1000 lb. Vl. in speciën, om te beleggen in renten of om er land mee aan te kopen, de opbrengst moet worden aangewend voor het onderhoud van het hospitaal:

item ghevic den selven hospitale van maldegheem m lb. van vlaendren in ghetelden ghelde omme rente ende land daer mede te cope ne noodurst van de aermen s'hospitaels van maldegheem

8. Naast alle roerende en onroerende goederen geeft Arnulf ook al zijn huisraad aan het hospitaal. Dit kan een iets mindere schenking lijken, maar schijn bedriegt: bedden vooral, maar ook meubelen en zelfs gewone huishoudelijke voorwerpen waren vrij duur en er werd zuinig mee omgesprongen:

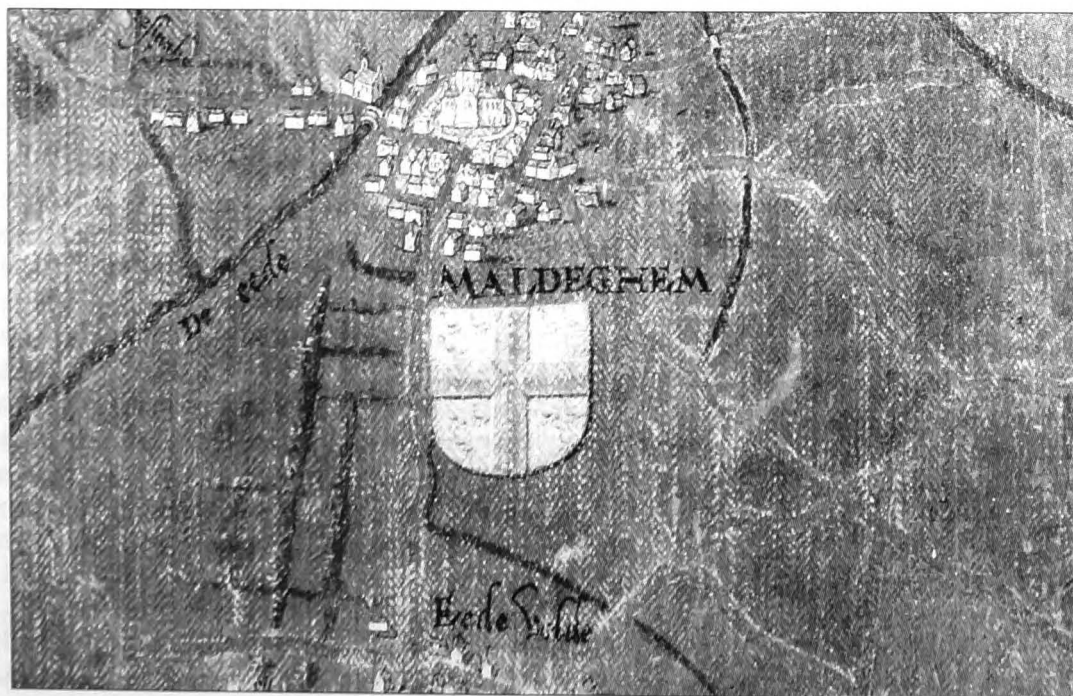
item ic gheve hem alle mine bedden ende alle mine huusallame ten orbore van den zieken ende aerme voorseyd.

In het definitieve testament van 1275 detailleert de kanunnik deze schenking: hij betreft al zijn kleren, dekens en matrassen, tapijten, tafellinnen, handdoeken, kussens, oorkussens, kasten, pannen, in een woord: zijn gehele huisraad, niets uitgezonderd. Indien het echter voordeliger zou zijn bepaalde voorwerpen te verkopen, dan mag dit op voorwaarde dat de testamentuitvoerders er op toezien dat de opbrengst wordt gebruikt ten voordele van de armen en het hospitaal.

Een aparte alinea wordt gewijd aan het zilverwerk van de kanunnik. Met uitzondering van een drietal bijzondere voorwerpen, mag alles worden verkocht. Samen met het liggende geld in huis, moet de opbrengst dienen voor de afwerking van de gebouwen van het hospitaal. De drie mooiste zilveren drinkbekers echter worden geschonken aan:

- de abt van de Sint-Pietersabdij die het eerst mag kiezen;
- de tweede mooiste is voor de abt van Saint-Amand-en-Pévèle;
- de derde tenslotte wordt geschonken aan de meester van Sint-Jan in Brugge.

Alle drie moeten ze de drinkbeker dagelijks gebruiken en ze mogen hem nooit verkopen.

Het centrum van Maldegem op de kaart van Pourbus (kopie Pieter Claeissens, 1597). We zien duidelijk de Ede met de stenen brug. Links van de brug bemerken we twee gebouwen van het hospitaal, in het centrum de imposante Sint-Barbarakerk en helemaal rechts, even buiten het centrum, de ruïnes van het gasthuïs.

Als Arnulf bepaalde inkomsten of goederen over het hoofd heeft gezien, schenkt hij die ook aan zijn instelling of moet de opbrengst ervan vanzelfsprekend worden gebruikt voor de verzorging van de armen en de mensen die in het hospitaal verblijven. Ook mag er land mee worden gekocht. Het is zijn innigste wens dat het hospitaal volledig wordt afge-
werkt: "*quod volo et peto perfici atque modis omnibus consumari*".

Zonder de waarde van de huisraad en de 'vergeten' goederen, bedraagt de schenking aan het hospitaal 1.583 lb. Vl., een vorstelijk bedrag waarmee de instelling zonder moeite kan onderhouden worden. Voor Sint-Jan was de Maldegemse inrichting, op voorwaarde dat alles goed werd beheerd, beslist geen verlieslatende instelling.

SCHENKINGEN AAN ANDERE INSTELLINGEN

Naast de legaten aan zijn hospitaal, bedenkt Arnulf nog vele andere personen en instellingen met geld of goederen.

A. Een beurs voor arme studenten

Voordat men in Vlaanderen over een eigen universiteit beschikt - Leuven wordt pas in 1425 opgericht - zijn studenten verplicht naar het buitenland te trekken. In de 13de eeuw ontstaat de traditie te studeren aan de Sorbonne in Parijs en die traditie wordt in de volgende eeuwen verder gezet. Het Gentse stadsbestuur bijvoorbeeld, moedigt studenten aan naar Parijs te gaan en veel van die geleerden worden achteraf door de stad in dienst genomen⁹⁰. Alhoewel er vooralsnog geen bewijzen voor zijn, is het niet onmogelijk dat Arnulf van Maldegem zelf een alumnus is geweest van de Parijse alma mater. De voorkeur van Arnulf voor steun aan studenten die in Parijs studeren, kan daarvoor een indicatie zijn⁹¹.

Van alle geldsommen en van goederen die Arnulf aan de abdij schenkt, moet Sint-Pieters een jaarlijkse lijfrente betalen, die na zijn dood moet worden omgezet in een erfrente waarvan de opbrengst gaat naar arme Vlaamse studenten die in Parijs of elders willen studeren. Sint-Pieters dient jaarlijks voor deze betalingen in te staan. Alles was zo geregeld dat de abdij "*pro labore distributionis quam facturis est pauperibus scholaribus*" kan putten uit de opbrengsten van de goederen die waren aangekocht.

Kanunnik Arnulf duidt omstreeks 1264 verschillende kapitalen aan waarvan de opbrengst na zijn dood moet dienen als steun aan behoeftige studenten:

- 20 lb. uit het tiend in Watervliet
- 220 lb. uit de novale tienden van Assenede
- 200 lb. uit het tiend van Boscho verkocht door meester Michael, broer van meester Hendrik Kervijn

- 100 lb. uit het tiend van ridder Gerard van Gent
- 100 lb. uit inkomsten van Mater
- 90 lb. uit de inkomsten van de molen en de schuur te Hollain
- 300 lb. uit het tiend van Boudewijn, zoon van Simon Gruters
- 30 lb. van vrouw Agnete, dochter van ridder Boudewijn van Beveren uit de streek van Avelgem⁹².

Naderhand wordt de beurs nog uitgebreid met andere inkomsten: gronden in Outrijve die toebehoorden aan de kanselier van Doornik, goederen van de abdij van Ename die de kanunnik kocht van Zeger van Outrijve, tienden, gronden en renten in Avelgem en Otegem, andere gronden gekocht van Zeger van Outrijve, een leengoed in Herre dat van Jan van Venetië komt.

Abt Johannes moet elk jaar op het feest van de H. Remigius onder de arme scholieren 50 lb. Vl. verdelen en aan het Maldegemse hospitaal 20 lb. Vl. uit de geschonken goederen. De rest van de inkomsten, die geschat worden op 100 lb. mogen door de abt aangewend worden "*ad diversas cenobii nostri officinas*"⁹³. In het definitieve testament van Arnulf van 1275 wordt voor de noodlijdende of arme studenten een jaarlijkse en eeuwige som van 150 lb. Vl. voorzien.

Al de schenkingen van Arnulf aan de Sint-Pietersabdij brengen veel meer op dan de voorziene 150 lb., het is dus een voordelige financiële transactie. Arnulf heeft ongetwijfeld het grootste vertrouwen in de eerlijkheid en de oprechtheid van de geestelijken die de abdij besturen, toch is de menselijke zwakheid hem niet vreemd. Vandaar dat hij een clausule inlast ingeval de abdij de 150 lb. te laat of vergeet te betalen, of - God verhoede het - helemaal niet betaalt. Indien dat gebeurt moet het kapittel van Doornik alle mogelijke middelen aanwenden om Sint-Pieters te doen betalen. De kanunnik voorziet daarvoor zelfs een jaarlijkse tegemoetkoming van 100 schellingen aan het kapittel voor de kosten van een eventueel rechtsgeding. Indien deze 100 schellingen niet worden gebruikt - of het eventuele overschot ervan - dan gaan deze naar de ziekenzaal van het kapittel van Doornik of naar de mensen die een door Arnulf of zijn testamentuitvoerders aan te duiden mis bijwonen voor de overleden confraters van het kapittel of voor de kanunnik zelf.

Arnulf stipuleert nauwkeurig hoe de verdeling van het geld in zijn werk moet gaan. Honderd pond moet op Kerstmis worden uitgedeeld door het kapittel van Doornik of door twee afgevaardigde kanunniken. Het geld moet in de eerste plaats worden geschonken aan de armste, meest hulpbehoevende en vlijtigste *scholares*. Bijkomende voorwaarde is dat ze behoren tot het bisdom Doornik én Vlaming zijn, "*atque Nationis Flaminge*". De resterende 50 pond moet door de abt van Sint-Pieters worden verdeeld, eveneens op Kerstmis. Noch Doornik noch Gent mogen een persoonlijke voorkeur laten blijken voor een of andere student. En kanunnik Arnulf legt er nog eens de nadruk op: enkel studenten die in materiële nood verkeren en die tezeldertijd volgzzaam en veel studie-ijver

aan de dag leggen, vooral dan in de theologie, komen in aanmerking voor steun.

In het kapittelarchief van Doornik bevinden zich verschillende documenten over deze beurs. In een inventaris van 1422 vindt men op pagina 319 onder de titel "*De scolaribus nationis Flamingae*": een overeenkomst uit 1276 tussen het kapittel en Hendrik, priester van de Sint-Baafskerk te Aardenburg en testamentuitvoerder over betalingen aan studenten, een arbitraire uitspraak uit 1277 en een akte uit 1279 waarbij de abt van Sint-Pieters erkent dat hij over geld beschikt van een rente gecreëerd door Arnulf ten voordele van studenten.

De praktijk leert dat elk jaar een beurs wordt toegekend aan tien Vlaamsprekende theologiestudenten uit het bisdom. De eerste keer duidt het kapittel vijf studenten aan en worden de vijf andere aangeduid door broer Hendrik van Maldegem. Later worden alle studenten door het kapittel gekozen. Ze ontvangen jaarlijks 5 lb. wat dus heel wat minder is dan Arnulf had voorzien. Een deel van de dotatie is echter gebruikt om in Parijs een huis voor de studenten aan te kopen, "*ad inhabitandum dictos clericos*"⁹⁴.

In de kapittelrekeningen komt de beurs regelmatig aan bod: in 1332-33, 1336, 1365, 1401 en 1406 is er sprake van het betalen van een som van 100 lb.: "*Eodem anno (1336) Philippus penitentiarus computavit de pecunia legata scolaribus per dominum Arnoldum de Maldeghem et fuerunt distributi canonicis et vicaris C grossi argenti*"⁹⁵.

Kanunnik Arnulf is niet de eerste stichter van een beurs voor studenten, in de 13de eeuw zijn er in Doornik zes kanunniken die daaraan een deel van hun fortuin spenderen. Twee van hen, Nicolaas van Brugge en Arnulf van Maldegem, bepalen dat hun geld naar Vlaamsprekende studenten moet gaan. Aartsdiaken Pieter van Harelbeke steunt beurtelings een Vlaamsprekend en een Franstalig student⁹⁶. De stichting van Arnold wordt in Doornik aangevoeld als een verbreking van het taalevenwicht in de studiebeurzen. Als bisschop Michiel van Waregem enkele jaren later een beurs voor twee theologiestudenten fundeert, beslissen bisschop Jan van Vassoigne en enkele kanunniken dat deze beurs exclusief bestemd is voor studenten "*linguae Wallonicae oriundis*"⁹⁷. Dr. Ernest Warlop meent dat de Doornikse geestelijkheid had af te rekenen met communautaire problemen. Hij schrijft dat de radicale clausule van Arnulf van Maldegem moet aanzien worden als de driftige reactie van een Vlaming die enkele onaangename ervaringen op taalgebied had opgedaan en van mening was dat zijn volksgenoten in Doornik te kort gedaan werden. De scherven die Arnulf gemaakt had in het tweetalig bisdom moest door gematigden worden gelijmd. Uit dit voorval besluit Warlop dat in de 13de eeuw de taal- en communautaire moeilijkheden te Doornik zwaar doorwogen en dat een oplossing niet altijd vanzelfsprekend was⁹⁸.

B. Aan verschillende kloosters, hospitalen en andere geestelijke instellingen bevestigt Arnulf de schenking van goederen en renten, waarvan hij het vruchtgebruik voor zichzelf houdt. De gehele opbrengst van één jaar moet binnen het jaar van zijn overlijden aan zijn testamentuitvoerders worden geschonken, zo zullen ze met meer ijver werken. Daarna moet de opbrengst worden gebruikt voor en door de personen die de instellingen besturen of er verblijven.

Volgende instellingen worden door kanunnik Arnulf met goederen of geld begiftigd:

1. De kerk en het kapittel van Doornik krijgen de tienden die de kanunnik kocht of opnieuw aankocht in de parochies en de omgeving van Staden, Moorslede, Heestert, Waregem, Kaprijke, Kluzen en Sleidinge. Zijn woning in Doornik wordt aan het kapittelziekenhuis geschonken, de inkomsten moeten worden verdeeld volgens de voorwaarden die door het kapittel zijn aangenomen. Aan het rusthuis voor oudere priesters in Doornik wordt jaarlijks 2 lb. geschonken, en aan de armen van Doornik de inkomsten van 5 bunder land⁹⁹.

De woning van Arnulf kon in de 19de eeuw nog worden aangeduid, "*cette maison existe encore*", ze stond aan de rue Pierre le Loutre en de Testart des Archais, nu rue de l'Arbalète, dichtbij het bisschoppelijk paleis en niet ver van de kathedraal¹⁰⁰. Het was een voorname woning, met twee pinakels of topgevels¹⁰¹, "*fuit ex dono Arnulphi de Maldeghem*"¹⁰².

2. Aan de dominicanen in Rijsel, Gent en Brugge en aan de minderbroeders in Rijsel, Gent, Doornik, Oudenaarde en Brugge schenkt hij de door hem voorziene bedragen, idem dito voor de penitenten van Jezus Christus en voor de broeders van de Karmel en aan nog andere, niet bij naam genoemde religieuzen.

Aan de leprozerieën van Val d'Orcq¹⁰³,

Doornik, Gent en Brugge, elk	60 sch.
Infirmierie van het begijnhof van Sint-Kruis bij Brugge	40 sch.
Hospitaal van Roeselare	40 sch.
Hospitalen van Damme en Gistel, elk	20 sch.
Begijnhoven van Aardenburg, Rijsel, Doornik, Gent, Brugge, elk	100 sch.
Begijnhoven van Oudenaarde en Gent, elk	50 sch.
Begijnhof van Kortrijk	40 sch.
Begijnhoven van IJzendijke, Oostburg, Damme, Gistel, Torhout, Deinze, elk	20 sch.
Elke melaatse van Doornik die buiten de gemeenschap leeft of op het platteland woont, elk 12 denieren.	

De meeste van de vermelde begijnhoven bestonden nog niet zo heel lang; Gent werd gesticht in 1227, Brugge in 1244. Volgens Voisin werden de begijnhoven gesticht "*pour soustraire les personnes du sexe aux séduc-*

tions auxquelles elles se trouvaient exposées dans une société très-corrompue". Arnulf gebruikt een deel van zijn immense fortuin "à la prospérité de ces heureuses retraites"¹⁰⁴.

3. Twee uit de toon van vallende schenkingen zijn die voor de overzet van Cadzand (100 sch.) en voor de overzet Oostende-Wulpen¹⁰⁵ (40 sch.). Arnulf ondervond waarschijnlijk aan den lijve welke ongemakken aan deze overzetten waren verbonden, vandaar deze schenking.

4. Aan zijn familie geeft Arnulf opvallend weinig, ze zijn waarschijnlijk al rijk genoeg. Al zijn feodale goederen in Maldegem en omgeving laat hij na aan zijn broers Hendrik en Jan, allebei priester. Verder schenkt hij aan zijn broers en zussen elk 10 lb. Ditzelfde bedrag geeft hij aan zijn neef Eggerard en aan diens zussen, Adelise en Beatrice.

TESTAMENTUITVOERDERS

De executeurs van Arnulfs testament zijn: Arnulf van Bijgaarden, eveneens kanunnik van het kapittel van Doornik van 1262 tot 1294¹⁰⁶, meester Hugo van Oostburg, kanunnik van 1278 tot 1297 en bedienaar van het hoofdaltaar van de kathedraal van Doornik¹⁰⁷ en tenslotte zijn broer Hendrik, priester in Aardenburg. Arnulf stelt bijzonder veel vertrouwen in zijn broer, niets mag worden beslist zonder zijn toestemming. Om te kunnen beslissen, moeten slechts twee uitvoerders akkoord te zijn. Indien om een of andere reden (afwezigheid, niet akkoord, overleden) slechts één van de drie kan beslissen, dan moet eerst het advies ingewonnen worden van de bisschop van Doornik die dan overigens verder met de uitvoering van het testament wordt belast.

De drie executeurs mogen na het overlijden van Arnulf gedurende een jaar lang de inkomsten van heel wat goederen en zijn prebende onder elkaar verdelen. Ze mogen ook een stuk zilverwerk uitkiezen, zo zullen ze met meer ijver en genoegen werken aan de stipte uitvoering van het testament, dat wordt gezegd door Arnulf en door de bisschop van Doornik.

Dat Arnulf er goed had aan gedaan betrouwbare testateurs aan te stellen, blijkt al enkele maanden na zijn overlijden. Op 4 februari 1278 moeten Hugo van Oostburg en Hendrik van Maldegem al optreden als scheidsrechters in een betwisting omtrent het testament tussen het kapittel van Doornik en de erfgenamen van Arnulf van Maldegem¹⁰⁸.

KAPELANIJ

Het testament van Arnulf vermeldt niets over de stichting van een kapelanij bij het hospitaal, en dat is verwonderlijk, want een hospitaal is slechts compleet als er een kapel met kapelaan aan verbonden is. Arnulf

vermeldt gewoon dat de executeurs van zijn testament, voor wat de organisatie en inrichting van het hospitaal betreft, mogen handelen naar goeddunken. Meer specifiek dienen de broeders en zusters van Sint-Jan steeds het advies te vragen aan zijn broer Hendrik, priester te Aardenburg, en dit ook te volgen:

Volo etiam quod in predictis omnibus rite ordinandis et effectui debito mancipandis concilium domini Henrici fratris mei predicti requiratur et observetur.

Maar de laatste wilsbeschikking van Arnulf - degene die wordt uitgevoerd - bevat een fundamentele wijziging: Sint-Jan dient nu gewoon het advies te vragen aan Hendrik, maar is niet meer verplicht dit te volgen.

Pas twintig jaar na het overlijden van Arnulf komt Hendrik ermee voor de dag dat zijn broer, vlak voor zijn dood, de wens uitte dat er bij het hospitaal een kapelanij moest komen. Hij laat dit weten aan de bisschop van Doornik en voegt er nog aan toe dat Sint-Jan de plicht heeft in deze kapelanij te voorzien en dat ze moet onderhouden worden met de opbrengst van de geschonken goederen:

et tenentur predicti magister et fratres predictam capellaniam bene et sufficientur dotare de bonis sibi a dicto Domino Arnulpho collatis

Hugo van Oostburg laat bisschop Jan van Vassoigne van Doornik op 14 februari 1297 weten dat het inderdaad de uitdrukkelijke wens was van Arnulf dat er een kapelanij zou worden ingericht in het hospitaal en dat die moet bediend worden door een priester, aan te duiden door de meester en de broeders van Sint-Jan. Arnulf zou daarvoor zelfs een jaarlijkse vergoeding van 15 lb. hebben voorzien, te nemen uit de geschonken goederen¹⁰⁹. Drie dagen later reeds, op 17 februari, beveelt de bisschop aan de deken van de christenheid van Brugge inlichtingen in te winnen bij Sint-Jan en te informeren wat er met de voorziene 15 lb. gebeurt¹¹⁰.

Sint-Jan voelt er blijkbaar niet veel voor om een kapelanij te stichten, want in een oorkonde van 1300 lezen we dat de kapelanij gesticht werd door de broer van Arnulf, Hendrik van Warhem. Er moet een mis worden opgedragen voor de zielenrust van Arnulf en Hendrik, een deftig priester moet aangeduid worden door Sint-Jan. De mis moet devoot en volgens de voorschreven regels worden opgedragen voor de overledenen en alle gelovigen. De bedoeling is op die manier de godsvrucht aan te wakkeren en het hospitaal, waar tot nu toe de voorziene mis niet werd opgedragen, meer standing te geven. Er zijn voldoende middelen ter beschikking gesteld en Sint-Jan wordt uitdrukkelijk verzocht met deze middelen een priester te onderhouden. In de rekeningen van Sint-Jan

vinden we regelmatig bedragen die worden uitgekeerd aan de priester die de wekelijks missen komt opdragen: *“van twee missen te weke te doene in thospitaal te Maldeghem xv p xii s”*¹¹¹.

3. BLOEI EN VERVAL VAN HET HOSPITAAL

Kort na het overlijden van kanunnik Arnulf worden reeds schenkingen aan het hospitaal gedaan, de instelling was dus gekend bij de bevolking. Op 12 maart 1277, *“up den vrindach na half vastene”*, wordt voor de schepenen van Sijsele een akte verleden waarbij Bouden van Heyle en zijn echtgenote Margareta, ten behoeve van het Maldegemse hospitaal, 5 gemet meers te Sijsele gaven, *“vive ghemeten mersch lettelt mijn of lettelt meer liggende binnen den ambochte van ziecele ende in die prochie van ziecele tere stede of oestalf an die dorent Arnoudijn voete tes hospitaels behoef van maldeghem”*¹¹². En op 18 juli 1277, *“sondaghes voer sente kerstofers daghe”*, schenken Heyne Tsoboud en zijn vrouw Katerine aan broeder Jan van Oostburg 5 gemet meers te van Sijsele, ook ten behoeve van het hospitaal. Deze lagen *“te donc an de dorent”*¹¹³. Enkele maanden later, op 5 oktober 1277 op *“sdincsen daghes naer sente baves dach”*, de dinsdag na het feest van Sint-Bavo, verschijnen Simon van der Dorent en zijn vrouw Beatrice voor de schepenen van Maldegem. Ze schenken *“al ten spetale bouf van maldeghem”*, het twaalfde deel van een tiende te Donk *“in den zuut acker”*¹¹⁴.

Ook later worden nog schenkingen gedaan aan de Maldegemse instelling. Lambrecht Onghereet en echtgenote Margriet geven in 1357 aan Jan de Hudevettere, broeder-bursier van Sint-Jan, *“viere sceleghe sesse penenghen ende enen hallinghe”*¹¹⁵ *erveliker renten liggende binden mueren van den hospitale Sinte Jans in Maldenghem ende daer ontrent”*¹¹⁶.

BLOEIENDE JAREN

Na het overlijden van Arnulf van Maldegem in 1276 zal de uitrusting van het hospitaal voor weinig problemen hebben bezorgd. Immers, al zijn meubilair en huisraad worden naar het hospitaal overgebracht. Uit drie kleine rolrekeningen over de uitbating van het Maldegemse hospitaal die in het archief van Sint-Jan Brugge worden bewaard, zien we inderdaad dat de werking van het hospitaal optimaal verloopt¹¹⁷.

Personeel

De rekeningen zijn opgemaakt door broeder Johannes van Oostburg, beheerder van het hospitaal, die dikwijls reizen onderneemt voor het Brugse hospitaal en daarvoor over een paard beschikt. Naast Johannes verblijven er nog een tweede broeder en verschillende zusters in Maldegem: in 1277 zijn dat Elisabeth Quitighe, Katerine en Elisabeth van Ramskapelle. Zuster Mabelie is in 1279 in dienst. Van bij het begin

wordt door Brugge voor een goede equipé gezorgd. De kledij van het personeel bestaat uit een *tunica* (een kleed) en een *colobium* (een mantel, tuniek)¹¹⁸. Blijkbaar is het hospitaal niet voorzien om er vier zusters onder te brengen, want er wordt bijkomend beddengoed voor hen aangekocht. In 1277 wordt voor de kledij en het onderhoud van de kloosterlingen 11 lb. 9 s. par. uitgegeven, in 1279 nog maar 3 lb. 9 s. 5 d. par. Knechten en meiden staan de broeders en zusters een heel jaar bij, in 1277 worden ze 4 lb. par. uitbetaald, in 1279: 3 lb. 5 s. par. Jaarlijks wordt voor de zieken voor 2 lb. lijnwaad aangekocht.

Van de overleden zieken worden de klederen verkocht, net zoals in Sint-Jan in Brugge. In 1279 wordt daarvoor 25 s. in deze rekening ingeschreven. Het zijn overigens niet alleen de klederen waarop het hospitaal recht heeft. In oktober - november van 1368 wordt Pieter Utenhove ziek en hij wordt opgenomen in "*thospitael van Sinte Jans Huus in Maldeghem*". De man overlijdt en Sint-Jan eist, via de tussenkomst van de Maldegemse schepenen, de betaling van de achterstellen van een rente die aan Utenhove toebehoorde en die nu door Gillis Amote moeten betaald worden. Blijkbaar is de rente na het overlijden in bezit gekomen van Sint-Jan. Op de rugzijde van deze oorkonde staat nog eens uitdrukkelijk vermeld waarop Sint-Jan recht heeft als er zieken overlijden: "*Van dat ons gheweest was te Maldeghem dat ons versterven mach van alle siecken die daer sterven al dat na hem blyft*", alle bezittingen van overleden zieken gaan naar Sint-Jan¹¹⁹.

Gebouwen

Bij het overlijden van kanunnik Arnulf is het hospitaal nog niet afgewerkt. Zoals we reeds zagen, is het een van de dwingendste wilsbeschikkingen van Arnulf dat zijn hospitaal moet afgewerkt worden met de middelen die hij ter beschikking stelde. In 1277 worden de gebouwen afgedekt en wordt een varkensstal gebouwd waarvoor 2 lb. wordt uitgegeven. De varkens worden waarschijnlijk gekweekt met het afval uit de keuken, want een boerderij is er nog niet, alle voedingsmiddelen worden aangekocht. Twee jaar later wordt een *loeve* of schuur gebouwd waarvoor eveneens 2 lb. wordt uitgegeven. In Donk wordt een huis aangekocht dat 3 lb. kost.

Aangezien het huisraad van Arnulf naar zijn hospitaal wordt verhuisd, vinden we nauwelijks uitgaven voor meubilair: er worden enkele Poperingse matten gekocht en zes tonnen.

De verwarming van de gebouwen is een zware uitgavenpost. In het moer van Maldegem worden 52.000 stuks turf uitgegraven ter waarde van 58 1/2 lb., de arbeiders wordt 16 lb. uitbetaald om de turf te steken. In 1279 worden 35.500 stuks uitgegraven. In de bossen van Burkel wordt *fasseel* (dik brandhout) gehaald. De verlichting met waskaarsen kost in 1279 anderhalve pond.

Voeding

In 1277 wordt 35 hoed¹²⁰ tarwe gekocht en ook wat haver die daarna wordt gedorsen. Samen met de andere wekelijkse uitgaven wordt er jaarlijks iets minder dan 100 lb. uitgegeven aan voeding.

Er worden drie koeien aangekocht voor 3 lb. die *in Ollant*, in Zeeuws-Vlaanderen, verder worden gekweekt en naderhand met 1 lb. winst worden doorverkocht. Voor het hospitaal in Brugge wordt overigens in Holland voor 7 lb. vlees gekocht en 22 hoed haver. De hofstede van Donk levert ook nog twee *tubben* boter aan Brugge. Broeder Johannes van Oostburg reist driemaal naar Doornik en één keer naar Groede om schapen te halen. Het is niet onmogelijk dat de reizen naar Doornik verband houden met betwistingen over het testament van Arnulf, in 1277 lopen er immers al enkele processen over de bezittingen van het Maldegemse hospitaal.

In de rekening over het jaar 1279 zijn heel wat meer details te vinden over de voeding van zowel mens als dier. Zo lezen wij dat er drie soorten van brood worden gegeten: wit, beste tarwebrood en roggebroom voor een totaalbedrag van 12 lb. Bij brouwers in Brugge en Maldegem wordt voor 6 lb. 5 s. bier gekocht, voor het trakteren van bezoekers en voor de gasten wordt wijn geserveerd waarvoor 16 lb. wordt betaald. Er komt vlees op tafel van koeien, varkens, ganzen en geiten, voor een bedrag van 13 1/2 lb. Andere voedingsmiddelen zijn nog: boter en kaas (9 lb. 4 s.), vis, haring en wintervoedsel (10 lb. 15 s.), zout en *grumella* (2 lb.), specerijen als look, komijn, saffraan en andere (28 s). Het paard van broeder Johannes eet voor 18 lb. voer: haver, hooi en paardebonen.

Beheer

Nagenoeg onmiddellijk na het overlijden van Arnulf zijn er al betwistingen over zijn testament en over de bezittingen van het Maldegemse hospitaal. In 1279 worden er zelfs goederen aangeslagen omdat renten en cijzen niet worden betaald.

Desondanks wordt er toch ieder jaar wat land bijgekocht: in 1277 voor 5 lb. 10 s, en in 1279 2 gemet 291 roeden voor 9 lb. 8s. 4d. Lijfrenten uit beide jaren brengen ruim tien procent van het kapitaal op en de huur voor drie jaar van de tiende van Moerkerke, waarvoor 12 lb. wordt betaald, brengt ook wat geld in het laatje.

Veel landerijen van het gasthuis zijn belast met cijnsrechten: 15 lb. 18 s. 10 1/2 d. in 1277, 11 lb. 16 s. 7 1/2 d. in 1279. Voor het delven van sloten in de moeren, voor brandgeld (uitbranden van riet, biezen, onkruid) en voor watergeschotten (belasting van de watering) worden ook nog kleine bedragen uitgegeven. Veel onderhoud vergen de landerijen verder niet.

Inkomsten

Het hospitaal in Maldegem beschikt over zeer ruime inkomsten: 237 lb. 4 s. 10 1/2 d. par. in 1277 en 290 lb. 5 s. par. in 1279. Deze inkomsten komen van goederen en renten in verschillende parochies:

	1277	1279
Maldegem	90 lb. 1 1/2 s	96 lb. 19 s. 2 d.
Adegem	9 1/2 lb	—
Eeklo	16 lb. 14 s.	—
Brugse Vrije	18 lb. 3 d	15 1/2 lb. 3 d.
Sint-Pietersabdij Gent	20 lb.	20 lb.

Per gehucht zien de inkomsten in Maldegem er in 1279 uit als volgt:

-Dorp:	28 lb. 15 s.
-Bogaarde	19 s.
-Bozele(?)	7 lb. 7 s. 8 d.
-Hoge weg (noord van de kerk)	19 s.
-Over de Akker	7 lb. 5 s. 10 d.
-Moerhuize en Broekhuize	15 lb. 10 s. 2 d.
-Warme en ter Haghe	30 lb. 7 s. 8 d.
-Eelvelde en Zuidhoute	6 lb. 13 s. 10 d.

Financieel is het Maldegemse hospitaal een zeer rendabele instelling, wat vooral uit de cijfers van 1279 blijkt:

	1277	1279
inkomsten:	237 lb. 4 s. 10 1/2 d.	290 lb. 5 1/2 s
uitgaven:	226 lb. 12 s. 9 d.	195 lb. 5 s. 9 1/2 d.
aan Sint-Jan	23 lb.	55 lb.
boni:	5 lb. 12 s. 1 1/2 d.	94 lb. 19 s. 8 1/2 d.

In 1281 bedragen de ontvangsten van *de curtis de Maldenghem* voor Sint-Jan 77 lb. 16 1/2 s en in 1300 en 1310 worden volgende inkomsten genoteerd:

	1300	1310
- renten	73 lb. 4 s 1 1/2 d	73 lb. 4 s. 1 1/2 d.
- van St.-Pieters te Gent	20 lb.	20 lb.
- cijnzen	45 lb.	80 lb. 20 s.
- in 't Vrije	12 lb.	16 lb.
- opbrengst van tienden	40 lb.	80 lb.
Totaal:	190 lb. 4 s 1 1/2 d.	270 lb. 4 s. 1/2 d.

Van beide bedragen moet 22 lb. worden afgetrokken voor onkosten en “*den cost vanden hospitale*”. Uit de cijfers blijkt in elk geval dat het Maldegemse hospitaal erop vooruit gaat. In 1333 worden de goederen van Sint-Jan in vijf *tafelen* onderverdeeld, de inkomsten *uter Maldeghemsche tafelen* bedraagt 189 lb. 10 s.

Tussen de hofstede van Donk, eigendom van Sint-Jan, en het hospitaal van Maldegem bestaan nauwe betrekkingen, het is immers een schenking van Arnulf. In 1300 horen bij deze hoeve: 100 gemet land en 50 bunder veld of heide. Twintig gemet zijn bezaaid met rogge, 32 met haver. De pachter maakt gebruik van 6 merries, bezit 34 koeien waarvan er 26 melk geven, 110 schapen die het veld begrazen en tenslotte ook nog twee varkens. Lambert Blomsin, pachter in 1277, betaalt 25 lb. aan Maldegem en ook houdt hij 35 hoed tarwe voor een waarde van 15 lb. ter beschikking. Aan renten betaalt hij in 1279 13 lb. 8 s. par.

Ten hove te Donc behoort:

Inventaris 1300:

100 gemet land
50 bunder veld
20 gemet bezaaid met rogge
32 gemet bezaaid met haver
6 merries
26 melkkoeien
8 ghelde beesten
(ondrchtig, onvruchtbaar)
90 schapen
2 varkens

Inventaris 1310

100 gemet land
50 bunder veld
17 gemet rogge
35 gemet haver
5 merries, 1 veulen
25 melkkoeien
13 sterker
(vaars, nog niet gekalfd)
109 lammeren
2 varkens¹²¹

VERVAL

De *eeuwige* stichting van Arnulf van Maldegem houdt het slechts anderhalve eeuw uit. In 1448 worden “*thof ende thospitael*” met 12 gemet land “*buten hove ligghende*”, voor een termijn van negen jaar verpacht aan Bertelemeus Bruusch en dit voor 23 lb. par. per jaar. Voorwaarde is dat Bruusch de zieken oppast en hen van het nodige voorziet. Hij ontvangt daarvoor 3 groten per dag. Ook moet hij zorg dragen voor de bedden en het huisraad dat wordt gebruikt door de zieken en in de kapel. Tevens moet hij de kosterij bedienen als er een mis wordt opgedragen, daarvoor krijgt hij geen vergoeding¹²². Waar in 1433 nog twee missen per week worden opgedragen in de kapel – waarvoor Sint-Jan 15 lb. 12 sch par. betaald – wordt dat na de verpachting vrij vlug herleid tot één wekelijkse mis¹²³.

Als Bruusch het hospitaal pacht, verkeren de gebouwen in geen al te beste staat. Filips, heer van Maldegem, is daarover zo verbolgen dat hij in de vierschaar van Maldegem iedereen verbiedt nog “*yet te gheven van*

renten ende pachten" tot het hospitaal is hersteld. Waarschijnlijk was het al een tijd geleden dat Sint-Jan in hun filiaal in Maldegem had geïnvesteerd, maar toen men in Brugge de eis van Filips vernam, haastten de bestuurders zich naar Maldegem om de gebouwen te bekijken en de zaak te bespreken¹²⁴.

Het gevolg van de demarche was, dat het hospitaal in 1450-1452 en de daaropvolgende jaren grondig wordt aangepakt. De vloer in het woonhuis wordt volledig nieuw gelegd, de poort wordt hersteld en van het woonhuis worden ingevallen muren en ramen hermetiseerd. De schuur wordt eveneens onder handen genomen. Tenslotte worden de daken van het woonhuis, de schuur en andere gebouwen met stro gedekt. Totale kostprijs, materialen inbegrepen: 176 lb. 4 sch. par. wat toch op een duurzame restauratie wijst¹²⁵. Het volgende jaar worden de herstellingswerkzaamheden verder gezet. Het dak van het hospitaal wordt gedekt met stenen pannen en er wordt verder gewerkt aan de andere daken¹²⁶. Ook later worden geregeld herstellingswerken uitgevoerd. In 1458 wordt opnieuw een gedeelte van het dak hersteld en worden glazen vensters gestoken¹²⁷, een jaar later gebeuren er reparaties "*ande husen ende mueren*"¹²⁸ en zo gebeurt er elk jaar wel iets.

Pachter-verpleger Bruusch heeft het niet erg druk met de verzorging van de zieken, de uitgavenposten zijn op één hand te tellen. Bouden Bogaerd wordt gedurende een heel jaar in het hospitaal verzorgd, het kost het Sint-Janshospitaal in Brugge 54 lb. 2 sch. par. In hetzelfde jaar wordt ook een zieke non, Jacquemine genaamd, gedurende vier maanden in Maldegem verzorgd. Bruusch past het boekhoudkundig systeem toe van Sint-Jan en rekent telkens af "*tsondachs voor meye*", de laatste zondag voor mei¹²⁹.

De verzorging van de zieke zuster Jacquemine wijst er op dat er toch nog steeds iemand van Sint-Jan in Maldegem aanwezig is. Er zijn ook nog sporen van de aanwezigheid van broeder Jan Boone, maar die vertrekt naar Brugge¹³⁰. Rond 1475 is er helemaal geen sprake meer van Brugs personeel en er zijn nagenoeg geen uitgaven meer voor de verzorging van zieken in Maldegem. Het pachtcontract van Bruusch worden herhaaldelijk en onder dezelfde voorwaarden vernieuwd¹³¹. In 1465 wordt Gerard Putoir als medepachter vermeld van verschillende stukken land naast en achter het hospitaal: 1 gemet "*bewesten den hospitale*", 5 lijnen 80 roeden "*ant oostzeijde vande vakeweghe, den muer vanden hospitale ende ons lant aende oostzyde*", enz.¹³²

In 1500 wordt het complex verpacht aan Pieter van Maldegem en echtgenote Antonijne Andries, "*ons hospitael te Maldeghem met al den huusen ende met ontrent xviii of xx ghemeten lands*", voor 18 jaar tegen jaarlijkse betaling van 12 lb. par. Pieter en Antonijne moeten ervoor zorgen dat de gebouwen wind- en waterdicht blijven en dat ze goed worden onderhouden, "*die altoos te heterne ende niet te aerghene*". Veranderings- of verbeteringswerken zijn voor de pachter en bij het verstrijken van de

pacht blijft alles wat aard- en nagelvast is, onvergoed aan de eigenaar. Voortaan moeten er opnieuw twee missen per week worden opgedragen. Daarvoor moet de pachter kaarsen, wijn, brood en andere noodzakelijkheden leveren. Sint-Jan zorgt voor de kelk en de nodige ornamenten: kandelaars, misboek, altaardwalen, enz. De pachter moeten voor dit alles goed zorg dragen, als er iets verloren gaat, moeten hij het vervangen of vergoeden.

Het is in dit contract dat de verzorging van zieken in Maldegem definitief verdwijnt en dat de arme zieken voortaan in Brugge worden verzorgd: *“Voort zo wierd Pieter van Maldeghem vornoemd ende zyn wyf ghehouden te kennen te ghevene de meester ofte de ghelaste van den godshuuse telcken datter eenige laten van Maldeghem gheboren ende woonachtich binden voornoemden ambachte ziec worden ende begheerden te zyne te Brugghe int godshuus van sint Jans, die aldaer te zendene ende te bewegene tzy te waghene oft anders, zonder den cost van den godshuuse”*¹³³. Pieter van Maldegem moet dus, in ruil voor een voordelige pacht, de zieken naar Brugge overbrengen, Sint-Jan geeft hem daarvoor geen enkele vergoeding. Betalen voor de verzorging van de Maldegemse zieken in Brugge komt niet ter sprake, het hospitaal staat immers open voor alle behoeftige zieken en pelgrims van waar ze ook komen en Brugse zieken krijgen geen voorkeursbehandeling, zoals wel eens wordt beweerd¹³⁴.

Over de verzorging door de pachter wordt niet veel goeds geschreven: *“Deze beroving”*¹³⁵ *was nog niets in vergelijking met het onnoemlijke en wraakroepende vergrijp tegen al de armen en ongelukkigen van het Ambacht Maldegem die men thans aan de gehuurde zorg van een onontwikkelde landbouwer overliet, die, zoals men gemakkelijk begrijpen kan, uit de behandeling van de hem toevertrouwde kranken zoveel mogelijk voordeel zal hebben getrokken”*¹³⁶. In Sint-Jan kwam er voor de verzorging van de zieken ook geen geneesheer aan te pas. Wie een geschoold medicus wou raadplegen, moest die uit zijn eigen zak betalen. Niet dat de afwezigheid van een *piskijker* een verlies betekende, men deed immers beroep op chirurgijns die alle manuele handelingen stelden en veel ervaring hadden. Verder behielp men zich met het toedienen van kruiden en met het raadplegen van de sterren. Of de pachter die de Maldegemse zieken hielp een onontwikkelde landbouwer was, is nog zeer de vraag en berust louter op de discriminerende veronderstelling dat een landbouwer nu eenmaal geen zieken kan verzorgen. Misschien waren de zieken in Maldegem zelfs beter af dan die in Brugge, gezien hun geringe aantal. Belangrijk voor de zieken was: een dak boven het hoofd, voedsel en rust, en dat werd hen in Maldegem verstrekt. Tenslotte is het ongefundeerd te beweren dat de pachter voordeel haalde uit de verzorging, hij ontving per zieke een dagelijkse vergoeding en diende rekenschap af te leggen over zijn beleid.

Van 1509 tot omstreeks 1520 worden de kapel, huizen en de dui-ventil *“binnen den beloke”*, samen met ongeveer 13 gemet land verpacht

aan onderpastoor Jan de Wilde: "*heer Jan de Wilde heift in pachte onse capelle te Maldeghem metten huusen daer aen staende, daer hy is wonende en waer vooren hy een messe de weke doen moet inde voorseyde capelle*"¹³⁷. Enige tijd later moet hij twee missen per week lezen: de gewone fundatiemis en een mis in ruil voor gratis woonst¹³⁸.

Wat later is het voorlopig gedaan met het mislezen. De kapel raakt in verval en het hospitaal verandert stilaan in een gewone landbouwbating. De Maldegemse schout of taalman krijgt een jaarlijkse vergoeding voor het innen van de pacht en voor het toezicht houden over de gebouwen. Pachtter in 1525 is opnieuw Jan van Maldegem, hij betaalt 19 lb. 6 sch. par. Nog steeds is het gebouwencomplex ommuurd, een nieuwigheid is de aanwezigheid van een *rollebaene*¹³⁹.

De definitieve ombouw tot boerderij gebeurt in 1532. Er wordt een nieuw woonhuis opgetrokken (12 bij 8 m, 5 m hoog) met een hoogkamer en een keuken. In het huis worden vier schuiframen geplaatst en nog drie kleinere vensters. Kostprijs van deze verbouwingen, "*zoot blyckt in tlanghe by een particulier quayarken daer af ghemaect*", 404 lb. 1 sch., een zeer hoog bedrag. De pachtprijs wordt dan ook gevoelig verhoogd en bedraagt nu 36 lb. 14 sch.¹⁴⁰ Ook de kapel wordt gerestaureerd, want er is opnieuw sprake van missen. Aan schilder Jan Blandeyn wordt in 1535 6 lb. gr. betaald "*van een cleet te scyldereren om een tafelle te Maldeghem in onsen capelle*", het schilderen van een altaarkleed. In datzelfde jaar worden er opnieuw werken aan de hoeve uitgevoerd, aan werklieden wordt brood en bier gegeven, onder andere om zand te delven¹⁴¹.

Joos de Zwaaf, pachtter vanaf 1542, ontvangt in 1547 een vergoeding van 150 lb. om gedurende vijf jaar twee missen per week te hebben laten celebreren door "*diversche capellanen van Maldeghem die van ouden tyden ghefondeert zyn te doene int hospitael*" tegen 24 lb. per jaar. Tevens wordt hij vergoed voor de zieken die hij naar Brugge overbrengt en "*dewelcke die vanden Godshuuse gheobligiert zyn by oude fondatie te halene ofte betalene over t'bringhen*". In 1547 zijn dat twaalf personen, per persoon wordt 12 sch. par. betaald¹⁴². De betaling voor het transport door Sint-Jan is nieuw, vroeger betaalde de pachtter dit.

Het hospitaal is nu een boerderij geworden, bij verpachtingen echter wordt nog steeds vermeld dat het over *ons* hospitaal gaat en er een kapel staat waar wekelijks twee missen worden opgedragen. In 1573 worden deze gecelebreerd door kapelaan Jan Goethals¹⁴³.

De godsdiensttroebelen en de daaruit voortvloeiende onrust en onveiligheid laten ook hun sporen na in Maldegem. Het laatste decennium van de 16de eeuw is bepaald rampzalig te noemen voor Maldegem. In de rekening van het ambacht van 1592 worden we herhaaldelijk geconfronteerd met een verwoest en verlaten Maldegem: "*den tydt van dese rekening en es gheen haete ghecomen, noch oock gheen verpachtynghe*

gheschiet, duer dien dat het voornoemde ambacht licht verwoest ende duer de oorlooghe onbewuendt", voor de schepenen konden geen *kerlakens* worden gekocht, *"datmen het zelve voor den voornoemden jaere niet en heeft connen ghedaen, duer de benautheyt des tydts ende dat tvoornoemde ambacht licht woest ende onbedreven"*¹⁴⁴. Naast de vernieling van de kerk en van vele woningen en boerderijen, blijft het hospitaal evenmin gespaard. Jan Bruusch die het *"metten achterhuusen"*, stallen en enig land buiten de muren in 1581 pacht, dient over de jaren 1581-1583 geen rekeningen van reparaties meer in¹⁴⁵. De onderpastoors *"die plochten te celebreren twee missen de weke in het hospitael aldaer"* en daar jaarlijks 2 lb. gr. voor kregen, worden in 1596 niet betaald, *"midts tselve es ghe-ruineert"*¹⁴⁶. De pacht wordt onregelmatig of zelfs niet betaald. In 1596 pacht Jacques Hoogeweghe *"het hospitael metten huusen ende lande bin-nen de mueren"*¹⁴⁷, het is niet duidelijk of hij er ook woont. De 7 gemet 75 roeden land op de noordzijde blijven onverpacht. Uiteindelijk mogen ze door Hoogheweghe worden gebruikt *"ten respecte van zynen dienste by hem staende te doene aen de godshuuse"*. Jan Bruusch, voorgaand pach-ter, dacht waarschijnlijk dat hij deze partijen ook gratis mocht gebruiken. Hij wordt echter door de magistraat van Maldegem veroordeeld om voor-alsnog 2 lb. par. te betalen aan Sint-Jan¹⁴⁸. Het deed er niet toe dat hij baljuw was (geweest) van Maldegem¹⁴⁹.

De ondergang van het Maldegemse hospitaal heeft natuurlijk zijn redenen. Volgens De Potter is de 'plundering' te wijten aan het gedrag van Filips IX, heer van Maldegem die, *"zijnen heiligsten plicht miskennende, zijne echtgenoot Johanna van Wavrin voor eene boelin verstiet"*. Filips IX verkwist het familiefortuin en is verplicht zijn bezittingen in Maldegem van de hand te doen: *"Te midden van zulke erge ongeregeldheden zal Philip IX van Maldeghem ongetwijfeld weinig verkleefdheid en ijver voor de stichting van den kanunnik Arnout hebben betoond, en zal de stem der menselijkheid, ten opzichte van zijne lijdende onderzaten, voor den kreet der losbandigheid moeten zwijgen hebben. Treurige gevolgen van de ver-zaking aan eer en plicht"*¹⁵⁰. Of het gedrag van Filips iets mee te maken heeft met de teloorgang van het hospitaal, is een nogal gratuite veron-derstelling en bijvoorbeeld geheel in tegenstelling met het optreden van zijn vader Filips VIII die, zoals men reeds kon lezen, in 1450 aan iedeeen verbod ook nog maar iets te betalen aan Sint-Jan zolang het hospitaal niet was hersteld. De Potter debiteert een klassieke 19de-eeuwse katholieke stelling dat immoreel gedrag leidt tot ondergang. Bewijzen dat Filips IX oorzaak is van alle onheil, is natuurlijk een heel andere kwestie, we kunnen de veronderstelling van De Potter dan ook niet bijtreden.

Een meer plausibele oorzaak voor de afbouw van het Maldegemse hospitaal is de politieke instabiliteit en de algemene economische crisis vanaf 1470 ten gevolge van de oorlog en de economische boycot van Lodewijk XI tegen de Nederlanden en de opstand tegen Maximiliaan. Brugge wordt daardoor quasi totaal afgesloten voor de handel. Door de verdubbeling van de tarweprijs in 1488-1489 bereikt het aantal armen een alarmerend peil, in de ganse omgeving van Brugge wordt geplunderd.

Er heerst hongersnood en op de koop toe worden de stad en omgeving in 1467-1468 getroffen door een zware pestepidemie, in 1489-1490 gevolgd door een nog veel ergere uitbarsting van "*de haestighe sieckte*" die nagevoeg het voltallige personeel van het Sint-Jan de dood injaagt¹⁵¹. Voor Maldegem is er vanzelfsprekend geen personeel meer beschikbaar en Sint-Jan maakt van de nood een deugd en laat de verzorging van de zieken over aan de pachter die de zieken, zo zij dat wensen, naar Brugge mag vervoeren¹⁵².

Sint-Jan heeft Maldegem dus zeker niet moedwillig ontmanteld, een bewijs daarvoor is bijvoorbeeld dat er steeds opnieuw inspanningen worden gedaan om missen te laten opdragen in de kapel. De pestepidemie, gevolgd door de beroerde 16de eeuw met politieke instabiliteit, religieuze onrust, economisch verval en het algemeen gevoel van onveiligheid, dat zijn de oorzaken voor de verdwijning van het hospitaal.

Het is pas in de 19de eeuw, naar aanleiding van de rechtszaak tegen Sint-Jan dat door kanunnik Andries de gemeenten Maldegem, Adegem en Sint-Laureins een calimerogevoel wordt aangepraat. Het is overigens merkwaardig dat noch de Maldegemse magistraat, noch de geestelijkheid, in de 17de of 18de eeuw, ooit enig protest hebben laten horen tegen de verdwijning van het hospitaal, wel wordt af en toe gereclameerd over het abominabele transport van de zieken.

AFBRAAK

Jacques Hoogheweghe, schout van Maldegem, gebruikt in 1607 de hoeve nog steeds kosteloos, "*in regarde van den dienst die hij desen hospitaele is doende nopende hunne landen aldaer*"¹⁵³. In de volgende jaren slaagt hij erin zich het gebruik toe te eigenen van alle gronden van het hospitaal, in totaal 51 gemet waarvoor hij 20 lb. gr. betaalt. Hoogheweghe wordt in 1643 burgemeester van Maldegem, voor Sint-Jan een gedroomd man om hun zaken in het Maldegemse kwartier te behartigen¹⁵⁴.

De Maldegemse kerk, die samen met veel andere huizen in 1579 in brand was gestoken, wordt gedeeltelijk gerestaureerd. Het altaar of de altaarsteen uit de kapel van het hospitaal wordt in 1620 naar de kerk overgebracht voor de dienst aan het altaar in het hoogkoor. Er wordt daarvoor de toelating gevraagd aan de Brugse bisschop die, voor zover het in zijn macht ligt toestaat "*dat den steenen autaeur vande capelle van St. Jans Hospitael tot Maldeghem werde ghetransporteert inde prochiekercke aldaer onder een recipisse op dat den selven steen behoorlyck gheaccomodeert ende ghemetst zynde, mach geconsacreert worden neffens de andere autaeuren inde selve kercke ter eeren Godts Almachtich*"¹⁵⁵. Die altaarsteen zou nu op het Sint-Barbara-altaar liggen. Dat in 1631 stenen van het hospitaal worden gebruikt om er de kerkhofmuur mee te herstellen, is een vergissing, het zijn stenen van het gasthuis "*staende gheruyneert op de voornoemde prochie, oost van de kercke, aen teynde vande*

calsyde" die daarvoor worden aangewend¹⁵⁶. Tenslotte worden de muren van de kapel in 1639 volledig gesloopt: "*demoliendi ruinas murorum sacelli eiusdem hospitalis*" en wordt het afbraakmateriaal gebruikt om er de kerk verder mee te restaureren¹⁵⁷. Enkel het hoevegebouw blijft staan¹⁵⁸.

Op 22 april 1632 wordt tussen het Maldegemse kerkbestuur en de Olivier de Vree, ontvanger van Sint-Jan, een contract afgesloten "*over den coop van alle het steen dat licht ende staet op het Ste Jans huus bynnen Maldeghem*" voor 183 lb. 6 sch. 8 den. gr.¹⁵⁹.

Verschillende Maldegemnaren voeren de stenen naar de kerk:

- Matthijs Fraeyaert: "*voor het voeren van eenen dach steen van het gasthuus inde kercke*"¹⁶⁰.

- Antoon de Keysere: "*steen laden en lossen van het Sint Janshuys tot aende torre 14 1/2 dagen*";

- Marcus Brese: "*steen gevoerd van het Sinte Janshuys tot aende kerkcke 14 1/2 dagen*"¹⁶¹.

De stenen worden schoongemaakt door Klaas Verstraete en Jan van Balleberge. Jan Hoogheweghe, pachter van het hospitaal, delft de fundamenten verder uit en maakt ook stenen schoon¹⁶².

Het is het korte, achthoekig deel van de Maldegemse toren dat met de eeuwenoude moeffen van de kapel in 1639 werd hersteld. Er waren zelfs nog stenen over om er enkele brugjes over de Bekewatergang, een open beek in de Noordstraat, mee te herstellen¹⁶³. Het kerkbestuur wordt daarvoor vergoed door het ambacht¹⁶⁴. Ook de pastorie wordt ermee hersteld¹⁶⁵, maar de pastoor blijft de betaling van de bakstenen steeds maar uitstellen¹⁶⁶.

De kapel en enkele gebouwen van het hospitaal moeten een rijke steengroeve zijn geweest, want in 1666 nog kopen Karel Goossens, Jacques Bruysschaert en Roeland De Sutter "*hout en steen ende houde fundamenten*" van Cornelis de Rycke "*op St janshuus landt, eertyts gheweest een hospytael*"¹⁶⁷. De herinnering aan het hospitaal blijft overigens bestaan, althans in rekeningen en landboeken: een partij land "*op de westsyde van Sinte Janshuys muer*", vier gemet land waar "*voortyts t'hospitaal ghestaen heeft op twesthende vande calsyde*", een half gemet op de Westakker "*tusschen het voorzeide godshuys land*"¹⁶⁸, vier gemet land "*daer dat Sint Jan huus op staet*"¹⁶⁹, enz.

4. HET HOSPITAAL IN HANDEN VAN GRIFFIER GOEMAN

In het midden van de 17de eeuw doet de familie Goeman haar intrede in Maldegem. De Goemans zijn alkomstig van Brugge waar Abraham Goeman kennis maakt met een dochter van landmeter Cornelis Boudens. Boudens, die eigenlijk in Maldegem woont¹⁷⁰, verblijft echter veel meer in Brugge dan in zijn eigen dorp. Abraham huwt met Boudens dochter, komt in Maldegem wonen en verwerft op korte tijd veel eigendom

in Maldegem. Hij slaagt erin zijn zoon Filip te laten benoemen tot griffier van het ambacht. Filip Goeman neemt zijn intrek in het huis De Valk, de vroegere notariswoning Vermast en nu ambtswoning van de Maldegemse burgemeester. Hij doet het nog beter dan zijn vader, overal in Maldegem koopt hij boerderijen en gronden, belegt hij geld in bezette en onbezette renten, en hij slaagt er zelfs in het hospitaal van Maldegem aan zijn bezittingen toe te voegen. Na het overlijden van de griffier op 26 januari 1698 wordt een staat van goed opgesteld en daaruit blijkt pas wat Goeman allemaal bezat. Een opsomming van gronden, lenen, hoeven, renten, de inboedel van zijn woning, enz., beslaat ettelijke tientallen folio's¹⁷¹.

VERLANDING

Het is in 1669 dat tussen Filip Goeman, griffier van Maldegem, en Sint-Jan een overeenkomst wordt afgesloten waarbij de griffier de Ryckaertstiende ruilt voor 25 gemet 1 lijn 66 roeden land van het vroegere hospitaal¹⁷².

Het "*project van erfvelicke verlandynghe*" wordt officieel opgestart op 1 augustus 1669, want op die datum worden Pieter de Vulder en Roeland de Sutter, "*ervaeren landtslieden*" uit Maldegem, samen met landmeter Hendrik de la Porte uit Brugge, aangesteld om de te verwisselen goederen op te meten en te schatten. Ze doen er verschillende dagen over, eerst komt de Ryckaertstiende aan de beurt en vervolgens de partijen land die Sint-Jan van plan is te verwisselen.

Op 4 november 1669 laten jonker Vincent Stockhove, oud-burgemeester van Brugge, en Antoine Daneels, schepen van de stad Brugge, als voogden van Sint-Jan, de burgemeester en schepenen van Brugge weten dat "*zij op t'adveu ende approbatie van Ulieden*", met toestemming en goedkeuring van de magistraat dus, onderhandeld hebben met Filip Goeman, griffier van Maldegem over de permutatie van een tiende in het ambacht Maldegem die de griffier wil cederen aan Sint-Jan in ruil voor 25 gemet 1 lijn en 66 roeden land, gelegen in Maldegem en door diverse personen gebruikt. De tiende wordt door "*mannen van wederzyden*" geschat op 266 lb. 13 s. 4 gr., de grond was voor hen 271 lb. 11 s. 4 gr. waard. Goeman moet dus 4 lb. 18 sch. bijpassen als de zaak doorgaat.

De beide voogden van Sint-Jan, Stockhove en Daneels, vinden de verwisseling "*nut en proffctich voor het voorseyde Godtshuijs*", maar daar de transactie niet kan doorgaan zonder medeweten en toestemming van de wet van Brugge als "*opper-regierders van alle Godtshuijsen onder hun resolverende*" wordt hen gevraagd de overeenkomst goed te keuren, daarbij in acht nemend dat de tiende jaarlijks minstens 14 lb. gr opbrengt en de landen maar tussen de 9 à 10 lb. gr. en dit "*al langer dan twintig jaar errewaerts*". Daarvan moet dan nog het jaarlijks watergeschet – 6, 7 à 8 stuivers per gemet – worden afgetrokken. Kortom, de opbrengst van de tiende is voordelliger is dan die van de landen, en dus keuren de voogden

de verwisseling goed "*onder bespreck nochtans dat de selve landen sullen blijven verbonden ende gheaffecteert*¹⁷³ *t'allen tijden voor devictie*¹⁷⁴. *vande ghemelde thiende*". Met andere woorden: de verwisselde landen zullen altijd als borg dienen mocht er iets met de tiende niet in orde zijn. De burgemeester en schepenen van de stad wordt ook toelating gevraagd om Goeman "*daer inne te erfven met belofte van garrandt*".

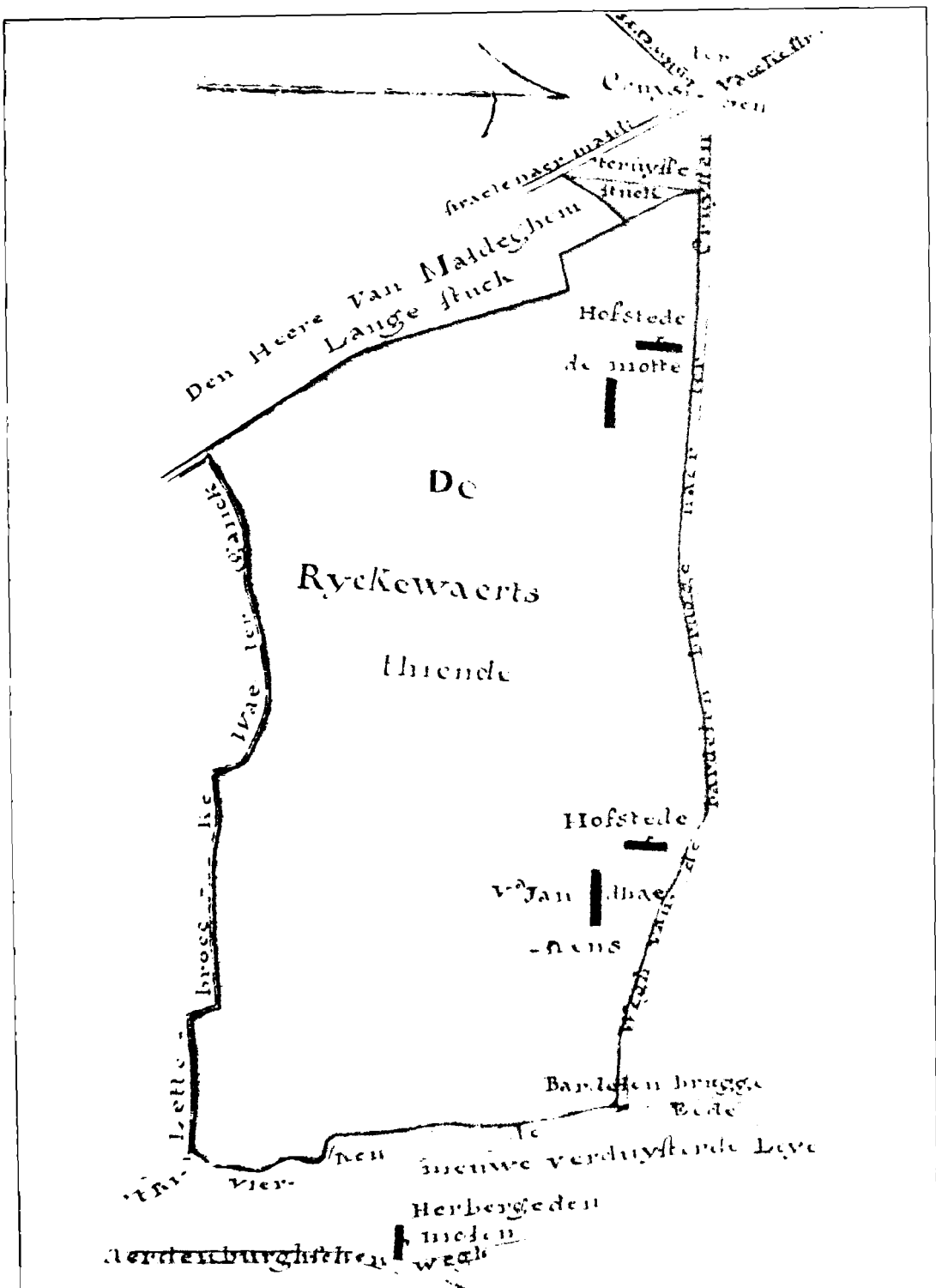
De rol van de voogden bij deze transactie, net als bij alle andere overigens, is van doorslaggevende aard. De voogden zijn als het ware de ogen en de oren van de magistraat en bij het aanvaarden van de voogdij beloven ze onder eed het belang en het voordeel van Sint-Jan in het oog te houden. In deze belangrijke verwisseling van goederen was de toelating en de instemming van de Brugse schepenen noodzakelijk.

De magistraat van Brugge, zich baserend op het oordeel van beide voogden die "*verclaerst hebben de verlandijnghe ende permutatie vande landen mette ghemelde thiende profijtabel te wesen voor het Godtshuijs*", keurt de transactie dan ook op 14 november 1669 goed en de voogden krijgen de toelating om het godshuis "*t'ontuijssen en onterfven*" van 25 gemet 1 lijn 65 roeden land, en Filip Goeman "*daer inne ten tijtle van permutatie te goeden en te erfven met declaratie van canten, sijden ende aboutten de pachters ende ghebruijckers van diere*".

Enkele dagen later reeds, op 18 november 1669, verschijnt Johannes van den Boogaerde, ontvanger van Sint-Jan, in Maldegem in de vierschaar van het ambacht en worden de te verwisselen goederen in detail besproken en toegewezen.

DE RYCKAERTSTIENDE

Vooreerst is er de Ryckaertstiende. Deze tiende maakt deel uit van het leenhof van Reesinge en het zijn de leenmannen van dit leenhof die de inkomsten van de tiende reeds vroeger aan Goeman verkochten¹⁷⁵. Die leenmannen waren Pieter Hoogeweghe, die volmacht had van de vrouw van Maldegem, Filip de Swaef en Roeland de Sutter¹⁷⁶. De tiende stond "*ten dienste van trouwe en waerhede, ten relieve van kamerlinggeldt van de beste vrome*" en de bezitter moest jaarlijks op Pinksteren in de kerk van Maldegem een paar schapen handschoenen aan de leenheer te overhandigen. De tiende lag noordwest van de kerk in de Melingwating, noord van de landerijen van Sint-Jan, aan de straat van Bardelenbrug naar Butswerve. Met de oostkant paalde ze aan de Ede en met de westkant aan de Kruisstraat en het Langestuk van de baron van Maldegem. Ze besloeg het volledige 8ste begin van de Melingwating, met uitzondering van het Kruisstuk van Jacques de Smet, een partij van 758 roeden, in de hoek van de weg van Ter Kruisen naar Maldegem en van Bardelenbrug naar Butswerve¹⁷⁷. De oppervlakte van de tiende bedroeg 95 gemet en 237 roeden. In 1787 wist men in Sint-Jan blijkbaar niet goed meer hoe men in bezit was gekomen van de tiende, "*gekomen soo men*

Kaartje van de Ryckaertstlende die door griffier Goeman werd verwisseld tegen de gronden van het hospitaal. In het noorden (rechts op de kaart) ligt de "wegh van de bardelen brugge naer ter cruysen", oost " 'l Rvterken de Ede", zuid de Lettebroekwatergang en west het Langestuk van de heer van Maldegem en het Krulsstuk. (ASJH)

seggt bij verlandinge van d'hoirs d'heer Philippus Goeman"¹⁷⁸. De tiende bracht toen 63 lb. 19 sch. op.

WAT GOEMAN KREEG

Griffier Goeman kreeg vooreerst een partij van 2 lijnen 17 roeden, deel van 5 lijnen 17 roeden, palend met de zuidkant aan de "*calchie vande voorstraete, de ede seer crom aende suiidoostzyde*". Op deze partij stonden "*van ouden tyden meest alle de edificien van 't hospitael*". Gebouwen en muren zijn echter verdwenen, "*dit partijcken dat nu boomgaert ende lochtinck is*" en dat wordt afgesloten met een doornhaag. De resterende drie lijnen of een gemet worden gebruikt door Jan Hoogheweghe en Pieter Corthals die er allebei wonen. Merkwaardig is dat Sint-Jan deze partij voor zichzelf reserveert, "*soude worden behouden ende ghereserveert bij die vanden voorn. Godtshuuse*"¹⁷⁹. Uit de omloper van Maldegem van 1726 blijkt dat Sint-Jan hier inderdaad een gemet bezit, waarop twee huizen staan die dan "*bij cheijnse van Sint Janshuis*" worden gebruikt door Jacques Logiest en Nicolaas de Love. Nog steeds wordt vermeld deze partij "*met noch ander lant zyn in verlandinghe ghegeven aen d'hoirs Goeman*"¹⁸⁰. Waarom Sint-Jan deze partij uit de verlanding hield, is niet duidelijk. Merkwaardig is wel dat in latere documenten steeds wordt vermeld dat dit gemet "*is blyvende aen St. Jans Godshuijs*"¹⁸¹.

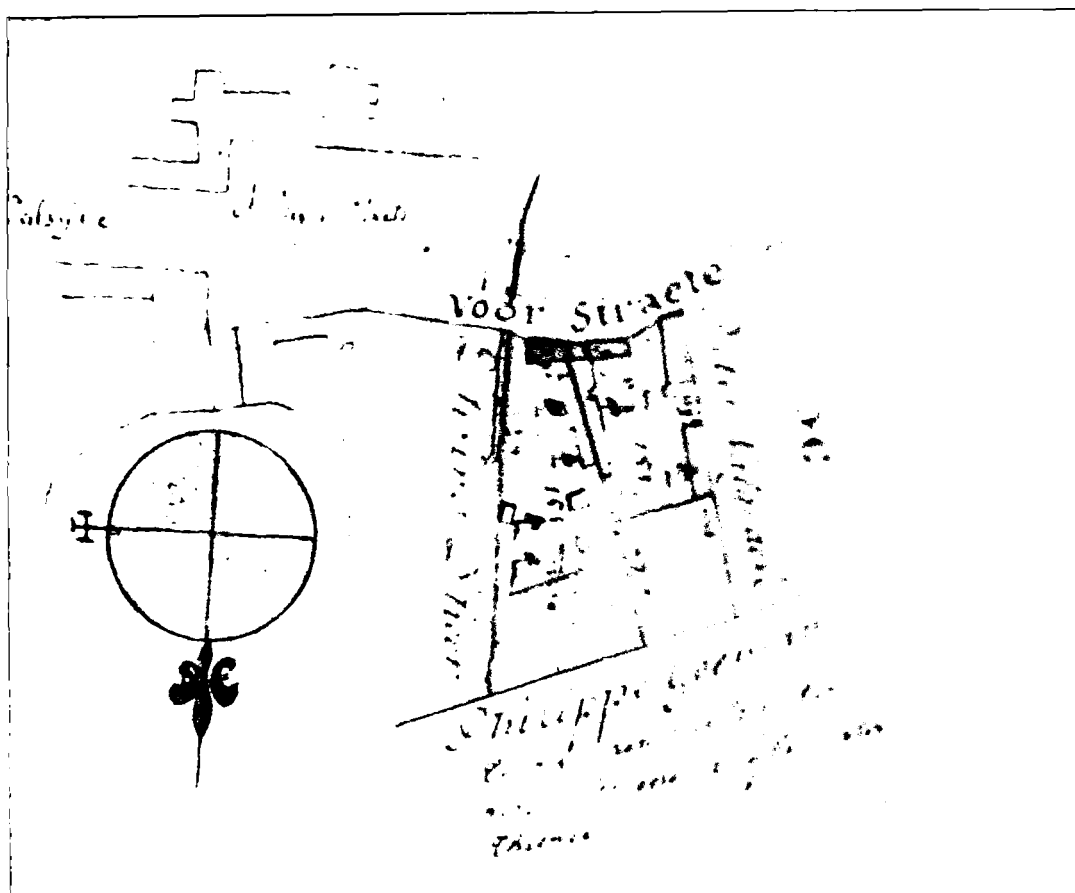
Naast het oude beluik van het hospitaal worden nog 14 partijen land met "*canten en abouten*" beschreven. De eerste zeven vormen nage-noeg één blok ten noorden van de partij waarop eens het hospitaal stond: de Duivenbilk, het Halwalstuk of Rabattestuk, enz. De oppervlakte ervan bedraagt ongeveer 16 gemet, veel groter dan het huidige Sint-Annapark. De overige stukken liggen verspreid over Maldegem¹⁸².

De verwisseling gebeurt onder de gewone voorwaarden: er moet voldaan worden aan de rechten van de pachters, grond- of losrenten en andere lasten moeten vanaf 1 oktober 1669 door de nieuwe bezitters worden betaald en beide partijen moeten zich tevreden houden met de opgegeven oppervlakte, er wordt slechts schadevergoeding betaald als er een verschil is van meer dan vijftig roeden.

De overeenkomst wordt op 18 november 1669 ondertekend door Johannes van den Bogaerde, ontvanger van Sint-Jan, Filip Goeman, griffier, De Smet, De Sutter en Gabriël van Batenburch, schepenen en burgemeester van het ambacht Maldegem¹⁸³.

WAAROM DEZE VERWISSELING?

Over deze verlanding is al heel wat inkt gevloeid, ze wordt als een slimme zet van griffier Goeman voorgesteld en er worden hem allerlei

Op dit plannetje zien we aan de Voorstraat het stuk van 1 gemet 2 roeden die worden gepacht van Sint-Jan door Jacques Logiest en Niklaas de Love. Rechts ligt land van Pieter Walgraeve en links scheidt een doornhaag hen van "D'Hoirs d'Heer Philippe Goeman tevooren aen het hospitael verland jegens de ryckewaerts Thiende". Het centrum van Maldegem is vrij fantasierijk geschetst. (ASJH)

onregelmatigheden toegedicht waarvoor geen bewijzen voorhanden zijn. Er zou bijvoorbeeld druk zijn uitgeoefend op de magistraat van Brugge, op de voogden en op de bestuurders van Sint-Jan. Er wordt ook over steekpenningen geschreven, met name de schatters van de tiende (te hoog geschat) en de gronden (te laag geschat) wordt fraude toegedicht. Toch blijkt dat schatters hun werk goed deden: ze bekeken de inkomsten van enkele jaren van zowel de tiende als van de verpachte gronden en hun conclusie was dat de tiende inderdaad meer opbracht¹⁸⁴. Van druk, fraude en andere onfrisse praktijken is niets bekend of geweten. In een dergelijk complot zouden vier partijen moeten meespelen: het bestuur van Sint-Jan, de twee heëdigde voogden, het Brugse stadsbestuur en tenslotte Goeman zelf.

Een ander argument om aan te tonen dat Sint-Jan een slechte zaak deed en Goeman de affaire van zijn leven, is het feit dat de tienden met de Franse revolutie werden afgeschaft waardoor Sint-Jan de inkomsten van de Rijckaertstiende kwijt was, maar dat de grond aan de eigenaar bleef. Ook deze redenering houdt geen steek. Goeman kon absoluut niet weten dat de tienden 130 jaar later zouden worden afgeschaft. Wie van ons weet hoe ons belastingssysteem er in 2130 zal uitzien? In feite wordt de Maldegemse griffier voorgesteld als een handig speculant die zomaar plotsklaps een ferm stuk grond in het Maldegemse centrum op een min of meer slinkse manier in bezit krijgt. Merkwaardig is dan toch wel dat er pas tegen het eind van de 18de - begin 19de eeuw door de familie een nieuwe woning wordt gebouwd. Van speculeren met de verwisselde grond is nooit sprake geweest, de hele eigendom bleef immers tot in het midden van de 20ste eeuw in handen van achtereenvolgens de families Goeman, Pecsteen, Dhont en behoort nu tot het openbare domein.

Wie de hele affaire objectief beoordeelt, kan niet naders concluderen dan dat Sint-Jan een voordelige deal afsloot. Tienden waren immers een zeer interessante en belangrijke bron van inkomsten, ze zorgden eeuwenlang voor een verzekerd inkomen voor hun bezitters, er waren niet elk jaar misoogsten. Niet te verwonderen dat abdijen, kapittels, hospitalen, kerken en ook leken, alhoewel verboden, er zoveel mogelijk probeerden te verwerven. Tienden waren niet onderhevig aan muntdevaluaties, de prijs van het graan steeg meer dan hij daalde, aan de inning ervan waren nauwelijks kosten verbonden daar ze meestal tegen een vast bedrag werden verpacht, waarbij de kosten dan nog voor de pachter waren. Ook Sint-Jan voerde een dergelijke verwervingspolitiek. Omstreeks 1425 wordt de Hooghewegetiende gekocht¹⁸⁵, de Ter Vlottetiende en Verhaeventiende zijn, samen met nog andere tienden in Maldegem, in hun bezit. Tenslotte is het ook niet uitzonderlijk dat gronden worden geruild. In het ambacht Maldegem ruilt Sint-Jan gronden 1320, 1332, 1402, 1492, 1576, enz. Een ruiling zoals die met griffier Goeman is wel uitzonderlijk.

De grond die Filip Goeman krijgt, is maar een klein deel van hetgeen Sint-Jan in het ambacht Maldegem bezit. Alleen al in Maldegem is dat 202 gemet grond, plus heel wat renten op woningen in het dorp, aan de Noordstraat, op land in de Begijnewatering, nabij Warhem en verder over het hele Maldegemse grondgebied¹⁸⁶. Ook in Adegem bezit het hospitaal heel wat land en renten, vooral gelegen dichtbij de grens van Maldegem, in het domein van Hallinks, maar ook elders, bijvoorbeeld de hoeve Altena in het zuiden van de gemeente. Het Goed te Moere te Eeklo, aan de Sint-Jansdreef, behoorde een tijdlang tot het domein van het Maldegemse hospitaal¹⁸⁷ alsook het Sint-Jansgoed te Sijsele dichtbij de grens met Maldegem, aan de Sint-Maartensstraat. Het gros van al die eigendommen komt uit de stichting van Arnulf van Maldegem.

Zoon Jan Frans Goeman erft de grond van het hospitaal, maar hij verkoopt die aan zijn schoonbroer, Jacob Pecsteen, burgemeester van Maldegem, gehuwd met Johanna Françoise Goeman. De Pecsteens blij-

ven gedurende de hele 18de eeuw eigenaar. In de 19de en 20ste eeuw vinden we de familie Dhont als bezitter en in de jaren vijftig van voorgaande eeuw wordt het gemeentebestuur van Maldegem eigenaar door aankoop van Raymond Pecsteen, verwant aan de Dhonts¹⁸⁸. Het statige herenhuis, Sint-Annakasteel genaamd, wordt gerestaureerd en huisvest nu de politiediensten, de vroegere tuin is omgevormd tot een publiek park. Niets herinnert nog aan het hospitaal of zijn stichter, en dat is eigenlijk jammer.

5. HET ZIEKENVERVOER

Wat in Maldegem aan de stichting van kanunnik Arnulf blijft herinneren, is het transport van Maldegemse zieken die sedert de 16de eeuw op een kar naar Brugge worden vervoerd om er in Sint-Jan gratis te worden behandeld. Eerst betaalt de pachter van het hospitaal voor het transport, later wordt door Sint-Jan voor iedere zieke 10 schellingen courant aan de voerman betaald, en bij het verlaten van het ziekenhuis wordt elke behandelde patiënt nog enkele stuivers in de hand gestopt.

SOT ENDE CRANCKSINNIGH

Het ziekenvervoer naar Brugge is een privilege waar men in Maldegem nogal gevoelig voor is. Als op 1 augustus 1731 een zekere Pieter Walgrave geweigerd wordt in het hospitaal "*op het specieus pretext dan den selven soude wesen sot ende crancksinnigh*", wordt vanuit Maldegem direct gereageerd. De Vrouwe en de zusters van het hospitaal worden dringend verzocht de man voorsnog op te nemen "*omme aldaer van syne sieckte gecureert te worden inghevolghe de conste ende wetenschap der Medecynen*". Zoniet zal men hem elders laten opnemen en Sint-Jan voor de kosten laten opdraaien. Interessant is dat de wet van Maldegem dit geval aanziet "*als eene infractie van de conventie tusschen de requeranten ende die van het selfve hospitael gemaect nopende het onderhoud ende cureren van de arme siecken van het selfve ambacht*". Er wordt zelfs gedreigd dat de goederen "*de welcke sij uit dien hoofde ende ter dier causen sijn possederende*" zullen moeten afstaan¹⁸⁹. Deze brief toont aan dat men in Maldegem meent dat er ooit een overeenkomst moet bestaan hebben tussen Sint-Jan en Maldegem, waarover jammer genoeg niets wordt medegedeeld.

KLACHTEN OVER HET TRANSPORT

Vele jaren later, in 1820, ontstaat er een discussie over de vergoeding voor de voerman en over het toelaten van zieken. Het transport wordt door het Maldegemse Bureel van Weldadigheid aanbesteed, de voerman krijgt van Sint-Jan voor elke patiënt 10 schellingen. Voerman Cosmas Damianus Willems wordt echter sedert 1799 niet meer betaald.

A. HANS' KINDERBIBLIOTHEEK

Nr 563

A. HANS

't Hospitaalkarretje
van Maldegem

Uitgave A. HANS-VAN DER MEULEN Contich.

Titelpagina van 't Hospitaalkarretje van Maldegem van Abraham Hans waarin het erbarmelijke ziekenvervoer aan de kaak wordt gesteld.

Er wordt aangedrongen op betaling daar men er immers van overtuigd is dat *“tusschen het hospitael en de commune of armen disch van Maldegem een overeenkomste is besloten”*¹⁹⁰. Wanneer, waar en door wie dergelijke overeenkomst werd afgesloten, wordt niet vermeld, men weet het eenvoudigweg niet.

Het blijft niet bij die ene klacht. Zowel over de opname, de kosteloze verzorging van de Maldegemse zieken als over het vervoer naar Brugge, blijven er klachten binnenkomen bij de Commissie der Burgerlijke Godshuizen van Brugge. Om daaraan een eind te maken stelt de commissie op 28 mei 1821 een overeenkomst op, *“voulant mettre un terme aux réclamations de la commission du Bureau de bienfaisance de la Commune de Maldeghem relativement à la rétribution à laquelle cette administration peut prétendre pour chaque malade ou blessé natif et demeurant au dit lieu qu'elle envoie à l'hôpital de St. Jean pour y être traité, et désirant d'un autre côté prévenir autant que possible les abus qui tôt ou tard pourraient résulter pour l'administration des hospices civils de Bruges du droit qu'a de faire admettre ses malades à l'hôpital de St. Jean de cette ville”*. Er wordt voorgesteld aan de zieken van Maldegem gratis dezelfde verzorging te geven als aan die van Brugge, aan de voerman 10 schellingen of 43 cent te betalen voor het transport van elke zieke, voor zover die tenminste voorzien is van een getekend bewijs en een geboorteakte, zoniet moet Maldegem 9 schellingen of 38,5 cent betalen. Beide partijen zouden ook alle eisen laten vallen over vroegere vergoedingen. Sint-Jan zal niet meer spreken over illegaal binnengebrachte zieken als Maldegem niet meer zeurt over vergeten betalingen aan de voerman¹⁹¹.

Het contract wordt in drie exemplaren opgesteld en ter ondertekening naar Maldegem verstuurd. Er komt geen reactie en vanuit Brugge wordt aangedrongen het voorstel ondertekend terug te zenden. Het Maldegemse Bureel van Weldadigheid laat echter weten eerst de oorspronkelijke fundatieakte te willen inzien, waarop de Brugse commissie aan een bediende prompt het bevel geeft het nodige te doen, maar er gebeurt niets, tenzij dat er nog wat brieven worden geschreven. Tenslotte laat Maldegem de commissie in Brugge weten dat er geen enkele overeenkomst zal worden getekend alvorens men inzage heeft gekregen van de fundatieakte. Ofwel volgt men de bepalingen van de fundatie, ofwel houdt men zich aan de eeuwenoude traditie. In het eerste geval zullen zowel Maldegem als Brugge hun rechten en plichten kennen en zullen alle toekomstige conflicten uitgesloten zijn, in het tweede geval is Maldegem bereid voor zieken, vreemd aan de gemeente een bijdrage betalen, het vervoer echter blijft ten laste van Brugge. In Maldegem vinden de heren van het Bureel van Weldadigheid het alleszins verdacht dat er vanuit Brugge zo sterk wordt aangedrongen op het ondertekenen van de overeenkomst¹⁹².

In Brugge reageert men gepikeerd, de commissie vindt dat men reeds meer doet voor Maldegem dan nodig is. Toch worden twee leden van het Bureel van Weldadigheid van Maldegem naar Brugge geïnviteerd

Waar eens het hospitaal stond, werd in de 19de eeuw het Sint-Annakasteel gebouwd, nu is de politie er gehuisvest.

om er kennis te nemen van de fundatieakte, "*car il nous est impossible de vous en faire parvenir une traduction correcte*".

Blijkbaar raakt niemand er wijs uit, want alles wordt gelaten zoals het is, tot de zaak in eind 1840 opnieuw wordt opgerakeld door Maldegem. "*Aujourd'hui, après un silence de 18 ans, il revient à cette affaire*", zucht de Brugse commissie, "*alors nous ignorions absolument cette obligation et nous devons l'ignorer d'autant plus que depuis l'organisation de notre administration cette indemnité n'avait pas été réclamé ni payé*". Uit gedane opzoekingen in het archief blijkt toch dat een vergoeding voor het transport gegrond is, maar dat er anderzijds vele zieken naar Brugge zijn gestuurd die geen recht op gratis verzorging hadden. Vandaar dat er reeds in 1820 een overeenkomst werd opgesteld met een oplossing voor alle meningsverschillen en een definitieve regeling voor de toekomst. Maldegem echter weigerde te tekenen, meer zelfs: de Commissie van Burgerlijke Godshuizen wordt ervan beschuldigd zich op een slinkse manier te willen onttrekken aan haar verplichtingen jegens de Maldegemse zieken, wat met klem wordt ontkend: "*de tous temps nous nous sommes toujours fait un devoir de respecter et d'exécuter exactement les obligations qui nous incombent, aussi il n'a lieu à l'époque précitée qu'au Bureau de bienfaisance de Maldeghem de liquider avec notre admi-*

nistration son arrière". Maar Maldegem wilde zelfs geen lijst van de naar Brugge overgebrachte zieken opstellen, laat staan dat ze wilden onderhandelen¹⁹³.

Maldegem brengt de gouverneur van Oost-Vlaanderen op de hoogte, die dringt bij zijn collega in West-Vlaanderen aan op consultatie van de originele fundatieakte, "*l'administration des hospices de Bruges ne fera pas, je pense, des difficultés de déférer à cette demande en délivrant ces pièces*"¹⁹⁴. De Maldegemse gemeenteraad¹⁹⁵ en het Brugse stadsbestuur insisteren eveneens om alle documenten over deze zaak over te leggen. Op 23 oktober 1841 tenslotte laat Sint-Jan weten "*qu'il n'existe ni acte ni trace de Convention établissant au profit de la commune de Maldeghem une rétribution de 90 centimes à payer au voiturier*".

EEN ONBESTAANDE OVEREENKOMST

De Commissie van de Burgerlijke Godshuizen in Brugge voelt zich gekrenkt in haar eer en meent alleszins onrechtvaardig te worden behandeld. Haar houding komt duidelijk aan het licht in het ontwerp van een brief aan het Brugse schepencollege. Sint-Jan moet zich verweren tegen drie directe tegenstanders – het Maldegemse Bureel van Weldadigheid, het gemeentebestuur van Maldegem, de Oost-Vlaamse gouverneur – en een indirecte, het Brugse stadsbestuur. De commissie wordt een starre houding verweten, ze wil geen archiefstukken voorleggen, er wordt niet geantwoord op vragen van bijvoorbeeld de Maldegemse gemeenteraad, enz. Welnu, schrijft de commissie, we zullen – voor de zoveelste keer – op alle gestelde vragen antwoorden:

1. We bezitten en kennen geen enkele titel of document over de stichting van ons hospitaal. Er werd ons bij herhaling naar dergelijke stukken gevraagd, wij weten enkel met zekerheid dat onze inrichting reeds in de 13de eeuw actief was daar Miraeus een oorkonde aanhaalt over de schenking van goederen aan Sint-Jan door Johanna van Constantinopel. Uit enkele oude documenten uit ons archief blijkt dat het hospitaal reeds vóór de 13de eeuw bestond, het precieze stichtingsjaar is ons totaal onbekend.
2. Wij verklaren geen enkel document te bezitten of te kennen waarin staat dat wij voor zieken of gekwetsten uit Maldegem moeten zorgen en dat er aan de voerman 10 schellingen moet worden betaald. Er bestaat geen document of overeenkomst waaruit die dubbele verplichting, of om het even welke andere verplichting tegenover Maldegem, direct of indirect, zou blijken.
3. Een dergelijk document moet eerder in het archief van de gemeente Maldegem worden gezocht daar de gemeente de belangrijkste betrokken partij is. Opdat niemand zou twijfelen aan onze intenties, noch aan onze oprechtheid verklaren wij ervan overtuigd te zijn dat de verplichtingen

voor ons hospitaal het gevolg zijn van een schenking van goederen door de gemeente aan ons hospitaal. In ons archief bevindt zich daarover echter geen enkel document.

Sint-Jan besluit de jarenlange polemiek met volgende bedenking. De tien schellingen of 90 centimes die worden betaald voor het transport van zieken van Maldegem naar Brugge, over een afstand van meer dan vier mijl, bewijzen dat het bedrag van deze vergoeding minstens vijf of zes eeuwen oud is. Het is dan ook helemaal niet verwonderlijk dat een eventuele overeenkomst tussen Maldegem en Sint-Jan, na zovele eeuwen, niet meer bestaat of niet meer te vinden is¹⁹⁶.

Sint-Jan heeft natuurlijk gelijk te beweren dat er geen overeenkomst bestaat over het ziekenvervoer. Dit vervoer, samen met nog een paar voordelen, is immers voortgekomen uit het feit dat aan de verzorging in Maldegem een eind werd gesteld. Dat de commissie niets afweet van het testament van Arnulf, lijkt zeer onwaarschijnlijk. Uit vrees voor eventuele gevolgen, hield men de documenten die de ware toedracht aan het licht konden brengen, liever verborgen.

HET ZIEKENKARRETJE

Opnieuw en voor de tweede keer, luwt de discussie tussen Maldegem en Brugge. Af en toe worden nog wat speldenprikjes gegeven, over het lamentabele vervoer van de zieken bijvoorbeeld. Op 18 januari 1844 laat "*Ul. Dienaresse de overste van St. Janshospitael*" de heren van het armbestuur van Maldegem weten dat het ziekenvervoer absoluut moet verbeterd worden:

*"Mijnheeren,
Dezen dient om ul. te verzoeken dat gij de goedheid zoude hebben van de karre van den transport der zieken wat te verbeteren want de genaamde anna van renterghem was van te sterven als zij uit de karre kwam. de heeren Doctors zeggen dat de Menschens dood verrast¹⁹⁷ word door zoo eenen transport. dat er konde eenen kafzak en hoofdeijnde zijn voor zoo slechte menschen te vertransporteeren en wat zeerder te avanceeren. want zij zijn zoo lange op den weg. wij verhoppen dat gijlieden dit in aendagt zult nemen ten voordeele van den aermen zieken Mensch. Wij blijven met offer van dienst"¹⁹⁸.*

De zusters in het hospitaal houden de Maldegemse patiënten goed in het oog, dit om eventuele klachten te voorkomen. Als Bastiel van Landschoot, niet hersteld en zonder toestemming maar "*om zyne ongewilligheyd*", het hospitaal verlaat, haast overste Benedicta Le Coultre zich te schrijven naar burgemeester De Smet: "*Misschien zal dezen persoon bij Ue. of op de prochie wel eenige andere reden bij brengen, maer zijne ongewilligheyd is de eenige oorzaeke*"¹⁹⁹. En wat later verlaat Petrus Mostaerd, met een besmettelijke ziekte aan de ogen, ook al het hospitaal.

Benedicta Le Coultre vraagt de burgemeester maatregelen te nemen, maar die minimaliseert het geval. Mostaerd verbleef al ruim acht weken in Brugge en hij zal *“met één of twee dagen wedergebracht worden”*²⁰⁰.

Het transport van zieken was reeds eeuwenlang een probleem. Van overal werden zieken naar Sint-Jan aangevoerd op een kruiwagen of op een berrie, sommigen kwamen zelfs op eigen krachten²⁰¹. Tijdens het transport van Maldegem naar Brugge sterft er af en toe een patiënt, de Brugse burgemeester vindt echter dat het aantal overlijdens bij de binnengebrachte Maldegemse zieken ver boven het overlijdensgemiddelde ligt. Hij wijst daarvoor twee redenen aan: het onttrekken van de patiënten aan hun vertrouwde omgeving en familie en het affreuzende vervoer. Hij vergeet een derde oorzaak te vermelden, namelijk dat vele zieken zich slechts op het allerlaatste moment naar het ziekenhuis laten overbrengen, wat de mortaliteit vanzelfsprekend doet stijgen²⁰².

Burgemeester De Smet van Maldegem alludeert daarop in een brief naar aanleiding van het overlijden van Carolina van Maldegem: *“Naast een ander ongelukkig iets, des te grooter dat het alle dagen gepleegd wordt, is het vervoeren zelve van onze behoeftigen naar Brugge, terwijl zij, ziek zijnde, voorwaer nooit volkomen in staet zijn zulke moeyelijke reize van meer dan drie uren te onderstaen”*. De Smet heeft verder niets dan lof voor de inzet en de onbaatzuchtigheid van de zusters: *“Dat gij, integendeel, door uwe teederste zorgen deze harde beproevingen aan onze zieken helpt verzachten”*²⁰³. Ook zijn collega uit Sint-Laureins kaart de toestand aan. De hoge sterfte *“n’a pas les causes qu’on veut bien lui assigner”*. De aversie van de zieken tegen Sint-Jan is in Sint-Laureins onbestaand en wat het transport betreft, dit gebeurt *“avec tous les ménagements que l’humanité réclame et toujours dans des conditions telles que leur position malade ne puisse pas s’aggraver sensiblement par les fatigues du voyage”*. De ware reden voor het hoge sterftecijfer *“réside dans la catégorie des sujets malades qui entrent à l’hôpital”*. Het zijn bijna allemaal zware, chronische zieken die een langdurige behandeling nodig hebben en die maar weinig kans hebben om te genezen. Het feit dat Sint-Laureins op ongeveer 4 mijl ver van Brugge ligt is ook niet bevorderlijk voor een opname in Brugge. Moest de gemeente dichterbij Sint-Jan liggen, dan zouden er zich ongetwijfeld meer zieken laten opnemen, *“surtout dans la saison des fièvres épidémiques qui règnent chaque année à St. Laurent, et certainement alors la proportion entre le chiffre des décès et celui des entrées ne présenterait plus rien d’anormal”*. Sint-Laureins is dan ook naarstig op zoek naar een beter transportmiddel, zodat er meer zieken naar Sint-Jan gestuurd kunnen worden²⁰⁴.

Alle betrokkenen, ook Sint-Jan, vinden dat aan het *ziekenhuiskarretje* maar vlug een eind moet worden gemaakt of dat het vervoer veel comfortabeler moet worden. De Oost-Vlaamse gouverneur vraagt zich af of het niet mogelijk is de zieken in hun eigen gemeente te laten verzorgen, de arrondissementscommissaris wil daarvoor een commissie ad hoc samenstellen waarin alle partijen vertegenwoordigd zijn.

Met het geld van de Commissie der Burgerlijke Godshuizen van Brugge bouwde Maldegem een hospitaal voor hulpbehoevende en bejaarde mensen.

Het transport wordt plastisch beschreven door Victor De Lille: *"Verbeeld u zulken tocht in 't midden van den winter onder de snerpende koude, of onder de stralen der gloeiende zomerzon, op eene slecht gedekte, schokkende kar! Elke boom langs de baan van drie tot vijf uren van Sint-Laureins tot Brugge, zoude kunnen getuigen wat al jammer door de arme lijders gedurende dien kruisweg werd verduurd, en voor hoevelen die eene bespoediging der dood was. Men noemt nog met deernis de namen van verscheidene personen die onderweg of kort na hunne aankomst op de noodlottige kar bezweken. Al ware nog geen enkel lijder op den akeligen tocht bezweken, toch bood het ellendig vervoer van zieken een hartverscheurend schouwspel aan en de smartkreten der ongelukkigen weergalmden bij nachte en dage langs de wegen die naar Brugges hospitaal leidden"*²⁰⁵.

Ook in het nummer 563 van Abraham Hans Kinderbibliotheek 't *Hospitaalkarretje van Maldegem* wordt de toestand dramatisch beschreven. Karel Vrieling, een Maldegems bezembinder, komt onder een neervallende boom terecht en moet van de dokter naar Sint-Jan. Een moselman brengt hem in de meest ellendige omstandigheden met zijn ezelskar naar Brugge: *"Dit gebeurde reeds vele honderden jaren lang. Maar wat een marteling, eer de patienten in het gasthuis waren. Drie uur*

Ook in Adegem werd met het geld uit Brugge een gloednieuw hospice gebouwd.

lang lagen ze op een soort van berrie in een kar, die over de oneffen steenen schokte. De koorts, die hun beving, laaide dan op als vuur. 's Zomers was het onder de huid stikkend warm en 's Winters blies de koude wind door spleten en zelfs door gaten in het zeil. Dikwijls stierven de zieken door al dat lijden voor ze te Brugge aankwamen"²⁰⁶. Vrieling sterft, maar Andries, toevallig in Brugge, ontfermt zich over de dode en over zijn dochtertje dat de kar tot in Brugge is gevolgd. Het is de aanleiding voor de rechtszaak tegen Sint-Jan.

De eerlijkheid gebiedt ons te schrijven dat Sint-Jan niet verantwoordelijk is voor het erbarmelijke vervoer, het hospitaal betaalt er wel voor, maar organiseert het niet. De schuld en de verantwoordelijkheid moet bij de *voiturier* gezocht worden en bij de armbesturen van de belanghebbende gemeenten. Zelfs Abraham Hans schrijft dat het vervoer door het gemeentebestuur wordt georganiseerd: "*De gemeente zorgde voor het vervoer der zieken en we weten nu, hoe dit geschiedde*". Voor meer comfort wordt blijkbaar geen cent uitgegeven, de zieken worden weggebracht "*met eene Kar op twee wielen bespannen met eenen ezel, het rijtuig behoort den armen, den ezel aan eenen byzonderen persoon, den weg wordt afgelegd in den tyd van vier à vijf uren*". Merkwaardig dat noch de gouverneur, noch de arrondissementscommissaris de gemeentebestu-

ren vraagt de nodige maatregelen te treffen om het transport comfortabeler te laten verlopen.

6. VOOR DE RECHTBANK

Op 30 mei 1864 wordt tussen de Commissie der Burgerlijke Godshuizen van Brugge en de gemeenten Maldegem, Adegem en Sint-Laureins een minnelijke schikking afgesloten waarbij aan de drie vroegere gemeenten van het Ambacht 415.000 frank plus intresten wordt uitbetaald als vergoeding voor de geleden schade door het verdwijnen van het hospitaaltje aan de Ede, zoveel eeuwen terug. Aan deze definitieve liquidatie ging een bikkelharde juridische strijd vooraf die in 1849 begon met de publicatie van het testament van Arnulf van Maldegem door kanunnik Voisin uit Doornik en met het verschijnen van *Maldeghem la Loyale* van Madame de Lalaing. Het was kanunnik Andries, gewezen volksvertegenwoordiger en pastoor uit Middelburg, die de drie gemeentebesturen ervan kon overtuigen een geding aan te spannen tegen Sint-Jan.

Het *Mémoire à consulter relatif au rétablissement de l'Hôpital de Maldeghem (Flandre Oriental) présenté à l'Administration des Hospices Civils de Bruges au nom des bureaux de bienfaisance de Maldeghem, d'Adeghem et de St.-Laurent* dat Andries in 1854 laat verschijnen, verwekt veel opzien en wordt een basisdocument in de rechtszaak. De commissie in Brugge wees de eisen van de drie gemeenten in het begin vrij hooghartig af: er werd een hospitaal gevraagd met 70 bedden wat ongeveer 100.000 frank zou kosten. Het onderhoud van het gebouw, meubilair, personeel, enz., zou op een jaarlijkse uitgave van 23.000 frank vergen. Dit bedrag zou gefundeerd worden op het Goed te Moere in Eeklo en op het Goed ter Donk in Maldegem, twee schenkingen van Arnulf. Brugge vond het idee 'krankzinnig' en de eisen excessief, waarop Andries verklaarde "*que l'épée sera tirée du fourreau*".

Op 18 mei 1857 komt de zaak voor de Rechtbank van Eerste Aanleg. Er wordt 1.500.000 goudfrank geëist voor de heropbouw van het hospitaal plus een jaarlijkse rente van 50.000 fr. voor het onderhoud. Beide partijen sloofden zich via hun advocaten uit in het vinden van juridische spitsvondigheden, vooruitgang echter werd niet geboekt. Er werden veel voorstellen geformuleerd om tot een oplossing te komen, het ene al merkwaardiger dan het andere. Zo wordt door de Brugse commissie op zeker ogenblik voorgesteld een speciaal *ambulancievoertuig* achter de trein te hangen die binnenkort tussen Maldegem en Brugge zou rijden. Het onmenselijke vervoer van de zieken zou daarmee zijn opgelost.

De affaire bleef maar aanslepen, maar dankzij de taai volharding van Andries wordt uiteindelijk de hierboven vermelde minnelijke schikking getekend. De Oost-Vlaamse gouverneur, die van oordeel was dat de rechtbank wel eens tot een heel andere uitspraak zou kunnen komen, drong daar erg op aan.

Maldegems weldoener werd op dinsdag 19 juli 1864 een warme hulde gebracht. Het enthousiasme laaide hoog op toen Andries zijn toespraak besloot met *“den aenhouder wint”*. De geestdrift bij het afscheid van *“den warmen weldoener”* veranderde *“schielijk in een ontzettende jubelkreet, een onbeschrijflijke rilling treft de ontelbare toeschouwers, aan de grenzen der parochie vernieuwde het grof geschut zijn donderend salvo, de geleerde hitste de paerden aen en de te regt gevierde Heer Andries keerde naer Brugge, zijne woonstad terug”*²⁰⁷.

Op zondag 12 april 1868 wordt door baron Charles Pecsteen de eerste steen gelegd van het nieuwe Maldegemse hospitaal aan de Gentse steenweg. De families Pecsteen en Dhont, bezitters van het 'oude' hospitaal aan de Ede, schonken daarvoor de grond en flink wat geld. In de kapel draagt een brandglasvenster volgend opschrift: *Kanunnik Arnold heeft dit hospitaal geschapen – Kanunnik Jozef heeft dit hospitaal herchapen*²⁰⁸.

Door het proces tegen Brugge kwamen de Adegemse zieken van de regen in de drop: in plaats van naar Brugge, werden ze nu naar Sint-Laureins vervoerd. Pas in 1872 wordt het hospice aanbesteed, in 1874 nemen de eerste zieken er hun intrek en op 2 november 1874 wordt het gebouw officieel ingewijd.

Sint-Laureins bezat sinds 1849, het jaar waarin het proces begon, een godshuis waarvan de eerste steen op 13 juli 1843 werd gelegd. Het godshuis werd volledig bekostigd door Antonia Van Damme²⁰⁹. Vandaar misschien de eerder bescheiden rol die Sint-Laureins in het proces speelde. Het geld van de Burgerlijke Godshuizen van Brugge werd gebruikt voor onderhoudswerken aan het reusachtige complex dat weldra financieel niet meer te onderhouden was en totaal verviel.

We besluiten deze bijdrage met een citaat uit het boek dat dokter A. Van den Bon aan Sint-Jan wijdde en we hopen dat ooit aan zijn wens, die ook de onze is, ooit zal worden voldaan:

*“Ik hoop dat de magistraten van Maldegem nog wel ooit eens in het gemeentepark een gedenksteen zullen oprichten om de gedachtenis in ere te houden van kanunnik Arnould en van het menslievend gebaar dat hij door zijn testament gesteld heeft, ten bate van de armen en de zieken van Maldegem. Hij heeft het rijkelijk verdiend”*²¹⁰.

NOTEN

1. VERSTRAETE D., *De schenking aan het hospitaal van Maldegem*, in Vrij Maldegem, 24 januari 1969.
2. WARLOP E., *De Vlaamse adel voor 1300*, Handzame, 1968, dl. II, band 1, p. 363-364.

- WEALE J., *Obituaire de l'Abbaye de l'Eeckhout*, gepubliceerd als bijvoegsel bij: *Notice sur la fondation de l'abbaye de l'Eeckhout et sur les abbés qui l'ont gouvernée*, in La Flandre. Revue des monuments d'histoire et d'antiquités, dl. 3, 1869-1870, p. 274-382.
3. Kathedraalarchief Doornik (KAD), Register 4, Cartularium D., f 77r en f 76v - 77r.
 4. J. PYCKE, *Répertoire biographique des chanoines de Notre-Dame de Tournai, 1080-1300*, Louvain-la-Neuve, 1988, p. 310: *L'un de ses frères, Jean, était prévôt de Saint-Donatien de Bruges*. Waarschijnlijk wordt hier een leidende geestelijke functie bedoeld, en dus niet die functie waaraan het kanselierschap van Vlaanderen was verbonden.
 5. *Mémoire à consulter relatif au rétablissement de l'hôpital de Maldegem*. Brugge, 1854, p. 58-59 (verder: *Mémoire...*)
 6. RAGent, Sint-Pieters (SP), Oorkonde nr. 417, 1202.
 7. RAKortrijk, Kapittelarchief Harelbeke (KAH), nr. 3319, april 1247
 8. K. DE FLOU, *Woordenboek der toponymie*, Brugge, 1936, dl. 17, kol. 2-3-4. *Mémoire...*, p. 60.
 9. Archief Sint-Janshospitaal Brugge (ASJH), Doos varia, nr. 13.
 10. VERSTRAETE D., *Het Goed te Warhem*, in Vrij Maldegem, 26 februari 1956.
 11. DE POTTER en BROUCKAERT, *Maldegem*, p. 70-71. Op het kadastraal plan van de gemeente Maldegem besloeg Warhem de nummers 1333, 1334, 1346 en 1348 van sectie B.
 12. Algemeen Rijksarchief (ARA), Wetachtige kamer, nr. 8399, f 28r.
 13. DE POTTER, a.w., p. 70-71.
 14. KAD, Register 83, Martyrologium rectorii, f 14r-v.
 15. VOS J., *L'abbaye de Saint-Médard ou de Saint-Nicolas-des-Près près Tournai*. Doornik, 1873-1879, t. XI, p. 338.
 16. WEALE J., a.w., p. 300.
 17. RAK, KAH, nr. 1542, Cartularium III, f. 265 r.
 18. RAK, KAH, nr. 3968, Oorkonde mei 1247.
 19. NOTTEBOOM H., *Tienden in het ambacht Maldegem*, in Liber Amicorum Achiel De Vos, Evergem, 1989, p. 143-150. In dit artikel wordt dieper ingegaan over het verpanden van tienden en de geldnood waarin de familie van Maldegem verkeerde.
 20. RAK, KAH, Aanwinsten 3470, f 198r-198v, nr. 1542, Cartularium III, 250v. Gepubliceerd bij: VOISIN C.-J., *Acte de fondation de l'Hôpital de Maldegem avec quelques notes et le portrait du fondateur d'après son sceau*, Brugge, 1850, p. 10-11 (verscheen ook in *Annales de la Société d'Emulation*, 2de reeks, dl. VII, 1849, p. 345-386).
 21. RAK, KAH, Curia, nr. 2497, Oorkonde van 9 juni 1261.
 22. Een kapittel is een kollege (vereniging) van geestelijken – niet noodzakelijk priesters – die elke dag in hun eigen kerk bijeenkomen voor de mis en het kerkelijk officie. Belangrijkste taak was het verzorgen van de koördiensten: metten, lauden, primen, tertsen, sexten, nonen, vespers in de loop van de dag die werd afgesloten met de kompletten. Verder: het opdragen van missen, dodenofficies, jaargetijden en het vervullen van de talrijke fundaties. Al deze taken nemen ongeveer vijf à zes uur per dag in beslag, een goed kanunnik kon zich niet veel andere dingen veroorloven en moest wel ter plaatse resideren.
 23. LAMBRECHT D., *De parochiale synode in het oude bisdom Doornik gesitueerd in de Europese ontwikkeling, 11de eeuw – 1159*, in: Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Brussel, 1984, 46, nr. 113, p. 49-56.
 24. GILLIODTS - VAN SEVEREN L., *Inventaire des archives de la ville de Bruges. Section Première, Inventaire des chartes*, I, Brugge 1871, dl. 1, p. 234-238 en 306. *Dépositions des témoins présentés par l'Evêque de Tournai dans l'enquête supplémentaire*.
 25. VOISIN C.-J., a. w., p. 10-11.
 26. KAD, Register 2, Cartularium B, f 55r. Verdeling van de prebenden. Prebende of probende betekent eigenlijk hetgeen verschaft moet worden. De oud

- ste betekenis was het geven van voedsel of het voorzien in levensonderhoud, in kerkelijke taal: de dagelijkse portie spijs en drank die bijvoorbeeld aan monniken of kanunniken werd verschaft. Naderhand werd het een jaarlijkse rente uit geestelijke goederen, door een bisschop te vergeven aan een clericus, inzonderheid een kanunnik, als vergoeding voor een door hem te verrichten geestelijke bediening, of verbonden aan een hem geschonken titel.
27. VLEESCHOUWERS C., *Het Archief van Boudelo te Sinaai-Waas en te Gent*, dl. II: *Regesten en oorkonden*. Brussel, 1983, p. 207 en p. 280-281.
GOTTSCHALK M. K. E., *De Vier Ambachten en het Land van Saaftinge in de Middeleeuwen*. Assen, 1984, p. 166.
 28. KAD, Register 4, Cartularium D, f 217v-218r.
 29. KAD, Register 4, Cartularium D, f 281r. De oorkonde wordt wel vermeld in *Gallia Christiana*, dl. V, Parijs, 1731, kol. 216B.
 30. KAD, Register 4, Cartularium D, f 124v-125r en f 183v-184r.
 31. NOTERDAEME J., *De ridders van Roden in de tweede helft van de dertiende eeuw*, in *De Leiegouw*, VIII, 1966, p. 318.
 32. Procureur dient hier te worden verstaan als pleitbezorger die partijen in een civiel rechtsgeding vertegenwoordigt en, met haar volmacht, de proceshandelingen verricht, zonder evenwel als raadsman (advocaat) op te treden.
 33. KAD, Register 4, Cartularium D, f 198v en f 125r.
 34. KAD, Register 4, Cartularium D, f 126r-v.
 35. KAD, Register 4, Cartularium D, f 51v-52r, f 37v-38v en f 227r-228r
 36. Archives Départementales du Nord, Lille (ADN), 12H2, f 46r-v.
 37. PYCKE J., *Le chapitre cathédral Notre-Dame de Tournai de la fin du XIe à la fin du XIIIe siècle*. Louvain-la-Neuve, 1986, p. 194.
 38. VAN LOKEREN A., *Chartes et documents de l'Abbaye de St. Pierre au Mont Blandin à Gand*. Gent, 1868, p. 350, nrs. 769 en 770.
 39. PYCKE J., a. w., p. 310-311.
 40. KAD, Register 4, Cartularium D, f. 51v-52r.
 41. KERVYN DE LETTENHOVE J., *Codex Dunensis, sive Diplomatum et chartarum medii amplissimo collectio*, Brussel, 1875, p. 25-26.
 42. BRAECKMAN W., *De moeilijkheden van de benedictijnerabdijen in de late middeleeuwen: de Sint-Pietersabdij te Gent (ca. 1150-ca 1281)*, in *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, n.s., dl. 17, 1963, p. 71 e. v.
 43. RAG, SP, Charters, doos 12259/1270, s.a. 1261.
 44. RAG, SP, Charters, doos 1259/1270, 1259, mei.
 45. RAG, SP, Charters, doos 1259/1270.
 46. VAN LOKEREN A., a. w., p. 351, nr. 772.
 47. FAYEN A., *Liber Traditionum Sancti Petri Blandinensis*, Gent, 1906, nr. 233, p. 242.
VAN LOKEREN A., a. w., p. 350-351, nr. 772.
 48. FAYEN A., a. w., p. 243-244.
VAN LOKEREN A., a. w., p. 351, nr. 772.: 100 lb: *item posuimus centum libras Flandrensis novorum de pecunia dicti canonici in redemptionem portionis que Nos contingit ex decima Domini Gerardi de Gandavo*,
 49. RAG, SP, Charters, doos 1259/1270, s.a. 1261 (Testament van Arnulf Van Maldegem) en Cartularium 10, f 91v.
FAYEN A., a.w., p. 240, nr. 233, p. 243.
VAN LOKEREN A., a. w., p. 351, nr. 772: *Item in parrochia de Caruñ posuimus ducentas libras in redemptionem decime quam magister Henricus de Caruñ et eius cognati tenebant de pecunia canonici antedicti*.
 50. PIRENNE H., *Note sur un manuscrit de l'abbaye de Saint-Pierre de Gand*, in *Bulletin de la Commission royale d'histoire*, 5de reeks, dl. 5, 1895, p. 109.
FAYEN A., a. w., p. 241.
 51. FAYEN A., a. w., p 244.
 52. RAG, SP, charters, doos 1259/70, s.a. 1261 en 1e reeks, Cartularium 10, f 91v.
FAYEN A., a. w., p. 243, nr. 233.

53. RAG, SP, Cartularium 10, f 39 v
54. VAN LOKEREN A., a. w., p. 351. De abt van Sint-Pieters somt in mei 1266 nog eens alles op wat Arnulf aan de abdij schonk.
55. RAG, SP, Charters, nr. 125: "*Et nota quod Johannes Scac habet curtem nostram de Otinghem et redditus quondam dni. de Maldinghem et terram de Bouke cum pertinentiis annuatim pro cxxv lib? de quibus pro nobis debet satisfacere capitulo Tornacensi*".
56. RAG, SP, Cartularium 10, f 91v: "*Propterea dominus Arnulfus posuit trecentas libras Flandrenses anno Domino m cc lx quarto feria quarta post festum Beatorum Apostolorum Philippi et Jacobi ad impignorationem terre, quam fecimus erga dominam Agnetem filiam domini Balduini dicti de Bevere et per hoc debemus dictus Arnoldus omnes fructus provenientes de dicta impignoratione quamdiu dicta impignoratione durabit*".
57. RAG, SP, Oorkonde nr. 417, 1202.
58. RAG, SP, Cartularium 10, f. 39v.
59. RAG, SP, Cartularium 10, f. 39v.
KAD, Register 4, Cartularium D. f. 118 v.
VAN LOKEREN A., a. w., p. 354-355, nr. 788.
60. COLPAERT J., *Avelgem voor 1500*, Avelgem, 1965, p. 172-173.
61. KAD, Register 83, Martyrologium refectorii, f 14r-v.
62. WEALE J., a.w., p. 300.
63. ASJH, Oorkonde nr. 55/2. Zie ook: *Sint-Janshospitaal Brugge 1188/1976*. (catalogus van de tentoonstelling 5 juni - 31 augustus 1976), Brugge, 1976, dl. 2, p. 352-353.
64. Deze vijf oorkonden bevinden zich in origineel in het archief van het ASJH, Oorkonden nrs. 55 (*Testamentum cum codicilum*), 55/2, 56, 57 en 58. Ze zijn alle vijf afgedrukt in: COMTESSE DE LALAIN, *Maldeghem la Loyale*, p. 369-389. We wijzen hier ook op de voortreffelijke vertaling van dit werk door MARC MARTENS, *Maldeghem die loyale, herinneringen en archivalia*, in Heemkundige Kring het Ambacht Maldegem, jaarboek 2000. Ook de Latijnse charters werden door Martens vertaald.
65. Met Sint-Jan wordt het Brugse Sint-Janshospitaal bedoeld.
66. ASJH, D2, f 63r-v, 64r.
67. ASJH, Procesbundel 19de eeuw.
68. VAN LOKEREN A., a. w., p. 375-381, nr. 859.
69. COMTESSE DE LALAIN, a. w., p. 369-389.
70. VOISIN C.-J., a. w., p. 1.
71. NOTTEBOOM H., *Kanunnik Andries en het Maldegemse hospitaal*, in *Herdenking kanunnik J.O. Andries, Maldegem - Oostkamp*, 1996, p. 11-16.
72. ASJH, Procesbundel, *Etat des biens appartenant à l'hôpital St. Jean de Bruges en 1787 en exécution des décrets de Joseph II, 1787*.
73. MARECHAL G., *De sociale en politieke gebondenheid van het Brugse hospitaalwezen in de Middeleeuwen*, Standen en Landen, LXXIII, Kortrijk - Heule, 1978.
74. *Sint-Janshospitaal Brugge 1188/1976* (catalogus van de tentoonstelling 5 juni - 31 augustus 1976), Brugge, 1976, dl. 1, p. 48.
75. Bibliotheek Universiteit Gent (BUG), Hs. 433, *De gheheele kronijcksche van Vlaenderen gheschreven door eenen liefhebber der nederlandsche ghedencknisse*, f 88r-v.
76. VAN VOOREN G., *Op verkenning door Aardenburg*, Maldegem, 1984, p. 8-9.
77. DE SMET E., *Het voormalig hospitaal of passantenhuis te Ecklo*, in *Appeltjes van het Meetjesland*, nr. 31, 1980, p. 278-331.
78. RAG, Ambacht Maldegem, nr. 936.
79. VOISIN C.-J., a. w., p. 11.
80. STRUBBE E.I., *De Clarissenabdij te Langemark (1255-1259)*, in *Annales de la Société d'Emulation*, LXXXVII, 1950, p. 182-188.
81. Bisschoppelijk Archief Brugge (BAB), Acta Episcopatus (AE), 1631, f 88v.
82. RAG, Kerkarchief Maldegem, Disrekening 1642-1645.
83. VERSTRAETE D., *De armenzorg te Maldegem in vroegere eeuwen*, in *Vrij Maldegem*, 9 augustus 1953.

84. ASJH, D2, f 63r-v, 64r. We gebruiken deze versie omwille van haar authentiek taalgebruik.
85. DE SMET J., *Het hospitaal van Maldegem in de XIde eeuw*, in Album Antoon Viaene, Brugge, 1970, p. 206. Misschien doelt de auteur op het bestaan van het hospitaal in 1266.
86. RABrugge, Aanwinsten, nr. 3273. Stuk betreffende de erkenning van alle fundaties en van een rente van Arnulphus van Maldeghem door Jan van Rode, abt van St.-Pieters van Gent, voor het hospitaal van Maldegem, 1266.
VAN LOKEREN A., a. w., p. 350-351, nr. 772.
87. VOISIN C.-J., a. w., p.26-27. In het Frans als volgt vertaald: "En outre, mon hôpital de Maldenghem, que j'ai commencé de construire à neuf..."
88. ASJH, D1, f 6v.: "nort van den hospitale over die maersch bewesten der E bider watermolen".
89. GILLIODTS - VAN SEVEREN, *Inventaire des archives de la ville de Bruges, Section Première, Inventaire des chartes*, dl. I, Brugge, 1871, p. 79. Banghelin van Erdenborch wordt in 1302 vermeld als een van de "rudders die zin ghenomen wten brief van de livrisone", die de stad Brugge voorzagen van levensmiddelen en onderhoud.
90. ROGGHE P., *De Genste klerken in de XIve en XVe eeuw. Trouw en verraad*, in Appeltjes van het Meetjesland, 1960, nr. 11, p. 5 e. v.
91. DE RIDDER-SYMOENS H., *Studenten uit het Meetjesland aan Europese universiteiten*, in Liber Amicorum Achiel De Vos, Evergem, 1989, p. 102.
92. VAN LOKEREN A., a. w., p. 334, nr. 748.
93. VAN LOKEREN A., a. w., p. 335, nr. 748.
94. KAD, Register 4, Cartularium D, f 118v en 76v-77r; Groot repertorium, f 54v (nr. 805).
95. VOISIN C.-J., a. w., p. 32-33.
96. PYCKE J., *Le chapitre Cathédral*, ..., p. 283.
97. VOISIN C.-J., a. w., p. 9.
98. WARLOP E., "Pariteit" in het Bisdom Doornik in de dertiende eeuw, in Horae Tornacenses, Louvain-la-Neuve, 1971, p. 60-65
99. PYCKE J., *Le chapitre Cathédral*..., p. 307 en 309.
100. DUMOULIN J. en PYCKE J., *Les moulins et les maisons du Chapitre cathédral de Tournai au moyen âge*, in Horae Tornacenses, Louvain-la-Neuve, 1971, p. 292 e. v.
101. VOISIN C.-J., a. w., p. 36, noot 12.
102. KAD, Register nr. 343, Liber Decani, f. 247r: "In vico de Haute Ceur et prope domum quam tenet a cellario magister Nicholaus de Sancto Claro. Ex dono Egidii de Paris ... est domus parva tenens ab uno latere domui qui fuit quondam domini Johannis clerici ... et ex alio latere ad dictum domum et curti dicti magistri Nicholai de Sancto Claro canonici et per retro haboutans domui et orto magistri Michaelis de Brugelette que fuit ex dono Arnulphi de Maldeghem".
103. PYCKE J., *Le chapitre Cathédral*..., p. 301-302. De leprozerie van Val d'Orcq, ook nog *Bonne Maison de le Val* genoemd, ligt in de vallei Orcq nabij Rijsel.
104. VOISIN C.-J., a.w., p. 40-41.
105. Op het eiland Wulpen, rechtover Cadzand, was Oostende toen één van de vijf parochies: Oostende, Havenkerken, Romboutsdorp, Westende en Buellen. In 1570 was Wulpen geheel in zee verdwenen.
106. PYCKE J., *Répertoire biographique des chanoines de Notre-Dame de Tournai 1082-1300*, Louvain-la-Neuve, 1988, p. 325-327.
107. PYCKE J., *Répertoire*..., p. 352-353.
108. KAD, Register 4, Cartularium D, f 76v - 77 r.
109. RAB, Oorkonden blauwe nummers, nr. 7049 (blauw nr. 2626).
110. RAB, Oorkonden blauwe nummers, nr. 7045 (blauw nr. 2622).
111. ASJH, Rekening 1433
112. ASJH, Oorkonde nr. 62.
113. ASJH, Oorkonde nr. 65.
114. ASJH, Oorkonde nr. 63.

115. Woordenboek Nederlandsche Taal (WNT), cd-rom, trefwoord: halling. Een halling is een halve penning.
116. ASJH, Oorkonde nr. 314. 1357, "*des dincsendaeghes naer den helegher cruser dach in Pietemaant*". Pietmaand is een verouderde benaming voor september.
117. ASJH, Rekeningen nrs. 2, 3, 4.
DE SMET J., *Het hospitaal van Maldegem in de XIIIde eeuw*, in Album Antoon Viaene, Brugge, 1970, p. 205-209.
118. WNT, cd-rom, trefwoord: beuk (III)
119. RAB, Oorkonden blauwe nummers, nr. 7081 (blauw nr. 2658). Akte voor de Maldegemse schepenen van 12 november 1368.
120. Een hoed heeft een inhoud van ongeveer 50 liter.
121. VAN ZUYLEN VAN NYEVELT, *Les grandes fermes en Flandre vers 1300*, in Annales de la Société d'Emulation, LXXIV, 1931, p. 52. In 1931 ziet de situatie te Donk eruit als volgt:
- Sijsle (Donk): Hofstede 't Minste Goed of Keizersput: 30 H. 82 a. 25 ca.
- Maldegem: Hofstede Nieuwhof: 62 H. 88 a. 71 ca.
122. ASJH, Rekeningen, nr. 156, 1450-1451, f 53v: "*In maldeghem. Van Bertelmeeuse Bruusche fs jan die in cheinse heeft thof ende thospitael te maldeghem met xii g land buten hove liggende den termyn van ix jaeren daer af deerste ougste int jaer xlviij omme xxiii lb par tjaers: ende es voorwaerde dat hy bewaren zal de ziekere ende leveren huere bedurste omme iii gr sdaechs. Item dat hy bewaren sal de bedden ende andere catheilen oorberlic om de capelle ende om de zieke ende ooc daer hij de costerie bedienen sal sonder den cost van den hospitaele*".
123. DE POTTER, a.w., p. 157.
124. ASJH, Rekeningen, nr. 156, 1450-1451, f 87r: "*van den costen by den meeste ende die ten zinen rade waren gedaen te maldeghem int traytieren met Phelipse heer van maldeghem die hadde gedaen verbieden ter vierscare te maldeghem zyne ondersaten dat niemant den hospitale yet gheven zoude van renten ende pachten tot dat thospitael daer gherepareert ware ende andere deversche theerynghen by den br. buten ghedaen inden oorboor van den godshuse bi pcheele den voogden besorgdt int weitpapier*".
125. ASJH, Rekeningen, nr. 156, 1450-1451, f 79v: "*van dat aen thospitael te maldeghem ghemaect is te wetene eenen nieuwen zolder boven den vloer vander woonhuse ende al nieuwe gherebt, van de poerte te lappen, van de cleene husekin aen t woonhuus de mueren ende caysementen die inghevallen waeren te medsene te repareerne, de schuere te vervoetene, van deckene t woonhuus schuere ende andere meds der stoffe die daer toe gegaen is daghueren costen by pcheelen de voogden bewyst int weitpapier draegt al te gare ghereeckent tot c lccvi lb iii sch p*".
126. ASJH, Rekeningen, nr. 159, 1451-1452, f. 78v: "*van dat hospitael te maldeghem ghemaect es te wetene van decken van tvoors. hospitael van teghelen daertoe verbesticht, dachuere ende dat daer aen cleeft, vanden woenhuse, schuere ende stallen te deckene vande gleye steen banderoen latten ende naghels daertoe verbesticht ende vande dachuere daeran ghevrocht...*"
127. ASJH, Rekeningen, nr. 168, 1458-1459, f. 82v.
128. ASJH, Rekeningen, nr. 169, 1459-1460, f. 86v.
129. ASJH, Rekeningen, nr. 156, 1450-1451, 88v.
130. VERSTRAETE D., *'t Hospitaal van Maldegem*, in Vrij Maldegem, 3 oktober 1954.
131. ASJH, Renten en cijnzen, nr. D8, 1451-1452, f. 51v: *Berthelemeeuse Bruussch... in cheynsen heeft thof ende thospitael*".
132. ASJH, Renten en cijnzen, nr. D8, niet gefolieerd
133. RAB, Oorkonden blauw nummer, nr. 7095 (blauw nr. 2672). Oorkonde van 12 januari 1501.
DE POTTER, a.w., p. 159-160.
RYSERHOVE A., *Verval van 't Maldegemse Hospitaal*, in Vrij Maldegem, 1 augustus, 5 en 12 september 1948.
134. MARECHAL G., a.w., p. 220.
135. Met beroving wordt het weghalen bedoeld van de kostbare meubelen, linnen, keukengerei, enz. die Arnulf aan het hospitaal schonk. Het is zeer de vraag of er na ruim twee eeuwen nog veel van het oorspronkelijke huusraad overbleef.

136. RYSERHOVE A., *Verval van 't Maldegemse hospitaal*, in *Vrij Maldegem*, 12 september 1948.
137. ASJH, B34, f 112r. en f 113v. Jan de Wilde wordt *prochiepape* genoemd en niet onderpastoor.
138. ASJH, Rekeningen, nr. 243, 1510-1511, f 56r.
139. ASJH, Rekeningen, nr. 258, 1525, f 116r.
140. ASJH, Rekeningen, nr. 264, 1532, f 148v.
141. ASJH, Diverse stukken, nr. 25, 1535-1536, *Rekenynghe van den bouc van Maldeghem*.
142. RAB, Aanwinsten, 1900, Rekening 1547-1548.
DE SMET J., *Het Sint-Janshospitaal te Brugge rond 1550*, in *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, CIII, 1966, p. 40 en volgende.
143. ASJH, Rekeningen, nr. 305, 1573-1574, f 111v
144. RAG, Dubbels rekenkamer, nr. 44405, f 1r, f 3v.
145. ASJH, Rekeningen, nr. 306, 1581-1584, f. 96 r en f. 131 v.
146. ASJH, Rekeningen, nr. 310, 1596-1597, f 109v.
147. ASJH, Rekeningen, nr. 310, 1596-1597, f 85r.
148. ASJH, Rekeningen, nr. 310, 1596-1597.
149. VERSTRAETE D., *Het bestuur van Maldegem tijdens de godsdienstoorlog*, in *Vrij Maldegem*, 27 augustus 1960.
150. DE POTTER, a.w., p. 158-159.
151. MARECHAL G., a.w., p. 299-300.
152. VAN DEN BON A., *Het achthonderd jaar oud Sint-Janshospitaal van de stad Brugge*, Brugge, 1974, p. 137-138.
153. VERSTRAETE D., *Het hospitaal in 1669*, in *Historische verkenningen in het Meetjesland*, Maldegem, 1982, p. 107-108.
154. ASJH, Rekening 1635, f 51 v en 1655, f 57.
155. BAB, B12, AE, f 6r, 17 april 1620.
VERSTRAETE D., *Restauratie aan de kerk van Maldegem in 1620*, in *Vrij Maldegem*, 17 september 1972.
156. BAB, B16, AE, 1631, f 88v.
157. BAB, B20, AE, maart 1639, f 16r
158. VERSTRAETE D., *Het hospitaal in 1669*, in *Historische verkenningen in het Maatjesland*, Maldegem, 1982, p. 107-108.
159. Kerkarchief Maldegem (KAM), Rekening 1631-1633, f 69v.
160. KAM, Rekening 1631-1633, f 63v.
161. KAM, Rekening 1637-1638, f 68v.
162. KAM, Rekening 1642-1645, f 7r: "*steen schoone te maecken, aerbeijt vuyt tuuyt-doen van eenighe fondamenten en schoone maecken steen*".
163. KAM, Rekening 1637-1638, f 50r: "*ook te verantwoorden het steen van de brucgskens twelcke inde rekenynghe vande ambachte is gebrocht tot profyte van de kerkke*".
164. KAM, Rekening 1632-1642: "*ghehaelt van het gasthuus van Maldeghem en daermede vermaeckt ende over welvt de brucgskens liggende over de beke in de noortstraete*".
165. KAM, Rekening 1637-1638, f 63r: "*ende de weerde van al het steen daer het huys vande pasteur mede ghemaeckt is*".
166. KAM, Rekening 1632-1642, f 59v: "*het steen daermede het huus van de pastoor ghemaeckt is, niet ontfaen, mits den pastoor den selven steen heeft gheemployeert in 't maeken van 'tselven huus*". In de rekeningen van 1642-1645, f 64v, en van 1647-1648, f 60r wordt *de steen van de pastorte voor memorie* in geboekt.
167. KAM, Rekening 1664-1667, f 46r.
168. KAM, Rekening 1653-1654, f 2r, 2v, 3r.
169. KAM, Rekening 1633-1634, f 2r.
170. Cornelis Boudens woonde in de woning van de latere brouwerij Tylgat.
171. RAG, Ambacht Maldegem, nr. 89, Staat van goed van Fillip Goeman.
172. ASJH, Diverse stukken, nr. 84, *Erveljcke verlandinghe tusschen d'heer Philips Goeman, Greffier van Maldeghem en het St. Janshuys by welcke hij cedeert een*

- leen genaemd Rycquaerts thiende in Maldeghem jeghens 25 g 1 l 66 r in voornoemde ghemeente.*
173. Affecteren is het aanwijzen van gelden of goederen om bepaalde uitgaven te dekken, meer in het bijzonder van onroerende goederen, *ze hypothecair verbinden.*
174. WNT, cd-rom, trefwoord: waring (I): Het waren, vrijwaring, waarborg, soms ook overeenkomst waarbij of een geschrift waarmee men iets of iemand (iets) waart. In de regel in toepassing op onroerend goed, zoals huizen, land e.d., maar ook wel op roerende goederen waarvoor men instaat of borg blijft, het betekent dan zoveel als: garantie.
HEREMANS J., *Dictionnaire Français-Néerlandais*, Antwerpen, 1867, p. 49: *Eviction, gerechtelijke onteigening, ontzetting, uitwinning, evictie. Evincer: gerechtelijk uit het bezit stooten, onteigenen, uitwinnen, uitzetten, ontzetten (figuurlijk: iemand den voet lichten).*
175. RAG, Ambacht Maldegem, nr. 89, f 17v: "*over een tiende genaemt de Ryckaerts thiende de overleden competerende by coope van den Baron van Maldeghem*". Wij konden niet achterhalen wanneer Goeman in het bezit kwam van de tiende.
176. *Eene wijckthiende ghenampt de Rycquaerts thiende, ende danof hedent date deser in erfven ghedaen van wegghen sijne extie den grave van montreij, baron van tvoorn maldeghem ter dominatie van desen acceptant als cooper van diere voor baillieu ende leenmannen van het leenhof van reessjnghe.* De acceptant is Filip Goeman.
177. ASJH, Omloper van de goederen in Maldegem.
178. ASJH, Etat des biens ...
179. RAG, Ambacht Maldegem, nr. 688, Wettelijke passeringen, f 173r-177v. Alle gegevens over de verlanding, behalve anders vermeld, komen uit dit register.
180. GAM, Maldegem, nrs. 9-10, Omloper van de prochie Maldeghem 1726, f 1r.
ASJH, Legger A3/5, f 32r
181. RAG, Ambacht Maldegem, nr. 89, f 13v.
182. Een opsomming van de partijen land die in het bezit komen van Goeman vindt men in:
RAG, Ambacht Maldegem, nr. 84, Staat van goed van Filip Goeman, f 13v-17v;
RAG, Ambacht Maldegem, nr. 688, Wettelijke passeringen, f 174r-177r;
RAB, Familiearchief de Thibault de Boesinghe, nr. 577 en nr. 586;
ASJH, Diverse stukken, nr. 84, *Ervelijcke verlandinghe.*
183. RAG, Ambacht Maldegem, nr. 688, Wettelijke passeringen, f 173r-177v.
184. Het waren Pieter De Vuldere en Roeland De Sutter die, samen met Hendrik de la Porte, landmeter van het Vrije, zowel de tiende als de "*partyen loopende land*" op 1 augustus 1669 gingen opmeten en schatten.
185. ASJH, Oorkonden, nr. 1103, 1 maart 1425.
186. ASJH, Handboeken van renten en cijzen, nrs. 17-29 (1448-1499), 34 (1500), 40 (1515), 41 (1518), 55 (1588) en volgende.
187. STOCKMAN L., *Het Goed ten Moere te Eeklo*, in Appeltjes van het Meetjesland, 1971, nr. 22, p. 121-122. Uit dit artikel blijkt dat het Goed ten Moere via aankoop werd verkregen. In het testament van Arnulf is sprake van schenking van *mœren* en niet van een goed.
188. VAN DYCKE F., *Recueil Héraldique*, Brugge, 1851, p. 137-140; Dhont, p. 322-325; Pecsteen.
VAN MALDEGHEM J., *Maldegems erfgoed*, Maldegem, 1977, p. 56.
189. ASJH, Procesbundel. Brief van 14 augustus 1731 van baljuw Zoetaert aan Sint-Jan.
190. ASJH, Procesbundel. Brief van het Bureel van Weldadigheid, 18 juni 1920.
191. ASJH, Procesbundel. Zitting van de Commissie van de Burgerlijke Godshuizen van Brugge, 28 mei 1821.
192. ASJH, Procesbundel. Brief van het Bureel van Weldadigheid van Maldegem, 21 december 1821.
193. ASJH, Procesbundel. Brief van de Commissie der Burgerlijke Godshuizen van Brugge aan het Brugse Schepencollege, 14 januari 1841.
194. ASJH, Procesbundel. Brief van gouverneur L. De Schiervel, 5 juni 1841.

195. GAM, Maldegem, nr. 66. Gemeenteraad: registers van beraadslaging, zitting van 5 maart 1841.
196. ASJH, Procesbundel. Kladd van een brief van 19 november 1841.
197. Bedoeld wordt: waardoor de dood wordt verhaast.
198. GAM, Maldegem, nr. 2964.
199. GAM, Maldegem, nr. 2964. Brief van 31 augustus 1852.
200. GAM, Maldegem, nr. 2964. Brieven van 22 november en 30 november 1852.
201. MARÉCHAL G., a.w., p. 223.
202. ASJH, Procesbundel. Brief van de burgemeester van Brugge aan de Commissie Burgerlijke Godshuizen van Brugge, 17 november 1854.
203. ASJH, Procesbundel. Brief van burgemeester De Smet aan Benedicta Le Coutre, 8 februari 1854.
204. ASJH, Procesbundel. Brief van het College van Burgemeester en Schepenen van Sint-Laureins aan de arrondissementscommissaris van Gent - Eeklo, 19 september 1854.
205. DE LILLE V., *Vlaanderen in beeld en schrift*, Maldegem, 1893, p. 17-18. Victor De Lille vertelt de hele geschiedenis in zijn boek *De Stem van het Woud*, Maldegem, 1898.
206. HANS A., *'t Hospitaalkarretje van Maldegem*, Kontich, s.d., p. 19.
207. *Herdenking Kanunnik J. O. Andries*, Maldegem, 1986. Brochure uitgegeven naar aanleiding van de honderdste verjaardag van het overlijden van kanunnik Andries.
208. DE LILLE G., *Maldegem in Beeld en schrift, deel III. 1832-1872*, Maldegem, 1962, p. 43-44.
209. V.d.W., *Het meest grootsche Godshuis in onze grensgemeente St. Laureins*, in Vrij Maldegem, 9 maart 1947. Zie ook: Vrij Maldegem, 15 en 22 mei, 10, 17 en 24 juli 1949 (over het eeuwfeest van het klooster)
210. VAN DEN BON A., a. w., p. 146.

GENTSE POORTERS UIT ZELZATE (1542-1796)

Wilfried STEEGHERS

1. Op den 29 Octobre 1709 is Theresia de Kever filia adriaen, gheboren binnen de prochie van Zelsate gheadmitteert als poortresse¹.
2. Op den derden novembre 1715 is Anne Marie Schetten filia Jans, gheboren binnen de prochie van Zelsaete alhier als poortresse gheadmitteert².
3. Op den xvii Julij 1717 is Petronelle de Bonte filia Gillis, gheprocreert bij franchoise van Damme, gheboren binnen de prochie van Zelsaete alhier gheadmitteert als poortresse³.
4. Opden 5^{en} Jan^{ry} 1720 is Jo^e Marie Anne de Bonte fa Gillis, gebortigh van Zelzaete als poortresse geadmitteert⁴.
5. Opden 7^{en} July 1721 is Livine Franchoise de Bonte fa Gillis, gheprocreert by Franchoise van Damme, gheboren tot Zelsaete alhier als poortresse gheadmitteert⁵.
6. Opden 22^{en} July 1722 is Petronelle Catharine de Rijcke filia Jacobus, geprocreert by Elisabeth de Neve, geboren binnen Selsaete alhier als poortresse gheadmitteert⁶.
7. Den 12^{en} maerte 1738 is Joannes Josephus de Graeve, geboren binnen de prochie van Zelsaete alhier als poorter geadmitteert⁷.
8. Opden 26 april 1758 sijn Catharina Alexandrina, Joannes Adrianus, Josephus Bernaerdus, Jacobus Francois ende Joanna Livina du Bois filii Adriani, geboren binnen de prochie van Zelsaete achtervolghende het appointment vanden collegie geannotteert als poorters ende poortressen naerdien sy sullen hebben volcommen aen het gonne daerbij breeder vermelt⁸.
9. Opden 22 July 1771 is Petronelle Catharina Musquer filia Hermani, geboren binnen de prochie van Zelzaete achtervolgende het appointment vanden collegie geannotteert als poortresse naerdien sij sal hebben volcommen aentgonne daerbij breeder vermelt⁹.
10. Opden 25 april 1774 is Adriana Herman fia Gillis, geboren binnen de prochie van Zelsaete achtervolghende het appointment vanden collegie geannotteert als poortersen (?) naerdien sij sal hebben volcommen aentgonne daerby breeder vermelt¹⁰.
11. Opden 6^{en} meye 1786 is Joannes Francies Reynekinck fs Frans ende Dorothea Agatha Vander Linden, gehooren van Zelsaete achtervolgende

het appointement vanden collegie geannotteert als poorter deser stadt mits volkommen aenhet gonne daerby vermeld¹¹.

12. Opden 19^{en} april 1787 syn Cornelis Vekemans fs Frans, geboortig van grobbendoncq, Petronelle Libaert, syne huysvrauwe fa Judoci, geboortig van Selsaete ende Josepha Francisca Vekemans hunne dochter, geboortig van gend¹².

13. Opden 9^{en} maerte 1792 is Frans Josephus Reynekinck geboortig van Zelsaete¹³.

14. Opden 10 8bre 1793 is Jacobus Carolus Ribauville fs Philippus Josephus, geboortig van Zelzaete¹⁴.

PERSOONSNAMENINDEX

Catharina Alexandrina du Bois fa Adriani	8
Jacobus Francois du Bois fs Adriani	8
Joanna Livina du Bois fa Adriani	8
Joannes Adrianus du Bois fs Adriani	8
Josephus Bernaerdus du Bois fs Adriani	8
Livine Francoise de Bonte fa Gillis	5
Marie Anne de Bonte fa Gillis	4
Petronelle de Bonte filia Gillis	3
Joannes Josephus de Graeve	7
Adriana Herman fia Gillis	10
Theresia de Kever filia adriaen	1
Petronelle Libaert fa Judoci	12
Petronelle Catharina Musquer filia Hermani	9
Frans Josephus Reynekinck	13
Joannes Francies Reynekinck fs Frans	11
Jacobus Carolus Ribauville fs Philippus Josephus	14
Petronelle Catharine de Rijcke filia Jacobus	6
Anne Marie Schetten filia Jans	2

NOTEN

- 1 Stadsarchief Gent, *Poortersboeken*, reg. 122/5, p. 48r.
- 2 Idem, reg. 122/5, p. 55v.
- 3 Idem, reg. 122/5, p. 57v.
- 4 Idem, reg. 122/5, p. 61r.
- 5 Idem, reg. 122/5, p. 63r.
- 6 Idem, reg. 122/5, p. 65r.
- 7 Idem, reg. 122/5, p. 89r.
- 8 Idem, reg. 122/6, p. 50r.
- 9 Idem, reg. 122/6, p. 98v.
- 10 Idem, reg. 122/6, p. 111v.
- 11 Idem, reg. 122/7, p. 25v.
- 12 Idem, reg. 122/7, p. 28v.
- 13 Idem, reg. 122/7, p. 42r.
- 14 Idem, reg. 122/7, p. 47r.

Wat staat er op de plank?

EEN BOEKHISTORISCHE KIJK OP
EDOUARD VAN DAMME-BERNIER
EN EDOUARD NEELEMANS

Peter LAROY

Boekenbezit was in de 19de eeuw niet zo evident. Het bleef een voorrecht van notabelen. De hoge prijs, de ongeletterdheid van de bevolking, het beperkt aantal bibliotheken en goede boekhandels waren allemaal factoren die maakten dat zeker nog tijdens de eerste helft van de 19de eeuw boeken kopen en boeken lezen niet voor iedereen was weggelegd. Geleidelijk kwam daar verandering in. Boeken werden goedkoper, meer en meer mensen konden lezen en onder impuls van verenigingen als het Willemsfonds en Davidsfonds kwamen bibliotheken tot stand waar geïnteresseerden (voorlopig beperkt tot de middenklasse) boeken konden ontlenen, vaak - niet geheel onbelangrijk - in de eigen taal. Maar boeken kopen en een bibliotheek uitbouwen beperkte zich tot de notabelen, tot de gegoede burgerij.

Hoewel Eeklo in de 19de eeuw een provinciestad was, is het een interessante biotoop om te speuren naar het boekenbezit. De aanwezigheid in Eeklo van figuren als Karel Vervier, Frans Rens, Jan-Frans Willems, Karel-Lodewijk Ledeganck en Pieter Ecrevisse en van een vereniging als *Eikels worden Bomen* tilde het culturele leven op een relatief gezien hoog peil¹.

Vandaar dat het ons interessant lijkt om aan de hand van de veilingcatalogi van het boekenbezit van Edouard Van Damme-Bernier en Edouard Neelemans een betere kijk te krijgen op wat zich precies in hun bibliotheek bevond. Hiervan vertrekend stellen wij de vraag in welke mate daar conclusies zijn uit te trekken voor Eeklo. Omdat beide heren ook een uitgesproken interesse aan de dag legden voor heemkunde en lokale geschiedenis hopen wij ook op dat vlak een aantal nieuwe gegevens aan te brengen. Om te beginnen maken wij echter van de gelegenheid gebruik om het boekhistorisch kader te introduceren.

DE BOEKHISTORISCHE JUNGLE

De wortels van de boekgeschiedenis worden wel eens heel diep terug in de tijd gesitueerd (Renaissance). In praktijk geldt eerder de negentiende eeuw als vertrekpunt. Toen immers begonnen bepaalde wetenschappers met de studie van het boek als object. Dit leidde tot bibliografisch onderzoek, het in kaart brengen van wat verschenen was, het beschrijven van het boek als object, enz.²

De hedendaagse boekgeschiedenis opteert voor een veel bredere kijk. Parallel en complementair met het bestaande analytisch-bibliografisch onderzoek vertrok in de loop van de jaren 1960 een tweede lijn. Eens te meer lag de Franse Annales-stroming aan de basis van de nieuwe ontwikkelingen op boekhistorisch vlak. Onderzoekers kregen oog voor meer dan het object alleen. Zij gingen op zoek naar de manier waarop boeken tot stand kwamen, hoe zij werden verkocht, wat de lezers wilden, enz. Daarbij maakten zij gebruik van onderzoeksmethoden uit allerlei humane wetenschappen zoals sociologie, communicatiewetenschap, linguïstiek en cultuurwetenschap.

Het begrip boekgeschiedenis laat zich dus niet makkelijk vatten. In praktijk is het immers een punt waar heel wat disciplines elkaar raken. Een vooraanstaand boekhistorisch wetenschapper, Robert Darnton, stelt dat men niet kan spreken over een onderzoeksveld maar wel over een onderzoeksjungle³. Alles loopt met andere woorden door elkaar. Boekgeschiedenis behelst inderdaad letterkunde en literatuurwetenschappelijk onderzoek, is verbonden met de sociologie en de communicatiewetenschap maar kan evenzeer gekaderd worden in bibliotheek(-historisch) onderzoek en algemene cultuurwetenschap. Precies die veelzijdigheid en de vele mogelijke invalshoeken maken boekgeschiedenis zo boeiend. Het gevaar is wel dat de onderzoeker het in veel gevallen moeilijk heeft om een definitieve streep te trekken. Steeds weer vindt men nieuwe invalshoeken en nieuwe gegevens die kunnen worden ingepast. Een gepaste vraagstelling en enige methodologische discipline zijn dus gewenst⁴.

In een poging om alsnog onze invalshoek te definiëren kunnen wij boekgeschiedenis omschrijven als het onderzoek naar de *productie* (Hoe kwam het boek tot stand? Hoe werd het gezet of opgemaakt? Wie heeft het gedrukt?), de *distributie* (Welke boekhandels verkochten een bepaald boek? Hoe deden zij dat? Hoe verliep het bedrijfseconomisch?) en de *consumptie* (Wie las welke boeken? Hoe gebeurde dat? Wat was de frequentie) van het boek⁵.

Het aantal vragen dat in een kader van een boekhistorisch onderzoek kan worden gesteld, is meestal omgekeerd evenredig met het aantal exacte, definitieve en volledige antwoorden die men kan bekomen. Slechts beetje bij beetje kan uit bepaalde bronnen een antwoord worden gepuurd op de gestelde vragen. Geleidelijk aan aanvaardt men deze

bepierking. Beter een onvolledig onderzoek dat een tipje van de sluier oplicht en eventueel kan worden vastgeknoopt aan andere informatie dan helemaal geen informatie, zo redeneert men. Het is een denkwijze die ook wij voor deze bijdrage hebben gevolgd.

Boekgeschiedenis wint immers aan belang en biedt voor elk wat wils, zo klinkt het in de inleiding op een themanummer dat het populair-historische tijdschrift *Spiegel Historiae* recent aan dit onderwerp heeft gewijd⁶. De boekhistorische invalshoek is inderdaad zo veelzijdig dat hij gerust ook kan toegepast worden op lokaalhistorisch onderzoek.

DE VEILINGCATALOGUS: NEC PLUS ULTRA?

Het volledige boekenbezit van een particulier in kaart brengen is niet makkelijk. Slechts in zeldzame gevallen is het mogelijk het koopgedrag van een particulier boekbezitter volledig te reconstrueren. Dit is bijvoorbeeld mogelijk als deze persoon zelf een inventaris heeft opgesteld van zijn bibliotheek. Een tweede mogelijkheid is dat deze particulier een uitgebreide boekhouding heeft bijgehouden van wat hij aankocht. Maar daar rijst al meteen de vraag wat er bijvoorbeeld gebeurt met boeken die hij heeft gekregen als geschenk of brochures die gratis worden uitgedeeld. De volledigheid krijgt hier al een flinke deuk. Nog een andere mogelijkheid is een reconstructie via de administratie van de boekhandelaar. Indien een bepaalde klant steeds bij dezelfde handelaar ging, deze laatste alles noteerde en indien - een uiterst zeldzaam geval - deze administratie volledig bewaard is gebleven, maakt men ook kans op reconstructie.

Voor het Meetjesland kunnen wij op deze methodes niet terugvallen. Hier en daar is wel een catalogus van een bibliotheek bewaard (vb. de gegevens rond de volksbibliotheek van de maatschappij *Eikels worden Bomen*) maar echt interessante catalogi van privé-personen uit de 19de eeuw doken nog niet op⁷. Op het platteland bestonden in die periode ook nauwelijks boekhandels. Steden als Gent en Brugge waren op dat vlak beter voorzien. Notabelen die op het platteland woonden voorzagen zich meestal daar van hun ontspanningslectuur of professionele informatie. De aankoop gebeurde meestal verspreid (dus niet bij een vaste leverancier) en zo er al uitgebreide klantenlijsten bewaard bleven, zou dit slechts een vermoedelijk fragment van informatie opleveren.

Om het boekenbezit van particulieren uit onze contreien te reconstrueren moet men dus op zoek gaan naar ander bronnenmateriaal. De erfenisaangifte, het testament of de boedelbeschrijving - nuttige bronnen waarmee vooral de familiekundige goed vertrouwd is - kunnen de boekhistoricus inzicht geven over welke boeken bij het overlijden in iemands bezit waren. Het doornemen van erfenisaangiften blijft evenwel een intensief onderzoek. Het is hovendien niet altijd gezegd dat de titels bij naam zijn opgenomen. Een vermelding '300 boeken' helpt de boek-

historicus op zoek naar de inhoud van de bibliotheek dan ook niet echt verder⁸.

Anders dan een aantal andere roerende goederen uit de nalatenschap, blijft het boek ook na de dood een eigen leven leiden. Waar de familie na overlijden al vlug wegloopt met kasten, schilderijen of gebruiksvoorwerpen ('erfstukken', 'het moet in de familie blijven') is dit voor het boekenbezit vaak niet het geval. Een persoonlijke bibliotheek wordt immers meestal uitgebouwd naar eigen smaak en volgens eigen interesses. Dit is niet noodzakelijkerwijze - *au contraire* - de smaak en de interesse van de erfgenamen. Zij zien in de voorheen gekoesterde kleinden niets anders dan stoffige restanten die veel te veel plaats innemen en die geen enkele waarde hebben. Tenzij natuurlijk voor gelijkgezinden. Boeken - zeker in vroegere tijden - kunnen wel eens zeldzaam worden. En sommige mensen (bibliofielen, verzamelaars,...) zijn bereid daar nog een aardige som voor te geven aan de erfgenamen. Vandaar naar de boekenveiling is het nog maar een kleine stap. En zo ontstaat voor de boekhistoricus een interessante en veelzijdige bron, de veilingcatalogus.

De veilingcatalogus biedt een overzicht van alle titels die iemand tijdens zijn leven heeft verzameld, vaak is door de organiserende verkoper een thematische indeling gemaakt, alle titels zijn netjes afgedrukt en goed leesbaar en in heel wat gevallen vindt men er ook de jaartallen en plaats van uitgave bij. Heel wat van die veilingcatalogi zijn bewaard gebleven en in deze collecties kan de boekhistoricus meer dan zijn gading vinden. In sommige gevallen staan op het bewaard gebleven exemplaar soms nog aanduidingen van de prijs waaraan een werk van de hand gedaan werd. *Traité élémentaire de bibliographie*, een handboek voor de boekhandelaar uit de 19de eeuw van de Parijse boekhandelaar Boulard, hechtte bijzonder veel belang aan een goede veilingcatalogus en beschouwde dit document als het *nec plus ultra* (d.i. het allerbeste). Dit geldt uiteraard niet alleen voor mensen in het vak maar ook voor bijvoorbeeld bibliofielen en historici⁹.

Anderzijds moet men toch nog enige reserve in acht nemen bij deze bron. De veilingcatalogus is een commercieel product en dus geen officieel document. Het is niet denkbeeldig dat de organisator van een boekenveiling van de gelegenheid gebruik heeft gemaakt om een aantal titels uit overschot of winkeldochters binnen te smokkelen op een veiling van een nalatenschap. *Mutatis mutandis* is het niet uitgesloten dat een deel van het boekenbezit niet wordt geveild. De familie kan beslissen om zeldzame werken zelf te houden of besluiten maar een deel te verkopen. De verkoper kan een voorkooprecht geven aan goede klanten of de zeldzame werken aan hogere prijzen proberen te verkopen. Bovendien durfde men in de 19de eeuw nogal eens een onderscheid maken tussen de literatuur (fictie) en de 'serieuze' werken (non-fictie) en vond men alleen de laatste categorie de moeite waard.

Nog een andere opmerking heeft te maken met de receptie, de manier waarop men de boeken gebruikte. Het feit dat men boeken bezit betekent daarom nog niet altijd dat men ze leest. Het is dus moeilijk te achterhalen of de opgesomde titels ook echt bekeken, gelezen of gebruikt zijn geweest. Maar, zo stelt Paul Hoftijzer ons insziens terecht, "ook een boek dat iemand wel bezit, maar niet heeft gelezen (behoort) toch tot diens culturele bagage. Er is altijd wel een reden geweest waarom het in de verzameling terecht is gekomen en de optie het boek te lezen bleef altijd open"¹⁰. Met al deze beperkingen in het achterhoofd en met wat meer inzicht in het theoretisch kader duiken wij de praktijk in.

EEN WIJK VOOR KUNST EN LETTEREN: EDOUARD VAN DAMME-BERNIER

Edouard Van Damme (1806-1882) kwam uit een vooraanstaande familie (zijn vader was een tijdje burgemeester). Hoewel Edouard Van Damme niet zijn hele leven te Eeklo woonde, had hij steeds een nauwe band met de stad. Hij gold in de jaren 1820 en 1830 als een belangrijke mentor voor de culturele kringen van de stad. In hun studie over K.L. Ledeganck toonden Notteboom en Van de Woestijne overvloedig aan hoe Van Damme nauwe banden had met deze letterkundige en het milieu waarin hij zich bevond¹¹. Ledeganck schetste het overigens in een van zijn gedichten, speciaal opgedragen *Aan mijnen vriend E. Van Damme*:

*"De vlucht der jaren had hunn' vriendenkring
meer uitgebreid, en ondanks 't wapenkletteren
Bleef steeds die kring een wijk voor kunst en letteren"*¹²

Van Damme stapte in de voetsporen van zijn vader en ging rechten studeren. Hij werd notaris in Sint-Laureins en vervolgens in Veurne. Daar huwde hij Maria Bernier, die na enkele maanden 'huwelijksgeeluk' overleed. De banden met Eeklo sneed hij nooit volledig door. Tussen 1857 en 1862 zetelde hij voor het kanton Eeklo in de provincieraad¹³. Hij had in Eeklo zijn persoonlijke en culturele vrienden en koesterde ook veel interesse voor de geschiedenis van de Meetjeslandse provinciestad. Van Damme kon doorgaan als een van de eerste Meetjeslandse heemkundigen. Hij verzamelde en bewaarde documenten en liet ook de Eeklose stadsrekeningen kopiëren. Af en toe leverde hij ook kopij aan voor *De Eeclonaer*. In 1882 overleed hij¹⁴.

Op woensdag 18 oktober 1882 om twee uur in de namiddag vond de veiling plaats van zijn boekenbezit. De organisatie was in handen van boekhandel Camille Vyt uit Gent en vond plaats in diens verkoopzaal, op dat moment te situeren in "rue des Régnesses, n°1 (entre le Beffroi et la Cathedrale) à Gand"¹⁵. Camille Vyt genoot blijkbaar een goede reputatie als boekhandelaar en uitgever.

De gedrukte catalogus telt 26 pagina's en 456 aparte nummers¹⁶. Vyt volgt in het geval van Van Damme-Bernier vrij goed de regels van de kunst. Vooraan in het boekje staan de verkoopsvoorwaarden opgesomd: contante betaling in franken en centiemen, verhoogd met 10% commissiekosten; inzage van de werken op de verkoopsdag vanaf 10.00 u in de voormiddag, geen terugname en geen aanvaarding van klachten; schriftelijk bieden is mogelijk; 10 centiemen te betalen per lot bij bestelling aan huis (d.i. het loon van de arbeider en de transportkost); verzendingskosten en port ten koste van de koper. Ook de gebruikte afkortingen staan vooraan vermeld evenals de opmerking dat tenzij anders aangegeven het om octavoformaten gaat. Vervolgens geeft de samensteller van de catalogus per nummer een beschrijving van auteur, titel, plaats van uitgave, jaartal. Naar gelang het werk krijgt de geïnteresseerde koper ook meer uitleg over formaat, het aantal delen, de manier van inbinden, illustraties, handschrift, e.d.m. Naast de technische opmerkingen veroorlooft de samensteller zich af en toe ook een meer vaktechnische kanttekening (*très-rare, tout ce qui a paru*). De eerder genoemde Boulard vond dat een veilingcatalogus diende gegroepeerd te worden rond de vijf wetenschapsgebieden theologie, rechten, wetenschappen en kunsten, letteren, geschiedenis. Dit is in de veilingcatalogus Van Damme-Bernier evenwel niet het geval.

Om de veilingcatalogus grondig te analyseren kan men in de eerste plaats kwantitatief gaan analyseren. Meteen is dan duidelijk welke interessegebieden en in welke verhouding aanwezig zijn. Het gaat zoals gezegd om een vrij ambigue bron. Veel hangt immers af van de gebruikte omschrijvingen. Nemen we bijvoorbeeld omschrijvingen als '*un lot de guides de voyages et de plans de villes*' of '*dix-huit volumes in -12. publications du Willems-fonds*'. Om hoeveel werken gaat het in eerste geval? Welke interessesferen bevinden zich in het tweede pakket? Dit zijn duidelijk storende elementen bij een puur kwantitatieve aanpak.

Bovendien vindt men in de doorsnee privé-bibliotheek in de 19de eeuw niet alleen boeken maar ook kaarten, prenten, handschriften en dies meer¹⁷. In ons concreet geval blijven bij filtering van deze onzuiverheden van de 456 titels in de veilingcatalogus nog zowat 390 boeken over. Dit betekent dus dat wij ca. 15% van het totale aantal moeilijk kunnen inpassen in onze kwantitatieve analyse.

Op dit totaal werden om te beginnen de publicatiedata nagegaan. De bekomen informatie levert informatie op over de ouderdom van de bibliotheek. Gaat het m.a.w. om een vrij 'jonge' bibliotheek, vermoedelijk in hoofdzaak bijeengebracht tijdens het leven van de bezitter en met een zeker nuts- of ontspanningsgraad? Of gaat het eerder om een antiquarische bibliotheek, die veel oudere werken bevat en derhalve misschien eerder te beschouwen valt als een bibliofiele verzameling of een vorm van investering? Het hier voorgestelde boekenbezit van Edouard Van Damme beantwoordt alvast eerder aan het eerste profiel. Maar liefst 70% van het boekenbezit dateert van na 1800. Van het restant kan een 15% gedateerd

worden in de 18de eeuw. Rekening gehouden met het feit dat ongeveer 10% van het totaal niet gedateerd is, betekent het dus dat maar een fractie ouder is dan 1700. Wanneer wij de focus richten op de hoofdmoot, met name de werken met een publicatiedatum in de 19de eeuw, stellen wij vast dat de helft daarvan dateert van tussen 1850 en 1870. Edouard Van Damme was toen tussen de 40 en de 60 en had ongetwijfeld op dat moment ook de middelen om zijn bibliotheek uit te bouwen.

Een bibliotheek laat zich uiteraard niet alleen evalueren op ouderdom. Even interessant is immers na te gaan hoe de bibliotheek inhoudelijk is opgebouwd. Aan de hand van de veilingcatalogus kunnen wij vrij makkelijk inzicht krijgen in de taal van de meeste werken en daaraan gekoppeld de plaats van uitgifte. Niet geheel onverwacht voor de negentiende eeuw blijkt alvast dat $\frac{2}{3}$ van de werken in het Frans is. In andere vreemde talen (Duits, Latijn, Italiaans) is slechts een minderheid aan werken beschikbaar. Het betekent dat iets minder dan een $\frac{1}{3}$ in het Nederlands is. En dat valt behoorlijk goed mee voor een bibliotheek in de 19de eeuw.

Een grote vraag bij dit boekenbezit blijft uiteraard waar Van Damme zijn boeken haalde. Met het beschikbare bronnenmateriaal kunnen we voorlopig geen antwoord formuleren. Wel kunnen wij aan de hand van de veilingcatalogus nagaan waar de boeken in zijn bezit werden uitgegeven. Gent speelt daarbij een belangrijke rol. Bijna een derde van de werken, de taal niet in acht genomen, is door een Gentse uitgever gepubliceerd.

Het gaat vooral om Nederlandstalige werken. De helft van het Nederlandstalige aanbod in Van Dammes bezit is in Gent uitgegeven. Bij de Franstalige titels is nog $\frac{1}{5}$ van het totale aantal in de Arteveldestad geproduceerd. Opvallend is ook de inbreng van de andere Vlaamse steden Brugge, Antwerpen en Brussel. Uitgevers aldaar leveren samen een derde van de Nederlandstalige en $\frac{2}{5}$ van de Franstalige werken. Het enige tegengewicht in deze laatste categorie waren de titels die uitgegeven werden in Parijs (ook nog goed voor ca. 10% van het totaal aantal aanwezige titels).

Van Dammes bibliotheek kan op deze manier getypeerd worden als vrij recent, in hoofdzaak Franstalig maar toch reeds met een behoorlijk inbreng van Nederlandstalige werken, met publicaties boeken voornamelijk uitgegeven in Vlaanderen (dus weinig internationaal georiënteerd).

In aanvulling op deze kwantitatieve verwerking is het al even interessant om eens te kijken wat er dan werkelijk op de plank stand. Op het gevaar af te verdwalen in details proberen wij toch een kwalitatieve schets te maken.

Om te beginnen zijn er de basiswerken. De bibliotheek bevat een aantal grammatica's (Frans, Russisch) en een hele resem verklarende en

vertalende woordenboeken (Frans-Nederlands/Nederlands-Frans; Spaans-Frans/Frans-Spaans, oud exemplaar Nederlands-Spaans, Frans-Engels/Engels-Frans, Frans-Italiaans/Italiaans-Frans). Bij de algemene werken vallen ook een aantal biografische naslagwerken op: de *Biographie Nationale*, *Algemeene levensbeschrijving der mannen en vrouwen van België*, Mechelen, 1860-1862.

Edouard Van Damme-Bernier was jurist, werkte als notaris en dat weerspiegelt zich in de professionele literatuur die is terug te vinden: de *Code civil*, het *Burgerlijk wetboek* zoals vertaald door Ledeganck, een woordenboek voor het notariaat en *Het handboek van den notaris*. Een aantal werken over de landbouw kunnen hierbij misschien ook bijgerekend worden. Levensbeschouwelijke werken (de Bijbel en enkele kerkhistorische titels) en natuurwetenschappelijke werken (Buffon, Lacépède) zijn slechts in beperkte mate aanwezig.

Gezien zijn uitgesproken liefde voor de schilderkunst verwondert het niet dat we basiswerken over anatomie, over schilderkunst in de 17de eeuw, schildertechnieken en bouwkunst aantreffen. Ook een aantal levensbeschrijvingen van bekende kunstenaars en overzichtswerken getuigen van Van Dammes artistieke voorliefde (vb. Julius Vuylstekes overzicht van de kunstgeschiedenis).

Er is ook een zeker aanbod van literatuur maar het aantal titels blijft vrij beperkt. We bemerken wat klassieke literatuur zoals de *Decamerone* van Boccaccio en de *Divina Comedia* van Dante. Iets uitgebreider is het luik Nederlandse letterkunde met werken van Heremans, Snellaert, J.F. Willems, Blommaert, Rens, Ledeganck, Bogaerd, Van Duyse, Ecrevisse, Conscience, Serrure, enz. Interessant is ook het feit dat een aantal reisverhalen, reisgidsen en souvenirboeken in Van Dammes boekenbezit zijn (*Een speelreisje in België*, *Guide de voyageur en Ardenne*, *L'état et les délices de la Suisse*, *Souvenirs de la Suisse*, *Les Alpes*, *Rome et ses monuments*).

Het grootste deel van de bibliotheek is evenwel gevuld met historische titels. Om te beginnen zijn er een aantal overzichtswerken die niet ongewoon zijn in de negentiende eeuw. We denken aan de algemene historische werken van Van Vaernewijck, Moke, Goethals, de Laveleye, Warnkönig en Kervyn de Lettenhove. De klemtoon ligt op de vaderlandse geschiedenis. We vinden een aantal werken over de Nederlanden in hun totaliteit en ook nog kronieken (vaak heruitgaves van oude teksten) en memoires, nogal veel m.b.t. Spaanse oorlogen in Nederlanden.

Een ander overduidelijk accent is de aandacht voor alles wat te maken heeft met lokale geschiedenis. Kijken we concreet voor Eeklo dan merken wij een of meer exemplaren van de 'klassiekers' van Neelemans (*Geschiedenis der stad Eecloo*, Gent, 1859-1865; *Geschiedenis der gemeente Lembeke*, Gent, 1872; *Naemlijst der baljuws, greffiers, tresoriers, burgemeesters en schepenen van Eecloo en van Lembeke*, Gent,

1865.). Van Damme beschikt ook over een Popp-kaart (*Plan cadastral de la commune et du canton d'Eecloo*, par Popp) en over een als zeer zeldzaam aangegeven werk uit de 17de eeuw over de devotie van Onze-Lieve-Vrouw Ten Doorn in Eeklo.

Ook over andere steden of plaatsen beschikt Van Damme over de tot dan toe verschenen historische werken. Dit is bijvoorbeeld het geval voor Wetteren, Oudenaarde, St.-Niklaas en het Land van Waas, Damme, Brugge, Ieper, Kortrijk, Tielt, Veurne, Doornik, Middelburg en Zeeuws-Vlaanderen, Utrecht, Amsterdam, Gent en de geschiedenis ervan genieten nog het meeste aandacht. De volledige reeks De Potter en Broeckaert, *Geschiedenis der gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen* (1864-1881) staat eveneens op het lijstje.

Naast streekgeschiedenis is voor Van Damme ook de genealogie belangrijk. Op de veiling zien we ca. 90 nummers die aan dit onderwerp zijn besteed. Meestal gaat het om genealogieën van adellijke families, soms teruggaand tot in de Bourgondische tijd. Er is geen regionale voorkeur. Het werkingsterrein is België en de oude Nederlanden. Ook over een hulpwetenschap als blazoenkunde heeft Van Damme de op dat moment beschikbare standaardwerken in huis. Een belangrijke collectie met werken over grafopschriften in Gent, Brugge, Antwerpen maar ook Noord-Frankrijk en Rome maken dit onderdeelje vol.

De manuscripten die terug te vinden zijn, hebben meestal ook betrekking op de persoonlijke interesses van Edouard Van Damme-Bernier. Omdat daar toch een aantal vrij unieke zaken tussen zitten, volgt hieronder een uitgebreid overzicht:

Keuren en oude charters van Eecloo. copie moderne

Documents et notes historiques concernant Eecloo. MS. moderne

Registrum conventus Eeclooniani FF. Minorum Recollectorum. Ecrit moderne.

Memorie(boek) van alle de wondere voorvallen sedert het jaar 1726, geschreven door Pieter Aerents van Eekloo.

Une grande quantité de documents manuscrits, concernant la ville d'Eecloo. Comptes de la ville. Archives. Inventaires. Etat-Civil. Copies d'anciennes chartes, pièces historiques, généalogies, etc. Mss. la plupart en écrit. moderne.

Plusieurs anciennes chartes sur vélin, avec sceaux adhérents.

Cheijns-Bouck van Bouchaute. Manuscrit, écrit. moderne.

Keure van Caprijke. Mss. écrit moderne

Armorial du magistrat de Gand en l'an 1758, avec les blasons des corps de métier. Wordt beschouwd als: superbe memorial.

Exemplaar met handgeschreven opmerkingen Van Dycke, Recueil héraldique avec des notices sur un grand nombre de familles nobles et patriciennes de Bruges.

Genealogien van verscheyde familien van Brugge, Dixmude, Thourout, etc.

Handschrift m.h.t. Veurne, généalogies de différ. familles;

Geslachtkundige aenteekeningen wegens enige familien afkomstig der stad en kastelen van Veurne. ms. moderne, met gekleurde wapenschilden.

Een grote hoeveelheid kwartierstaten van diverse adellijke families.

Stambomen van families uit Bailleul (Frans-Vlaanderen)

Genealogische aantekeningen m.b.t. de familie Goethals, Veranneman, Villegas, de Borsele, Coloma.

Grafschriften m.b.t. een aantal adellijke families

Grafschriften m.b.t. Eeklo, Watervliet, Adegem, Waarschoot, St.-Laureins, Oostwinkel, Middelburg, St.-Margriete, Lembeke, Ertvelde, Zelzate, Kaprijke, Boechoute, Oosteeklo, Assenede, enz.

Index op de namen die men terugvindt in publicaties met grafschriften

Grafschriften uit Veurne en Nieuwpoort

Grafschriften uit Noord-Frankrijk (modern handschrift)

Recueil de notices sur la vie des peintres, sculpteurs, graveurs, etc. depuis 1700 jusqu'en 1800, par un ami des arts.

Van Damme tekende ook in op een aantal reeksen, zoals daar zijn:
Annales de la Société d'émulation pour l'étude de l'histoire et des antiquités de la Flandre

Annales de la société des beaux-arts et de littérature de Gand

Annales de la Société hist., archéolog. et littéraire de la ville d'Ypres et de l'ancienne West-Flandre

Annales de l'académie archéologique de Belgique

Bibliothèque de l'Agriculture in 23 delen

Bulletin de la commision historique du département du Nord

Cadsandria. Zeeuwsch jaarboekje

De Belgische Illustratie

De Vlaamse school, tijdschrift voor kunsten, letteren en wetenschappen

Jaarboeken der Oostenrijksche Nederlanden

La Flandre. Revue des annales du comité flamand de France

L'illustration, Paris

Mémoires de la société d'agriculture, sciences et arts, séant à Douai

Messenger des Sciences Historiques

Nederduitsch Letterkundig jaarboekje

Publications de la Société d'émulation pour l'étude de l'histoire et des antiquités de la Flandre.

Vooraleer deze analyse af te sluiten misschien toch nog een opmerking. Van Damme en zijn vrienden stonden gedurende zekere tijd bekend als italofoel¹⁸. Het is in dat verband dan toch merkwaardig dat er nauwelijks werken in het Italiaans terug te vinden zijn. Mag hieruit besloten worden dat toch niet alles werd geveild?

Meer nog dan de kwantitatieve analyse geeft deze kwantitatieve analyse ons dus wel een indringend beeld van wat er op de plank stond en hoe hij het boekenbezit oriënteerde. Een professionele bibliotheek was het zeker niet. De juridische werken blijven beperkt. En ook het beeld van een kamergeleerde die zich opshuit en zich allerlei levensbeschouwelijke

of natuurwetenschappelijke vragen stelt is hier niet van toepassing. De bibliotheek bevat vooral boeken met betrekking tot Van Dammes grote interesse - in moderne termen: zijn hobby - met name geschiedenis, geschiedschrijving en genealogie. Naar de receptie toe van de literatuur betekent het alvast dat wij kunnen concluderen dat Van Damme-Bernier een groot deel van het hier geveilde boekenbezit gebruikte en kende. Het heeft niet gediend als opvulling van de boekenkast.

Reeds eerder hadden wij aangetoond dat Van Damme-Bernier actief met lokale geschiedenis bezig was¹⁹. Uit dit boekenbezit blijkt dat hij hiervoor een uitgebreide bibliotheek uitbouwde. Hij construeerde een verzameling basiswerken maar liet ook de tijdgenoten niet achterwege, getuige daarvan zijn interesse voor de regionale historische jaarboeken. Bij dat laatst valt ook op hoe de staatsgrenzen wegvallen. Van Damme heeft belangstelling voor Zeeuws-Vlaanderen maar ook voor Noord-Frankrijk. De verklaring hiervoor ligt ongetwijfeld in het feit dat beide gebieden in vroegere tijden nauw aansloten bij de gewesten waar Van Damme interesse voor had. Vergeten wij overigens niet dat Van Damme-Bernier na zijn huwelijk een aantal jaren verbleef in het Veurnse en ook daar geïnteresseerd bleef in lokale geschiedenis.

Uit dit boekenbezit blijkt ook duidelijk zijn interesse voor de genealogie. Van Damme beschikte over voorbeelden, die tegelijk basisinformatie leverden voor verdere opzoekingen. Uit een aantal bewaard gebleven brieven blijkt overigens dat Van Damme zich wel intensief bezighield met genealogische opzoekingen²⁰.

Diezelfde brieven leren ons dat Van Damme-Bernier af en toe op reis ging. De boeken met souvenirs en de reisgidsen bewijzen dat hij deze uitstappen intens beleefde²¹. Ongetwijfeld zal hij dat steeds gecombineerd hebben met zijn culturele interesse. Die beleefde Van Damme-Bernier dan weer vooral in de praktijk. Hij beschikte wel over een aantal standaardwerken.

Opvallend is ook dat hij ondanks het feit dat hij niet zijn hele leven lang in Eeklo woonde, toch steeds de liefde voor zijn stad brandend hield. De unieke collectie handschriften en unieke stukken met betrekking tot de geschiedenis van Eeklo maken hem zonder twijfel tot een van de voorlopers van het plaatselijk en zelfs regionaal historisch onderzoek.

UN BIBLIOPHILE VRAIMENT ÉCLARÉ: EDOUARD NEELEMANS

"Un bibliophile vraiment éclairé, (...) entouré à peu d'une quantité de livres choisis, surtout d'ouvrages historiques, qui, à sa mort, formaient une riche bibliothèque", zo omschreef een van zijn gedenkschrijvers Edouard Neelemans (1820-1899)²². Maar Neelemans was veel meer dan alleen maar een bibliofiel met een unieke bibliotheek. Zijn voorouders waren

afkomstig uit Nederland. In de 18de eeuw hadden zij zich te Aalter gevestigd. Zij waren respectievelijk geneesheer (J.B. Neelemans, 1727-1760), kleermaker (J.B. Neelemans, 1761-1838) en winkelier-fabrikant (J.B. Neelemans, 1785-1860)²³. De laatste in de rij was de vader van de hier behandelde Edouard. Nog geboren te Aalter zou hij evenwel naam en faam maken in het Eeklo van de 19de eeuw. J.B. Neelemans richtte in de provinciehoofdstad een textielfabriek op en lag zo mee aan de basis voor de groei van Eeklo als industriestad. “*On a comparé ce qu’il fut sur le terrain industriel pour Eecloo à ce que l’énergie de Liévin Bauwens avait réalisé pour la ville de Gand.*” zo klonk het later²⁴. Het was dan ook geen toeval dat zijn zonen in zijn voetsporen traden. Isidoor Neelemans bijvoorbeeld speelde een rol bij de aanleg van de spoorweg Gent-Eeklo-Brugge²⁵.

Edouard zou eerst priester worden maar zag daar uiteindelijk van af. Hij bleef echter diep gelovig en droeg dat geloof ook over op zijn omgeving. Drie van zijn dochters gingen in het klooster en herhaaldelijk kwam hij tussen in allerlei plaatselijke religieuze kwesties. Eenmaal het priesterambt uit zijn hoofd gezet, huwde hij met Mathilde Lefebvre, dochter van de burgemeester van Izegem. Neelemans genoot behoorlijk wat aanzien in Eeklo en daarbuiten. Zo kwam hij terecht in de gemeenteraad (1872) en in de provincieraad (1875)²⁶. Gedurende enige tijd was hij zelfs burgemeester.

Neelemans blijft echter in de herinnering leven door zijn interesse voor geschiedenis in het algemeen en de plaatselijke geschiedenis in het bijzonder. Zijn eerste publicatie op 30-jarige leeftijd betrof een vertaling van de in die tijd bekende Italiaanse schrijver Silvio Pellico, getiteld *Van de pligten der menschen. Redevoering aen een jongeling*. Bijna tien jaar later verscheen het eerste deel van de *Geschiedenis der Stad Eecloo*. Later verschenen de andere delen, kwam ook een *Tijdrekenkundige Naemlijst* en een *Geschiedenis der Gemeente Lembeke* tot stand. Zijn culturele horizon beperkte zich niet tot de muren van zijn schrijfkamer. Neelemans richtte zang- en muziekwedstrijden in en was betrokken bij de oprichting van het Eeklose Davidsfonds. Hij bouwde eveneens een bijzonder rijke privé-collectie kunstvoorwerpen op. Omdat de stukken na zijn dood ook werden geveild, kan men zich hierover ook een idee vormen. De catalogus van de op 30 april 1900 gehouden veiling telt 24 pagina’s en is ingedeeld in ca. 260 nummers met voorwerpen. De verkopers maken een indeling in 6 rubrieken: Chinees en Japans porselein (74 nummers), Glazen en Kristal (50 nummers), Koper, Tin en IJzer, (35 nummers), Meubelen en Hout (20 nummers), Geld, Medailles en Stempels (55 nummers) en Schilderijen en Gravuren (25 nummers). Bij de laatste categorie vindt men bijvoorbeeld ook een schilderij terug dat wordt omschreven als een ‘*tableau fort curieux*’ dat een ‘*bizarre*’ Eeklose legende weergeeft: “*une boulangerie dans laquelle se voient des hommes et des femmes venant pour se faire recuire une autre tête*”, m.a.w. een verbeelding van de Herbakker²⁷.

Op 3 en 4 oktober 1900, bijna elf maanden na zijn overlijden, werd ook het boekenbezit geveild. Net zoals bij Van Damme was het opnieuw de Gentse boekhandelaar Camille Vyt die voor de transactie instond. De verkoop vond plaats in een verkoopzaal die intussen in de Savaanstraat te Gent was gesitueerd. De gedrukte catalogus telt 34 pagina's (8 meer dan bij Van Damme) en 631 apart nummers (bij Van Damme: 456). Deze catalogus is wel ingedeeld in rubrieken en volgt daarbij min of meer traditioneel voorgeschreven indeling (theologie-histoire ecclésiastique-hagiographie; jurisprudence; sciences et arts; linguistique et littérature; géographie-histoire; noblesse-biographie-bibliographie-varia). De verkoop ging door op twee dagen. Woensdag 3 oktober (vanaf 17.00 u) gingen lot 1 tot 320 onder de hamer, de dag erna (opnieuw vanaf 17.00 u) de rest.

Wat betreft de verkoopvoorwaarden is er in die twintig jaar niet zo veel veranderd: de contante betaling in franken en centiemen, verhoogd met 10% commissiekosten blijft; inzage van de werken op de verkoopdag is mogelijk in de namiddag van 14.00 tot 17.00 u. Hierbij wordt wel expliciet opgemerkt dat de boeken niet meer kunnen bekeken worden tijdens de veiling; er is ook hier geen terugname en geen aanvaarding van klachten; schriftelijk bieden is eveneens mogelijk; 10 centiemen te betalen per lot bij bestelling aan huis (d.i. het loon van de arbeider en de transportkost); verzendingskosten en port ten koste van de koper. In vergelijking met de catalogus Van Damme-Bernier zijn nog twee belangrijke verschilpunten te noteren. De verkoper stelt een minimum aankoopbedrag voorop (1 frank) en deelt mee dat personen die geen klant zijn bij het huis Vyt zonder voorafgaandelijke verwittiging de boeken geleverd krijgen tegen rembours (contante betaling). De boekhandelaar stelt hier dus een aantal commerciële eisen.

Verder staan de gebruikte afkortingen vooraan vermeld evenals de opmerking dat tenzij anders aangegeven het om octavoformaten gaat. In vetjes gedrukt volgt ook nog een oproep om zelf materiaal te leveren voor nieuwe veilingen (*"On accepte des livres, gravures, etc., pour les ventes prochaines. - Les ouvrages sans aucune valeur ne sont plus acceptés."*). Deze catalogus was gedrukt bij de bekende Brugse drukker Houdmont²⁸. De samensteller van deze catalogus geeft per nummer een beschrijving van auteur, titel, plaats van uitgave, jaartal. Naargelang het werk krijgt de geïnteresseerde koper ook meer uitleg over formaat, het aantal delen, de manier van inbinden, illustraties, handschrift, e.d.m. De gegevens wijken dus maar weinig af van de andere hier besproken catalogus.

Van de 631 titels kunnen er 573 beschouwd worden als boek waarvan ook de nodige gegevens zijn verstrekt (d.i. een uitval van ongeveer 10%). Om te beginnen analyseerden wij de titels op jaartal van uitgave. Ongeveer 44% van de titels dateert van na 1800. Het zwaartepunt ligt hier op de boeken uitgegeven tussen 1840 en 1870, goed voor ruim de helft van de werken die dateren uit de 19de eeuw. In vergelijking met de

bibliotheek Van Damme-Bernier kunnen wij hier dus al onmiddellijk opmerken dat de bibliotheek heel wat oudere werken bevat. Een nadere analyse bevestigt dit ook. De herkomst van de boeken naar jaartal toont een evenwichtiger samenstelling over de vorige eeuwen: boeken uitgegeven in de 18de eeuw zijn goed voor 20% van het totaal, die daterend uit de 17de eeuw goed voor 25% en ook de in de 16de eeuw uitgegeven werken vinden wij nog in behoorlijk aantal (nog eens 10%).

Ook wat de taal betreft is het boekenbezit van Neelemans duidelijk anders georiënteerd. Nog steeds is slechts een derde van de werken in het Nederlands maar bij Neelemans zakt het aandeel Franse boeken sterk (45% van het totaal tegenover ca. 66% bij Van Damme-Bernier). Opvallend bij Neelemans is het aantal boeken in het Latijn, iets minder dan 20% van het totale aantal. Bovendien zitten er ook Duitse, Engelse, Spaanse en Italiaanse werken in Neelemans' bezit. De overvloed van het Latijn kan ongetwijfeld gezien worden in combinatie met het hoger aantal oudere werken. De eerste gedrukte boeken verschenen meestal in het Latijn en deze taal der geleerden bleef nog lang doorwerken. Anderzijds speelt bij Neelemans vermoedelijk zijn verleden mee. Bij de boeken in het Latijn constateren wij dat zowat 40% te maken heeft met godsdienst/theologie. Zijn dit de sporen van zijn bijna-pastoorschap?

Ook de spreiding van de geografische herkomst (plaats van uitgave) is iets groter bij Neelemans dan bij Van Damme-Bernier. Bijna 1/3 van de Nederlandstalige boeken is uitgegeven in Gent. Een kwart in deze categorie komt uit Antwerpen en Brugge. Een ander kwart is afkomstig uit Nederland. Bij de in het Frans uitgegeven boeken komt telkens een kwart uit Brussel en een kwart uit Parijs. Ook hier heeft Gent als uitgeveplaats nog een belangrijk aandeel (ca. 20%). Bij de Latijnse boekwerken spelen Antwerpen (bijna 30%) en Leuven (10%) een belangrijke rol. Antwerpen als bakermat van de boekdrukkunst en Leuven als uitgeveplaats voor religieuze werken versterken daarmee de hoger aangegeven verklaring voor het relatief groot aandeel Latijnse boeken.

Op basis van deze kwantitatieve indicaties zien wij al meteen de verschilpunten tussen de bibliotheek van Edouard Van Damme en die van Edouard Neelemans. Het boekenbezit van Neelemans zoals het op de veiling naar voor komt is meer verscheiden, zowel naar aantal en inhoud als naar herkomst en jaartal. De bewering als zou Neelemans een bibliofiel zijn, wordt gestaafd door het groot aantal oudere werken dat terug is te vinden. Zijn historische interesse - Neelemans gaf toch een aantal degelijke volumes over Eeklo uit - is ook in het boekenbezit terug te vinden. We proberen deze voorlopige cijfergegevens een gezicht te geven in een toetsende kwalitatieve analyse.

Het belangrijke religieuze aandeel weerspiegelt zich in het bezit van verschillende liturgische kalenders en bijbels (in het Latijn en het Nederlands, met bijvoorbeeld ook een facsimile van Jacob van Maerlants *Rijmbijbel*). Verder treffen we bij deze rubriek ook werken aan over Onze-

Lieve-Vrouw, over kerkgeschiedenis, over ketterijen, over heiligenlevens en over de geschiedenis van de kloosterorden en begijnhoven.

De stelling dat Neelemans een eerder 'oude' bibliotheek heeft, valt misschien nog het meest op bij het thema recht. De klemtoon ligt niet op de praktische werken (alhoewel men ook hier Ledegancks *Burgerlijk Wetboek* vermeldt) maar wel op oud recht (middeleeuwen, Habsburgers - costumen uit de verschillende streken, ordonnantiën en plakkatén). Er is onder deze rubriek wel een onduidelijk omschreven varia waar misschien wat meer praktijkgerichte werken zich kunnen in bevinden.

Wetenschappen en kunst blijven eveneens beperkt tot vrij algemene werken: een medisch woordenboek, een inleiding op de geologie maar toch ook wel een *Cruydt-boek* van de befaamde Rembert Dodoens. Anders dan bij Van Damme worden slechts een paar werken over schilderkunst, architectuur en kunstvoorwerpen vermeld.

De taal- en letterkunde is dan weer vrij gelijk opgebouwd. We vinden een aantal taalvergelijkende werken en woordenboeken. Neelemans bezit wel een aantal meer originele werken (een woordenboek teutonico-latinum (1599), flameng-francoys (1583) en vertalende of verklarende woordenboeken Duits, Engels, Noors, Italiaans, Spaans, Portugees, Zweeds, Russisch, Pools, Latijn, Grieks, Hebreeuws en Arabisch). Ook over streektaal (De Bo's *Westvlaamsch Idioticon*) en over Nederlandse spelling en spraakkunst (*Verhandeling over de Nederduitsche taal- en letterkunde van J.F. Willems*) is iets aanwezig. De klassieke Griekse en Latijnse auteurs staan broederlijk naast Snellaert en de 'Eeklose' auteurs J.F. Willems, Ledeganck, Bogaerd en Ecrevisse.

Het onderdeel geschiedenis is zoals gezegd evenwel het meest uitgebreid. Er staan klassiekers (*Tabula itineraria Peutingeriana*, Guicardinni's *Descritti*, (in Italiaans, Frans en Nederlands), Sanderus' *Flandria Illustrata* en Lodewijk Van Velthems *Spiegel historiael of rym-spiegel*) naast basiswerken voor geschiedbeoefening of over de geschiedenis van België (Van Vaernewijck, Olivarius Vredius, Gachard, Warnkönig, Kervyn de Lettenhove). Dit wordt aangevuld met kronieken allerhande.

Uit een aantal titels blijkt ook dat Neelemans zelf als historicus actief was (Franstalig historisch woordenboek, *L'art de vérifier les dates des faits historiques* (1770), *Principes de la critique historique* (1883)). Neelemans heeft iets meer dan Van Damme-Bernier aandacht voor internationale geschiedenis (Nederland, Frankrijk, Duitsland, wereldreizigers).

Bij genealogie en heraldiek zien we dan weer de klassieke werken zoals een exemplaar van de *Biographie Nationale* en werken over zegelkunde en muntkunde.

Ook op het vlak van streekgeschiedenis kunnen we Neelemans beschouwen als een geestesgenoot van Van Damme. We zien het volledige werk van De Potter en Broeckaert evenals werken over Gent en Brugge, Oudenaarde, Aalst, Ronse, Diksmuide, Poperinge, Geraardsbergen, Wetteren, Deinze, Dendermonde, Land van Waas, Ieper, Kortrijk, Oostende, Lissewege, Middelburg, Torhout, Tielt, Antwerpen, Mechelen, Geel, Tongeren, Maaseik, Rummen, Doornik en Zeeuws-Vlaanderen.

Voor Eeklo en het Meetjesland vinden we volgende originele stukken terug in de veilingcatalogus:

Levé de l'église paroissale, dessiné par F. Mommens, 4 dessins en couleurs

Popp-kaart

Ordonn. en reglement tot directie van de scholen van den Ambachte van Maldegem (1713).

Costumen ende usantien der stede van Eecloo ende prochie van Lembeke (1621)

Ferie ende notitie van de Vierschaere van Ardenburch

Maldeghem la loyale

Handschriften die we zien zijn de volgende:

Livre de prières en latin. Manuscrit sur papier daté de 1458, couvert en parchem.

Register van sententien gewesen in den Raede van Vlaenderen, 1600-1700. Ms. du commenc. du siècle dern.

De wet van Eeclo. Etc. ms. du commenc. du XVIIe siècle

Inventoire des lettres, tiltres, chartres et enseignemens estans et reposans en la trésorrie des chartres ou caste de Lille. Opgemaakt door Jehan Ruffault, Charles de Boullongne et Jehan le Blancq, 1506-1512. Manuscrit du temps sur papier, bonne écriture, avec quelques figures dessin. à la plume. In-fol. de II et 408 ff. Met de vermelding: Manuscrit intéressant: Lot de cartes manusc. anciennes concern Eecloo et ses environs

Tenslotte ontbreken ook hier de reeksen niet:

Annales de la Société d'émulation pour l'étude de l'histoire et des antiquités de la Flandre

Annales de l'Académie d'archéologie de la Belgique

Annuaire de l'université de Louvain

Bulletin de l'Académie Royale des Sciences en Belgique, Annuaire de l'Académie Royale des Sciences et Belles-lettres

Cadsandria. Zeeuwsch jaarboekje

De Vrije Fries

Journal historique et littéraire de Liège

Messenger des sciences et des arts de la Belgique

Provinciale wegwijzer van West-Vlaenderen

Publications de la Société d'émulation pour l'étude de l'histoire et des antiquités de la Flandre

Revue d'histoire et d'archéologie
Wegwyzer der Stad Gent.

Concluderend mag worden gesteld dat de bibliotheek van Edouard Neelemans toch nog iets uitgebreider en ruimer opgevat was dan die van Edouard Van Damme-Bernier. Enerzijds is een groot deel van dit boekenbezit ook bedoeld om het historisch onderzoek te onderbouwen, anderzijds hecht Neelemans toch wel meer belang aan oude en zeldzame titels. Neelemans bibliotheek is ook al heel wat minder schatplichting aan het Eeklose culturele leven uit het begin van de 19de eeuw.

VERKOOP VAN DE BIBLIOTHEEK: WIE KOOPT WAT?

Aan de hand van de veilingcatalogus hebben wij nu een reconstructie kunnen maken van hoe het boekenbezit was samengesteld. Een andere interessante vraag is natuurlijk waar alles is naartoe gegaan. De overlevering leert ons dat een deel van de boeken van beide heren op de of andere manier (via familie?) opnieuw is terechtgekomen in Eeklo en daar nu nog in zowel het Stadsarchief als het V.V.V.-archief wordt bewaard. Een reconstructie maken van wat precies is teruggekeerd, blijkt helaas onmogelijk.

Het is zo dat in heel wat veilingcatalogi opmerkingen worden geschreven over prijs en/of koper. Dit is nauwelijks het geval bij de veilingcatalogus Van Damme-Bernier. Alleen bij een aantal historische werken en meestal bij de titels over Gent staan prijzen opgetekend. Het is niet duidelijk of dit in de Universiteitsbibliotheek Gent bewaard exemplaar ook door de aankoper van de bibliotheek is gebruikt dan wel door schenking of op een andere manier daar is beland.

De catalogus Neelemans is vermoedelijk wel door de aankoper van de bibliotheek gebruikt. In handschrift bevat het op de eerste bladzijde de vermelding *La Biblioth. de l'Univers* en wellicht wilde men op die manier het eigenaarschap van de catalogus aanduiden. Hier en daar zijn een aantal prijzen vermeld, te weinig om nuttige conclusies uit te trekken. Waar prijzen zijn vermeld staan ook meestal de namen van de kopers. Zo menen wij als kopers te ontcijferen: Vyt, Vanderschelden, de Universiteitsbibliotheek, Leleu, Vosch, Lacquet, Archives d'Etat, Vercoullie, Rooses, Blommaert, Steyaert en nog enkele anderen. Ondanks het feit dat wij hier maar geringe informatie kunnen uithalen, toch enkele vaststellingen.

Om te beginnen zien we dat onder de kopers van Neelemans boeken toch een aantal belangrijke figuren waren. De vraag is of de interesse van deze personen lag aan het feit dat de bibliotheek op dat ogenblik zoveel interessants te bieden had dan wel dat boekhandel Vyt als een degelijke zaak met een vast clientèle bekend stond. Of was het een combinatie van de twee?

Ten tweede zien wij dat de boekhandelaar zelf ook een aantal werken opkoopt. Voor zover kan worden nagegaan gaat het om oudere titels (zeldzaam?) of werken waar de boekhandelaar vermoedelijk veel vraag naar krijgt (over Gent of de complete collectie jaarboeken van de Société d'Emulation). Op dezelfde manier gaat het Rijksarchief volgens de aanduidingen lopen met het *Register van sententien...* en de *Inventaire des lettres, tiltres, chartres...* (cf supra). Vermoedelijk waren dit twee topstukken. Waarmee nog maar eens bewezen wordt hoe 'rijk' Neelemans boekbezit wel was.

TOT SLOT

In deze bijdrage hebben wij dus een (noodgedwongen soms impressionistische) schets gemaakt van het boekbezit van twee Eeklonars uit de negentiende eeuw. Uit eerder onderzoek was al gebleken dat de heren Van Damme-Bernier en Neelemans een bijzondere historische eruditie hadden. Hun boekenbezit ondersteunt dit eens te meer en bewijst ook dat veel van hun kennis daar lag in opgeslagen. Een vraag blijft in welke mate hun kennis op hun omgeving heeft ingewerkt. Kwamen vrienden of kennissen uit Eeklo soms te rade in de bibliotheek van Van Damme en Neelemans? Wisselden zij kennis uit? Ongetwijfeld wel, maar hoe is dit te meten? Wat was de werkelijke waarde van hun historisch onderzoek? Ongetwijfeld beïnvloedden zij door publicatie van boeken en historische stukken in bijvoorbeeld *De Eeklonar* toch hun omgeving. Maar niet alles is meetbaar en speculatie blijft. De beschikbare kennis gecombineerd met deze boekhistorische invalshoek moet ons evenwel toch doen besluiten dat zowel Edouard Van Damme-Bernier als Edouard Neelemans voor het Eeklo van de 19de eeuw een bijzondere betekenis hebben gehad. Meer dan de tot op heden respectievelijke epithetons van 'kunstkenner' en 'burgemeester-geschiedschrijver' ging het om belangrijke (culturele) figuren die een wezenlijk maatschappelijke rol vervulden.

NOTEN

1. P. LAROY, "Aan de wieg van de Vlaamsche Beweging...". *De geschiedenis van het Willemsfonds in Eeklo en het Meetjesland*. Gent, 1993, p. 1-16; *750 jaar Eeklo*, Eeklo, 1990, p. 451-452.
2. Voor een overzicht in vogelvlucht zie het zopas verschenen boek D. FINKELSTEIN & A. Mc CLEERY, *The Book History Reader*, London-New York, 2002 evenals O.S. LANKHORST & P.G. HOFTIJZER, *Drukkers, boekverkopers en lezers in Nederland tijdens de Republiek. Een historiografische en bibliografische handleiding*, (reeks Nederlandse cultuur in Europese context: monografieën en studies 1) Den Haag, 1995 (intussen al verschenen in tweede, herwerkte druk) en H. BROUWER, *De vele geschiedenissen van het boek. Bij wijze van inleiding in: Jaarboek voor Nederlandse Boekgeschiedenis*, 1994, 1, p. 7-24.

3. R. DARNTON, *What is the history of books?* In: D. FINKELSTEIN & A. Mc CLEERY (ed.), *Op.cit.* Het essay is in het Nederlands terug te vinden in R. DARNTON, *De kus van Lamourette. Bespiegelingen over mentaliteitsgeschiedenis*, Amsterdam, 1990.
4. De voorbije jaren raakte de boekhistorische invalshoek ook in het Nederlandse taalgebied in een stroomversnelling. In Nederland verschenen een aantal fundamentele studies, is er een apart tijdschrift en zelfs een aparte boekhistorische vereniging met een telkens weer uitdagend jaarboek. Vlaanderen volgt schoorvoetend.
5. Zie ook H. BROUWER, *Een min of meer onweerstaanbare passie voor boeken. Een inleiding* in: T. BIJVOET, P. KOOPMAN, L. KUITERT & G. VERHOEVEN, *Bladeren in andermans hoofd. Over lezers en leescultuur*, Nijmegen, 1996, p. 9-24.
6. P. HOFTIJZER, *Man van het millennium* in: *Spiegel Historiae*, jg.36, 7-8, pp.282-283.
7. P. LAROY, "Aan de wieg van de Vlaamsche Beweeging...". *De geschiedenis van het Willemsfonds in Eeklo en het Meetjesland*, Gent, 1993, p. 59-62.
8. O.S. LANKHORST & P.G. HOFTIJZER, *Op. cit.*, p. 99-119.
9. F.A. JANSSEN, *Het oudste praktische handboek voor de anitiquaar* in: *De Boekenwereld*, 1995-1996 (12), p. 223-227.
10. P. HOFTIJZER, *Leesonderzoek in Nederland over de periode 1700-1850* in: T. BIJVOET, P. KOOPMAN, L. KUITERT & G. VERHOEVEN (ed.), *Op. cit.*, p. 174.
11. P. VAN DE WOESTIJNE & H. NOTTEBOOM, *Een dichter bij ons. Karel Lodewijk Ledeganck (1805-1847)*, Eeklo, 1997. Zie vnl. de biografische beschrijving p. 228-229. In de Handschriftenzaal van de Universiteitsbibliotheek Gent zijn een aantal brieven bewaard. In Hs 2513(147) is een krantenknipsel bewaard waarin Edouard Van Damme-Bernier wat meer wordt belicht naar aanleiding van een prijsdeling te Veurne.
12. M. VAN HULLE, *Karel Lodewijk Ledeganck*, Eeklo, 1996, p. 250.
13. N. LEHOUCQ & T. VALCKE, *De fonteinen van de Oranjeberg. Politiek-institutionele geschiedenis van de provincie Oost-Vlaanderen van 1830 tot nu. Deel 2. Biografisch repertorium*, Gent, 1997, p. 345-355.
14. P. LAROY, *Negentiende-eeuwse geschiedschrijvers over de geboorte van Keizer Karel te Eeklo* in: *Appeltjes van het Meetjesland*, 1999 (50), p.151-157; F. BASTIAEN, *Geschiedenis schrijven in het Meetjesland* in: *Appeltjes van het Meetjesland*, 1999 (50), p. 25-86; P. VAN DE WOESTIJNE, *150 jaar van De Eecloonaer tot De Eeclonaar*, Eeklo, 1999. Met dank ook voor de telefonische toelichting van de laatste auteur.
15. Over de achtergrond van deze boekhandelaar is niet onmiddellijk veel terug te vinden. In het overzichtswerk van L. SIMONS, *Geschiedenis van de uitgeverij in Vlaanderen*, Tiel, 1987, (2 dln.) wordt de zaak alvast niet vermeld. Vermoedelijk ging de zaak ook over van vader op zoon maar hield de boekhandel dezelfde naam. Omdat het niet onmiddellijk met deze bijdrage te maken had, gaan we er hier niet veel dieper op in.
16. De catalogus is bewaard in de Universiteitsbibliotheek Gent: *Vente du 18 octobre 1882. Catalogue de la bibliothèque de feu M. Van Damme-Bernier, propriétaire à Gand.*
17. B. DONGELMANS, *Voor elk wat wils. Leescultuur in de 19de eeuw* in: *Spiegel Historiae*, jg. 36 (7-8), p. 308-315: "Naast boeken vormden prenten, autografen (handtekeningen van beroemde personen), en manuscripten vaak een substantieel onderdeel van zo'n bibliotheek, die veelal door aankopen op boekenveilingen werd aangevuld." (p.310).
18. P. VAN DE WOESTIJNE & H. NOTTEBOOM, *Op. cit.*, p. 46: "...de italoftel Eduard Van Damme...".
19. Zie onze bijdrage in *Appeltjes van het Meetjesland* 1999 (50). Referentie hierboven.
20. Briefwisseling in Handschriftenzaal Universiteitsbibliotheek Gent.
21. Idem. De brief van 1 september 1858 komt bijvoorbeeld uit Zwitserland.

22. Necrologie in *Annales de la Société d'Emulation*, 1904 (LIV), p. 303-309.
23. W. STEEGHERS, *Onze kwartierstaat: Eduardus Ludovicus Neelemans, burge-meester van Eeklo (1820-1899)* in: Appeltjes van het Meetjesland, 1971 (22), 103-112. L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Aalter*, Aalter, 1979, p. 164 en 277.
24. Opgenomen in de necrologie maar ook in het artikel van W. Steeghers vermeld.
25. H. NOTTEBOOM, "Stoomvorst met uw dampen veder...". *Geschiedenis van de spoorweg in Adegem-Maldegem* in: Jaarboek Heemkundige Kring Ambacht Maldegem, 1999, p. 163-208.
26. N. LEHOUCQ & T. VALCKE, *Op. cit.*, p. 307.
27. *Catalogue des antiquités (...) provenant de la succession de feu m. Edouard Neelemans*. Dit exemplaar is bewaard in de Universiteitsbibliotheek Gent.
28. *Catalogue de la belle collection de livres provenant de feu Mr. Edouard Neelemans, ancien bourgmestre de la ville d'Eecloo*. Dit exemplaar is bewaard in de Universiteitsbibliotheek Gent.

H HET GEZIN VAN PAMEL: EEN VERHAAL UIT DE KONTENHOEK?

Arnold STROBBE

Het Vlaams spreekwoord zegt: *een vliegende vogel vangt meer dan een zittende*. De waarheid van die volkswijsheid ondervond ik tijdens een gidsbeurt in Lotenhulle voor de leden van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland in augustus 1998. Tijdens mijn uitleg over *Moortels kapelletje* in de Lomolenstraat, was de verantwoordelijke voor het onderhoud van de kapel, Margaretha Van Overbeke, ook present. Ze ging spontaan in op mijn verzoek wat meer uitleg te geven over haar ervaringen als verantwoordelijke voor het onderhoud van de kapel. Enkele jaren tevoren had ze me eens toevertrouwd dat ze familie was van boer Van Pamel, de mythische Vlaamse boer, die Cyriel Buysse in het bekende theaterstuk oproept.

Margriet Van Overbeke

Na haar uitleg over de kapel, herinnerde ik haar aan haar familiale banden met de Van Pamel's. Ze gaf toen heel beknopt enige uitleg. In alle geval genoeg om me nieuwsgierig te maken naar mogelijks meer informatie over de historische achtergronden van dit *klassiek* Vlaams toneelstuk dat zich zonder twijfel in onze streek, het Land van Nevele, heeft afgespeeld.

Ter gelegenheid van de eerste opvoering door de Multatuli-Kring te Gent op 25 januari 1903 wordt in de inleiding onder de namen van de personages vermeld: "Het stuk speelt in een dorp van Vlaanderen op het einde van de 19 - de eeuw"¹. "Wie weet, was dat dorp Poeke niet?", dacht ik. Poeke speelde immers ook een rol als topografische achtergrond in twee andere verhalen van C. Buysse, die ik in vroegere publicaties heb besproken².

Ik maakte een afspraak met Margriet Van Overbeke. Het resultaat van ons gesprek leest u in interviewvorm.

Margriet, je beweert dat je familie bent van de familie Van Pamel. die model stond voor Cyriel Buysse's toneelstuk "Het Gezin van Pamel". Kan je die familieband verklaren?

Mijn grootmoeder langs moederszijde was Romanie Van Pamel. Zij was de dochter van Jan-Baptist Van Pamel en van Henrica De Clercq, vader en moeder Van Pamel in het toneelstuk. Mijn grootmoeder Romanie Van Pamel, was getrouwd met Alfons Poelvoorde, mijn grootvader. Hun dochter, Helena Poelvoorde, is mijn moeder. Zij was getrouwd met Octaaf Van Overbeke, mijn vader. Ik heet Margriet Van Overbeke. Ik ben dus een rechtstreekse bloedverwante van de oorspronkelijke boer Jan-Baptist Van Pamel³.

Waar ergens woonde het gezin van boer Jan-Baptist Van Pamel ?

Dat was in de wijk "de Kontenhoek". Die wijk behoort tot het grondgebied van Ruiselede in West - Vlaanderen. De hoeve waarin de Van Pamel's woonden, lag dicht bij het *Stekkebos* achter Poeke - kasteel. De mensen van de Kontenhoek leefden en leven traditiegetrouw het dorpsleven van het Oost-Vlaamse Poeke mee, ook al ligt de Kontenhoek in West-Vlaanderen.

Er stonden daar vroeger, langs de linkse kant van die doodlopende straatweg, drie huizekes. De straat is nu geasfalteerd en heet de Parkstraat. Ze ligt in het verlengde van de Lotenhulse Boterstraat, die achter Poeke-park loopt.

Het gezin van Jan-Baptist Van Pamel woonde in het eerste van die huizekes. Het was het grootste huis want het was een hoeve, geen *kortwoonst* zoals de twee andere. Het tweede huis was een tweewoonst die door de Poelvoordes, het gezin van mijn grootvader Alfons Poelvoorde, werd bewoond. In het derde huis woonde de familie van *Fleek* (= Felix) Van Paemel. Zij waren geen familie van Jan-Baptist Van Pamel, want de familienaam werd anders, met *ae*, geschreven.

Heb jij er nog een idee van hoe de hoeve van Jan-Baptist Van Pamel eruitzag?

Ik ben er zelf in 1929 geboren. Ik heb daar tot in 1949 gewoond. Ik heb er heel mijn jeugd doorgebracht, want mijn ouders waren er ingetrouwd.

Het hoeveke heeft altijd aan de kasteelheren van Poeke toebehoord. Tot 1936 was het dak nog met riet afgedekt. In 1936 is het rieten dak door een pannendak vervangen. Er stond een houten pomp voor de deur. Boven de buitendeur stond het jaartal 1640 in een balk ingekerfd. De hoeve droeg de kleuren van de kasteelheren van Poeke : de muren onderaan in het zwart geteerd, het muurgedeelte erboven in het roze geverfd, de buitenranden van de luiken en de vensterlijsten groen - de binnenkant van de luiken witgeverfd. Ik weet nog goed dat de laatste barones Ines Pycke de Peteghem zelf kwam zeggen welke verf we moesten gebruiken om het huis te schilderen.

Het huis zelf had *upperlichten* [bovenlichten] boven de ramen. Binnenin de woonkamer stond er een Leuvense stoof met achteraan een buis die langsheen de schouw naar de schoorsteen liep. Aan de buis zat er een uitspringende sleutel die diende om de stoof open of toe te zetten. Mijn nonkels hingen altijd hun *klak* aan die sleutel.

Hoeve Van Pamel

Naast de woonkamer was er nog een weefkamer zonder stenen vloer. In de aangestampte aarde van de weefkamer was er een blauwe arduinen steen in de vorm van een kom in de grond ingewerkt. Daarin moesten wij, de meisjes, altijd de afwas doen. Er was geen afzonderlijk achterhuis met een gootsteen. De afwas gebeurde daar in het donker, want toen ik in 1949 naar Lotenhulle verhuisde, was dat straatje van den Kontenhoek nog altijd niet op het elektriciteitsnet aangesloten.

Hoe zag de omgeving van boer Van Pamel's hoeve eruit?

In heel het Stekkebos dat ernaast ligt, is er geen boom waar ik als kind niet ingekropen heb. We waren thuis met zeven kinderen, vijf meisjes en twee jongens. Ik was de tweede oudste. We speelden als kinderen altijd in dat bos of in de Poekebeek waarin er toen nog viskes zwommen. Het water was nog proper in die tijd. In de winter kwam het water van de Poekebeek dikwijls tot helemaal tegen ons hekken. Als het dan gevroren had, trok ik met de knechtjongens van de gemeente mee om te schaatsen. Mijn moeder zei altijd dat ik een halve jongen was. Ik deed niets liever dan me aan de broekspijpen van de jongens vasthouden en me laten meeslieren wanneer ze op het ijs schaatsen. Ik kwam dikwijls thuis met scheuren in mijn kleren!

Ons huis was helemaal omringd door weiden waarin onze vijf koeien graasden. Het was er altijd zeer drassig, want we woonden er heel dicht bij de Poekebeek, die dikwijls overstroomd was.

Het huis lag ook in de onmiddellijke omgeving van het domein van het kasteel van Poeke. Heb je ooit van iemand van de familie iets vernomen over het feit dat je grootmoeder Romanie daar als jong meisje moest gaan "dienen"?

Al de kinderen van boer Jan-Baptist Van Pamel moesten op het kasteel ofwel knecht gaan zijn voor de jongens ofwel gaan dienen voor de meisjes. Ze hebben daar allemaal kortere of langere tijd gewerkt. Meestal tot ze trouwden. Uitgenomen nonkel Mielke Van Pamel, want die had een bult. Hij heeft nooit moeten helpen of toch... Ik herinner mij dat ook hij moest meehelpen als ze de hagen rondom het kasteel moesten scheren. In het stuk van Buysse heeft één van de zoons een ander gebrek, een gehandicapt been, geloof ik. Buysse heeft dat dus zelf veranderd in zijn stuk.

Ja, C. Buysse veranderde in zijn werken, waarschijnlijk heel bewust, de oorspronkelijke namen van personen of plaatsen. Misschien deed hij dat om zo zichzelf of zijn informanten tegen mogelijke verwijten achteraf te beschermen. "De waarheid kvetst", zegt de volksmond. Niemand hoort graag de minder fraaie kanten van de waarheid over de eigen familie of over vrienden. C. Buysse wist dat ook en hield daar rekening mee. Dat is

één van de redenen waarom hij de namen van concrete personen en plaatsen veranderde.

In het toneelstuk "Het Gezin van Pamel" kloppen alleen de namen van Romanie en Kamiel met de oorspronkelijke namen van de leden van het gezin van Jan-Baptist Van Pamel. De andere namen Eduard, Désiré, Celestine en Cordule kloppen niet. De plaatsnamen Ruiselede of Poeke worden zelfs helemaal niet vernoemd. C. Buysse speelt hier dus een verwarrend spel van onthullen en verhullen tegelijkertijd.

Wij gaan ons in dit interview op het echte gezin van Jan-Baptist van Pamel toespitsen. Kan je ons eens vertellen, Margriet, hoe het gezin was samengesteld?

Ik vertelde al dat de ouders Jan-Baptist Van Pamel en Henrica Declercq waren. Jan-Baptist was in 1831 in Lotenhulle geboren, moeder Henrica in 1844 in Ruiselede. Mijn nonkel, Mielke Van Pamel, heeft mij verscheidene keren verteld dat de ouders van zijn moeder Henrica De

J.-B. Van Pamel

BID VOOR DE ZIEL

van

Jan-Baptiste Van Pamel

weduwaar van Henrica Declercq,

geboren te Lootenhulle den 15 Maart 1831 en godvruchtig overleden te Ruysselede den 6 December 1922.

Lid van de broederschappen van het Heilig Hert, H. Joannes en van O. L. V van gedurigen Bijstand te Lootenhulle.

Hooge ouderdom is eene belooning voor 't onderhouden van Gods geboden, eene eerekroon als zij gevonden wordt op den weg der gerechtigheid.

De zoetste troost die men in het graf mededraagt is een goede echigenoot, een liefdevolle vader geweest te zijn, en zijne kinderen de grondregels der christene deugd ingeprent te hebben. H. Fr. S.

Hij heeft gelet op den omgang van zijn huis en zijn brood in ledigheid niet geëten. Prov.

Als de dood kwam, vond hij ze niet benauwelijk dewijl zij voor den welbereiden christen, gepaard gaat met de hoop der zalige eeuwigheid. Hier.

Gelukkig die leeft en sterft onder de bescherming van Maria. H. Alf.

Dierbare *Kinderen*, tot wederziens hierboven. Dank voor uwe genegenheid en zorgen. Betrouwt op God. In den hemel zal ik u beminnen gelijk ik u op aarde bemind heb.

Zoet hert van Maria, wees mijne zaligheid,
300 d. afl.

Ruysselede, drukk. Standaardt

Clercq oorspronkelijk op dat hoeveke in de Kontenhoek woonden. De ouders van Jan-Baptist, landbouwer Ignatius Van Pamel en zijn huisvrouw Carolina De Cloedt, waren van Lotenhulle afkomstig. Pas na zijn huwelijk in 1867 is boer Jan-Baptist vanuit Lotenhulle naar de Kontenhoek in Ruiselede verhuisd.

Jan-Baptist en Henrica kregen er samen acht kinderen, vijf zonen en drie dochters (zie noot 3). Slechts drie kinderen zijn getrouwd: twee zonen en een dochter. August (° 1869) trouwde met Pelagie Lema, een weduwe met

Champetter
August
Van Pamel

één kind. Samen kregen ze nog drie kinderen. Henricus (° 1873) huwde buurmeisje Elodie Poelvoorde. Ze kregen samen vijf kinderen. Maria Romanie (°1877) ten slotte, huwde de broer van Elodie, Alfons Poelvoorde. Officieel kregen ze samen zes kinderen.

De andere kinderen van het gezin Van Pamel, Maria Elodie (°1868), Kamiel (°1872), Richard (°1875), Emiel (°1878) en Maria Margaretha (°1886) bleven ongehuwd. Tussen Emiel en Margriet zijn verscheidene kinderen een vroege dood gestorven. Hoeveel juist, weet ik niet.

Laten we onze aandacht even op uw grootmoeder, Romanie Van Pamel, richten. Heeft jouw moeder, Helena Poelvoorde, je ooit iets verteld over wat haar moeder als jong meisje in het kasteel zou overkomen zijn?

Mijn moeder, Helena Poelvoorde, (°1899 in Kanegem) heeft me wel verteld dat ze van haar meter, Elodie Van Pamel, de oudere, ongetrouwde zuster van Romanie, wist dat Romanie getrouwd was *van - moeten*. Of het kind door de zoon van de baron was verwekt, zoals C. Buysse schreef, of door grootvader Alfons Poelvoorde, daarover heeft ze me persoonlijk nooit iets gezegd. Romanie Van Pamel was geboren op 21 januari 1877. De gebeurtenissen in het toneelstuk spelen zich af op het eind van de vorige eeuw. Mijn grootmoeder was toen een jong meisje van vooraan in de twintig. Ze kan dus de Romanie geweest zijn, die Buysse heeft geïnspireerd. Ik geloof dat toch.

Wanneer ik haar vraag wie de zoon van de kasteelheer zou kunnen zijn die Romanie Van Pamel in verwachting heeft gebracht, moet ze me het antwoord schuldig blijven. Ze is niet vertrouwd met de namen van de kasteelheren en hun familieleden, die in de loop van de 19de eeuw de scepter over Poeke zwaaiden. Daarom trachtte ik zelf na te gaan welke zoon van welke kasteelheer C. Buysse in zijn toneelstuk mogelijks op het oog had.

Helena Poelvoorde werd op 16 januari 1899 in Kanegem geboren. De zoon van de kasteelheer moet hij Romanie Van Pamel in de lente van 1898 het kind hebben verwekt.

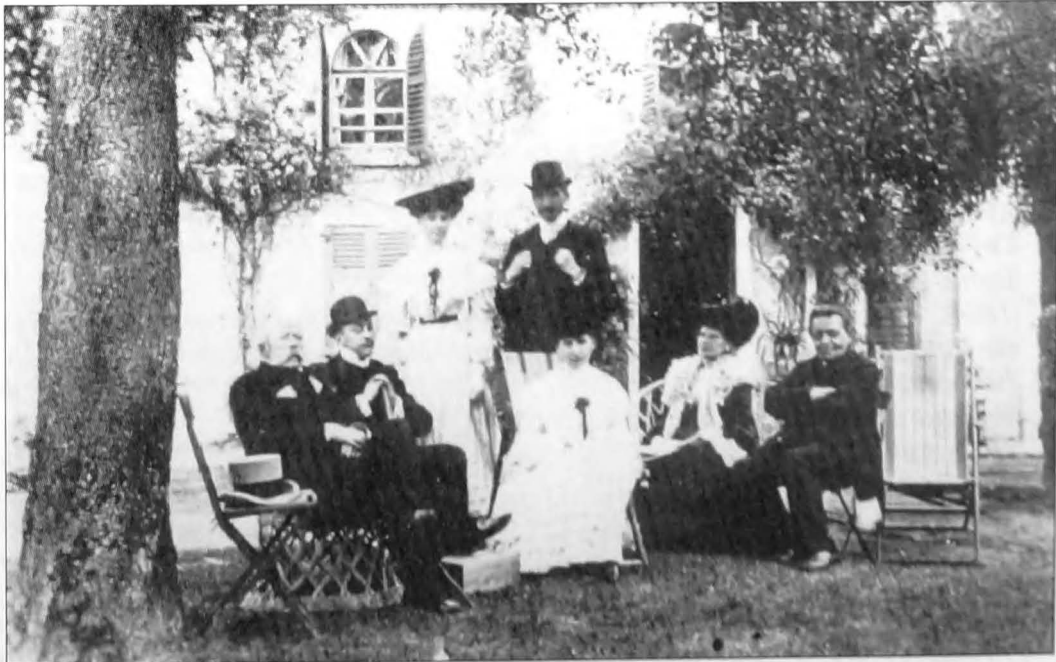
De enige jonge baronszoon van Poeke die in aanmerking kan komen, is René Pycke de Peteghem (°1865 - †1930). Zijn vader Amedée stierf in 1898, 74 jaar oud. Deze René kreeg in hetzelfde jaar 1898 juist zijn tweede kindje, Etienne. Het is weinig waarschijnlijk dat hij de verwekker van het kind van Romanie van Pamel zou zijn. Hij was uitgesproken katholiek en had weinig contact met de plaatselijke bevolking⁴.

De enige kasteelheren van Poeke die verder in aanmerking kunnen komen, zijn de heren Preud'homme d' Hailly de Nieuport. Op basis van mijn onderzoekingen over de Sint - Sebastiaansgilde en over " Het Sperreken", stelde ik vast dat C. Buysse deze adellijke familie, die tot in het jaar 1872 het kasteel van Poeke bewoonden, goed kende.

Constantin Preud'homme d' Hailly (°1807 - †1866) en zijn opvolger Alfred Preud'homme d' Hailly (°1835 - †1911) waren de laatste kasteelheren van dit geslacht die het grote kasteel hebben bewoond.

Alfred was zijn kinderloze oom Constantin in 1866 als burggraaf opgevolgd. Hij woonde tot 1872 op het groot kasteel van Poeke. Volgens de mondelinge overlevering leidde hij een vrij losbandig leven. In 1872 huwde hij een niet - adellijke dame, Sidonie Herode. Margriet Van Overbeke vertelde me dat die dame volgens haar tante, Margriet Van Pamel, de jongste dochter van boer Jan-Baptist, hoedenmaakster van beroep was. In alle geval, hij was onder zijn stand getrouwd en had in Poeke de roep een "bonmarcheur" te zijn. Het gerucht gaat dat hij zeker het familiefortuin zou hebben verkwist, indien zijn oudere zuster, Isabelle, dat niet had voorkomen. Zij liet in 1872 het voorouderlijk kasteel van Poeke verkopen om haar deel van de erfenis veilig te stellen. Met het geld liet ze achteraf voor zichzelf het "Klein Kasteelke" in de Knokstraat van Poeke bouwen. Ze is nooit gehuwd en heeft de statige herenwoning tot aan haar dood in 1897 bewoond.

Haar broer Alfred had zich na zijn huwelijk in 1872 in Schaarbeek gevestigd. Hij had twee zonen en twee dochters. De twee zonen, Georges (°1878) en Adolf (°1881) waren, naar men beweert, allebei mannen-van-de-wereld zoals hun vader. In 1898 waren ze respectievelijk 21 en 18 jaar oud. Ze woonden op dat moment in Brugge. Het is dus niet onmogelijk dat ze in dat jaar, ten gevolge van de overdracht van het huis van hun tante, vaak in Poeke verbleven. In de kadastrale legger van Poeke van 1898 (artikel 287)

De familie de Preud'homme d'Hailly

worden de twee zoons als de nieuwe wettige eigenaars vermeld⁵. Er is ook een foto bewaard van omstreeks 1900 waarop de voltallige, slijk uitgedoste familie van burggraaf Adolf voor de fotograaf poseert in de tuin van notaris Van Doorne in Poeke⁶.

Het is anderzijds ook goed mogelijk dat Romanie Van Pamel op dat moment dienstmeid was op het groot kasteel van de familie Pycke de Peteghem, want ze was toen 21 jaar.

Samengevat, de mogelijkheid bestaat dat één van de zoons van de vroegere baron de jonge Romanie heeft zwanger gemaakt. Wanneer, waar en hoe het gebeurde, wisten uiteraard alleen de betrokkenen zelf.

Eén van de zonen, Georges de Preud'homme d' Hailly, werd in 1908 zelfs gemeenteraadslid van Poeke onder het burgemeesterschap van kasteelheer René Pycke de Peteghem. De oude en de nieuwe kasteelheren leefden dus, in tegenstelling tot wat sommige oudere mensen in Poeke nog altijd beweren, niet in onmin met elkaar.

Georges en Adolf, de twee zonen van Alfred de Preud'homme d' Hailly, zijn de enige zonen van een kasteelheer van Poeke die als "mogelijkeaders" in aanmerking kunnen komen. Dat één van beiden in de zomer van 1898 Romanie van Pamel, de dienstster van het groot kasteel, echt zwanger gemaakt heeft, kunnen we alleen veronderstellen, niet bewijzen.

In alle geval, of het nu één van de jonge heren de Preud'homme d' Hailly was of iemand anders, de ongelukkige Romanie werd "met haar pakske" in Poeke achtergelaten. Haar lot zal zonder twijfel in Poeke en omstreken onderwerp van gesprek zijn geweest. We gaan ervan uit dat C. Buysse de geruchten die over haar de ronde deden, heeft opgevangen en het gegeven in zijn toneelstuk van 1903 heeft verwerkt.

Heb je er weet van hoe vader Jan-Baptist Van Pamel op de "schande" van zijn dochter heeft gereageerd?

Mijn moeder heeft me verteld dat haar moeder Romanie door haar ouders thuis buitengesmeten is omdat ze dat voorkind moest krijgen. Ze is toen zo vlug mogelijk getrouwd met haar buurjongen Alfons Poelvoorde, die drie jaar ouder was dan zij. Na het huwelijk zijn ze samen naar Kanegem verhuisd.

Wie waren die Poelvoordes?

Dat was een familie die in hetzelfde straatje als de Van Pamel in de Kontenhoek woonde. Hun huis was een tweewoonst die achter de hoeve van het gezin Van Pamel lag. De Poelvoordes waren gewone werkmensen, die gekend waren als pensjagers, want ze woonden daar dicht bij het kasteelpark. Eigenlijk was dat volk veel te gemeen in de ogen van de Van Pamel. Zoon Henricus Van Pamel was vroeger al met een dochter Poelvoorde, Marie Elodie, getrouwd. Zij was ongeveer zes jaar jonger dan haar man. Ook Henricus was thuis door vader Jan-Baptist buitengezet. De juiste reden waarom hij niet meer naar huis mocht komen, heb

ik nooit geweten. Wie weet had het ook niet met een voorkind te maken. In alle geval, enige maanden nadat mijn grootmoeder naar Kanegem verhuisd was, kwam mijn moeder Maria Helena Poelvoorde ter wereld.

Nu kon het jonge gezin, ver van de Kontenhoek, een nieuw, eigen leven beginnen?

Dat draaide anders uit. Na de geboorte kreeg Romanie een vloed en lag ze met baarmoederkoorts te bed. De dokter raadde aan het kind van de moeder weg te nemen. Het was haar oudste ongehuwde zuster, Marie Elodie Van Pamel, die zich over het kind wilde ontfermen. Zo kwam mijn moeder als jonge boreling in het ouderlijk huis van de Van Pamels terecht en is er gebleven. Ze is achteraf nooit meer naar haar ouders in Kanegem of later in Dentergem teruggekeerd. Alfons Poelvoorde en Romanie Van Pamel kregen na Maria Helena nog zes kinderen, waarvan er vier in leven zijn gebleven. Ik moet er wel bijvertellen dat mijn moeder, zolang haar moeder leefde, elk jaar naar haar vader en moeder in Kanegem en later naar Dentergem getrokken is om er te gaan nieuwjaren. Ze is ech-

Elodie Van Pamel

ter nooit meer in het ouderlijk gezin bij haar natuurlijke moeder opgenomen geworden. Integendeel. Later hebben haar ouders zelfs geprobeerd haar te onterven, maar dat is hen niet gelukt. Ik zat daar zelf voor iets tussen.

Waarom wilden ze haar onterven?

Ik weet het natuurlijk niet zeker, maar ik vermoed dat het met het vaderschap van Alfons Poelvoorde te maken had. Toen ik al een jaar of vijftien was, moest ik op vraag van mijn moeder met een papier van haar ouders uit Dentergem naar notaris Robert Verstraete in Lotenhulle gaan. Zelf durfde of wilde ze dat niet doen. Ik moest aan de notaris vragen na te gaan of haar ouders haar konden onterven. Ze had dat papier van haar ouders gekregen om het te ondertekenen. De notaris heeft haar afgeraden ooit enig papier van haar ouders te ondertekenen. In mijn ogen is dat een bewijs ervoor dat Alfons Poelvoorde niet de natuurlijke vader was. Waarom moest alleen zij zo'n papier ondertekenen om zichzelf te onterven en haar broers en zusters niet?

Je moeder Helena Poelvoorde is dus opgegroeid in het gezin van Pamel in de Kontenhoek?

Ja, omringd door vader en moeder Van Pamel en door de drie jonkheden tante Elodie (+1938), nonkel Kamiel (+1949) en nonkel Emiel (+1946). Tante Margriet (+1966) en nonkel Richard (+1941) waren omstreeks 1910 al naar Lotenhulle verhuisd om er hun nichten en kozijns, de vijf ongehuwde *jonkheden*, de kinderen Van De Moortele, in de Grote Lijkstraat van Lotenhulle in hun oude dag bij te staan. Deze kinderen Van De Moortele waren zeer katholiek. Ze hebben er het kapelletje van O.-L.-V. van Altijddurenden Bijstand laten oprichten. Na hun dood zorgde tante Margriet Van Pamel voor de kapel en nu zet ik de traditie voort.

Hoe kwam jij van uit de Kontenhoek in Lotenhulle terecht, Margriet?

Dat kwam door de kinderen Van De Moortele. Ze waren familie van de Van Pamel. Hun vader was heel zijn leven vlashandelaar in Lotenhulle geweest. De jongste, Melanie, was thuis op de boerderij gebleven. De andere kinderen waren dienstster of knecht bij rijke families in Gent en in Brugge geworden. Omstreeks 1886 gingen ze allen samen met pensioen. Ze bouwden zich samen een nieuw huis in de Grote Lijkstraat nr. 1 in Lotenhulle. In 1910 vroegen ze aan Jan-Baptist Van Pamel en zijn vrouw of hun nicht en hun kozijn, Margriet en Richard Van Pamel, naar Lotenhulle mochten komen wonen om hen in hun oude dag bij te staan. Ze hebben dat ook gedaan. Melanie, de laatste dochter Van De Moortele, stierf in 1930. Mijn nonkel Richard en tante Margriet erfden na haar dood het huis. Richard Van Pamel stierf in 1941. Acht jaar later, in 1949,

kwam tante Margriet aan mijn ouders vragen of iemand van de kinderen bij haar wilde komen inwonen. Mijn broers en zussen wilden niet, ik wel. Zo ben ik als jong meisje van negentien bij mijn tante Margriet Van Pamel in Lotenhulle beland. Ik heb haar tot aan haar laatste dag verzorgd en bijgestaan. Ze stierf in 1966.

Weet je anders nog iets speciaals over de familie Van Pamel van de Kontenhoek? Waren ze bijvoorbeeld zeer arm?

Ze waren zeker niet arm, want *boerke* Jan-Baptist Van Pamel was op het einde van zijn leven een rijk *boerke*. Dat kwam natuurlijk vooral doordat de meeste van zijn kinderen *jonggebleven* waren en spaarzaam hadden geleefd.

Waarom denkt je dan dat Cyriel Buysse uw familie Van Pamel op het oog had toen hij zijn stuk schreef? De naam Van Pamel stemt wel overeen met de naam van je overgrootvader maar dat kan zuiveruit een toeval geweest zijn. Van Pamel is een naam die in de streek frequent voorkomt. Overigens gebeurde het in die tijd wel meer dat een plattelandsmeisje een voorkind moest krijgen.

Ik zal u dat uitleggen. Mijn tante Margriet van Pamel, de jongste zuster van mijn grootmoeder Romanie, had in het begin van de jaren zestig een televisie gekocht omdat ze niet meer te voet naar de mis kon gaan. De tv stond alleen op zondagen open om naar de tv-mis te kijken. Anders nooit. Toevallig hoorde ik iemand in Lotenhulle zeggen dat er op tv een film over het gezin Van Pamel zou uitgezonden worden. Ik had het uur opgeschreven en we hebben de tv toen opengezet. Tijdens het stuk zat ze heel de tijd te *schremen*, te *schremen*. Ze knikte heel de tijd van neen. Op een bepaald moment wilde ze er niet meer voort naar kijken. Ze kon dat niet verwerken.

Misschien zat het stuk te dicht bij de waarheid?

Ja, ik heb de hele tijd gedacht dat ze er bij betrokken was, dat ze er meer van wist. Ik ben altijd nogal nieuwsgierig geweest en ik heb haar gevraagd:

“Allez, die Romanie is nu getrouwd- van-moeten. Was dat mijn meetje mis-schien?” Maar ze wilde niet antwoorden.

“Wie was het dan die dat kindeken had van de zoon van de baron?”, vroeg ik voort. Ook daarop wilde ze niet antwoorden. Ik kon het van haar niet te weten komen.

Op een andere keer zei ze me: *“Ons Romanie, dat was een slecht jong. ‘k Zal het nooit vergeten! Als de paster met de berechting kwam naar Rozeken Geeters [De Geyter] in haar huizeken, haastte ze zich om op haar knies te zitten voor Ons Heere maar 's avonds zei ze tegen moeder dat ze*

in verwachtinge was, dat ze moest trouwen. Hoe dierf ze, hoe dierf ze zich op heur knies zetten voor Ons Heere met een kind in haren buik?"

Ik antwoordde haar: "Ze had toch niets misdaan tenzij dat ze in verwachtinge was? Moest ze daarom laten van te knielen?" Ze wilde er echter met geen woord verder op ingaan. Van zodra ze peinsde dat 'k er meer over wilde uitvissen, zweeg ze erover.

Omwille van de manier waarop ze op dat toneelstuk en op mijn vragen gereageerd heeft, peins ik dat er in dat stuk van Buysse veel waarheid zit, die in onze familie altijd verzwegen is.

Die tante Margriet, welk soort mens was dat eigenlijk?

Zij was de jongste van het gezin Van Pamel. Ze was verschrikkelijk katholiek, op het kwezelachtige af. Ik vermoed dat geen enkel meisje of nonneke in Lotenhulle meer gebeden heeft dan zij in haar leven. Ze werkte nooit zonder ook te bidden. Ze was de prefecte van de Congregatie van O.-L.-V. in Lotenhulle. Dit was een vereniging van jonge meisjes en oude

Margriet Van Pamel

jonge dochters die zich op een godsvruchtige levenswandel toelieden en altijd en overal het goede voorbeeld wilden geven. Hoewel ze ooit een mooi meisje moet zijn geweest, had ze een heilige schrik van het *mansvolk*. Kwam ze op weg naar de kerk een man tegen, ze zou het eerste gereedste huis binnengevlucht zijn om hem uit de weg te gaan. Liever dan hem te moeten aanspreken. Ik heb altijd gedacht dat ze ooit eigenaardig moet gevaren hebben met mannen op 't kasteel in de tijd toen ze er diende. Ik heb dikwijls bij mezelf gepeinsd - omdat ik haar zo heb zien schreien bij het zien van *Het Gezin van Pamel*- zij herinnert zich dat en dat van de baron of van diens zoon, toen ze er meid was.

En de andere kinderen van Jan-Baptist Van Pamel?

De oudste dochter, Marie Elodie Van Pamel, nam de rol van moeder op zich nadat Henrica De Clercq in 1912 gestorven was. Mijn moeder, Helena Poelvoorde, is na haar huwelijk in 1927 bij het gezin Van Pamel ingetrouwd. Mijn ouders kregen zeven kinderen. Tante Elodie zorgde voor ons, voor het eten, voor de was enzovoort, terwijl vader en moeder op het land aan het werk waren. Als kind hebben we tante Elodie

Emiel Van Pamel

dikwijls geplaagd, maar we zagen haar heel graag. Iedere zondag gingen wij, de drie oudste meisjes, met haar naar de hoogmis in Poeke. Erna kocht ze voor ons altijd een koek bij Maria De Brouwer naast het klooster van Poeke. In 1938 stierf ze, naast ons gezeten in de kerk, aan een hartaanval. In het toneelstuk is er sprake van dat moeder Van Pamel de boreling sust terwijl de huwelijksstoet van de zoon van de kasteelheer de hoeve passeert. In werkelijkheid was het waarschijnlijk Elodie, die het schreiend kind zal getroost hebben.

Kamiel Van Pamel was een echte kwezelaar. De mensen noemden hem *buurke*. Hij ging elke morgen naar de mis en te communie. Hij was *nen specialen*. Bij het eten wilde hij nooit bij ons aan tafel zitten. Hij zat liever alleen bij het venster. Als hij op 't land meehielp, zette hij zich altijd alleen te wieden. Of hij nu wiede of aardappelen raapte, altijd was hij luidop aan het lezen [bidden]. Overal waar er iets te doen was wat de kerk aanging, daar was hij present.

Nonkel Richard Van Pamel, die in Lotenhulle woonde, was niet zo kwezelachtig. Hij was wel lid van alle christelijke bonden en congregaties van de parochie. Hij was een braaf, eenvoudig ventje, dat zich graag met zijn beesten, vooral met zijn schapen, bezighield.

Het best kende ik nonkel Mielke Van Pamel met zijn bult. In het ovenmuur kon hij urenlang over vroeger vertellen. Hij zong graag liedjes en kon de geluiden van veel vogelsoorten (zevenfluiters, leeuweriken, zwalmkes, vinken, mezekes) nabootsen. Hij was ook zeer slim. Waar hij zijn geleerdheid opgedaan heeft, heb ik nooit geweten. Hij was geabonneerd op het weekblad *Het getrouwe Maldegem*. Hij schreef veel brieven voor mensen die zelf niet konden schrijven. Ik peins dat hij zich daarvoor liet betalen. Hij las ook de brieven voor aan mensen die zelf niet konden lezen. Hij heeft me dikwijls het verhaal verteld van de brieven die nonkel Désiré Poelvoorde naar zijn Rozeke schreef. Désiré Poelvoorde, een van de broers van mijn grootvader. Al de kinderen Poelvoorde, broers en zussen, zijn naar Amerika getrokken. Bij zijn vertrek had Désiré Poelvoorde zijn horloge in pand gegeven aan een zeker Rozeken waarmee hij verkering had. Ze zou het horloge bewaren tot wanneer hij uit Amerika terugkeerde om met haar te trouwen. Hij schreef ontelbare brieven vanuit Amerika naar zijn Rozeken, dat zelf niet kon lezen. Mielken las haar die brieven voor. Toen Désiré uiteindelijk weer kwam, was zijn Rozeken met iemand anders getrouwd. Hij is later in het West-Vlaamse Rekkem bij een boer gaan werken. Hij is nooit meer getrouwd. Voor zover ik weet, zijn de andere kinderen Poelvoorde in Amerika gebleven, ofwel omdat ze het daar beter hadden, ofwel omdat ze te arm waren om weer te keren.

Wie Margriet Van Overbeke hoort praten over de gezinnen van haar grootouders, de Van Pamels en de Poelvoordes, kan zich goed inbeelden dat C. Buysse de grondstof voor zijn toneelstuk "Het Gezin Van Pamel" uit het leven kon grijpen. Wetend dat hij - als lid van de hoogschuttersgilde Sint-Sebastiaan goed thuis was in Poeke, mogen we ervan uitgaan dat het niet onmogelijk is dat hij de inspiratie voor zijn toneelstuk gehaald heeft uit wat er in het gezin van Jan-Baptist Van Pamel ooit is voorgevallen.

We mogen er echter ook van uitgaan dat hij als kunstenaar de oorspronkelijke werkelijkheid naar zijn hand heeft gezet. Zonder twijfel heeft hij de oorspronkelijke personen (bvb. Romanie), plaatsen (bvb. de hoeve in de Kontenhoek) en omstandigheden (het hebben van een voorkind, de trek naar Amerika, het pensjagen, de kwezelarij) tot een eigen kunstmatige werkelijkheid, de theaterwerkelijkheid, heeft omgevormd.

Hogerop verklaarden we al dat hij dat waarschijnlijk deed om zichzelf, zijn informanten en - wie weet - de betrokkenen geen last te bezorgen met het publiek maken van hun privé-leven.

Toch geloof ik dat de belangrijkste reden waarom hij de historische waarheid vervormde, met zijn kunstenaarsschap samenhang. Als kunstenaar had C. Buysse de vrijheid om zijn oorspronkelijk bronnenmateriaal te bewerken, om er een nieuwe, indringender werkelijkheid mee op te bouwen. Die nieuwe, artistieke werkelijkheid was voor hem veel belangrijker dan de historische, oorspronkelijke werkelijkheid. Hij was op de eerste plaats schrijver, geen heemkundige of historicus.

Dit neemt niet weg dat wij, heemkundigen, op onze beurt vrijuit naar Buysse's mogelijke bronnen, naar de waarheid achter Buysse's fictie op zoek kunnen gaan.

Keerde C. Buysse immers zelf de rollen niet om toen hij in 1921 één van zijn verhalenbundels de titel "Zoals het was..." meegaf?

NOTEN

1. C. BUYSSE, *Het Gezin Van Pamel*, Antwerpen-Amsterdam, 1986.
2. A. STROBBE, *De St.- Sebastiaangilde in Poeke en Lotenhulle*, Nevele, 1990.
A. STROBBE, *Lotenhulle in het werk van Cyriel Buysse*, in DF-Spiegel Davidsfonds Lotenhulle - Poeke, jg. 15, nr. 2.
3. De familie Jan-Baptist Van Pamel: vereenvoudigde voorstelling .
- Ouders: J.B. Van Pamel (° Lotenhulle 1831 - + Ruiselede 1922) gehuwd met Henrica De Clercq (° Ruiselede 1844 - + Ruiselede 1912)
- Kinderen: Maria Elodie (1868 - 1938), August (1869 - 1960), Kamiel (1872 - 1949), Henricus (1873 - 1951), Richard (1875 - 1941), Maria Romanie (1877 - 1950), Emliel (1878 - 1946) en Maria Margaretha (1886 - 1966).
- Kleinkind: Helena Poelvoorde (1899 - 1958), kind van Alfons Poelvoorde (1874 - 1956) en Maria Romanie Van Pamel (1877 - 1950)
- Achterkleinkind: Margriet Van Overbeke (1929 -), kind van Octaaf Van Overbeke (1895 - 1980) en Helena Poelvoorde (1899 - 1958).
4. I. HOSTE en L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Poeke*, Aalter , 1985, p. 265-267 (met vereenvoudigde stamboom).
5. I. HOSTE en L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Poeke*, Aalter , 1985, p. 259 (met vereenvoudigde stamboom familie de Preud'homme d'Hailly).
6. IDEM, p. 376.

PIUS RYFFRANCK

JOURNALIST EN FILOSOOF

Paul VAN DE WOESTIJNE

1. BIOGRAFIE

DE FAMILIE RYFFRANCK

Pius Ryffranck stamt uit een Eeklose brouwersfamilie. Zijn betovergrootvader Bernard Ryffranck, een koopman uit Sint-Laureins, maakte in Eeklo fortuin als brouwer en molenaar en was meermaals schepen en burgemeester.

De Ryffrancks waren vruchtbaar, drie opeenvolgende generaties zetten elk meer dan tien kinderen op de wereld. In de jaren twintig en dertig van de 19e eeuw was de familie Ryffranck notoir patriot, nadien conservatief (*conservateurs*) en ultramontaans. Ze wogen zwaar op de Eeklose politiek.

Pius' grootvader, Serafien, was een volle neef van burgemeester Karel Francies (de latere Ridder) Stroo. Zijn grootoom (broer van zijn grootmoeder) Carlotje (Karel Bernard) Temmerman, jarenlang het boegbeeld van de katholieken in Eeklo, was jaren lang schepen en enkele jaren burgemeester. Veel leden en verwanten van de familie Ryffranck, Temmerman en Van Hoorebeke bekleedden belangrijke functies in het parochiale leven en in de katholieke partij.

Zijn vader, Francies Louis, was het achtste kind (zevende zoon) van Serafien Ryffranck, brouwer in de Boelare 5.¹ (Francies) Louis (°1831) had tien broers: Serafien (°1819) werd notaris in Deinze, Desiré (°1820) was winkelier in Tielt en werd later redacteur van De Eecloonaar, Charles Louis (°1822) was *schrijver*, klerk dus, Hyppolite (°1824) en Eduard (°1828) werden hierbrouwers in het ouderlijk bedrijf, Eduard later ook boekdrukker. August (°1830) werd drukker en nam in 1849 De Eecloonaar van de Tieltse drukker Louis Horta over, maar eindigde bankroet in Londen. Pieter Jacob (°1833) was hierbrouwer en drukker en tot zijn overlijden in 1914 (mede-)uitgever van De Eecloonaar.² Gustaaf (°1834) was achtereenvolgens hierbrouwer, schrijver, boekdrukker, winkelier, verzekeraar en uitgever van De Vaderlander, een Eekloos ultramontaans weekblad. Engelbert (°1836) was boekdrukker en de jongste Ryffranck, Jules (°1844), nam de brouwerij over.

Tot hij in 1859 met Marie Melanie Van Hoorebeke trouwde, was Francies Louis, gewoonlijk Louis genoemd, thuis bierbrouwer en ook drukker, zoals bijna al zijn broers. Zijn bruid was een dochter uit het tweede huwelijk van *huidvetter* (leerlooiër) Jan Baptist Van Hoorebeke met Eugenia Joanna Temmerman, een van de dochters van Karel Anselm Temmerman, koster en stamvader van de Temmermans in Eeklo.³

Louis Ryffranck ging inwonen bij zijn schoonouders in de Kerkstraat 74, waar hij als *bijzonderen* stond ingeschreven, vermoedelijk werkte hij in de leerlooierij van zijn schoonvader.⁴ Daar werd Pius Petrus Joannes op twee mei 1860 geboren. Nadien volgden nog drie dochters Pia Maria, Lima en Proba. In 1866 stond Louis Ryffranck geregistreerd als winkelier eerst in de Cocquytstraat 16 en vanaf november 1879 als winkelier en broodbakker in de Boelare 41.⁵ Eind 1885 verhuisde hij als kruidenier en handelaar in huiden naar de Spriet, nu Ledeganckplein 2, "In de Valk", waar hij in 1902 overleed.⁶

Pius Ryffrancks vader was niet alleen actief in het socio-culturele leven als (bestuurs)lid van enkele duivenverenigingen zoals De Blauwe Duif (1850), Leopold II (1866), De Meetjeslanders, Vooruit (1868) en D'eerste thuis, de Beste (1877), maar ook in de Katholieke Kring.⁷ In december 1875 deed Louis Ryffranck, *bakker te Eekloo*, publiek eerherstel aan (Karel Francies?) De Greve. Had hij De Greve belasterd in een vlugschrift of een verkiezingspamflet van oktober 1875?⁸

JEUGD

Pius Ryffranck ging naar de bewaarschool bij *masoeur d'Alcantara in de dreef der Zusters van Liefde*.⁹ Na enkele jaren lager onderwijs in de stadsschool, de enige jongensschool in die tijd, ging hij in 1868, naar 't klein klaske, het vierde voorbereidende jaar van het Sint-Vincentius-college. Die klassen, de *préparatoires*, werden toen gegeven door de Broeders van Barmhartigheid uit Ronse.¹⁰ Het middelbaar onderwijs was toen nog niet vervlaamst in *den tijd dat alles in het Fransch werd gedoceerd, tot de Vlaamsche letterkunde toe*.¹¹ Zijn collegejaren hebben een beslissende invloed op Ryffranck gehad en een enorme indruk nagelaten op zijn verdere leven.¹² Met erkentelijkheid en weemoed dacht hij vaak terug aan die tijd en de mensen, leraars en medeleerlingen, die hij daar had leren kennen. Zijn leven lang zou hij het katholiek onderwijs en het Sint-Vincentiuscollege in het bijzonder, hartstochtelijk verdedigen.

In de 'humaniora' (*les humanités*) muntte Pius Ryffranck uit door zijn muzikaal en literair talent. Reeds als 12-jarige knaap zond hij geregeld bijdragen naar De Werkman, het pas opgerichte Aalsterse weekblad van Pieter Daens, dat bij de zusters De Decker in de Brugschestraat (Koning Albertstraat) te koop was.¹³ Wellicht is de latere journalist schatplichtig aan de eenvoudige, narratieve taal van Pieter Daens.

In 1878, als leerling in de poësis, het vijfde leerjaar van het secundair onderwijs, schreef hij voor de prijsuitreiking zowel de tekst als de muziek

van het muzikale drama *Crime et Châtiment* en het jaar daarop *Le retour du Croisé*, door ons zelf als student van *Rethorica*, samengesteld, en verbeterd door onzen leeraar, e.h. Bonner, ... Wij voelden ons op dien dag fier al een katje en dachten dat de wereld aan ons was.¹⁴

Muziek had hij thuis en in het College geleerd van zijn maternele grootoom Eduard Temmerman, koster in de Sint-Vincentiuskerk, die hij als organist vaak verving.¹⁵ De ongehuwde koster woonde met zijn zus in de Kerkstraat 3, het huis voorbij de dekenij. Volgens familieoverlevering werd de jonge Pius daar gekweekt. In de buurt, aan de overkant, in nummer 14, woonden toen zijn grootouders J.-B. Van Hoorebeke-Temmerman.¹⁶

Na zijn middelbaar onderwijs volgde Pius Ryffranck enkele jaren notenleer en piano aan het Gentse Conservatorium - hij reed er met de fiets naartoe - en haalde in 1880 een eerste prijs voor harmonie.¹⁷ Vanaf 1879-1880 volgde hij Eduard Temmerman op als muziekleraar (notenleer en piano) in het College. Vermoedelijk gaf hij ook privé-pianoles en bereidde hij zich voor om zijn grootoom als koster-organist op te volgen na diens pensionering.

Pius Ryffranck was een getalenteerd musicus, hij zou heel zijn leven actief blijven als uitvoerend muzikant en was betrokken bij alle grote muzikale evenementen in het laatste kwart van de 19e en het eerste kwart van de 20e eeuw. Later beroemde hij er zich op dat hij wel honderd keren het pianoconcerto in sol mineur van Mendelssohn uitgevoerd had.¹⁸ Hij componeerde ook klaviermuziek, o.m. *Gaieté*, een polkamazurka (opgedragen aan zijn grootoom) en *Marche Nuptiale*, allebei uit-

BIJ VERANDERING VAN WOONST

In de "Valk"

L. RYFFRANCK-VAN HOOREBEKE

Eecloo, Botermarkt.

Groot magazijn van Lijnwaden, Likeuren, Kruidenierswaren, Engelschen Dessert, Bougiën, Zeepen, Borstels, Koorden, enz. enz.

Vriendelijke Aanbeveling.

Woensdag 27 September 1882	N ^o 305	Vierde jaar.
Een nummer 5 centimes. <h1 style="margin: 0;">De Vaderlander</h1> Een nummer 6 centimes	<h2 style="margin: 0;">KATHOLIEK BLAD VAN EEKLOO</h2>	
Godsdienst en Moedertaal verschijnende 's Woensdags & 's Zaterdags.		De Staat buiten de School
Men abonneert zich bij Gustaaf Ryffranck-De Baecker & Comp., Rechterlijke aankondigingen 2 frs. per regel. — Abonnement 15 fr. per jaar, per groote Markt, 43, te Eekloo en in al de pastkantoren. — Aankondigingen 15 centimes 6 maanden fr. 2-250. Voor Holland 7 fr. — Alle maededeelingen franco te zenden		

gegeven in 1883.¹⁹ Als toekomstige koster-organist aan de Sint-Vincentiuskerk was hij lid van de kostervereniging voor de dekenij Eeklo en gaf hij les aan minder getalenteerde organisten uit het Meetjesland.²⁰

SCHOOLSTRIJD

In 1878 verdeelde de schoolstrijd de katholieke partij in Eeklo. De gematigde katholieken (Eduard Neelemans, Carlo Temmerman, Desiré en Henri Van Hoorebeke) streefden naar verzoening tussen de kerk en de liberale staat, de regering Frère-Orban. De klerikalen of ultramontanen (Philip Alfons De Wachter, Aloïs Roegiers en Theofiel Goethals) verwierpen de beginselen van de Franse Revolutie en ijverden voor het herstel van de oude maatschappelijke structuren en de restauratie van de katholieke staat. Ze waren tegen de scheiding tussen Kerk en staat, tegen de vrijheid van godsdienst en ze wilden het openbare leven, ook het verenigingsleven, in hun greep krijgen. Toen die militante ultramontanen het gematigde weekblad De Eecloonaar niet in handen konden krijgen, stichtten ze eind 1878 een nieuw weekblad, De Vaderlander, gedrukt op de snelpers van Gustaaf Ryffranck op de Markt. Het blad was eigenlijk het orgaan van de Katholieke Kring met de ambitieuze, reactionaire (latere burgemeester) Philip Alfons De Wachter op kop. Hun leuze was Voor godsdienst, taal en vaderland. De redactie van De Vaderlander, o.m. Jan Speltinckx, redacteur van het Gentse Fondsenblad, de Waarschootse priester (latere kanunnik) Daugimont en de jonge Pius Ryffranck, maakte het nogal bont en de uitgevers, Louis en Gustaaf Ryffranck, werden meermaals veroordeeld wegens laster en eerroof aan het adres van de Eeklose liberalen.²¹ Zo schreef De Vaderlander *dat het vleesch der liberalen oostersch, dat hun brood verbrand, hun bier vaatsch was, enz.*²²

De schoolstrijd in Eeklo verdeelde ook de familie Ryffranck. Aan de gematigde kant stonden Desiré, Eduard en Pieter Ryffranck, uitgevers van De Eecloonaar, aan de klerikale kant Louis en Gustaaf Ryffranck, uitgevers van De Vaderlander.

De pas afgestudeerde Pius Ryffranck was erg actief in de schoolstrijd tegen de onderwijswet van minister Van Humbeeck die in de gemeentescholen het godsdienstonderricht enkel na de schooluren toeliet. In augustus 1879 werd de lokale afdeling van de Katholieke Schoolpenning opgericht, die geld inzamelde voor de oprichting van "vrije" katholieke scholen. Pius Ryffranck werd er de eerste secretaris van, Victor Roegiers de eerste voorzitter. Zijn vrienden Ghislain Van De Maele en Philibert Van Hoorebeke waren bestuursleden.²³

In het klerikale weekblad *De Vaderlander* publiceerde Pius Ryffranck zijn eerste politieke commentaren en uit het Frans vertaalde feuilletons.²⁴ Als overmoedig journalist en politiek ideoloog schreef hij nogal bitsige artikels tegen de liberalen.²⁵ Hij zou gaandeweg meer invloed krijgen in de redactie van *De Vaderlander*.

In het begin van de jaren tachtig was hij gewikkeld in een polemiek over de evenredige vertegenwoordiging met zijn oud-leraar, e.h. Hector Bonner, die in *Gazette van Eecloo* de standpunten van Woeste tegen de evenredige vertegenwoordiging verdedigde.²⁶

De Eeklose afdeling van de Katholieke Schoolpenning in 1881. Daar smeedde Pius Ryffranck met een aantal medestanders vriendschap voor het leven.

1e rij, v.l.n.r. Pieter Thienpondt, Victor Roegiers, onderpastoor Van Mol, Pius Ryffranck en Aloys Van Zandycke.

2e rij, v.l.n.r. ; Emiel De Baets, Ghislain Van De Maele, Philibert Van Hoorebeke, M. Baels en Serafien Bekaert.

IN ZAKEN

In 1881, vermoedelijk na zijn tweede jaar Conservatorium, kwam Pius Ryffranck erachter dat hij met muziek en journalistiek zijn leven en vooral zijn portemonnee niet (genoeg) kon vullen. Hij werd bediende bij de *Agence der Nationale Bank van België* in Eeklo, discontokantoor dat in 1872 werd opgericht en werd geleid door Jozef De Scheppere en August Engels.²⁷ Daar leerde hij de knepen van het vak in de economische en financiële wereld.

De inwijding van het vaandel van de schoolpenning leidde in 1881 tot een scheuring in de stadsharmonie Sint-Cecilia. De meeste katholieke leden werden lid van de pas opgerichte *Fanfaren van de Schoolpenning of Katholieke Fanfaren*, vanaf 1882 *Amicitia* genoemd. Ook hier waren Victor Roegiers en de jonge Ryffranck de eerste voorzitter en secretaris.²⁸ Pius Ryffranck zou gedurende decennia een drijvende kracht achter de harmonie blijven als secretaris-penningmeester (1881/1883 tot einde van de jaren negentig), dirigent (1886-1897), bestuurslid (1881-1929) en ondervoorzitter (1918-1929). Hij zou heel zijn leven het woord voeren op de ceciliavieringen en zo de belangrijkste chroniqueur van de eerste vijftig jaar van harmonie *Amicitia* worden.

In 1883 werd Pius Ryffranck in de bestuurscommissie van de Muziekschool tot (bezoldigd) secretaris-ontvanger verkozen. Hij bleef het tot 1922 en was de feitelijke directeur van de school, zowel door zijn administratieve als door zijn artistieke inbreng. De leden van de bestuurscommissie werden niet alleen om hun muzikale expertise verkozen, maar ook om hun bereidheid de katholieke politiek te dienen. Ontelbare malen trad hij op als solist op de piano of als begeleider.²⁹ Meermaals dirigeerde hij koren en orkesten, zowel binnen als buiten de Sint-Vincentiuskerk.

Toen in 1894 de katholieke symfonie *Wij Willen* werd opgericht, stond Pius Ryffranck mee aan de wieg en hij bleef er jarenlang bestuurslid van. Katholieke verenigingen deden nooit tevergeefs een beroep op hem om mee te werken aan een uitvoering of een voorstelling, hij speelde toneel, dirigeerde, soleerde, componeerde en begeleidde.³⁰

Pius Ryffranck zette zich volledig in voor de katholieke zaak. In het verenigingsleven probeerde hij de invloed van de katholieken en van de clericus te vergroten. In 1884 gaf hij les aan de, uiteraard katholieke, bekwaamheidskiesers die na een geslaagde proef met een stem meer in de kiezerslijst werden opgenomen.

Hij speelde een belangrijke rol in de katholieke partij en in de Katholieke Kring die in 1883 verhuisde naar De Gouden Leeuw op de Markt. Bijna heel zijn leven was hij bestuurslid van het Katholiek Verbond en van de Katholieke Kring en vanaf de oprichting was hij secretaris van de NV De Gouden Leeuw, waarvan hij aandelen bezat.

De herinrichting van de Burgerwacht in 1887 leidde tot snedige penningtwisten tussen de katholieken en de liberalen. De officieren werden verkozen door de leden van de Burgerwacht en de katholieken vreesden aan het kortste eind te zullen trekken. Pius Ryffranck verweet in De

Vaderlander zijn oom Desiré Ryfffranck, redacteur van De Eecloonaar, aan liberale propaganda te doen. Daarop gaf die zijn neefje, voor wie *het beter was zich in de schaduw te stellen en zich liever op muzikaal gebied te verbeteren*, de goede raad de spreuk van vadertje Cats indachtig te zijn:

*Hoe hooger Apen klimmen willen
Hoe meer ziet men hun naakte billen.*³¹

Ja, repliceerde De Vaderlander, ook met een vers van Cats:

*Om de minne van de smeer,
likt de kat de kandeleer.*

Pius Ryfffranck was kandidaat-officier en werd verkozen tot luitenant-kwartiermeester. Hij leidde in de jaren negentig van de 19e en het begin van de 20e eeuw de muziekkapel van de Burgerwacht, samengesteld uit muzikanten van de vier Eeklose harmonieën en fanfares. Ze traden ook met succes op buiten Eeklo.

Als journalist maakte Pius Ryfffranck blijkbaar grote indruk op de drie jaar jongere Victor De Lille, die hem *de voedstervader van 't Getrouwe* noemde.³² Als muzikleraar had Ryfffranck zijn Maldegemse leerling in het Sint-Vincentiuscollege leren kennen en in juli 1888 hielp hij hem bij het opstarten van 't Getrouwe Maldeghem, dat gedurende zes maanden in Eeklo werd gedrukt bij Gustaaf Ryfffranck-De Backer, drukker van De Vaderlander.³³ Het waren vooral Ryfffrancks directe stijl, zijn snedige pen, zijn klare taal, zijn ongezouten en volkse aanpak, die De Lille aanspraken en die de essentie vormden van zijn latere succes.

PIUS RYFFFRANCK EN COMPAGNIE

Materieel deed Pius Ryfffranck het niet slecht. Hij had een inkomen als muzikleraar, bediende in de Nationale Bank, secretaris van de muziekschool en verzekeringsmakelaar. In 1885 kocht hij van de erven Charles De Vliegheer een welgelegen (handels)huis van 250 m² op de Botermarkt nummer 2, het huis In de Valk, waar zijn ouders hun kruidenierszaak overbrachten.³⁴

Vanaf 1887 was Pius Ryfffranck in het ouderlijk huis op de Spriet ook actief als verzekeraar voor o.m. de maatschappijen The Gresham en Germania.

GERMANIA

(— van Stettin, Deutschland —)

De machtigste en voordeeligste maatschappij op het leven.

Voor alle inlichtingen zich te wenden tot Pius
RYFFFRANCK, Hoofdagent, Eecloo, Spriet.

THE GRESHAM
Verzekeringen op het leven en lijfrenten
Voor alle inlichtingen wendde men zich bij Pius
RYFFRANCK, agent der maatschappij, Eekloo, Spriet.

De Eecloonaar 39 (1887), 1979 (16 januari)

In februari 1889 nam hij ontslag al hoofdbediende van de Nationale Bank. Hij richtte met (Karel) August Pattyn, rentenier en grondeigenaar, voor zes jaar een vennootschap op voor de uitbating van een wisselkantoor en de oprichting van een Vlaams fondsblad.

De West-Vlaming August Pattyn, getrouwd met Marie Louise Steyaert uit een gegoede Eeklose familie, was een uitstekend muzikant (fluit) en lid (later voorzitter) van de bestuurscommissie van de Eeklose muziekschool, waarvan Ryffranck secretaris-ontvanger was.³⁵ De vennoten kenden elkaar vrij goed. Pattyns enige zoon, Edgard, die priester werd, was zijn leven lang een goede vriend van Pius Ryffranck en werkte af en toe mee aan diens weekbladen.

De oprichting van een wissel- en effectenkantoor in Eekloo was niet zonder risico, want de concurrentie was groot vanwege drie andere banken: die van Eduard Neelemans, Goethals-Van Doorne en Victor Roegiers-Van der Hofstadt.

Het wisselkantoor was vanaf 15 maart 1889 gevestigd in de Kerkstraat 23 onder de naam *Pius Ryffranck & Compagnie, wisselagenten en fondsenverhandelaars*. Hij moet toen ook gedacht hebben dat hij op financieel gebied deskundig genoeg was om anderen van advies te kunnen dienen. Vanaf juni 1889 gaf hij met de hulp van W. Vogel en van Grosjean en Co. in Brussel een financieel zondagsblad uit onder de titel *De Beurs, eenig Vlaamsch wekelijksch fondsblad voor België*. Het werd eveneens door zijn oom Gustaaf Ryffranck gedrukt.³⁶

*Dit blad vult eene groote leemte aan in de Vlaamsche drukpers, en zal onder opzicht van volledigheid der inlichtingen, niets te wenschen overlaten.*³⁷

POLITIEK

Pius Ryffranck had ook politieke ambities. Hij werd in 1887 nipt niet in de gemeenteraad verkozen, maar was eerste opvolger. Het was in die tijd heel erg ongewoon dat zulke jonge turken op de lijst kwamen. Victor Roegiers, zijn medestander in de schoolstrijd, nochtans vijf jaar ouder, kreeg pas in 1899 een verkiesbare plaats.

Op 22 november 1890 volgde Pius Ryffranck vrederechter Aimé Euerard in de gemeenteraad op, verkozen als vertegenwoordiger van de

BEKENDMAKINGOpen den 15^{en} Maart 1889**WISSELKANTOOR****PIUS RYFFRANCK en Cie***Kerkstraat, N° 23, rechtover de dekenij***EKKLOO**

Na gedurende meer dan 8 jaren hoofdbediende geweest te zijn in de Agencie der Nationale Bank te Eekloo, en er het onbepaald vertrouwen mijner Oversten genoten te hebben, heb ik de eer het achtbaar publiek ter kennis te brengen dat ik, gezamenlijk met M. PATTYN-STEYAERT, grondeigenaar, dezer stad, *met 15 maart aanstaande*, te Eekloo, Kerkstraat, n° 23, onder de firma :

Pius Ryffranck & Cie

een kantoor zal openen voor : A/ het aan- en verkoopen, aan de gebruikelijke voorwaarden, van alle belgische en vreemde fondsen; B/ het uitwisselen van alle munten; C/ het aan- en verkoopen van alle vreemd bankpapier; D/ het uitbetalen van alle intrestbriefjes; E/ het kosteloos inschrijven en het storten op alle leeningen; F/ het inkasseeren van alle uitgelotte titels; G/ het kosteloos verleenen van alle inlichtingen aangaande de fondsenmarkt, het kosteloos nazicht van alle trekkingen, enz., enz.

Wij zullen ons behartigen iedereen's volle vertrouwen waardig te worden : 1° door eene zorgvuldige en spoedige bediening; 2° door eene trouwe en geheime behandeling en 3° door zeer voordeelige prijzen, zoodat men er geen belang meer zal bij hebben zijne orders in steden van meerderen rang te bestellen.

Ons aan de welwillende gunst van het geëerd publiek aanbevelend, noemen wij ons met hoogachting.

*Zijne Dw. D^{rs},***PIUS RYFFRANCK & Cie.**

Eekloo, 1 Maart 1889.

Bureel open alle dagen — zon- en hoogdagen uitgezonderd — van 9 uren 's morgens tot 's middags, en van 2 tot 4 uren 's namiddags.

Met 30 Juni 1889 verschenen :

DE BEURS

Eenig Vlaamsch wekelijksch fondsenblad voor België
UITSLUITELIJK DER FINANCIËN TOEGEWIJD
aan **3 fr.** 's jaars voor BELGIË en **4 fr.** voor HOLLAND

Dit blad vult eene groote leemte aan in de Vlaamsche
drukkers, en zal onder opzicht van volledigheid der inlichtingen, niets te wenschen overlaten.

Bureelen : EEKLOO, PIUS RYFFRANCK & Co, Kerkstraat, 23; BRUSSEL, GROSJEAN & Co, Aaspachlaan, 101.

Proefnummers gratis op aanvraag

Men schrift in beide hierboven aangewezen bureelen in, alsmede in alle postkantoren, te rekenen met 1re van iedere maand.

Gazette van Eecloo en het District 23 (1889), 1134 (7 juli).

Katholieke Kring. Hij was vooral actief op het gebied van financiën, onderwijs en sociale zaken. Als financier was hij gewonnen voor een voorzichtig en zuinig stadsbeleid, want het was tenslotte de burgerij, waartoe hij en zijn klanten behoorden, die het gelag betaalde. Hij pleitte voor de vermindering en uiteindelijke afschaffing van de hoofdelijke omslag, een stedelijke belasting op het vermoedelijk vermogen, waarmee buitengewone uitgaven en tekorten werden betaald, en voor de vervanging ervan door leningen.³⁸

In de stadhuiskwestie, die sfinal pas in de jaren dertig van de volgende eeuw werd beslecht met het besluit te restaureren, was hij voor de afbraak van het oude, vervallen stadhuis en het bouwen van een nieuw stadhuis op dezelfde plaats.

Nadat de rijkswacht de kazerne in de Stationsstraat verlaten had om haar intrek te nemen in de Kaaistraat, werd in de gemeenteraad Ryffrancks voorstel aangenomen om daar het vredegerecht met onderkomen voor de Burgerwacht te bouwen.³⁹

Het ondersteunen van behoeftigen beet in periodes van werkloosheid een heel stuk uit de begroting van een stadje als Eeklo en dus boog Pius Ryffranck zich over het probleem van de armenzorg. Hij maakte in 1894 een studie over de Eeklose behoeftigen en bedelaars, voor wie hij een reglement opstelde.⁴⁰ Hij maakte daarin een onderscheid tussen echte

en *stielbedrijvende* bedelaars. Hij verzette zich tegen de oprichting van een stedelijke "adultenschool", omdat er een vrije bestond en pleitte voor de oprichting van een weefschool om werkloze wevers bij te scholen.

HET WELZIJN VAN EEKLOO EN VAN HET DISTRIKT

Op het einde van de jaren tachtig was de schoolstrijd gestreden. Nationaal zaten de katholieken weer stevig in het zadel en in Eeklo had P.A. De Wachter de gematigde Neelemans van de burgemeesterszetel verdreven. De Vaderlander had zijn bestaansrecht als orgaan van de schoolpenning en van de ultramontanen verloren. In oktober 1890 nam Pius Ryffranck De Vaderlander van zijn vader Louis en zijn oom Gustaaf over en veranderde de titel in Het Welzijn van Eekloo en van het Distrikt, gedrukt op de persen van Gustaaf Ryffranck en uitgegeven door de vrijwel onbekende Kamiel De Vos. Vooral tijdens verkiezingscampagnes bleef het blad de spreekbuis van de Eeklose Katholieke Kring.

Het Welzijn van Eekloo had het voortdurend aan de stok met het liberale weekblad De Stad Eecloo en vice versa. In 1891 steunde De Stad Eecloo de Eeklose bakkers in hun strijd tegen de dumpingprijzen van de coöperatieve bakkerij Volksbelang van de christen-democraten en tegen Gustaaf Ryffranck die dat brood verkocht. *Dit verwekte toen ter tijd een heel leven in de stad; al de bakkers aanzagen zich als geruïneerd. Ze bestaan nog.*⁴¹ Het liberale blad riep zijn lezers op geen zaken te doen met Pius Ryffranck, net zoals De Vaderlander tijdens de schoolstrijd de katholieken had afgeraden bij liberalen te kopen.⁴² Na een klacht van Ryffranck werd De Stad Eecloo veroordeeld wegens laster en eerroof. Pius Ryffranck verklaarde voortaan af te zullen zien van verdere medewerking aan Het Welzijn, maar daarvan kwam natuurlijk niets in huis. Hij voelde altijd de drang zijn mening over belangrijke en minder belangrijke problemen bekend te maken en te publiceren.

Pius Ryffranck en Cie

WISSELAARS EN FONDSENHANDELAARS

Eekloo, Kerkstraat, 23, (rechtover de dekenij)

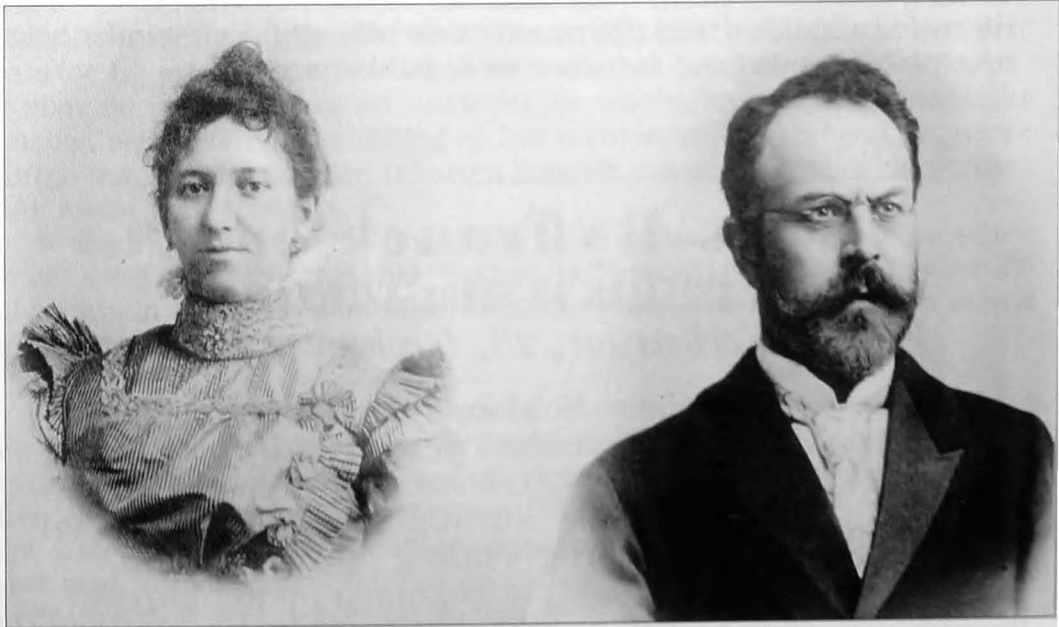
Agenten voor Eekloo van het BELGISCH GRONDKREDIET (anders gezegd de *Hypotheekkas van Brussel*) voor het leenen op hypotheek aan 4 % met jaarlijksche kortingen of annuïteiten, en aan 4 1/2 % met terugbetaling op vast tijdstip.

Nadere inlichtingen te bekomen op het bureau.

Het Welzijn van Eekloo en het Distrikt kende niet de groei die Pius Ryffranck ervan verwacht had. Het had nooit meer dan enkele honderden abonnees, veel minder dan respectievelijk *De Eecloonaar* (circa 1400) en *Gazette van Eecloo* (circa 1000), en ondertussen waren er in Eekloo nog kapers op de kust gekomen. De Stad Eecloo was uitgegroeid tot een volwaardig weekblad en de Eeklose christen-democratische arbeidersbeweging had sedert 1895 haar eigen weekblad *Recht voor Allen*. Dat maakte één liberaal en vier katholieke weekbladen voor een paar duizend lezers en dat vond Pius Ryffranck van het goeie te veel. Hij wilde schrijven voor en gelezen worden door een ruimer publiek, een concentratie drong zich op.

HUWELIJK

Op 17 april 1893 huwde Pius Ryffranck, journalist, muzikleraar, wisselagent en verzekeraar, in Brugge met Marthe Thérèse Alphonsine d'Hooghe, dochter van een Brugs arts. Het echtpaar ging wonen in de Kerkstraat en kreeg tien kinderen, waarvan er acht volwassen werden: Maria Pia (°1894), Jacques (°1895), Simonne (°1897), Rose Anne (°1898), Ignaas (1899-1899), Jozef (°1900), Jan Edgard (1901-1902), Jan Baptist (°1903), Cecile (°1905) en Godelieve (°1910).⁴³ Vrouw Ryffranck die haar man in de zaak hielp, kon voor haar huishouding op de hulp van twee inwonende meiden rekenen. De achttienjarige Elisa Pattyn uit Oosteekloo

Martha d'Hooghe

Pius Ryffranck

kwam in 1893 in dienst van de familie en bleef er bijna heel haar leven, tot in 1937, inwonen.⁴⁴

De kinderen kregen een tweetalige opvoeding. Hun moeder was Franstalig en hun vader was een gematigd vlaamsgezinde. Wars van alle extremisme, was Pius Ryfffranck een minimalist, een flamingant die opkwam voor de rechten van het Nederlands in het openbare leven, maar niet ten nadele van het Frans, dat hij als zijn cultuurtaal beschouwde. Hij was zo goed als perfect tweetalig. Hij had in het Frans gestudeerd, sprak Frans met zijn vrouw, las Franse kranten, Franse politieke en ideologische geschriften, gebruikte in zaken meestal het Frans en schreef ook in de taal van Molière o.m. (gelegenheids)gedichten en gedachten, dagboeken, literatuur met een intiem, vaak familiaal karakter.⁴⁵ Het Nederlands, of een variante daarvan, het Eekloos, zijn moedertaal, gebruikte hij in zijn dagelijkse omgang en in het verenigingsleven, en een meer Algemeen Nederlands in zijn krantenartikels, in zijn ambtelijk werk en in zijn literair werk, zijn gedichten, zijn reisverhalen. Pius Ryfffranck sprak gemakkelijk en schreef bijna zonder schrappingen.⁴⁶

Zijn leven lang bleef hij de spanning voelen tussen moedertaal en cultuurtaal. Voor hem mocht de Vlaamse ontvoogding nooit ten koste gaan van de positie van het Frans. Hij pleitte dus voor een bestuurlijke een-taligheid en een werkzame persoonlijke tweetaligheid in Vlaanderen.

Pius Ryfffranck engageerde zich ook in het sociale leven. In 1895 volgde hij Benoni De Raedt op als secretaris van de Maatschappij van Onderlinge Bijstand De Werkmansvrienden of de Sociëteit van zes cens, zo genoemd naar de wekelijkse bijdrage die de leden dienden te betalen.⁴⁷ De neutrale Maatschappij De Werkmansvrienden, die in 1862 werd opgericht, was toen het enige erkende ziekenfonds in Eeklo. Het haalde zijn inkomsten uit giften, lidgelden van de leden en bijdragen van de ereleden. Het bestuur vergaderde maandelijks om de lopende zaken af te handelen en controle uit te oefenen op de prestaties van de dokters en het aantal uitbetaalde ziektedagen. In 1896 stelde Pius Ryfffranck nieuwe statuten op, waarbij de uitkeringen aan de leden verhoogd werden zonder dat de bijdragen veranderden.⁴⁸ In 1904 kreeg hij een decoratie voor 10 jaar dienst als "mutualist".⁴⁹ Pius Ryfffranck, voorzitter Jozef De Scheppere en ondervoorzitter Philibert Van Hoorebeke werden in 1911 niet herkozen, vermoedelijk omdat zij niet akkoord gingen met een integratie van de Sociëteit in het christelijk ziekenfonds Onze Steun, wat na de Eerste Wereldoorlog toch geruisloos gebeurde.

In 1894 was Pius Ryfffranck in de gemeenteraad een van de initiatiefnemers om een standbeeld op te richten voor de Eeklose dichter Karel Lodewijk Ledeganck (1805-1847). Hij maakte als gemeenteraadslid deel uit van het Ledeganckcomité dat de oprichting van het standbeeld en de organisatie van de Ledeganckfeesten van 1897 in goede banen leidde. Hij was samen met stadssecretaris August Van Acker secretaris van het comité en zou maar al te graag de Ledeganckcantate van Peter Benoit bij de onthulling van het standbeeld gedirigeerd hebben, maar hij moest de eer laten aan de oudere Bernard Steyaert, directeur van de stedelijke Muziekschool.

STADSONTVANGER

Pius Ryffranck werd in 1895 probleemloos in de gemeenteraad herkozen. Op zijn vraag keurde de raad in januari 1897 een motie goed ter ondersteuning van het wetsvoorstel Coremans-De Vriendt voor volledige taalgelijkheid in alle wetteksten.⁵⁰

In dat jaar moest hij kiezen tussen zijn mandaat van gemeenteraadslid en het ambt van stadsontvanger, dat hij ambieerde. De keuze was vlug gemaakt, in augustus werd hij stadsontvanger in opvolging van Benoni De Raedt, die stadssecretaris geworden was. *De heer Ryffranck was raadslid sedert den 22 November 1890; hij bekleedde in den Raad eene opgemerkte plaats en, bij zijn afscheiden, werd hem door de algemeenheid der Raadsleden eene dankbetuiging gestemd voor den iever, de werkzaamheid en de kennissen waarvan hij, als jongste Raadslid gedurende zijnen zevenjarigen dienstitijd had blijk gegeven en werd er hem zeer eervol ontslag verleend.*⁵¹

Het ambt van stadsontvanger, waarvoor een borgsom diende betaald te worden, was in die tijd geen voltijdse betrekking. Het werd door zijn voorgangers gecombineerd met andere bezigheden, zoals griffier op het Vredegerecht, etc. De ontvanger verdiende daarom ook maar 1 100 frank per jaar, veel minder dan de stadsecretaris die 2 700 frank opstreek. De ontvangerij was te zijnen huize in de Kerkstraat 23.⁵² Zijn nieuwe (bij)beroep noodzaakte hem enkele andere taken op te geven: hij nam ontslag als muziekleraar aan het Sint-Vincentiuscollege en als dirigent van harmonie Amicitia.

Pius Ryffranck hield zijn ambt van stadsontvanger en zijn werk als uitgever van een weekblad strikt gescheiden. Als journalist durfde hij al eens kritiek leveren op het schepencollege en op hun financieel beleid of pleiten voor verhoging van de weddes van het stadspersoneel. Het werd hem niet altijd in dank afgenomen.

Vrienden had Pius Ryffranck niet alleen in de politiek, ook in zaken en in het verenigingsleven, hoewel dat in die tijd niet zo goed uit elkaar werd gehouden. In de privé-sfeer rekende hij e.h. Desiré Van Waesberghe, dokter Felix Merlier, Edmond Steyaert en Julien Engels tot zijn beste vrienden, met hen ging hij ook vaak op reis.⁵³

VOOR GODSDIENST, TAAL EN VADERLAND

Dat was de leuze van de Katholieke Kring en van het Davidsfonds, waar Pius Ryffranck lid van was. Godsdienst kwam voor hem op de eerste plaats, voor het Nederlands streed hij zolang de positie van het Frans in de privé-sfeer niet in het gedrang kwam en zijn vaderland was het unitaire België, niet Vlaanderen.

Pius Ryffranck was een zeer religieus man. Zolang zijn grootoom Eduard Temmerman koster-organist in de Sint-Vincentiuskerk was, bespeelde hij 's zondags het orgel tijdens de laatste mis. Als het kon, ging hij iedere dag ter kerke. Ook zichzelf geselen behoorde tot de praktijken waar-

door hij wilde boeten voor zijn zonden. Hij was broeder van de Confrerie van het H. Sacrament en werd in 1899 lid van de Conferentie van Sint-Vincentius a Paulo.⁵⁴ Dat genootschap was in 1852 opgericht door een andere grootoom, Karel Bernard ("Carlo") Temmerman, en zijn grootooms Pieter Ryfffranck en Eduard Temmerman waren er werkende leden van.⁵⁵ Hij kwam terecht in een kring van geestesverwanten en gelijkgezinden, militante ultramontanen, waartoe op dat moment zijn vrienden Desiré Goethals en Jozef en Firmin Roegiers behoorden, en waarvan Jozef De Scheppere, Ghislain Van De Maele en Philibert Van Hoorebeke belangrijke ereleden waren. De werkende leden bezochten arme gezinnen, onderzochten daar de behoefte en stelden aan het bestuur een aantal steunmaatregelen voor, zoals het geven van kleren, dekens, beddegoed, klompen, kolen, brood, soep, etc. Door het aanvaarden van de steun waren de behoeftigen moreel verplicht naar de "adultenschool" te gaan, hun kinderen naar de katholieke avond- of zondagsschool te sturen, de zondagse vergaderingen van het Werk van de H. Joannes Baptista bij te wonen en boeken van de katholieke "boekerij" te lezen, allemaal gevestigd in "Den Bouw", het lokaal in de Prinsenhofstraat.⁵⁶ De les die ze daar leerden, was altijd dezelfde: dat de maatschappelijke orde door god gewild was, dat het volk dus onderdanig moest zijn aan de wereldlijke oversten, dat dienstboden en werklieden hun meesters moesten eren en gehoorzamen, dat ze op de bres moesten staan voor de katholieke beginselen en instellingen en dat ze de socialistische ideeën moesten bestrijden. Het waren dezelfde ideeën die Pius Ryfffranck in zijn weekbladen propageerde en die hij, alle maatschappelijke en politieke ontwikkelingen ten spijt, niet meer zou loslaten.

GAZETTE VAN EECLOO EN HET DISTRICT

Pius Ryfffranck had altijd gehoopt door veel mensen gelezen te worden, omdat hij altijd overtuigd was van zijn gelijk en hoopte van zijn publiek en van de katholieke kiezers ook gelijk te krijgen. Met zijn Welzijn van Eekloo slaagde hij daar niet in, bovendien had hij in de jaren negentig concurrentie van drie Eeklose katholieke weekbladen: De Eecloonaar, Gazette van Eecloo en het District, en Recht voor Allen. Pius Ryfffranck vond dat te veel en zocht een van die weekbladen in handen te krijgen. Het christen-democratische Recht voor Allen interesseerde hem niet, want veel te syndicalistisch en te links. Het gematigde weekblad De Eecloonaar was eigendom van twee van zijn ooms, namelijk Desiré, ongehuwd, en Pieter Ryfffranck, die een zoon, Georges, in de zaak had en waar dus geen plaats was voor een bemoeial als Pius.

August Van Acker was al 71 jaar en gepensioneerd stadssecretaris, toen hij een overnemer zocht voor zijn alom gerespecteerd weekblad Gazette van Eecloo. Hij had maar één dochter en die was getrouwd met dokter Felix Merlier, niet toevallig een van Ryfffrancks beste vrienden, die wel een vinger in de pap wilde, maar geen uitgever of journalist was. August Van Acker kende al jaren de kwaliteiten van Pius Ryfffranck als secretaris van de muziekschool, gemeenteraadslid, secretaris van het Ledeganckcomité,

journalist, niet de eerste, de beste dus, die hij bekwaam achtte zijn weekblad over te nemen. Met dokter Merlier kwam Pius Ryffranck overeen dat ze met hun beiden de drukkerij in de Prinsenhofstraat en het weekblad Gazette van Eecloo zouden kopen en dat de langstlevende alles in handen zou krijgen.⁵⁷ Op die manier schakelde Pius Ryffranck een concurrent uit door zijn plaats in te nemen. Op 1 januari 1899 nam hij de redactie van Gazette van Eecloo over en stopte hij de publicatie van Het Welzijn.

Toen dokter Merlier in 1900 onverwachts stierf, werd Ryffranck de volle eigenaar van de krant en van de drukkerij. De redactie verhuisde naar de Kerkstraat 37, de drukkerij bleef in de Prinsenhofstraat 17.

Dit was al de derde drukkerij Ryffranck in Eeklo. De oudste was ondertussen in handen van zijn neef Georges, zoon van Pieter, (drukkerij De Eecloonaar in de Molenstraat) en de tweede (in de Boelare) was eigendom van een andere neef Edmond, zoon van Gustaaf, die voorheen zowel De Vaderlander als Het Welzijn drukte.⁵⁸

Pius Ryffranck werkte zelf niet in de drukkerij, maar gaf werk aan enkele zettters en drukkers, o.m. Serafien Bontinck, Jozef Ramont, Honoré De Rycke, Adolf Van De Woestyne, André Van Hecke, Edmond De Beer en Georges De Langhe.⁵⁹ Hij was genereus en goed voor zijn "werkvolk".⁶⁰ Om ze aan het werk te houden aanvaardde hij ook commercieel en familieliedrukwerk en schreef hij geregeld offertes voor stadsdrukwerk (kiezerslijsten, jaarlijkse stadsverslagen, etc.).

In december 1903 behoorde Pius Ryffranck tot de eerste ondernemers in Eeklo die een vergunning kregen om in hun atelier een gasmotor te installeren. Hij was dus ook de eerste Eeklose drukker die zijn drukkerij mechaniseerde. Een lichte motor van 1 PK op stadsgas deed een as draaien die door middel van riemen de marinonicilinderpers ("snelpers") en een degelpers aandreef. Hij noemde zijn bedrijf voortaan "stoomdrukkerij".⁶¹ In zijn tuin, langs de Raamstraat heen, liet hij in 1908 een gebouwtje van 130 m² optrekken om de drukkerij in onder te brengen.⁶²

Zondag 17 Maart 1907.	N° 2056.	Een-en-Veertigste jaar.	
GAZETTE VAN EECLOO			
<p style="font-size: small;">Inverleijingsprijs per jaer Voor België 8 fr. Voor Holland 9 fr.</p> <p style="font-size: x-small;">De prijs moet voorge betaald worden. Men schrijft in zij alle bestellingen Voor alle telegraphische berichten tevens naam en waar te sturen, ook althanslijk te worden. Tot het overnemen van de redactie, Jozef Thilmans, de Drukkerijmaats, Brussel, Telefoon 882.</p>	<p>EN HET</p> <p style="font-size: x-small;">WEEKBLAD VERBODENDE</p> <p>GOD EN LAND</p>	 <p>DISTRICT</p> <p style="font-size: x-small;">DEN ROEDIG-MORDEAD</p> <p>VORST EN VOLK</p>	<p style="font-size: x-small;">Aankondigen per draadje N° 1. Drukken 20 ct. Per letter 10 ct. 2 Alle andere met verhoogde tarieven overig den redig. overgond opdrachtgever P. RYFFRANCK Drukkerij P. Ryffranck 17 Kerkstr. en Boelare, Eekloonaar.</p>

Gazette van Eecloo en van het District evolueerde in de handen van Pius Ryffranck van een onpartijdig, voorzichtig, eerder literair weekblad tot een partijdig, klerikaal, eerder economisch-financieel blad. Artikels van algemene aard verknipte hij uit kranten en weekbladen, politieke, sociale, financiële en culturele commentaren schreef hij zelf. Occasionele medewerkers waren priester Edgard Pattyn en zijn vriend, amateur-historicus, Desiré Goethals.⁶³ Voor wat plaatselijk nieuws en historische aantekeningen zorgde stadhuisbediende August Van Den Neste.⁶⁴ Naar eigen zeggen heeft Gazette van Eecloo hem nooit een frank opgebracht.⁶⁵ Over de prijs voor een abonnement schreef hij: *veel te weinig voor 't geen de gazet ons kost, maar prijs die we niet willen overschrijden, omdat we liever de gazet zien dan 't geld dat er van komt. ... Wij zijn benieuwd te zien hoevele lezers nog met een vrije taal gediend zijn.*⁶⁶

GEZETTE BURGER

Op het einde van de 19e eeuw kon Pius Ryffranck zich een geslaagd en welstellend zakenman noemen. Hij bezat een huis op de Botermarkt, waar zijn ouders woonden, en was na het overlijden van zijn grootoom, Eduard Temmerman, in 1899 volle eigenaar geworden van vier huizen

Gazette van Eecloo en het District		
ALLE BEURSORDERS	Fondsenhandel	LIJFRENTEN
Munt en	PIUS RYFFRANCK	van 8 tot 15 pct.
Amerikaansche	EECLOO, KERKSTRAAT, 38	INTREST
DOLLARS	HUIS GESTICHT IN 1889	volgens ouderdom
enz.		op
—:0:—		een of twee Hooften.
		—:0:—
<p>Algemeen Agentschap der BELGISCHE HYPO- THEEK en SPAARKAS, gevestigd te Antwerpen. Aanvaardt geld, tot welkdanig bedrag, tegen 3.60 intrest 's jaars, terugbetaalbaar op aanzoek, met intrest van af den dag der storting tot dezen der terug- betaling.</p> <p>Zeër dienstig voor loopende gelden en tijdelijke uitzetten. Nooit geen schadeposten.</p>		
Vernieuwt ALLE TITELS.		Betaalt ALLE KOEPONS.

Gazette van Eecloo en het District 38 (1904), 1891 (17 januari).

die hij in 1892 in naakte eigendom gekregen had: een huis (E628d) op de Markt, dat hij in 1912 verkocht aan Pieter De Baets-De Keyser, twee huizen in het Rootje (E663 en E664) en een op de noordhoek van de Lijnendraaiersstraat en de Raamstraat.⁶⁷

In 1901 kocht Pius Ryffranck het grote herenhuis met tuin van dokter Hyppolite De Zutter, een vroegere politieke tegenstrever, enkele huizen van waar hij woonde, in de Kerkstraat 37, vanaf 1904 Kerkstraat 38.⁶⁸ Hij ging er met zijn grote gezin wonen en bracht er zijn kantoor (redactie Gazette van Eecloo, wisselkantoor en effectenhandel) en de stadsontvan-gerij over. Hij was een van de eersten die zich in Eeklo liet aansluiten op het telefoonnet.

In de Kerkstraat werden Jan, Cecile en Liva geboren. Pius Ryffranck was een eerlijk en rechtschapen man, een strenge, maar bekommerde vader. In huis heerste orde en tucht, aan tafel werd gegeten en gezwegen.⁶⁹ In november 1902 moest Pius Ryffranck zowel zijn vader als een zoontje ten grave dragen. Francies Louis Ryffranck overleed op 23 november in zijn woning op het Ledeganckplein en de dag daarop stierf Jan Edgard, amper een jaar oud.

DAVIDSFONDS

Pius Ryffranck beschouwde zichzelf als een flamingant, maar was eigenlijk een Belgicist pur sang. De Vlaamse eisen mochten de Belgische eenheid niet in gevaar brengen. Zijn minimalisme in taalzaken bracht hem vooral in het Davidsfonds vaak in aanvaring met overtuigder, radicaler Vlamingen, die Vlaanderen als hun vaderland beschouwden. Pius Ryffranck was al vanaf 1881 lid van de Eeklose afdeling van het

Alle soort DRUKWERK
te bekomen ter Drukkerij
"Gazette van Eecloo"

Gazette van Eecloo en het District 23 (1889), 1116 (3 maart).

Davidfonds en hij volgde in 1900 August Van Acker op als secretaris-penningmeester. In die hoedanigheid was hij in 1902 medeorganisator van de Gulden-Sporenviering. Zoals het toen de gewoonte was, gaf hij net als de andere (bestuurs)leden voordrachten, o.m. over zijn reizen (met lichtbeelden!) en in 1904 over Het Volkslied.⁷⁰

Vermoedelijk kwam hij via het Davidfonds in contact met pater Desideer A. Stracke, die in 1913 een aantal opmerkelijke redevoeringen schreef over de Vlaamse Beweging: Recht en liefde, Volksslaap en ontwaken en zijn bekendste: Arm Vlaanderen.⁷¹ Vooral diens ideeën over de tweetaligheid in Vlaanderen zullen Ryfffranck uitermate geïnteresseerd hebben. Pater Stracke bleef een vriend aan huis in de Kerkstraat.

Overigens was de vlaamsgezindheid in de Katholieke Kring in Eeklo ver te zoeken. Veel van die "heren" spraken Frans onder elkaar, zelfs in de jaren dertig waren er nog klachten dat er daar te veel Frans werd gesproken. Pius Ryfffranck behoorde tot de zgn. Senaat, een kransje bestuursleden van de Katholieke Kring die vóór hun avondmaal naar De Gouden Leeuw afzakten om daar samen financiën, staats- en stadszaken te bespreken.

In 1903 was Pius Ryfffranck een van de stichters van de Bond der Neringdoenden van Eecloo, gewoonlijk de Burgersbond 1903 genoemd, feitelijk de eerste middenstandsvereniging van Eeklo. De Bond had voor doel buiten alle politiek de stoffelijke belangen van de Eeklose middenstanders (neringdoenden) te behartigen. De voorzitter was Theofiel Baele, secretaris Richard Heysse, Ryfffranck was als "bijzitter" lid van het bestuur.⁷²

Pius Ryfffranck was voor de Eerste Wereldoorlog ook syndicalist. Hem stond een ideaal voor ogen van de middeleeuwse solidariteit van de gilden: iedereen moest zijn plaats kennen en samen naar hetzelfde streven. Hij besepte dat christelijke arbeiders zich moesten verenigen om niet door de socialisten te worden opgeslorpt. Hij stichtte samen met René Vermast, voorzitter van de Werkmanskring Sint-Jozef in de Kaaistraat, de eerste vakschool in de Broedersschool en was de eerste voorzitter van het Syndicaat der spoorwegmannen, opgericht door onderpastoor Van Ooteghem.⁷³ Later distancieerde hij zich van het syndicalisme, dat hij gelijkstelde met socialisme.

REIZIGER

In een tijd toen massatoerisme nog niet bestond, was Pius Ryfffranck een groot reiziger, hij ging jaarlijks op reis. Reizen was nog een avontuur, een ontdekkingsstocht. Ryfffranck reisde altijd met vrienden in Europa: Zwitserland, Frankrijk, Duitsland en Oostenrijk, om steden te bezoeken en natuurschoon te bewonderen. Het is niet bekend of hij ooit vrouw en kinderen meenam op reis.⁷⁴ Zijn vrouw hielp hem op het kantoor en kon dus in zijn afwezigheid wel enkele zaken beredderen.

Hij beleefde naar eigen zeggen drie keer genot aan elke reis, de eerste keer aan de voorbereiding. Aan de hand van een reisgids, in die jaren

Aan Mijne Kinderen

—o—;—o—

Van een gebroken Paraplu,
een verfrommelen Hoed
en een verloren Klak op reis.

DOOR

PIUS RYFFRANCK

Opsteller der *Gazette van Eecloo* en Schrijver
der Afdeling *Davidfonds*,

Ad amicitia.

GETROKKEN OP 100 AFDRUKSELS.

EECLOO 1906

Stoomdrukkerij *Gazette van Eecloo*.

Drie vrienden gingen in 1905 op reis naar Duitsland, Oostenrijk, Italië, Zwitserland en Frankrijk. V.l.n.r. Pius Ryffranck, Edmond Steyaert en Desiré Goethals.

was dat de bekende Baedeker, stippelde hij zijn reis uit en week er niet van af. De reis werd stipt uitgevoerd, zoals ze gepland was. Het tweede genoegen beleefde hij aan het reizen zelf met in de hand gids en notitieboekje, waarin hij de merkwaardigste voorvallen noteerde. Het derde plezier verschaftte hem het schrijven van zijn reisverhaal aan de hand van zijn notities en het spreken over zijn reizen. Zijn meeste reisverhalen publiceerde hij in zijn weekbladen, zoals Drie Hoeden op reis, twee ervan werd in boekvorm in kleine oplage voor de vrienden gepubliceerd.⁷⁵ In 1905 ondernam hij met zijn vrienden, de gemeenteraadsleden Desiré Goethals en Edmond Steyaert, een 14-daagse reis door Duitsland, Oostenrijk, Italië en Zwitserland. Pius Ryffranck publiceerde in 1906 zijn reisverhaal onder de titel Van een gebroken Paraplu, een verfrommeld Hoed en een verloren Klak op reis.⁷⁶ De drie vrienden reisden per trein en per boot, veel comfortabeler dan de trein en koets of paardenspan. Ze hadden niets gereserveerd, meestal lieten ze de hotelbaas de overnachting voor de volgende dag bespreken en hun bagage daar bezorgen. Het gezelschap vertrok op 13 juni naar Keulen en reisde langs de Rijnboorden naar Nürnberg. Via Regensburg en Passau ging het naar het

De acht kinderen Ryffranck kort voor de Eerste Wereldoorlog. V.l.n.r. Liva, Cecile, Jan, José, Rose Anne, Simonne, Jacques en Maria Pia.

(Foto X. Piens)

Oostenrijkse Lambach om het Salzkammergut te bezoeken: Gmunden, met de boot naar Ebensee, verder naar Ischl, Hallstatt, Gosau en Gölling. Op 19 juni reisden ze naar Berchtensgaden in Beieren en Salzburg in Oostenrijk. 's Anderdaags spoorden ze over Zell-am-See naar Innsbruck, de hoofdstad van Tirol. De reis ging verder over de Brennerpas via Toblach en Cortina door de Dolomieten (Feltre en Treviso) naar Venetië. Op 26 juni namen de drie vrienden de trein over Milaan naar Padua en Verona. De terugreis liep via Milaan, het Comomeer, Chiavenna en de Splügenpas naar het Zwitserse Thusis, verder met de trein naar Chur, Wallenstadt, Pfäffikon en Einsiedeln naar Luzern en over Basel, Straatsburg, Namen, Luik (voor een kort bezoek aan de wereldtentoonstelling) en Brussel naar huis op 1 juli.

Ryffranck beschrijft het landschap, pent in de steden de halve Baedeker af en kruidt zijn verhaal met dialogen van de drie reisgezellen. Hij heeft oog voor plaatselijke gebruiken, bouwtrant en volksaard.

Met zijn vriend Desiré Van Waesberghe (1855-1926), pastoor van Ename, een gezelschap op vele reizen, bezocht hij in juli 1912 Denemarken en Noorwegen, waar hij een lange autotocht ondernam met de Duitse fysiicus Wilhelm C. Röntgen, de ontdekker van de x-stralen.⁷⁷

Tot de Eerste Wereldoorlog behielden de katholieken ruim de meerderheid in de gemeenteraad. Telkens in de verkiezingsperiodes waren er opstoten van strijd tussen katholieken en liberalen, tussen Gazette van Eecloo en De Stad Eecloo. Tijdens de grote textielstaking in Eeklo van december 1910 tot juni 1911 koos Gazette van Eecloo de zijde van de patroons. Volgens Pius Ryffranck moesten de arbeiders onderdanig zijn en wisten de patroons het best wat goed was voor hun werkvolk. Dat bracht hem in aanvaring met Desiré De Poortere, onderwijzer in de stadsschool en redacteur van Recht voor Allen, het weekblad van de Eeklose christelijke arbeiders. Bovendien moest hij voorzichtig zijn, want het lokaal van de Eeklose socialisten en van de Broederlijke Wevers was rechtover zijn deur in de Kerkstraat.

DE OORLOGSJAREN

Op 4 augustus 1914 verklaarde Duitsland aan België de oorlog. Naarmate de Duitse troepen dichterbij kwamen, steeg in Eeklo de spanning, die in oktober omsloeg in paniek.

Het laatste vooroorlogse nummer van Gazette van Eecloo en het District verscheen op 11 oktober 1914, de meeste Eeklonaren hadden toen al hun have en goed bij elkaar gepakt en waren gevlucht richting Nederland.

Pius Ryffranck had zijn vrouw en kinderen veilig ondergebracht in Aardenburg, vlak over de grens met het neutrale Nederland. Zijn vrouw was als de dood voor de Duitsers en werd ziek van de schrik.

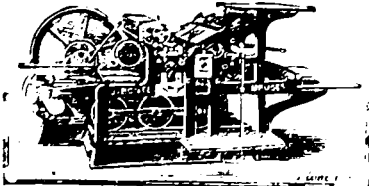
Als stadsontvanger kon/mocht Pius Ryffranck de stad niet verlaten, bovendien moest hij in financieel onzekere tijden ten dienste staan van zijn klanten om geld, goud, effecten en wissels te verhandelen, te ruilen

of om te zetten in ander waardepapier. Hij zou er goed geld aan verdiend hebben.⁷⁸

Toen de Duitsers op 13 oktober in Eeklo arriveerden, maakte Pius Ryfffranck deel uit van een comité van notabelen die hen aan het stadshuis opwachtten. Op 16 oktober bezocht hij zijn zieke vrouw en kinderen in Aardenburg, zij werd er verzorgd door (een van) haar zussen. Op 29 oktober stierf Marthe d'Hooghe in Aardenburg aan de gevolgen van een hersenbloeding en ze werd op 2 november in Aardenburg begraven. Enkele van zijn kinderen keerden met hem mee naar Eeklo, andere verbleven (tijdelijk) bij hun tantes in Brugge.⁷⁹

Pius Ryfffranck is het overlijden van zijn vrouw nooit te boven gekomen. Bij iedere gelegenheid herinnert hij eraan dat hij haar niet vergeten kan. Bij het overlijden van de 87-jarige Serafina Vinck, *die gansch haar leven doorbracht in Gods tempel om de kerkgewaden te herstellen en de alben te plooiën*, schrijft hij: *en de complimenten ... aan ons madam die gij zo innig genegen waart ... Zeg haar dat we haar niet vergeten spijs het bijna*

Handwritten: A. Ryfffranck

Stoomdrukkerij Gazette van Eekloo

P. RYFFFRANCK-D'HOOGHE

Handwritten: Debet M. H. M. Ryfffranck

OVER LEVERING VAN :

BOEK 1° F^o -- JAAR 1913

Handwritten: O. A. 22 Jan. 1914
Eekloo, den 31 Januari 1914.
G. Ryfffranck

Op zijn factuur liet Pius Ryfffranck een cilinderpers afdrukken van het type waarmee Gazette van Eekloo gedrukt werd.

*13 jaar is dat ze ons alleene laat knoeien, en zeg dat ze ons een warm plaatseke overhoudt tegen den dag van onzen laatsten verhuis. Als ze op ons zoovele peinst, als wij op haar dan zullen we malkaar, hiernamaals niets hebben te verwijten.*⁸⁰

Veel tijd om te piekeren had Pius Ryffranck niet, want als stadsontvanger had hij het tijdens de oorlog heel druk. Op hem rustte de last

STAD EECLOO

WONINGENLIJST

op 15 Februari 1918.

NADRUK STRENG VERBODEN

Prijs Fr.

Stoomdrukkerij "Gazette van Eecloo,"
Bureel: Kerkstraat, 38 — Drukkerij: Raamstraat, 39.

de stadsbegroting in evenwicht te krijgen, niettegenstaande de verminderde inkomsten en gestegen uitgaven. Vooral de betaling van de talrijke mandaten voor de opeisingen die de Duitsers deden, de uitkeringen aan werklozen, de subsidies voor diverse hulp- en voedingscomités, etc. wogen zwaar op de stadskas. Hij moest op zoek naar geld, leningen (2,45 miljoen) die werden afgesloten bij burgers of bij het Gemeentekrediet, waardoor de stedelijke schuld van jaar tot jaar steeg.

Had hij als journalist en uitgever geen werk, Gazette van Eecloo verscheen niet, dan probeerde hij zijn drukkerij draaiend te houden door het drukken van affiches en pamfletten, zowel voor het stadsbestuur als voor de Duitse bezetter. In 1918 publiceerde hij Woningenlijst, het eerste adresboek van Eeklo.⁸¹

Pius Ryfffranck hield tijdens de bezetting een dagboek bij, eerder losse notities, die hij na de oorlog publiceerde in zijn weekblad.

MOEIZAME HEROPSTART

Reeds op 1 december 1918 verscheen het eerste naoorlogse nummer van Gazette van Eecloo en het District. Papier was schaars en het formaat wilde nogal eens veranderen. Ryfffranck klaagde erover dat het papier, de lonen, de machines, de letters, etc. vreselijk duur geworden waren. Reeds 90 kranten hadden er de brui aan gegeven. *Thans verliest iedere Gazette geld op elk nummer, en 't is slechts uit zekere standsfierheid of in de hope dat het eenmaal beteren zal dat Wij - en anderen met Ons - de pen nog niet hebben neergelegd.*⁸² Maar Pius Ryfffranck zal nog lang de pen niet neerleggen, schrijven was zijn lang leven: *Met Nieuwjaar beginnen we ons 41e jaar gazet te schrijven, en zijn het nog niet beu. Dat wij het niet geerne deden, we zouden het niet meer doen. Allicht 'n zullen wij het geen 40 jaar meer doen. Men mag veel geloven van 't geen we schrijven; - wij hebben het aan eigen ziel en lijf beleefd.*⁸³

Geregeld klaagde hij erover dat de katholieke pers niet genoeg werd gesteund: *Voor 'n stoel in de kerk en voor 'n katholieke gazet is voor vele onzer zoogenaamde katholieke menschen 'nen halve kluit te veel; 'n cens zouden ze er nog wel aanhangen, meer niet, 'n cens, maar de stoel moet vast op de pikkels staan, en de gazet niet min, of die cens is hun nog te veel.*⁸⁴

Toen in Versailles de rekening van de oorlog vereffend werd en "het kleine België" compensaties vroeg voor wat het in de oorlog geleden had, pleitte Pius Ryfffranck voor het inlijven van Zeeuws-Vlaanderen bij België, dat zou heel wat grensproblemen oplossen. Nederland werd door de grote mogendheden niet gestraft omwille van zijn neutraliteit en België werd gepaaid met de Oostkantons.

In de oorlog was Pius Ryfffranck pacifist geworden. In dat opzicht stond hij achter de frontgedachte Noot meer oorlog! In het nummer 2459 van Gazette van Eecloo en het District van 9 januari 1919 begon hij met de wekelijkse publicatie in feuilletonvorm van De Wapens neer!, een roman

van nobelprijswinnares Bertha von Suttner, een aangrijpend pleidooi tegen de gruwelen van de oorlog. Op 13 april moest hij de publicatie staken, omdat het werk op de staatsindex van boeken stond, die niet door de post mochten worden verspreid, *allicht omdat hij een pleidooi tegen den oorlog is*.⁸⁵

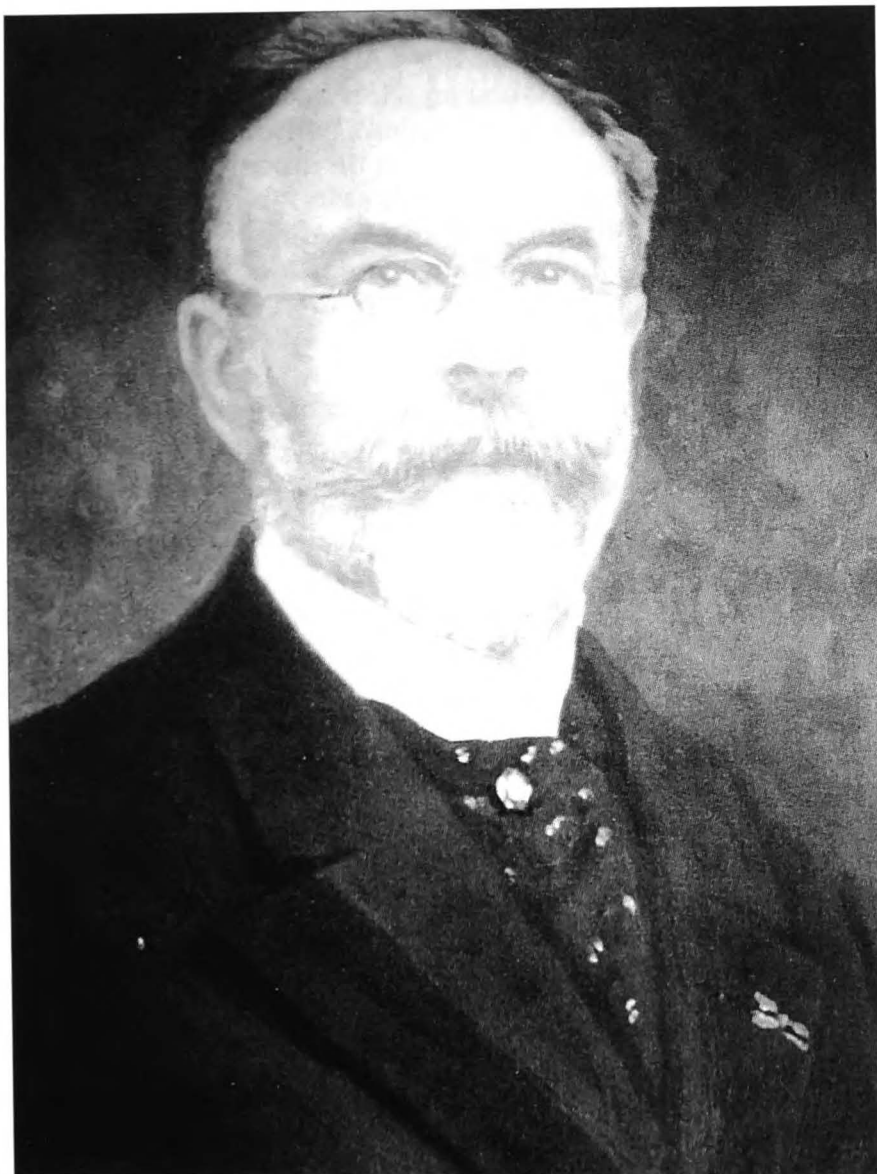
Ryffranck behoorde in maart 1919 tot het comité voor de overbrenging van de stoffelijke overschotten naar Eeklo van de broers Van De Woestyne, die in 1916 en 1918 wegens spionage in het Gravensteen in Gent door de Duitsers werden gefusilleerd.⁸⁶

Als Vlaming en secretaris van het Davidsfonds pleitte hij na de oorlog voor de vernederlandsing van het onderwijs, het leger, het bestuur en het gerecht, maar was bereid compromissen te aanvaarden voor het behoud van het Frans in Vlaanderen. Om de Belgische eenheid te bewaren moesten ook de Walen Nederlands leren, *net zoo als wij het fransch moeten bezitten om bij hen in dienst te kunnen staan. ... De massa moet de twee talen niet kennen; zij die aan 't hoofd der massa staan, wel*.⁸⁷ Hij werd in 1919 als secretaris van het Davidsfonds Eeklo geroyeerd, omdat hij het Davidsfonds verweet meer de Vlaams-nationale zaak dan het katholieke (partijpolitieke) belang te dienen.⁸⁸ *Een Rijk dat verdeeld is, vergaat*.⁸⁹

BOND VAN GROTE GEZINNEN

Vanaf november 1920 konden Eeklose gezinnen via Pius Ryffranck aansluiten bij de Bond der Talrijke Gezinnen, toen pas naar Frans voorbeeld opgericht door L. Lemercier. In april 1921 deed hij namens een voorlopig comité een oproep om de Eeklose afdeling van de Bond der Talrijke of Kroostrijke Gezinnen op te richten, wat gebeurde op maandag 16 mei 1921 in het Postgasthof (latere Luxor). Pius Ryffranck werd voorzitter, Octaaf Lehoucq ondervoorzitter, Oscar Lampaert secretaris, Alfons Vermeulen penningmeester, Arthur De Smet en August Lacaeyse waren bestuursleden.⁹⁰

Na de oorlog leefde Pius Ryffranck, niettegenstaande zijn druk leven en vele activiteiten, een teruggetrokken en eenzaam bestaan. *Zijne rusteloze werkzaamheid wekte de bewondering van al wie hem naderden en intiem kenden, en brachten er hem toe de zwaarste beslommeringen en moeilijkheden van zijn leven moedig te doorworstelen*.⁹¹ Hij was een sober mens, af en toe een sigaretje of een sigaar, dagelijks een glaasje wijn of porto met vrienden in De Gouden Leeuw en om tien uur naar bed. Uiterlijke pracht en praal was hem volkomen vreemd. Een rijtuig had hij niet (nodig) en een auto wilde hij niet.⁹² Hij leed erg onder de dood van zijn vrouw. Zijn kinderen bezorgden hem in zijn levensavond troost en soelaas, hij mocht er fier op zijn. Van zijn dochters is niet bekend waar en wat ze studeerden. De verdere opvoeding van de meisjes deelde Pius Ryffranck met zijn schoonzussen in Brugge, zodat het waarschijnlijk is dat ze in Brugge op (kost)school zaten.⁹³ De oudste

Pius Ryffranck in de jaren twintig.

(Foto X. Piens)

zoon, Jacques (°1895), was in 1913 afgestudeerd aan het Sint-Vincentiuscollege, maar moest tijdens de oorlog zijn rechtsstudies in Gent afbreken. In 1919 slaagde hij voor een gemengde jury in Brussel voor de 2e kandidatuur en in oktober 1921 werd hij met onderscheiding doctor in de rechten aan de Rijksuniversiteit Gent.⁹⁴ Hij verzorgde na de oorlog de rubriek buitenlandse politiek in *Gazette van Eecloo*.⁹⁵ In 1921 trouwden zijn drie oudste kinderen, Maria Pia (°1894) op 20 augustus

met Georges De Schrevel uit Brugge, Jacques op 12 november met Germaine Spaey uit Eeklo en Rose Anne (°1898) op 19 december met Joseph Renoirte uit Saint Ghislain (Henegouwen).⁹⁶ Elisa Pattyn bleef de steun en toeverlaat in het huishouden Ryffranck, zij was als een moeder voor de kinderen. Begin 1921 kwam de amper elfjarige Zenobie Rivière uit Vladslo inwonen om in het huishouden te helpen. Ze vertrok in juli 1922 om dienstmeid te worden bij Rose Anne in St Ghislain.

In 1921 was Pius Ryffranck waarnemend secretaris van de Katholieke Arrondissementsbond in opvolging van Jozef Roegiers. Hij sprak op vergaderingen en congressen en riep de katholieken op tot eensgezindheid, waar hij door zijn uitgesproken ideeën vaak zelf geen aanleiding toe gaf.⁹⁷ In de jaren twintig werd hij moeiteloos herkozen in het bestuur van de Katholieke Kring, waarvan hij ondervoorzitter was, en van het Katholiek Verbond.⁹⁸ Hij leidde jarenlang de verkiezingscampagne van de Katholieke partij. Bovendien zat hij van bij de stichting in 1883 in de raad van beheer van NV De Gouden Leeuw, de eigenares van de gebouwen van de Katholieke Kring op de Markt, waarvan het kapitaal in 1927 met 200 000 frank verhoogd werd om de Katholieke Kring te vergroten en te verfraaien.

Na de oorlog viel de muziekschool in een diep gat. Er was bij de jeugd na vier jaar beknutting en ontbering geen zin meer om muziekles te volgen. De bestuurscommissie probeerde het tij te keren en beschouwde het als een blijk van wantrouwen dat de gemeenteraad in september 1922 de commissie uitbreidde met de dirigenten of vertegenwoordigers van vier muziekverenigingen. Daarop namen Florent Lippens, voorzitter sedert 1913, en Pius Ryffranck, secretaris-ontvanger sedert 1883, ontslag.⁹⁹

KERKRAAD

In 1922 werd Pius Ryffranck in de Kerkraad ('kerkfabriek') verkozen. Hij zat er naast zijn vrienden Philibert Van Hoorebeke (voorzitter), René Vermast (secretaris), Ghislain Van De Maele, Desiré Goethals en Jozef Roegiers, hetzelfde clubje dat we ook elders terugvinden.

Politiek liet hem nooit los. Als de verkiezingen naderden, steeg de koorts. Dan wierp hij zich op als een profeet die de uitslag voorspelde, de kiezers op gevaren wees en hen behoedde voor avonturen. Toen de verkiezingen van 1925 uitdraaiden op een grote overwinning van de socialisten, uiteraard het gevolg van het zuiver algemeen stemrecht, (maar nog niet voor vrouwen!) gaf hij de schuld aan "Loppem", waar na de oorlog de katholieken en de liberalen zich in de luren hadden laten leggen.

Pius Ryffranck was geen democraat. Vroeger had hij vier stemmen, omdat hij gestudeerd had, belastingen betaalde en vader was van een talrijk gezin. Nu hadden de snotneuzen van 21 jaar evengoed één stem als hij. *De Kuikens hebben zooveel te zeggen als de Hen, en ZE LEGGEN NIET. Edoch, maak dit de kuikens wijs.*¹⁰⁰ Hij zocht het verlies van de katholieken verder *in het godsdienstig en zedelijk verval van ons Volk, het gemis aan eendracht onder de Partijen van Rechts (de katholieken) en de onverstandigheid der massa's die niet verder zien dan hun neus.*

Bank- & Effectenkantoor P. Ryffranck=d'Hooghe

Kerkstraat, 38, Eecloo.

Alle Beursorders, op alle markten ; in-
teekeningen op alle Leeningen ; betaling van
alle coupons ; Hypotheken, enz.

Daar wordt op verstreken namens de
Belgische Hypotheekkas, te Antwerpen:

op zicht	4.70	o o
— 2 jaar	5.50	o o
— 5 jaar	6.00	o o
— 10 jaar	7.00	o o

min de taks van 16 1/2 pct., die op alle Bank-
deposito's verschuldigd is.

Gazette van Eecloo en het District 63 (1929), 2984 (3 maart).

Ryffranck had het niet begrepen op de nieuwe landpachtwet (*de pachters worden baas*) en de achturige werkdag (*de vrije uren ... worden verkletst aan plezier, meisjes en dans, in stede van aan nuttige studie en heilzame bezigheid*).¹⁰¹ Hij hing schrikbeelden op van een maatschappij waarin syndicalisme, socialisme en bolsjewisme zouden zegevieren. *Elk trekke zijn besluit uit onze artikelen, wij zeggen niets meer. Wij worden het stilaan moede te prediken in de woestijn, voor naakte boomtronken en dorre stoppels.*¹⁰² Hij besefte wel dat de tijden veranderd waren en dat hij het tij niet kon keren, maar hij kon het toch niet nalaten zijn gedacht te schrijven, daarom hield hij zijn Gazette in stand.

RYFFFRANCK VERSUS DE LILLE

Ryfffranck bleef hameren op de eensgezindheid van de katholieken en vond het normaal dat alle katholieken thuishoorden in de katholieke partij. Alle katholieke verenigingen en vooral de katholieke pers moesten bijdragen tot de overwinning, daarom liet hij nog zijn stem horen en daarom gaf hij zijn Gazette van Eecloo verder uit.

Wat zijn excentrieke vriend en flamboyante collega Victor De Lille bezielde, begreep hij niet goed. De carrières van de Eeklose en Maldegemse weekbladschrijvers liepen grotendeels parallel. Beiden waren gemeente-ontvanger, journalist, uitgever, hadden een groot gezin en waren in de Katholieke partij actief. Beiden maakten fortuin, de ene als wisselagent, de andere als uitgever. Ze verloren mekaar nooit uit het oog, in hun beider weekbladen kon men geregeld complimentjes, maar ook wederzijdse kritiek lezen. Beiden stonden achter de leuze van het Davidsfonds: voor Godsdienst, taal en vaderland. Ze deelden dezelfde godsdienst, ze spraken dezelfde moedertaal, hoewel voor Ryfffranck het Frans zijn cultuurtaal was, maar dienden niet hetzelfde vaderland. Pius Ryfffrancks vaderland was La Belgique, une et indivisible, maar De Lilles vaderland kon niet anders dan Vlaanderen zijn. Voor Ryfffranck was de godsdienst hoofdzaak, taal en vaderland daaraan ondergeschikt. Hij was een man van de oude stempel die geloofde in de standenmaatschappij, iedereen op zijn plaats en de (franskiljonse) aristocraten aan het hoofd.

Victor De Lille was een overtuigd Vlaams christen-democraat en hij gebruikte die ideeën als een hefboom voor zijn carrière en voor het vullen van zijn portemonnee. Zijn weekblad was zijn boterham en hij was niet vies van een beetje sensatie. De zaak Beernem maakte hem rijk als uitgever, het Vlaams-nationalisme gebruikte hij om volkvertegenwoordiger te worden. De Lille schreef: *Maar voelen zij dan zelf niet best aan het klein getal hunner lezers, dat ze met hun gedachten uit den ouden bak geen ingang meer kunnen vinden bij het volk?*

Voedstervader Ryfffranck repliceerde: *Niet vriendelijk voor een pleegzoon, en omschreef zijn conservatisme: Bewaarder. Maar iedereen is bewaarder op zijne manier. Onze geachte confrater trad op als bewaarder van den ouden, grijzen toren van Maldegem, onder welken zijne gemeente groot is gegroeid. Wij treden op als bewaarder der oude, grijze staatseconomie onder welke België groot is gegroeid en aan welke het zijn vorige welvaart, zijn vorigen rijkdom, te danken had.*¹⁰³

Victor De Lille en Pius Ryfffranck bestreden elkaars politieke ideeën in de Katholieke Arrondissementsbond en in hun weekbladen, maar ze werden nooit vijanden.

Pius Ryfffranck las veel kranten, in de eerste plaats de plaatselijke weekbladen De Eecloonaar, De Noordster en Het Liberale Noorden, maar ook 't Getrouwe Maldeghem en de nationale Vlaamse en Brusselse bladen, La Libre Belgique voorop, Le XXe Siècle, verder Het Fondsenblad, Het Nieuws van den Dag, De Gentenaar, De Landwacht en Het Handelsblad, kranten waarnaar hij geregeld verwees.

Zijn Gazette van Eecloo werd ook gelezen, niet alleen in het Meetjesland, maar ook in Vlaanderen. Dat blijkt uit reacties in Vlaamse kranten op gekruide artikels en krasse uitspraken van de redacteur van de Gazette van Eecloo.¹⁰⁴

Als journalist en uitgever van een katholiek weekblad kreeg hij weinig steun. Toen senator Ligy wees op de belangrijke rol van de pers in de verkiezingen, merkte Pius Ryfffranck op: *Hij vergat er echter bij te voegen dat men de Katholieke Pers liefst aan haar eigen overlaat. Velen b.v. lezen gaarne de "Gazette van Eecloo"; ze zitten rotje in de staminé's om ze den zaterdag in handen te krijgen; maar, zich aan abonneeren, daar denkt bijna niemand aan. Dit kostte nogmaals 20 fr. of 20 pinten Belgica per jaar. Een goed glas bier gaat voor eene goede gazet. Nooit heeft er ons iemand een abonnement bezorgd: noch paster, noch koster. 't Is al zeer wel als ze er zelf een nemen.*¹⁰⁵

De Kristen Middenstandsbond had wekelijks een vaste rubriek in Gazette van Eecloo en probeerde uiteraard nieuwe leden en abonnementen op het ledenblad De Middenstand te werven. Pius Ryfffranck kon het niet laten in een noot aan te merken: *Wie maakt er eens reclaam voor de Gazette van Eecloo? Die kan haar eigen kerre trekken, tot den dag dat 't paardeke het beu wordt en de karre alleen laat staan.*¹⁰⁶

THUIS IN ALLE KRINGEN

Pius Ryfffranck voelde zich als financier en stadsontvanger thuis in hoge kringen, maar hij was ook de man van de eenvoud, die graag bij gewone mensen was. Niet alleen De Gouden Leeuw, maar ook De Gouden Pluim, waren zijn stamcafés.

Een vereniging zonder pretentie waar hij lid van was, heette De Vereenigde Gedecoreerden, opgericht in 1906. De leden, arbeiders en dienstboden die een nijverheidsereteken hadden ontvangen voor 25 of meer jaren dienst, vergaderden maandelijks bij (de weduwe van) Serafien D'Huyvetters op de hoek van de Visstraat en ondernamen al eens een reisje. *Bij de Gedecoreerden bestaat nog de oude Eecloosche leute, de leuke leute, vol eerlijkheid en deftigheid. De liederen die daar gezongen worden 'n doen niemand blozen, 'n ergeren niemand; de pastoor mag er komen naar luisteren.*¹⁰⁷ In 1911 na het overlijden van Honoré Van De Voorde, werd Pius Ryfffranck erevoorzitter. In die hoedanigheid sprak hij de feestrede uit bij de inwijding van de nieuwe vlag in 1928.¹⁰⁸ In 1929 verhuisde de vereniging naar het Hôtel d'Anvers bij Desiré Mettepenningen op het Statieplein.

Naarmate hij ouder werd, werd Pius Ryfffranck melancholischer bij ieder afscheid van een vriend, een reisgezel of een studiemakker. Toen Victor Van Vooren, de laatst overgeblevene uit zijn rethorica, in 1923 overleed, schreef hij: *Vriend Victor, geen een klascameraad zal afscheid nemen bij mijn graf. Ik stuur u den mijnen met bede van de complimenten te doen in de andere wereld aan al de makkers uit 't College van de klas 1879, en hen te melden dat ik achterkom.*¹⁰⁹

Pius Ryffranck werd met de jaren een bezadigd, wijs, ervaren en gelaten man: *Eecloo heeft maar een gebrek: - het schatte immer zijne verdienstelijke mannen veel te gering, en het ware eene daad van piëteit, eene daad van zelfverheffing, indien er ooit iemand wilde aan denken in een Album de portretten te verzamelen van al onze verdienstelijke kunstenaars, vergezeld van hunne korte levensschets.*

*Tal menschen die nu den grooten Jan uithangen, omdat ze geld, goede duiven, of sterke spieren hebben, meenen te gemakkelijk dat er, vóór hen, in Eecloo niets goeds werd voortgebracht.*¹¹⁰

Haec olim meminisse juvabit, schreef hij in 1927, *Elk gedenkt gerne zijn vroegeren tijd. De Jonkheid kijkt vooruit, de Ouderdom kijkt achteruit.*¹¹¹

In 1924 reisde Pius Ryffranck naar Lisieux en schreef er een reisverhaal over dat hij in zijn Gazette publiceerde onder de titel *Wat Jan Fratsaert zag en hoorde op reis...*¹¹²

In december 1926 trouwde José (°1900) in Waarschoot met Suzanna De Schepper en ging in Gent wonen. Hij had na zijn secundair onderwijs (1919) in het College van Eeklo aan de universiteit van Gent voor Burgerlijk Ingenieur gestudeerd. Na zijn diplomering in augustus 1924 deed hij legerdienst.¹¹³ Jan (Baptist) (°1903) begon na zijn middelbaar onderwijs in 1921 studies voor landbouwingenieur in Namen en

*De familie Ryffranck omstreeks 1925.
Zittend v.l.n.r. : Elisa Pattyn, Simonne, Rose Anne met kind op schoot, vermoedelijk Destré Van Waesberghe, pastoor van Ename, en Pius Ryffranck. - Staand v.l.n.r. : Liva, Cecile, Jan, José, Jacques en Maria Pia.*

Leuven.¹¹⁴ Vermoedelijk was hij de INTENSIEVER die in de jaren twintig de landbouwkroniek in Gazette van Eecloo schreef.

Pius Ryffranck wilde zijn zoons in de zaak betrekken, zowel in de redactie van Gazette van Eecloo als in het beheer van de drukkerij, die in de jaren twintig enkele malen "Drukkerij der gebroeders Ryffranck" werd genoemd. Blijkbaar had geen van hen interesse en heeft hun huwelijk en hun carrière hen andere wegen doen inslaan.

STADHUISKWESTIE

In 1926 kreeg Pius Ryffranck het aan de stok met zijn *confrater* van De Eecloonaar, Desiré De Poortere, die hij van socialistische sympathieën verdacht. Naar aanleiding van de muntontwaarding schreef hij dat De Eecloonaar en zijn lezers geen benul hadden van geldzaken. Ryffranck meende in naam van zijn familie, de eigenaars van De Eecloonaar sedert 1849, te mogen spreken en beschuldigde er De Poortere van De Eecloonaar te hebben overrompeld.¹¹⁵ Daarop repliceerde Desiré De Poortere dat het juist Ryffranck was geweest die Gazette van Eecloo van zijn kozijn August Van Acker had ingepikt en hij sneerde: *De Redacteur der Gazette van Eecloo hielp reeds twee katholieke bladen begraven; nu zingt het derde blad, de eens zoo bloeiende Gazette van Eecloo, haar zwanenzang. In groote cafés van de stad vindt men zelfs de Gazette niet meer; zij bestaat nog alleen bij dezen die aan hun Gazette gehecht blijven omdat zij oud is, een gedenkenis van Secretaris Van Acker, die, als hij moest terugkeeren, ze zou verbranden op de Markt.*¹¹⁶

Toen in 1928 de zgn. stadhuiskwestie volop de gemoederen in Eeklo beroerde, moest ook Pius Ryffranck zijn gedacht naar voren brengen. In de jaren negentig, toen nog als gemeenteraadslid, was hij voorstander geweest van de afbraak van het bouwvallige stadhuis en de opbouw van een nieuw op dezelfde plaats. Ondertussen was het stadhuis een beschermd monument en kon men nog alleen aan restauratie denken. De huizen aan weerszijden van het stadhuis waren afgebroken en daarvoor was het veel te klein geworden. Burgemeester Pussemier en schepen Goethals wilden het stadhuis restaureren en uitbreiden aan de noordkant, schepen Van Brabandt wilde het Rootje afbreken en daar in historische stijl een nieuw stadhuis bouwen, raadslid De Bruyckere wilde op een andere plaats een modern stadhuis bouwen en Pius Ryffranck kwam op de proppen met een voorstel waar iedereen zich mee kon verzoenen en dat uiteindelijk ook gerealiseerd werd, de restauratie van het stadhuis met uitbreiding aan de noord- én aan de oostkant (belfort) in dezelfde bouwstijl.

In 1928 werd Pius Ryffranck ridder in de Orde van de H. Gregorius de Grote om gedurende veertig jaar als journalist onbaatzuchtig de rechten van de Kerk en van de rooms-katholieke godsdienst te hebben verdedigd.¹¹⁷

Zijn taalgebruik en stijl waren niet veel veranderd, want die waren op het einde van de 19e eeuw al modern. Hij zocht voor zijn artikels altijd

treffende titels, zoals: *Kletsropologie*, *Zeever in pakskens* (nr. 2589), *Af 't zolder* (2590), *Men wordt het spel beu* (2828), *Punten op de I's* (2880), *Men wordt altijd door zijn eigen vlooiën gebeten* (2902), *Met den blaai schiet men den gaai* (2906), *Zo'n speculeerde gij niet, zoo 'n hebt gij niet* (2915), *Peetje Kaaf kruipt uit zijn schouwe* (2920), *Achteruit, lijk de kiekens!* (2952), *'t Konijn wordt kwaad* (2958), etc.

Pius Ryffranck was een filosoof en dichter. Hij schreef gelegenheidspoëzie in het Frans en in het Nederlands, vooral voor vieringen, jubilea en familiefeesten. Geregeld schreef hij een versje, dat hij af en toe in een artikel gebruikte, of zoals dit uit 1928 om zijn lezers aan te zetten hun abonnement op *Gazette van Eecloo* te vernieuwen:

*Pierlala kroop uit zijn graf,
Met tal van kranten om zijn lijf,
Die Trien, zijn wijf, hem wekelijks gaf,
Tot blij en nuttig tijdverdrijf.
Pier zei: mijn wijf, en hij loeg,
Met een, mijn Trien, heb ik genoeg:
Pius' gazet die staat mij aan,
Die gaat voor niemand uit de baan,
Hij zegt in alles zijn gedacht,
Of het nu mee of tegenlacht.
- 'k Vinde 't ook, zei Trien, en knikte ja,
- En ik niet min, zei Fien, de zoon van Pierlala,
Vernieuw al gauw 't abonnement
Dan zijn we alle drie content.¹¹⁸*

Hij hield zich aan de spelling *De Vries* en *Te Winkel* en liet zich schamper uit over de spelling *Kollewijn* die in Nederland op dat moment opgeld maakte.¹¹⁹

VIJFTIG JAAR JOURNALIST

Pius Ryffranck was een principevast man, in zijn woorden onverzettelijk, in het dagelijkse leven verdraagzaam en genereus. Met de jaren werd zijn toon in woord en schrift milder en scheen hij zich omwille van de eenheid in de katholieke partij te verzoenen met de christen-democratie. In 1928 sprak hij bij de opening van de vernieuwde Katholieke Kring als laatste na minister Heyman: *Wij hebben, tot slot, in dien geest, vrede gesloten met de christen democratie, nu dat deze het welzijn van ALLE STANDEN, in gelijke mate wil betrachten. Wij hebben de christen democratie mistrouwd en bestreden zoolang ze hare proef niet had bestaan, zoolang ze voornamelijk, naar Vander Velde en consoors opkeek, in stede van naar Ons. ... Ik ben een man der oude Doctrien, en reik van over de tafel, vriendschappelijk de hand aan de man der nieuwe Doctrien, aan minister Heyman. Wij hebben tien jaar afgescheiden geleefd, heden zitten we broederlijk aan dezelfde tafel neer. ... Hij heeft ons met de christen democratie verzoend.*¹²⁰

In sociale conflicten hield Pius Ryfffranck zich het liefst op de vlakte, omdat hij meende dat er bij zulke krachtmeting geen winnaars zijn. Hij bekeek sociale agitatie als een politiek spel en verweet de christelijke vakbonden dat ze door stakingen in de kaart speelden van het socialisme, dat gelijkstond met de ondergang van de christelijke beschaving. Werknemers die de patroons eisen stelden, dat vond hij de wereld op zijn kop. Hij kon het dan ook niet laten tijdens de lock-out van 1928-1929 de stakende textielarbeiders de schuld te geven van het sociaal conflict dat 1 500 arbeiders in Eeklo trof. In een pamflet riep hij op om terug aan het werk te gaan. Daardoor kreeg hij de hele socialistische pers op zijn kop, terwijl De Eecloonaar, die pas was overgenomen door Karel De Sutter, daar wijselijk over zweeg.

Het ophefmakende persproces tussen Le Bien Public en La Libre Belgique enerzijds en het Davidsfonds en De Eecloonaar anderzijds deed hij af als reclame voor De Standaard en had volgens hem niets te maken met het bestrijden van de Franstalige pers in Vlaanderen.¹²¹

Op 6 mei 1929 vierde Pius Ryfffranck zijn 50-jarige activiteit als journalist en zijn 30-jarig redacteurschap van Gazette van Eecloo. In zijn artikel 1879-1929 maakte hij van die periode een balans op. *Het is Wij niet die ons werk hebben te beoordeelen. Iets kunnen en mogen wij, meenen wij, van onszelf getuigen: - "Wij hebben, onverzwakt, de waarheid betracht, den roomsch-katholieken godsdienst verdedigd, onversaagd voor de Katholieke Gedachte gestreden, niemands zedelijksgevoel gekwetst, en de stoffelijke intresten van stad en streek zooveel mogelijk behartigt." ... Onze rechtzinnigheid en openhartigheid hebben ons meermaals verkeerd gediend. ... Wij gebruikten nooit onze pen om geld; wij verlangden slechts goed te stichten en de katholieke gedachte te verbreiden. Wij hadden gewenscht tot een breder publiek te mogen spreken. Men heeft ons daarin nooit gesteund; wij waren te persoonlijk en te offervaardig.*¹²²

Als journalist schreef Pius Ryfffranck zijn Gazette nog wekelijks vol, in de politiek wilde hij nog altijd zijn stem laten horen, als wisselagent en effectenmakelaar deed hij, naar wij aannemen, goede zaken, zonder daarom rijk te worden. Hij was al jaren hoofdagent en vertegenwoordiger voor het Meetjesland van de Belgische Hypotheekmaatschappij en Spaarkas, gesticht in Antwerpen in 1903. Hij zocht in elke Meetjeslandse gemeente of dorp een vertegenwoordiger, in 1930 had hij er 17.

Ook als stadsontvanger had hij zijn handen vol. De bureaucratie nam toe, ook in de stadsfinanciën, en de stadskas, nog altijd bij hem thuis, nam steeds meer van zijn tijd in beslag. Hij was ook belast met de uitbetaling van de weddes van de toenemende groep stadspersoneel (stadhuisbedienden, politie, Burgerwacht, onderwijzers, leraars teken- en muziekschool, etc.) en betaling van sociale bijdragen die voorheen niet bestonden.

In plaats van op zijn lauweren te gaan rusten nam Pius Ryfffranck nog meer hooi op zijn vork, hij werd voorzitter van de NV Gouden Leeuw en wvd, voorzitter van de Katholieke Kring in afwachting dat Remy Van Brahandt het stuur zou overnemen.

Samen met voorzitter Philibert Van Hoorebeke nam Pius Ryffranck in 1929 als ondervoorzitter van Amicitia ontslag en hij werd ereondervoorzitter. In zijn toespraak op het ceciliabanket stelde hij het nieuwe bestuur voor met Maurice Goethals, Armand Goethals, Edgard Van Zandycke en Hubert De Baets. Hij ging er prat op dat hij geen enkele ceciliaviëring miste en nam altijd het woord om de leden aan te zetten met de katholieken de rangen te sluiten. In 1930 werd Pius Ryffranck Ridder in de Kroonorde, een bekroning van zijn ambtelijke loopbaan.

MOEIZAAM AFSCHIED

Met het nummer 3022 van de 65e jaargang op 29 november 1931 verscheen Gazette van Eecloo en het District voor de laatste keer als zelfstandige publicatie op vier bladzijden. Het blad versmolt met De Vlaamsche Post, een nieuw katholiek, gematigd Vlaams-Belgisch weekblad, waarop de lezers zich konden abonneren tegen dezelfde voorwaarden als op Gazette van Eecloo. Pius Ryffranck liet wekelijks in zijn drukkerij op één vel recto-verso zijn Gazette drukken met dezelfde rubrieken als voorheen en liet het als *bijvoegsel* in De Vlaamsche Post steken.

In 1932 werd Pius Ryffranck ziek en op het einde van dat jaar staakte hij de uitgave van Gazette van Eecloo en het District die hij sedert 1899 wekelijks vrijwel alleen volschreef.

In een *Belangrijk Bericht*, eigenlijk het afscheid van zijn lezers, schreef hij:

Gedurende 53 jaar hebben wij als gazetschrijver de katholieke gedachte uit gansche overtuiging gediend. ...

Hadden wij meer steun en aanmoediging gevonden toch zouden wij het, trotsch alles, volgehouden hebben, want in deze verwarde tijden heeft ons Meetjesland meer dan ooit een orgaan noodig dat het katholieke gedacht, wars van alle ophitsing en volksvleierij, in zijn rijke schakeering en ordenende gematigdheid week in week uit verdedigt.

Men heeft ons vaak te persoonlijk gevonden. Dit is nochtans de kracht van het journalism.

*Wij verlaten het strijdperk met weemoed en juichen bij voorbaat toe de jongeren die God, Vaderland, Huisgezin en Volk en ons geliefd Meetjesland zullen verdedigen.*¹²³

Pius Ryffranck

Hij verkocht zijn drukkerij aan zijn *meester-drukker* André Van Hecke, die de machines overbracht naar zijn drukkerij op de Markt.¹²⁴ Toen het duidelijk werd dat niemand van zijn kinderen zijn wisselkantoor zou voortzetten, zocht Pius Ryffranck een geschikte opvolger voor de zaak. Met Maurice Bonte uit Sint-Margriete, bediende bij de Kredietbank in Watervliet, werd in 1933 een overeenkomst gesloten om het wissel

Bijvoegsel aan DE VLAAMSCHE POST — GAZETTE VAN EECLOO

BELANGRIJK BERICHT

De "GAZETTE VAN EECLOO" zal met 1 Januari e. k. niet meer verschijnen. Gedurende 53 jaar hebben wij als gazetschrijver de katholieke gedachte uit gansche overtuiging gediend.

Gesondheidsredenen dwingen ons dit besluit te nemen.

*Hadten wij meer steun en aanmoediging gevonden toch zouden wij het, trots alles, volgehouden hebben, want in deze verwoerde tijden heeft ons Meeljesland meer dan ooit een orgaan noodig dat het katho-
liek gedacht, wets van alle ophitsing en volksveierij, in zijn rijke
schakeering en ordenende gematigdheid week in week uit verdedigt.*

*Men heeft ons vaak te persoonlijk gevonden. Dit is nochtans de
kracht van het journalisme.*

*Wij vertalen het strijdperk met wazemoed en juichen bij voorbant
toe de jongeren die God, Vaderland, Huisgezin en Volk en ons geliefd
Meeljesland zullen verdedigen.*

*Wij danken de lezers die ons tot het laatste trouw gebleven zijn
en ons hunne genegenheid daadwerkelijk hebben betuigd.*

*De drukkerij zal voortgezet worden door onzen meester-drukker
heer ANDRÉ VAN HECKE SMITZ die ons, gedurende meer dan
dertig jaar getrouw heeft gediend.*

*Wij bevelen aan onze lezers hun vertrouwen voort te stellen in de
"Vlaamsche Post" die ze volgaarne onder hare abonneuten zal tellen.*

PIUS RYFFRANCK.

kantoor over te nemen.¹²⁵ Hij kwam bij Pius Ryffranck op kantoor om zich in de zaak in te werken.

Pius Ryffranck was toen 73 jaar en men dacht dat hij er als stadsontvanger de riem zou afleggen, maar hij had nog geen zin om stil te zitten en met pensioen te gaan. Zelfs toen van stadswege de vraag kwam om ontslag te nemen, weigerde hij dat, ook toen hij in 1932 ziek werd. In 1934 werd hij dan toch gedwongen ontslag te nemen wegens het bereiken van de leeftijdsgrens. De gemeenteraad aanvaardde op 12 maart het ontslag van Pius Ryffranck als stadsontvanger en benoemde op 28 mei Karel Heene in zijn plaats. De stadskas en ontvangerij werd weggehaald in de Kerkstraat en naar het gerestaureerde en vergrote stadhuis overgebracht.

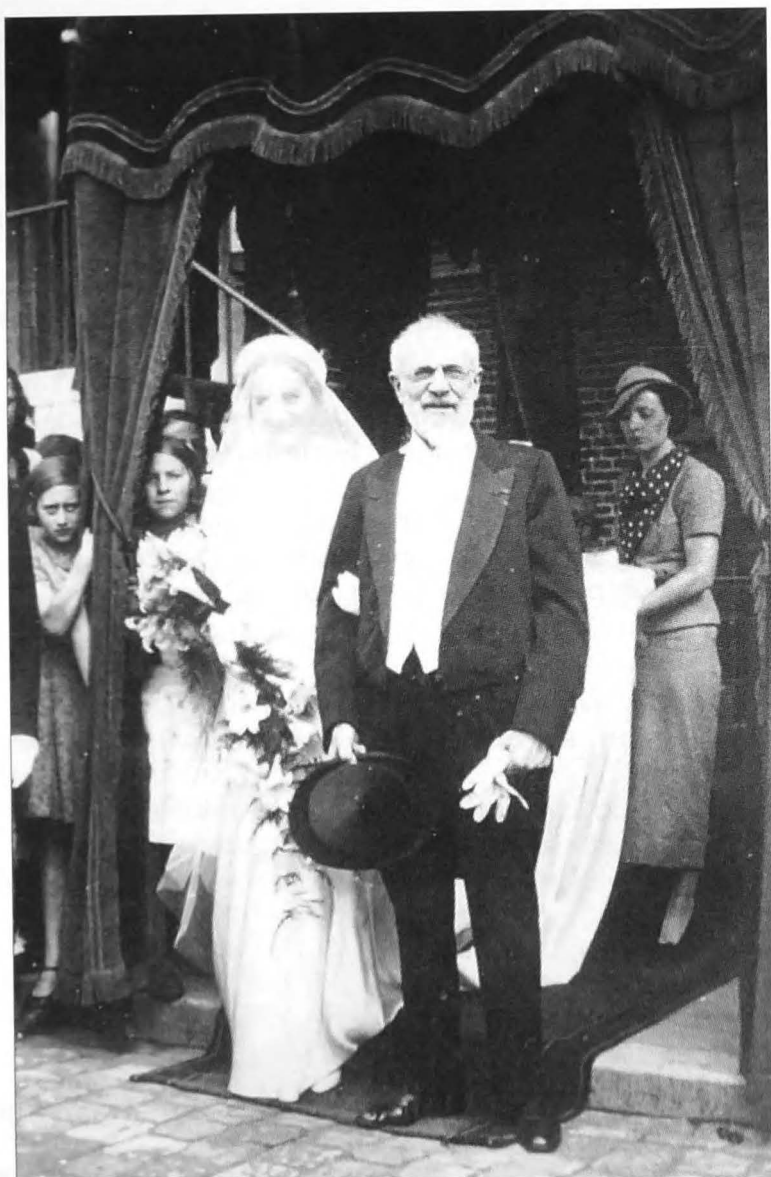
Stilzitten en niets doen was niets voor de rusteloze Pius Ryffranck en nu hij meer tijd had, begon het te kriebelen om weer te publiceren. Na bijna twee jaar stilzwijgen, voelde de 74-jarige Ryffranck zich weer beter

1 mon fils José
Eeklo
12 avril 1931
R. Hane

PENSÉES ET RÉFLEXIONS

en werd de journalist in hem weer wakker. In De Eekloonaar, zijn vroegere concurrent en nog het enige katholieke weekblad in Eeklo, kon hij vanaf 21 oktober 1934 via zijn vriend Desiré Goethals zijn pennenvruchten kwijt.¹²⁶ Het was niet langer de politicus, financier of polemist die aan het woord was, maar de filosoof, die in zijn levensavond op zijn eigen ongecompliceerde, volkse manier schreef over de gewone dingen van het leven, de menselijke dwaasheden, oud worden, leven en dood en zoveel meer, waarover hij met moralisten als La Fontaine en vadertje Cats genoeglijk kon mijmeren.

Met de jaren waren ook zijn jongste kinderen getrouwd en werd het stil in het ouderlijk huis in de Kerkstraat. Jan (°1903) werd landbouwingenieur en was in juni 1928 gehuwd met de Eeklose Gaby Cambien, wier moeder, Maria Ryffranck, een nicht was van Pius Ryffranck. Hij woonde en werkte drie jaar in Bergen (Henegouwen) en keerde in april 1931 naar Eeklo terug.¹²⁷ Hij werd inspecteur van de landgoederen van de COO van Brugge en vestigde zich met zijn gezin in mei 1932 in Assebroek. Cecile (°1905) huwde in september 1929 dokter Jean Deulin, een studievriend van haar broer Jan, en volgde hem naar Charleroi. De

Pius Ryfffranck voor het stadhuis in Eeklo met zijn jongste dochter Liva ter gelegenheid van haar huwelijk op 24 augustus 1935.

jongste dochter, Godelieve (°1910), Liva genoemd, trouwde in augustus 1935 met advocaat Antoine Rubbens uit Lokeren, die professor aan Sint-Aloysius in Brussel werd. Het paar vestigde zich eerst in Sint-Gillis (Brussel) en daarna in St.-Pieters-Woluwe.¹²⁸ Alleen zijn ongetrouwde dochter Simonne en zijn trouwe meid Elisa Pattyn bleven bij hem wonen. Naar aanleiding van zijn 75e verjaardag in 1935 publiceerde Pius Ryfffranck *Pensées et Réflexions*, een bundeltje met overwegingen van de laatste 25 jaar.¹²⁹ Hij liet het voorafgaan door volgend voorwoord:

Pour répondre au désir de quelques amis j'ai réuni, à l'occasion de mes soixante quinze ans, quelques unes des Pensées et Réflexions qui, durant les vingt-cinq dernières années, m'ont occupé l'esprit. Elles abondent en comparaisons.

Si toute comparaison a ses insuffisances elle contribue nonobstant puissamment à éclairer la raison et à rapprocher, autant que possible, l'abstrait du concret.

C'est un Recueil sans prétentions.

Pius Ryffranck

In mei 1936, na de zoveelste door hem voorspelde afstraffing van de katholieken in de verkiezingen, legde hij (ontgoocheld of berustend?) voorgoed de pen neer.

De 77-jarige Pius Ryffranck overleed op vrijdag 4 juni 1937 in zijn huis in de Kerkstraat. In zijn in memoriam in De Eecloonaar schreef zijn vriend Desiré Goethals o.m.: *Op het politiek tooneel nam hij alras plaats*

Souvenez vous dans vos prières
de Monsieur

PIE-PIERRE-JEAN

RYFFFRANCK

Veuf de Dame Marthe-Alphonsine d'HOOGHE

CHEVALIER DE L'ORDRE DE SAINT GRÉGOIRE-LÉ-GRAND
CHEVALIER DE L'ORDRE DE LA COURONNE
MEMBRE DE LA FABRIQUE D'ÉGLISE

né à Eecloo, le 2 mai 1860,
et y pieusement décédé, le 4 juin 1937.
muni des Secours de Notre Mère la Sainte
Eglise et de la Bénédiction Apostolique.

als een der leiders, der verdedigers der katholieke gedachte; voor de toepassing dezer hooge principen aan het bestuurlijk leven der gemeenschap, dus van het volk, werkte hij met het sprekend woord en vooral met zijn flinke pen.

Aan zijn schriften, aan zijn werk als gazetschrijver, kan men heele bladzijden wijden. Zijn schriften zijn immers ontelbaar, en altijd gekenmerkt door een stijl die hem alleen hoorde, door eene eigenaardigheid, een grond en een trant die ze door allen graag deed lezen. Zijne pen was eene waardevolle pen, vooral gewijd aan de verspreiding van zijn diepe overtuiging in zijn geloof.

Veel, oneindig veel zouden wij nog te zeggen hebben over onzen goeden vriend als kerkmeester, als musicus, als gemeenteraadslid, als toerist, als mystieker, en zoo meer. ...

Tot wederziens, vriend, bij den goedhartigen Heer die gij uit al uwe krachten diendet. ... Met uwe naastbestaanden treuren wij over uw afscheiden; in onze katholieke middens slaat uw hemelwaren eene leemte; de Katholieke Kring, de "Gouden Leeuw", even ook als ons muziekgezelschap "Amicitia", uw lieveling, zal als wij treuren over U.¹³⁰

Pius Ryffranck werd met Amicitia ten grave gedragen. Aan het open graf nam de harmonie passend afscheid van haar stichter met Sur le tombeau de mon père.¹³¹

Simonne Ryffranck verliet in november 1937 het ouderlijk huis en verhuisde met Elisa Pattyn naar de Stijn Streuvelsstraat 44 in Brugge.

Maurice Bonte zette het wisselkantoor voort en kocht in 1941 het huis en de tuin van de erven Pius Ryffranck.

Nog jaren lang herinnerde een koperen plaat aan de gevel van het huis in de Kerkstraat 38 aan het Bank- en Effectenkantoor P. Ryffranck-d'Hooghe, Opvolger Maur. Bonte.

2. OORLOGSDAGBOEK

Op 1 december 1918 in het eerste naoorlogse nummer van Gazette van Eecloo en het District begon Pius Ryffranck met de publicatie van zijn oorlogsdagboek onder de titel Uit de jongste dagen (Nota's uit ons dagboek), dat de gebeurtenissen van oktober en november 1918 behandelt. Vanaf het nummer 2463 van 16 februari 1919 publiceerde hij Korte bijdragen tot de geschiedenis van Eecloo onder het Duitsch beheer, die de periode van oktober 1914 tot juni 1918 bestrijken.¹³² De twee samen vormen zijn oorlogsdagboek.

Alles wijst erop dat het dagboek, zoals het in Gazette van Eecloo gepubliceerd werd, na de oorlog geschreven werd. Pius Ryffranck heeft zijn oorlogsdagboek opgesteld in 1918 en 1919, toen het voor publicatie klaargemaakt werd. Hij steunde daarbij op aantekeningen in zijn notitieboekje van die tijd, pamfletten en affiches die tijdens de oorlog uitgehangen werden. Sommige van die affiches werden in zijn drukkerij gedrukt, hij schrijft ze soms letterlijk af.¹³³ Terwijl hij schreef over periodes in de oorlog, verwees hij soms al naar de toekomst, naar toestanden

later in de oorlog of bij de bevrijding. Op 20 november 1914 merkt hij aan over de prijs van de kolen: *Drie jaar later betaalde ze men graag 250 frank*; en op 12 december 1914 over de prijs van petroleum: *laterentijd werd dat 15 frank*; nog op 26/31 mei 1915: *Het brood wordt tot 46 centiemen den kilo van 970 grammen gebakken meel verhoogd: - in 1919, als 't al lang wapenstilstand was, moesten wij het 80 centiemen betalen; of op 1 maart 1916: 't was in 1918 wat anders!*

Zijn dagboek zijn dus eerder memoires, opgesteld aan de hand van aantekeningen in zijn notitieboekje, waarin hij meestal filosofische, morele en religieuze bedenkingen noteerde. Die overwegingen maakte hij meestal in het Frans en publiceerde hij in *Pensées et Reflexions* (1935).

Op 9 december 1914 schrijft hij: *Wij vinden op ons notaboekje staan: ... Au cimetièrre de la vie le vieillard cherche des tombeaux et l'enfant des fleurs*; en op 18 mei 1915: *Uit ons notaboekje: Men waardeert iets goeds wanneer men het niet meer bezit*. In augustus 1916 noteert hij: *Uit ons notaboekje. Er wordt door velen gezegd: om betere menschen te kweeken moet men gelukkigere menschen maken. Op voorwaarde, voegen wij er aan toe, dat zij slechts gelukkiger willen worden om beter te kunnen zijn*. Toen hij in 1929 vierde dat hij 50 jaar journalist was, schreef Pius Ryffranck dat *we onze pen geene enkele week ongebruikt lieten, zelfs niet binst den oorlogstijd, die we benuttigden om de dagelijkse plaatselijke oorlogsgebeurtenissen aan te teekenen welke we, na den wapenstilstand, aan onze lezers hebben bekendgemaakt*.¹³⁴

Pius Ryffranck had als journalist een eigen schrijfstijl. Zijn taal wemelt van verouderde woorden en wendingen, zoals vare (vrees), mare (bericht), bepaald (definitief), stootteden (stootten), de dubbele negatie: *De liederen die daar gezongen worden 'n doen niemand blozen, 'n ergeren niemand*, en dialectwoorden: stool (stal), stamenee (estaminet), paart (deel), kortresse (tekort), bogens (bogen), kloefen (klompen), goest (trek, zin), achtergelend (achterste, achterwerk), smuisteren (pletten), stoef (opschepperi), bataclan (boeltje), lusters (luchters), korte drank (alcoholische drank), stroomijn (vergiet), dakken (daken), drij (drie), motocycles (motorfietsen), koperen (koperen), pieterpoeternaakt, getorten (getrapt), t'ende (op het einde van), teelen, (borden), etc.

Ryffranck heeft in het Frans gestudeerd en zijn taal zit vol gallicismen: couennaad (couillonade, kloterij), zich ontdekken (se découvrir, zijn hoed afnemen); vout (voûte, gewelf), kaporaal (caporal, korporaal), huis (maison voor zaak), mankeert aan i.p.v. op het appel, gerequisitioneerd (réquisitionné, opgeëist), etc. Soms zet hij gewoon het Franse woord om: excentrieken, convalescenten, cyclisten, ordonnancie, reglementatie.

Tijdens de oorlog wordt zijn taal gekleurd door de taal van de bezetter. Hij gebruikt veel germanismen, zoals: krank (ziek), ziekenhuis, beleggen (inkwartieren), uitlezen (kiezen), ingeschrant en beschrant (beperkt), aan billigen (goedkope) prijs, abtransporteeren (wegvoeren), voorlagen (voorstellen), begeesterd (enthousiast) en bereids (reeds). Soms gebruikt hij gewoon de Duitse woorden: Anfrage (aanvraag), fressen (eten), abgelehnt (afgewezen) en geprüft (gecontroleerd). Nu en dan geeft hij stukjes dialoog in het Duits weer. Ryffrancks gebrekkige spel-

Korte bijdragen tot de geschiedenis van Eecloo onder het Duitsch beheer.

(**October 1914 — October 1918.**)

16 October. Duizend man paardevolk en voetvolk logeeren in de stad. De staf verblijft in "Gouden Leeuw". De soldaten zijn gebilletteerd in Vredegerecht. Gemeenteschool,

ling van het Duits is toe te schrijven aan zijn geringe kennis van die taal, hoewel we zelf fouten niet kunnen uitsluiten. Hij had voor de oorlog vaak in Duitsland gereisd, maar ook in zijn reisverhalen is het duidelijk dat hij de taal niet grondig beheerst.

Af en toe gebruikt Pius Ryfffranck eigen woorden: uitschervelen (in scherpen uiteenvallen), duimsteren (uit deemsteren en duister worden), beleggen (bombarderen), verstreuveld (in de war), mokkeren (mokken, pruielen), uiteengerutteld (uiteengeslagen), etc.

Ryfffranck schrijft een poëtische, beeldrijke taal:

- *De stadskas geraakt leeg. Het stadsbestuur doet een noodberoep op de goeude burgers. 't Is water pompen in 'n mand* (13 feb 1916).¹³⁵
- *De krekkel houdt zich stil als er naar hem getorten wordt* (2 jan 1915).
- *Als het katje geen muisje heeft om aan te spelen, dan speelt het aan een bobijn* (21 feb 1916).
- *De mensen zijn voor een wit brood, lijk voor 'n wit kraagske, al ware 't maar voor 't zicht* (4 maa 1916).
- *Muziek maakt de zeden zacht - zegt men - en de dood licht, - zegt men weeral* (4 feb 1915).
- *Mei toovert bloesems op de boomen, maar laat harten dor* (7 mei 1915).
- *Wij zijn gevangene vogels, en mogen zelfs niet eens ons liedekje neuriën in onze droeve kooi om 't henepen harte 'n wat op te halen; wij zijn gebonden leeuwen en mogen zelfs niet eens kwispelstaarten.* (21 jul 1915).
- *Het deed aardig aan, onder het bloeiend zonnelicht, dat goud tooverde op het geel of bruin der vallende bladeren, en het licht worp met breede geuten over de breede, leege, doodsche straten, in deze op en neer wandelen.*

UIT DE JONGSTE DAGEN

(Nota's uit ons dagboek)

November.

Intusschen bommelt hier en daar nog een katon, of vaart een vlieg-machien door de lucht.

Dank aan u allen !

Dank aan u. Belgische soldaten, die geene ontberingen, geen lijden te veel vindt om uwe geknelde medeburgers te bevrijden !

Het was er zoo stil in als op een zomerlijk middernachtsuur, wanneer de maan haar zilver over 't aardrijk uitstrekt en hier en daar een stille stap in 't diepe van den nacht langs de holle straat weerklinkt. (9 okt 1915).

Soms is zijn stijl kort en bondig: *De duitsche legeroverheid leest er een 80 tal uit, die later zullen betaald worden – wat zij ook werkelijk geweest zijn* (25 jan 1916); *Alles spant samen en tegen* (feb 1917); *Geschutrijke nacht* (27 okt 1918).

Zijn taal is doorspekt met volkse uitdrukkingen en gezegden:

- *geen gebenedijd woord* (19 okt 1914).
- *met ijdele magen 'n valt niet te redetwisten* (10 juni 1916).¹³⁶
- *'t slijm, meenen ze, komt los* (1 juli 1916).
- *Pakt ge 'nen Belg bij de nek, ge hebt hem bij de kodde* (jan 1917).

Pius Ryffranck gebruikt graag vreemde zegswijzen en uitdrukkingen:

- *Sic volo, sic jubeo* (20/30 sep 1916).
- *L'éternel attrait* (27 sep 1915)
- *Rari nantes* (Pietje Snot).¹³⁷
- *Au cimetière de la vie le vieillard cherche des tombeaux et l'enfant des fleurs* (9 dec 1914)

Pius Ryffranck was een religieus man met een grondige kennis van de bijbel:

- *Rachel weende over de dood haren kinderen en voelde zich ontroostbaar, Herodes die het Volk van Israël recenseert – of David die zijn volk telt?* (4 nov 1916).

-... *om aldaar, luidens het bevel van Willem, nageteld te worden, zoals de Joden destijds onder Augustus* (6 okt 1918).

- ... *hare intrede doende in 't Hemelsche Sion* (nov 1918).

- *Van Annas naar Caïphas, van Caïphas naar Pilatus, van Pilatus naar Herodes en dan weer van Herodes naar Pilatus, Judas, 'n Jood, stelde zich te vreë met zilver* (Pietje Snot).

Dat Pius Ryffranck klassiek gevormd werd, blijkt uit de vele verwijzingen naar de klassieken:

- *Nero zond een lijfknecht uit om u te beteekenen dat gij u in de dood te begeven had* (9 dec 1915).

- *Pan, de God van den Akkerbouw, herschapen tot Mars den oorlogs en Mercurius den handelsgod* (13 dec 1914).

- *Hadden de Romeinen maar één hoofd, ik sloeg hun dit met plezier af, zei eenmaal de romeinsche keizer Caligula* (19 dec 1914).

Toch weet Ryffranck dat om zijn lezer te blijven boeien humor niet mag ontbreken: *Den 26^{en} moeten ook de geiten ingeleverd worden. Wanneer de luizen die de Duitschers ons aanbrachten?* (nov 1917).

Af en toe vertelt hij een grapje:

Een boerke met een ezel kwam een duitschen soldaat tegen. Deze vroeg hem naar den naam van de ezel. Hij heeft geen naam, zei het Boerke. Dit is verkeerd, zei de Duitschman. Ieder draagt 'nen naam in 't leven. Heet hem Joffre. – 'k Voel veel te veel respect voor dien man, antwoordde het Boerke. Heet hem dan Keizer Willem. – Pouah, proeste het Boerke, 'k heb veel te veel respect voor mijnen ezel. (21 feb 1916)

Of een sneldicht:

*Rolt uw mat(t)e
Duitsche rat(t)e,
G'hebt hier lang genoeg geknaagd;
Spoedt u t'huize
Duitsche luize
G'hebt ons veel te veel geplaagd.* (21 okt 1918)

Pius Ryffranck schreef zijn oorlogsdagboek om het in zijn Gazette te publiceren, daardoor verliest het grotendeels het intiem karakter van een persoonlijk dagboek. Er zijn weinig of geen aantekeningen over zijn privé- en familiaal leven, tenzij de vermelding van het overlijden van zijn vrouw. Voor de rest heeft Ryffranck oog voor stadsfinanciën, het geldwezen, de economie, de parochie en de oorlog in al zijn aspecten.

Hij was wellicht voor de oorlog al antimilitarist, omdat hij wel besepte dat een oorlog niets oplost, veel slachtoffers maakt en voor iedereen veel ellende meebrengt.

Hij is en blijft uiteraard een conservatief journalist met een nauwelijks verholen bewondering voor het strenge optreden (boeten, gevangenisstraffen, etc) van de Duitsers tegen overtreders. *Om zich te doen aanzien moet men zich weten te doen gelden, en – wat niet veel 'n kost, zelfs 'n geldstraf, 'n wordt niet gewaardeerd.* (26 feb 1916).

Filosoferen en moraliseren doet hij zoals voorheen, maar nooit op een pedante of saai manier, zijn invalshoek is altijd origineel en persoonlijk. Pius Ryffrancks oorlogsdagboek is een leesbaar en interessant document, omdat het geen droge opsomming van de oorlogsgebeurtenissen geeft en unieke informatie bevat in een periode dat er geen lokale en regionale kranten verschenen.

NOTEN

1. De latere brouwerij Baele.
2. PAUL VAN DE WOESTIJNE, 150 jaar van De Eecloonaer tot de Eecloonaar, Eeklo, 1999, 22-85.

3. WILLY HAMERLYNCK, De afstammelingen van Geeraard Van Hoorebeke (°Waarschoot 1672 - † Waarschoot 1751) of de Eeklose tak van de huidenvetters, in De Eik, 12 (1987), 21-55.
4. Kerkstraat 74, grote woning en erf voorbij de straat naar de Melkerij.
5. SAE-modern, Register van de zittingen van het Schepencollege, 15 nov 1879. Op 15 november 1879 kreeg Louis Ryffranck de toelating om in het huis van M. Baudts-Vermeulen in de Boelare een bakoven op te richten.
6. Ledeganckplaats 2, nu Ledeganckplein middelste huis, Frans De Vliegheer, verfwaren.
7. MIA VERSTRAETE, Het verenigingsleven in Eeklo 1830-1914, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent, 1985.
8. De Meetjeslander 2 (1875), 52 (19 dec).
9. Zijn schoolkameraad was Willem Willems uit de Zuidmoerstraat, die later zaken deed in Zuid-Amerika en in zijn laatste levensjaren Consul van de Dominicaanse Republiek in Oostende was. Gazette van Eecloo en het District 60 (1926), 2845 (6 jun).
10. Gazette van Eecloo en het District 64 (1930), 3052 (27 jul). Het vierde voorbereidende is nu het derde leerjaar van het lager onderwijs. Pius RYFFFRANCK vermeldt de Broeders van Liefde, Kanunnik De Beer noemt ze de Broeders van Barmhartigheid. A.DE BEER, Gedenkboek Bisschoppelijk College Eekloo 1840-1940, Gent, 1946, 102.
11. Gazette van Eecloo en het District 65 (1931), 3005 (2 aug).
12. *Wie in 't College van Eecloo Humaniora studeert, en zijn beste wil doen, 'n moet elders niet gaan om man te worden; dit is geene reclaam, neen, dit is de getuigenis van eigen experiment.* Gazette van Eecloo en het District 61 (1927), 2905 (31 jul).
13. *Van in 't zesde latijn echter zonden we, van tijd tot tijd, als 'n vogelke dat zijn eerste vlerkjes strekt, korte artikelkes naar den Werkman, te Aalst, die alhier, in de Brugschestraat, bij de zuster De Decker uitgevent werd, en, door onzen schoolcamaraad, wijlen Pieter De Sutter, van Nieuwendorpe, ingeburgerd was.* Gazette van Eecloo en het District 63 (1929), 2997 (5 mei). Ook August Van Acker las De Werkman.
De Werkman: daensistisch, later Vlaamsnationalistisch weekblad (1872-1935), aanvankelijk uitgegeven en grotendeels geredigeerd door Pieter Daens, die tevens eigenaar was. Daens kon bij de redactie rekenen op enkele losse medewerkers zoals zijn broer Adolf Daens, Karel-Leopold van Opdenbosch, Florimond-Alphonse Fonteyne, A. van der Lul, Albert van den Bruele, Alexander de Vos. Bedoeld als informatieblad voor het "werkvolk" moest De Werkman een meer sociale en gematigde versie worden van Het Land van Aelst. Gezien het uitgesproken katholieke profiel kon het daarom aanvankelijk rekenen op de financiële steun van enkele geestelijken, waardoor een oplage van 25.000 exemplaren werd bereikt. Na de oprichting in 1893 van de Christene Volkspartij stelde P. Daens Het Land van Aelst ten dienste van deze partij. Omdat De Werkman dankzij haar hoge oplage een belangrijke bron van inkomsten was voor Daens, trachtte hij dit blad buiten de politiek te houden door het gematigde profiel te benadrukken. Dit bleek niet realistisch. Bron: De Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging.
14. A.DE BEER, Gedenkboek Bisschoppelijk College Eekloo 1840-1940, Gent, 1946, 106-110. Gazette van Eecloo en het District 63 (1929), 3009 (28 jul).
In 1879 speelden wij ook voor den laatsten keer in 't stuksken mee. Wij meenden dat het een groot drama was, - en 't was maar een studententragedie; de zware stukken, op zijn Hamlet's, worden maar in 't verdere leven gespeeld. Gazette van Eecloo en het District 57 (1923), 2696 (29 jul). Wij hebben den tijd medegeleefd - wij speelden de stukken mede - dat er in ons Bisschoppelijk College drama's werden opgevoerd uit de Middeleeuwen in moderne costumen. Wij waren een ridder in zwarten frak met een champetterssabel aan ons zij. Men was dus, in dien tijd, reeds, de moderne tooneelkunst vooruit - doch het was uit spaarzaamheid. Gazette van Eecloo en het District 61 (1927) 2896 (29 mei).

Over vijftig jaar speelden we, samen met zeer eerw. heer De Baets, Le Retour du Croisé, door ons zelf als student van Rethorica, samengesteld, en verbeterd door onzen leeraar, e.h. Bonner, pastoor te Audeghem, die van al onze leeraars de eenige overlevende nog is.

Wij voelden ons op dien dag fier al een katje en dachten dat de wereld aan ons was. Als we nu ons handschrift, dat bewaard gebleven is, overlezen, dan schuddebollen we eens, en verblijden we ons omdat het nooit het licht zag. Gazette van Eecloo en het District 63 (1929) 3009 (2 jul).

15. Pius Ryfffranck behoorde in elk geval niet tot de eerste leerlingen van de in 1874 opgerichte Muziekschool, wat erop wijst dat hij toen al muziek kende. PAUL VAN DE WOESTIJNE en PAUL VAN BOUCHAUTE, Muziek als eerste woord. Van muziekschool tot academie voor muziek en woord, Eeklo, 1999.
De familie Temmerman leverde meer dan een eeuw koster-organisten in de Sint-Vincentiuskerk. Vader Karel Anselm, organist sedert het einde van de 18e eeuw, werd opgevolgd door zijn oudste zoon Pieter-Jan, die in 1860 overleed. Eduard volgde zijn broer op en bleef organist tot zijn overlijden in 1899. PAUL VAN DE WOESTIJNE, L'Écho patriotique - De Vaderlandsche Galm, in: Ons Meetjesland 18 (1985), 182-187.
16. Kerkstraat 14, later Maurice Goethals-De Beir, nu De Klaroen.
17. Gazette van Eecloo en het District 14 (1880), 683 (14 nov).
Blijkens mededelingen van zijn zoon Jan (Baptist) in een interview te zijnen huize De Linde in Sint-Kruis (Brugge) op 3 november 1981.
18. Gazette van Eecloo en het District 58 (1924), 2730 (23 maa).
19. Gazette van Eecloo en het District 17 (1883), 821 (8 jul) en 822 (15 jul).
20. Nog in 1898 gaf Pius Ryfffranck, aangeduid als *liefhebber te Eecloo*, samen met P. De Keyzer (St.-Laureins) en Verschaffelt (Sleidinge) in de kerk van Watervliet les aan organisten uit het Meetjesland.
Gazette van Eecloo en het District 32 (1898), 1614 (25 sep).
21. O.m. aan Henri Lippens en Karel Bogaerd. De Meetjeslander 6 (1879), 49 (26 dec) en 7 (1880), 16, 25, 31 en 32.
Jan Speltinckx was ook "bestuurder" van Volksbelang de christelijke coöperatie en bakkerij in de Kaaistraat en redacteur van het Fondsenblad. Voor Speltinckx en Daugimont, zie: Gazette van Eecloo en het District 61 (1927), 2919 (6 nov) en 63 (1929), 2997 (5 mei).
22. Zie: De Eecloonaar 43 (1891) 2234 (6 dec), dat een stuk overneemt uit De Stad Eecloo van *een bakker die niet gauw vergeet: Weet gij nog, Mr. Pius, wat de "Vaderlander" in de tijd schreef "oog voor oog, tand voor tand" en hoe de Eecloosche katholieken daarin aangemoedigd werden geen liberale winkeliers meer den penning te jennen.*
23. *Wij waren gezworen kameraden en wij zouden nooit scheen. Mr Van de Maele, Mr Van Hoorebeke en wij zelf. ... Wij brachten ons gedrieën vijftig jaar van ons leven samen door. Wij maakten onafgebroken deel uit van de Katholieken Kring en van de Koninklijke Harmonie Amicittia; wij waren ook samen officieren der Burgerwacht en lid der Kerkfabriek.* Gazette van Eecloo en het District 65 (1931), 3082 (22 feb).
24. Gazette van Eecloo en het District 63 (1929), 2997 (5 mei).
25. Ryfffranck riep tijdens de schoolstrijd de katholieke burgerij op *geene liberale wnkelters meer den penning te jennen.* PAUL VAN DE WOESTIJNE, 150 jaar van De Eecloonaer tot De Eecloonaar, Eeklo, 1999, 61-62, 68.
26. Gazette van Eecloo en het District 65 (1931), 3005 (2 aug).
27. Gazette van Eecloo en het District 23 (1889), 1113 (10 feb) en 64 (1930), 3030 (23 feb).
28. Voor de rol die Pius Ryfffranck in Amicittia speelde, zie: PAUL VAN DE WOESTIJNE en LUC JOCQUÉ, Koninklijke Katholieke Harmonie Amicittia Eeklo 1881-1981. Een kroniek van honderd jaar vriendschap, Eeklo, 1984, 13-62.
29. PAUL VAN DE WOESTIJNE en PAUL VAN BOUCHAUTE, Muziek als eerste woord. Van muziekschool tot academie voor muziek en woord, Eeklo, 1999, 32-53.

30. *Wij hebben ook den tijd gekend - wij speelden ook deze stukskes mee: - wij waren, destijds, geen slechte acteur - nu eilaas! zijn we voor geen enkele rol meer goed - dat onze mensen hun plezier vonden in eenvoudige tooneelstukken met name Odaer de Pieper, en andere nulligheden.* Gazette van Eecloo en het District 61 (1927) 2896 (29 mei).
31. De Eecloonaar 39 (1887), 1983 (13 feb).
32. De Lille schreef: ... *een confrater, die 38 jaar geleden, de voedstervader van 't Getrouwe was, (in Eekloo)...* De week daarop reageerde Ryffranck: *die voedstervader zijn wij.* Gazette van Eecloo en het District 60 (1926), 2831 (28 feb).
33. HUGO NOTTEBOOM, Victor De Lille 1863-1940, in: Jaarboek 1997 van de heemkundige kring Het ambacht Maldegem, 13.
34. Het huis met kadastrummer E 1309b was het middelste op de Botermarkt. Bij verbouwingswerken in december 1885 vond men twee geraamten in de aalput. Het parket onderzocht de zaak. De Eecloonaar 37 (1885), 1911 (13 dec). Kocht Pius Ryffranck dit huis met eigen geld, met geld van zijn ouders/grootouders of met geleend geld? Zijn ouders, hoewel beiden van goeude families, bezaten nooit een onroerend goed in Eeklo. Pius Ryffranck verkocht dit huis in 1919 aan Valère De Clercq, soldaat, toen woonachtig in het Franse Eu, die er zich als slager kwam vestigen. Later kwam het in handen van Frans De Vlieghe die het restaureerde en er zijn verzaak overbracht. Zie ook RITA VAN HOECKE & FREDDY PILLE, Van Inghel tot Yzer, in: De Eeklose Dobbegelbakkene 10 (2001), 187-188.
35. PAUL VAN DE WOESTIJNE en PAUL VAN BOUCHAUTE, Muziek als eerste woord. Van muziekschool tot academie voor muziek en woord. Eeklo, 1999, 33, 48, 51, 137.
36. De Eecloonaar 41 (1889), 2125 (3 nov).
37. Gazette van Eecloo en het District 23 (1889), 1134 (7 jul).
38. In die periode verminderde de als onrechtvaardig beschouwde, want moeilijk te schatten, hoofdelijke omslag van 40% (1860) tot 10% (1890) van de stadsbegroting. Die vorm van belasting werd na de Eerste Wereldoorlog afgeschaft. CARLOS VANDAELE, Eeklo ... een kleinburgerlijke stad?, in: 750 jaar Eeklo, 431-432.
39. SAE-modern, Verslagen van de gemeenteraad 22 jun 1893.
40. Zie CARLOS VANDAELE, Eeklo ... een stad van kleine luyden?, in: 750 jaar Eeklo, 421-422.
41. Jan Speltinckx, de redacteur van De Vaderlander, was directeur van de volksbakkerij in de Kaaistraat. Gazette van Eecloo en het District 61 (1927), 2919 (6 nov).
42. De Eecloonaar 43 (1891), 2231 (15 nov) tot 2234 (6 dec).
43. IGNAAS (°1899) was geen twee maanden oud, toen hij overleed aan de seskens, stuiptrekkingen bij kinderen ten gevolge van een hersenziekte, JAN EDGARD (°1901) was net geen jaar oud, toen hij ook aan de "seskens" overleed. Zie: WILLY HAMERLYNCK, De afstammelingen van Geeraard Van Hoorebeke (°Waarschoot 1672 - † Waarschoot 1751) of de Eeklose tak van de huidenvetters, in De Eik, 12 (1987), 41-42.
44. *Het Nijverheidsereteken 2e klas is verleend aan Elisa Pattyn, onze dienstmeid, voor 28 jaar trouwen dienst. Die onderscheiding is ten besten verdiend, vooral in dezen tijd van gemakzucht en veranderlijkheid.* Gazette van Eecloo en het District 55 (1921), 2589 (10 jul). In 1928 kreeg ze het Nijverheidsereteken 1e klas voor 35 jaar voorbeeldigen en lofwaardigen dienst. Gazette van Eecloo en het District 62 (1928) 2941 (8 apr). Elisa Pattyn verhuisde met Simonne Ryffranck na Pius' overlijden in 1937 mee naar Brugge.
45. Na de Eerste Wereldoorlog publiceerde hij Pensées (1915-1918) en in 1935 Pensées et Reflexions. Van zijn Pensées, vermeld door Lucien Lampaert (De Geschiedenis van Eeklo, 426), hebben we geen exemplaar teruggevonden.
46. Interview met Jan Ryffranck op 3 november 1981.

47. ERIK DE SMET. De Maatschappij van Onderlinge Bijstand De Werkmansvrienden of de sociëteit van zes Cens, in: Appeltjes van het Meetjesland 35 (1984), 101-113.
48. Gazette van Eecloo en het District 30 (1896), 1522 (20 dec).
49. Recht voor Allen 10 (1904), 30 (24 jul).
50. SAE-modern, Verslagen van de gemeenteraad 27 jan 1897.
51. Verslag over het Bestuur en den Toestand der Gemeentezaken. Dienstjaar 1896-1897.
52. Tot de volkstelling van 1866 worden, komend van de Markt, de huizen rechts even genummerd, in de tellingen van 1880 tot 1900 oneven en vanaf 1910 weer even. Kerkstraat 23 is het huis, later nummer 24 (nu Herman Bonte-De Keyser), tussen Florent Lippens (nr. 22) en Alfred Vermast (nr. 26).
53. Gazette van Eecloo en het District 63 (1929), 3011 (11 aug).
Edmond Steyaert (°11 feb 1847), handelaar in koloniale waren, was een zoon van Engelbert Steyaert, olieslager, en Regina Coleta Dounckels, een groot tante van Pius Ryfffranck. Hij was dus een neef van Pius' vader, Louis Ryfffranck, en ook van Desiré Steyaert, burgemeester van 1874 tot 1881.
Julien Engels (°13 dec 1859) was advocaat en woonde in de Stationsstraat 11. Hij overleed op 28 november 1900 en liet drie kinderen achter, waaronder Amand (°1893).
54. Gazette van Eecloo en het District 64 (1930), 3046 (15 jun).
55. Gazette van Eecloo en het District 62 (1928), 2927 (1 jan).
56. GRIET MARÉCHAL. De conferentie van Sint-Vincentius a Paulo te Eeklo (1852-1900), in: Liber Amicorum Achiel De Vos, Evergem, 1989, 135-141.
57. Gazette van Eecloo en het District 63 (1929), 2997 (5 mei).
58. Er leven in Eeklo geen mannelijke afstammelingen van de familie Ryfffranck meer. Alle kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen van Pius Ryfffranck vestigden zich buiten Eeklo.
De drukkerij van De Eecloonaar werd in 1928 gekocht door Karel De Sutter; de drukkerij van Edmond Ryfffranck werd overgenomen door diens meester-drukker Hippoliet Steyaert (Stationsstraat) en Pius Ryfffranck liet zijn drukkerij over aan zijn meestergast André Van Hecke (Markt).
59. Serafien Bontinck, die sedert 7 oktober 1867 bij Eduard Goethals-Vrombaut in de drukkerij van Gazette van Eecloo, werkte, kreeg in december 1892 een Nijverheidsdecoratie tweede klas (25 jaar dienst). SAE-modern, verslagen schepencollege 24 dec 1892. Jozef Ramont, *onze gewezen drukkersgast*, sneuvelde in Nevele op 31 oktober 1918. Gazette van Eecloo en het District 54 (1920), 2512 (25 jan). Georges De Langhe: Gazette van Eecloo en het District 58 (1924), 2766 (30 nov). André Van Hecke en Edmond De Beer kregen in 1928 het Nijverheidsereteken 2e klas voor 25 jaar dienst. Gazette van Eecloo en het District 62 (1928), 2941 (8 apr) en 63 (1929), 2997 (5 mei). André Van Hecke begon daags na zijn plechtige communie in de drukkerij van Gazette van Eecloo te werken. Voor deze en andere inlichtingen dank ik José Van Hecke, zoon van André.
60. Interview met Jan Ryfffranck op 3 november 1981.
61. Zijn zoon Jan Baptist herinnerde zich in een interview te zijnen huize De Linde in Sint-Kruis (Brugge) in 1981 nog heel goed de marinonipers op stadsgas ("gaze pauvre"). José Van Hecke schat dat ze tussen de 800 en 1000 exemplaren per uur kon drukken. Hij schonk in 1991 de pers (Martinoni Paris) aan de Koninklijke Bibliotheek in Brussel. Zijn zoon Michel Van Hecke die ze hielp demonteren, dacht dat ze van 1891 was.
SAE Modern, register 152, Procesverbaal van de beraadslagingen van het schepencollege van 17 maart 1900 tot 10 september 1904, zitting van 23 dec 1903. De eerste aanvragers waren: Charles Smitz (meubelatelier Boelare, 6 PK), Arthur Dhanens (brouwerij Boelare, 3,5 PK), Pius Ryfffranck (mechanieke sneldrukkers Prinsenhofstraat, 1 PK), Edmond Euerard (brouwerij Statiestraat, 3 PK), Charles Cambien (aannemer, houtbewerking Markt, 15 PK) en gebroeders Baele (brouwerij Boelare, 2,5 PK).

62. SAE-modern, registers zittingen schepencollege 18 april 1908. SAE-modern, kadastrale leggers 7/1725 en 1863. Het kadaster noteert de opbouw van *une imprimerie* in 1909.
63. Gazette van Eecloo en het District 63 (1929), 2997 (5 mei).
E. h. Edgard Pattyn (°1856), enige zoon van Ryffrancks (vroegere) vennoot Karel August Pattyn, werd leraar in de colleges van Sint-Niklaas, Oudenaarde en Gent, onderpastoor in Luik (Saint Remacle), Sint-Gillis (Dendermonde) en Nieuwerkerken. Hij kwam in 1900 terug naar Eeklo om les te geven in de grammatica (derde jaar secundair). In 1911 trok hij zich terug in de ouderlijke woning, Stationsstraat 94 (later gekocht door Prosper Van Acker, nu nr. 88), waar hij in 1920 overleed. Hij schreef o. m. onder het pseudoniem Jan Van Eecloo en Bert van Mettenyen romans en novellenbundels. Occasioneel werkte hij mee aan Gazette van Eecloo en Recht voor Allen. REMI VAN DE MOORTELE. Onze letterkunde in het Meetjesland, in: Het Koninklijk Atheneum te Eeklo viert zijn tweede lustrum, Eeklo, 1953, 91-92, en A.DE BEER, Gedenkboek Bisschoppelijk College Eekloo 1840-1940, Gent, 1946, 116-117.
64. *Hij hield zich, bij voorkeur, bezig met alles wat de geschiedenis onzer stad betrof.* Gazette van Eecloo en het District 60 (1926), 2834 (21 maa).
65. Gazette van Eecloo en het District 54 (1919), 2516 (22 feb) en 60 (1925), 2816 (15 nov).
66. Gazette van Eecloo en het District 58 (1924), 2766 (30 nov).
67. SAE, kadastrale legger 7/1725 en 1863. In 1892 werd Ryffranck naakte eigenaar van de vier huizen en behield Eduard Temmerman het vruchtgebruik. Het huis E628d op de Markt, groot 350 m², werd later bewoond door Hubert De Baets-Baele en is nu nr 58, het linkse deel van Het Kruidvat. De twee huizen in het Rootje E663 (50 m²) en E664 (40 m²) werden nu samengevoegd tot Brasserie 't Binnenhof. De noordhoek van de Lijnendraaiersstraat en de Raamstraat was 1090 m² groot en bestond toen uit een huis, een magazijn en een tuin.
68. SAE, kadastrale legger 7/1725 en 1863. Het huis met tuin E693b (nu Kerkstraat 34 en 36) was 280 m² groot en de prachtig aangelegde tuin E702c die zich erachter uitstreckte tot de Raamstraat, was 1 490 m² groot. In 1941 verkochten de erfgenamen het huis met het kantoor aan Maurice Bonte.
69. Interview met Jan Ryffranck op 3 november 1981.
70. Recht voor Allen, 10 (1904), 41 (9 okt).
71. *Pater Stracke kwam vaak ten huize*, verklaarde Jan Ryffranck in een interview op 3 november 1981.
Strackes oproep voor een sociale en culturele verheffing van "het kuddevolk onder de beschaafde rassen van Europa" zou een blijvende impact hebben op het discours over Vlaanderen. Nog in 1913 vatte hij zijn polemiek aan met de belgicistische historici Henri Pirenne en Godefroid Kurth over Vlaanderens tweetaligheid in het verleden. Bron: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging.
72. Bond der neringdoenden van Eecloo. Reglement 1904. De Bond werd na de Eerste Wereldoorlog omgevormd tot Bond der neringdoenden en handeldrijvenden van Eecloo en omliggende.
In april 1931 werd Plus Ryffranck gedecoreerd als medestichter van de Burgersbond 1903. Hij bleef bestuurslid tot 1932, toen er zich een scheuring voordeed tussen een politieke en niet-politieke vleugel.
73. Gazette van Eecloo en het District 59 (1925), 2802 (9 aug).
De eerste vakschool werd in 1905 opgericht in de Broedersschool en gehuisvest in het zgn. Gildenhuis, gebouw parallel aan de Werkmanskring.
Het syndicaat der spoorwegmannen bestond tot de Eerste Wereldoorlog. Gazette van Eecloo en het District 62 (1928), 2947 (20 mei).
74. Ryffranck ging akkoord met Jefferson: *Om plezant te reizen, moet men bagagiën, honden en, - pardon voor 't schoone geslacht - vrouwen thuis kunnen laten.* Van een gebroken Paraplu, een verfrommelden Hoed en een verloren Klak op reis, 40.
75. Van zijn vooroorlogse reisverhalen is niet veel bewaard, omdat er bijna geen exemplaren voorhanden zijn van De Vaderlander, Het Welzijn van Eekloo en het Distrikt en van Gazette van Eecloo, tot 1914. Drie Hoeden op reis, over een reis naar Frankrijk in 1903 met Edmond Steyaert en Desiré Goethals publiceerde

- Ryffranck in Gazette van Eecloo, eind 1903 - begin 1904. Gazette van Eecloo en het District 38 (1904), 1891 (17 jan) en 1893 (31 jan).
Een van zijn reisverhalen werd gepubliceerd onder de titel *Op stokken en krukken* door Frankrijk. (L. LAMPAERT, *De Geschiedenis van Eeklo*, Eeklo, 1973, 426). Ik vond er geen exemplaar van terug.
76. Pius Ryffranck brak zijn paraplu in Gent. Desiré Goethals verfrommelde zijn kostelijke panamahoed tussen Gölling en Berchtensgaden en Edmond Steyaert verloor zijn klak in Innsbrück, vandaar de titel.
Edmond Steyaert overleed in hetzelfde jaar 1905 op 13 december.
77. Over W.C. Röntgen (1845-1923): *Eenvoudiger en physisch onbeduidender man zagen wij zelden; met hem ondernamen wij een dagenlange autorit door het woeste Romsdal en Gudbrandsdal tot aan Otta*. Gazette van Eecloo en het District 57 (1923), 2673 (18 feb).
Desiré Van Waesberghe was de oudere broer van Victorine Van Waesberghe, die gehuwd was Edmond Steyaert. Hij ging in 1880 als priester-leraar naar Deinze en eindigde als pastoor van Ename. Voor Desiré Van Waesberghe zie: Gazette van Eecloo en het District 60 (1926), 2850 (1 jul).
78. Volgens een mededeling van Marie-Louise Vermast. Haar vader, Alfred Vermast, een buurman van Pius Ryffranck in de Kerkstraat, reisde in die periode heen en weer tussen Aardenburg en Eeklo. Zie: Dagboek Ryffranck 29 oktober.
79. Over de gebeurtenissen van oktober-november 1914 in Aardenburg met als triest hoogtepunt het overlijden van zijn moeder schreef Jacques Ryffranck een verslag (in familiebezit). Ook Jan Ryffranck vermeldt het overlijden en de begrafenis van zijn moeder in Aardenburg in een van zijn dagboeken.
80. Gazette van Eecloo en het District 61 (1927), 2878 (23 jan).
81. Het handige boekje van 86 bladzijden (alleen verso bedrukt) bevat per straat, eerst de oneven dan de even nummers, de namen van de bewoners (familienaam van de man, familienaam van de vrouw, voornaam van de man). De straten staan blijkbaar in een willekeurige volgorde, maar achteraan (blz. 84-85) staat een alfabetische lijst. Het boekje geeft interessante informatie over de gebouwen: magazijn, werkhuis, fabriek, poort, bureel, stalling, kapel, klooster, school, herberg, onbewoond, zelfs meer specifiek, bijv.: Bakkerij van Bottelberge Louis, brandspuithuis, huidevetterij Vermast, drukkerij der Gazette van Eecloo, Teekenschool, Diamantslijperij (Baudts), Bevoorraaddingscommissie, Amerikaansche Winkel, Volksoep, en over sommige huizen die door de Duitsers bezet zijn: Militaire Politie, Soldaten, Kommandantuur.
82. Gazette van Eecloo en het District 54 (1920), 2516 (22 feb).
83. Gazette van Eecloo en het District 54 (1920), 2561 (26 dec).
84. Gazette van Eecloo en het District 54 (1920), 2536 (4 jul).
85. Gazette van Eecloo en het District 53 (1919), 2471 (13 apr).
86. Gazette van Eecloo en het District 53 (1919), 2465 (2 maa).
87. Gazette van Eecloo en het District 53 (1919), 2478 (1 jun).
88. ARSEEN WITHOECK, 115 jaar Davidsfonds Eeklo, in: *Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland*, 4 (1990), 161-179.
1918, jaar waarop we als secretaris buitengezet werden omdat we niet puur genoeg geacht werden. Gazette van Eecloo en het District 64 (1930), 3038 (20 apr).
89. Gazette van Eecloo en het District 59 (1925), 2816 (15 nov).
90. Gazette van Eecloo en het District 55 (1921), 2582 (22 mei).
91. Desiré Goethals in *De Eecloonaar* 89 (1937), 23 (6 jun).
92. Interview met Jan Ryffranck op 3 november 1981.
93. *Er is geen enkele verwijzing van de dochters Ryffranck naar Onze-Lieve-Vrouwen-doorn*. In het eerste hoofdstuk van *Van een gebroken Paraplu*, een verfrommelden Hoed en een verloren Klak op reis, vertelt Ryffranck dat zijn *oudste dochterken daags te voren, te Brugge, in 's Hemelsdale, zijn eerste Communie gedaan had*.
94. Gazette van Eecloo en het District 55 (1921), 2603 (16 okt).
95. Gazette van Eecloo en het District 63 (1929), 2997 (5 mei).
96. Jacques (*1895) werd geen soldaat, vermoedelijk werd hij vrijgesteld van mili-

- taire dienst wegens de oudste van een groot gezin. Hij werd advocaat en pleitte enkele zaken voor het Eeklose stadsbestuur. Hij stond voor een veelbelovende politieke carrière in de Katholieke partij, maar overleed in 1934. Rose Anne (°1898) kreeg vier kinderen, maar overleed in 1926.
97. Ryffrancks tussenkomst op de vergadering van de Katholieke Arrondissementsbond van Eekloo op 10 maart 1929 werd afgedrukt in Gazette van Eecloo en het District 63 (1929), 2990 (17 maa).
 98. Gazette van Eecloo en het District 58 (1924), 2768 (14 dec).
 99. PAUL VAN DE WOESTIJNE en PAUL VAN BOUCHAUTE. Muziek als eerste woord. Van muziekschool tot academie voor muziek en woord, Eeklo, 1999, 51.
 100. Gazette van Eecloo en het District 59 (1925), 2785 (12 apr).
 101. Gazette van Eecloo en het District 61 (1927), 2692 (1 mei) en 61 (1927), 2880 (6 feb).
 102. Gazette van Eecloo en het District 61 (1927), 2714 (2 okt).
 103. Pius Ryffranck hielp Victor De Lille bij het opstarten van 't Getrouwe Maldeghem in 1888. Gazette van Eecloo en het District 60 (1926), 2831 (28 feb).
 104. *De Tijd, van Brussel, het orgaan der christene werklieden, besprak ons artikel over de 8-urenwet.* Gazette van Eecloo en het District 61 (1927), 2880 (6 feb).
 105. Gazette van Eecloo en het District 62 (1928), 2942 (15 apr).
 106. Gazette van Eecloo en het District 63 (1929), 2984 (3 feb).
 107. Desiré Van De Voorde (1853-1911) was inwonende dienstknecht in het St.-Vincentiuscollege. Gazette van Eecloo en het District 62 (1928), 2930 (22 jan) en 65 (1931), 3015 (11 okt).
 108. Voorzitter van de Vereenigde Gedecoreerden was Desiré D'Huyvetters. Gazette van Eecloo en het District 62 (1928), 2958 (5 aug).
 109. Gazette van Eecloo en het District 57 (1923), 2703 (16 sep).
 110. Gazette van Eecloo en het District 61 (1927), 2894 (15 mei).
 111. Gazette van Eecloo en het District 61 (1927), 2897 (5 jun).
 112. Gazette van Eecloo en het District 58 (1924), 2752 (24 aug) tot 2755 (14 sep).
 113. Gazette van Eecloo en het District 58 (1924), 2749 (3 aug).
José (°1900) maakte als Burgerlijk Ingenieur carrière bij de Centrales Electriques des Flandres, later Ebes, en werd directeur van de centrale in Langerbrugge (Rodenhuize). Hij reed in de jaren veertig/vijftig met een zelfgemaakte elektrische auto.
 114. Jan werkte als agronoom achtereenvolgens in Bergen, Luik en Brugge. Met hem had ik op 3 november 1981 in zijn huis in Sint- Kruis (Brugge) een lang gesprek over zijn vader. In zijn interieur hing een geschilderd portret van Karel Stroo en van Eduard Temmerman. Hij had een aardje naar zijn vaartje. Hij hield (meestal in het Frans) een dagboek bij en dichtte zowel in het Frans als in het Nederlands. In De Eecloonaar van november 1972 publiceerde hij Eeklo vóór 1914, Brieven van een oud-Eekloonaar.
 115. Gazette van Eecloo en het District 60 (1926), 2841 (9 mei).
 116. August Van Acker was een neef van Desiré De Poorteres moeder, vandaar *onzen kozijn*. De Poortere doelde op De Vaderlander (1878-1890) en Het Welzijn van Eekloo en het Distrikt (1890-1898). De Eecloonaar 78 (1926), 22 (30 mei).
 117. Gazette van Eecloo en het District 62 (1928), 2930 (22 jan).
 118. Gazette van Eecloo en het District 61 (1927), 2924 (11 dec).
 119. Ryffranck reageerde op een mededeling van de Katoliek vlaamse vrouwen en meisjes. *Wij laten aan onzen briefwisselaar zijn excentrieke schrijfwijze over: wij persoonlijk loopen niet hoog op met al wat te modern is en allerminst niet "tweede Paasdag" en "Katoliek vlaamse aksie". Wij verkiezen daaraan nog liever Esperanto; tedereen schrijft die tale eender en gelijk.* Gazette van Eecloo en het District 62 (1928), 2940 (1 apr).
 120. Gazette van Eecloo en het District 62 (1928), 2942 (15 apr).
 121. De Eecloonaar werd in 1933 ook in beroep veroordeeld tot de proceskosten en het verspreiden van het vonnis door middel van pamfletten. Het Liberale Noorden 9 (1933), 20 (13 mei) en 36 (2 sep).
 122. Gazette van Eecloo en het District 63 (1929), 2997 (5 mei).

123. Bijvoegsel aan DE VLAAMSCHE POST - GAZETTE VAN EECLOO, 66 (1932), 18 dec.
124. In 1936 (of 1937?) werden de drukmachines overgebracht naar de drukkerij van André Van Hecke op de Markt en werd de oude drukkerij rechtover de leerlooierij Vermast (later de melkerij) in de Raamstraat verbouwd tot huizen.
125. De Eecloonaar 85 (1933), 22 (28 mei)
Wellicht kende Pius Ryffranck de familie Bonte als klant of kende hij Maurice Bonte (1875-1972) als medeleerling van zijn zoons in het St.-Vincentiuscollege, rethorica 1917. Bonte verhuisde met zijn gezin naar Eeklo en ging wonen in de Raverschootstraat. In 1941 nam het gezin zijn intrek in de Kerkstraat 38.
126. PAUL VAN DE WOESTIJNE, 150 jaar van De Eecloonaer tot de Eecloonaar, Eeklo, 1999, 100-103.
127. Jan Ryffranck-Gaby Cambien woonden van 15 april 1931 tot 11 mei 1932 met hun zoons Guy (°1929), Jan Pieter (°1930) en Daniël (°1931) in de Garenstraat 30 in Eeklo.
128. Met dank aan Xavier Piens, kleinzoon van Maria Pia Ryffranck in Nijvel.
129. Colofon: *Cet opuscule a été tiré à cent exemplaires.*
Imprimerie A. Van Hecke-Smitz Grand'Place, 14, Eecloo.
130. De Eecloonaar 89 (1937), 23 (6 jun).
131. PAUL VAN DE WOESTYNE en LUC JOCQUÉ, Koninklijke Katholieke Harmonie Amicitia Eeklo 1881-1981. Een kroniek van honderd jaar vriendschap, Eeklo, 1984, 67.
132. *Hiermee eindigen onze reeks annotatiën ... Wie deze korte nota's bewaard heeft zal er goed mede zijn; zij zullen niet herdrukt worden, ten ware de eene of andere latere vorscher ze wilde verbeteren en volledigen. Wij hebben onze plicht tegenover het Nageslacht willen vervullen met ze, durende den schriktyd, aan te teekenen, zorgvuldig te verduiken, en ze, voor de lezers van ons Blad, over te drukken. Gazette van Eecloo en het District, 53 (1919), 2503 (23 nov).*
133. Zoals die van 1 oktober 1915.
134. Gazette van Eecloo en het District, 63 (1929), 2997 (5 mei).
135. Vergelijk: dweilen met de kraan open!
136. Vergelijk met Berthold Brecht: Erst kommt das Fressen, dann kommt die Moral.
137. Rari nantes in gurgite vasto, uit: Virgilius, Aeneis, 1,118.

Korte bijdragen tot de geschiedenis van Eecloo onder het Duitsch beheer

(October 1914 - October 1918)

1914

(1)

1 October. - De stedelijke Burgerwacht die den 22 Augustus buiten dienst werd gesteld, wordt terug onder de wapenen geroepen (1 Ban.) Zij wordt den 4en naar Adegem gezonden, om er den omtrek en vooral de spoorwegbareel te bewaken, en den 11 terug naar Eecloo gestuurd; - alles was volbracht.¹

4 October. - Twee-en-tachtig automobiels geteekend M. E. T. van den Londenschen stadsomnibus en 12 geblindeerde automitrailleuzen uit Engeland, te Oostende ontscheept, komend van Brugge, en bestemd - zegt men - voor Antwerpen, rijden van 9 tot 10 van den morgen al door onze stad, den grooten steenweg naar Gent op.² 't Is Zondag en zonnedag, een prachtige Octoberzonnedag, de Markt ziet zwart van heropgewekt volk dat langs beide zijden van de groote baan deze nieuwsoortige caravaan luide toejuicht en geestdriftig toewuift, in de zoete illusie van er de voorbode in te begroeten der sinds langverwachte engelsche troepenmacht die Antwerpen eindelijk moet bevrijden en België van den Pruis verlossen.

Op het middaguur - bittere spot van 't noodlot - passeert in de Kerkstraat uit tegenovergestelde richting dus, komend van Antwerpen, een schadron beredene artillerie uit Lier, en om 2 uur een gelijk uit Diest, die beide met hun mageren tros, voor de Duitschers geweken waren, en hun geschut Oostendewaarts voortvoerden.³

De eerste troepen in aftocht waren daags te voren voorbijgerukt. Heel de week duurde, vandaan af, onafgebroken den aftocht voort, een goed geordende, toch een uiterst pijnlijke aftocht, van vermoeide linietroepen, ontfrischte lanciers en gidsen, verstreuvende kanoniers, zwaar beladen voerwagens, stukken geschut van allen kaliber, - die den grond deden daveren, - en haastig over den grond vliedende automobiels, van alle grootte en kleur, - met passement beleide officieren in - treurige voorbode van de einddébâcle, die niemand nog in hare gruwzame werkelijkheid wilde inzien, en die reeds rond Antwerpen begonnen was.⁴

Al deze troepen houden hier simpeljik halt, of vernachten er in der haast; ieder huis wordt belegd.⁵

De lijn Eecloo-Selzaete-Moerbeke, wier onbeduidenheid de Duitschers achteloos en werkeloos liet - iets wat bij hen, die alles voorzien, onverstaanbaar blijft, - en langs welke sinds einde Augustus onverpoosd engelsch oorlogsmateriaal, en op 't laatst engelsche troepen naar Antwerpen werden doorgevoerd, doet voor de laatste maal dienst.

7 October. - Generaal Frans komt met zijn staf aan en neemt zijn intrek bij M. Pussemier.⁶ Hij verlaat ons den Vrijdag daaropvolgend, 9n. In den nacht van 8 October worden de eerste gekwetsten aangevoerd - een zestigtal, - die ondergebracht worden grootendeels in het gesticht O.L.V. ten Doorn, en eensdeels in het College S. Vincent. De eerste Engelsche soldaten, een achtstal, keeren uit Antwerpen van den slag terug, en zeggen dat er geen doen meer aan is. Andere bewaken de stad.

9 October. - Kwade Vrijdag! De koning en de koningin, wijkend voor de naderende Duitschers, komen in den voormiddag uit Selzaete met den algemeenen Staf van 't leger in Eecloo aan. Heel de eerste divisie, die uit Antwerpen is kunnen ontsnappen, wordt langs onze stad weggeloozd. De stad gelijkt gedurende drie vier dagen aan één mierennest van soldaten uit alle wapen. Volgeladen treinen - waarvan zelfs de daken volbezet zijn, - rijden onophoudelijk met zware vrachten linesoldaten Oostendewaarts voorbij. Heel de stad steekt in een laatste gegloor de nationale driekleur uit en juicht het Vorstenpaar - dat heengaat - met diepen eerbied en niet min diepe genegenheid toe. Vorst en Volk gaan scheiden. 't Is waar, maar 't zal maar voor eene tijdelijke afwezigheid zijn. Zijne Majesteit ziet er bezorgd uit; er is reden toe.

Het vorstelijk paar wordt gelogeerd bij M. Pussemier, lid der Bestendige Deputatie, Boelaarstraat. De koningin bezoekt de gekwetsten in het gesticht O.L.V. ten Doorn, en vertoeft er 1 1/2. Voor elken lijder heeft zij een vriendelijk en gepast woord. Zijne Majesteit bezoekt van zijn kant het Stadhuis, en wordt er begroet door M. Dauwe, burgemeester, M. Alb. Euerard, schepene, en M. Desiré Goethals, raadslid.⁷

Verscheidene heropgeknapte veldbatterijen van het belgisch leger, die 's morgens bestoven uit onze stad naar Brugge wegreden, keeren in den vroegen namiddag in draf terug, om deel te gaan nemen aan het gevecht rond Quatrecht, en rijden den weg naar Gent op.⁸ Omgekeerd rijden van Gent af, - waarvan verscheidene met gebroken ruiten, - de groote engelsche automobielen omnibussen M.E.T. terug aan, die wij 's Zondags bij hunnen doortocht tegengroetten, samen met autobussen van 't Roode Kruis, gevuld met engelsche gewonden, militaire auto's gevuld met van stof overdekte engelsche officieren, munitieauto's beladen met allerlei krijgsbenodigheden, die zich allen in ononderbroken vaart naar Brugge of Oostende terugspoeden.

Zaterdag 10 October. - De Duitschers naderen. Koning Albert vertrekt om 7 uur, te paard met zijn staf, langs den aardeweg van Raverschoot, den ouden weg van Napoleon, naar Oostende.⁹ De konin-

gin volgde hem om 9 uur in automobiel op. Op haar doortocht te Adegem wordt zij de eer bewezen door een peloton der Burgerwacht van Eecloo, dat aldaar langs de groote baan van dienst is. Zij stopt, en deelt aan de manschappen 35 pakjes cigarretten uit. Er komen altijd maar voorts vermoeide soldaten uit Antwerpen aangesleept: - de achterwacht.

(2)

Zondag 11 October. - De rest der troepen uit Antwerpen landt aan. Die van daags te voren - ongeveer 6000 - vertrekken naar Brugge of Oostende per trein. Engelsche versterkingstroepen passeeren heel den nacht voor Gent. De staf van generaal Clooten, militaire gouverneur voor het bezette deel van België, komt voor de tweede maal uit Gent in onze stad om 11 1/2 uur van den nacht aan. De generaal neemt andermaal zijn intrek bij M. Pussemier.

Maandag 12 October. - De laatste Belgische vrijwilligers verlaten onze stad. De laatste gekwetsten worden voortgestuurd. De laatste gewone belgische trein vertrekt uit Eecloo om 7.20 ure van den morgen naar Brugge. Wij nemen er plaats in met M. Hector Reyckler, officier van de Burgerwacht, om te Oostende eene laatste zending te gaan vervullen ten behoeve dier wacht.¹⁰

Van uit Brugge rijden er geene andere treins meer dan ambulancietreins. Inmiddels wordt te Eecloo algemeen voortverhuisd, zoowel door kleine als groote lui. Op allerlei wagens en karren wordt den inboedel van allerlei koopwarenhuizen gestapeld; in allerlei pakken wordt het noodige bedden kleergoed gestopt van den geringen man. Dit alles gaat den weg op van St. Laureins, Maldegem of Watervliet, om langs daar in Holland te worden ondergebracht.¹¹ Verscheidene rijke of voorname familiën hadden reeds dagen - enkele, weken - te voren hun kostbaarste meubelen, zooniet heel hun mobilair, naar Holland verhuisd, evenals sommige industrieelen en groot-négocianten er hun fabricaat of koopgoed in veiligheid brachten.

In vele huizen worden geld en andere waarden, o.m. juweelen en porcelenen, en alles wat eenigzins kostbaar is, zorgvuldig in den grond gedolven of in de kelders ingemetst. Vele wijnen ondergaan hetzelfde lot.

Iedereen bijna voelt zich voor den Duitschman bevreesd; de een maakt den ander benauwd. De gruwelen van Dinant, Aerschot, Leuven, Dendermonde spelen iedereen voor de geest en doen voor onze stad zelfde lot duchten.¹²

Een deel van ons Magistraat zelf, daartoe bewogen door de officieren die het laatst bij hen vertoefden, geeft aan de vare toe en verlaat, uit lijfbehoud, de stad.¹³

In den morgend, wanneer een duitische overval mocht worden verwacht, wordt aan de 60 man van den 1ⁿ Ban der Burgerwacht het onverschoonbaar bevel gegeven de brug van Veldekens te bewaken.¹⁴ Inmiddels verlaten generaal Clooten en generaal de Keucker de Watter der Burgerwacht met hunne officieren in auto de stad. De Burgerwacht wordt met den middag afgedankt.

Te Oostende zien we de gekwetsten uit den slag bij Melle - fransche mari-niers - uit de treins afladen en op berriën op de kaden van het spoor-wegstation in reke stellen, de eenen met van pijn ingedrukt aangezicht, de anderen met koortsig oog, allen met bleek, ontverfd gelaat.¹⁵ Wij slaan voor de naamloze helden - slachtoffers van den bloeddorstigen Oorlogsgod - eerbiedig aan.¹⁶ Er rijden hoegenaamd geene treinen meer en wij keeren huiswaarts per tram langs Knocke-Sluis, te voet van Sluis naar Aardenburg, op een openen verhuiswagen van Aardenburg naar Eecloo.

In de duinen van Oostende steeg onder ons nieuwsgierig oog een engel-sche vlieger op om, even als een groote valk, jacht te maken op eene duit-sche "taube" die in 't verre uitspansel, als een bijna onzichtbare stip, aan de lucht voordreef.¹⁷ De trams zaten opgepropt met menschen uit alle deelen van 't land die uit Oostende voortvluchtten de eenen tot aan Knocke, de anderen tot aan Sluis. Oostende zelf geleeke een woelig kam-pement van heropgefrischte troepen die, het eene bataillon na het ander, in hervormd gelid de stad uittrokken om naar den Yzer op te marchee-ren.

De avond viel als we aan St. Laureyns-Moerschoofde toekwamen. Van daar af beleefden we een visioen dat nooit uit ons oog zal verdwijnen. Aan de grens trappelden en hennikten ongeduldig de kostbare hengsten die de landbouwers der streek uit zekerheid naar Holland overbrachten. Van af Moerschoofde tot aan Balgerhoeke was het een eindelooze zwijgende stoet van mannen en vrouwen, grijsaards en kinderen, de eenen op wagen, de anderen te voet, die zich in de invallende duisternis, beladen met de noodigste lijfsbenoodigheden, tusschen droef-bulkende koeien en triestig snoevende paarden, die men naar de ballingschap mededreef, voortspoedden naar St. Laureyns, St. Kruis of Aardenburg, 't was hun al gelijk naar waar, als ze maar 't lijf veilig konden bergen en de duit-sche furie ontloopen.

Van af Balgerhoeke tot aan Eecloo nieuwe nog pijnlijker beelden. Hier kruisten we de laatste belgische troepen die, midden een killen Octobermist, onder 't stomme ontbladerend geboomte, naar 't onbeken-de aftrokken: - half duidelijke gestalten van ruiters die in sombere reke in 't mulle van den aardegrond naast de bane of half-duidelijke gestalten van geheimzinnige schimmels voorttrappelden; ronkende benzine-reuk uitstinkende automobiels wier roodgele vulkaanooogen van op de bane zelf de vage donkerheid ingloeiden; stilzwijgende soldaten; wielrijders die, als schimmen, langs de harde padjes van den overkant van den weg voorzichteke voortbewogen, - en dan, te Eecloo zelf, de doodsche stad, met gesloten luiken, waar, - 't was acht uur van den avond - geen leven-de ziel nog op te merken was...

(3)

13 October. - De laatste belgische soldaten trekken bij 't eerste mor-gendkrieken uit Eecloo af. Om 6 1/2 uur van den ochtend wordt de ciga-renwinkel geplunderd, door burgers en soldaten, van juffer Pelagie Staelens, Statiestraat.¹⁸ De stad is een doodenhof, bijna al de huizen zijn dicht. Om 11 3/4 defileerden, in aftocht, komende van Waerschoot, de

laatste lanciers te paard. Op 't Stadhuis waren, juist op dit oogenblik, onder voorzitterschap van M. Schepen Vermast, enkele burgers vergaderd, waaronder te noemen zijn: MM. Remi Van Brabandt, Desiré Goethals-Mortier, Baele Theofiel, Ryffranck Pius, Roegiers Firmin, Vermast Jules, Van Damme Edgard, met een deel van het dienstpersoneel, om over den toestand te beraadslagen.¹⁹ De vergadering wordt opgebroken, beide schepenen verlaten op hunne beurt de stad. De laatste belgische auto-mitrailleuze houdt op de markt stil. Om 12 1/2 ure vluchten de laatste lanciers-cyclisten, komende van Oost-Eecloo, de Kerkstraat uit...²⁰

Om 1 uur verschijnen de eerste Duitse wielrijders op den steenweg van Waarschoot, zij keeren de Zuidmoerstraat, tegenover de oude Chocolate, in, en rijden langs daar naar Veldekensbrug.²¹ De tram voor Watervliet wordt letterlijk bestormd; van de weinigen die nog in de stad verbleven, spoeden de meesten zich nu ook weg: - zij rijden, zonder het te weten, de Duitschers, - die zij zoeken te ontvlieden, regelrecht tegemoet.²²

Immers.

Om 2u. 5m. doet een Duitisch detachement dragonders van 30 man zijne statige intrede langs de Boelaarstraat.²³ Zij kwamen van Watervliet, en hadden den tram, met gillende menschen, die voor hunne haardsteden waren ontvlucht, onderwege stilgehouden en afgezocht. Zij houden voor het Stadhuis stil. - Voren aan, in 't midden der eenzame markt, de rijzige gestalte, in blauw-grijzen uitgespreiden mantel, van den aanvoerder; achter hem, op gebruikelijken afstand, twee aan twee, de niet min rijzige gestalten der manschappen, met vuilgrijze kapot, en overdekten pinhelm, iets om op doek te brengen, of nooit te vergeten.²⁴

Op de pui van het stadhuis bevinden zich de ee. hh. pastoor deken De Temmerman, onderpastoor De Wolf, Remi Van Brabandt, Desiré Goethals-Mortier, Victor Roegiers, raadsleden, Pius Ryffranck, stadsontvanger, Jules Mahy, handelsreiziger, Serafien Piepers, Octaaf Lehoucq en Florent Van de Woestijne, burgers, die elkaar toevallig, enkelen tijd te voren, op het geheel aan zijn eigen overgelaten Raadhuis, aangetroffen hadden, waar ze komen zien waren wat er voor de veiligheid en het verder bestuur der stad te doen kon zijn.²⁵

Van verre kijken enkele nieuwsgierige medeburgers, van de zeldzame die overbleven, schroomvallig toe.

De duitische bevelhebber spreekt hovengemelde heeren van op zijn paard in 't Fransch aan. Hij vraagt naar de overheid. Men antwoordt hem dat zij afwezig is, en dat een groep burgers het bestuur der stad overnam. Hij zegt alsdan nagenoeg wat volgt:

"Het pijnigt mij dat ik uwe stad verlaten zie, en dat ik op mijn weg zooveel "vluchtenden heb ontmoet. Men moet ons niet vreezen, wij zijn soldaten, "en strijden alleen tegen soldaten. Wat wij opelschen, betalen wij. Te "Selzaete, waar men niet gevlucht is, was men zelfs goed met ons. "Wanneer er geen burgers op ons schieten, noch soldaten in burgers ver-"kleed, dan moet niemand onder u iets van ons vreezen, en zal niemand "eenig kwaad gedaan worden. In het tegenovergestelde geval echter, "moogt gij er aan verwachten, dat wij uwe stad meedogenloos zouden

STAD EECLOO

MEDEBURGERS !

De Bevelhebber der Duitsche soldaten, die heden om 2 ure namiddag hier zijn geweest, **HEEFT ONS VERKLAARD :**

dat zij betreuren dat zooveel Eecloonaren de stad zonder reden hebben verlaten ;

dat Duitsche soldater **ENKEL SOLDATEN** bestrijden en **GEEN BURGERS** en zij dezen met vrede laten ;

dat, in geval een burger eenen soldaat aanvalt. **HEEL DE STAD VERNIELD** zal worden ;

dat hij hoopt dat alle Eecloonaren zullen **TERUGKEEREN** en hunnen handel en hunne nijverheid zullen voortzetten ;

dat de duitsche soldaten alles betalen wat zij opeischen.

MEDEBURGERS !

Betrouwen hebbende in het woord van den Bevelhebber, zeggen wij u :

Blijft kalm en zonder vrees !

Verzoekt de Eecloonaren, die ons verlieten, **TERUG TE KEEREN** en *onthoudt u van elke vijandelijke daad, zoo gij het behoud der stad en uw eigen leven lief hebt.*

Eecloo, 13 October 1914.

Victor Roegiers
Desiré Goethals
Remy Van Brabant
Pius Ryffraeck
Z. E. H. De Temmerman
E. H. De Wolf
Flor. Vande Woestyne
Octaaf Lehourq

Druck. P. Van Acker en Zoon, Eecloo

“neerleggen. Weest dus kalm; zegt aan uwe medeburgers dat ze kalm zijn, en zet alle gevluchten aan om huiswaarts te keeren. Gij zult zulke proklamatie in mijnen naam doen, en in 't ronde bekend maken.”

Na deze woorden wendt hij zijn paard om en slaat met zijn groep ruiters den hoek van 't Rotjen om, den weg der Kerkstraat in.

Seffens stroomen de rare nieuwsgierigen, die van verre dit oorlogstooneelke afgekeken hadden, naar het Stadhuis toe, om te vernemen wat daar zooeven was gezegd. De woorden van den duitschen commandant werden in 't vlaamsch overgemaakt. De heer Van Acker, die zich onder de toeschouwers bevindt, wordt, bij afwezigheid van alle drukkersgasten met den druk van de eerste proklamatie onder duitsche beheer, gelast.²⁶ Dit geschiedkundig stuk wordt opgesteld als volgt:

STAD EECLOO

Medeburgers:

“De Bevelhebber der duitsche soldaten, die heden om 2 ure namiddag hier zijn geweest, heeft ons verklaard:

“dat zij betreuren dat zooveel Eecloonaren de stad zonder reden hebben verlaten, dat duitsche soldaten enkel soldaten bestrijden, en geen burgers; en dat zij dezen met vrede laten;

“dat, in geval een burger eenen soldaat aanvalt, heel de stad vernield zal worden; dat hij hoopt dat alle Eecloonaren zullen terugkeeren, en hunnen handel en nijverheid zullen voortzetten;

“dat de duitsche soldaten alles betalen wat zij opeischen.”

Medeburgers:

“Betrouwen hebbende in het woord van den Bevelhebber, zeggen wij u: - Blijft kalm en zonder vrees! Verzoekt de Eecloonaren, die ons verlieten, terug te keeren, en onthoudt u van elke vijandelijke daad, zoo gij het behoud der stad, en uw eigen leven lief hebt!”.

(Get.)

Victor Roegiers

Desiré Goethals

Remi Van Brabandt

Pius Ryffranck

Z.E.H. De Temmerman, pastoor-deken

E.H. De Wolf

Flor. Van De Woestyne

Octaaf Lehoucq.

Deze tekst, te goedertrouw opgesteld, bleek later zuiver bedrog te zijn geweest.²⁷

(4)

13 October. - Terwijl dezelfde bevelvoerder zijne toespraak hield, namen enkele duitsche wielrijders voor den “Gouden Leeuw” post, en dadelijk door enkele van hunne eerste benauwdheid bekomen straatmensen vertrouwelijk omringd.²⁸ Zij waren de eerste duitsche soldaten die logiest namen in hovengemeld Gasthof.

Om 5 uur vergaderen ten stadhuize als soort veiligheidscomiteit, de heeren Victor Roegiers, Remi Van Brabandt, Desire Goethals, - overgebleven raadsleden, - en Pius Ryfffranck, stadsontvanger, met de ee. hh. De Temmerman, pastoor-deken, De Wolf, onderpastoor, en de hh Enke, vader, Goethals-Goethals Edmond, Baele Theopiel, Leroux Gaston, vrederechter, Willems Gislain, De Schrijver Julien, Felicien Nicodeme, bestuurder van het Gasgesticht, om kennis te nemen van den toestand, en politie- alsmede voedingsmaatregelen te bespreken.²⁹

Bijna alle slachters en bakkers zijn immers zoek. Er zijn nog enkel in de stad aanwezig, een politieagent, - Delannoy Alois, - twee nachtwakers, - Buyck Angelus, en Coppenholle Eduard, - en een pompier. Tot de Arme Klaren toe weken uit, en zochten eene schuilplaats te Waterland-Oudeman. Heel de Geestelijkheid integendeel bleef op post; met name ee. hh. De Temmerman, pastoor-deken, De Munter, De Wolf, Van Ooteghem, Verhulst, onderpastoors; Regibo, geestelijk bestuurder van het Gesticht O.L.V. ten Doorne, en Borreman, superieur van het Bisschoppelijk College St. Vincent.³⁰ Verlieten evenmin de stad, alhoewel alle maatregelen tot een gebeurlijk vertrek waren genomen, de ee. ZZ. van Liefde en de ee. ZZ. uit het Hospitaal.

De gewijde vaten waren met den middag in veiligheid gebracht.

In bovengemelde bijeenkomst van 5 ure, wordt kennis gegeven van eene proclamatie 's morgens opgesteld, waarbij alle diefte of plundering strengelijk zal gestraft worden, en overgemaakt worden aan den krijgsraad, die de doodstraf kan toepassen. Met de op post gebleven politiemannen, en enkele mannen van goeden wil, zal eene eerste nachtwacht ingericht worden.

Er zijn hoogstens nog een 200tal inwoners in de stad, op de 13000 die ze telt.

14 October. - Dezelfde heeren van daags te voren komen weer in den morgen op het Stadhuis onder voorzitterschap van M. Victor Roegiers, oudste aanwezig gemeenteraadslid, bijeen. Er is een tusschentijdig Collegie van Burgemeester en Schepenen gevormd uit de drie gebleven gemeenteraadsliden, namelijk: MM. Victor Roegiers, voornoemd, die als oudste lid dienst zal doen als burgemeester, Remi Van Brabandt en Desiré Goethals-Mortier, die het ambt van schepenen zullen vervullen. Samen met bovengemelde heeren vergaderen verder nog de heeren Willem Standaert, Edgard Van Damme, Hector Reyckler, Ch. Cocquyt, Arnold Cocquyt, Fl. Van de Woestyne, Octaaf Lehoucq, Jules Verhasselt, Karel Lehoucq.³¹

Er wordt een nacht- en dagwacht in burgerskleedij ingesteld. Als herkenningsteeken wordt hare manschappen een witten armband toegewezen, met het woord p o l i t i e in het midden. Deze wacht doet maar dienst tot 22, vermits de duitschers sindsdien gedeeltelijk zelf politie doen.

15 October. - Om 7 uur van den morgen neemt men kanongebulder waar. Dit doet de kerk, in paniek, ontvluchten.

Victor Roegiers, oudste van de aanwezige gemeenteraadsleden, werd waarnemend burgemeester.

Er wordt met geene klokken meer geluid, zelfs van daags te voren niet. De heer Serafien Goethals wordt, om 10 uur, met een hoogsten dienst begraven. Geen inhaling, geen priesters, geen klokgelui. Vier naastbestaanden of geburen achter zijn lijk.

8000 Duitsche soldaten: infanterie, ruitery, veldgeschut, veldtros, trekken door de stad van 10 u. 's morgens tot 7 u. 's avonds, op weg naar Maldegem, en van daar den Yzer toewaarts. Ze volgen de Kerkstraat, de Markt, de Molenstraat. Een 2000tal bleven hier verpoezen, om te middagmalen. Zij ledigden alle bakkers- en slachterswinkels, die niet gesloten waren, en - betaalden. In sommige braken ze met geweld de deur open en - betaalden niet, namelijk bij de We De Rycke, Molenstraat.³² Sommige particuliere huizen, waarvan de bewoners op de vlucht waren, werden met kolfslagen bestampt en beschadigd, o.m. dit der kinderen Hoste, Molenstraat.³³ Bij Marcel Baudts, zelfde straat, roofden ze den wijn.³⁴

Bij den doortocht zeer weinig nieuwsgierigen op de straat. Dertig soldaten, die, ongevraagd, mijn huis binnenvallen, doen zich bier schenken en sigaren uitdeelen.

Voor de eerste maal wordt opgemerkt dat de duitsche soldaat, van nabij gezien, een plomp, log wezen is. Zelfs als hij zich vriendelijk wil toonen doet hij het nog op zijn olifant's.

Om 7 uur worden de herbergen gesloten; er mag geen alcoholische drank meer verkocht worden.

Er is gebrek aan bloem, kolen en bier.

De Engelschen hadden een veldautomobil achter 't Stadhuis laten staan; twee paarden - die er niet waren - werden gerekwireerd om hem voort te slepen tot aan Maldegem.³⁵ De heer Victor Roegiers, d.d. burge-meester, wordt vastgezet, d.w.z. bewaakt door vier soldaten, tot wanneer eindelijk het paard kon opgeëischt worden uit de Cliniek (Gesticht H. Philippus Nerus), Oostveldstraat.

Al de huuraars van paarden waren met hunne dieren gevlucht.³⁶ Tusschen 12 en 1 uur werd de nationale vlag, die nog aan het Stadhuis uitstak, door een duitschen Feldwebel, bijgestaan door een soldaat, ingetrokken.³⁷ Al. Delannoy, politiebediende in burgerkleedij, die vroeg of deze vlag moest bewaard worden, kreeg ten antwoorde: *Nein, sie sind Deutsch.*

Vele verlaten konijnen en varkens lijden honger.

Er is gebrek aan gaz; alleen de hoofdstraten worden nog verlicht.

Een nog al groot getal vluchtelingen van den Maandag keeren den Woensdag terug.

De statie wordt geplunderd. Een wagon met kolen, een tweede met hemden, broeken, worden, door de duitsche soldaten en ingezetenen der stad, ledig gestolen.

(5)

16 October. - Duizend man paardevolk en voetvolk logeeren in de stad. De staf verblijft in "Gouden Leeuw". De soldaten zijn gebilletteerd in Vrederecht, Gemeenteschool, Meisjespatronagie, Ameldonkfabriek, en in de fabriek De Greve.³⁸ Vele huizen, waarvan de bewoners voortvluchtig zijn, worden opengebroken. Bij notaris Spaey ledigt men den kelder: 500 flesschen wijn.³⁹ Bij Prosper L'Espé steelt men al de hespen en den wijn.⁴⁰ Bij René Van Doorne, Mejuffer Bovyn, bij juffer Spittaël zijn officieren t'huis.⁴¹ Zij eten, drinken, spelen piano: - de oorlog is een kermis voor hen. Morgen zijn ze misschien dood. Modest Temmerman uit de Statiestraat, die over den muur keek toen men het draadloos telefoon-toestel bij zijn geboor, den fotograaf Henri Smitz, wegbrak, wordt als verdacht gevangen gesteld en moet tusschen zes soldaten tot 's anderendaags op 't stadhuis vernachten.⁴² Een patroulje van 15 man breekt in 't College, om 9 uur 's avonds, de laatste overblijfselen van een draadlooste telefoon-toestel op. Perden worden opgeëischt, tegen Bons. Zwijnen worden geslacht, tegen Bons. Sommige van die Bons zijn opgesteld, in 't Duitsch, natuurlijk, om te lachten: - men zet een konijn voor een paard, en 't schoonste meiske van de stad voor een zwijn. Men heeft het vooral op den wijn gemunt; wijn is de opperste genoegte voor 'nen duitsch.⁴³ Het Vrederecht wordt in zwijnenstal herschapeu; zelfde geschiedt in al de gebouwen waar het duitsche soldatesk in groep is gelo-geerd. Men strooit eenige bundels stroo op den grond uit, wentelt er zich in als de dieren van dien naam, en voldoet er aan alle behoeften met de ongeneerdheid van dit dier. De sloten worden losgewrongen, de panceelen

ingestampt en de schoolbanken in stukken gekapt, om de ratatoe te koken.⁴⁴

Er keeren meer vluchtelingen terug.

Bij enkele burgers gedragen de ingekwartierden zich meer correct. Op de deuren van de huizen waar ze goed werden onthaald, wordt in 't krijt geschreven: *Gute leute* of zelfs nog *sehr gute leute*.⁴⁵

Daarmede was men betaald.

Bij M. Pussemier breken ze de ijzeren kelderdeur open; zij willen wijn. De heer J. Verhasselt, zijn geuur, stelt zich te weer om den kelder niet te laten plunderen.⁴⁶ Waar de meesters thuis zijn en de soldaten stout te woord worden gestaan blijven ze buiten of houden ze de handen af.

In vele huizen worden de dekens afgehaald, om er den nacht mede door te brengen, en – niet meer terugbesteld.

Volgend Dankschrift (?) wordt uitgeplakt.

"Ik getuig hierbij dat de stad Eecloo de manschappen van mijn ruitery-afdeling op de vriendelijkste wijze onthaald heeft en alles wat in hare "krachten was gedaan heeft. Ongelukkiglijk was een deel der bewoners, "door de Engelschen gewaarschuwd, voor ons gevlucht.

"De hier overgebleven inwoners zullen, hopen wij, bekennen dat deze "waarschuwingen volkomen ongegrond waren en dat ze door de duitsche "troepen goed behandeld (sic) zijn geworden.

"Ik verzoek alle duitsche troepen, die na ons komen, de stad Eecloo te "sparen, zooals zij het verdient, en zooals dit door ons verwacht wordt".

EECLOO, den 16 October 1916

(get.) VON WERTHERN (Freihern)

Ritmeister und chef der Ret. Cav. Abtlg 44.

Dien dag was ik mijne kranke vrouw – die ik nooit meer zou terugzien – gaan bezoeken te Aardenburg.⁴⁷ Heel den namiddag waren soldaten en officieren op roof gekomen. De meid, die alleen was, moest ze vergezellen van onder tot boven en alle kassen en schoven voor hen opendoen.⁴⁸ Zij diende hun, uit vare, koffie en brood op; ze wilden betalen. Intusschen stool men me een bak cigaren en al mijn Champagne en Portowijn: - die mannen vallen niet vies en 't beste is hun altijd welkom.⁴⁹ Als ik om 6 1/2 uur 't huis kom vind ik een doctor en een onder-officier aan mijne tafel gezeten, elk voor eene flesch Bordeauxwijn, die ze vooruit betaald hadden, net alsof ze bij mij op staminé zaten.⁵⁰ Wij koutten 'n twat. De Engelschman had het al gedaan en zou het al bekoopen.

- Wij zijn geen barbaren, *wie sind keine Barbaren*, zei de officier. Ik: *ist möglich, aber sie sind Räuber*.⁵¹

Hij vroeg ons uitleg. 'k Vertelde het van 't geen bij mij gestolen was, wat het eerste woord der meid was geweest toen ik binnenkwam.

Juist helde er een van de *Räuber*, een van de Roovers, met nog twee makkers – drie onheilspellende typen, aan ons mijne dekens op te eischen.⁵²

De officier pakte den smous goed onder de handen, deed hem 't gestolene betalen – voor zooveel hij wel te verstaan, op zak had, in 't geheel drie mark, - en stuurde hem, zonder de dekens, de groote poort uit.⁵³

De soldaten moeten om 8 uur binnen zijn.

17 October. - 't Is Zaterdag. Er keeren meer en meer gevluchten naar hunne haardsteden terug, zoo uit Eecloo als uit omtrek. De tram-diensten Eecloo-Grens, Aeltre-Eecloo worden vastgesteld op twee 's morgens, twee 's namiddags. De stad bewaart voorts een treurig, uitgestorven, uitzicht. Er vormen zich evenwel meer kale groepjes, - 'n mensch is voor de eenzaamheid niet geboren - van werkelozen, op de hoeken van de voornaamste straten. Een detachement transporttroepen, met wagens, overnacht bij de inwoners der Statiestraat. Een ritmeester schrijft van buiten met krijt op de deuren hoeveel mannen met of zonder paarden men te logeeren heeft. Algemeen Gouverneur Van der Golz houdt in automobiel, voor het stad-huis stil, doch stapt niet af.

(6)

Zondag 18 October. - Weversmisdag!... De missen worden niet ingeluid. Alles is doodsch en stil in de stad. Rare bezoekers op staminé's. De duitsche soldaten vertrekken in den vroegen morgen.

19 October. - Weer meer gevluchten zijn t'huis gekomen. Allen betreuren hunne overijling. De fabrieken werken niet. Geen treinverkeer; geen postverkeer; geene dagbladen. Men weet van het groot drama dat bevochten wordt op een tien a twaalf uur van Eecloo geen gebenedijld woord. Alleen verneemt men door de hollandsche Couranten dat de duitsche rechtervleugel van von Kluck meer en meer bezwijkt en achteruit trekt.

Men laat de mare gaan dat er weer 1000 Duitschers gaan overnachten. Dit ontstemt de gemoederen. Rare duitsche landsturm-mannen loopen hier rond alsof ze er van over altijd t'huis waren.⁵⁴ De nacht gaat zonder soldaten voorbij.

20 October. - 's Morgens meldt zich heer Ægidi, een gemilitariseerd burgerlijk ambtenaar van Aken, geboortig uit Silizië, oud-Polen, als commandant der bezette stad Eecloo aan.⁵⁵ Hij bracht den nacht op het Statieplein in een slaapwagen van den belgischen Staat door.

De Commandantur wordt gevestigd in het woonhuis van docter Van Kerckvoorde - oud huis Aernaut - Ledeganckplaats, die zijn woonst, voor, tijdelijk, Holland heeft verlaten en aan de waakzaamheid zijner zuster heeft toevertrouwd.⁵⁶

Geene incidenten.

Verscheidene winkels, broodbakkerijen en slachterijen gaan open of beter worden opengemaakt. Het openbaar leven herneemt traagzaam. De meeste notabelen zijn nog altijd afwezig.

200 duitsche soldaten komen om 10 1/2 uur aan. Een duitsch officier neemt den ambulancedienst in 't Gesticht O.L.Vr. ten Doorn in oogenschouw. De engelsche vloot - zegt men, - beschiet van uit zee de duitsche troepen langshenen de kust.

21 October. - Verbod van nog met velo's te rijden. Verbod van nog naar Brugge te gaan. Alwie de stad verlaat moet voorzien zijn van een

passierschein, dat slechts voor één dag geldig is.⁵⁷ Heel de stad wordt afgezet. 's Namiddags wordt vernomen dat de Verbondenen een groote zegepraal hebben behaald tusschen Châlons en Langres. De Duitschers zouden vaandels, 300 kanonnen en dooden hebben verloren. Dit verlicht de harten. Later wordt er verteld dat men vecht tusschen Rousselaere en Thielt: - 't was aan den Yzer! Om 4 1/2 uur verschijnt er voor 't stadhuis een grijze automobiel van het Generaal Gouvernement. Een militair en een burger stappen er uit. Zij vragen naar de registers van den Burgerstand; zij sporen iemand op. Zij hadden reeds te voren een bezoek gebracht aan het huis van M. notaris Spaey, en vroegen op het stadhuis waarom die heer de stad verlaten had. Zij toonden zich zeer vriendelijk. Om 6 uur geen levende ziel meer op straat.

22 October - 't Is donderdag, marktdag: 2 kramen, 2 verkenrennen.⁵⁸ Wat meer menschen op de markt. Voor de Botermarkt wordt 17 fr. 35 ontvangen, tegen fr. 0.55 de weke te voren. M. Van Brabandt laat geene boter aan kutsen verkoopen; zij moet voor de inwoners dienen.⁵⁹ De prijs is fr. 2.25, goede Jezus!, de week te voren 2 fr. 50. Er is te kort aan wit brood; men moet zich met masteleinbrood vergevoegen.⁶⁰

De stad geraakt in groote geldverlegenheid. Alle begoeden zijn de stad ontvlucht en verscheidene lieten hunne contributiën in de steek. Het Staatsbestuur zond niets toe voor den dienst van het derde kwartaal. De beste contribualen zitten kort van geld en kunnen geen losmaken noch van pachten noch van Banken.

Werkeloozen en huisgezinnen van soldaten of milicianen worden op half geld gezet.

Er wordt uitgeplakt, dat:

1. Alle samschollingen van drie personen verboden zijn; 2. Dat men vóór 6 uur 's morgens en na 6 uur 's avonds op straat niet meer mag verschijnen; 3. Dat alle verkoop van alcoolische dranken verboden is; 4. Dat niemand nog per velo buiten de stad mag rijden; 5. Dat alwie zich buitenstads begeeft moet voorzien zijn van een passierschein dat slechts voor een dag geldig is.

Er komen, in den namiddag, een 20-tal mariniers en een 30tal ruiters toe. De huizen der particulieren worden deze maal met rust gelaten. De soldaten houden verblijf in openbare gebouwen.

Men hoort geheel den dag door kanongebommel, langs den kustkant.

23 October. - Nieuw kanongedaver. De stad is rustig. De bezetting 'n telt, op 't zicht, niet meer dan 50 man. 's Namiddags om 4 ure worden een veertigtal belgische krijgsgevangene opgebracht, die overmeesterd werden rond Dixmuide. Er is een almoezenier bij. De indruk is pijnlijk; elk voelt iets in zijn herte scheuren. Zij zijn het laatste stuk van 't Vaderland dat weggebracht wordt - of 't eerste dat weer aangebracht is? Moed.

Commandant Ægidi, loopt ze na, met geladen revolver, als 'n schapershond zijn kudde. Hij is bang dat het volk ze uit de handen zal rukken.

VERORDENING

Het is aan alle Burgers strengelijk verboden per velo te rijden buiten hunne wederkeerige steden en dorpen.

Wederzpannige personen zullen worden aangehouden en hunne rijwielen in beslag genomen worden. Zijn zij plichtig aan bespieding of andere misdrijven, dan zullen zij gestraft worden volgens de oorlogswetten.

De doorgangsbiljetten zijn maar geldig tusschen zonopgang en zonondergang en slechts voor den dag erin vermeld.

Alle samenscholingen van meer dan drij personen zijn streng verboden.

Na zeven uren 's avonds tot 6 uren 's morgens (Belgische tijd) is het verboden op straat te komen : de inwoners moeten in huis blijven.

Het is strengelijk verboden sterke dranken te verkoopen en te jagen.

Alle vuurwapens en schietvoorraad moeten BINNEN DE ACHT EN VEERTIG UREN neergelegd worden in het STADHUIS TE EECLOO.

Alle overtreders van dit bevel zullen aangehouden worden en door den Krijgsraad worden geoordeeld volgens de krijgswetten

EECLOO, den 22 October 1914.

DE KOMMANDANT

ÆGIDI.

Pius Franck, Eecloo.

Niemand mag er noch van verre noch van nabij omtrent.

Zij worden in het Gildenhuis ingekwartierd, en 's anderdaags vroeg voortgeleid naar Gent.⁶¹

Drie duitsche gendarmen doen politiedienst in den buiten en brengen o.m. aan de burgemeester bericht dat de wegwijzers goed geplaatst moeten worden.

De stad is stil; iedereen moet ten 6 uur – 7 uur toren – binnen huis zijn. Niemand denkt er aan dit streng gebod te overtreden. De duitsche tucht drukt loodzwaar op onze vrije gemoederen, doch elk schikt er zich ten beste in.

Veel over en weer van duitsche automobiels heen en weer Brugge en Gent even als van auto-cars.

24 October. - Niets beduidends. E. h. deken De Temmerman stuurt briefjes rond waarbij het uur der Goddelijke Diensten voor 's anderen-daags – zondag – aangekondigd wordt. Men mag geen klok meer luiden noch zich vóór 6 uur 's morgens op straat vertoonen.

De eerste mis is gesteld op kwart na 6 uur.

Zelfde kanongedommel als daags te voren - men vecht aan den Yzer.

De bedienden van Contributie en Registratierecht worden bericht dat zij voortaan te innen hebben ten behoeve van het Duitse Rijk, buiten de opectiemen voor Provincie en Stad.

25 October. - Geen nieuws; het kanongeschut verstilt en houdt omstreeks den middag op. Tamelijk veel volk op den wandel. Alle gezichten zien er treurig uit; geen de minste uitgelatenheid. Alle leven is als gestild. Rachel weende over de dood harer kinderen en voelde zich ontroostbaar; onze menschen weenen over het vertrek onzer troepen en voelen zich insgelijks ontroostbaar.

(7)

27 October. - Er wordt te Yzendyke eene vergadering gehouden tusschen de voortvluchtige notabelen en het dd. Schepencollegie, vertegenwoordigd door MM. V. Roegiers en R. Van Brabandt, ten einde maatregelen te beramen betreffende de geldmiddelen der stad. Men stelt zich t'accoord om 100.000 fr. bijeen te zamelen, bij middel van rentelooze kasbons.

Er wordt aan alle ten achter staande belastingsschuldigen een uitzonderlijk dwangbevel gestuurd. Er wordt ook uitgebeeld dat niemand nog met de velo mag rijden.

28 October. - Er komen in den namiddag 350 Duitse mariniers toe met 60 wagens, die op de markt in reke worden gesteld. Zij zijn van alles voorzien, en doen hunne keuken in 't gangske naast het Stadhuis, recht op de "Pluim". Ze morschen met de boter dat het een schande is; 't vet van de geslachte zwijnen gebruiken ze om de vuren aan te wakken. Ze deelen hun overschot aan de rondsloeterende werkloozen uit.

Geschilderd portret van Marthe d'Hooghe, vrouw van Pius Ryffranck, die overleed in Aardenburg op 29 oktober 1914

29 October. - M. Alfred Vermast brengt mij om 2 uren in 't Collegie 't bericht dat mijne duurzame echtgenoot 's nachts tusschen 2 1/2 en 3 ure te Aardenburg zachtjes in den Heer ontslapen was.⁶² Zij was mijn glorie en mijn troost. Zij viel als slachtoffer harer naastenliefde en van haar schrik voor den duitschen overweldiger. Tot eeuwig aandenken mag

hier geboekt worden dat zij den avond vóór dat ze stierf van haar doodsbed verdreven werd door de onbarmhartige winstzucht der lieden bij welke zij een onderkomen gevonden had tegen 25 fr. te week, voor twee simpele zolderkamerken, lieden, die vreesden dat een lijk in huis hun tabakwinkel zou kunnen geschaad hebben. Vier goeheartige vluchtelingen droegen haar, bij 't vallen van den nacht, in doodsnoed op een berie naar een arm huizeken buiten de poort, alwaar zij 's nachts den laatsten adem uitblies.⁶³

31 October. - Er komen om 5 uur langs de Statieplaats 90 landstormmannen toe. Saksers, onder 't brullen van: *Uns Vaterland muss grosser sein!*⁶⁴ Zij logeeren den eersten nacht in 't gesticht O.L.V. ten Doorn, en worden daarna bij de burgers ingekwartierd.

Zondag 1 November. - 't Is Allerzielendag, de klokken mogen weer luiden. Men mag ook weer per velo rijden. Er komt gebrek aan zeep, (20 cens de kilo), ook petrool (10 cens de liter), en kolen.⁶⁵

2 November. - Allerzielen. Mama wordt te Aardenburg, onder 't gedommel van 't kanon, begraven om 2 uren 's namiddags.⁶⁶ De menschen van Eecloo plunderen de bosschen en kappen die uit voor brandhout. Alles wordt Allemansgerief.

8 November. - De Mariniers verlaten ons om 7 ure 's morgens. Zij rijden Bruggewaarts op. 's Avonds te voren werden ze vervangen door een 800tal Blauwen van de Landwehr.⁶⁷

10 en 11 November. - De Duitschers, die onze stad bezetten, doen al de bruggen springen van Heyst tot St. Laureyns, langshenen de Leopoldstraat.⁶⁸ Deze van Watervliet wordt, voorloopig, ongeschonden gelaten, doch bewaakt, zoodat het verkeer naar IJzendijke, per tram, openblijft. Onze menschen vinden daar geen kant aan.⁶⁹ Waarom? zeggen ze. Winnen de Duitschers, ze moeten die herstellen; verliezen ze, ze moeten die betalen. De waarschijnlijkste waarom is dat er Engelschen langs de Leopoldsvaart uit Heyst zouden kunnen de Duitschers op den nek vallen. Die vernielde bruggen zijn een groote hinder voor de aangrenzende landhousers, die land langs den overkant te verplegen hebben.

De Duitschers maken ook de spoorbaan Brugge-Eecloo op allerlei plaatsen onbruikbaar. Zij snijden de telegraafdraden door en blazen de excen trieken op.⁷⁰

Een deel van de grijze Landwehrmannen verlaten ons om de vaarten af te zetten; blauwe Saksers nemen hunne plaats in.

15 November. - Het wordt verboden de stad te verlaten, Noordwaarts, in a. w. naar Holland toe, zonder paspoort. Naar Holland zelf wordt niemand meer doorgelaten die niet bewijzen kan dat hij daar iets te doen heeft. Er is gebrek aan kolen; de prijs is 40 frank. Zout kost 24 centiemen; brood 40 centiemen den vollen kilo. Er is geen ander brood

meer dan masteleinbrood. Gentoewaarts, langs Ursel, is de baan open voor iedereen, zonder paspoort. Al de grensgemeenten worden bezet.

18 November. - Order wordt gegeven dat alle duiven moeten ingeleverd worden. Groote opschrik bij onze liefhebbers. Ten slotte wordt bekomen dat de diertjes mogen opgesloten en onderhouden worden, ten koste hunner eigenaars, op den zolder van 't oud magazijn van Mme wed. Charles Goethals, Boelaarstraat.⁷¹

19 November. - Men eischt in de magazijnen al de spaden, rieken, vorken en zeissen op, en laadt die op wagens weg.

20 November. - Om 10 1/2 uur van den morgend wordt het duitsch uur ingevoerd. Het uurwerk op den toren wordt doorgestoken en met 50 minuten verlaat. Met 't kraken van den wijzer, kraakt er ook iets in Allemans hert.

Er komen versche soldaten toe, die bij de burgers ingekwartierd worden. De duitsche schroef duwt alle dagen wat meer onzen strot dicht. Er wordt geen wit brood meer gebakken, tenzij voor de zieken. Het weer wordt guur; gansche bosschen worden voorts, door gewetenlooze lieden, uitgekapt. De kolen worden 45 tot 48 frank de 1000 kilo verkocht. Drie jaar later betaalde ze men graag 250 frank. Er wordt verboden, op pene van 15 dagen arrest, andere bladen uit te geven, uit te venten, of uit te lezen te geven dan deze die door de duitsche censuur goedgekeurd zijn.⁷² Voor Gent, *Bien Public, Vooruit, Volk, Gentenaar*. Te Eecloo hielden de vier gazetten: - *Eecloonaar, Recht voor Allen, Stad Eecloo, Gazette van Eecloo*, op te verschijnen van zoodra de Duitschers hun voet in onze stad gezet hadden.

(8)

25 November. - Men neemt de wijnen op, om, gebeurlijk, ten behoeve der duitsche soldaten te kunnen opgeëischt worden. 150 dragonders trekken om 1 1/2 uur Bruggewaarts voorbij.

26 November. - De werkdadige en onwerkdadige Burgerwachten van Eecloo en omtrek worden om 10 uur voor het Statieplein verzameld en verder, binnen de statie, voor het statiegebouw opgesteld, om den eed te doen dat zij de wapenen tegen Duitschland niet zullen opnemen.⁷³ Velen geven valsche namen op; anderen, als zij hun vinger opsteken, verklaren "ik smeer, voor ik zweer!"

28 November. - De stad bestelt 1 miljoen kilo kolen bij een huis van Breskens, aan 35 fr. de 1000 kilo, om aan inkoop prijs verkocht te worden.⁷⁴

29 November. - Er mag geen wit brood meer gebakken worden; de fabricatie van alle zoetekoek en sijn gebak wordt, meteen, verboden -

doch ontdoken. De Duitschers worden van langs om moeilijker aan de grens. Zij laten geene gazetten noch brieven meer door en tasten de doorreizenden af.

1 December. - De jongelingen der klassen 14 en 15 moeten zich ter statie aanbieden om, evenals, de Burgerwachten den eed te doen tegen de Duitschers niet te vechten.⁷⁵ Die eed is van geen tel. Groepen trekken op onder 't zingen van: ze zullen hem niet temmen den fieren vlaamschen Leeuw. Meer dan een mankeert aan 't appel. Het kanon buldert heel den dag en een stuk van den nacht. Hoe nader het dreunt hoe liever men het hoort - omdat men nog niet weet wat kanongeschoot beteekent.

2 December. - Het is vier maand geleden dat de Duitschers den oorlog losketenden. Buiten dat ze België half hebben verwoest behaalden ze tot heden geen enkel doorslaand succes. Hun neerlaag staat dus vast; tijd gewonnen is voor de Verbondenen alles gewonnen. Nieuw bevelschrift.

Alwie de telefoon- of telegraafdraden doorsnijdt wordt gefusilleerd. Altijd 't zelfde schrikstelsel. Vindt men den dader niet, dan wordt het gemeenebest gestraft.⁷⁶ Duizenden zullen boeten voor de daad van een alleen. Dit is de duitsche rechtsleer.

In den namiddag komen een 20tal huzaren van de Dood aan.⁷⁷ Zij overnachten. De eerste kolen komen uit Breskens toe en zijn seffens uitverkocht. 't Weer is weer zacht.

De *Rotterdamsche Courant* mag in 't Etappengebied niet meer gelezen worden.⁷⁸ Wij zijn gerationeerd op *Gentenaar* en *Volk*, die, niets anders mogen opnemen dan duitsch nieuws.⁷⁹

3 December. - Om 2 uur zakken 2000 Saksers, met zwarte klakken en een koperen kruis op hun muts - wat staat dat kruis daar te doen? langs den Thieltersteenweg op Eecloo af. In de Brugschestraat heffen zij hun "Deutschland muss grosser sein" aan. 't Zijn al oude mannen, Landstormmannen, van 35 tot 45 jaar oud. 't Oude Mannenhuis, heeten ze onze menschen. Zij voeren een ganschen tros mede, peisteren tot 4 1/2 uur op de Markt, en trekken van daar voort langs de Boelaarstraat naar Watervliet op, waar zij de grens gaan afzetten.⁸⁰

4 December. - Om 8 uur (duitsche tijd) rukken de Dortmundermannen met vaandel, trom en klaroen af naar Selzaete, langs de Kerkstraat, op stap gevolgd door een 30tal uhlanen.⁸¹

Er is geen ander dan zwart brood meer in de stad aan 40 centiem den 1/2 kilo. Bruin brood 30 c.; boter 4 fr. - in 1918, 25 tot 30; eieren 20 centiem 't stuk - in 1918 1 frank.

5 December. - Nieuwe plakbrief; elke dag ziet er een. De herbergen mogen open zijn tot 8 uur (duitsche tijd), buiten "Gouden Leeuw" en "Groenen Boomgaard" die mogen open zijn tot 9 uur.⁸² Zijn er officieren die dit uur willen overschrijden, dan mag elke aanwezige mede blijven

totdat zij van tafel opstaan en het café verlaten. 't Is toch aardig dit woord café voor eene plaats waar meest bier en korte drank gebezigd wordt.⁸³ De olie wordt met den dag zeldzamer. Velen die geen met gas verlicht huis bewonen vragen zich af hoe ze den winter gaan doorsteken, nu dat hun voorraad lampolie van alle soort op 't einde gaat, ja, bij sommigen zelfs reeds gansch uitgeput is. Er zijn er die 's avonds gaan straatslenteren om te huis den tijd, die te lang duurt, in de duisternis niet te moeten doorbrengen.

Men betaalt de rare kaarsen, die er nog zijn, 35 centiemen de kilo.⁸⁴

6 December. - St. Niklaasdag; de schoentjes worden niet gezet, kleine Liva zegt: - de knecht van St. Niklaas is met zijn paard ten oorloge uit. De stad moet het duitsch garnizoen onderhouden: 240 man tegen fr. 1.50 daags.⁸⁵

7 December. - De scholen worden voor goed heropend; 't n kan zoo niet voortduren. Men wacht altijd maar op de Bondgenooten, maar even als Zuster Anna of de vrouw van Malborough 'n ziet men niemand afkomen.⁸⁶ Het Gemeentebestuur wordt belast met de opname te doen van elken voorraad eetwaar en fabrikaatsstof, met opgave van 't geen er voor eigen verbruik van mensch en dier noodzakelijk zal worden bevonden. Moeten mede opgenomen worden - om later weggenomen te worden - alles wat tabak en cigaren is.

9 December. - Nieuw ukaas, ditmaal van den oppercommandant, te Thielt.⁸⁷ Alle wapenen moeten vóór 15 December, op pene der ergste straffen - alweer? Ingeleverd worden. De Commandantur van Eecloo vermindert de onderhoudseischen voor hare troepen. Voor de drie eerste dagen van 6, 7 en 8 December wordt een onderhoudsmandaat betaald van fr. 918; voor die van 9 10 11 is het mandaat verminderd op fr. 578.28. Ze zijn genereus, de Duitschers, met ons geld! Beide mandaten zijn op naam van herr Lüdtke, Hauptmann, pe Cie-Ersatz Reg. N. 2.⁸⁸ Wij vinden op ons notaboekje staan: Nero zond een lijfknecht uit om u te beteekenen dat gij u in de dood te begeven had; - en men gehoorzaamde. Willem II zendt een gendarm uit om u te beteekenen dat gij u als soldaat te kleeden hebt en tegen de dood moet opmarscheeren; - en men gehoorzaamt.⁸⁹ De menschen zijn even slaafsch gebleven en de keizers even bloeddorstig. Tweede gedacht: - Au cimetière de la vie le vieillard cherche des tombeaux et l'enfant des fleurs.⁹⁰

(9)

10 December. - Er komt een majoor-geneesheer met een duitsche "schwester" of protestantsche ziekenverpleegster aan. Zijn naam is Stadhagen; zijn broer is sociaal-democratisch Rijksdaglid.⁹¹ Deze heer neemt zijn intrek in 't College. Hij bereidt alles voor de aankomst van herstellende typhuslijders. Deze zullen in 't Gesticht O.L.Vr. ten Doorn ondergebracht worden. Het gemeentebestuur wordt, tot hun onderhoud,

aangesproken voor alle fijne beetjes, o.m. voor 100 tandborstelkes, safran, 25 rollekes zijde papier voor de gemakken, abricots in doozen, alle soort druiven, dwijlen en borstels om de gemakken op te properen, wijn en die's meer. In 't geheel een 100tal artikelen.

12 December. - Petrool 65 c. den liter; - laterentijd werd dat 15 frank, de prijs van eene flesch beste Roederen.⁹² De stad moet alle dagen 250 kil. kolen leveren ten behoeve van de zieken. Er wordt een derde mandaat betaald van 759,95 fr. voor het onderhoud van het duitsche garnizoen: - 12, 13, 14, 15 december. De Kost is nu gesteld op 1 M.05 per dag, per man - buiten de officieren.

13 December. - Weeral wat nieuws. Er wordt een bericht uitgeplakt waarbij het toegestaan wordt brieven met de "Feldpost" te verzenden naar deze steden van 't Rijk die door de duitschers bezet zijn. Deze brieven moeten in dubbelen omslag steken. De eerste, met den brief in, open, met 't adres van den bestemming op de voor, en dit van den verzender, op de achterzijde. De tweede, gesloten, aan 't adres van de Etappen-Direction te Gent. Deze brieven moeten afgegeven worden in de Commandantur. Aldus wordt Ægidi plaatscommandant en postmeester der stad. Een groot verschil met 't plaatseke dat hij voormalig bekleedde te Aken, bij het Provinciaal Bestuur, waar hij als bureeloverste de bosschen en wateren, de wegen en de niet vlotbare, niet bevaarbare wateren onder zijn gebied had. Pan, de God van den Akkerbouw, herschapen tot Mars den oorlogs en Mercurius den handelsgod.

15 December. - De Commandantur eischt 10000 sigaren en 3000 kil. tabak bij de tabak- en sigarenhandelaars op ten behoeve der troepen uit Eecloo en omtrek, ten koste alweer van de Stad. Zij moeten den 16de voor 4 uur ingeleverd zijn.

16 December. - De eerste convalescenten van typhuskoorts, 48 in getal, komen in 't Gesticht O.L.Vr. ten Doorn toe.⁹³ Al de schoone paarden uit den omtrek worden opegeischt en betaald met een Bon.

17 December. - Er komen nog 40 zieken toe. Aan de grens wordt men van langs om strenger. Zelfs vrouwen worden te Watervliet niet meer doorgelaten tenzij met een getuigschrift van den burgemeester, tegengegeekend door de Commandantur. Onze menschen geraken van langs om meer verbitterd. Een ordewoord ware genoeg om met al de duitschers korte metten te maken, een ordewoord en - wapens.

18 December. - Het is gemakkelijk snijden in 's andermans leer. De stadskas betaalt alweer fr. 265.92 aan J. Blancke voor 42 kilo boter, 800 eieren en 15 brooden voor de duitsche typhuslijders.⁹⁴ Wij moeten niet alleen hunne gezonden betalen, maar nog hunne zieken. Wanneer de beurt eens van hunne vrouwen en dochters? Dit kwam later, als wij met hunne *hilsfertinnen* gezegend (!) werden.

(10)

19 December. - Er wordt uitgeplakt dat men bij de Gemeentebesturen inken moet doen, op gebeurlijke pene voor de stad van 3000 Mark boet, van alle motorcycles, sidecars, automobiels en van alle benodigheden die daarmede in verband staan.⁹⁵ Men moet ook zijn kolenvoorraad aanmelden. Alle ezels en muilezels moeten insgelijks overgegeven worden. Natuurlijk om aan dit alles de hand te kunnen slaan wanneer dit noodzakelijk wordt geacht. 't Is onze verdrukkers al goed, tot eene oude slets toe.⁹⁶ Op den duur zal men ons nog het hemd uitdoen: - 't heeft later niet veel gescholen.⁹⁷ Hadden de Romeinen maar één hoofd, ik sloeg hun dit met plezier af, zei eenmaal de romeinsche keizer Cleigula.⁹⁸ Hadden de Duitschers maar één hoofd, mokkeren onze menschen, we sloegen het hun met nog meer plezier voor de voeten neer.⁹⁹ Alle steden en gemeenten worden verantwoordelijk gesteld voor de belgische soldaten die op hun grondgebied aangetroffen worden en door hen aan de duitsche overheden niet overgeleverd zijn. Voor iederen soldaat zal eene boet van verscheidene duizenden Markten - de Duitschers doen het niet min of voor 1000, 3000, 10.000 Mark, dit vult rapst den zak - kunnen opgelegd worden.

21 December. - De stad moet aan het "Erhölungsheim", leveren 80 paar holleblokken en 100 paar sletsekens.¹⁰⁰ Als 't al ommekwam waren de 80 paar holleblokken er niet vandoen; die waren niet zacht genoeg voor den duitschen voet. De zieken mogen geene koude voeten hebben. Men jaagt ze eerst den typhus op het lijf, in kille loopgraven, en dan meestert men er aan, om die te genezen, met ons geld.¹⁰¹ Aan de slachters wordt 't gebod opgelegd hunne huiden voortaan bij de Commandantur te leveren, tegen een prijs dien de duitschers zelf zullen vaststellen. Het garnizoen zou ons heden verlaten en opgevolgd worden door 250 Saksers, uit Chemnitz. Op 't laatst tegenbevel.

22 December. - Nieuw reglement: alle dagen een is niet te veel. De drukkers hebben geen reden van klagen. Het wordt herhaaldelijk verboden van met meer dan drie personen samen te staan. Niemand mag bovendien langs de voetpaden stilstaan.

En mijn een been staat,

En mijn ander moet marcheeren...

Er wordt ook verboden kramen langs den zuidkant van de markt op te stellen, als 't marktdag is. Langs den noordkant moet men een meter van de greppel afblijven ten einde aldus de groote baan teenemaal vrij te laten.¹⁰² De middenaks van Molenstraat, Markt en Statiestraat moet insgelijks bestendig vrij en open zijn, op pene - altijd die pene - voor den overtreders, van in hechtenis te worden genomen en met boete te worden gestraft.¹⁰³

Wat onze politie op geen dertig jaar vermocht, dat krijgt de duitscher op een simpel bevel gedaan. Er is veel leelijks aan het duitsche regiem, het heeft toch dezen goeden kant: - het gezag wordt ontzien.

Het *Handelsblad* van Antwerpen, dat niet reverencieus genoeg was voor hunne majestetten de duitschers, en de ondraaglijke toestanden dorst

aanklagen waaronder de arme Belgen hebben te zuchten, mag op zijne beurt niet meer verschijnen.¹⁰⁴

Uit ons notaboekje: - *Tout homme est une entité* – men kan ook lezen *un entité* – qui arrivé à son plein développement ramène tout à ses besoins et satisfactions. Ieder mensch is een entiteit of wezen die, gekomen tot zijn volle ontwikkeling, alles terugbrengt tot zich-zelf tot eigene behoeften en genoegten.

23 December. - De Burgerwachten 1e en 2e Ban worden door het stadsbestuur als eerste dienstplichtigen opgeroepen om nacht en dag politiedienst te doen. Wie er van af wil zijn moet 20 fr. te maande betalen. Aan 't stadhuis, het duitsche aanplakhuis, is eene nieuwe affiche te lezen, waarbij alle verkeer met auto's of moto's onvoorwaardelijk verboden wordt. Wie met paard, kar, wagen, fiets of tram rijdt moet een duitsch pasport hebben, bevestigd door een identiteitsbewijs, met portret. van wege het stadsbestuur, dat zich op eigene verantwoordelijkheid borg stelt voor de eenzelligheid van den persoon en voor het doel der reis. Het pasport kost, om te beginnen, 10 centiemen. Wordt er iemand in regel niet bevonden dan zal het aan al de inwoners ontzegd worden nog de stad te verlaten.

Schoon benijdenswaardig regiem! Boet, doodstraf, of dies meer, voor 't minste foutje, als het fout mag heeten zich aan de duitsche ukasen niet te onderwerpen.

Voetgangers mogen, voorloopig, nog zonder pasport circuleeren van 6 uur 's morgens tot 8 uur 's avonds.

De Duitschers eischen van de stad, die brave vastgebundene melkkoe, 13 zware kisten om de op 't stadhuis ingebrachte wapenen in te pakken en weg te voeren. Van het Rockefellerfonds worden 1000 fr. losgemaakt om kleederen aan de behoefligen te bezorgen.¹⁰⁵

Er komen nog 50 typhusgasten in het Erlöhungsheim toe.¹⁰⁶

(11)

24 December. - 's Nachts om 1 1/2 uur wordt het landwehrgarnizoen, van deur tot deur, opgetrommeld om naar 't front te worden gestuurd. 's Morgens komen 250 Landstormmannen hen vervangen. De stad is voor een tweetal uren onbezet; Ægidi loopt met onrust. De nieuwgekomenen zijn meestal oude peekes, waarvan vele met kromme beenen of krommen tert.¹⁰⁷ Deutschland geraakt aan 't onderste van zijn vat, meenen onze menschen. Wat illusie! 't Zijn al mannen voor 't Gesticht, schertsen ze.¹⁰⁸ Van sommige zijn de broeken te lang of, overgepllood. Voor de rest steken ze gansch in 't nieuws: - splinternieuwe kardoezenteschen, splinternieuw geweer, splinternieuwe grijze overjas.¹⁰⁹

's Avonds feest in "Gouden Leeuw", ter gelegenheid van "Weinacht".¹¹⁰ De mannen die 's nachts vertrokken, naar 't fransch front, te Reims, hadden alles gereed gemaakt voor het "Weinachtfeest", repetitie gehouden met de instrumenten der fanfaren "Vereenigde Vrienden", liederen aangeleerd, en zoo voorts, en zie daar, in stede van te feesten moeten ze naar 't front, naar de... dood!

Ægidi had de drie burgemeesters: de "oberburgemeister," en de "burgemeesters" zooals ze in Deutschland der burgemeester en zijne schepe-
ne noemen, tot het feest uitgenoodigd, - die menschen weten niet waar-
in tact bestaat, M. Roegiers, met zijn "filles", M. Goethals, met zijne
vrouw, en M. Van Brabandt, met zich-zelf.¹¹¹ Onnoodig te zeggen dat alle
drie deze heeren bedankten voor de eer (?).

29 December. - Het wordt verboden belgische kleuren of zinnebeel-
den te dragen.

30 December. - De Nationale Bank mag geene bankbriefjes meer
uitgeven; 't zijn er nu van de *Société Générale*. Het stadsbestuur zendt
circulairen rond waarbij, namens de duitsche overheid, opgave gevorderd
wordt van alle handels- nijverheid- en landbouwgrondstoffen: - jute,
zink, koper, leder, vetten, tot kardoezenhulsels en conserve-doozen toe,
benzine, olien, huiden, en zoo voorts.

31 December. - Om 12 uur 's nachts op de groote Markt, zingen de
duitsche soldaten, in koor, 't jaar 1914 uit en 't jaar 1915 in. Hun
"Deutschland muss grosser sein" wordt door afzonderlijke stemmen
tegegezongen met "zij zullen hem niet temmen, den fieren Vlaamschen
Leeuw". Anderen mokkeren tusschen hunne tanden: "Deutschland muss
grosser sein, doch 't zal tegen ulder... zijn".¹¹² De eecloosche spotgeest
moet voor den gentschen niet onderdoen.

Er zijn 200 kranken in het Erhölungsheim.¹¹³ Men zegt dat er 400 ver-
wacht worden. Arme stadskas wie vult er u in 1915 aan! Vechten de
Duitschers goed, ze "fressen" nog beter.¹¹⁴ 't Moet niet fijn zijn, als 't
maar veel is.

Uit ons notaboekje: - Huwelijks- Familie en Vriendschapsbanden zijn
individueele of sociale nuttigheden die ophouden met de dood van den
persoon zelf.

1915

1 Januari. - Geene nieuwjaarsbezoeken. De eenige wensch die geuit
wordt is: - mochte het maar gauw weer vrede worden en geve 't jaar 1915
dat we van die duitsche smeerlappen worden verlost.

2 Januari. - Twee nieuwe proclamatiën: 1° Alle paarden boven de 3
jaar van 't grondgebied Eecloo en van Balgerhoeke daarbij moeten op 5
januari in den Boelare aan de Legeronderzoeksc commissie vertoond wor-
den op pene van 1000 Mk boet; 2° alle bijeenkomsten in de opene lucht
of in openbare zalen zijn, in het Etappengebied Eecloo, verboden, op pene
alweer van 500 frank boet. Van al onze vrijheden, vrijheid van denkwij-
ze, van pers, van vereeniging, van woord, van eigendom, bestaat er nog
slechts eene recht, namelijk die van den Godsdienst. Alles is verpruischt,
dus verknecht. Betalen mogen we; koes zijn moeten we: - tot wanneer?

STAD EECLOO

Op bevel der Duitse Overheid zijn in het Etappengebied alle vergaderingen verboden, zoowel in zalen als in open lucht, zonder toelating der Etappen-Kommandantur.

In geval van overtredingen worden deze die de vergadering beleggen, die ze leiden en die ze bijwonen gestraft met eene boet van hoogstens 1000 Mark

EECLOO, den 2 Januari 1915.

**De dd. Burgemeester,
V. ROEGIERS.**

Prima Français, Eecloo.

AMC nr. 31, grauwwit papier, 44 x 46 cm, (aangeplakt op) 2 januari 1915.

't Liedje van den dag is:

De Pruis zit in den ketel,
De Belg zit in den zetel,
De Rus trekt naar Berlijn,
't Zal morgen kermis zijn.

Eilaas!.. 't Werd geen kermis; maar ons volk zong toch en maakte leute, spijs den droeven tijd, wat hem in 't bloed steekt: - spotten, zingen en leute maken, onder den verdrukkershiel. De krekkel houdt zich stil als er naar hem getorten wordt, de Belg zingt zijn lied.¹¹⁵

5 Januari. - Gedurende de week van 5 tot 12 wordt geheel de *India Jute* fabriek van gefabriceerd goed geledigd, dat op wagens wordt geladen om naar Duitschland te worden gestuurd.¹¹⁶ De stad van haar kant moet 20.000 zakken leveren op voet van 2000 te week om tot zandzakjes

te dienen, dus tot oorlogsgebruik, wat in formeele tegenspraak is met de conventie van den Haag, - nog eene papiervod.¹¹⁷ Al de notelaren worden opgenomen om, desgevallend, tot duitsch geweerhout te worden verwerkt. In 't Gesticht O.L.Vr. ten Doorn zijn nu 400 zieken: - de stads-kas wordt dit van langs om meer gewaar. Tien diaconessen, twee hulpartsen en verscheidene ziekenverplegers doen er nu dienst.¹¹⁸ Men verwacht ook een roomsch almoezenier en een protestantsch dominé. De twee hulpartsen zijn roomschen. Dit belet hen niet alle dagen te bidden: - Heer - straf, vernietig de Engelschen. Dit verzet maakt deel van hun gebedenboek.¹¹⁹

10 Januari. - De Commandantur uit Gent eischt tegen maandag 9 uur 60.000 flesschen wijn van het Etappengebied Eecloo. Ægidi zelf vindt het cijfer overdreven. Men komt eindelijk te accoord op 18000 flesschen voor Eecloo en 20.000 voor de gemeenten uit het gebied. Het gemeentebestuur van Eecloo verstaat zich met de wijnhandelaren der stad om de eerste leverancies te doen en aldus de particuliere kelders te sparen.¹²⁰ Men levert, natuurlijk, geene eerste klas wijnen. Die wijnen zijn voor de duitsche troepen bestemd.

11 Januari. - De eerste wijnen worden weggehaald. Om 3 uur rolt eene heele theorie ledige wijteagens uit de Brugschestraat aan.¹²¹ Onze menschen loopen samen: - zij meenen dat het de aftocht is!! Al die wagens - 53 - houden op de Markt stil en worden uitgespannen. 's Anderendaags worden ze benuttigd om hier en in de omliggende gemeenten de opgevorderde wijnen op te laden. De wagens kwamen, al over Thielt, van het Yzerfront. Het is eilaas! Nog de aftocht niet...

Uit ons notaboekje: - Waarom deze koortsige jacht naar de goederen, de eerbewijzen en de bedrieglijke genuchtens van 't leven!¹²² Men wordt uit 'n nietigheid, men sterft van 'n nietigheid; men windt zich op voor alles dat van nabij er veel uit ziet en dat van verre beschouwd zoo weinig beteekent. Men meent dat men iemand is, en men is zelfs niet iets, tenzij een dansend stofke in Gods zonnestraal, stofke dat het scherpste oog niet eens zou onderscheiden moest Godes zon er niet zijn.

(12)

13 Januari. - Pavilloen St. Paul en Pavilloen St. Therese, in 't Gesticht O.L.Vr. ten Doorne, moeten door de Zusters worden ontruimd. Al de beschikbare matrassen worden opgeëischt. Tot zelfs de tuin wordt aan de Zusters ontzegd: zij mogen er maar gebruik van maken op het middaguur, wanneer de Duitschers hun dutje doen. Post en IJzerenwegen, Telegraaf en Telefoon, 't is nog al gesloten. We leven lijk in Siberië. Na de jute van de India wordt nu ook het vlas bij M. De Greve weggehaald.¹²³

15 Januari. - Nieuwe proclamatie, die ons ten duidelijkste den duitschen slaafschgezinden geest uitwijst. Het wordt immers verboden alle

nieuws dat de duitsche troepen betreft, 't zij waar, 't zij onwaar, te vermelden of te verspreiden. Zelfs de waarheid mag niet meer gezegd worden. De gemeenten worden aansprakelijk gesteld voor alwie dit gebod overtreedt. Is leugentaal zonde, waarheid wordt nu misdaad. Er mag niet meer gerekwisieneerd worden.¹²⁴ De negen Provinciën betalen immers van heden af 40 millioen frank te maande voor het onderhoud der duitsche troepen: - dit werd 'n jaar later 50, en nog een jaar later 60 millioen, zonder dat de rekvisitiën daarom ophielden.

Nog altijd geene gazetten, buiten 't *Volkske* van Gent, en de *Bien Public*, die geen ander nieuws mogen geven dan dit welke de Duitschers zelf toelaten of verzenden.

17-18-19 Januari. - Eene reis naar Antwerpen, ten jare 1915. Vertrek uit Eecloo om 8 1/2 uur (duitsche tijd) bij plasregen, in tram. Aankomst te Gent, Rabot, te 10 1/2. Vertrek uit Heirnissie om 13.03. Een zee van water boven Heusden en Calcken. Te Hamme niets dan kinderen en jonge mannen, mager van gebrek en blauw van de kou, die aan de tramhalte te bedelen staan. Hamme-brug gesprongen. Over de Durme geroeid in eene boot. Van Hamme naar St. Anneke te 16.20. Boven Cruybeke stilgehouden door de Schelde die de baan overstroomt. Wachten 1/2 uur lang de ebbe af. Aankomst te St. Anneke te 7 uur 's avonds. Door slijk en motregen naar de kaai. Overgezet op een sleepboot. Wij vonden te Antwerpen alle dokken leeg. Gewoon, matig, stadsverkeer. De trams rijden, maar zijn weinig gevuld. Veel duitsche officieren en soldaten, als in een duitsche garnizoenstad. Schildwachten met pinhelmen aan voorname gebouwen. *Hotel de l'Europe* en *Taverne Royale* Groenplaats, vernield; heel de Schoenmarkt plat. Op de Zuidlaan, voorbij het Justiciepaleis, eene gansche rot burgershuizen in puin.¹²⁵ Aan den overkant enkele huizen geschonden en leeg. 's Avonds magazijnen en restauranten verlicht als naar gewoonte. Om 8 uur alles dicht. Den dinsdag terug om 10 uur. Forten van Cruybeke en Steendorp worden door de Duitschers hersteld; belgische werklieden verrichten 't werk. Al de boomen en woonsten die de vuurlijn versperden, werden door de belgen platgelegd. De stammen waren met prikdraad afgespannen: - 't diende alles tot niets. Duitsche soldaten houden nu de wacht aan onze fortten. Voor Temsche twee reizigers, zonder schein, van den tram gezet, onverbiddelijk. Zij moeten te voet naar Lokeren om een pas, en kunnen zien dat ze verders 't huisgeraken. Boven Zele tal bosschen door de bewoners platgekapt en geplunderd. Te 3 1/2 in Gent, om 5 ure uit Gent, te 7 uur in Eecloo.

Dit ten jare 1915, in de eeuw van electriciteit, dus van snelvervoer.

De civielgouverneur Ecker, bezoekt den 18en onze stad. M. Pussemier vergezelt hem naar de grens om de maatregelen, aldaar genomen, te doen verzachten. De krijgsover- komt daartegen in verzet.¹²⁶ De stad geeft 1150 hons van een frank uit voor 1150 paar kloefen. Schoenen worden een luxusdracht. De oude tijd komt op alle gebieden terug. Men draagt kloefen, men brandt hout, men ontsteekt lanten, men gaat te voet, men leest geene nieuwsblaren meer, en - men legt zich te 8 uur te bed.¹²⁷

22 Januari. - St. Vincentiusdag. Er komen nog 143 zieken in 't Gesticht O.L.Vr. ten Doorne toe. Er zijn er nu 640 en 60 diaconessen.

24 Januari en Zondag. - Om 3 1/2 uur wordt het lijk aangevoerd van Jozef Vermeulen, zoon van Alfons, gesneuveld te Schiplaken.¹²⁸ Een overgroot volksstoet leidt het stoffelijk overschot van dezen held op. Na de absouten in de parochiekerk, heft het orgel onverwachts de Brabançonne aan.¹²⁹ Een ongekend gevoel doorzindert al de aanwezigen: de stem van 't Vaderland, de stem van over den Yzer, die toeroept: - geen moed verloren, de Belgische Leeuw ligt in boeien, ja, maar hij is niet dood. Hij leeft en wacht zonder ongeduld het verlossingsuur af!

25 Januari. - Al de paarden uit den omtrek, die reeds eenmaal gekeurd waren, worden eene tweede maal in den Boelare onderzocht. De duitsche legeroverheid leest er een 80 tal uit, die later zullen betaald worden - wat zij ook werkelijk geweest zijn.¹³⁰ 's Namiddags voeren onze boeren een 30tal hoornbeesten voor den duitschen intendencierdienst aan.¹³¹ Duitschland houdt den oorlog tegen ons, met onzen eigenen voorraad, vol.

Onze menschen zien, met zekere benauwdheid het uur te gemoet waarop er geen slachtvee voor eigen gebruik meer zal zijn. De verkens geraken reeds ver op. Een bericht van den algemeenen duitschen gouverneur gebiedt, aan alle begoede Belgen die in het buitenland vertoeven, tegen 1^e Maart terug naar België te keeren, op pene van hunne persoonlijke belasting vertiendubbeld te zien, 5 pct. voor de duitsche overheid, 5 pct. voor de gemeente van hun verblijf.

27 Januari. - Geboortedag van Keizer Willem. Om 8 1/4 uur aubaad aan de Commandantur door een trombon, een tuba, een bombardon, een piston, een trommel en een groote trommel.¹³² Daarna rijtoer voor de officieren in groote kleedij, met ontblooten pinhelm. De duitsche driekleurvaan: rood, wit, blauw, wordt uitgestoken aan het woonhuis van M. René Van Doorne, bezet, zonder permissie van den eigenaar, door de officieren, en op het Postgebouw.¹³³ Om 12 uur paraad op de markt, voor het Stadhuis, van het garnizoen aangevuld door herstelde zieken te samen een 400tal man. Vaderlandsche aanspraak door commandant Ægidi te paard, die zweet, spijs de koude, onder zijn pinhelm doordat zijn paard bij ieder van zijn patriotische volzinnen zijn achtergelend naar de soldaten keert, wat hem in een erbarmelijk postuur stelt.¹³⁴ Er wordt driemaal *Hoch* en driemaal *Hurrah* geroepen. Een wandeltoerke op en neer naar 't Bahnhof, met 't ketelmuziekje van 's morgens aan het hoofd, sluit de ceremonie, buiten voor de officieren die zich 's avonds aan een goed banket in Groenen Boomgaard - in volle stilte nochtans - te goed doen.¹³⁵ Slapen en eten, eten en slapen, en daartusschen drinken, - als ze 't hebben - wat exercitie doen of een partijdje vechten tusschen in, ziedaar 't leven van die nieuwe Papatatchi's die men bij ons de Etappenwijnjen noemt.¹³⁶

De geestelijkheid der stad wordt zelfden 27 Januari bij Ægidi geroepen

om te teekenen dat zij den Herderlijken Brief van Mgr. Mercier, zijn laatsten Kerstbrief, niet zouden voorgelezen hebben, noch voortgegeven, noch bewaard. De Paus mag zich tot de duitsche Katholieken niet richten zonder de toestemming van den keizer, maar de keizer mag aan alleman gebieden, zonder de autorisatie van iemand.

De heeren geestelijken, e.h. deken de Temmerman, onderpastoors Verhulst, Van Ooteghem, De Munter, De Wolf, directeur Regibo, E.E.P.P. Minderbroeders teekenen onder aan de formule dat zij kennis nemen van het voorschrift - meer niet.

(13)

30 Januari. - Er wordt uitgeplakt dat het schooien verboden is. De Burgers zijn er niet kwaad om - maar de arme lui? Er wordt ook uitgeplakt dat het gezwingeld vlas moet ingeleverd worden tegen 20 pct. in gereed geld. De rest zal te Berlijn geregeld worden.

1 Februari. - Om 10 uur wordt een duitsche soldaat, in stoet, ter aarde besteld, een protestant, die in het Erhölungsheim overleed.¹³⁷ Er heeft een evangelische dienst in het Gesticht O.L.Vr. ten Doorn plaats. De twee duitsche almoezeniers, de protestantsche en de roomsche, kwamen te dier gelegenheid over. Ægidi verzocht de klokken uit den grooten toren te doen luiden. De geestelijkheid zocht Ægidi van dit voornemen te doen afzien. Luiden, beval Ægidi, of 500 tot 1000 frank boet, onder voorbehoud van lijfstraf. E. h. deken De Temmerman gaf hierop toe - *contraint et forcé* - zooals het in zijn antwoord stond, voor de overmacht.¹³⁸

2 Februari. - Er wordt uitgeplakt dat alle jongelieden van 17 tot 35 jaar, die zichzelf zullen zoeken over de grens te smokkelen, zullen neergeschoten worden - noch min, noch meer. De huiden die aan den Duitschman geleverd worden, worden voortaan comptant betaald. Wie automobielen wegstopt wordt gestraft met 6000 fr. boet. 't Geval werd ontdekt te Watervliet, bij M. Alberic De Sutter, die geboet werd voor 4000 frank. De muren van 't Stadhuis dienen nu tot Nieuwsbladen, en, ofschoon bijna niemand deze ordonnanciën, die op deze muren uitschieten als paddestoelen, leest, is er niemand onwetend van. De berichten loopen voort als vuur in den mond. De belgische wetten of reglementen, die op duizendtallen exemplaren werden verspreid of in alle gazetten werden medegedeeld, kende bijna niemand of wilde die niet kennen. De duitsche kent iedereen, integendeel, op den draad, en leeft die stipt, zeer stipt, na, uit vrees voor de groote straf die op hun niet-naleven staat. Later duchtte men die min, naarmate men met den verdrukker eigen werd, en zocht men er plezier in de duitsche bevelen te ontduiken.

3 Februari. - De kiekens 'n mogen niet meer eten. Eene nieuwe proclamatie van Ægidi verbiedt van pluimgedierte te voeden met maïs, tarwe, haver, rogge, enz.: - die zijn voor de menschen bestemd. Onze kiekens mogen nog alleen op slekjes en teekjes uitgaan.¹³⁹ De duivenmelkers moeten, van hun kant, weer hunne beestjes opgeven, met kleur en hok. Alwie met levende duiven op straat gezien wordt, wordt - weeral -

met 1000 fr. boete gestraft. De ordonnanciën worden zoo talrijk dat onze menschen er niet meer wijs uit geraken.¹⁴⁰ De reglementatie in België was groot, op 't papier, om bijna niet uitgevoerd te worden; deze der Duitschers is tiendubbel groot, en, ze wordt in daad overgezet.¹⁴¹ Deze menschen zijn zoodanig gewoon van als houten poppen op een trommelken afgedraaid te worden dat eene ordonnancie min of meer hen niet 'n deert.

4 Februari. - Er verblijven 530 zieken in 't gesticht O.L.Vr. ten Doorn. Alle weken, den Woensdag, trekken er in en uit. Dezen die er uit-trekken zijn herstelden, die met muziek, naar den trein geleid worden. De Bolchewisten in Rusland, lazen we later, deden 't muziek spelen als hunne slachtoffers werden ter dood gebracht; de duitsche militaire overheden, - en ook die van alle andere Natiën, die van zelfden deeg zijn - doen ook muziek spelen wanneer hunne slachtoffers ter dood worden geleid. Muziek maakt de zeden zacht - zegt men - en de dood licht, - zegt men weeral. Wij hebben het niet ondervonden. 'n Polka of 'n Wals, op dit uiterst oogenblik, komt ons in elk geval als iets weinig aanlokkelends voor, voor hem die de dood te gemoet gaat.

6 Februari. - Al het graan in schoven moet tegen 10 Maart gedorschen zijn of het wordt aangeslagen. Het tarief voor de pasporten wordt verhoogd en vastgesteld als volgt:

Binnen het Etappengebied	1.50
Binnen het Etappengebied voor de arbeiders voor 1 maand hoogstens	0.50
Buiten het Etappengebied en in het Gouvernementsgebied	3.00
Naar Holland voor drie dagen hoogstens	3.00
Naar Holland voor elken dag meer	1.50
Naar Holland voor arbeiders voor 1 maand hoogstens	1.00

Voor staats en gemeentebeambten, die in opdracht van de Duitsche beheeren, hun dienst verrichten, evenals voor zulke lieden, die, volgens bewijs van hun gemeentebestuur, onbemiddeld zijn, worden pasporten kosteloos verschaft.

De inkomende gelden zijn als toelage voor de als schrijvers, vertalers, enz., in het Paswezen werkende personen te bestemmen.¹⁴²

Inkomende bedragen zullen dienen om lectuur voor de in Gent zijnde militaire gezondheidsinrichtingen en soldaten verblijfplaatsen te verschaffen en graven van gevallen Duitsche soldaten op te smukken.

(14)

13 Maart. - Er wordt uitgeplakt dat het verboden is fransche, engelsche, en japaansche eereteekens of onderscheidingsteekens te dragen, bijzonderlijk als zij met belgische kleuren vermengd zijn.

15 Maart. - Het Stadsbestuur maakt 500 stroobedden klaar in Meisjespatronagie, Werkmanshuis en Feestzaal, voor de nieuwe troepen die sinds dagen verwacht zijn.¹⁴³ Ægidi gaat voor 14 dagen in verlof naar Aken, zijn verblijfplaats.

17 Maart. - Een nieuw honderdtal genezen soldaten verlaten het Gesticht O.L.Vr. ten Doorn en worden om twee ure van den namiddag met krijgsmuziek naar de statie geleid om vandaar het front te vervoegen. Andere herstellende lijdens nemen hunne plaats in. 't Is de wekelijksche leverancie. Vee voor het slachthuis, zeggen onze menschen.

18 Maart. - Het huis van M. Camiel Van Branteghem, Kerkstraat, wordt gebruikt voor duitsch slachthuis.¹⁴⁴

19 Maart. - Om 11 uur van den morgen komt de Staf aan van de 1^e garde-cavalerie brigade.¹⁴⁵ Hij neemt zijn intrek in het kasteel van Enke, Oostveld. Heel den dag door trekken ruiters van zelfde garde naar de omliggende dorpen voorbij. Balgerhoeke zelf bekomt zijn paart.¹⁴⁶ De regimentsstaf wordt bij M. Robert Standaert ingekwartierd.¹⁴⁷ De staf van de Landstormmannen uit Hall, die morgen verwacht is, wordt in het ledigstaande huis van Mme Alfred Daneels-Spaey, statiestraat, geloggeerd.¹⁴⁸ De Stad krijgt last het huis van stoelen en tafels te voorzien, tevens van voor tafelservies te zorgen. Het huis wordt tot Casino aangelegd. De stad moet tegelijkertijd het daggeld der officieren, zijnde acht frank, voorschieten.

20 Maart. - De verplaatsingen van paardenvolk duren voort. Wat komt dit goedje hier in de streek doen, vragen onze menschen. Uitrusten en ons opeten. Om 5 1/4 uur van den namiddag komen de Landstormmannen uit St. Laureyns aan, om 5 1/2 uur die uit Watervliet en omtrek, alles te zamen een bataillon. 't Zijn al mannen van boven de veertig, met stramme beenen, en broeken aan van allerlei soort en kleur. 't Muziek van zes man en een ketelslager trekt hen tegemoet tot in den Boelare en leidt hen alzo onder luid getoet naar de Markt op. Al de mannen stijven, als oude paarden, hunne beenen op en rekken de halzen uit om geen al te slechten indruk te maken. Er zijn nu al in de stad: 500 Landstormmannen uit Hall, 250 Saksers uit Chemnitz, die het bestendig garnizoen uitmaken, 5 a 600 geneesbaren in 't Gesticht O.L.Vr. ten Doorn, een 50tal ruiters, en wel 100 officieren en onderofficieren. Ieder burgershuis is belegd, iedere villa, vooral deze langs den Gentschen steenweg, ingenomen. Zelfs deze huisgezinnen, waarvan zonen sneuvelen of in den strijd staan worden niet gespaard, en moeten onder hun dak dezen opnemen die hun het noodlottigst zijn geweest.

Er is hier een generaal von Behrensprong, een prins von Salm, een graaf von Sprée. Al de voorname adeldom van Duitschland. De officieren van 't gewone leger zeggen spottend: - waar men deze jonkers ziet dreigt geen gevaar.

Het mout geldt 90 frank. De brouwers stellen zich te weêr om garst uit Holland te kunnen invoeren.¹⁴⁹

21 Maart. - Eerste Communiedag.¹⁵⁰ Deze dag loopt, deze maal, in den meesten eenvoud voorbij, eenvoud die, na den oorlog, zou dienen voort te bestaan. De eerste Communiedag is de dag des Heeren, niet de dag der modemaaksters. Schoone, zonnige dag; voorbode van dezen op welken de belgische vrijheidszon weer door het duister gewolkte zal breken om ons allen met haar verblijdend licht te overstelpen.

28 Maart. - Er komt in den namiddag een schadron uhlanen toe, met wagentros, die, uhlanen en wagens, direct in spoorwegwagens worden opgeladen om naar het oostelijk front te worden getransporteerd. Mannen en paarden verkeerden in gezonden staat. Zelfde manuever duurt heel den nacht voort. Er worden niet min dan vijf volle treins ingeladen: - al kanonnenvleesch. Arme kerels! En dit al voor dien Keizer, die alle onnoembare weëen over U en over alle Natiën bracht uit hoogmoed.

31 Maart. - Ægidi keert van verlof terug. De stadsheeren zijn er niet mistevreden om.¹⁵¹ Zij zijn hem nu gewoon, en alhoewel zeer opschietend van aard is er met hem in bestuurszaken beter overeen te komen dan met een militair van beroep.

2 April. - Wij krijgen verlof om tot 9.15, duitsche tijd, in de herbergen te zijn, en te 9.30 't huis, zooniet... 1500 frank boet. Ze meten altijd met de groote lade, onze meesters, in eten, drinken, paradeeren en - straffen verordenen.

(15)

3 April. - Optocht voor 't Paaschfeest; serenaad aan Ægidi. Witte Donderdag, Goede Vrijdag, Zaterdag voor Paschen en Paschen zijn *Hochzeitstagen*.¹⁵² De wapenen rusten, en iedere soldaat, die er een heeft, loopt met den pinhelm op. Daar kunnen wij een voorbeeld aan nemen. Protestanten toonen meer eerbied voor den Heiland dan wij, Roomschen, ten minste - uiterlijk.

De houtdieven, die over een paar maanden, de sparrebosshen uitkapten in 't Leen en op 't Oostveld, de Zandvleuge, Raverschoot enz. stonden deze week voor 't Gerecht. Verscheidene der gedagvaardden werden vrijgesproken omdat de feiten niet genoegzaam bewezen waren. Enkele werden verwezen tot boeten van 10 tot 40 frank en 8 dagen arrest: - eene bagatel. Hoe kan men ontzag hebben voor een gerecht dat maar over zulke straffen beschikt! De Duitschers zouden er wel mede zijn moesten ze met zulke boeten voor de pinne komen; men loech hen onder den neus.¹⁵³

12 April. - De Kroonprins van Saksen arriveert om 8 1/2 ure op de Markt en neemt zijn mannen uit Chemnitz in oogenschouw. Hij ziet er een minnelijken jongeling uit van 22 jaar. De soldaten worden op lijn gesteld en met eene koord gelijk gemeten. O, die duitsche militaire preutschheid! Den maandag te voren doorreed de Koning van Saksen zelf onze stad. Bruggewaarts op, tusschen 3 en vier uur van den namiddag.

Rappen-Kommandantur 18.

EECLOO, den 2. April 1915.

ALLE HOECHSTPREISE

im Etappengebiet gelten fortan:

Weizen	100 Kilo	Fr. 38	
Roggen	Idem	31	
Hafer	Idem	38	
Futtergerste	Idem	35	
Mais	Idem	32	Im Groshandel
"	1 Kilo	0,38	Im Kleinhandel
Roggenmehl	100 Kilo	38	Es müssen 80% ausgemahlen werden
Weizenmehl	Idem	45	Es müssen 90% ausgemahlen werden
"	Idem	60-65	Hierbei müssen 70-75% ausgemahlen werden
Bohnen	1 Kilo	0,80	Im Kleinhandel
Erbsen	Idem	0,80	Im Kleinhandel
Reis	Idem	0,80	Im Kleinhandel
Esskartoffeln	100 Kilo	10	Im Groshandel
"	1 Kilo	0,12	Im Kleinhandel
Zichorie (verpackt)	Idem	0,45	Im Kleinhandel
" (unverpackt)	Idem	0,42	Im Kleinhandel
Zichorienwurzeln	100 Kilo	18	Im Groshandel
Milch	1 L.	0,24	Gute Vollmilch, im Kleinhandel
Salz	1 Kilo	0,14	Im Kleinhandel
Zucker	Idem	0,80	Im Würfeln und pulverisiert, im Kleinhand.
Butter	Idem	4,20	Im Kleinhandel, reine Naturbutter (*)
Zucker	Idem	0,70	Kristallisiert, im Kleinhandel
Margarine	Idem	2,30	Im Kleinhandel
Rindfleisch	Idem	2,80	I. Sorte ohne Knochen
Rumsteak	Idem	2,60	Ohne Knochen
Suppenfleisch	Idem	2,15	I. Sorte
"	Idem	1,60	II. Sorte
"	Idem	1,40	III. Sorte
SCHWEINEFLEISCH			
Koteletten	Idem	3	
Seitenstück	Idem	2,50	
Wurst	Idem	2,20	
Kalbfleisch	Idem	4	Ohne Knochen
Heu	100 Kilo	11	
Stroh	Idem	7	

(*) Der Verkauf gemischter Butter ist verboten. Solche wird eingesogen.

Der Kleinhandel umfasst den Verkauf von 18 bis 5 Kilo.

Eine Ueberschreitung der Hoehstpreise wird in jedem Einzelfall mit 300 Mark Geldstrafe oder entsprechender Haft bestraft.

ÆGIDI, HAUPTMANN UND
KOMMANDANT.

1818 — Jhm. Rydzanek-Ryzkier, Boleslawstr.

Etappo-Kommandantur 18.

EECLOO, den 2 April 1915.

DE MAXIMUMPRIJZEN

in het Etappengebied worden als volgt vastgesteld:

Tarwe	100 kg.	Fr. 38	
Rogge	id.	31	
Haver	id.	38	
Voedgerst	id.	35	
Mals	id.	32	In 't groot
"	Per kg.	0,38	In 't klein
Roggemeel	100 kg.	38	Gebuideld op 80%
Tarwemeel	id.	45	Gebuideld op 90%
"	id.	60-65	Gebuideld op 70-75%
Boonen	Per kg.	0,80	In 't klein
Erwtten	id.	0,80	In 't klein
Rijst	id.	0,80	In 't klein
Eetaardappelen	100 kg.	10	In 't groot
"	Per kg.	0,12	In 't klein
Suikerijen (in pakken)	id.	0,45	In 't klein
" (niet ingepakt)	id.	0,42	In 't klein
Onroegde Suikerijwortels	100 kg.	18	In 't groot
Melk	Per liter	0,24	Gode volmelk, in 't klein
Zout	Per kg.	0,14	In 't klein
Suiker	id.	0,80	In klontjes of pulviser, in 't klein
Boter	id.	4,20	In 't klein, zuivere natuurboter (*)
Suiker	id.	0,70	Cristaline, in 't klein
Margarine	id.	2,30	In 't klein
Rundvleesch	id.	2,80	I ^o kwaliteit, zonder beenen
Rumpsteak	id.	2,60	Zonder beenen
Soepvleesch	id.	2,15	I ^o kwaliteit
"	id.	1,60	2 ^o kwaliteit
"	id.	1,40	3 ^o kwaliteit
VERKENSVLEESCH			
Koteletten	id.	3	
Zijstuk	id.	2,50	
Worst	id.	2,20	
Kalfvleesch	id.	4	Zonder beenen
Hooi	100 kg.	11	
Strooi	id.	7	

(*) De verkoop van gemengde boter is verboden. Zulke wordt in beslag genomen.

De verkoop in 't klein beduidt 18 tot 5 kilogramme

Iedere overtreding der maximumprijzen wordt gestraft met 300 Mark boete of met gevang.

ÆGIDI, HAUPTMANN EN
KOMMANDANT.

15 April. - Er wordt uitgeplakt dat in 't vervolg slechts aardappelen mogen verkocht worden aan deze kooplieden die daartoe schriftelijk door den Etappen-commandant gemachtigd zijn. Wie er te verkoopen heeft moet het aan den burgemeester laten weten. Alle verkoop van aardappelen aan personen die daartoe door den Commandant niet bemachtigd zijn is dus verboden. Wie dit bevel overtreedt wordt met boet gestraft en de aardappelen worden zonder vergoeding in beslag genomen.

16 April. - De verkoop van petrol uit het Etappengebied wordt verboden. Erwtten, boonen, boksboonen, gerst, lijnkoeken enz. moeten aangegeven worden en mogen zonder machtiging niet meer verkocht noch verstookt worden.¹⁵⁴ Men mag niet meer dan over 20 kilo erwten, boonen en boksboonen beschikken voor eigen gebruik, en over 100 kilo wat gerst enz. betreft.

17 April. - De Duitschers vreezen voor schralen tijd of zijn zinnens ons kort te zetten. Ægidi spoort de bevolking bij plakbrief aan zich onmiddellijk van patatten te voorzien tot aan den naasten oogst. Alle haver moet voor 24 April op het statieterras uitgeleverd worden. Men mag alleenlijk 150 kilo achterhouden per merrie en 100 per gewoon paard - een hongerrantsoen.

(16)

20 April. - Bij verscheidene bakkers wordt voor de eerste maal uitgeplakt - geen brood!

22 April. - De II en IV Compagniën landstorm van Halle verlaten onze stad en keeren terug naar Watervliet, St. Jan en Oudeman. Zij worden vervangen door de III uit zelfde dorpen.

26 April. - Wij worden op broodrantsoen gesteld. Iedere persoon die in Eecloo gehuisvest is, heeft recht op dagelijks 185 grammen gemengde bloem en meel, te verstrekken door het Nationaal Hulp en Voedingscomiteit dat sinds meer dan zes maanden voor de bevoorrading van België zorgt. Elke inwoner bekommt wekelijks zeven bons. Voor elk brood dat men koopt bij een bakker moet men vier bons overhandigen, tezelfdertijd dat men den prijs van 't brood betaalt die hoogstens 0.44 mag zijn. Zoo kan men zich tot verschillende bakkers wenden en wekelijks veranderen, zoo men wil. Gaat men bij geen bakker dan wordt men geriefd in het stadsmagazijn, magazijn Vossaert, groote markt en bekommt daar zooveel maal een rantsoen gemengde bloem en tarwemeel als men kaarten bezit, aan den prijs van 0.50 de kilo.¹⁵⁵ De broodkaarten worden afgeleverd den maandag, in het lokaal der Zondagschool.¹⁵⁶ De 3^e Compagnie landstormmannen, die hier den 22 aankwam, verlaat reeds in den vroegen morgen, per trein, onze stad, voor het front, rond Ieper. Er blijven enkel eenige manschappen over, van deze die in de Feestzaal gekazerneerd zijn. Men heeft aan de sukkelaars wijsgemaakt

dat zij, rond Ieper, de dooden moeten gaan begraven; verscheidenen denken er anders over en meenen dat het is om zelf begraven te worden, als ze doodgevochten zijn.

29 April. - Om 9 3/4 uur van den avond passeert een Zeppelin boven de stad; hij koerst naar Engeland.

30 April. - Er komen in den namiddag, per trein, 100 pruisische landstormmannen toe, uit Spandau, om tijdelijk tot garnizoen te dienen. Na hen komen insgelijks, per trein, een 200tal vluchtelingen toe uit Ichtegem en Eerneghem. Voormalige bewoners uit den omtrek van Wouwen, Cachtem, Schorre en Dixmuide, meest vrouwen en kleine kinderen, die de Duitschers zelf naar hier afzonderen. 't Is een lamentebele stoet, die de tranen in de oogen doet schieten. Zij worden in ledigstaande huizen en in de Zondagschool onder dak gebracht, of nog bij particulieren uitbesteed.

1 Mei. - De 10 Cie Landstorm, uit Chemnitz, die hier den 24 December toekwam, verlaat onze stad, voor een onbekend doel.

3 Mei. - Om 8 uur moeten in de Boelaarstraat verschijnen de paarden 1° die op 5/6 Januari laatst goedgekeurd werden; 2° deze die sinds 6 januari tot 1 juni 4 jaar oud zijn of worden. Er worden er een 100tal, aan hoogen prijs, opgeëischt. Er passeert in den vroegen morgen een escadriel van wel 20 fransch/engelsche vliegmaschinen boven onze stad.¹⁵⁷ Een nieuw ukaas beveelt dat de duiven moeten opgesloten blijven tot 's middags en dat ze van 's middags tot 6 uur 's avonds moeten losvliegen. Wat dit nu weeral beteekent valt te raden.

4 Mei. - Onze duivenmelkers zijn in de verslagenheid. Alle duiven, in Oost- en West-Vlaanderen, moeten tegen den 6 om hals gebracht zijn. Er is, zegt men, eene duif geschoten met een briefje aan haar pooten dat inlichtingen over de bewegingen der duitsche troepen inhield. Als men een hond wil kapot maken, men zegt dat hij razend is en - als men eene duif wil afmaken dan zegt men dat zij spioneert. Zou men de zwaluwen 't zelfde lot niet beschermen? Die vliegen nog sneller dan de duif.

6 Mei. - De ukasen verscherpen met den dag, en nemen met de successen der Duitschers toe. Nu wordt er uitgeplakt dat er geen water meer in de greppels mag blijven staan. Deze moeten bij wijze van zuiver water altijd rein gehouden worden. Alwie vuil water laat vloeien door gotten of anderszins moet dit zelf voortbezemen naar den naast gelegene rioolrooster.¹⁵⁸ Er wordt verder verboden bloed op de straten te laten vloeien of er vuilnis opeen te stapelen. Wie aan het bevel te kort komt zal gedwongen worden zijne gotten te stoppen.

De duifkes vinden genade, maar zij moeten gekortwiekt worden en daarbij in een lokaal worden samengebracht, met daarbij het nodige voedsel voor den duurtijd van vier maanden, tegen 1 fr. per beestje. 't Is eene

ramp voor onze duivenwereld. Vele diertjes worden om hals gebracht en eindigen hun loopbaan in den kookpot. De eigenaars zijn het hart in. Pruisch regiem alweer: - eene duif bracht een bericht over; alle duiven worden bestraft.

7 Mei. - Er wordt een duitsche verpleegster begraven die in het Gesticht O.L.Vr. ten Doorn overleed. Het muziek van Thielt kwam over om den lijkstoet op te leiden. De Pruisen die hier garnizoendienst doen bekomen den pinhelm - of doodshelm. Onze menschen verliezen den moed niet, maar worden toch den oorlogstoestand wat moede. Mei toovert bloesems op de boomen, maar laat harten dor.

(17)

10 Mei. - Er passeert om 7 1/2 uur van den morgend een Zeppelin in volle statigheid in 't helder azuur; hij lijkt op een grooten, zilverschubten snoek. Hij haast zich geenszins en drijft geruischloos al over de groote Markt, Gentwaarts toe. Dit prachtig schouwspel lokt vele nieuwsgierigen op straat. 's Avonds groot banket in "Groenen Boomgaard". Hoe een duitsche officier zich amuseert, verteld door een die er toe en bij was:

Van 7 tot 10 uur 's avonds tafel, gediend door tafelknechten in habiet, opgeluisterd door de muziekkapel uit Thielt, en begoten met allerlei fijne wijnen: Bordeaux, Rhijn- en Champagnewijn.¹⁵⁹ Van 10 tot 11 uur Koffie, Cognac en Kummel.¹⁶⁰ Daarna, van 11 tot 4 uur biertafel en orkest. Drie tonnekens Munich en Pilsen, 'n zoowat 100 liter, ingezwolgen door 25 reeds vol gelaafde magen.¹⁶¹ De Hemel der Mahomedanen beteekent de vrouw; de Hemel der Duitschers beteekent spijs en drank. *L'Allemand est goulu.*¹⁶² Zijn god is zijn buik. Allicht hierom staat er in groote letter op zijn buikriem te glanzen: *Gott mit uns.*

15 Mei. - Er is geen gerste meer; men brouwt haverbier. Wij mogen tot 9.50 uur, duitsche tijd, op straat zijn. Van 10 tot 5 uur integendeel is de straat aan iedereen ontzegd.

16 Mei. - De Duitschers geraken beschaamd over hunne verdelingsmanieren. Er wordt uitgeplakt dat er geene postkaarten of printen meer mogen verkocht worden van verwoeste steden onder pene van 3000 Mk. boet.

18 Mei. - Iedereen snuit aan de keers.¹⁶³ Holland verkoopt aan onze brouwers 150.000 kilo gerst aan den respectabelen prijs van 70 fr. de 100 kilo - 't was later wat anders! - die, aan courant 35 fr. daar te lande kunnen gekocht worden. De Duitschers plakken uit: - Jantje de Plakker is in zijn weer - dat het verboden is, zonder permissie, nog merriën te laten dekken. Alle weerbare mannen van 17 tot 35 jaar moeten op 't stadhuis hunne identiteitskaart doen herzien. Als er een op later appel ontbreekt wordt de stad met 300 fr. boet per ontbrekkenden man gestraft.

ETAPPEN-KOMMANDANTUR
N° 18

STAD EECLOO

SLUITEN DER HERBERGEN

Te rekenen van heden mogen de Herbergen open blijven tot **9,45 ure** 's avonds (Duitsche Tijd).

Om 9.50 ure moet iedereen de herberg verlaten hebben.

Binnen de stad mag iedereen op straat zijn tot 9,45 ure 's avonds (D.T.).

Tusschen 10 ure 's avonds (D. T.) en 5 ure 's morgens (D. T.) is het betreden der straten verboden aan alle burgers.

Voor al het overige worden de bepalingen der proklamatie van 1 April 1915 behouden.

DE KOMMANDANT,

ÆGIDI

EECLOO, 14 MEI 1915.

Die proclamaation vom 1 April 1915 betreffend Schluss der Wirtschaften und Estaminets und Betreten der Strassen innerhalb der Ortschaften wird dahin abgeändert, dass die Lokale bis **9.45** Abends, deutsche Zeit, geöffnet bleiben dürfen.

Um 9. Uhr 50 Minuten deutsche Zeit muss Jeder Gast dass Lokal verlassen haben. Vom 10 Uhr Abends deutsche Zeit bis 5 Uhr Morgens deutsche Zeit ist dass Betreten der Strassen innerhalb der Ortschaften Zivilpersonen verboten.

Im Ubrigen bleibt die Proklamation vom 1 April 1915 unverändert. Dies ist allen Einwohnern und Lokalbesitzern bekannt zu geben.

DER KOMMANDANT

ÆGIDI

EECLOO, 14 MEI 1915.

Verma Franquet, Eecloo.

Alle dagen worden er meer mannen en vrouwen opgebracht, vastgezet, en geboet. De verbittering onder het volk neemt met den dag toe en vele armen jeuken aan 't lijf.

Uit ons notaboekje: Men waardeert iets goeds wanneer men het niet meer bezit. Zal dit met 't leven ook zoo zijn? Of is het leven geen goed?...

21 Mei. - Het nieuws dat Italië gaat mededoen aan den oorlog beurt de gemoederen op; men vertrouwt thans eene voor België gunstige eindzegepraal. De Duitschers laten de lip hangen en toonen zich van langs om gestrenger. Zij willen aan Italië den Trentin afstaan op voorwaarde dat zij in België het *fait accompli* erkennen, in a.w. dat Italië zich niet tegen het aanhechten van België aan Duitschland zou hebben verzet.¹⁶⁴ België was dus, van den beginne af, den inzet van den oorlog, en de duit-sche kanselier loog en wist dat hij loog toen hij bij het uitbreken der vij-andelijkheden in den Rijksdag verklaarde dat Duitschland België over alles zou vergoed hebben voor 't geval wij zijn troepen vreedzaam door ons land hadden laten rukken om Frankrijk te bestraffen.

25 Mei. - Er is uitgeplakt dat alle vlas boven de 400 kilo moet aangemeld worden en voorloopig met beslag is belegd. Er wordt nog uitgeplakt dat men 30 frank betaalt voor een machiengeweer – eh, eh. en 't is verboden wapenen te bezitten!!.. 5 centiemen voor een conservedoos, voor een leege flesch, enz., dit alles om er ons eigen mede te zien bestrijden.

Om 8 uur plechtige Bedevaart der parochianen naar O.L. Vrouw ten Doorn om ze te bedanken over den zichtbaren bijstand die ze, tot hier-toe, aan streek en stad heeft verleend en om hare verdere voorspraak af te smeeken.

(18)

26/31 Mei. - De duiven die opgesloten werden in de oude fabriek Van Zandycke-Goethals, in de Boelaarstraat, moeten den tweeden vleugel gekort worden alsmede de randpen van den eersten.¹⁶⁵ De weerbare mannen die 17 jaar worden moeten zich op hunne beurt op het stadhuis aanmelden; deze boven de 35 jaar mogen zich doen afschrijven.¹⁶⁶ Het brood wordt tot 46 centiemen den kilo van 970 grammen gebakken meel verhoogd: - in 1919, als 't al lang wapenstilstand was, moesten wij het 80 centiemen betalen. Er mogen in tal gemeenten geene beesten meer afgehaald worden, onder meer te Oostwinkel, Waerschoot en St. Laureyns, omdat het klauwzeer er woedt. Aan de koopmans is verbod gedaan welkdanige hofstede, besmet of niet besmet, uit gezegde gemeenten te beterten.¹⁶⁷

1/6 Juni. - Niets fameus te melden. De mannen van Spandau verlaten den zaterdag onze stad voor Roesselaere. Daags te voren kwamen 250 man aan uit Brugge, meest Elzassers. Er zijn mannen van boven de 50 jaar bij, maar dat zijn vrijwilligers. De diensttijd der landstorm reikt tot 45 jaar.

7 Juni. - Twee kompaniën Wurtembergers, die ons over tijd verlie- ten, komen met den trein, van de kanten van Dixmuide, naar hier terug en worden er in garnizoen gelegd. Zij hebben hun blauw pak tegen een uit bleekbruine panne afgelegd.¹⁶⁸ De processie heeft binnen de kerk plaats.

Den 8^{en}, 's maandags, schokken de kurasiers, die o.m. te Balgerhoeke gekwartierd lagen, naar Saffelaere op.¹⁶⁹ Er heeft in den vooravond een luchtgevecht boven Gent plaats tusschen een Zeppelin en 24 vlieg- machienen die er, als kleine sperwers rond een grooten arend, rondflad- deren. Scherpe oogen ontwaren het geflikker der kanonnen en hoe de Zeppelin getroffen wordt. Het luchtschip keert eerst met den kop naar omlaag, dan wentelt het zich en draait met den staart in de lucht; daar- na slaan er vlammen uit en 't schip is niet meer te zien neergestuikt als het was op het kloostergebouw van St. Amandsberg, bij Gent.

Binst den nacht is er groot verkeer langs het baanvak Brugge-Eecloo- Gent van ledige transporttreinen men weet niet tot welk doel en in wel- ken zin. De Erlöhungstacte in het Gesticht O.L.V. ten Doorne wordt meer en meer door herstelde soldaten ontruimd en niet meer aangevuld.¹⁷⁰ De eigenaars van bosschen worden aangeschreven om inken te doen van de hoeveelheid gekapt en te kappen hout waarover zij beschikken.

Heel de grens wordt afgespannen met geelectriseerden prikdraad.¹⁷¹

Den Donderdag worden al de menschen uit Watervliet vóór de brug, aan Mariapolderdijk, afgetast. De couennaad wordt onverdraaglijk.¹⁷² Er wordt uitgeplakt dat het, onder pene van 2000 Mk. boet, verboden is nog nationale kleuren te dragen en nationale liederen te zingen of te spelen; 't schuifelen ervan is niet voorzien.¹⁷³

Alle vellen en huiden moeten voortaan tegen gereed geld, aan het duitsch legercommando verkocht worden. Niemand heeft nog iets te zeggen te schikken of te gebieden. De Pruis schikt en gebiedt het Al. Onze men- schen onderwerpen zich, vooral onze fabrieksarbeiders: - *en wat wij eischen, moet men geven*, is in hun keel verstikt.¹⁷⁴ Zij hebben hun man gevonden. Iedereen is van gedacht dat het maar zijn tijd zal duren en dat betere dagen toch 'nen keer zullen aanbreken.

Alle verkeer met Holland is geschorst.

Het kot is te klein; de schietzaal der Burgerwacht, in de Teerlingstraat, gaat tot kot veranderd worden: - 12 cellen.¹⁷⁵

(19)

9/30 Juni. - Zondag 20 Juni wordt om 7 ure alweer een duitschen soldaat begraven. Deze maal moeten de klokken niet meer luiden. De grenslijn, 200 m. van de grens, wordt grensgebied (3 kilometers). Niemand mag daar nog naartoe zonder pasport. Zaterdag 27 werden al de weerbare mannen van 17 tot 35 jaar als vee bijeengezameld op het voetbalplein, 't ende de Molenstraat, en - nageteld - net als een boer zijn schapen van tijd tot tijd eens natelt - om te zien of er geene ontbreken, die naar 't front zouden overgelopen zijn.¹⁷⁶

Maandag 28 juni verlaten de Mollevelmannen uit Hall, al arme duivels, op 't zicht, ons en trekken naar Bentille, Oudeman enz. op. Den Dinsdag

Eecloo, den 3 Juli 1915.

COMMISSION FOR RELIEF IN BELGIUM

Amerikaansche Waren

zoals Spek, Rijst, Gruis, Mais enz., zijn voortaan, op dagen en in hoeveelheden — welke telkens zullen bekend gemaakt worden — verkrijgbaar in het huis

N° 21 DER STATIESTRAAT.

Spek, Rijst enz. mogen slechts bij kleine hoeveelheid afgeleverd worden, en dit op vertoon der familiebroodkaart.

Wie desgevallend Gruis, Mais enz. verlangt, moet zich in hooger gemeld lokaal laten inschrijven.

Het voortverkoopen van gelijk welke Amerikaansche waar is ten strengste VERBODEN. De plichtige Koopers en Verkoopers zullen uitgesloten worden van ALLE verdeelingen! Zij zullen geene broodkaarten meer bekomen.

Wanneer er waren te verkoopen zijn zal het magazijn open zijn van 8 tot 11 uur 's morgens en van 2 tot 5 uur 's namiddags (Belgische tijd).

Alleen Amerikaansche waren worden aan de bevolking verschaft.

HET VOEDINGSKOMITEIT

rukkertje en Backlundert P. Van Acker & Zoon Oudegaststraat Peris

AMC nr. 109, rood papier, 50 x 65 cm, (aangeplakt op) 3 juli 1915.

wordt beslag gelegd op al het goed in de fabrieken.¹⁷⁷ Er mag zelfs geen stukske meer verkocht worden in de stad zelf zonder machtiging van de Commandantur. Den 30^e beginnen de garde-mannen te paarde, die hier reeds zoovele maanden op 't vetkot leefden, onzen buiten te verlaten.

1/2 Juli. - Heel den nacht en heel den voormiddag laân aan de Statie van tros, mannen en paarden der 1e garde-cavalerie brigade en garde kurassiers regiment die onze buitens voorgoed vaarwel zeggen.¹⁷⁸ Niemand mag de statie naderen; alles gebeurt zooveel mogelijk in 't strikste geheim.

5 Juli. - Er wordt een Amerikaanschen winkel geopend in de Statiestraat, in 't oud kleermagazijn Jocqué.¹⁷⁹ Er wordt uitgeplakt dat iedereen bestendig zijn identiteitskaart op zak moet hebben, die boven de 15 jaar is, zelfs om in de stad te verkeerem. De nederigste werkmán is verplicht zijn portret te doen maken, waarvan kost 0.75.¹⁸⁰

21 Juli. - Nationale Feestdag. Nationale Treurdag. Heel 't land is in rouw en zijne verdrukkers moede – en 't was maar een begin! Niemand echter denkt er aan om verraad te plegen of genade te vragen aan den overweldiger. Elk Belgisch hart klopt voort van onverteerbare vaderlandsliefde en van onbluschbaren vaderlandsgloed voor de vromen die aan 't front, de banier, 't zinnebeeld van het diepbeproofde Vaderland hoog uitsteken boven den Yzer als om ons teeken te doen van maar moed te toonen en geduld.

Het gewoon *Te Deum* wordt vervangen door eene mis voor 't welzijn van 't Vaderland, die om 8 uur, belgischen tijd, in de parochiekerk gezongen wordt. De stedelijke bureelen zijn gesloten. Het vaderland is niet vergeten en nog min dood, spijs de Duitschers, daags te voren, bij plakbrief, alle vaderlandsche vertoon hadden verboden.

Zij mogen feest vieren, onder onze oogen, hun Keizer en hun Vaderland te eere; wij mogen dit niet ter eere van ons eigen vorst en land. Wij zijn gevangene vogels, en mogen zelfs niet eens ons liedeké neuriën in onze droeve kooi om 't benepen harte 'n wat op te halen; wij zijn gebonden leeuwen en mogen zelfs niet eens kwispelstaarten. Nochtans, als de Duitschers meenen daarmede ons nationaal gevoel te onderdrukken dan kennen zij de Belgen niet. Zij zijn lankmoedig, ja, tot dat het hun ontschiet en zij de occasie schoon hebben.¹⁸¹

Na de mis verschijnt commandant Ægidi op de Marktplaats, met opgezwollen borst en opgezwollen kaak. Rechtover het huis der kinderen De Baets, groote Markt, rukt hij, met duitsche brutaliteit, de belgische cocarde van de borst van den heer X... uit Waerschoot, die daar bedaard kwam aangestapt.¹⁸² Voor het stadhuis gekomen maakt hij zich boos omdat de kerkbezoekers wat te lang, naar zijn goest, in groepjes blijven staan kouten.¹⁸³ Hij roept de wacht uit om het volk uiteen te drijven. De wacht doet dit met lamme beenen en tragen tert. Van verscheidene kanten gaat geschuifel op; - wij zijn nog Duitschland niet!¹⁸⁴

Bij de mis waren wel 3000 menschen van alle standen en opiniën aan-

STAD EECLOO

UITGIFTE

van 58.000 Fr. Obligatiën der stad Eecloo, 4 00
restaat der

Leening van 140.000 fr. van 13 Aug. 1911

Ingevolge beslissing van den Gemeenteraad in datum van 29 Maart 1913, goedgekeurd bij Besluit van den Algemeenen Gouverneur van België in datum van 16 Juni 1913, wordt er overgegaan tot de Uitgifte van voormelde Obligatiën.

Iedere Obligatie is ter nominale waarde van 500 fr. en wordt uitgegeven aan 90 % dier waarde, zij aan 450 fr.

Iedere Obligatie brengt eenen jaarlijkschen intrest op van 4 00, zij 20 fr., te rekenen van 13 Augustus eerstkomend; alle zijn uitdelgbaar aan 500 fr. binnen de 30 jaar. De eerste coupon vervalt 13 Augustus 1916.

Voorkeur van Inschrijving.

*A) Dezen die bewijzen reeds dragers te zijn van Obligatiën der Leening van 140.000 franken hebben de eerste voorkeur om nieuwe Obligatiën te nemen, mits zij hunne inschrijving doen *ten laatste den 14 Juli a. s.**

*B) Dezen die bewijzen ingeschreven te hebben op de Leening van 100.000 fr. zonder intrest, besloten door den Gemeenteraad den 28 October 1914, hebben de tweede voorkeur, mits zij hunne inschrijving doen *ten laatste op zelfden dag.**

Inschrijvingen worden gedaan bij den heer Stadsontvanger, Kerkstraat, n° 58, van heden af.

De stortingen op de onderschreven Obligatiën zullen ter Stadskas moeten gebeuren uiterlijk den 31 JULI 1915; de titels worden tegelijkertijd afgegeven.

Ingeval de Inschrijvingen het getal beschikbare Obligatiën overtreffen zullen deze procentswijze verdeeld worden.

Burgemeester en Schepenen d.d.

De Secretaris,
A. DE RAEDT.

V. ROEGIERS.
D. GOETHALS.
R. VAN BRABANDT.

Eecloo, stoomdrukkerij : Gazette van Eecloo.

wezig om God voor het behoud te bidden van België en van zijn duurbaar Vorstenpaar. Het orgelspel wordt bescheiden weg doormengd met herinneringen aan de Brabançonne, den Vlaamsche Leeuw, en 't Jacob van Artevelde lied. Na de mis heft de priester het *oratio pro regem nostrum Albertum* aan.¹⁸⁵

Zulke, en nog grooter, manifestatiën hadden niet alleen in Eecloo maar ook in alle steden en dorpen van België plaats. Dit ergerde de Duitschers zoo geweldig dat zij den 23sten volgend bevel uitvaardigden:

ETAPPEN-KOMMANDANTUUR GENT

Het gedrag van een deel der bevolking gedurende den 21 Juli, en vooral het overdreven en uitdagende algemeen dragen der Belgische kleuren noodzaakt mij de volgende bevelen te geven,

"Ik verbied van heden af het dragen, ten toon stellen, leuren en verkoopten der Belgische kleuren, van beelden en portretten der koninklijke familie, van groene bladen met en zonder opschrift en van alle andere afteekens of kleursamenstellingen welke geschikt zijn eene politieke neiging ten toon te spreiden. Ook verbied ik voor de Belgen het dragen van orden en eeretekens.

"Tegenhandelingen worden met eene geldboete tot 5000 mark en met gevangenis tot 5 jaren of met eene dezer beide straffen gestraft, wanneer geene strengere straffen toegepast worden."

Dit bevel moet met plakaten aan de muren bekend gegeven worden en zal onmiddellijk in werking treden.

Gent, den 23 Juli 1915.

(Get.) graaf von WESTARP.

Generaalluitenant en Etappen-Inspekteur.

28 Juli. - In de kapel van 't College heeft, om 10 uur, belgische tijd, een plechtige lijkdienst plaats voor de gesneuvelde oud-studenten. Al de overheden der stad en de familieleden der gestorvenen zijn daarbij tegenwoordig.

(20)

Augustus . - (ontbreekt)

(21a)

3/8 September. - Er hebben verscheidene troepenverschuivingen plaats van en naar de grens. De winkeliers worden verplicht de door de Duitschers vastgestelde maximumprijzen uit te plakken om het overvragen te voorkomen. Het wordt verboden de akkers te belooopen, om het stellen te verhinderen. Van af maandag 6^u moet iedereen te 9 uur (belg. tijd) t'huis zijn; van 12 tot 5 uur (duitsche tijd) mogen geene wagens nog gebruik maken van de straat. Al de niet volbloede paarden worden gebrandmerkt met E.4. (Etappen, 4^e legerkorps) op hun rechterbil. Zal men dit ook niet eenmaal met de burgers doen, zooals ten tijde van het slavendom? De 190^e affiche is verschenen; de drukkers hebben goed weer.

ETAPPEN-KOMMANDANTUR 18.
4. ARMEE

Eecloo, den 19-7-1915.

Auf Befehl der Etappen-Inspection in Gent wird hiermit

FUER DEN 21. JULI

das Schliessen der Kaufladen, die Abhaltung von Feiern
in den Kirchen und Schulen und alle sonstigen Feiern

VERBOTEN.

Zuwiderhandlungen, sowie die Veröffentlichung und Verbreitung von
Aufforderungen zu derartigen Feiern werden nach den Kriegsgesetzen
streng bestraft.

Der Etappen-Kommandant.

ÆGIDI

ETAPPEN-KOMMANDANTUR 18.
4. LEGER

Eecloo, den 19-7-1915

Op bevel der Etappen-Inspection in Gent wordt hiermede

VOOR DEN 21 JULI

*het sluiten der Magazijnen, het houden van feesten
in kerken en scholen en alle welkdanige feesten*

VERBODEN.

Overtredingen, alsmede de bekendmaking en verspreiding van uitnoodigingen tot zulke feesten worden gestraft overeenkomstig de krijgswetten.

De Etappen-Kommandant.

ÆGIDI

Druckery en Boekhandlery P. Van Acker & Zoon. Collegestraat. Eecloo

14 September. - Alle weerbare mannen moeten zich opnieuw laten schouwen, als dieren op eene beestenmarkt.

(28b)

15/30 September.¹⁸⁶ - Het offensief aan het Westfront wordt hier met genoegen vernomen. Iedereen hoort gaarne het kanon bulderen, net als iemand het gaarne hoort donderen als 't weer te lange benauwd is geweest. Niemand die er nochtans aan denkt dat het kanon, even als den donder, hem ook treffen kan, en dat de verwoestingen van beide zoo afschuwelijk zijn. De Duitschers toonen zich onrustiger: zij laten hun stoef wat vallen, doch draaien van 'n anderen kant de vijs nog wat dicht-ter toe.¹⁸⁷ Zij richten een observatiepost op den toren in, met draad-loozen telegraaf en telefoon. Elders schieten ze de torens neer onder voor-wendsel dat ze tot observatiepost gebruikt werden. Onze boeren leveren hun eerste deel opgeëischt graan. 't Is eene onafzienbare reke wagens af en toewaarts de statie. *Sic volo, sic jubeo*; zoo moet het zijn, gebiedt de Duitscher, en zóó gebeurt het ook.¹⁸⁸ Onderdanigheid is eene schoone deugd, maar zij moet uit vrijen wil geschieden om verdienstelijk te zijn en tot geen opstand over te slaan.

(21b)

27 September. - Het Duitsche uur wordt verplichtend gesteld. Dit wordt door volgenden plakbrief bekend gemaakt:

Sedert November 1914 is door de Duitsche militaire bevelhebbers den Duitschen (midden Europeeschen) tijd bepaald geworden als alleenlijk in voege zijnde voor het publiek verkeer, dat om de verkeersmoeilijkheden te doen ophouden, voortspruitende uit het bestaan van het Belgische en het Duitsche uur benevens elkander. Deze bepaling is tot nu toe nog niet in versterkte wijze door de Belgische bevolking nagekomen.

Voor deze redenen beveel ik het volgende:

1 - Alle openbare uurwerken moeten den Duitschen tijd aanwijzen.

Zijn niet alleenlijk te verstaan als openbare uurwerken de torenuurwerken, en deze die op straat of plaatsen zich bevinden, maar ook alle uurwerken aangebracht in die lokalen welke voor het algemeen verkeer toegankelijk zijn, zooals: openbare instellingen, rechtbanken, magazijnen, herbergen, hotels enz.

2. - Alle openbare aankondigingen mogen bij de uuraangifte geen bijvoegsel melden zooals "h.a." (heure allemande) of "D.t." (Duitsche tijd) of "M.E.T." (Midden Europeeschen tijd).

3 - Alle openbare inrichtingen van verkeer moeten volgens het Duitsche uur aangekondigd en uitgevoerd worden, onder anderen behooren hier toe de dienstregelingen van de tramlijnen, enz.

4 - Overtredingen van hovenstaande politiebepalingen worden met geldboete tot 1000 Mark, of met gevangenis tot 6 weken gestraft.

Zijn verantwoordelijk, voor de openbare instellingen de leiders, en voor de markten de gemeenteoverheden.

Gent, den 27 September 1915.

De Etappeninspekteur,
von UNGER
Generalleutenant.

(28c)

Wie voren wil gaan om een paspoort te bekomen 'n moet maar een goudstukske vertoonen. Daarmee gaat de duitsche poorte als van zelfs open, en Pietje Snot, de duitsche stuurheid in persoon, lacht. *L'éternel attrait*, de eeuwige aantrekkelijkheid, 't goud en... de vrouw!¹⁸⁹

PIETJE SNOT

Eene figuur, die als prototype gold van de duitsche kruipdierlijkheid eener en van den duitschen overmoed anderzijds, was die van Pietje Snot, alias Heinrich Braun, die drie jaar te reke de plaaggeest was van het duitsch Pasportambt, binnen onze stad.¹⁹⁰

Braun was kal van kop, zoo kal als een billardbol; Braun was kort en scheef van lijf; Braun was smoezig als elke duitsche soldaat.¹⁹¹ Braun was een duitsche Jood, die oude potten en pannen, oude teelen en kannen verkocht en in de vlooiën grootgebracht werd.¹⁹²

Ons volk, met zijn gewonen, en veelal fijnen spotgeest, had hem al gauw een passenden bijnaam gevonden, en 't duurde nog geene week of Braun heette niet anders meer als Pietje Snot; zelfs bij zijne oversten stond hij weldra onder dien naam bekend.

Nu, niets dat pieterachtiger is dan - Pietje, en - Snot geeft alles verstaan.¹⁹³

Pietje kroop voor zijne oversten. Als de officier riep, Braun! - dan snelde Pietje ootmoedig aan, net alsof de officier Azor of Duc geroepen had, stelde zich fiks in positie voor hem, de beide handen op den naad van de broek, de voeten samengekletst, zooals alleen de Duitschers voetzolen samenketsen kunnen, en wachtte, stijf als een piket, het "order" of den "snauw" af die voor hem gereed gemaakt werden.¹⁹⁴ Tegenspraak dulde de officier niet, en de observatiën die Pietje dacht te mogen uiten luidden altijd eerder als excuus.

Als Pietje dan weer achter den toonbank verscheen, voor welke de pasportverzoekers samengepakt stonden, dan gedroeg hij zich tegenover hen net als de officier zich tegen hem-zelf gedragen had, doch met honderdmaal min gemanierdheid, en 't en had nooit grooter plezier dan wanneer het met zijn rood of blauw potlood op 'n pasport-antrag a b g e l e h n t kon zetten.¹⁹⁵

Verstond Pietje u niet genoeg, dan baste het u tegen: Was? En, vond het u te veel in de zaal, dan hief het eens zijn gladden schedel naar omhoog en riep u tegen, zoo luid als het van zijne eigene oversten geleerd had van luide te roepen: - *Was machen sie da, of, hieraus, stumme kerel!* en meer andere duitsche liefstalligheden.

Lachen deed Pietje zelden of nooit; - het was, net als elke Pruis, stuur geboren, en met azijn gespeend.¹⁹⁶ Beleefd kon Pietje niet zijn al deed het daartoe nog zoo zijn best; - duitsche beleefdheid is immers loutere gemaaktheid, en voorkomendheid, - voorkomendheid is evenmin een duitsch product - was hem onbekend.

Pietje was wat alle duitsche soldaten en officieren, enkele zeldzamen, *rari nantes*, uitgezonderd, zijn: - plat en onbeleefd voor alle meerderen, norsch en bot voor alle minderen; stipt in het nakomen van elk automatisch eerebewijs, als marionetten die aan ijzeren draadjes gehoorzamen; en, blijde van zich te kunnen wreken op den eerste den gereedste over al 't schelden en 't stooten dat hem zelf, voor dagelijksch brood, toebedeeld werd.¹⁹⁷

Niemand stelde ooit het menschelijk geduld op grootere en zwaardere proef dan Pietje; niemand verzond ooit met meer behagen meer menschen, noodeloos, van Annas naar Caïphas, van Caïphas naar Pilatus, van Pilatus naar Herodes en dan weer van Herodes naar Pilatus, dan Hij.¹⁹⁸ Er mankeerde altijd iets aan de stukken die men Pietje voorlegde: - 'n handteeken te kort, 'n stempel vergeten, 'n datum mis, de reden niet genoegzaam gegrond, - en, ge moogt, zonder verdere complimenten, uwe papieren samenpakken, en er terug mede keeren van waar ge gekomen waart, al bevondet ge uren van huis en was er nog zulke haaste bij.

Menschen van Bellem, Hansbeke, Meerendré, en zoo voorts, waren verplicht soms twee, driemaal de reis naar Eecloo te ondernemen - door modder en slijk, als 't weer tegen viel, - ten einde een pasport af te bedelen om enkel eens naar Gent te kunnen gaan.

- *Gold, haben sie gold*, was Pietje's lievelingswoord. Voor goud kon men altijd een pas bekomen. Judas, 'n Jood, stelde zich te vreë met zilver; Pietje, zijn nazaat, was lekkerder, Pietje eischte goud.

Pietje moet zijn standbeeld hebben: Pietje mag voor Eecloo niet verloren gaan, en maakt Manneken Pis de beroemdheid uit van Brussel, de hoofdstad van België, wie weet of Pietje Snot niet eenmaal tot deze dient van Eecloo, hoofdstad van 't Meetjesland?

Wij stellen dus voor Pietje's afbeeldsel te doen gieten uit de overblijfselen van den een of anderen duitschen schrapnell, en dit te plaatsen in eene nis, b.v. in den gevel van ons Vredegerecht, tot blijvend aandenken van den duitschen bezettingstijd en den duitschen plaaggeest, met dit opschrift:

Pietje Snot
Alias Heinrich Braun
Hij dreef met ons den spot
En strekt zijn Volk tot hoon.
1915 - 1918

De commandantur vraagt, per plakbrief, 100 metsers en timmermans, om huizen te gaan herstellen. Waar? - aan 2 frank daags!!! Vrije vervoer, onderhoud en dak. - Welk onderhoud en welk dak?...

1 October. - Geen enkel metser of timmerman bood zich gewillig aan om voor de Duitschers te gaan werken. Deze maken er, volgens hunne

loffelijke (?) manier kort spel mede, en doen uitplakken dat er tegen Zaterdag, 2 October, 4 uur namiddag, 12 metsers en 9 timmerlieden gerekwireerd worden, - net alsof het paarden, koeien of haverstroo gold - zooniet, gebruikelijk dreigement, *dat de stad zou gestraft worden zijn*; alsof de stad, iets geheel onpersoonlijks, daar iets kon aan doen.

Het is afgelopen met het Lazaret in 't Gesticht O.L. Vrouw ten Doorne.¹⁹⁹ Alles wordt opgebroken. Het wordt, beteekenend niets, naar Spa verplaatst, 'n 't wat nader de duitsche grens. Het vleeschrantsoen wordt verminderd: - eene koeibeest te weke min (10 voor 11) en vijf verkens te weke min (15 voor 20). Wat er 't meeste op de aarde zijn, zijn het duurst: - verkens!

(29a)

5 October.²⁰⁰ - Groote ophef in de stad. Vermits niemand zich als metser of timmerman aanbood om zich ten dienste der Duitschers te stellen staken de Duitschers zelve een dertigtal mannen van beide ambachten op der kiezerslijst voor de Werkrechtersraden uit. Deze mannen werden zaterdag door de plaatselijke politie gedaagd om zich voor 's anderdaags reisvaardig te maken. Niemand verscheen. Hierop worden ze van dage, op het middaguur, ten huize, door de duitsche soldaten opgepakt. De meesten, die lont geroken hadden, waren sinds gisteren hunne woonst ontvlucht. Slechts vier mannen werden opgebracht, waaronder een huisvader met zeven kinderen, wiens vrouw een achtste te verwachten staat. Alle vier worden in den Werkmanskring als boosdoeners vastgezet. De jacht wordt inmiddels voortgezet. De gemoederen zijn opgewonden, en ware de duitsche druk niet zóo waar, men hadde zich stellig op die nieuwsoortige slavendrijvers gewroken.

(21c)

6 October. - Gewichtige dag. Hoofdman Ægidi had aan het Staatsbestuur laten weten wat hieronder gedrukt staat:²⁰¹

EECLOO, den 5 October 1915.

Indien de stad Eecloo niet binnen den kortsten tijd omtrent 25 Metsers en 15 Timmerlieden voor den heropbouw van vernielde huizen in België, aanduidt, zoo moet zij zich verwachten aan volledige staking van het openbaar verkeer.

Alle herbergen zullen gesloten worden, het reizen met den tram wordt verboden en alle reispassen van en naar Eecloo houden op.

De Post wordt voor de inwoners gesloten, alle velos worden ingevraagd en alle velorijden en rijden met voituren zal verboden worden.

Al de Metsers en Timmerlieden die niet verschijnen alhoewel daartoe opgeëischt, zullen vastgezet worden. Vluchten zij, men zal tegen hen aanhoudingsmandaten uitvaardigen en men zal met gevangenis dreigen al dezen die hun schuilplaats verleenen, zoodat de Metsers en Timmerlieden die gevlucht zijn gedurende gansch den oorlog geen onderkomen zullen vinden.

Verder zal aan de Onderstandscomiteiten verboden worden aan hunne huisgezinnen hulp te verleen; ook kunnen de familieleden vastgezet worden van dezen die weigeren te werken.

Hooge belastingen kunnen ook opgelegd worden.

De stad Eecloo en hare bestuurders hebben er dusvolgens alle belang bij opdat de kwestie der aanduiding van Arbeiders voor werken die niet tegenstrijdig zijn met de Haager Conventie – aangezien er kwestie is van de herstelling van vernielde huizen in België, - geene zoo groote nadeelen voor de Stad teweegbrenge.

Ik stel vast dat, volgens inlichtingen mij gegeven van hoogerhand, er geene kwestie is de opgeëischte Arbeiders te gebruiken voor het aanleggen van loopgraven. Dat zal hoegenaamd het geval niet zijn. Er is alleenlijk kwestie van de herstelling van vernielde huizen DIE ZICH NIET AAN HET GEVECHTSFRONT BEVINDEN.

(get.) ÆGIDI,
Hauptman ù Kommandant.

Het stadsbestuur deed dezen tekst uitplakken, met deze woorden bij:
Gezien voorgaanden brief noodigen wij alle metsers en timmerlieden van Eecloo uit tot eene vergadering in het Vredegerecht, Statiestraat, MORGEN (WOENSDAG) 6 October, om 8 uren (Belgischen Tijd) voormiddag.

Het d.d. Schepencollegie

V. ROEGIERS

D. GOETHALS

R. VAN BRABANDT.

Hierop had 's morgens de aangekondigde bijeenkomst plaats.

Geen uitslag. Niemand bood zich aan om voor den duitsch te gaan werken, het minst niet voor 2 fr. daags. De gewettigde vraag werd gesteld: - waar zendt men ons naar toe, voor wat te doen, en voor hoeveel tijd?

Om 9 uur vergaderde de Gemeenteraad om op beurt den toestand te bespreken. Er werd aangenomen de huisgezinnen te gemoet te komen tot 5 fr. daags van dezen die zich wilden opofferen.

Om 10 1/2 uur nieuwe bijeenkomst met de betrokkene werklieden, wederom geen uitslag. De een wilde dit, de andere dat; geen die gewillig optrok. 's Namiddags, om 3 ure vergaderden op bevel van hauptman Ægidi, de 17 burgemeesters van het Etappengebied op het stadhuis. Zij werden allen duchtig met duitsche ruwheid het hoofd gewaschen, omdat ze niet liepen van zoodra Ægidi sprak en niet zelven hunne onderhoorigen op de eerste rekwisitie leverden net als de boer 'n zwijn levert of een rund.²⁰² Enkelen onder hen keken Ægidi stout in het oog en bleven hem het woord niet schuldig.

Herr Ægidi deed door het Gemeentebestuur uitbellen en opnieuw uitplakken dat metsers en timmerlieden eene laatste maal in 't vredegerecht moesten vergaderen, om 5 uur van den namiddag; tegelijkertijd beval hij aan burgemeester en schepenen op deze bijeenkomst aanwezig te zijn.

Burgemeester en Schepenen, zoo wel als de werklieden, liepen, zonder het te weten, in eene val. Immers, het Vredegerecht werd dadelijk door gewapende soldaten afgezet en de argelooze aanwezigen, 37 in getal, wer-

den opgepikt en *manu militari*, gewapenderhand naar den Werkmanskring, in de Kaaistraat opgeleid en aldaar vastgezet.

Het volk school seffens samen; de duitschers werden uitgejouwd. De vrouwen der opgeslotenen snelden toe. Stampen en stooten werden gedeeld. Er werd geschreid, gehuild, gevloekt, getierd. De duitsche soldaten moesten met gevelde bajonet de opgewonden menigte uiteendrijven. Voor de Commandantur, op den Spriet, hadden nieuwe samenschollingen plaats.²⁰³ Vrouwen deelden klappen aan de duitschers uit: enkele onder hen werden door officieren en zelfs door commandant Ægidi in persoon, - die zich kon aanstellen als een gewoon sergent - gebrutaliseerd.

(22)

7 October. - (ontbreekt)²⁰⁴

(23)

8 October. - In de kerk enkele vrouwen en twee à drie manspersonen, die het duitsch verbod trotseerden.²⁰⁵ Ons Heer gaat voor den Keizer. Om 9 uur (d.t.) groot geloop van allerlei vrouwengestalten die op aankopen uit zijn - en dan, een heel leege stad.²⁰⁶

9 October. - Zondag.²⁰⁷ Eigenaardige dag. Slechts missen van 8 tot 10 uur (d.t.) alle half uur eene, zonder preek. Vele menschen hoorden er geen. Noch Catechismusles, noch Vespers, noch Lof, noch Congregatie, noch iets. Alle Herbergen toe; alle huizen dicht. Niemand mocht zelfs op of buiten zijn dorpel staan. Patrouillen - die onophoudelijk op en neer marcheerden, pasten streng het ordewoord toe: - niemand op straat. Heel de stad had celstraf. Vóór 8 uur niemand naar de kerk; de buitenmenschen worden op d'uitkanten der stad tegengehouden als water achter een dijk; vele kerkegangers kwamen alzoo in de eerste mis te laat. Mochten zich alleen op straat begeven, de priesters, de doctors, de vroedvrouwen, de staats- en stadsambtenaren en de studenten uit 't College. Het deed aardig aan, onder het bloeiend zonnelicht, dat goud tooverde op het geel of bruin der vallende bladeren, en het licht worp met breede geuten over de breede, leege, doodsche straten, in deze op en neer wandelen.²⁰⁸ Het was er zoo stil in als op een zomerlijk middernachtsuur, wanneer de maan haar zilver over 't aardrijk uitstrekt en hier en daar een stille stap in 't diepe van den nacht langs de holle straat weerklinkt.

Een slapend bieënnest, een levende doode stad. Achter of uit de bovenvensters nieuwsgierige hoofden die piepsgeweg naar buiten turen of neigen, naar de schildwachten voor 't stadhuis of op de Ledeganckplaats; naar de soldaten die, geweer op den schouder, op en neer patrouilleeren; naar de rare passanten uit stad of buiten die zich een oogenblik voor hun oog vertoonen en dan, zonder taal noch spraak, wegschuiven achter 'nen hoek der straat, als op een cinemadoek.

Onze menschen nemen de zaak leutig op, en wisten algelijk met hun zondag goed weg.²⁰⁹ Als de katten klommen ze bij middel van stoel of lad-

Aan den heer Burgemeester ROEGIERS TE EECLOO.

Op uw schrijven van 7-10-15 antwoord ik dat ik bereid ben oude werklieden en vaders van vele kinderen vrij te laten ingeval in hunne plaats andere optreden.

Ingeral de Werklieden de invrijheidstelling verlangen van oude en kinderrijke mannen dan
MOETEN DE WERKLIEDEN ZONDER KINDEREN IN HUNNE PLAATS OPTREDEN.

Ten andere moet ik herhalen dat de opschudding onder de werklieden volstrekt zonder reden is, daar zij voor geenen gevaarlijken arbeid gebruikt worden en daarvoor betaling ontvangen.

EECLOO, 7 OCTOBER 1915.

(GET.) ÆGIDI.
Hauptman en Kommandant.

Virna François. Eecloo.

Etappen-Kommandantur
N. 18 IV ARMEE

ECCLOO, 8 OCTOBER 1915.

BEKENDMAKING

Alle inwoners van de Stad Eecloo mogen binst de naaste vier dagen, t. t. z. tot Dinsdag 12° October 9 uren voormiddag niet hunne huizen verlaten.

Slechts huisvrouwen en dienstmeiden is het toegelaten van 9 tot 10 12 uren 's voormiddags inkooppen te doen.

Verders mogen de politiemannen en beamtben op de straten komen ; ook de schoolkinderen en onderwijzers van en naar de school ; alsook de geestelijken en de geneesheeren in uitvoering van hun ambt.

Zondag aanslaande, van 8 tot 10 uren, mag iedereen ter kerke gaan ; na de missen moet iedereen seffens naar huis gaan.

De fabrieken mogen binst voormelde vier dagen niet werken.

Alle hotels en estaminets blijven gesloten.

Indien de bevolking niet rustiger wordt, zullen nog strengere maatregelen genomen worden.

De Burgemeesters die geweigerd hebben de werklieden te leve- ren en die ik gedwongen heb de vergadering der werklieden te be- leggen, zijn van mij reeds gestraft elk met drij honderd Mark boet, omdat door hunne weigering, veel min bouwwerklieden genomen zijn uit de stad Eecloo dan uit de andere kleine landelijke ge- meenten, in vergelijking van hunne bevolking.

Wie dit bevel overtreedt wordt gestraft met eene boet tot 1000 Mark of een jaar gevang, ingeval de krijgswet geene hoo- gere straf voorziet.

ÆGIDI.

Hauptman en Kommandant

Mobil. Etappen Kdtr.
N. 18 IV ARMEE

ECCLOO, den 8. October 1915.

BEKANNTMACHUNG

Sämtliche Einwohner der Stadt Eecloo dürfen für die nächsten vier Tage, also bis zum Dienstag den 12 October 1915 früh 9 Uhr nicht die Häuser verlassen.

Für Hausfrauen und Mädchen ist es gestattet, von 9 bis 10 12 Uhr Einkäufe zu machen.

Ferner dürfen alle Beamten und Polizisten die Stadt frei passie- ren, ebenso die Kinder und Lehrer auf dem Wege von und Zur Schule und Geistliche und Aerzte in Verrichtung ihres Amtes.

Am Sonntag darf von 8-10 Uhralles zur Kirche gehen. Nach Schluss der Kirche hat sich jeder sofort nach Hause zu begeben.

Alle Fabriken dürfen für die nächsten 4 Tage nicht arbeiten. Sämtliche Gasthäuser und Estaminets bleiben geschlossen.

Falls die Stadt sich nicht beruhigt, werden schärfere Massre- geln ergriffen werden.

Die Bürgermeister, welche meiner Anordnung betreffend Ge- stellung der Bauarbeiter nicht befolgt haben, und die ich erst zur Einberufung der Versammlung zwingen musste, sind von mir mit je 300 Mark bestraft werden, weil dadurch veranlasst worden ist, dass aus der Gemeinde Eecloo im Verhältnis viel weniger Bauhand- werker gestellt worden sind, als aus den anderen kleinen Land-Ge- meinden.

Jeder der diese Verordnung übertritt, wird mit Geldstrafe bis zu 1000 Mark oder ent- sprechender Haft oder mit Gefängnis bis zu einem Jahre bestraf, falls nicht nach den Kriegs- gesetzen eine höhere Strafe tritt.

ÆGIDI,

Hauptmann o Kommandant

der over muur en haag, om zich tot kaart of bolspel te vereenigen. Nooit was er meer pret in de stad; nooit werd er meer gelag gemaakt.²¹⁰

10 October. - Maandag.²¹¹ De straf duurt voort. Akkerbouw en Fabriekwezen liggen totaal stil. Van 9 tot 10 1/2 uur gewoon vrouwelijk verkeer op straat, en dan – geen andere levende wezens meer, onder zelfden zacht-hellen zonneglans, dan die van daags te voren.

16 October. - Onze weggevoerde Metsers en Timmermans mogen 'n keer naar huis keeren. Ze stellen het betrekkelijk goed, en hebben inschik met hun lot. Dit stilt eenigzins de gemoederen. Er komen altijd maar nieuwe duitische voorschriften uit – op alles, te veel om die te blijven voortmelden.²¹²

ÆGIDI

I

Na den knecht, de meester; 't is nu zulke tijd. Verleden week namen we Pietje Snot, alias Heinrich Braun, in portret; van de week is het de beurt aan Hauptman Ægidi, onze eerste duitische plaatscommandant.²¹³

Ægidi verpersoonlijkte den duitischen overmoed. Hij was altijd correct aangedaan, zooals elke duitische officier, zwierde gaarn met zijn breeden grijzen mantel, als 'n Lohengrin, dien Hij niet 'n was, en praalde nog veel liever, - weeral net als elke duitische officier, met de tweegevechtssnede in zijn hals, die hij zich door zijn barbier liet zetten.

Ægidi was ambtenaar van beroep, en plaatscommandant door de genade van zijn Keizer. Als Hij te paard reed wist hij met zijn beenen geen weg, en als Hij orders uitdeelde riep Hij zoo luid dat men het van aan de Statie tot aan 't Graf kon hooren.

Ægidi was 'n geweldige roeper; Hij kookte over als eene melksoep bij de minste tegenspraak. Hij had het echter, zooals vele geweldige roepers, ook gauwe vergeten.

In bestuurszaken wist Hij inschikkelijk te zijn, voor zooveel de bevelen van hooger hand, - die voor elken duitischen ambtenaar 'n soort *tabou*, in a.w. geheiligd zijn, de duitische intresten in geenen deele schade aanbrachten.

Hij kwam hier aan den 21 October 1914 met den valavond, en bracht zijn eersten nacht, uit vare, in een spoorwagen van 2e klas over. De eerste woorden die Hij sprak waren in 't fransch.

- *Je devrais vous prendre pour otages*, zei Hij tot de dd. schepenen, *mais ferais pas, pouvez aller dormir, mais êtes responsables de ma sécurité*.

'N Duitichman is immers altijd gereed met boetstraffen en met 't vastzetten van gijzelaars. Zijn gewone woord is een dreigement, en zijn gewone daad 'n stamp of 'n stoot.

Ægidi sprak gebroken fransch, doch Hij bloosde er niet over, en zocht altijd maar naar 'n beter woord. Zijn fransch woordenboek lag altijd naast hem op tafel.

STAD EECLOO

SLUITEN
DER
HERBERGEN

Er wordt bij deze herinnerd dat alle Herbergen
's avonds moeten **GESLOTEN** zijn om

9,45 UREN.

Om 9,50 uren mag geen gast daar nog zijn.

In geene enkele Herberg mag Genever, Elixir of gelijk welke
alcoholische drank geschonken worden.

Aan bedronken personen mag geenerlei drank geschonken
worden.

Overtreders worden gestraft, gelijkvormig aan het Bevel van
1-4-15, met boet van 1200 Mark of gevang. voor zooveel de
krijgswet geene hoogere straf voorziet.

De Herberg kan ook tijdelijk of bepaaldelijk gesloten worden.

 Dit bericht moet in alle Herbergen uitgehangen worden.

ÆGIDI.

Hauptmann u. Kommandant.

VERBOD MUZIEK TE MAKEN

Er wordt bij deze herinnerd dat sedert 't begin van den oor-
log het **VERBODEN** is muziek te maken, danspartijen of ande-
re vermakelijkheden in te richten.

Tegen de overtreders zullen strenge maatregelen genomen wor-
den. Voornamelijk kan het sluiten der Herberg van den overtre-
der bevolen worden.

EECLOO, 7 November 1915.

Stoondrukkerij G. Ryffranck Willems. Molenstraat 50

II

Als men voor zijne vierschaar verscheen, moogt men in geen klein lawijd verschieten. Hij overschreeuwde u van af dat Hij uw neus gezien had, en schold u uit voor al wat niet 'n docht, al waart ge nog zoo hoog van stand. Wie in al zijn lawaai niet 'n verschoot vaarde er altijd best bij, - iets wat bij de meeste Duitschers op te merken was. Een vrank woord verbouweerde hen alsof zij nooit zulk een hadden gehoord, net als honden die gewoon zijn van tegen elkendeen te bassen en die hun kodde intrekken van zoodra men zich naar hen ommedraait en ze diep en stout in 't oog kijkt.

't Schoonste dat we van hem beleefden was op den eersten verjaardag van den duitschen keizer, den duitschen afgod, toen ter tijd.

't Had paraad geweest, en Ægidi sprak van uit den zadel van zijn paard tot de voor 't stadhuis opgestelde manschappen. Zijn paard kende wel het hoornsignaal en het krijgsgeschal, maar 't en kende niets van redekunst van zijn meester, en wat deed het beest? Net alsof er hem telkens onaangenaam in de ooren werd getuit draaide het zich bij elken volzin om, en Ægidi's woord kwam aan den overkant van de Markt ter klank. Dit was de praalzieke Ægidi, zooals elke duitsche officier, vooral in 't begin, gaarne zijn pronkziekte te voorschijn bracht.

Eene andere maal - 't was op het eerste naamfeest van koning Albert - leerden we den ongekamden en onbeschoften Ægidi kennen, - zooals weeral de groote meerderheid der duitsche mindere en hoogere officieren zijn, wanneer zij met hunne soldaten of met de menschen uit het volk te doen hebben.

Van vele lieden, die zich dien dag nog met eene belgische cocarde op straat dierven vertoonen, rukte hij deze zelf af; en - echt duitsch! - een grooten groven soldaat, die, tegenover 't standbeeld van Ledeganck niet ruw-spoedig genoeg 't publiek uiteendreef, deelde Hij, in 't aanzien van iedereen, zulken geweldigen kaakslag toe, dat de man ommetomme viel. En - weeral echt duitsch - wat deed die man?

Hij stelde zich, van zoodra hij weer vast te beene stond, in positie en sloeg voor zijn brutalen overste aan, net alsof hem zulke behandeling dagelijkschen kost ware geweest.

Ægidi voelde veel trok voor de kerke van Lembeke. In deze kerk immers wordt den H. Egidius als patroon vereerd, en, de ijdelzuchtige Hauptman meende, in dien Heilige, een lid van zijne eigene familie te kunnen begroeten. Of de Heilige zich hierdoor hoog vereerd heeft gevoeld, leert de geschiedenis ons eilaas! niet. Heiligen zijn niet spraakzaam.

III

Fijn afgeschetst werd Ægidi door een briefwisselaar van het *Algemeen Handelsblad* uit Amsterdam, die in December 1914 onze stad doortrok, en hij onzen Hauptman zijn pas te viseren had.

Ziehier zijn verhaal:

STAD EECCLOO.

BEKENDMAKING

Van heden af valt gansch het grondgebied van **MALDEGEM** — dus alle partijen land, alle huizen en wegen van die gemeente — in het **OPERATIEGEBIED**.

Dusvolgens mag niemand zonder **DUI TSCH PASPORT** het grondgebied van **Maldegem** betreden ; alle andere beperkingen en verboden voor het operatiegebied zijn op **MALDEGEM** toepasselijk.

(Get.) **ÆGIDI.**

EECCLOO, 13 November 1915.

Drukk. Edm. Ryffranck-Reyehler, Beelaarstraat, 17, Eecloo.

Nauwelijks had ik mij bekend gemaakt, of de "Hauptman" donderde met een vervaarlijke stem:

"Sind sie Berichtstatter? Und sind Sie hier? Dann musz ich Sie sofort verhaften!" (vastzetten).

Nu voelde ik mij, met de duidelijke vergunning op mijn pas, vrij veilig. Ik verwees natuurlijk onmiddellijk naar deze vergunning.

Een oogenblik werd de discussie onderbroken door de komst van twee mannen, die op verzoek van een spoorwegwachter de hulp van den commandant kwamen inroepen. Wat er gebeurd was wisten zij niet, maar de commandant moest dadelijk komen.

De Hauptman verstond de menschen niet, begreep niets van de boodschap. Op het alleronverwachts werden toen mijn diensten als tolk gevraagd....

Dat verzachtte de verhouding wat. De mannen kregen een patrouille mede – wat er precies aan de hand was heeft men mij ook later niet willen vertellen – en daarna kwam ik aan de beurt. De Hauptman liet nu den converstatiatoon, die onder Duitsche officieren, vooral wanneer zij tegen burgers praten, veelal gebruikelijk was, varen. Hij haalde een dik dossier voor den dag, waaruit hij een circulaire dd. 18 November toonde waarin het voorschrift dat het, behoudens toestemming van het legercommando, aan geen enkelen verslaggever geoorloofd is in het door de Duitschers bezette gebied te vertoeven. Ik wilde de circulaire wel wat meer op mijn gemak, en in haar geheel doorlezen – er stonden meer voorschriften in – doch dat werd mij niet toegestaan. Reeds gaf de Heer Hauptman last een kantteekening van het verbod in het duitsch op mijn pas te maken, en daarop te zetten dat ik niet in België mocht worden toegelaten.

Dat was me toch wat te veel en ik protesteerde er tegen aldus zelf drager te moeten worden van Duitsche legercommando's....

De Hauptman lachte wat om mijn protest en de andere officieren en soldaten, die een kringetje om ons vormden, lachten mede.

Toen wond de Hauptman zich weder een oogenblik op.

"Was wollen Sie hier machen? Schreiben, nicht wahr, dasz wir Barbaren sind! Schreiben dasz wir Frauen morden und Kinder spitzen! (aan de spits steken)"

Ik antwoordde alleen gekomen te zijn om te zien en te hooren en dan de waarheid te schrijven en voegde er aan toe, althans in de streek tusschen Gent en Eecloo, niets gehoord te hebben van vermoorde vrouwen en kinderen...

Heel beleefd stak ik den Hauptman nog een pluim op zijn shako:

"Ik geloof ook niet dat U zoo iets ooit zou toestaan!".

Dan nog een laatste poging om mijn pas te redden:

"Mag ik u opmerkzaam maken, dat de Duitsche Generaal Consul in Amsterdam op mijn pas heeft geschreven "Gut zum Eintritt in Belgien, "U zou er dus precies het tegendeel op laten schrijven..."

"Jawehl, genau (juist) das Gegentheil!" dreunde het.

"Maar de Consul weet toch ook wel wat hij doen mag!".

De Hauptman staarde me een oogenblik in stomme verbazing aan.

"Der Consul?"

En opnieuw de woorden uitbonkend dat de ruiten rinkelden:

“Der Consul? Dieser? Was weisz der Consul von oberster Heeresleitung?”

De Hauptman declameerde haast, hief zijn handen heel hoog in de richting van het donkere luchtruim, waar de zwarte regenwolken door het zwerk joegen. En besloot:

“Der Consul weisz nichts!... Ich müszte Sie arrestieren!”

Op mijn beurt lachte ik nu toch om die bedreiging, spotte lichtelijk:

“Wenn ich nu eins gutes Bett bekomme ist's mir egal!”

De Hauptman begreep natuurlijk dat, na de dubbele toestemming die ik op mijn pas had, van den consul en van de grenswacht, zijn bedreiging toch niet uit te voeren viel.

Maar mijn pas kreeg ik dien avond niet terug. Hij moest in zijn geheel worden afgeschreven om al de officieren, die mij te Antwerpen, Brugge enz. toestemming tot vrij passeeren hadden gegeven, te reprimandeeren. Den volgenden ochtend kreeg ik mijn pas terug met de volgende vermelding op de volle breedte van de afgestempelde keerzijde:

Keinem Pressevertreter darf die Genehmigung zum passieren des Operationsgebietes, bezw. Des Gebietes der Armee erteilt werden. Des Inhaber vorstehenden Passes ist Journalist: er darf nicht mehr über die Grenze gelassen werden und hat sofort nach Holland zurück zu kehren.

Etappen Ktur No. 18

Eecloo, den 10 December 1914.

(get.) ÆGIDI,

Hauptmann und Kommandant.

Met dit bevel in den zak had ik den volgenden morgen om 10.30 op den tram naar Watervliet te gaan... op zichzelf nog een welwillendheid, want de eerste tram ging om 5.30!

Dat de Hauptmann zelf inderdaad niet zoo'n barbaar is bleek mij in mijn hotel. Daar gebruikte ook hij geregeld zijn middag- en avondmaal en heel dikwijls, wanneer de 20-jarige dochter juist uit de kerk kwam, vroeg hij haar:

“Haben Sie für mich gebeten?”

En als het meisje dan, om hem tevreden te stellen, van ja knikte, dan schudde hij het hoofd:

“Nein, das glaube ich nicht!... für ein Feind...”²¹⁴

1916

Januari. - De Strassburgers verlaten ons en worden vervangen door de 1^e C^{le} Landsturm Horb. - Waarom, zeggen we tot een Elzasser, laat ge u zo gedwee naar de slachtbank leiden? Het is tegen onzen wil en dank, luidt het antwoord, maar wij durven niet anders. Elke soldaat, op zijn eigen, is het pak moede, maar wij missen verband. Wij zijn niet zeker van onzen bedcameraad; die kan ons alle stonden verklikken, en dan, wee ons!

Er wordt een dubbelen draad gespannen, langsheen de grens, 80 centimeters van den eersten. Wie tusschen beide aangetroffen wordt, is strafbaar met den kogel.

Etappen-Kommandantur 18 IVe Armee.

EECLOO, den 10 Januar 1916.

BEFEHL

Das zwecklose Herumstehen in der Stadt überhaupt, insbesondere aber auf der südlichen Seite des grossen Marktes und in der Nähe der Trambahnstation rechts und links der Collegiestrasse wird hiermit streng verboten.

Namentlich zur Abfahrzeit der Trambahn, dürfen sich auf den Trambahnhaltstellen nur Reisende und solche Personen, welche Gepäck befördern helfen, aufhalten.

Zu widerhandelnde werden mit Geldstrafe bis zu 100 Mark oder mit Freiheitsstrafe bis zu 4 Wochen bestraft, insoweit nicht nach den Kriegsgesetzen eine höhere Bestrafung einzutreten hat.

Der Etappenkommandant,

ÆGIDI,

Hauptmann.

Etappen-Kommandantur 18 IVe Armee.

EECLOO, 10 Januari 1916.

BEVEL

Het onnoodige in groepen staan op gelijk welke plaats der stad, maar bijzonderlijk op den zuidkant van den Grooten Markt en in de nabijheid der Tramstatie rechts en links der Collegiestraat, wordt hiermede streng verboden.

Bij het vertrekken der Trams mogen er aan de Tramstaties alleenlijk reizigers of personen welke hun gepak helpen dragen, stilstaan.

Wie dit bevel niet naleeft zal eene geldboete van ten hoogste 100 Mark oploopen of met gevang tot hoogstens 4 weken gestraft worden, voor zooveel de krijgswetten geene hoogere straffen bijbrengen.

De Etappenkommandant,

ÆGIDI,

Hauptmann.

Ons Heer wordt te St. Laureyns in 't kot gestoken. De Pastoor, die eene berechting deed, werd met de H. Ciborie opgebracht en door de duitsche soldaten vastgezet.

Februari. - Februari was eene maand van dolle strengheid. De paspoorten werden zoodanig ingeschrant dat alle verkeer, dus alle handel, stil werden gelegd.²¹⁵ De menschen uit de grensgemeenten werden verzeld van 'nen soldaat, als ze naar Eecloo moesten komen - wat reeds op zich-zelf eene groote gunst was. Van Gent mocht naar Brussel niet meer worden gereisd noch omgekeerd. Alles was reden om boeten te leggen en marken te slaan. Voor 'nen niet werd men een paspoort geweigerd. B.v. in onze eigene tegenwoordigheid speelde zich in het pasbureau volgende tooneeltje af.

't Was 'nen woensdag. Een oude sukkelaar van 'nen voerman uit Lembeke, zijn pas was uit, en hij vroeg om dit te vernieuwen ten einde 's anderdaags met viggens naar de markt te kunnen komen.

- Dit gaat niet, snauwde Pietje Snot, de booze geest van het bureau. Gij moet de lijst overleggen van de personen voor welke ge varkens transporteert.

- Maar, meneer, ik en wete ik dat op voorhand niet. Ik rij voor Jan en Alleman.

Wat verder de Anfrage doorsnuffeld.²¹⁶

- Ja maar, uwe aanvraag is in den haak niet. Uwe Secretaris moet daar met zijne eigene hand op vermelden dat ge een betrouwbaar man zijt.

- Maar Lembeke is 'n uur van hier, en ik kan met moeite gaan. Vernieuw mijn paspoort alzo, dat ik morgen toch met mijne viggens kan komen. 'k Zal u dan 't stuk medebrengen.

- Neen, eerst het stuk...

Om met geld naar b.v. Gent te gaan of met coupons, of met geacquitteerde facturen, dan moet men dit alles laten prüfen, d.w.z. blindelings toevertrouwen aan de Commandantur, die alles dan toezegelt met verbod van het pak elders open te breken dan op de bestemde plaats.²¹⁷

De buitenmenschen mogen hun eigene varkens niet meer slachten, zonder oorlof van den duitschen bezetter, en - die oorlof, men raadt dit van hier, - wordt hun 9 op 10 keeren geweigerd, tenzij den duim goed wordt gesmeerd.²¹⁸

Bloem 150 fr. de 100 kilo; suiker, 200 fr. de 100 kilo.

Niets mag nog gedrukt worden, tot zelfs geen doodbeeldeken toe, zonder censuur. Op alle strooi wordt beslag gelegd; de boeren mogen slechts 1/4 voor eigen gebruik behouden. Nieuwe Burgelijke Stand: - konijnen en steenratten (cobayes) worden opgenomen. Wat hebben die beestjes misdaan? 'n Konijn, ja, dit heeft nog waarde voor 'nen duitschen tand, maar 'n steenrat!..

Uit ons notaboekje: - Wat is het geklap van de menschen? Wat is de storm als hij uitgeloeid heeft? - Graanvelden zijn neergestreken; bloemen afgeknakt; boomen ontkroond. Maar de wind zelf, het geklap zelf? Denkt dus op de puinen die ge sticht met uw woord, mensch, en laat zijn storm niet los?...

(24)

6 Februari. - Ægidi wordt tot majoor bevorderd. 's Avonds groot banket in Groenen Boomgaard. Men zuipt champagne tot 2 1/2 uur van den nacht; onze menschen drinken water. Kleine Jan komt t'huis met een wijsje.²¹⁹ Keizer Willem had Koning Albert willen smaden met hem te schrijven:

Hoovaardige Koning,
Zonder Woning.

En Albert had hem zijn kaartje teruggestuurd met volgend rijmpke:
Lafhertige Keizer,
Ik woon aan den Yzer.

7 Februari. - Groote Biddag voor den vrede. Er worden in de Parochiekerk 3000 en in de Paterskerk 2000 communiën uitgedeeld. De kerken waren heel den dag stampvol. Na de Hoogmis *Miserere* en *Parce Domine* en uitstelling van het H. Sacrament.²²⁰ Geene Vespers. Om 5 uur (b.t.) Paternoster, Litanie van O.L. Vrouw, Lof, Litanie van alle Heiligen en *Parce Domine*. Vele van onze menschen vinden hunne oude godsvrucht terug: - in de nood keert elkeen bij wien alle geloof niet is uitgedoofd - zich tot God. Wat de liefde niet vermag, vermag de schrik.

8 Februari. - De duitsche overheid draait de vijs van langs om meer toe. Het verbod van met meer dan 3 personen op straat samen te scholten en van op straat te blijven stilstaan, voornamelijk na 6 1/2 's avonds wordt vernieuwd. 't Is droef leven. Geen treins, geen nieuwsbladen; een slecht ingerichte duitsche postdienst waarvan niemand bijna gebruik maakt; weinig menschen op straat, die leeg is van alle verkeer; geene stoffe voor gesprekken; 's avonds om 7 uur alleman in zijn muilt; altijd stooten op duitsche soldaten; *enfin*, zuchten onze menschen, die geduld noch vertrouwen verliezen, 't zal 'nen keer beteren.²²¹ Als 't morgen, voegen er de pessimisten aan toe, nog niet veel slechter is.

10 Februari. - Het wordt verboden vee, tarwe, aardappelen, rogge of 't is gelijk welke levensmiddelen uit het Etappengebied te voeren. De duitschers vreezen kortresse voor ons, en nog meer voor hen.²²²

11 Februari. - Er worden altijd voort sparren uitgekapt; loutere roofzucht, want 't 'n is geen zierke koud. Er wordt uitgeplakt - 't 'n staakt niet - dat alwie Belgische uit dienst gevallen soldaten verbergt streng zal gestraft worden.²²³ De stad zal mede aansprakelijk worden gesteld.

12 Februari. - Er wordt uitgeplakt dat alle smetziekten o.m. typhus, polderkoorts, slijmziekten bij de Commandantur moeten aangemeld worden. De zieken moeten naar het hospitaal overgebracht worden en hunne familieleden onder bewaakzaamheid gesteld. Een afdoend middel om de Duitschers uw huis te doen ontvluchten is van te zeggen dat er besmettelijke ziekte in heerscht. Ze zijn veel meer benauwd voor 'n typhusbacciel dan voor 'n grooten obus.²²⁴

13 Februari. - Er wordt uitgeplakt - de stadsaanplakker heeft zijn werk - dat alwie zich van af Stroobrugge tot aan Bouchaute geen 300 meter van de hollandsche grens verwijderd houdt strafbaar is met eene boet van 1000 frank. Honderd vijftig ruiters komen van Ursel en trekken, langs de Molenstraat om langs gezegde grens te patrouilleeren. 't Muziek van Ægidi - zes man en één trommelaar - speelt hun een air toe bij 't voorbijrukken aan den Spriet. 's Nachts worden, omtrent de Ledeganck-plaats, drie soldaten vastgezet die uit het Genesungsheim gebroken waren.²²⁵ De stadskas geraakt leeg. Het stadsbestuur doet een noodberoep op de begoede burgers. 't Is water pompen in 'n mand en een zware bekommernis voor onze bestuurders, bekommernis waaraan de groote massa zich in 't minste niet 'n stoort.

14 Februari. - Er is geen Vasten; gebruik van vleesch is enkel en alleen verboden op Goeden Vrijdag. De natte duurt voort, 't is triestig om leven. Donkerheid buiten, donkerheid binnen, weemoed in alle harten, en - geene uitkomst te voorzien, 't minste lichtstraalke niet aan den zwarten horizont.

(25)

18 Februari. - Er wordt uitgeplakt dat er op 27 Februari in de statie eene graanmarkt zal ingericht worden. Die markt is sinds ettelijken tijd op niets vervallen. Wij zijn benieuwd om zien of de Duitschers die zullen kunnen doen herleven.

19 Februari. - Er sterven opnieuw twee duitsche soldaten in het Gesticht O. L. Vr. ten Doorne, een roomsch-katholiek en een protestant, alsook een oud fransch gediende, Napoléon, een van de twee ezelkens - de tweede heet Toby - die de vreugde uitmaakten van het kleine pensio-naatsvolkske. Napoléon wordt alleen betreurd.

21 Februari. - De twee duitschers worden onder, weeral afgedwongen, klokkengelui, om 10 uur, met rouwmuziek, ter aarde gedragen. Onze menschen hebben een aardig nationaliteitsgevoel.²²⁶ Zij begeleiden in nieuwsgierigen draf den duitschen lijkstoet in stede van hem ten minste op afstand na te kijken of hem ongemerkt te laten voorbijgaan. Altijd die groote onbedachte Eva's kinderen, met hunne nooit voldane nieuwsgierigheid! Alles is thans stof tot verzet; de occasiën zijn toch zóó raar.²²⁷ Als het katje geen muisje heeft om aan te spelen, dan speelt het aan een bobijn.

Een nieuw volksgezegde is in omloop.

Een boerke met een ezel kwam een duitschen soldaat tegen. Deze vroeg hem naar den naam van de ezel. Hij heeft geen naam, zei het Boerke. Dit is verkeerd, zei de Duitschman. Ieder draagt 'nen naam in 't leven. Heet hem Joffre. - 'k Voel veel te veel respect voor dien man, antwoordde het Boerke. Heet hem dan Keizer Willem. - *Pouah*, proeste het Boerke, 'k heb veel te veel respect voor mijnen ezel.

Al de fabrieken werken, buiten de vellenfabriek, die kwik mist.²²⁸ De meeste menschen worden hun leven beu; niemand ziet opkopt. Van de verbondenen hoort men niets; de Russen stellen iedereen te leur, en niet 't minst verblijdend nieuwske komt de gemoederen sterken en opbeuren. Gelukkig dat het belgisch gemoed van staal is.

De rekvisiën van beesten, stroo, haver, tarwe, rogge, duren altijd maar voort.²²⁹

Er vaarde deze nacht, om 3 uur, een Zeppelin boven de stad, op of af Londen.

(26)

25 Februari. - Met 1 Maart moeten de Herbergen om 8.20 uur (d.t.) gesloten zijn. Alwie zich om 8 1/2 uur nog op straat bevindt of wie na 8.20 uur nog drank uitbestelt, is strafbaar. Die maatregel wordt genomen om 't nachtelijk stelen - lees 't nachtelijk verkeer - te keer te gaan. De Duitschers vreezen de duisternis niet; integendeel, ze beminnen die. Overtreders van duitsche bevelen worden op één morgen veroordeeld tot een gezamenlijk bedrag van 1500 frank boet, - 't werd later wat anders! Dit is andere peper dan onze boeten van 5 frank, *voorwaardelijk*. Om zich te doen aanzien moet men zich weten te doen gelden, en - wat niet veel 'n kost, zelfs 'n geldstraf, 'n wordt niet gewaardeerd.

De bruggen langs den Leopoldsvaart, worden door de Duitschers zelven hersteld, met name die van Stroobrugge, St. Laureyns, St. Margueriete. Er was nu 10 uur ommegeans noodig om 6 van Watervliet naar Eede te gaan.

26 Februari. - De fabrikanten krijgen bevel dat ze maar 24 uur per week mogen werken. Een goed middel voorwaar om de behoefte te bestrijden.

27 Februari. - De markt in de Statie had nogal grooten aanvoer uitgelokt. De eenige koper was de Duitschman zelf, die comptant betaalde, met ons geld, d.w.z. met het maandgeld van 40 millioen.

Rogge 26 fr.

Haver 30 fr.

Tarwe 32 fr.

Alles werd op staanden voet gewogen en op gereedstaande wagons overgeladen.

1 Maart. - Er wordt weer een Duitschen soldaat begraven, met gelijke ceremoniën als te voren. *Ægidi* geeft 'nen oorklap aan een straatventje dat zich veroorloft op den doortocht van het lijk te lachen. Er wordt uitgeplakt dat de boter niet meer mag verkocht worden dan 3 fr.80 op pene van 300 Mk. boete. De week te voren had men 4 fr.80 durven vragen - 't was in 1918 wat anders!

3 Maart. - De Duitschers slaan in de statie een op- en afslaanplan- kler op, van balken op schragen, voor een raam van 15 spoorweg-

BEKENDMAKING.

2000 Mark (twee duizend Mark) belooning

Den 2° September 1915 is het lijk van den kasteel­eigenaar Henri d'Udekem d'Acoz van het kasteel Laeke-Bosschen (Ruddervoorde bij Beernem), die sedert den 25° Mei verdwenen was, in een bosch langs den steenweg van Beernem naar Wylngheene verdolven gevonden, waar het schijnt, is een moord gepleegd. Eenige dagen te voren, op Zaterdag den 28° Augustus 1915 is de

jacht­op­zichter CAMILLE DIERIX van daar verdwenen; er bestaat verdacht, dat Dierix met den moord op den kasteel­eigenaar in betrekking staat.

Er wordt dus EEN BELOONING VAN 1000 MARK (EEN DUIZEND MARK) uit­ge­loofd voor de aan­hou­ding van den jacht­op­zichter Dierix of voor bewijsbaar ware aangiften aangaande de oorzaak van zijn verdwijnen of aangaande zijn verblijf.

Mededeelingen moeten aan het gerecht der Mobile Etappen-Kommandantur te Gent gestuurd worden.

ER WORDT BOVENDIEN 1000 MARK (EEN DUIZEND MARK) voor die persoon uit­ge­loofd, die mededeelingen doet, waardoor de moord op den kasteel­eigenaar d'Udekem d'Acoz kan opgehelderd worden.

Naar gelang van omstandigheden zal deze belooning door den Etappen-Kommandant te Gent naar eigen oordeel worden verdeeld.

Persoonsbeschrijving van den gezochten jacht­op­zichter :

Ouderdom : 52 jaar ; *Groot* : omtrent 1,75 - 1,80 m. ; *Haar* : donker-blond-grijzend ; *Oogen* : blauw ; groote roodblonde grijzende baard, gekleed in wambuis, klompen, donkere broek, pet.

Gent, den 1 Maart 1916

De Gerechtsheer
en Etappen-Kommandant
get. von WICK.
Luitenant-Kolonel.

De Krijgsrechter
get. Dr. HANFFT.

Jagdaufseher
Jacht­op­zichter
Garde-chasse
Camille Dierix.

wagons.²³⁰ Voor hunne zieken? Om troepen zonder tijdverlies op en af te laden?..

4 Maart. - Er is bij het Gemeentebestuur bloem verkrijgbaar gesteld aan 55 c. per zaksken van 6 kilo. Die maatregel is algemeen welkom. De mensen zijn voor een wit brood, lijk voor 'n wit kraagske, al ware 't maar voor 't zicht.

7 Maart. - De "Gouden Leeuw" wordt tot "Soldatenheim" ingericht.²³¹ Alle toegang voor Civielen is voortaan verboden.²³² Te Gent wordt Edgar Van de Woestyne, zoon van den suisse, uit de dekenale kerk, voormalige zaalwachter in onze statie, door de duitsche wapenen terecht gesteld, om in den Inlichtingendienst van zijn land te hebben gestaan.²³³

8/9 Maart. - De wapens, bogens, enz. die destijds ingevraagd werden en op het bovenverdiep van 't Stadhuis geborgen werden, worden in zware kisten ingepakt en naar Duitschland verzonden.²³⁴

11 Maart. - De stad krijgt last om onderkomen en bedden te bezorgen voor 1000 man voetvolk en 40 officieren die hier "für langer zeit" worden ingekwartierd.²³⁵ De manschappen worden in de Patronagiën Werkmanskringen, Zondagschool enz. ondergebracht; de officieren zijn bij de burgers 't huis.²³⁶

13 Maart. - De tram van Watervliet rijdt voor de laatste maal. De tram Eecloo-Ursel-Gent, wordt beschrant op een tram om en weer per dag, 's morgens om 7 uur naar, 's avonds om 6 1/2 uur uit Gent.²³⁷ Koffie 6 fr. de kilo, zeep 6 fr. de kilo. Het vleeschgebruik wordt geregeld. Iedereen wordt op 150 gram per week en per persoon gesteld. De nood stijgt alle dagen 'n wat hooger, en - de ellende meteen. Verscheidene burgers steken met der haast een varken in de kuip. De spekslachters worden als bestormd: - iedereen wil zich zooveel mogelijk van wat gerookt of gezouten vleesch voorzien. Chocolate en suiker worden onvindbaar. Suiker 250 fr. de 100 kilo: - riekt maar 'n proeft er niet van. Waar is de goede, gulden tijd, dat de witte boterhammen, hemeltermend, die men te veel had, weggeworpen werden en voor de fabrieken lagen verstrooid.

25/31 Maart. - De Duitschers plakken uit dat iedere inwoner op een vleeschrantsoen wordt gesteld van 150 grammen per week: - riek er aan, maar proef er niet van. Het Stadsbestuur plakt er naast dat er hoegenaamd geen vleesch meer uit de stad mag gesmokkeld worden, en beschrant het getal slachters die gemachtigd zijn het bedrijf voort uit te oefenen. Plaatscommandant Ægidi wil maar 11 beenhouwers en 10 varkensslachters tot het bedrijf toelaten. Rumoer, daaromtrent, en op zeer begrijpelijke wijze, in de slachterswereld; opschudding meteen onder de huishoudsters. Er wordt eene tweede maal storm tegen de vleeschwinkel gelopen; menig zwijntje wordt verdokenweg de keel afgestoken en in de kuip gelegd. Dit rantsoen van 150 gram, op den keper beschouwd,

is genoegzaam voor de gewone behoeften van Jan en Alleman, als men er al dezen aftelt: werklieden, werkloozen en landbouwlieden die - vooral in de tegenwoordige tijdsomstandigheden - geen vleesch meer verbruiken. Wil eenieder zich schikken - verbruikers zoowel beenhouwers en spek-slachters, - zoo zal niemand gebrek aan vleesch hebben; er zijn nog beesten genoeg in de streek. De stad vaardigt uit dat de slachters gehouden zijn te zorgen dat het vleesch aan alle in Eecloo wonende aanvragers proportiegewijze worde betaald. Zij moeten daarbij regelmatig boek houden van hun verkoop en aan wie en hoeveel vleesch zij aan ieder huishouden verkocht hebben.

31 Maart. - De Duitschers verlaten hun observatiepost op den grooten toren. De klokken mogen meteen weer luiden. Het plattendak van M. Goethals-Goethals, statiestraat, wordt door hen in bezit genomen.²³⁸ Zij richten er een telefoontoestel op in, en turen van daar uit, van den vroegen morgen tot den laten avond, het hemelruim af.

(27)

23 April. - De tram naar Ursel Gent rijdt 's zondags niet meer. Het stedelijk voedselcomitee heeft het aardappelrantsoen, dat tot nu toe een halven kilo per hoofd en per dag bedroeg, tot twee kilo per week en per hoofd beperkt, voor alle personen boven de twee jaar.

Staalke van Duitsche cultuur.

Deze week trad ons eigene oudste zoon het Meldeambt binnen en nam, beleefd, zijn hoed af.²³⁹

- *Heraus*, snauwde hem de officier van dienst op brutalen toon toe.

Hij trok buiten en keerde een vijftal minuten later weer binnen. Andermaal nam hij beleefd zijn hoed in de hand, zooals elk welopgebracht man doen zou.

- *Heraus*, hieruit, weerklonk voor eene tweede maal het barsch bevel.

Niet wetend welke vlooi den officier mocht gebeten hebben en wachtend op eene betere luim nam onze zoon weer de klink in zijn hand en groette den officier, deze maal, langs achter.

Vijf minuten nadien riep er hem een soldaat binnen.

Nu spon zich volgende samenspraak af:

De officier: - Waarom groet gij ons als gij voor ons verschijnt en spreekt ge niet: - *guten tag, herr officier, und herrn soldaten*.

J. - Herr officier het strijdt bij ons tegen de beleefdheid wanneer men een onbekende het woord toericht vooraleer men hem voorgesteld is. De beleefdheid volstaat alsdan met zich voor hem te ontdekken.²⁴⁰

De officier: - Gij zijt hier in België niet meer maar in Duitschland, en de Duitsche beleefdheid is eene andere dan de uwe. Hier hebt ge uw gestempelde pas-aanvraag, en groet ons nu, vooraleer ge van hier weggaat, met den Duitschen groet: *guten tag, herr officier, und herrn soldaten*.

Onze zoon sprak de sacramentele formule zo goed mogelijk zonder poeflachen na, en zonder na te laten er binnensmonds bij te voegen; de duivel moge u halen, uw keizer, uwe herrn soldaten, en dat het voor mijn paspoort niet 'n was ge zoudt me hier niet meer zien.²⁴¹

STAD EECLOO.

Bericht aan de Boterhandelaars

Zekere Boterhandelaars die alleenlijk gemachtigd zijn tot opkoop van boter binnen 't grondgebied der gemeenten om ze naar Eecloo te brengen, misbruiken hunne machtiging en verzenden boter naar andere plaatsen.

Wie nog zoo handelt zal, buiten strenge strafen intrekking van zijne permissie, in 't vervolg geen reispas meer bekomen.

BOTERMARKT

Vanaf DONDERDAG 4 MEI 1916 zal, *wegens de warmte*, de BOTER EN EIERMARKT in de fabriek van Mr Ger. Baudts, *Kerkplein*, achter de Groote Kerk, plaats hebben. — *Begin om 8 ure 's morgens.*

EECLOO, DEN 2 MEI 1916.

NAMENS DE DUITSCHE OVERHEID :
HET STADSBESTUUR.

Firma François. Eecloo

1 Mei. - De uurwerken worden nogmaals een uur doorgestoken in a.w. als twaalf slaat 'n is 't nog maar 10 uur volgens den uurtijd van vóór den oorlog, en – wie nu 's morgens te 6 uur opstaat, staat wezenlijk te 4 uur op, dus vóór de kiekens.

4 Mei. - De boter- en eiermarkt wordt verlegd van de Ledeganckplaats naar de ledigstaande fabriek van M. Gerard Baudts, achter de kerk.²⁴² Eecloo heeft eindelijk eens 'n verkoophalle, lijk alle groote steden.

10 Mei. - Iedere landbouwer moet wekelijks twee kilo boter per koe ten gebruike der Duitschers afstaan. De melk wordt hierdoor fel ingekrompen. Er is ook min boter voor de civielen beschikbaar. Meer dan 300 personen worden beboet met 2 Mk. omdat zij zich niet aanmeldden op de op hun pasport vermelde dagen in die plaatsen voor welke ze een reis pas hadden gevraagd en – betaald. *Le déplacement obligatoire*: - men moet zich verplaatsen, willen of niet, goest of geen goest, van zoodra men zijn billet heeft.

10 Juni. - De vleeschnood stijgt, doordat er te veel zijn die het vleesch achterhouden om het duurder af te steken. Aan de vleeschhousers en spekslacherswinkels wordt van in den vroegen morgen reke gestaan om aan een stukske vleesch of vet te geraken.²⁴³ De rijke menschen kunnen zich de ooren stoppen: - 't is al voor die vetzakken, die niet beter zijn dan den minsten schooier of voddenraper! Wat tegenover ons Heer waar is, maar wat tegenover de Menschen zelf nooit tot waarheid zal verwerkt worden. Haat laait, men hoort het, in 't harte der massa, die geen oog meer heeft om te letten op alles wat voor haar, van wege de begoede menschen, dienstbaar werd gesteld. *La faim ne raisonne pas*: met ijdele magen 'n valt niet te redetwisten.

15 Juni. - Er worden, buiten aardappelkaarten, ook brood- en eierkaarten ingevoerd. Ieder huisgezin verkrijgt recht op 100 grammen boter per week en per hoofd. Voor de eieren gaat het beter: 5 per hoofd en per week. Er was gisteren mangel aan brood bij gebrek aan gist; de aardappelnood wordt nijpend.

21 Juni. - Alle boerenhoven worden door duitsche patroeljen afgezocht naar aardappelen. Er wordt letterlijk jacht op die kostelijk geworden knollen gemaakt. In de scholen wordt de schoolsoep ingevoerd. De soep wordt in 't Gesticht bereid, en in de schoollokalen aan de kinderen uitgedeeld.²⁴⁴ Zij moeten hun eigen eetkommeke medebrengen. Er mogen geene vruchten op stam verkocht worden; algemeene inbeslageming dus.

(28a)

1 Jull. - De Engelsche offensief wordt door zwaar kanongedonder ingezet. Gansche treinen biggen, beeren en zeugen, magere en volle, wor-

Wij ontvangen volgend schrijven :

ETAPPEN-KOMMANDTUR
B.B. N. 1431

EECLOO, den 6. Mai 1916.

ANDIE STADTVERWALTUNG IN EECLOO

Statt der verlangten 9 Maurer haben Sie 16 geschickt, dagegen fehlen die nachbenannten Arbeiter :

Sie haben SOFORT 6 Zimmerleute und 6 Tischler namhaft zu machen, ebenfalls noch 1 Schmied, 2 Maler und 1 Klempner.

Sämmtliche diesbezügliche Arbeiter in der Stadt sind sofort schriftlich zu der Stellung aufzufordern, ebenso die Werkmeister und Bauunternehmer selbst.

Wer den Befehl nicht Folge leistet, wird gemäss der Verordnung vom 12 Okt. 1915 V. Bl. Seite 80 bestraft und kann auch nach Deutschland abgeschoben werden.

Ebenso wird die ganze Gemeinde und die Bürgermeister bestraft werden müssen, wenn die Arbeiter nicht wie verlangt zu Stelle sind.

Es sind vor allen Dingen auch die Obersten des betreffenden Werkzweiges insbesondere der Zimmerleute und Tischler mit aufzu fordern.

Kommen die Gesellen nicht so müssen die Meister herangezogen werden.

Melden bis morgen mittag 11 Uhr.

ÆGIDI,
Hauptmann und Kommandant.

EECLOO, 6 Mei 1916.

Aan het Stadsbestuur te EECLOO

In de plaats van de 9 gevraagde Metsers zijn er 16 vrijwillig aangegeven. Daarentegen mankeeren de werklieden hierna genoemd :

Gij moet onmiddellijk 6 Timmerlieden en 6 Schrijnwerkers aanduiden, alsook 1 Smid, 2 Schilders en 1 Blikslager.

Al de werklieden dier soort moeten opgeroepen worden om zich aan te melden ; ook de Werkbazen en Ondernemers zelf.

Wie zich niet aanmeldt zal gestraft worden volgens de Verordening van 12 Oct. 1915 ; hij kan ook naar Duitschland verzonden worden.

De gansche Stad en de Burgemeesters zullen gestraft worden indien de gevraagde werklieden niet op den te stellen post zijn

Voornameijk moeten de bazen van de betroffenen stelen, bijzonderlijk de Bazen der Timmerlieden en Schrijnwerkers opgeroepen worden. — Komen geene werklieden op, dan moeten de bazen optrekken.

Ik verwacht bericht op morgen voorm. 11 uur.

ÆGIDI,
Hauptmann und Kommandant.

Stad Eecloo

HOLLANDSCH BROOD

De verkoop van het brood zal geschieden den
Woensdag, Vrijdag en Zaterdag
van iedere week.

Den **WOENSDAG** en **VRIJDAG** 's morgens om 8 ure.
Den **ZATERDAG** om 7 ure 's avonds.

Men zal verkoopen per volgnummer. De uren zullen aan 't lokaal bekend gemaakt worden.

Alle de huisgezinnen die brood begeeren moeten zich voorzien van eene **BROODKAART**, die recht geeft op hoogstens drij brooden per week. Deze kaart moet bij elken aankoop vertoond worden, ten einde den datumstempel te ontvangen.

De **BROODKAARTEN** zullen afgeleverd worden aan de belanghebbende huisgezinnen in het lokaal der *Zondagschool*, Prinsenhofstraat, op

Maandag 19 Juni, van af 8 u. 's morgens

Om deze te bekomen moet men drager zijn van zijne *huisgezin- en identiteitskaart*.

HET GEMEENTEBESTUUR.

Firma François, Reelou

den uit de streek naar Duitschland versleept. Tal soldaten, die nog min of meer valied zijn, worden uit den omtrek weggetrokken. Onze menschen halen wat dieper adem; 't slijm, meenen ze, komt los.

5 Juli. - Verbod van nog zonder pasport *zu fuss*, te voet, buiten de Commandantur, te circuleeren. De voetreis naar Gent is dus afgeloopen. De duitschers loopen vies gemutst. De koeibeesten worden, op beurt, in massa's weggehaald. Morgen allicht de toer aan de paarden.

19 Juli. - Alle Vaderlandsche betoogingen zoo binnen als buiten de kerk worden op 21 Juli verboden. De scholen moeten hun gewonen gang gaan. De winkels moeten openblijven; alle leven moet geschieden als op een gewonen dag. Men mag zelfs de rouw van 't Vaderland niet dragen. Sedert twee dagen doen twee gasten van 14 tot 15 jaar dienst als duitschen spioen.

21 Juli. - Gewone mis, om 8 uur, voor 't welzijn van 't Vaderland. Gewone Barbaramis. De helft min volk als 't jaar te voren. De vreesse der duitschers staat boven de vreesse des Heeren.

22, 23, 24 Juli. - Iedereen moet zijne eenzelvigheidskaart laten afstempelen. Er wordt op gedrukt, als op het achtergelend der cavaleriepaarden *Eecloo*.²⁴⁵ Alle man staat daar nederig, voor 't Vredegerecht,

E4

rotje te volgen, zooals ten tijde van Augustus, toen deze Romeinsche keizer zijn onderdanen deed optellen. De vrees voor de roede doet de dieren de rug krommen, en de menschen ook. O fiere Menschheid die zooveel te zeggen weet als gij niemand te duchten hebt, hoe staat ge daar nu, met ingetrokken nek, uitgedoofd oog, en platte ziel; hoe zult ge ook eens zoo voor den grooten Rechter staan, als Hij u zijne Engelen zal op te tellen geven, den dag der groote Verantwoording, en er op uw schouderplaat zal ingegloeid worden $\frac{H}{E4}$ of $\frac{H}{E4}$ twee gelijke letters, die toch zoo breed van el-

kander verschillen, en bediende de eene *Hel*, *Eeuwigheid*, 4; de tweede *Hemel*, *Eeuwigheid*, 4.²⁴⁶

30/31 Juli. - De Cie. Landsturm Horb verlaat ons. Landsturmiers uit Altona nemen hunne plaats in. Huzaren van de dood, die van Beernem kwamen, doen patroeliedienst. De "Erhölungsstatts" in het klooster O.L. Vr. ten Doorne wordt, op twee "Schwestern" en enkele zieke soldaten in, geruimd.

Augustus. - Voor de derde maal geen kermis. Als kermiskoek wordt ons het nieuws gebracht dat Rumenië aan den oorlog tegen de Middelmachten mededoet.²⁴⁷ De duitschers lichten hunne laatste mannen in de grensstreek weg. Langs de vaart van St. Laureyns wordt er wacht gehouden door "houten" nagemaakte soldaten. Tusschen in, hier en daar, staat er 'n wacht in levenden lijve. De andere bestaan uit een paar dwarsstokken met 'n kapot overtrokken en een helm op. 's Avonds

ontsteekt men 'n electrisch lampje op hun borst, om de illusie compleet te maken.

Authentiek.

Uit ons notaboekje. Er wordt door velen gezegd: om betere menschen te kweeken moet men gelukkigere menschen maken. Op voorwaarde, voegen wij er aan toe, dat zij slechts gelukkiger willen worden om beter te kunnen zijn.

6 September. - Te Waarschoot-Beke, aan den draai, rijdt een duit-sche krijsauto, met vijf officieren in, op een boom. Een officier is op slag dood; een tweede is het voorhoofd gesmuisterd.²⁴⁸ De chauffeur is de pols gebroken. De drie andere inzittenden bekomen geen letsel. De auto-mobiel is platgedrukt als een cylinderhoed.²⁴⁹

7 September. - Op Raverschoot, t'enden de Blakstraat, valt een bom op den akker achter het sturt van de vaart.²⁵⁰ Van de twee huizetjes, eene tweewoonst, die daar stond worden alle pannen weggeroffeld en de vensters ingedrukt. Het voorhofke is totaal verwoest. Het gebladerte der vruchtgewassen ziet er als verhageld uit. De put, door de bom gemaakt, heeft een meter doorsnée. Andere bommen vielen aan den overkant der brug; drie verdere huisjes werden ontredderd, en meerdere akkers omgevoeld. Men meent dat deze bommen weggegooid werden door vliegma-chienen die in nood waren van te moeten dalen of iets dergelijks. - van luchtgevecht was geen spoor geweest en strategische redenen lagen niet voor de hand.

(29b)

14/16 September. - De grensgarnizoenen worden verwisseld. Troepen van elders nemen de plaats van hunne strijdmakkers o.m. te St. Laureyns, Watervliet, Oudeman en St. Margriete in. Door ooggetuige uit laatste gemeente wordt ons verteld dat de soldaten, in volle straat, van broek verwisselen. Deze die vertrekken spelen de betere pijpen aan van deze die toekomen.

20/30 September. - De Duitschers eischen onder de werkeloozen 100 man op tegen 3 fr. daags, en 2 fr. met den kost, om alle kleingewas, sparhout en struikgewas langshenen de spoorbanen en de vaart, tusschen Celiebrug en Balgerhoeke, weg te hakken. De eene zijde der haag langshenen de riggels wordt neergehakt. Nog 'n beetje en heel de streek wordt zóó kaal geschoren als 'n kletskop. Voorzorgen, zegt het Volk, tegen den Engeland, die langs Holland zou kunnen invallen, of, zeggen anderen, tegen den Hollander zelf, die door Engeland zou kunnen gedwongen worden van tegen België mede te doen. In elk geval tegen een van beiden, of tegen beiden te gelijk; de Duitschman immers onderneemt nooit iets zonder inzicht. Heel de omtrek van Balgerhoeke, al over de Zandvleuge, Rooze, Kerkstraat, Oostveld en verder op naar Lembeke en Oost Eecloo wordt door een dubbele draadversperring in staat van verweer gesteld. Zelfs van Balgerhoeke langs de vaart naar St. Laureyns en Watervliet toe op.

14 October. - De werkmanshuizen van den Oostveldhoek worden voor de eerste maal electricch verlicht. De stroom wordt door de aanpa-lende fabrieken Enke en De Beir geleverd.²⁵¹ Daarmede zijn die men-schen ten minste uit de krot.²⁵² Slechte petrool kost 5 frank en is bijna niet verkrijgbaar.

16 October. - De stad slacht zelf de haar toebedeelde runderen en zwijnen in het slachthuis van M. Camiel van Branteghem, Kerkstraat. De geslachte dieren worden, zooals te voren, door de daartoe gerechtigde slachters uitverkocht. Het vet wordt ingehouden en gesmolten om aan de werkmenschen uitbesteld te worden. Vet wordt door de belanghebbenden meerendeels achtergehouden en onder de tafel aan fr. 9 de kilo voortver-kocht - wat een misbruik geworden is.

Er worden 189 Herbergen op duitsch bevel gesloten, o.a. heel 't Rotje, buiten "Gouden Vlies" en bij barbier Van den Bossche.²⁵³ De "Pluim" en de meest bezochte café's van de Markt zijn er ook bij, dit op voet van de bestaande wet op de inhoudsgrootte en de koerruimte der koffiehui-zen.²⁵⁴ Alle regels echter hebben hunne uitzonderingen, en alle wetten ook; - vorenstaand bevelschrift ontsnapt daar niet aan. De niet-lieve kin-deren reclameeren dan ook volmondig tegen de lieve, en zeggen dat de Duitschers niet beter dan de Belgen zijn.

1 November. - Zestig werkelozen worden, tegen wil en dank, naar Duitschland vertransporteerd. Aan de stad werd opgelegd hen van schoe-nen en van ondergoed te voorzien. Gezien de duurte en schaarschte van schoeisels - 40 fr. voor een paar mansschoenen - en kleedingstukken wordt die opdracht door het stadsbestuur "abgelehnt" - afgewezen; doch 't en baatte niet, 't was van moeten of anders boet of cachot.

4 November. - Alle manspersonen, geestelijke en wereldlijke, getrouwde en ongetrouwde, arbeidende of niet-arbeidende, worden opge-teld, met wat ze verdienen, hoe ze leven, of ze niets verdienen, van wie, voor wat en voor hoeveel ze onderstand bekomen, en zoo voorts. Een echte smuisterijwinkel, die velen verontrust.²⁵⁵ Herodes die het Volk van Israël recenseert - of David die zijn volk telt?²⁵⁶ Niemand weet.

20 November. - Alle velo's moeten in de *India Jute* fabriek vertoond worden. De banden worden afgerukt, en iedereen kan met de karkas, zonder bon of "schein", dit is verre van geld, naar huis keeren. Bekomen alleen genade zij, die omwille van hun beroep, een toelatingsbewijs heb-ben om met velo te rijden, zoals doctors en politiebedienden.

22 November. - De commandantur duidt 75 werklozen of half-werklozen aan om aan de verdedigingswerken op 't Oostveld te gaan arbeiden; 35 voor die te Balgerhoeke. En 't verdrag van de Haag, en de verklaringen van von Bissing?²⁵⁷ Allemaal gehuichel.

Den 24 moeten er zich 100 verdere aanmelden in het "Melde-ambt" in 't Vredegerecht, en den 28 nogmaals 395. Waartoe? Onze menschen vragen

zich dit beangstigd af. De vare zit in al de huismoeders. De doctors zijn verwittigd dat zij zich aan eene boete van 1000 Mark blootstellen voor 't geval zij niet echt bevonden getuigschriften van ziekelijkheid of ongeschiktheid afleveren.

Alle opgeroepenen moeten zich persoonlijk aanbieden, of zij met een gebroken been of een doodelijk fleuris liggen of niet.²⁵⁸

De Belgen moeten dus hun eigen Moeder, het Moedererf, aan het Duitsche kruishout nagelen, en zich-zelf kluisters smeden!

December. - Heel de maand over en weer van soldaten die van de Somme overkomen, om zich wat uit te rusten en zich van hunne luizen te ontdoen. De laatste - Keulenaars - waren de vuilste en ongewilligste die we tot hiertoe te huisvesten hadden, echte beddesch...²⁵⁹ - Op Kerstdag worden ze te 4 uren van den morgen uit hun bedde getrompet om met specialen trein naar Brugge te worden gevoerd, ten einde er zich, per bataillon, van hun ongedierte te laten reinigen.

De Herders knielen voor 't kribbeke, en Zij kruipen voor den oorlogsgod. De militaire Moloch 'n ziet naar niets omme.²⁶⁰ Zijn dienst staat boven alles en gaat voor alles. Gij zult uwen naaste doodslaan en uw eigen laten doodslaan; ziedaar zijn hoogste gebod.

1917

(30)

Januari. - We worden ons rantsoen vleesch nog wat meer verminderd: 5 koeibeesten en 5 zwijnen te weke, voor 13.000 inwoners. Vele huishoudens kennen maar vleesch meer van te zien. In 't geniep wordt meer dan een zwijntje de keel afgestoken. Pakt ge 'nen Belg bij de nek, ge hebt hem bij de kodde... Voor een dien men te pakken krijgt, ontsnappen er u 99. 't Zit in 't ras. Als 't met zijn goeste is, al wat ge wilt; maar is't zijn gedacht niet, slaat er maar op, hij wordt steenezel.

Men werkt met koortsachtigen haast aan de versterkingslijnen rond stad en omtrek. Groote toeloop en veel over en weer geloop van paardevolk met tros, die ons uit Rumenië, waar hun taak voltooid is, toegezonden worden. De heerenhuizen van MM. Enke en Alb. Euerard worden door hunne bezitters ontruimd om plaats te maken voor den staf van het legerkorps, dat in de stad samengetrokken wordt.²⁶¹

Er is mangel aan kolen. De rare die toekomen worden aan de particulieren tegen 65 tot 70 fr. de 1000 kilo verkocht. Dank aan M. Van Hoegaerden te Bergen, eigenaar der Gas, geraakt de stad van tijd tot tijd aan een wagon, die ze tegen 40 à 50 fr. verkoopt aan de arme lui. Het Comiteit levert intusschen bons voor fasseel af.²⁶²

Op 't einde der maand wordt de algemeene soep voor alle ondersteunden ingevoerd. Zij wordt gereed gemaakt met boonen, erwten, aardappelen en vet, in de brouwerij der heeren gebroeders D'Haenens, Boelaerstraat.²⁶³ De divisiegeneraal komt den 25 toe; hij wordt ingekwartierd bij M. Arthur Gillis, Gentschen steenweg.²⁶⁴

STAD EECLOO

LEENING VAN

500.000 Frank

Gestemd door den Gemeenteraad den 19 October 1916, goedgekeurd bij besluit van den Algemeenen Gouverneur van België, in datum van 17 December 1916, en afbetaalbaar aan pari den 1 October 1920.

VAN DEZE LEENING WORDEN
FRANK - 300.000

publiek te koop gesteld aan den pariprijs, te rekenen

VAN 1 TOT 13 MAART 1917

bij: de BANQUE DE GAND (Succursaal van Eecloo), te Eecloo, Statiestraat, alsmede bij MM. : P. RYFFRANCK-D'HOOGHE, kerkstraat, en J. WOUTERS-CAMBIEN, Boelaarstraat, makelaars in publieke fondsen, insgelijks te Eecloo.

De titels worden uitgegeven in stuks van

2000, 1000 en 300 frank.

De interesten ervan zijn betaalbaar den 1^{en} OCTOBER VAN ELK JAAR, bij de Gemeentekas. — Een halfjaarlijkse coupon zal betaald worden den 1^{en} OCTOBER 1917.

De dragers van rentelooze bons die einde 1914 en begin van 1915 voor de dringendste behoeften der stad uitgegeven werden en die tot heden nog niet uitgekeerd zijn, hebben, bij voorkeur, het recht hunne bons tegen nieuwe 4 1/2% titels in te wisselen bij den heer Gemeente-ontvanger van 1^{en} tot 8^{en} MAART 1917.

De definitieve stuks zullen aan de overige intekenaars afgeleverd worden van 16^{en} tot 20^{en} MAART 1917.

De betalingen moeten in briefjes van ten minste 20 Mark gebeuren.

Voor het geval dat er meer titels onderschreven worden dan er te koop zijn gesteld, zullen deze pondspondsgewijze onder de intekenaars verdeeld worden.

HET STADSBESTUUR.

Eecloo, steendrukkerij • Gazette van Eecloo.

Den 27e, geboortedag van den Keizer. Gottesdienst in de groote kerk. Al de protestanten, overheden aan 't hoofd, zijn tegenwoordig. Er was gebrek aan een dominé, daarom deed een Roomsche priester dienst.

Februari. - De boeren moeten met al hunne melk naar de Melkerij van Waerschoot; niemand mag nog t'huis kernen, maar men kernt toch.²⁶⁵

Den 11 worden weeral 105 werkelooze arbeiders weggesleept. Eenige dagen te voren werd 't bevel gegeven – onder straffe van 3000 Mk. boete, dat buiten alle lichten moeten afgesloten worden. Alle vensters zonder blinden worden met grauw papier of alle soort linnegoed afgedempt. Het nieuws dat Holland niet ingaat op Duitschland's nota, en dus buiten den oorlog blijft, ontlast de gemoederen. De geweldige schanswerken om en rond de stad, zonder ontsteltenis te verwekken, hadden nochtans velen bezorgd gemaakt, en menigen zelfs met vrees vervuld. 't Lot van leperen en van Dixmuden spookte meer dan een voor het oog. Huisbezoek in alle dorpen; op alle eetwaren wordt de hand gelegd. Geene kolen: - er wordt uitgeplakt dat men geene meer moet verwachten. Men stookt, zooals in den ouden tijd, met hout. Bittere koude; tot 17 graden onder nul. Alles spant samen en tegen.

Maart. - Den 4^e van in den nacht tot 's voormiddags 10 uur troepenaftocht, met heel hun bataclan van kanonnen, gereedschappen voorraad, transportwagens, paarden naar 't front.²⁶⁶

April. - Sneeuw en koude wind, net als in 't putje van den winter. Dit weerke duurt tot half April. Er is geen pijlke gras; vele koeien komen van gebrek om. De eenige tram naar Ursel rijdt voor de laatste maal, bij gebrek aan kolen, en – blijde van 'n occasie te treffen om niet meer toe te dragen.

Het aardappelrantsoen wordt op 100 grammen daags gebracht. De rienen worden uit de fabrieken geruimd. 't Koper wordt opgevraagd. 't Leven is onuitstaanbaar duur; patatten 60 tot 70 fr. boter 12 tot 14 fr. vleesch 6 tot 8 frank; eieren 25 tot 30 centiemen 't stuk. Waar halen de menschen nog 't geld?

Mei. - Alle beroepsmannen, smids, timmermans, landbouwwerklieden worden opgeëischt. Er wordt uitgeplakt dat 't peerdshaar van staart en manen moet ingeleverd worden. Wanneer zal men ons haar doen knippen? Commandant Ægidi verlaat ons den 8sten. Hij trekt naar Rumenië. Patatten 100 fr. de 100 kilo. Den 24/25 trekken 's nachts veel troepen voorbij, paardevolk met machienegeweren – die met den trein toegekomen zijn – grenswaarts. Freiherr von Graevuultz, een zeromanneke, dat men generaal betitelt, neemt de plaats van Ægidi in.²⁶⁷

Juni. - Er worden 6000 leghennen van hoogstens drie jaar door de commandantur opgeëischt. Het Vredegerecht wordt den 28^e verlegd naar 't College. 't Gebouw in de statiestraat wordt teenemaal ingenomen voor

POLITIEUR

Op bevel der Duitse Overheid wordt te rekenen van 1 Juni tot 30 September 1917 de Politieур voor de geopende herbergen vastgesteld op

10,45 's Avonds.

Na dit uur mag niemand in voorzeide herbergen zich bevinden.

EECLOO, 1e Juni 1917.

VOOR KENNISGEVING :

G. Ryffranck-Willems. Molenstraat. 50.

HET GEMEENTEBESTUUR.

AMC nr. 598, wit papier, 43 x 31 cm, affiché le 2 juin 1917.

Melde-amt, Arbeits-amt en dies meer. Duitse vrouwen treden er in dienst; alles om mannen te sparen.

Juli. - Er komen, op bevel der duitse krijgsoverheid, een 150tal nonnekens en weeskinderen toe die Cortemarck moesten ontruimen. Al het akkerland, langsheen de spoorbaan van af de Mouterij Wijffels tot aan het Paradijsstraatje, wordt in beslag genomen; de onrijpe veldvruchten worden gedeeltelijk uitgeroeid, om, zeggen de eenen, een vliegplein te maken; om, zeggen anderen, een munitiedepot op te richten; eigenlijk om een groot wagonnenpark met manoeuvreplein en meeloopend los- en oplaadkade uit te beelden.²⁶⁸

De trambaan wordt, langs den Gentschen steenweg, voortgelegd tot aan de Krone, waar zij aansluit met de spoorstaven van het nieuw ontlastingsplein.²⁶⁹ De kasseide wordt langs de oostzijde volgelegd tot aan de gracht. *Ad quid?* In a.w. tot welk doel?

Nieuwe patatten 1 MK de kilo. Boter 12 tot 15 frank; vleesch 7 tot 8 frank. Eene bloemkool 1 fr.; koffie 25 fr. de kilo. Nogmaals, waar halen 't de menschen? Peper 100 fr. de kilo.

Mgr. Segers, onze nieuwe bisschop, bezoekt den 23^e voor de eerste maal onze stad. Geene vlaggen; geen de minste verwelkomstoet. Ernstig en sober, alles, zooals de tijd.

STAD EECLOO.

VOEDING

Te rekenen van heden wordt de voeding der Eecloosche bevolking uitsluitend geregeld door twee Komiteiten, te weten :

I. — Voor de waren van het **NATIONAAL HULP- EN VOEDINGSKOMITEIT** (spek, smout, rijst, meel, cerealine, suiker, gruis, zeep, enz.) door het **PLAATSELIJK VOEDINGSKOMITEIT**, zetel : **Statiestraat, n 21**. Dit Komiteit bestaat uit volgende personen :

MM. DESIRE GOETHALS, Voorzitter.
AIME LANDUYT, Schrijver.
ARTH. DHANENS
BERNARD HUYSMAN |
ARNOLD KOCHUYT | Leden.
KAREL LOCUFIER |
EMIEL PIEREN

Dit Komiteit staat onder toezicht van het **GEWESTELIJK HULP- EN VOEDINGSKOMITEIT**, zetel : **Boelaarstraat, n 52**, en bestaande uit volgende personen :

MM. LIONEL PUSSEMIER, Voorzitter.
ARTHUR GOETHALS, Eecloo.
FERNAND VAN ACKER, Waerschoot.
POLINICE VAN WETTER, Ronssele.

II. — Voor de waren voortkomende van de streek zelve (vleesch, melk, boter, inlandsch smout, vet, suikerijen, kolen, enz.) bestaat de **PLAATSELIJKE BEVOORRADINGSCOMMISSIE**, zetel : **Boelaarstr., 1**, bestaande uit volgende personen :

MM. ALOIS VAN ZANDYCKE, Voorzitter.
PROSPER VAN ACKER, Schrijver.
JOSEPH ROEGIERS
MAURICE DE CLERCQ |
EDUARD DE JAEGER | Leden.
ACHIEL HAEMERS |
KAREL SCHOLLAERT

Dit Komiteit staat onder toezicht van de **ONDERCOMMISSIE voor DE KOMMANDANTUR EECLOO** van de Provinciale Bevoorradingscmissie, zetel : **Paterstraat, n 31** en bestaande uit volgende personen :

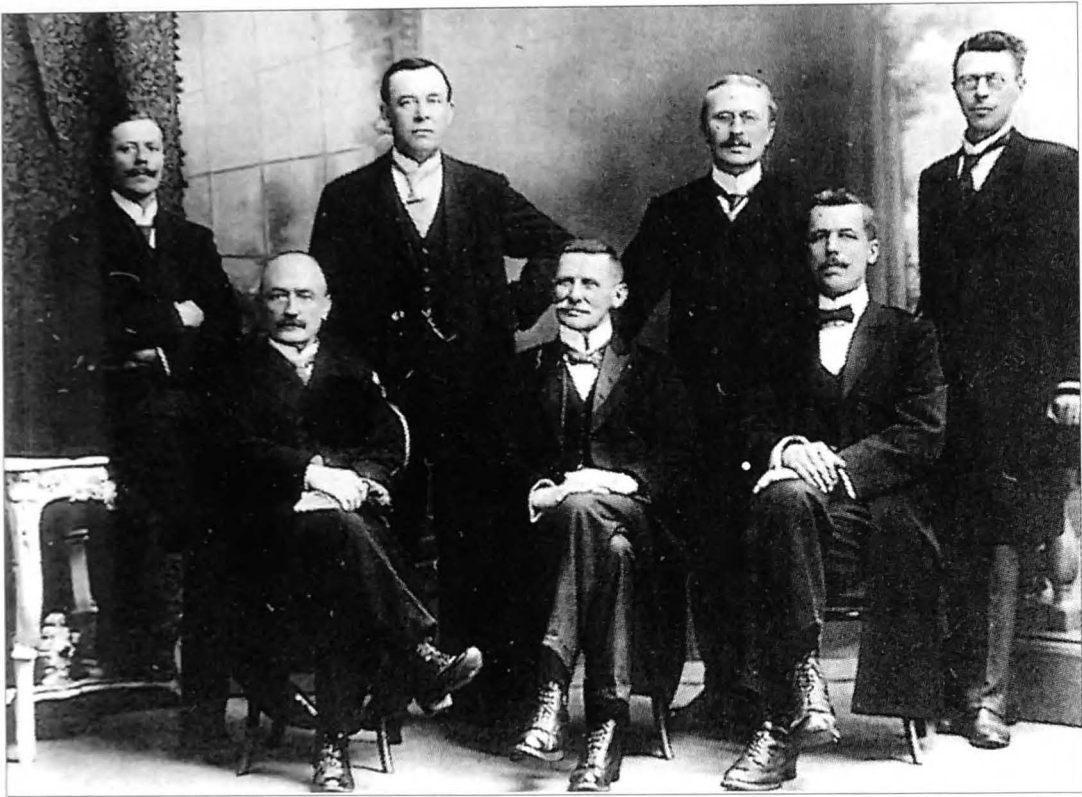
MM. JOSEPH DE SCHEPPER, Voorzitter.
LIONEL BRUGGEMAN, Schrijver.
THEOPHIEL BAELE, Eecloo.
ALFONS LOONTJENS, Caprycke.

Alle aanvragen, reclamatiën, enz. betreffende de voeding moeten voortaan gericht worden aan 't een of 't ander Comitèit, en niet aan het Stadsbestuur, dat in de voeding der bevolking niets meer te zien heeft, tenzij voor wat het Hollandsch Brood betreft, dat door het Stadsbestuur beheerd blijft.

Het Stadsbestuur.

EECLOO, den 7 Juli 1917.

Druck. Ned. Ind. Nederl. Boekb. Bekeersmaats. 11. Keulen

De Plaatselijke Bevoorradingcommissie. Zittend v.l.n.r. Prosper Van Acker, Aloïs Van Zandycke en Eduard De Jaeger. - Staand v.l.n.r. Maurice Declercq, Karel Schollaert, Jozef Roegiers en Achiel Haemers.

De stad krijgt last gereed te maken, voor, gebeurlijk, vluchtelingen: - 850 bedstoelen, 1700 katoenen dekens, 850 paar lakens. Men maakt ons zoo arm als 'n kobbe.²⁷⁰

Na de groot-nijverheid wordt ook de kleine lamgelegd. Niet alleen moet er permissie bestaan om huizen te bouwen of te herstellen, al ware 't maar een goot die afhangt, alle ambachtlieden moeten in een eenig werkhuis 't weinige werk afdoen dat hun nog besteld wordt.

Er worden werklieden gevraagd aan 7 fr. daags.

(31)

Augustus. - Het gerief voor reisduiven, hetzij: duivenkorven, voeder, drink, nest en badgevatten, drinktorens, enz. zijn aangeslagen. Wat willen ze daar nu mede uitrichten, met duivennesten en drinktorens. Zwaluwnesten zijn voor de Chineezen lekkere eetschotels; zouden de Duitschers nu wel duivennesten aan hunne troepen, als lekkernij, willen aanbieden?...

De nieuwe klimmende belasting op het vermogen werd den 1 juli van kracht. De belasting treft elkeen die in België zijne woonplaats heeft en wiens roerend vermogen 20.000 fr. overtreft. De belasting drukt op baar geld, papieren geld, aangroeiende levenslange renten, renten op termijn, kapitaalsvorderingen uit nog loopende levensverzekeringen, geldbeleggingen, hypotheekaire en andere schuldvorderingen, verders alle soorten van papieren waardijen.²⁷¹ Het minimum bedrag is 15 fr. voor 20.000 tot 35.000 fr. kapitaal, en stijgt tot 3.500 fr. voor 1 miljoen 500.000 fr.; voor hogere sommen bedraagt de belasting 250 fr. voor elke 100.000 fr.

Negen belastingschuldigen op tien zenden valsche aangiften in; de meeste hoop stoort zich aan het bevelschrift niet. Een Belg is moeilijk te vinden wanneer het op lastenbetalen aankomt; hij zoekt, lijk het wild konijn, eene pijp om er zijn schatjes in te verbergen.

Alle begrippen van zedelijkheid gaan te loor. Het antwoord van onze menschen is bondig: - de Duitschers doen 't wel, dit is, ze geneeren zich op niets, ze pakken waar ze voorstaan, ze slaan geld uit hun uniform, ze bestelen de gemeenzaamheid waar ze kunnen, ze doen met 't vrouwvolk wat ze willen. Er wordt geen onderscheid gemaakt tusschen nood, noodzakelijkheid en loutere begeerlijkheid.

Den Zondag, 12 Augustus, houden de officieren der 2^e divisie ruitery grooten paardenloopstrijd op een daartoe aangelegd plein tusschen Lembeke en Waerschoot, 't einden de Schaperij. Drie honderd officieren uit alle hoeken der streek nemen er aan deel. De loopstrijd wordt gevolgd door een groot eetmaal. Aan 't front bloeden zich de soldaten dood, achter 't front smullen hunne officieren, zonder nood. De stad wordt gerekwireerd al het gerief voor de eetpartij te leveren. Hieronder volgt de lijst der opgeëischte voorwerpen:

99 dessert tellooren; 150 diepe idem; 150 platte idem; 115 bierglazen; 109 wijnglazen; 97 messen; 31 platinen; 51 snapsglazen; 92 vorketten; 100 tassen; 66 servietten; 24 tafeldoeken; 24 tafels; 119 lepels; 149 stoelen; 2 soepketels; 1 kookketel; 12 handdoeken; 92 koffielepels; 6 emmers; 7 raken; 10 soeptrienen; 10 soeplepels; 4 vrouweluien om schotels te wasschen.

September. - De 2^e divisie ruiters verlaat de streek, voor Rusland. De klavervelden en de boerenschuren lachen. Immers, waar die mannen zich met hunne paarden neergezeten hadden, werd alles als door springhanen afgevreten. Er komen 2/300 fronttroepen van Waasten en Wervicq rusten. Al de wijn wordt, "beslagnahmt".²⁷² Men mag er maar 20 flesschen per huisgezin meer bezitten. De meeste flesschen worden in de grond geborgen. Onze menschen zijn de Duitschers te plat.

October. - Prins Rupprecht van Beieren, in persoon, inspecteert de 11^e divisie Beieren te Balgerhoeke. De wol wordt den 17/20 ingeleverd: - 5 kilo per bed. Er is weegeklag bij de Huismoeders.

November. - Het plunderen van bosschen en dreven stijgt tot een waar vandalism. Zonder de minste noodzakelijkheid, enkel en alleen om

STAD EECLOO

GASVERBRUIK

EECLOO, DEN 2. OCTOBER 1917

An die Stadt-Verwaltung
EECLOO

Zum Zwecke der Kohlenersparnis wird der Gasverbrauch in der Stadt Eecloo in folgender Weise eingeschränkt :

Der Gasdruck wird gegeben :
von Morgens 6 Uhr bis 8. 12 Uhr
Mittags von 11 » 1 »
Abends » 5 » 1 Uhr Nachts

Ausnahmen werden nur von der Kommandantur befohlen.

Dies ist sofort bekannt zu machen.

A. B.
SCHRODER,
Leutnant ü. Adjutant.

EECLOO, 3 OCTOBER 1917.

VOOR MEDEDEELING :
HET STADSBESTUUR.

Firma François, Eecloo

EECLOO, 2 OCTOBER 1917.

Aan het Stadsbestuur
EECLOO

Ten einde kolen te sparen, wordt het verbruik van gas volgender wijze beperkt :

Drukking zal gegeven worden :
's Morgends van 5 tot 8. 12 uur
's Middags » 11 » 1 »
's Avonds » 5 » 1 uur 's nachts

Uitzonderingen vallen in de bevoegdheid der Kommandantur.

Voorgaande is onmiddelijk bekend te maken

A. B.
SCHRODER,
Luitenant en Adjutant.

AMC nr. 714, grauwwit papier, 44 x 53 cm, affiché 4 8bre 1917.

geld te slaan meestal, werden sparren en boomen schaamteloos afgezaagd en weggeslept. Duitschers en Politie laten gebeuren. Alle wollen matrassen worden uit de bedden gehaald: - 22/23/24 der Novembermaand. Er is veel geschrei en geknars. Oude en kranke menschen, die 't schoone gaan vragen, worden het voortgebruik van hun wollen matrasken, als bijzondere gunst, tijdelijk toegestaan. Ze moeten echter oppassen dat ze niet sterven, of 't beddingske is er aan. Vele matrassen worden weggestopt.

STAD EECLOO

GEMEENTEBELASTINGEN 1917

EENIGE WAARSCHUWING

Spijts de moeilijke geldaangelegenheden der Stad verwaarloosden tal belastingschuldigen tot heden hunne Contributiën over 1917 te vereffenen. Derhalve worden zij dringend verzocht hunne nog verschuldigde taksen tegen uiterlijk 15 NOVEMBER e. k. te voldoen. Na dien datum zullen zij vervolgd worden naar rechte.

N. B. Personen, die goedvindsten hebben op of reclamatiën tegen de Stad, kunnen die niet tegenover hunne gemeentelasten doen gelden.

DE STADSONTVANGER,
PIUS RYFFRANCK.

EECLOO, den 31 October 1917.

Eecloo, steendrukkerij « Gazette van Eecloo ».

AMC nr. 731, oranje papier, 50 x 36,5 cm. affiché 30 8bre 1917.

Alle schoeisels uit leder, uit vervangings- van leder en uit andere weefsels worden aangeslagen. Wie zich aan de aangifte onttrekt wordt gestraft met hoogstens 3 jaar gevang en 5000 MK. boete of met beide straffen te gelijk. Al de notelaren van 80 c. omvang moeten vóór 31 December uitgesmeten zijn en ten dienste liggen der duitsche krijgsoverheid. Wie aan het bevel voldeed, - en zoo deed de meeste hoop - werd er aan geschoren.²⁷³ Er werd nooit ommegezien naar de boomen die men liet staan.

Al de officieele onderwijsgestichten, aangenomen en niet-aangenomene, worden den 24^{en} gesloten.²⁷⁴ De kinderen kunnen straatloopen of zich t'huis warmen aan een stoof zonder vuur. De brandstof is uiterst schaarsch.

Den 26^{en} moeten ook de geiten ingeleverd worden. Wanneer de luizen die de Duitschers ons aanbrachten? Alleen de armste menschen mogen hun geiten behouden.

Er komen ons een zeshondertal soldaten toe, die reeds in Rusland, voor Verdun en aan de Somme vochten. Lembeke, Oost-Eecloo, Bassevelde bekomen mede hun paart.

De 28^{en} der maand worden de brouwerijen D. Goethals-Reychler, D'Haenens Gebroeders en D'Aubioul Arthur verwittigd dat zij hun koperen ketels door ijzeren moeten vervangen.²⁷⁵ De koperen zullen eerst-daags door de Duitschers uitgesneden worden en – betaald?!!!...

Den 30^{en} wordt de mare verspreid dat de weerbare mannen van 17 tot 45 jaar te naaste week naar Duitschland zullen gestuurd worden.

December. - Zeventig werkloozen worden om 11 uur van den morgen met den trein – vermoedelijk naar Duitschland – weggestuurd. Licht in de winkels, buiten bij de apothekers, mag om 7 uur (toren) niet meer branden. Alle licht moet om 10 uur (toren) in alle huizen uitgedoofd zijn. Voren aan de hofstee van M. B. Huysman, Busch, worden 30 gemeten akkergrond voor een vliegplein ingenomen. Een honderdtal gerekwireerde arbeiders van St. Laureyns maken het terrein effen. Al de boomen uit de buurt worden neergeveld.

Sayette wordt 190 fr. de kilo verkocht.²⁷⁶

Het vrouwvolk van 17 tot 40 jaar wordt opgeteld. Na het mansvolk zullen ook de vrouwspersonen, desnoods, tot dwangarbeid opgevorderd worden. n' Kilo brood, die geen kilo is, kost 0.60 centiemen. Voor tarwe wordt 310 tot 325 fr. de 100 kilo betaald.

ARBEIDSTERS

Op bevel der Duitse Overheid wordt er bekend gemaakt :

Vrouwen welke lichten arbeid willen uitvoeren aan het vliegplein in de Peperstraat, kunnen zich tot en met den 24 December vrijwillig melden in het Arbeidsamt, Statiestraat.

Voor omtrent acht uren arbeid betaalt de duitse overheid aan de vrijwillige arbeidsters 2,50 fr. tot 3.00 fr. per dag.

EECLOO, 21 DECEMBER 1917.

Firma Françola, Eecloo

1918

(32)

Januari. - De Varkensmarkten worden afgezegd.²⁷⁷ Er worden huiszoekingen gedaan naar vleesch, koper, wol, enz. Al de winkels van geweeftde goederen, linten en zoo voorts worden gesloten en al het koopgoed aangeslagen. Het vliegplein rechtover de hofstede van M. Bernard Huysman, om welk de Peperstraat en de Buschstraat werden ontboomd, wordt afgekeurd: - al geld, en moeite, en schoonheidsschennis, in 't water.

Februari. - Het Bisschoppelijk College wordt den 4 der maand voor de eerste maal met duitsche troepen belegd. Het gehele gebouw wordt den 14 in bezit genomen voor meerdere contingenten die worden verwacht. De Zusterkens moeten het gebouw ruimen en nemen hun intrek bij de Arme Klaren.²⁷⁸ Den 15 wordt de laatste wol opgevorderd, zelfs die van zieke menschen.

Maart. - De scholen die, wegens kolengebrek, sedert 15 December gesloten waren, mogen weer geopend worden. Te rekenen van de week voor Paschen tot 15 Mei mag er niet meer geslacht worden. Alleman moet van gras, dit is zonder een beetje vet of 'n broksken vleesch voortleven, zoo wil het de veroveraar. Men herneemt den 25^{en}, met verdubbelde ploegen, den arbeid aan het vliegplein vóór baas Huysman's hof, Peperstraat. Kolen kenden alle prijzen. Bij 't Stadsmagazijn zijn er te verkrijgen aan 80 frank, in den privaathandel kosten ze er 150. Een waalschip in de vaart wordt uitverkocht tegen 225 frank de 1000 kilo.²⁷⁹

April. - Het Bisschoppelijk College, dat gesloten was sedert 15 December, en voorts door de Duitschers als kazerne wordt gebruikt, is heropend. De klassen worden gegeven, gedeeltelijk in de Patronagie, Raamstraat, gedeeltelijk in 't College zelf, in de theaterzaal en op het theater zelf, gedeeltelijk in het leegstaande magazijn der kinderen Willems, Zuidmoerstraat, naast 't College.²⁸⁰ De leeraars vinden een onderkomen bij den e.h. deken De Temmerman, de heeren onderpastoors Van Ooteghem, De Munter en Van der Zypt, alsmede bij den heer advocaat Van Brabandt en Mejuffer Leonie Cornand.²⁸¹

Juni. - Den 20 dier maand wordt het historiek bronzen klokje (1766) uit het stadhuistoreke weggehaald, spijs het verzet van het dienstdoend schepencollege. De week te voren waren twee groepen soldaten werkzaam, de eene met in al de huizen 't laatste koper, o.m. al de niet weggedokene lusters, weg te rooven, de andere om jacht te maken op de overblijfselen van wijn en wol.²⁸² Tot de koperen knoppen der venstersespanoletten en der stoofovens werden afgeklopt.²⁸³ Geen fruit in de winkels voor de particulieren; alles moet aan de duitsche militairen verkocht worden. Het Bevoorradingscomiteit bekomt nu en dan wat kilo's kersen of beziën om uit te venten.

KERKELIJKE DIENST

ZONDAG toekomende, **27 JANUARI**, zal

de **Mis**, die om **9** ure (**Torenuur**) in de **PAROCHIEKERK** geschiedt, alleenlijk voor de *Duitsche Troepen* toegankelijk zijn. Voor de **GELOOVIGEN** zal er om **8 1/2** u. (**Torenuur**) eene **Mis** opgedragen worden *in dezelfde Kerk*; en er zal om **9** u. (**Torenuur**) eene **Mis** in de *Paterskerk* plaats hebben.

Al de andere **Missen** zullen op de gewone uur plaats hebben.

R. DE TEMMERMAN,

Pastoor-Deken.

Eecloo, stoomdrukkerij • Gazette van Eecloo •

AMC nr. 791, geel papier, 49,5 x 32,5 cm, affiche 26 janvier 1918.

SLACHTEN

OP BEVEL DER DUITSCHE OVERHEID wordt bekend gemaakt dat van heden tot 15 Mei 1918 geen slachtvee voor de burgerlijke bevolking meer afgestaan wordt. Dus van heden af tot verder orders is het slachten van Runddieren, Kalvers en Zwijnen verboden.

Overtredingen worden gestraft met eene geldboet van hoogstens 3000 Mark of met gevang van hoogstens een jaar.

EECLOO, 22 MAART 1918.

HET STADSBESTUUR.

Pirma François, Eecloo

AMC nr. 823, geel papier, 42 x 31 cm, affiche 22 mars 1918.

VERBOT

Der Aufkauf von Vieh, sowie Futter und Lebensmitteln durch Truppenteile ist verboten, insoweit der Aufkauf nicht durch die Kommandantur genehmigt ist.

Der Etappen-Kommandant.

Eecloo, steendrukkerij - GAZETTE VAN EECLOO -

Een van de weinige, eentalige Duitse aanplakbrieven. AMC nr. 792, blauw papier. 49 x 32,5 cm, affiche 30 juni 1918

EECLOO, 18-6-18

OP BEVEL DER DUITSCHE OVERHEID wordt bekend gemaakt dat

Werkman	Serafien de Bie	van Eecloo
•	Joseph de Raes	id.
•	Konstantien de Baets	id.
Werkvrouw	Urbanie Wakeniers	id.
•	Berta de Poorter	id.

door de **DUITSCHE OVERHEID** veroordeeld zijn ieder tot 3 maanden gevang, behalve K. de Baets die tot 4 weken verwezen is, om hout gekapt te hebben aan de vestingswerken.

HET STADSBESTUUR.

FIRMA FRANÇOIS, EECLOO

AMC nr. 836, grauwwilt papier, 44 x 32 cm, affiche 24 juni 1918.

Hiermee eindigen onze reeks annotatiën; wat verder, aan tragisch, gebeurd is gaven we in onze eerste nummers weer.²⁸⁴ Wie deze korte nota's bewaard heeft zal er goed mede zijn; zij zullen niet herdrukt worden, ten ware de eene of andere latere vorscher ze wilde verbeteren en volledigigen. Wij hebben onze plicht tegenover het Nageslacht willen vervullen met ze, durende den schriktijd, aan te teekenen, zorgvuldig te verduiken, en ze, voor de lezers van ons Blad, over te drukken.

(33)

UIT DE JONGSTE DAGEN

(Nota's uit ons dagboek)

October (1918)

1. De Duitschers beginnen op te kramen.

2. De weerbare mannen van de kustgemeenten, voortgedreven uit hunne haardsteden, komen, geladen met pak en zak, als Doolaards in Egijpten, in onze stad toe.²⁸⁵

3. Dag van groote emotie. De weerbare mannen van 14 tot 45 jaar van Eecloo zelf worden bijeengeroepen tegen morgen, Vrijdag, 4 October, om 8 uur (toren) langs den Gentschen steenweg, aan de fabriek Lataire, om van daar, op hunne beurt, voortgestuurd te worden – men weet nog niet waar naar toe.²⁸⁶ De mannen nemen het bevel onverschillig op; de jonge lui voelen eerder pret: - 't is een nieuwke, en alles wat avontuurlijk is streelt hun zin. Moeders en zusters pinken een stillen traan weg.

5. 6. Over en weer geloop zonder weerga.

Van af zeven uur trekken honderdtallen weerbare mannen, gelaan lijk marskramers, naar den Gentschen steenweg op, om aldaar, luidens het bevel van Willem, nageteld te worden, zoals de Joden destijds onder Augustus.²⁸⁷ Velen zijn, op het gestelde uur, aanwezig; nog meer ontbreken, vooral burgers. De afwezigen hebben deze maal gelijk. De studenten uit ons Bisschoppelijk Collegie zijn vergezeld van den e. h. Fievez, leeraar van 't vijfde latijn, en van hun bewaker, e. h. Van Temsche.²⁸⁸ Onderpastoor Van der Sypt stelt zich aan het hoofd der parochianen. Omstreeks 12 uur (duitsche tijd) trekt de slecht gevormde stoet naar Waerschoot op.

In dien tusschentijd – en later heel den dag door – onophoudende in- en uittocht van manspersonen uit allen stand en van allen ouderdom, die, den zwaarbeladen pak op den rug, hier samenstromen, afzakkend van Brugge en verder op, om, morgen of overmorgen, als vee, naar de willekeur van onze tyrannen, dieper 't land in te worden voortgedreven.

STAD EECLOO

REGLEMENT

OP DE

Cinema-Vertooningen

Overwegende dat het noodig is, in belang der bevolking, vooral der kinderen, de openbare orde te handhaven in de openbare Cinemazalen, waar de kinderen meer nog dan andere personen blootgesteld zijn aan levensgevaaren en andere ongelukken ;

Overwegende dat de Cinema-Vertooningen eenen zeer schadelijken invloed hebben op de opvoeding, de zedelijkheid en gezondheid der kinderen, dat deze vertooningen ook aanleiding geven tot nachtlawijd en ruststorende samenscholingen van kinderen ;

Overwegende dat vele ouders hunne plicht verzuimen over hunne kinderen standvastig een wakend oog te hebben ;

Gezien Artikel 75 en 78 der Gemeentewet, de wet van 14 December 1789 en 1624 Oogst 1790 ;

Op voorstel van het d.d. Collegie van Burgemeester en Schepenen :

DE GEMEENTERAAD BESLIST :

Artikel 1. — Het is verboden kinderen die niet ten vollen 17 jaren oud zijn toe te laten tot Cinema-Vertooningen of vertooningen van vaste lichtbeelden, zelfs in begeleiding van ouders, voogden, broeders, zusters of welkdanige andere personen ;

Artikel 2. — Uitzonderingen zijn alleen toegelaten voor de vertooningen die onder leiding van het onderwijzend personeel, in een schoollokaal gegeven worden met het uitsluitelijk doel te strekken tot onderwijs der kinderen ;

Artikel 3. — Zijn verantwoordelijk voor de overtredingen van het tegenwoordig Reglement :

1. — De ouders wier kinderen en voogden wier pleegkinderen van min dan 17 volle jaren oud in de openbare Cinema-Vertooningen bevonden worden ;

2. — De inrichters van Cinema-Vertooningen ;

3. — De eigenaar of huurder van de zaal waarin zulke Cinema-Vertooningen gegeven worden ;

4. — De uitdeelers van ingangkaarten en al wie rechtstreeks of onrechtstreeks medegeholpen heeft om kinderen van min dan 17 volle jaren oud tot gezegde vertooningen toe te laten of uit te lokken.

Artikel 4. — De overtreders van dit Reglement zullen gestraft worden met eene boet van 1 tot 25 franken en eene gevangzitting van 1 tot 7 dagen of met eene van deze straffen alleen ;

Artikel 5. — Bij hervalling binnen de zes maanden, zal de uitgesprokene straf nooit minder mogen zijn dan 25 franken boet ;

Artikel 6. — Dit Reglement zal bestendig moeten uithangen op eene goed zichtbare plaats aan den ingang der openbare Cinemazalen en in de Cinema zelve ;

Artikel 7. Dit Reglement treedt in voege 12 uren na zijne bekendmaking bij middel van plakbrieven

Aldus aangenomen in Zitting van den Gemeenteraad van 24 Mei 1918.

BEKENDMAKING

Alle weerbare mannen van 17 tot 43 jaren moeten zich

heden, om 5 uren, (toren), op de Markt,

bevinden om te arbeiden. — Zijn alleen uitgezonderd : de Stadsbeambten, de Beambten van het Hulp- en Voedingscomiteit, de bakkers en al deze die bestendig werken in Duitsche Legerdiensten. Verders de geestelijken, de geneesheeren, de apothekers en de beambten van de Bevoorradingcommissie.

Er wordt goede loon betaald. De arbeiders blijven in Eecloo en zullen hier ter plaats en in de onmiddellijke omgeving werken.

Bij niet verschijnen worden ze vastgenomen.

Alle arbeiders die niet goedwillig arbeiden, worden seffens dwangswijze weggevoerd.

EECLOO, den 8 October 1918.

AMC nr. 849, grauwwit papier, 41 x 42 cm, affiche 8 8bre1918

De eenen vinden een medelijdend onderkomen bij de inwoners, de meesten echter worden in openbare gebouwen en fabrieken ondergebracht en door den Soepedienst gespijsd.

Bij de meeste groepen is een priester; de herders, Goddank, verlaten, in dezen ellendigen tijd, hunne kudde niet.

Treurige stoet van paarden, koeien, schapen, met allerhand gerief beladen wagens, die, in den killen motregen, mede den weg der ballingschap worden opgejaagd. De koeien worden gemolken langs de straat. Verscheidenen worden tegen 'n laag geld verkocht en daarna afgemaakt, andere gestolen. Talrijke huisgezinnen zijn blijde eens 'n volle maaltijd vleesch te hebben aan billigen prijs: - 3 tot 8 frank, volgens de hebzucht van den uitslachter, die aan goedkoope prijzen is ontwend.

De vlaamsche leute en de vlaamsche lochte geest - die vier jaar te reke werden onderdrukt - sprietelen voor de eerste maal uit als 't uitpiepend gras na langen wintervorst.²⁸⁹ Vooral de westvlaamsche jonge lui nemen hun exood lustig op.²⁹⁰ Zij doortrekken onze straten, onder 't zingen van den Vlaamschen Leeuw en van het Nationaal Lied, en lappen er ongegeneerd "den Keizer Willem met zijn pin, hij moet den Yzer in" tusschen, onder 't lijdzaam oog der duitsche wachten, die gebaren dat ze niet 'n

BERICHT

Jegliches selbständige Beitreiben wird den Truppen untersagt. Für alle Beitreibungen ist die Kommandantur die zuständige Stelle. Verpflegung wird den Truppen auf dem ordnungsmässigen Wege des Verpflegungsempfangs zugeführt.

AUF KEINEN FALL dürfen Bestände des Hulp- en Voedingskomiteits für die Truppenverpflegung in Angriff genommen werden.

EECLOO, den 11 October 1918.

DER ETAPPEN-KOMMANDANT,
von UCKRO,
OBERST.

Het is aan de troepen verboden op eigen hand te rekwireeren. Voor alles moeten zij zich aan de Kommandantuur wenden. De verzorging der troepen wordt gedaan langs den gewonen weg der verpleging.

IN GEEN GEVAL mag er door soldaten de hand gelegd worden op waren voortkomende van het Hulp- en Voedingskomiteit.

EERLOO, den 11 October 1918.

DE ETAPPEN-KOMMANDANT,
von UCKRO.
OBERST.

Eecloo, steendrukkerij G. Ryffranck-Willems, Molenstraat, 30.

AMC nr. 850. geel papier, 62,5 x 43 cm. affiche 12 8bre 1918.

hooren of verstaan, en waarvan er verscheidene in hun baard genoeglijk schijnen te lachen, blijde in 't hart dat 'n geknevelde Belg luide durft uitschreeuwen wat zij, geknevelde Duitschers, nog voorts verzwijgen moeten.

Het ziekenhuis St. Philippus Nerijs, over de IJzers, moet tegen de middag *sofort* ontruimd worden, voor Lazaret, - zonder enig medelijden voor de aan vallende-ziekte of aan ander soortgelijke krankheid lijdende kinderen, die naar Lovendegem worden overgebracht. MM. Enke, Arthur Gillis, Georges Van Hoorebeke, wed. Nestor Goethals moeten hun eigen woonhuis gansch en geheel vrij geven voor den Marinestaf, die verwacht wordt.²⁹¹

De beide polygonen, langs den steenweg van Balgerhoeke, worden in den lucht geblazen.²⁹² Duitsche vliegeniers nemen bezit van 't vliegplein in de Peperstraat.

Voorname gebeurtenissen staan in 't zicht; 't duimstert nog, doch men zou zeggen dat er aan het duitsche front iets losgeraakt.²⁹³ Eecloo, zegt men, wordt operatiegebied.

7. Het gerucht loopt dat al de beesten uit de Commandantuur Eecloo voort moeten; het gerucht loopt nog dat 't order in de

Commandantuur toegekomen is om Eecloo en den omtrek te doen ont-ruimen. Naderhand is bevestigd dat dit laatste aan een zijden draadje gehangen heeft.

Intusschentijd zijn de weerbare mannen van Eecloo – deze uit de nabu-rige dorpen , die eveneens opgeroepen werden, nog niet – 's Zondags, of den 6ⁿ, te Sleydinge teruggeroepen. Hun kruistocht was: Waerschoot, Sleydinge, Desteldonk, Saffelaere, Exaerde, en dan, onbekend. Zij moe-ten – ten getalle van 3000 – aan de verdedigingswerken langs de Schipdoncksche Vaart arbeiden.

Verscheidene brengen de spaansche ziekte mede naar huis en zetten die voort.²⁹⁴

't Gebod luidt dat ze om 3 uur zullen vergaderen op de groote Markt. Het grootste getal – voorgeleerd is nagedaan – ontbreken. Slechts een 400tal hebben den duitschen oproep beantwoord. Adjutant Forck spreekt hen van op het kiosk aan, en belooft hun een rijk loon.²⁹⁵ Gelukkig dat het werk, bij gebrek aan genoegzame arbeidskracht, en dank aan den spoed waarmede de oorlogsoperatiën voortgezet werden, geslabbakt heeft en bij tijds niet kon voltrokken worden – zooniet ware Eecloo allicht niet anders meer dan een rest puin.

De kustbewoners – die uit hunne haardsteden werden verdreven, mogen teruggaan naar huis. Is de kust misschien vrij? Eecloo wordt operatiege-bied; 's avonds is dit voorlopig weeral veranderd; Eecloo blijft etappenge-bied.

De Marine komt niet.

De duitsche orders spreken zich van uur tot uur tegen; een bewijs dat het met de duitschers niet goed 'ngaat. Wij zijn aan meer stiptheid gewend. De paarden uit de Commandantur worden – eene laatste maal – in aller-ijl naar Eecloo geroepen om gemonsterd te worden. Er wordt een laatste keus onder gedaan. De goedbevondenen moeten dadelijk naar Brugge worden geleid – waarschijnlijk om voor den aftransport te worden gebe-zigd. Verscheidene burgers melden zich als geleider aan, om, op deze wijze, eens in Brugge te kunnen geraken. Daargekomen wordt er op hen hoegenaamd meer gelet; de duitsche banden geraken los

12. Groote Jubel. Duitschland neemt de vredesconditiën, die Wilson den 8 Januari 1918 vaststelde om de eendracht onder de volke-ren te herstellen, aan. 't Is een eerste zonnestraaltje dat door het vier-jarig duister breekt.

(34)

13. 't Is heden vier jaar, dag op dag, dat de eerste Duitschers hier binnenvielen. Wat we vóór dien droeven dag van Belgische zijde waarna-men, zien we thans van duitsche gebeuren. Alle dagen afzakken van zwaar beladen auto's, licht bespannen wagens, en groepen soldaten, die met een definitieven verhuis gegaard gaan. Dit duurt tot den 19.

16. Vuile, sombre regendag. Geheel den nacht en geheel den dag koortsig over- en weer gerits van duitsche troepen, wagens, en lastauto's.

De straten dreunen van 't gerucht; de straatstenen zakken in onder 't gewicht. Het volk geraakt zenuwachtig. De vrees neemt toe dat men ten slotte toch de stad zal moeten ontruimen. Alle huizen, tot de minste toe, worden met soldaten belegd. Het Gesticht O. L. Vr. ten Doorn, wordt, voorzichtigheidshalve, ontbonden.

Iedereen vervloekt den oorlog, zijn last, zijn zorg, en zijn wee.

17. Rumoerige, emotierijke dag. Het abtransporteeren van marine-soldaten met heel hun tros duurt voort. Gansche kolonnen van allerlei vervoermiddelen rijden de Molenstraat uit, den Boelare en de Kerkstraat in, en de Statiestraat over, de eene Gent, de andere Antwerpen toewaarts. Eerste vliegeraanval op Eecloo.

Om 12 uur, (duitsche tijd) verschijnen een 30tal vliegers boven onze stad, en laten springbommen vallen om en rond de Statie, waar groot transport is. Eene ontploft in de Statiestraat, rechtover het woonhuis van M. Alf. Baudts.²⁹⁶ Al de ruiten vliegen uit bij gezegden heer, bij M. Aimé Van de Putte, zijn nabuur, en bij M. Nestor Van Kerckhove.²⁹⁷ Gaten worden geboord in de arduinen onderstukken; brokken van de voetzuil worden weggerukt; stukken ijzer razen door de voordeur en schenden den binnenmuur van den corridor. De naastgelegene poort is doorzift als eene stroomijn.²⁹⁸ Een duitsche officier - die bij M. Baudts ingekwartierd was, - stak juist den sleutel in het deurgat om binnen te gaan als hij het gevaar zag aankomen. Hij liep de Statieplaats toe; koos hij den verkeerden kant hij ware dood of verminkt opgenomen.

Een tram, geladen met soldaten, stond vertrekken gereed: 't was een plezier te zien hoe snel ze de portels uitsprongen en het hazepad zochten.²⁹⁹ Afweerkanonnen bulderden schrikaanzettend; vele burgers vluchten in hun kelder.

Langs de overzijde der straat werden voor en achter, doch meest langs achter, door bommen die vielen in de tuinen, de woonhuizen beschadigd van MM. Georges Euerard, priester Pattyn, René De Beir en René Heene.³⁰⁰ Eene groep nieuwsgierigen, samengesteld uit M. en Mevr. René De Beir, Charles Locufier, Aimé Van de Putte en zoon, die voor de opene deur van M. De Beir het schouwspel stonden af te zien, ontsnapten als bij mirakel aan de dood. De stukken ijzer vlogen, naast hunne personen in, dwars door de deur, zonder aan iemand van hen het minste letsel te berokkenen. Een duitsche officier werd, in de opene poort van M. G. Euerard, brouwer, door een stuk ijzer in den hals getroffen; hij bezweek in den vooravond.

Op Blommekens viel een bom rechtover het estaminet der kinderen Diericx. M. Oscar D'Hondt, hun gebuur, die door eene spleet van zijn deur was komen zien, werd aan arm en borst gewond; 's avonds lag hij reeds in lijk.³⁰¹ Het woonhuis der kinderen Diericx was als doorzift van stukken ijzer en lood. Al de ruiten uit de buurt daverden uit.

In den Busch - zichtbaar werd het vliegplein gemikt - viel een bom op het hof der kinderen De Decker. Een veulen werd dodelijk gekwetst; de hoeveknecht, zekere Reygaert, 18 jaar oud, gedood.³⁰² Eene bom viel ook voor het woonhuis van pachter Poppe, en sloeg er alle ruiten stuk; twee

andere vielen op het erf van pachter Huysman, doch verrichtten geene schade.

18. Algemeene aftocht. Over vier jaar algemeene intocht. Wat zijn de tijden snel veranderd! De groote kanonnen worden door auto-krachtwagens voorbijgesleept. Ze zijn met groen gesmukt. Men zegt dat de bondgenoten bij Ruysselede staan. 's Voormiddags nog een vliegeraanval. Eene bom valt o.m. in de achterkeuken van M. Henri Smitz-Verheugen, fotograaf, Statiesstraat, en ontploft, gelukkiglijk, niet. Duitsche pionniers delven ze uit den grond, mits 200 Mk. De bewoners uit 200 meters omtrek moeten, intusschentijd, hun huis verlaten. Eene andere valt op den achterkoer van M. Adhemar Goethals neer, en richt er enkele stoffelijke schade aan. Een convooi Duitschers wordt op den Gentschen steenweg, omtrent de Dambrug, halverwege Waerschoot, door eene bom getroffen. Een aantal koeibeesten, vijf duitsche soldaten en een vrouwke van Waerschoot worden gedood. Eene bom, die gemikt werd naar het kasteel Enke, Oostveldstraat, alwaar admiraal Schröder is afgestapt, ontploft vóór de deur en doet de ruiten barsten. Het zoontje van den hovenier wordt aan de hand gekwetst. Op het vliegplein worden vier duitsche vlieg-machienen van uit de lucht kapot gemaakt.

De aftrekkende soldaten plunderen in hoeven en winkels wat hun onder de hand valt.

Vele gevallen van influenza-ziekten; vele menschen sterven.³⁰³

19. Wij verwachten het belgisch leger. De Commandantur, die ons, dag voor dag – commandant Ægidi kwam den 19 October van 't jaar 1914 te Eecloo aan – vier jaar in de vuist hield, breekt om 3 uur van den nacht voor goed op. 's Namiddags is de stad bijna ledig. Van 2 tot 3 uur doen de Duitschers, van afstand tot afstand, de bane springen van den ijzerenweg Eecloo-Brugge. Zij beginnen met de brug van Balgerhoeke en eindigen aan Eecloo-statie. De ruiten daveren onder de bonken.

Omstreeks 2 1/2 uur luchtgevecht. Bommen worden gestrooid rond het statiegebouw. Eene ontploft naast de fabriek van M. René De Beir, Lekestraat, ontwortelt een daarnaast staanden hoom, slingert hem door het dak van het machienhuis, en bonkt al de ruiten uit en al de pannen los.³⁰⁴ Al de huizekens uit de buurt ondergaan hetzelfde lot. Vier koeien van de kinderen De Decker, die graasden in eene naastgelegen weide, vinden de dood.

(35)

's Nachts kan niemand het oog luiken; de luttele kanonnen, die rond Eecloo opgesteld staan: - er staan er o.m. niet ver van ons huis, in en naast de planterij van M. Ivo Criel, Kerkstraat, en op 't hof van landbouwer De Meyer, Oostveldstraat, - maken een abominaal lawijd.³⁰⁵ 't Geweldigst is als er naar de vliegers wordt geschoten en het gebonk van hun bommen zich aan het concert mengt. 't Gaat dan van *bonk, bonk, bonk*, al smeedde men op een reuzenaambeeld; andere malen is het een muziek van *siss, siss, siss*, wanneer de lompe Jan of Pier van achter ons

huis zijn bom al over de stad wegslingert. De verbondenen antwoorden niet, Goddank: anders ging het voor gansch ons schoon stedeken.

20. Alle manspersonen, zonder onderscheid, worden van in de vroegte, door gewapende soldaten, op straat aangehouden of *manu militari*, brutaal ga-weg, uit de kerk gehaald.³⁰⁶ Zij moeten *sajfort* de granaten-depots gaan ledigen die langs de ijzeren-bane naar Gent opgesteld staan.³⁰⁷ De goddelijke diensten - 't is immers zondag - geraken in alle kerken gestoord.

De klokken luiden niet meer op 't gebod van den Duitschman.

Om 10 uur van den voormiddag wordt de sluisbrug van Balgerhoeke opgeblazen. Het laatste regiment duitsche soldaten 't Marineregiment n. 105, trekt van 11 tot 1 uur langs Molenstraat, Markt en Statiestraat, af. 's Morgens is rond Maldegem gevochten. De duitschers brengen de eerste engelsche gekwetsten hier binnen.

Balgerhoeke en de Vrouwestraat worden door de bewoners ontruimd.

Onder de tweede torenvenster hebben de Duitschers een groot gat gemaakt; de muil van een mitrailleuze - of van een grooten verrekijker - steekt er duidelijk uit. Er is vrees voor den toren, en dus voor de kerk. In Frankrijk legden de Duitschers de torens neer omdat, - zegden ze - de Franschen er zich als waarnemingsposten van bedienden; eilaas, 't waren maar woorden, zien we. Ze doen hier 't zelfde, en, desnoods, zouden onze troepen onzen schoonen toren niet kunnen laten rechtstaan.

's Avonds rosse gloed aan den gezichteinder, zuid-westwaarts de stad. 't Zijn hofsteden uit de Langestraat, zegt men, die door de Duitschers werden in brand gezet.³⁰⁸

21. Betrekkelijk rustige dag. Er zijn hier, naar het heet, maar twee bataillons marinesoldaten achtergelaten om het kanaal van Schipdonck zoo lange te verdedigen tot wanneer het gros van 't duitsch leger achter de Schelde in veiligheid is gebracht.

Lichte voorpostgevechten langs Raverschoot en Balgerhoeke. Enkele gewonden worden ingebracht in 't *Witte Kruis*, bij M. Jan Van Steenbeke, Molenstraat, dat tot Roode Kruis is ingericht.³⁰⁹ Dit wordt enkele dagen later overgebracht naar het woonhuis van M. Alb. Euerard, Statiestraat. De Casino, - ondergebracht bij M. René Van Doorne, groote Markt, - wordt om 3 uur van den namiddag opgeladen.

Rolt uw mate

Duitsche rate,

G'hebt hier lang genoeg geknaagd;

Spoedt u t'huitze

Duitsche luize

G'hebt ons veel te veel geplaagd.³¹⁰

Het laatste duitsch bevel wordt uitgeplakt; het luidt als volgt:

Eecloo, den 21 October 1918.

1. Om het grondgebied van Eecloo te verlaten moeten de inwoners een pasport hebben. Dit pasport wordt echter maar in zeer dringende geval-

len gegeven. Van zoodra het donker wordt tot dat het klaar wordt moeten de inwoners in hunne huizen blijven.

2. Het is aan alle burgers verboden nog gebruik te maken van rijwielen. Alle rijwielen moeten afgeleverd worden aan de Commandantur. Wie rijwielen aflevert die wetens en willens beschadigd zijn, wordt streng gestraft.

3. Alle burgers die wonen westelijk de lijn: *Moerstraat-Eecloo (zijnde de St. Jansdreeve) Waerschoot (over de Pokmoer)* moeten naar Eecloo overkomen; de inwoners der straten die de lijn uitmaken mogen blijven.

4. Alle peerden en vee, uitgezonderd de melkkoeien, moeten vóór 23 October ten stadhuize aangemeld worden.

Helbeck,
Kapitänleutnant en Ortscommandant.

Paragraaf 3 van dit bevel laat veronderstellen dat Eecloo zelf niet zal beschoten worden. Dit stelt onze mensen min of meer gerust.

Rond 5 uur kanongebrom van klein kaliber; rond 7 uur trommelvuur. Veldekens en Balgerhoeke staan – naar het heet – onder vuur.

't Leiken loopt gedeeltelijk ledig; de verbondenen hebben de sluisbrug van Balgerhoeke kapot gemaakt.

's Avonds gaat iedereen bezorgd, te bed, en dekt zich in met den mantel van O. L. Vrouw ten Doorn, dit is met 't vaste betrouwen op haren bijstand, bijstand die tot heden, voor allen die zien willen, ons niet bespaard werd.

De nacht is rumoerig. Geschut van wijds en zijds, van bij en verre. Zware basstemmen der groote kanonnen en doffe stooten der logge mortiers, afgewisseld door 't verschokken van de lucht, storen onophoudelijk de bange stilte van den eindeloozen nacht.

22. Men staat op, met half-open oogen en verschokten boezem. Wat zullen we van dage beleven? Er is gisteren gezegd dat de Duitschers orders hadden 't kanaal tot van dage, kost wat kost, te houden. Zal het waar zijn of moeten we nog langer die zenuwstorende machteloosheid uitstaan? In de eerste morgendstonden wordt eene belgische patrouille van een 40tal man met officier door de Duitschers binnengebracht.

's Morgens van af 8 uur verkenningen van vliegers, stoute kerels die er niet naar om zien of men naar hen paft of te niet, ja, die zich soms al eens omwenden en een schrankske lager dalen om te zien wie en van waar men naar hen geschoten heeft.³¹¹

Te 3 uur vernemen we – als 't waar is – dat de Verbondenen te Mariakerke zijn en dat de weg naar Gent voor de Duitschers afgesneden is.

23. Betrekkelijk rustige nacht; 't geschut was veel minder. Om 9 uur passeeren voor onze poort vier companien duitsche soldaten, geranseld en gelaarsd, die 't aftrekken.³¹² Een Feldwebel kijkt ons aan en spreekt ons, in 't voorbijgaan, toe, wijzend met het hoofd naar onzen gevel: - maakt maar uw vlagge gereed; wij zijn voorts!

In zeven dagen tijds zijn er 23 personen gestorven en begraven; meest menschen van 15 tot 35 jaar.³¹³

's Namiddags om 4 1/2 uur – duitsche tijd – worden bommen neergeworpen in den Busch, waarschijnlijk naar de munitiecaissons die aldaar in groote hoeveelheid bijeengebracht staan. De zoon Cyriel, van Serafien Poppe, wordt, op het vaderlijk hof door een splinter lichtjes gekwetst aan been en arm; een duitsche soldaat wordt doodelijk vermorzeld.³¹⁴

Van 5 1/2 tot 6 uur gaan al de kanonnen van binnen en buiten de stad aan 't lawijd maken en aan 't stampen, dat hooren en zien vergaan. 't Is helsch muziek, dat de kloekste zenuwen aantast.

(36)

24. Stille nacht; buiten hier en daar een schot zou men haast gaan denken dat de strijd uit is. Van 't front – dus van Veldekens, Raverschoot – Balgerhoeke – geen nieuws. Men schermutselt, schijnt het, van weerszijden de vaart met elkaar; hier en daar wat schade, gewonden en enkele dooden, die op 't kerkhof worden ingekuuld.

Onze verlossers legeren maar een halve mijl van ons, en wij staan nog altijd *à la merci* van de Duitschers bloot, alsof zij nog uren van ons verwijderd waren.³¹⁵ 't Gaat trage, veel te trage naar allemans zin.

De groote kanonnen zijn binst den nacht weggehaald. Op alle buitenhoeven stropst het van frontsoldaten.³¹⁶ Zij rooven en vernielen alles wat onder hun bereik valt, en bezorgen onzen buitenlieden veel zorg en angst. In den voormiddag worden de trambanen naar Ursel en Watervliet opgeblazen. Ons eigen volk plundert in de vuurlijn Veldekens-Raverschoot-Balgerhoeke-Botherhoek met de duitschers de ontruimde woonhuizen leeg. Zelfde geschiedt met de meubelen uit het statiegebouw, dat door de duitschers werd ledig gemaakt, en met den voorraad van allerlei aard die daar nog te vinden is.

25. Heel den dag door, vanaf 's voormiddags 12 _ uur (toren), doet de eene geweldige knal na den anderen de deuren daveren en de lucht sissen. De duitschers blazen – uit louter vernielingszucht – het overige van den ijzerenweg, vanaf het Barrierhuis der Kerkstraat tot verderop naar Waarschoot, met dynamiet, op.³¹⁷ Het statieplein zelf wordt letterlijk omgewoeld. Het reparatiewerkhuis, de waterpomp, de draaibrug voor de locomotieven, de wissels, alles vliegt met oorverdoovend gerucht in de lucht. 't Is een ware regen van broksteen, ijzerstaven, houtblokken, die over den omtrek en tot diep in de stad nederstort. Al de telegraafdraden breken af en kuilen worden door de ontploffingsstof gegraven zoo diep als een werkmanswoonhuis groot is. Al de huizen uit de buurt worden min of meer beschadigd. Van allen rinkelen de ruiten, onder den geweldigen luchtdruk, uit; van verscheidene dakken worden de pannen uiteengerutteld.³¹⁸ 't Meeste te lijden hadden de bewoners wier huizen front maken aan het statieplein. Sommige van hen werden tot binnen toe vernield. De stukken hout, steen en ijzer raasden met de gebrokkene vitrielen naar binnen en verbrijzelden alles wat zich in de voorplaatsen of voorkamers bevond.³¹⁹ Vooral de kinderen Spittaël, M. Pieter De Vos en de Telegraaf, werden van de meeste geteisterd.³²⁰

26. Stille dag; het kanon zwijgt, buiten hier en daar een scheute naar een vliegmaschinen.³²¹ Klaar zonnig weer. Iedereen voelt zich 'ntwat verlicht. Onze troepen – heet het – zullen hier morgen of overmorgen zijn. Mochte 't waar wezen!... Wij zijn intusschen omringd door duitsche kabelballons. De Engelschen mikken tweemaal, rond den middag, naar den toren. Twee granaten ontploffen niet ver van zijn spits.

27. Geschutrijke nacht, meest in de verte. Bij 't opstaan nieuwe kommer; van uit ons bed hooren we in de straat roepen: - de weerbare mannen moeten naar Beveren-Waes! Wezenlijk; het staat uitgeplakt, wit op zwart: - "alle weerbare mannen van 17 tot 35 jaar, die voor den "Duitschman niet werken, moeten ten 3 ure van den namiddag verzamelen op den koer van 't College, om voort te worden gezonden naar "Beveren-Waes, onvermijdelijk om er den duitschen weerstand aan de "Schelde te gaan volmaken.³²² Zij zullen in drij dagmarschen over "Winkel-St. Kruis, Sinaai en Nieuwkerken tot bestemming gebracht worden. Zij moeten eten mede doen voor acht, tien dagen: - en er is geen "enkel heel brood in de stad beschikbaar! Patrouillen zullen na het gestelde uur de weerspanningen ten huize opzoeken en afhaken. Wie zich niet "aanbiedt wordt gestraft; natuurlijk!"

De goddelijke diensten – 't is nog nen keer zondag – worden opnieuw zeer dun bezocht. De dienstbare mannen vreezen van op straat meegenomen te worden.

Om 10 1/2 uur heeft in de Parochiekerk een Evangelisch Gottesdienst plaats: - de Booze die ons Heere dient, en die Hem smeekt zijne euveldaden te willen zegenen!... Er zijn slechts een goed honderdtal soldaten in den dienst aanwezig.

's Middags 12 uur – duitschen tijd – bieden zich in 't geheel vier weerbare mannen op den koer van 't College aan. De Duitschers, verbitterd, voeren dadelijk hun dreigement uit. Patrouillen zoeken, in alle straten, de huizen af. Van weerbare mannen, natuurlijk, geen spoor. Hier en daar wordt een man opgebracht, die verder weer losgelaten wordt.

Om 6 uur wordt er uitgebeeld dat: - er tot Maandag, 28 October, 12 uur, aan de weerbare mannen tijd gegeven wordt om zich in regel te stellen, en dat alle straatverkeer verboden is zoolang het noodige getal arbeiders niet bijeengebracht is. Blijven de inwoners van Eecloo weerspanning zoo zal de Commandantur aan het Hooger Legerbestuur voorstellen de stad te doen ontruimen.³²³

Elkeen gaat bedrukt naar bed.

28. De tekst van vorenstaand bericht staat op alle hoeken der stad uitgeplakt. Midderlerwijl hebben we een rustigen nacht doorgebracht. De groote kanonnen hebben sinds gisteren uchtend vroeg hunne bromstem niet meer laten hooren; vooral de "blikslager" uit ons buurt liet ons met rust. Veel getakketak, in de lucht, van mitrailleuzen, die vliegmaschinen beschieten.

Aan de stad wordt, om te beginnen, 1000 Mk. boete opgelegd wegens niet-naleving van het bevelschrift van 27 betrekkelijk de weerbare mannen. Worden, in 't Vredegerecht, als gijzelaars vastgezet voor 't instaan

van het nakomen van dit bevel de e. h. superioor De Vildere, en de heeren Jos. Roegijs, gemeenteraadslid, Arthur Goethals en Lionel Van Damme, nijveraars.³²⁴

(37)

Er wordt uitgeplakt dat elke weerbare man, die zich-zelf te 12 uur niet ingeleverd heeft, en na dit uur gevat wordt, als krijgsgevangen zal worden behandeld en naar een legerkamp in Duitschland zal worden gezonden. De ouders worden bovendien verantwoordelijk gemaakt voor hunne zonen en bestraft: met 50 tot 100 Mk. geldboete daags. Wie een voortvluchtigen weerbaren man opneemt of verbergt wordt gevangen gezet. Duurt de weerstand voort dan zal de stad beroofd worden van vuur en licht.

Op het gestelde uur is er deze maal niemand. Even als in den conscriptietijd, onder Napoleon I, zijn alle weerbare mannen – die niet bedlegerig zijn – op den loop gegaan. De eenen zitten verstoken hier, de anderen daar.

Van af 1 uur komen gewapende patrouillen de afwezigen ten huize opeischen. Is de weerbare man niet t'huis – hetzij vader, zoon of broeder – dan wordt, in de plaats, de vrouw, de moeder, een zuster, een broeder, of den vader meegenomen, en in 't College vastgezet. Tot oude moeders en jonge kinderen werden aldus van huize weggerukt.

's Avonds worden al degenen losgelaten die de oponthoudsplaats van hun weggedokenen broeder, zoon of man onthullen. Verscheidene trekken zich uit den slag met te verklaren dat zij sedert dagen naar Holland voortgevlucht zijn. De overigen, d.i. diegenen die niet spreken willen of zeiden dat ze 't niet wisten, brengen de nacht in 't College door. De boeten van 50 Mk. moest men laten vallen: - bijna niemand wilde zich de som laten afzetten.

Intusschentijd waren door de patrouillen twee-en-zeventig weerbare mannen van hier en daar bijeengebracht, en 's avonds, omstreeks 7 uur, onder gewapend geleide van vier uhlanen te paard en een twaalftal voetmannen, langs de Kerkstraat, Lembekewaarts, verder gestuurd.

Al onze menschen voelen hun wrok tegen de Duitschers van uur tot uur aanzwellen: - dat zijn geen menschen meer, hoort men t'allervegen zeggen, dit zijn beesten. Neen, zeggen anderen, 't zijn meer dan beesten. 'n Beest heeft nog een menschelijk gevoel, een Duitschman niet. Nu toonen ze zich eens, zonder masker, spreken derden; bedankt voor zulke volk! Men moest den laatsten Duitschman dood slaan.

Omstreeks 5 1/2 uur vallen granaten van de Verbondenen langs den Thieltschen steenweg, tusschen de Moeie en Nieuwendorp-brug. Verscheidene woonhuizen worden beschadigd en een onbruikbaar gemaakt; vier personen worden, waaronder een doodelijk, gekwetst. Alle bewoners verhuizen naar den binnen met wat ze meenemen kunnen.

29. Heel den nacht dof kanonnengetrommel, men schiet uit en naar de batterijen rond en binnen de stad. 's Morgens ontvluchtten verscheidene vastgezette vaders en moeders 't College. Van 10 tot 12 uur is

het den inwoners gegund op straat te verschijnen om hunne soep te gaan afhaken.

Iedereen heeft de hoop laten varen de Verbondenen hier weldra te zien; men wacht geduldig, in bezorgd- en benauwdheid, de gebeurtenissen, die komen moeten, af, en benijdt de menschen van over 't kanaal, o.m. die van Oostwinkel, Adegem, Maldegem, die reeds in België vrij ademen, dan wanneer wij nog altijd bezet en onderdrukt zijn.

Met den avond worden de vier gijzelaars, mits eene tweede geldstraf van 1000 Mk. uit het Vrederecht losgelaten; met den avond ook worden de mannen, vrouwen en kinderen, die vastzaten in 't College, als verantwoordelijk gestelden voor de weerbare mannen uit hun midden, vrijgesteld. Nog 37 weerbare mannen waren binst den dag door de patrouillen opgepikt; dit maakte met die van gisteren zoowat 139 uit, of 1/8 van het totaal. Verscheidene, die zich in de hoven verdoken, werden van op den toren opgespeurd.

Morgen mag iedereen weerom vrij langs de straat loopen. De weerbare mannen worden voorlopig met rust gelaten. Van Balgerhoeke – zegt men ons – staat niet veel meer recht. Volgens 't gezegde van soldaten zou er eene gansche divisie van circa 10.000 man achter 't kanaal staan, van af Gent tot aan de Hollandsche grens.

30. Om 4 uur geweldig artillerieduel, langs den kant van Somergem. De Weststraat is geruimd. Er slaan omtrent den zelfden tijd een stuk schrapnell door de vout der zijbeuk van onze groote kerk, recht-over de kapel der Geloovige Zielen: - geene schaden.³²⁵ Op de groote Markt ontploft eene bom niet ver van de Ledeganckplaats: - tal vitrienen worden beschadigd.

31. Vreeselijke nacht; trommelvuur van in den vooravond tot 's morgens om 8 uur en vliegers die bommen afwerpen. De duitschers doen in de vroege de laatste groote rails in de statie springen. De meeste vensterruiten vliegen voor de derde maal uit. Deze die de twee eerste malen gespaard bleven – bij den vliegeraanval en bij het eerste vernielingswerk – schervelen nu ook uit.³²⁶ De Achter-Rooze wordt met belgische bommen en stikflesschen belegd.³²⁷ Enkele huizen worden beschadigd. 't Zelfde op 't Oostveld, waar naar het groote kanon gemikt wordt – de bleker, heeten hem onze menschen – dat van daar de belgische liniën beschiet. Het woonhuis van pachter De Craene wordt getroffen; de bewoners hadden pas een kwart te voren in den kelder van hun gebuur een onderkomen gezocht.³²⁸ Des morgens kramen Proviamt- en andere ambten op: - men verwacht de doorbraak aan Somergem. Des avonds zijn ze daar weer: - de Belgen zijn tot staan gebracht. Zij pakken nogtans – goed voortteeken – niet uit.

November (1918)

1. Er wordt in den morgen uitgeheld dat de weerbare mannen – die nog in de stad verblijven – zich met den noen moeten aanmelden.

Niemand slaat nog acht op dit bevel. Een enkele persoon wordt verrast in het Werkmanswelzijn, waar hij zich met vijf andere kameraden verschoolen hield - waarschijnlijk werden ze verklikt - en in 't Vredegerecht vastgezet.³²⁹ 's Anderendaags komt hij weer vrij.

Met den middag loopt de mare dat de Duitschers ons 's avonds bepaald verlaten.³³⁰ Na den noen wordt het nieuws nader bevestigd. Alle borsten ademen vrijer; edoch men is achterdochtig geworden, en betrouwt het verheugend nieuws nog maar half.

De Duitschers doen de Witte Brug, tusschen Veldekens en de Vaart, springen.³³¹

Met den zessen pakken de Duitschers wezenlijk in. Van 8 ure tot middernacht is het een aftocht in regel, van mannen, wagens, kanonnen, mitrailleuzen, paarden, cyclisten, bij zooverre dat de bewoners der straten, langs waar ze aftrokken, en die ze van achter hun bovenvenstergordijnen napiepen, zich de verbaasde vraag stellen: - waar zat al dat volk? De meeste zingen of schuifelen soldatenliederen; er zijn er ook bij die op mondharmoenien's deuntjes blazen. In verscheidene huizen wordt door de aftrekkende soldaten ingebroken en geplunderd.

(38)

Intusschen bommelt hier en daar nog een kanon, of vaart een vliegmachien door de lucht.

Een laatste bataillon, zegt men, dat langshenen het Kanaal verdoken staat, is gelast den aftocht te dekken.

Niemand doet bijna, van heel den nacht, een oog dicht. Men hoort van tijd tot tijd 'nen geweldigen ontploffingspaf; 't zijn de brugskens van 't Motjen, van Nieuwendorpe en van 't Zandstraatje die de Duitschers opblazen.³³²

2. Zenuwachtige voormiddag: - men verwacht alle stonden de engelsche-belgische soldaten. Intusschen hoort men nog altijd in de nabijheid voortschieten. Om 9 uur gaat de kreet op: - ze zijn op de Markt! Al wat beenen heeft, spoedt er zich naartoe. 't Is werkelijk; twee belgische soldaten, adjudant Noël, een Vlaam, en kaporaal Codde, een Waal, die de eersten over de maar slecht vernielde brug van 't Zandstraatje geraakten, loopen het Sterrestraatje uit, de Markt op, 't Stadhuis toe. Het volk stormt hen tegemoet en na, heft een van beiden op de armen, en draagt hem, begeesterd, de trappen van 't Raadhuis op.³³³ Het blijde nieuws loopt als een vuurke voort; de beklemde boezems ontswellen; tranen van blijdschap, wellen in alle oogen op; men roept elkaar, als in kruisvuur, tegen: - ze zijn daar, de Belgen zijn daar! Men drukt elkaar de hand; men voelt zich als verreezen uit een somber graf, waarvan in eenmaal, de deksteen weggerukt werd; de nationale vlaggen worden aan alle gevels uitgehangen; de vitrienen der magazijnen met de beeldtenissen van het geliefde vorstenpaar getooid; cocarden van alle kleur en soort, vooral met de belgische driekleur, worden op de borsten van mannen en vrouwen gespeld; de meitsjes strikken er hun haar mede op; 't is feest in alle harten, 't is jubel in alle huizen. Zij alleen feestten niet mede, die gewoon zijn

alle feesten te beluiden, onze klokken: die hangen, beroofd van hun reepen, stil en stom in den hooggespitsen toren, en treuren omdat ze zichzelf, zoals de van vreugde-dronken menigte van beneden, niet bewegen kunnen, en als lammen in hun raam moeten stijf zitten.

Adjutant Noël, na de eerste groeten van 't leger aan de bevrijde stad gebracht te hebben, verzoekt alle man om te willen aan 't herstel der geschondene bruggen te gaan arbeiden ten einde den doortocht van 't leger te bespoedigen.

Op een vloek zijn honderden mannen aan den loop: - naar Balgerhoeke, meê, gaan werken, en de brug herstellen; onze soldaten staan daar! zijn al kreten die de eene mond den anderen toeroept, en aan welke de toegeroepene met blijden spoed voldoet.³³⁴

Deze bereidwilligheid stelt het belgische leger in staat de Duitschers zes uren tijdiger op de hielen te zitten dan dezen het zich uitgerekend hadden.

Volgend plakkaat – dat bereids veertien dagen gedrukt was – werd aan de stadsmuren vastgemaakt.³³⁵

Soldaten

WELKOM IN EECLOO.

Na vier jaren dwang en lijden brengt Gij ons de vrijheid en de zegepraal van het Recht.

Dank u aan allen!

Dank aan u, Belgische soldaten, die geene ontberingen, geen lijden te veel vindt om uwe geknelde medeburgers te bevrijden!

Dank aan u, SOLDATEN DER VERBONDENEN, die het klein België ter hulp gesneld zijt, om door de zegepraal van België, de zegepraal van Recht en Vrijheid in de wereld te verzekeren.

Aan allen, Legeroversten en Soldaten,

Welkom en dank!

Namens de Bevolking van Eecloo.

Het Stadsbestuur.

Een tweede, in 't vlaamsch opgesteld, en in de nationale driekleuren gedrukt, spoorde de bevolking aan al hun beste aan spijs en drank en legerstee ten dienste der soldaten te stellen.³³⁶

Wij waren Engelschmans, Franschmans en Belgen verwachtend, en – we zagen maar Belgen alleen; - de vijfde divisie, uitgerust alsof ze pas ten oorloge uittrok, in khaki en met helmhoed.

Om 10 uur – we schrijven weer belgischen tijd – wordt in de Molenstraat het lijk uitgedragen van Madam Aurelien Van Kerckhove, geboren Anna Ryffranck, juist op het oogenblik dat heel de stad 't hoope loopt van vreugde, en de belgische nationale driekleur zich aan alle gevels ontplooit.³³⁷ Vliegers, die den nationalen wimpel als feesttooi uitgehangen hebben, begeleiden, scherend hoven de groote straat, den treurigen stoet, en – we stellen ons de ziele voor, hare intrede doende in 't Hemelsche Sion, begeleid door het Engelenkoor, met evenveel geestdrift, als dat het lijk nu, met overschot van rouw, ter kerke wordt gebracht.

Belgische soldaten bieden, voor de eerste maal, in onze stad, 't geweer aan de eerste doode die, in 't vrijgemaakt Eecloo, ten grave wordt gedragen.

Achtergebleven duitsche soldaten, die hier en daar nog verscholen zaten, worden uitgehaald en gevangen gezet.

De Belgen kwamen over de vaart gister avond om zes uur, tusschen Balgerhoeke en Raverschoot. De overtocht kostte hun meer mannen, moeite en tijd dan zij het zich hadden voorgesteld. De Duitschers, die over talrijke machiengeweren beschikten, verdedigden met uiterste taaiheid eerst het stort over en daarna dit achter de vaart.

Tusschen Stroobrugge – waar zij eveneens op fellen tegenstand stootten – en Eecloo, verloor de ingezette divisie een goed 1000tal man.³³⁸

Maldegem werd tamelijk beschadigd: - bommen troffen o.m. de kerk, de pastorij, en 't center van de plaats. Adegem leed meer: - heel de bek tusschen het dorp en de groote baan werd verwoest. Balgerhoeke werd tot puin geschoten. Van de huizen links en rechts der hoofdstraat, tusschen de brug en de oude pastorij, bleef niets geheel: - zij vouwden zich, als kaartenhuizen, toe. De overige werden alle onbruikbaar gemaakt. Vooral het woonhuis van M. R. Standaert werd hard geteisterd en stukken van een geschoten.³³⁹ Pastorij, kloosterke, kloosterschool en kerk werden tamelijk gespaard, alhoewel de toegebrachte schade niet te geringschatten is. Het kerketoreke werd van zijne schaliën ontbloot en staat, pieterpoeternaakt, met zijn spitseke in de lucht.³⁴⁰

(39)

Het kerkgebouw van Balgerhoeke zelf, is geweldig geschonden; het binnenste werd wild verwoest. Op den brandkoffer, dien ze niet vermochten open te breken, hadden de Duitschers met krijt geschreven "de Duitschers zijn geen kerkedieven". Met de kasuifels bedekten ze de vensters der sacristij om 't licht, dat ze brandden, niet te laten doorstralen.

Over de Vaart is de schade nog groot bij Mej. Esther Willems en in 't Sluishuis. De villa van Mevrouw Standaert bleef redelijk verschoond, doch binnenshuis werd alles door de Duitschers geschonden of kapot gemaakt.³⁴¹

In de Balgerhoekstraat en langs den grooten steenweg zijn de beschadigde of onbruikbaar gemaakte gedoeen en huizen aanzienlijk.³⁴² Het hof van den ouden pachter Piessens is o.m. één puin; de schuren en stallen van pachter L. Bauwens, daar rechtop, werden bouwvallig gemaakt; van het gedoe van pachter Hermie, wat verder op, staat weinig of niets meer recht: - een echt wrak.³⁴³ Daartusschen in treft men, integendeel, hoeven, woonhuizen en plaatsekens aan die totaal of bijna totaal verschoond bleven.

Van de spoorwegbrug bleef noch paal noch steen over; van de sluisbrug werd de vloer opgeblazen: - de genie had echter spoedig eene noodbrug klaar en de spoorwegbrug was veertien dagen naderhand alweer bruikbaar gemaakt. De stallen van Van Den Braembussche werden neergebrand; bij Dom. Verstraete werd een hoek weggeschoten en geheel 't bin-

nenhuis verwoest; de tweewoonst der gezusters Standaert werd herhaaldelijk getroffen en vertoont groote gaten in de muren; van dit van af Fernand Piepers, rechtop, werd het bovengedeelte bijna totaal weg of uiteengerukt.³⁴⁴

Aan 't Barrierke – en paraleel doorsnee – hield de vuurlijn op, en is niets meer van schade te bespeuren.³⁴⁵

De sturten langs beide kanten der vaart werden door de granaten als doorkorven en verloren hun primitieve zicht.

Op Veldekens was de verwoesting min groot. Hadden vooral te lijden de eigendom van Roose, langs den voorkant, en de “Matroos” alsmede 't huis van Joos, langs den overkant der brug.³⁴⁶ Van de brug zelf bleef geen spoor over. Twee roten werkmanshuizen rechtop en voorbij de villa van Mejuffer Emilie Neyt – die gespaard bleef, evenals de naastgelegen hoeve van M. Maurits Neyt – werden totaal de eene door de Duitschers, de tweede door de bommen, totaal vernield, even zoo als het hofstedeke van Van den Bossche, dat werd platgebrand.

Zelfde schaden, daaromtrent, op Kruijput, van waar de Belgen schoten naar de Duitschers, voor en achter de Vaart.

Raverschoot is nog slechts één puin. Van alle hoeven en woonsten, voor en over de brug gelegen, bleef weinig of niets geheel. De dakken liggen ingestort, muren staan doorschoten, schuren zijn platgelegd, de eene meer de andere min, doch op zulke wijze dat niet een enkele woonst, niet een enkel gebouw onbeschadigd bleef. Verscheidene groote boomen werden in de Raverschootstraat op gelijke hoogte, anderhalf meter boven den grond, door granaten weggeschoten en dwars over de straat neergeworpen.

Nieuwendorpe, integendeel, buiten wat gebroken ruiten, werd in zijn geheel gespaard. De eenige brug, die niet opgeblazen werd, was juist deze van Nieuwendorpe, die de oevers der Schipdonksche en der Eecloosche vereenigt.³⁴⁷

's Namiddags wonen we den doortocht bij van een heele divisie – of drie regimenten – paardevolk, met geschut, die, in draf, al door de Molenstraat, al over de groote Markt, en al door de Statiesstraat, den vijand achterna galoppeeren. Al de mannen zien er vol moed uit en blaken van gezondheid. Het volk staat langs beide zijden der baan in dichte, opgewekte massa samengepakt en juicht, en wuift, de voorbijrijdenden met ongetoomde geestdrift toe.

Intusschen wordt door de soldaten gerechtigheid gepleegd aan enkele vrouwen die openlijk met de Duitschers te doen hadden. Zij sneden ongenadig den haarbos weg en joegen ze aldus, onteerd, voor hen de straat op. Intusschen is het overvloed van blijheid in tal huisgezinnen die een zoon, broer of man mogen terug omhelzen of waar de blijde kond wordt dat ze nog levend en welstellend zijn.³⁴⁸

Zulke stonden beleeft men maar eenmaal; de harten smelten als weg, en weldoende tranen, tranen die lachen, beperelen het oog.

Alleen – als we, verlost van den druk des levens, - onze geliefden hierboven zullen terug zien, kunnen zielverrukkender oogenblikken uitgedacht worden.

's Avonds, in den duisteren, rukte het eerste muziekkorps binnen: - 't Kon 7 1/2 uur zijn, en hield voor het Stadhuis halt. Aanstonds stroomde 't volk uit de vier hoeken der stad te samen en begon, draaiend en dansend, "Wie bracht hier de rust op een teeken, 't was de held," van Gevaert, en het "nationaal lied" mede te zingen.

Voor de eerste maal, sinds veertien dagen, legde iedereen zijn hoofd 's avonds op het oorkussen neer, zonder te schromen voor den nacht. Velen zetten zich eerst op de knieën voor hun bed en danken, uit de volheid des harten, den Hemel, die Eecloo zoo genadig was, 't goede Lieve Vrouwke ten Doorne, dat voor zijne stad zoo goed ten beste sprak, en St. Vincent, den stadspatroon, die ons zijne machtige voorspraak niet 'n onthield.

Het happerde maar aan een haar of we moesten, over veertien dagen, de stad ontruimen; het happerde nog min dan aan een haar of de stad zelf werd donderdag geleden onder vuur genomen en waarschijnlijk, even als Balgerhoeke, tot puin geschoten.

Beide bevelen hebben bestaan; 't eerste werd ingehouden, dank aan het schoone pleiten van onze bestuurders, tot wanneer de uiterste nood het zou vereischen; het tweede verviel, omdat, Goddank, de Duitschers, in 't nauw gebracht door het succes der geallieerden voór Oudenaerde, zich genoodzaakt zagen hunne positiën hier op te geven, om zich ineens, tot achter 't kanaal van Terneuzen, terug te trekken - wat ons voor een bombardement uit verderen afstand verschoond hield, en generaal Rucquoy, de bevelhebber der belgische troepen. - Hij zei het ons zelf, in ons eigen huis, - last gaf de stad Eecloo te sparen.³⁴⁹

3. 's Morgens rukt ons voetvolk verder op; 't grof geschut rijdt het na. 't Is weer al langs de Kerkstraat om doen, alsof de weg al over den Boelaar niet bestond. De reis heet: Lembeke, Oost-Eecloo, Ertvelde, Selzate. Men wil de Duitschers zoo weinig tijd mogelijk laten om hun weerstand voor en achter de vaart van Terneuzen in te richten.

Iedere toeschouwer, en ze zijn andermaal talrijk, slaat de handen, verwonderd en verblijd, te zamen, als hij die schoon-uitgeruste, net-opgepoetste, met zorg ingepakte, mannen, en gespannen, aanschouwt, die opgeruimd, of vol vuur, verdere gevaren te gemoet rijden, om andere broeders van 't gehate vijandelijke juk te bevrijden. Zoo armtierig en afgemat ze er uit zagen over vier jaar, als ze, langs zelfde banen, de stad, in aftocht uittrokken, zoo veel te rijker en preutscher zien ze er thans uit, nu dat ze na vier jaar oorlog, weer op vaderlandschen bodem staan.

De rollen werden omgekeerd.

Deze maal waren het de Duitschers die we, slordig, zonder hemd aan 't lijf, met vuil beladen wagens en doodversleten tuig, onze stad zagen uittrekken, dan wanneer zij het waren, die, in 1914, opgepoetst en toegegrust als niemand, ons den hiel op de borst kwamen zetten.

In den namiddag, rond vier uur, hield het auto van den koning - die, zonder geleide, als simpele burger, alleen vergezeld van prins Leopold, onze stad voor het eerst weer bezocht, - voor het Raadhuis stil.

Op verzoek van dd. schepene Goethals stemde hij er in toe het Raadhuis te beklommen.³⁵⁰ In de Schepenzaal werd Hij, in zeer gepaste woorden,

verwelkomd, door den heer dd. burgemeester Roegiers, Zijne Majesteit wederantwoordde in 't Vlaamsch. Daarna onderhield Hij zich gespraakzaam met de aanwezige heeren, waaronder o.m. te noemen zijn MM. Pussemier, lid der Deputatie, G. Van Hoorebeke en J. Roegiers, gemeenteraadsleden, en de drie dd. leden van het collegie van Burgemeester en schepenen, MM. V. Roegiers, R. Van Brabandt en D. Goethals, Hij wist zeer goed wat wij geleden hadden en loofde iedereen voor den volbrachten plicht.

Verscheidene personen - mannen en vrouwen - die bekend staan om op goeden voet met de Duitschers geleeft te hebben - worden door de krijgsoverheid achter veilig slot gezet.

Hier eindigt het duitsche schrikregiem. Het duurde voor Eecloo van 13 October 1914 tot 2 November 1918.

NOTEN

1. *Spoorwegbareel*: slagboom (Frans barrière) aan de spoorwegovergang in Adegem op de lijn Eeklo-Brugge.
2. *Geblindeerde automitrailleuzen*: kogelvrije legervoertuigen met mitrailleurs op. *M.E.T.*: Metropolitan Executive of Transport?
3. *Schadron*: eskadron, afdeling ruitery. *Artillerie*: een van de wapens bij het leger, grof geschut. *Tros*: legerbagage met de daarbij horende manschap.
4. *Linietroepen*: geregelde troepen. *Lanciers*: licht gewapende ruiters voor strategische verkenning ingezet. *Gidsen*: richtmannen. *Verstreuvelde*: wanordelijke. *Kanoniers*: kanonniërs van de artillerie. *Met passément beleide*: met borduursel/galons belegd.
5. *Vernachten*: overnachten. *Beleggen*: van het Duitse 'belegen', met personen bezetten, inkwartieren.
6. Lionel Pussemier woonde in de Boelare 54 in het huis later bewoond door de familie Loontjens.
7. Emiel Dauwe, burgemeester, Albert Euerard, schepenen en Desiré Goethals, gemeenteraadslid.
8. *Veldbatterijen*: beweegbare stukken geschut.
9. Napoleon passeerde in 1803 door Eeklo.
10. *Hector Reyckler*: herbergier en tabakhandelaar, Boelare 15.
11. *Holland*: Nederland, ook Zeeland of Zeeuws-Vlaanderen.
12. In Dinant, Aarschot, Leuven en Dendermonde voerden de Duitsers in augustus en september strafexpedities uit, omdat Belgische burgers op Duitse soldaten zouden hebben geschoten. Die gruweldaden werden breed in de pers uitgesmeerd en leidden tot paniekreacties onder de bevolking in de rest van België.
13. *De vare*: de vrees. Al de leden van de gemeenteraad op uitzondering van Victor Roegiers, Desiré Goethals en Remy Van Brabandt waren gevlucht.
14. *Onverschoonbaar*: onverantwoord, waarvoor geen excuses zijn. De Burgerwacht mocht niet worden ingezet tegen soldaten van het reguliere leger.
15. *Martnier*: zeesoldaat, bestemd voor landingsoperaties. *Reke*: rij.
16. *Slaan eerbiedig aan*: een eerbiedige militaire groet brengen.
17. *Vlieger*: vliegtuig. *Taube* (duif): Duits oorlogsvliegtuig.
18. Pelagie Staelens, Stationsstraat 3.

19. Dit comité van notabelen omvatte naast schepen René Vermast, Molenstraat 26 en gemeenteraadsleden Desiré Goethals en Remy Van Brabandt ook Theofiel Baele, brouwer in de Boelare, Pius Ryffranck, stadsontvanger en schrijver van dit dagboek, Firmin Roegiers, apotheker in de Stationsstraat 9, Jules Vermast, leerlooier in de Stationsstraat 64 en Edgard Van Damme, textielabrikant op de Tieltseseenweg 18.
20. *Cyclisten*: wielrijders.
21. *De Oude Chocolate*: de voormalige herberg De Chocolate stond op de hoek van de Gentsesteenweg en de Lekestraat. Ze werd afgebroken om plaats te maken voor de uitbreiding van het goederenstation, toen de overweg van de Zuidmoerstraat naar de Lekestraat werd afgesloten.
22. *Ontvlieden*: ontvluchten.
23. *Dragonder*: lichte ruiter.
24. *Kapot*: soldatenoverjas.
25. Naast de burgerlijke (nu ook met Victor Roegiers, oudste aanwezig gemeenteraadslid) en de kerkelijke overheid (Remi De Temmerman, pastoor-deken en Emmanuel De Wolf, onderpastoor) waren enkele notabelen aanwezig, zoals Octaaf Lehoucq, handelaar in de Molenstraat, en Florent Van De Woestyne, handelaar in de Molenstraat 6. Onder de oproep die deze burgers na hun ontmoeting met de Duitsers publiceerden, ontbreken de namen van Serafien Piepers, herbergier op de Markt 19, en Jules Mahy, handelsreiziger. Werden zij als niet notabel genoeg beschouwd?
26. Prosper Van Acker, drukker en uitgever van De Stad Eecloo, dat verscheen van 1890 tot 11 oktober 1914. De drukkerij was gevestigd in De Gouden Appel, op de hoek van de Collegestraat en de Vlamingstraat. Pius Ryffranck bezat een drukkerij, maar kon zelf niet drukken.
27. Pius Ryffranck die mee deze tekst opstelde, voelde zich naderhand bedrogen. Als stadsontvanger maakte hij mee dat de Duitsers de opgeëiste goederen helemaal niet vergoedden. De stad diende de betaling van deze opeisingen voor te schieten en belandde daardoor in een financieel precaire toestand.
28. De Gouden Leeuw op de Markt 37-39, nu KBC, was de Katholieke Kring en zou heel de oorlog dienst doen als Soldatenheim.
29. Naast de reeds bekende notabelen maakten van dit Raadgevend Komiteit ook deel uit: Hermann Enke, pelterijfabrikant, Edmond Goethals-Goethals, textielabrikant, Gaston Leroux, vrederechter, Ghislain Willems, handelsbediende, Julien De Schrijver, advocaat, en Félicien Nicodème, directeur van de gasfabriek in de Cocquytstraat.
30. Karel Van Ooteghem, onderpastoor, Kerkplein 6. Maurice De Munter, onderpastoor, Boelare 46. Guillelmus Verhulst, onderpastoor, Boelare 31. Otto Regibo, directeur van Ten Doorn, Zuidmoerstraat 113. Carlos Borreman, superior Sint-Vincentiuscollege, Zuidmoerstraat 131.
31. Het Raadgevend Komiteit werd uitgebreid met Willem Standaert, handelaar, Hector Reychler, bevelhebber van de brandweer, Charles Kochuyt en zijn zoon Arnold Kochuyt, ingenieur, Jules Verhasselt, koster-organist en Karel Lehoucq, handelaar.
32. Weduwe De Rycke Molenstraat 94.
33. Kinderen Hoste, Molenstraat 81.
34. Marcel Baudts-Reynekinck, textielabrikant, Molenstraat 96.
35. *Gerekwtreerd*: opgeëist.
36. *Huuraars*: verhuurders, voermans.
37. *Feldweibel*: sergeant-majoor.
38. *Gebilletteerd*: gebilletteerd, ingekwartierd. Vrederegerecht in de Stationsstraat 23. Gemeenteschool in de Raamstraat 16, Meisjespatronage in de Kloosterdreef (toen Zuidmoerstraat 119), Ameldonkfabriek van Cousin-Devos aan de Nijverheidskaal (toen Thielstersteenweg 84b), en vlasfabriek Eduard De Greve-De Neve op de Tieltseseenweg 107.
39. Notaris Jan Spaey-Euerard, Stationsstraat 49.

40. Prosper L'Espé-De Meyer, Kerkstraat 16.
41. René Van Doorne-Daneels, Groote Markt 35. Juliana Bovyn, Stationsstraat 8. Sylvie Spittaël, Kerkstraat 6.
42. Modest Temmerman-Van De Putte, bakker op de hoek van de Stationsstraat en de Patersstraat.
43. *Genoegte*: contaminatie van genoeg en geneugte.
44. *Ratatoe*: ratatouille, ratjetoe, dooreengestampt middageten voor soldaten.
45. *Gute Leute*: goed volk, goede mensen.
46. Jules Verhasselt-Vervynckt, koster-organist, Boelare 48.
47. *Kranke*: zieke. Pius Ryffranck huwde in 1893 Martha d'Hooghe, de dochter van een Brugse dokter. Ze kregen 10 kinderen.
48. *Meid*: Elisa Pattyn, op 6 maa 1875 in Oosteeklo geboren, was tientallen jaren de trouwe meid van de familie Ryffranck.
49. *Stool*: stal.
50. *Staminé*: estaminet, herberg, café.
51. *Wir sind keine Barbaren;... ist möglich, aber sie sind Räuber*. Is mogelijk, maar u zijt dieven.
Ryffrancks gebrekkige spelling van het Duits is toe te schrijven aan zijn geringe kennis van die taal, hoewel we zetsfouten niet kunnen uitsluiten.
52. Ons = om (zetsfout).
53. *Smous*: scheldnaam voor de joden, sjacheraar, bedrieger.
54. *Landsturm*: Landstorm, de nog overblijvende weerbare mannen, die in tijd van nood onder de wapens konden worden geroepen, in Duitsland tot de leeftijd van 45 jaar
55. *Ægidi*: zie kadertekst.
56. *Commandantur*: de Kommandantur was de ambtswoning van de Kommandant, op dat moment Hauptmann Ægidi, het huis van dokter Van Kerckvoorde, oud huis van notaris Ange Aernaut, toen Groote Markt 107, nu Koning Albertstraat 15, nu E. Matthijs-De Baets.
Het woord Kommandantur werd ook gebruikt voor het gebied, de Kreis, 18 Meetjeslandse gemeenten, waarvoor de Eeklose Kommandant bevoegd was.
57. *Passierschein*: geleidebrief, doorgangsbewijs.
58. *Verkensrennen*: krat voor het vervoer van biggen.
59. *Kutsen*: opkopers.
60. *Masteleinbrood*: brood gebakken van masteluindeeg, een mengsel van half tarwe en half rogge.
61. *Güldenhuus*: gebouw parallel aan de Werkmanskring, Kaaistraat 34, later gebruikt als school van de Broeders van Liefde, Zuidmoerstraat 118.
62. Alfred Vermast-Lippens, leerlooier, Kerkstraat 26, was een buurman van Pius Ryffranck.
Ryffranck had zijn vrouw en kinderen in veiligheid gebracht in Aardenburg. Zijn vrouw, Martha d'Hooghe, werd er ziek en werd verzorgd door haar zussen. Volgens een mondelinge getuigenis van Marie-Louise Vermast, dochter van Alfred, meldde haar vader aan Pius Ryffranck dat diens vrouw stervende was. Hij bleef evenwel in Eeklo als stadsontvanger, maar vooral omdat hij toen als wissel-agent goede zaken deed met goud- en geldtransacties.
63. *Berie*: herrie, draagbaar.
64. *Unser Vaterland muß größer setn*: ons vaderland moet groter zijn.
65. *Cens*: cent, centiem.
66. *Mama*: Pius Ryffrancks vrouw, Martha d'Hooghe.
67. *Landwehr*: landweer, deel van het leger ter plaatselijke bescherming, eerste reserve van het leger.
68. *Moet zijn Leopoldsvaart*: Leopoldkanaal.
69. *Vinden er geen kant aan*: verstaan er niets van.
70. *Excentriek*: schijf die zich om een punt buiten haar middelpunt beweegt.
71. Weduwe Charles Goethals, Boelare 68.
72. *Arrest*: aarnhouding, gevangenneming. *Op pene van*: op straffe van, bedreigd met een boete van.

73. De Burgerwacht in Eeklo bestond uit een actieve groep ('werkdadige ban') en een reservegroep ('onwerkdadige ban').
74. *Een huis*: een zaak, bedrijf.
75. *Klasse*: jaarlijks contingent miliciens, lichterij.
76. *Het gemeenbest*: de gemeenschap, de maatschappij.
77. *Huzaren*: soldaten der lichte ruitery, gekleed in een korte jas met tressen en een berenmuts of kolbak, en gewapend met een sabel, pistolen en karabijn.
78. *Etappengebied*: het gebied achter het operatiegebied, dat dient voor bevoorrading van de fronttroepen en waar de frontsoldaten uitrusten. Tielt was de hoofplaats van het etappegebied. De Kreis Eecloo (omschrijving Eeklo, in grote trekken het Meetjesland) was het etappegebied van het vierde leger.
79. *Gerationeerd*: op rantsoen gezet, beperkt.
80. *Peisteren*: vertoeven. *Afzetten*: afsluiten.
81. *Uhlanen*: ulanen, lanciers, licht gewapende ruiters voor strategische verkenning ingezet.
82. *De Groenen Boomgaard*: hotel-restaurant, toen in de Brugschestraat 16-18 (nu Koning Albertstraat 18), uitgebaat door Philemon Van Doorselaer-De Roo.
83. *Korte drank*: alcoholische, sterke drank.
84. *Rare*: zeldzame.
85. Liva/Godelieve Augusta Jozefa Ghislena Martha Ryffranck, jongste dochter van Pius Ryffranck, geboren op 26 mei 1910.
86. *Zuster Anna of Malborough*: hoofdfiguren uit populaire verhalen, die blijven wachten. Anna was de schoonzus van blauwbaard, die op de slottoren stond om te zien of ridders opdaagden om haar zuster te redden uit de klauwen van haar bloeddorstige echtgenoot. Blauwbaards vrouw vroeg haar herhaaldelijk van beneden: Zuster Anna, ontwaart gij nog niets? Neen dus.
87. *Ukaas*: oekaze, decreet, bevelschrift (oorspronkelijk van de keizer van Rusland).
88. *Cie*: compagnie.
89. Willem II: Duitse keizer Wilhelm.
90. Op de begraafplaats van het leven zoekt de oude man de grafzerken en het kind de bloemen.
91. *Rijksdaglid*: parlementariër, lid van de Duitse Reichstag, parlement.
92. *Rœderen*: witte wijn uit de Moezelstreek.
93. *Convalescenter*: herstellenden.
94. Jules Blancke-Lehoucq: handelaar in eieren en boter, Molenstraat 33-35.
95. *Inken doen*: aangifte doen.
96. *Slets*: pantoffel.
97. *Gescholen*: dialect voor gescheeld.
98. *Cleigula*: zetfout voor Caligula.
99. *Mokkeren*: contaminatie van mokken en mekkeren: pruilen, klagen.
100. *Erholungsheim*: sanatorium, herstellingsoord in Ten Doorn. *Holleblokken*: klompen.
101. *Meesteren*: behandelen, de heilkundige praktijk uitoefenen.
102. *Teenemaal*: helemaal.
103. *Middenaks*: (Frans 'axe', as, spil) middenas.
104. *Reverencieus*: eerbiedig. *Dorst*: durfde.
105. Het Rockefellerfonds, genoemd naar de Amerikaanse miljardair John Davison Rockefeller, die in de Eerste Wereldoorlog de Amerikaanse hulpverlening aan door de Duitsers bezette landen op gang bracht.
106. *Erlöhungsheim*: Erholungsheim (zetfout), sanatorium in Ten Doorn.
107. *Peekes*: peetjes, oude mannetjes. *Tert*: gang.
108. *Gesticht*: Gesticht H. Vincentius a Paulo, voorloper van H. Hartkliniek, met klooster, weeshuis, wezenschool en oudemannentehuis, waar de behoeftige senioren op kosten van het ambureel werden opgenomen. In de volksmond synoniem voor verzameling zieke, gebrekkige oude mensen.
109. *Kardoezentessen*: tassen met kardoezen, papieren hulzen voor buskruit tot lading van geweren gebruikt, patronen.
110. *Weinacht*: Weihnacht, Kerstmis.
111. *Burgemetsters*: Bürgermeister. *Der burgemeester* = de burgemeester (zetfout).

Waarnemend burgemeester Victor Roegiers was getrouwd met Maria Josepha Van der hofstadt. Ze hadden vier dochters en twee zonen. Het echtpaar leefde feitelijk gescheiden. Marie Van der hofstadt was op 5 mei 1907 samen met haar dochter Marguerita (°1889) naar Elsene gaan wonen. Josepha (°1887), Marie Louise (°1895) en de oudste zoon Charles (°1892) woonden bij hun vader in de Stationsstraat in Eeklo. De tweede dochter Agnes (°1890) woonde sedert begin 1911 bij haar moeder in Elsene. De jongste zoon Eugene (°1894), die sedert maart 1913 in Kortrijk woonde, sneuvelde op 18 oktober 1914 in Schore aan de IJzer.

Desiré Goethals was getrouwd met de Gentse Anna Mortier en ze hadden vijf kinderen: Maria Josefa (°1902), Elisabeth (°1905), Fernand (°1907), Cecilia (°1908) en Marc (°1910).

Remy Van Brabandt was nog vrijgezel. Hij huwde pas op latere leeftijd met Aline Jacobs. Het echtpaar bleef kinderloos.

112. "*Deutschland muss grosser (= größer) sein, doch 't zal tegen ulder kloten zijn*", ze zullen ernaast grijpen.
113. *Erhölungsheim* = Erholungsheim (zetsfout) in O.L.V.-ten-Doorn.
114. *Fressen*: vreten.
115. *Koes* : koest, stil, bedaard. *Getorten* (dialect) getrapt. *Getorten*: (dialect) getrapt.
116. *India Jute Company*: de 'balenfabriek' in de Zuidmoerstraat 5.
117. De Conventie van Den Haag: Oorlogswetten te land en ter zee werden vastgelegd op de twee vredesconferenties van Den Haag in 1899 en 1907. De bezettingsmacht kon de burgers niet dwingen deel te nemen aan oorlogshandelingen, goederen te produceren en te leveren voor strijdende partijen, behalve ten behoeve van de bezettingsmacht. De bepalingen van de Conventie van Den Haag werden voortdurend overtreden onder het voorwendsel dat het opgeëiste bestemd was voor de bezetters, het lokale garnizoen, terwijl het gerekwireerde in feite naar soldaten aan het front ging.
118. *Diaconessen*: zusters die zich volledig ten dienste stellen van het christelijk, maatschappelijk dienstbetoon.
119. *Verset*: versje.
120. Na de oorlog tijdens de verkiezingscampagne van 1926 verweten de liberalen het toenmalige katholieke schepencollege dat het zich had verrijkt door voor de Duitsers wijn te kopen bij oorlogsschepen Desiré Goethals, wijnhandelaar.
121. *Theorie* : zetsfout? Bedoeld wordt: hoop, groot aantal. *Wijtewagen*: huifkar.
122. *Genuchtens*: genoegens, geneugten.
123. Eduard De Greve-De Neve, vlashandelaar, Tieltsesteenweg 107.
124. *Gerekwitsitioneerd*: (gallicisme) gerekwireerd, opgeëist.
125. *Rot*: (dialect) root, rote: rij.
126. *Krijgsover*: zetsfout voor krijgsoverheid?
127. *Kloefen*: klompen. *Lanter*: zetsfout voor lonten, petroleumlampen i.p.v. gasverlichting. *Nieuwsblaren*: nieuwsbladen, kranten.
128. Jozef Vermeulen, zoon van Alphons, brood- en bakketbakker, Groote Markt 17, geboren op 17 mei 1892 en gesneuveld op 26 augustus 1914 te Hever bij Schiplaken.
129. *Absouten*: plechtigheid na een uitvaartmis voor een overledene, voor wie om wijtschelding van straf wordt gebeden.
130. *Uitlezen*: kiezen. *Wat zij ook werkelijk geweest zijn*, nl. uitbetaald.
131. *Intendencierdienst*: intendance van het leger, dienst belast met kleding, verpleging en betaling der troepen.
132. *Auhaad*: aubade, ochtendhulde met muziek, inzonderheid voor iemands woning.
133. René Van Doorne, Groote Markt 35, naast De Gouden Leeuw. De Post was in 1914 overgebracht van de hoek van de Markt en de Stationsstraat naar de Stationsstraat 57, huidige ligging.
134. *Achtergelend*: achterste, achterwerk. Een gelend is een afsluiting. *Postuur*: lelijk, belachelijk, figuur, lijf.
135. *Bahnhof*: station.
136. *Papatatchi*: iemand die in zijn eigen belang laster ondergaat.
137. *Erhölungsheim* = Erholungsheim

138. *Contraint et forcé* : gedwongen en verplicht.
139. *Slekjes en teekjes*: slakjes en wormpjes.
140. *Ordonnancie*: bevel.
141. *Reglementatie*: regelgeving, reglementering.
142. *Schrijvers*: klerken, bedienden.
143. *Werkmanshuis en Feestzaal*: Werkmanskring (Kaaistraat) of Werkmanswelzijn (Stationsstraat) en Feestzaal (Cercle Liberale, Statieplein 46-48).
144. Camiel Van Branteghem-De Pesseroey, handelaar in hespen, Kerkstraat 94.
145. *Cavalerie*: ruitertij.
146. *Garde*: (lijf)wacht, hier legeronderdeel, brigade. *Paart*: part, deel.
147. Robert Standaert: L. C. Robert Standaert-Tibbaut, fabrikant van chemische meststof, Balgerhoekstraat 38-40.
148. Weduwe Alfred Daneels-Spaey, Statiestraat 99-101, later Nationale Bank en daarna Christelijke Mutualiteit.
149. *Stellen zich te weer*: zijn in de weer, doen hun best. *Garst*: gerst.
150. De Eerste Communie gebeurde toen op de dag van het vormsel op 12-jarige leeftijd.
151. *Stadsheeren*: de heren van het stadsbestuur, het waarnemend schepencollege.
152. *Hochzeitstagen*: feestdagen.
153. *Voor de pinne komen*: voor de dag komen. *Men loech hen voor de neus*: men lachte hen vierkant uit.
154. *Boksboonen*: boksboon, wilde vijgeboon of wolfsboon, lupine. *Lijnkoeken*: koeken van uitgeperst lijnzaad, waarmee men de beesten voedt.
155. De stad huurde voor het Voedingscomité het magazijn van Henri Vossaert-Van Wassenhove, Groote Markt 33 (later drukkerij Pauwels, daarna Eeklose wasserij en zelfwasserij).
156. *Zondagschool*: bijgenaamd Den Bouw, ook Katholieke Bibliotheek en enkele klassen van het Lager Onderwijs, Prinsenhofstraat 3 (nu nr 7, F. De Pau).
157. *Escadriel*: (Frans escadrille), klein eskader, vlootje.
158. *Gotten*: goten.
159. *Habiet*: habijt, deftige kleding, cermoniekleding.
160. *Kummel*: Kümmel, soort jenever.
161. Munich en Pilsen: bier uit München en Pilsen (Tsjechië), pils.
162. *L'Allemand est goulu*: De Duitsers zijn gulzig, slokkerig.
163. *Aan de kaars snuiten*: de wiek van de kaars afknippen, zodat de vlam minder groot is en de was minder vlug opbrandt, bezuinigen.
164. *Den Trentin*: Trentino in het noorden van Italië door de Habsburgers op Italië veroverd. *Fait accompli*: voldongen feit.
165. De weverij Alois Van Zandycke-Vanderheyden was gevestigd in de vroegere weverij van Hyppoliet Goethals, Boelare 57.
166. *Ofschrijven*: afschrijven (zelffout).
167. *Beterten*: betreden.
168. *Panne*: trijp, ribfluweel.
169. *Kuraster*: kurassier, ruitertij, voorzien van helm en kuras (borstharnas).
170. *Erlöhungsstatte*: Erholungsstätte of Erholungsheim, sanatorium.
171. *Geelectriseerden prikdraad*: draadversperring onder hoogspanning die liep langs de Nederlands-Belgische grens van Zeeuws-Vlaanderen tot Limburg. Velen die er bleven aanhangen, werden geëlectrocuteerd.
172. *Couennaad*: (Frans couillonade), klotertij, plagerij.
173. *Schulfelen*: (dialect) fluiten
174. *En wat wij eischen, moet men geven*, of 't zit er op bij iederen keer: de tekst van een strijdlied gezongen tijdens de staking en lock-out van 1911 in Eeklo.
175. *Het kot*: de stadsgevangenis in de Raamstraat. *De schietzaal van de Burgerwacht*: de vroegere zaal van de Congregatie in de Teirlinckstraat.
176. *Het voetbalplein, 't ende de Molenstraat*: het voetbalveld, waar voor de oorlog Daring Eecloo speelde en na de oorlog de socialistische voetbalclub Vooruitzicht, lag aan de afgebroken Zandvleugemolen, achter de latere meubelfabriek van Karel Smitz, daarna Cornand (nu nieuwe wijk Lijsterbesstraat en Essenstraat).
177. *Het goed in de fabrieken*: geweven stukken in de weverijen.

178. *Laân*: laden.
179. *Amerikaanschen winkel*: Arthur Jocqué had in de zomer van 1914 zijn kledingzaak overgebracht naar de hoek van de Markt en de Stationsstraat, waar voordien de Post gevestigd was. Zijn vroegere winkel in de Stationsstraat 21 (later In 't Meuleken van Kamiel De Roover-Verhoest, daarna Nopri) werd het distributiecentrum van Amerikaanse voedingswaren die het Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit kreeg van de Commission for Relief in Belgium (C.R.B.) onder voorzitterschap van Herbert Hoover. De Eeklose bevolking maakte daar kennis met hen onbekende etenswaren zoals corned beef, bufallo (gedroogd Amerikaans spek), cerealine (mengsel van droge granen) en ingevroren vlees.
180. *Nederigste*: eenvoudigste
181. *Lankmoedig*: veel verdragend, toegevend, geduldig. *Occasie*: goede gelegenheid.
182. *Het huis der kinderen De Baets*: Groote Markt 79-81 (later Garage De Baets, nu Blokker).
Cocarde: (Frans), kokarde, lintstrik.
183. *Goest*: (dialect, ook: goeste, goesting), zin.
184. *Geschuifel*: (dialect), gefluit.
185. *Oratio pro regem nostrum Albertum*: gebed voor onze koning Albert.
186. De bijdragen, door mij 28 b en c genummerd, verschenen in Gazette van Eecloo van 5 oktober 1919, onder de voorvallen van september en oktober 1916. Pius Ryffranck vergist zich, hij situeert de gebeurtenissen verkeerdelijk in 1916. In 28b heeft hij het over *het offensief aan het Westfront*, het Frans-Brits offensief nabij Vimy en Loos in Artois tussen 25 en 29 september 1915. In 28c vertelt Ryffranck het voorspel tot de opeising van metsers en timmerlieden in oktober 1915. De affiche waarvan hij de tekst bijna letterlijk overneemt, is gedateerd 1 oktober 1915!
De week daarop vindt Pius Ryffranck in zijn aantekeningen nog iets van 14 tot 30 september 1916 en publiceert het in het nummer van 12 oktober met de toevoeging *Dit had er voortedene week moeten in staan*. Hij beseft niet dat die twee periodes overlappen.
187. *Stoef*: arrogantie, hooghartigheid, opschepperij.
188. *Sic volo, sic jubeo*: zo wil ik het, zo beveel ik het
189. *Pietje Snot*: Heinrich Braun, zijn uitlevering werd door de geallieerden niet gevraagd, wat na de oorlog Pius (of Jacques?) Ryffranck zeer verdroot: *Pietje Snot, eilaas! werd vergeten; 't had nochtans vele onzer menschen plezier gedaan van Pietje wat schoppen onder zijn broek en wat plakken op zijn Joodsch bakkes te kunnen toedienen*. Gazette van Eecloo en het District, 54 (1920), 2515 (15 feb). De tekst die nu volgt onder de titel *Pietje Snot* behoorde bij Pius Ryffranck niet in zijn dagboek, hij publiceerde ze in Gazette van Eecloo en het District 52 (1918), 2452 (1 dec).
190. *Het duitsch Pasportambt*: Paßbüro in het Vrederecht.
191. *Kal*: (dialect) kaal. *Smoezig*: , groezelig, verformfaaid
192. *Teelen*: (dialect) borden.
193. *Pieterachtig*: (dialect) klein, bekrompen, petieterig.
194. *Piket*: zware paal of stijl in de grond geslagen.
195. *Pasport-antrag* = Paßantrag, paspoortbestelling. *Abgelehnt*: afgewezen.
196. *Met azijn gespeend*: met azijn uit de borst gevoed, azijn met de moedermelk meegeregen.
197. *Rari nantes (in gurgite vasto, uit: Virgilius, Aeneis, 1, 118)*: zeldzame zwemmers in het kolkende water, figuurlijk voor: zeldzamen, enigen in hun soort. *Plat*: grof. *Den eerste den gereedste*: de eerste de beste.
198. *Van Annas naar Caïphas, van Caïphas naar Pilatus, van Pilatus naar Herodes en dan weer van Herodes naar Pilatus*: (uit de bijbel, ook: van Pontius naar Pilatus), van het kastje naar de muur.
199. *Lazaret*: ziekenhuis, vooral voor besmettelijke zieken, quarantainehuis, vroeger aan de H. Lazarus toegewijd.
200. De bijdrage, door mij 29a genummerd, verscheen in Gazette van Eecloo van 12 oktober 1919, onder de voorvallen van oktober 1916. Pius Ryffranck vergist zich verder, hij situeert weer de gebeurtenissen verkeerdelijk in 1916. Op dinsdag 5

oktober 1915 liet Ægidi vier van de dertig opgeëiste werklieden aanhouden. Zie: PAUL VAN DE WOESTIJNE, Uit het dagboek van Victor Roegiers, waarnemend Burgemeester van Eeklo 1914-1918. De opeising van metsers en timmerlieden door de Duitse overheid in oktober 1915, in: *Ons Meetjesland* 17 (1984), 12-32.

201. *Staatsbestuur*: moet zijn stadsbestuur.
202. *Rekwisitie*: opeising.
203. *Spriet*: Omgeving van het Ledeganckplein, begin van de Brugschestraat, nu Koning Albertstraat.
204. Jammer dat juist deze bijdrage ontbreekt. Uit diverse bronnen, o.m. een blad-zijde uit het oorlogsdagboek van Victor Roegiers en een relaas door het schepen-college opgemaakt, weten we dat het heel de donderdag (marktdag) onrustig was in Eeklo. Victor Roegiers werd belaagd en Duitse soldaten moesten samenscholingen uiteendrijven. Het schepencollege probeerde nog tevergeefs de aangehouden vaders vrij te krijgen en losgeld te betalen om de opgesloten vrij te laten. 's Avonds werden 13 van de 37 arbeiders vrijgelaten. De overige 24 werden de vrijdagmorgen 8 oktober op transport gezet naar Klerken. Ægidi bestrafte de drie schepenen elk met 300 mark boete en legde de Eeklose bevolking vier dagen uitgaansverbod op van vrijdag 16 uur tot dinsdag 12 oktober 9 uur. Zie: PAUL VAN DE WOESTIJNE, Uit het dagboek van Victor Roegiers, waarnemend Burgemeester van Eeklo 1914-1918, in: *Ons Meetjesland* 17 (1984), 12-32.
205. Pius Ryfffranck vergist zich van datum, dit moet zijn 9 oktober, de zaterdag, want de vrijdagmorgen was er nog geen uitgaansverbod.
206. Huisvrouwen en meiden mochten tussen 9 uur en 10.30 uur inkopen doen.
207. De zondag was de 10e oktober.
208. *Aardig*: (dialect) eigenaardig. *Worp*: (dialect) wierp.
209. *Algelijk*: toch.
210. *Gelag gemaakt*: verteerd, gedronken.
211. De maandag was de 11e oktober.
212. Hier zit een gat van bijna drie maanden (half oktober, november, december 1915) in het dagboek van Ryfffranck. Buiten de gebruikelijke opeisingen gebeurde er in die periode echt niet veel zaaks, zoals ook blijkt uit het oorlogsdagboek van Prosper Van Acker, waarvan Rudi Declercq een publicatie voorbereidt. Van januari 1916 tot oktober 1918 zal Pius Ryfffrancks dagboek beperkt blijven tot aantekeningen per maand.
213. Ook deze tekst behoorde niet tot het eigenlijke oorlogsdagboek van Pius Ryfffranck, hij publiceerde hem in *Gazette van Eecloo en het District* 52 (1918), 2453 (8 dec).
214. Ægidi werd na de oorlog door de geallieerden gezocht: *plaatscommandant Ægidi (Karel) beschuldigd van deportaties te hebben bevolen - wat door iedereen kan getuigd worden - en van slagen en wonden toegebracht te hebben te Somergem, wat velen niet 'n wisten*. *Gazette van Eecloo en het District*, 54 (1920), 2515 (15 feb).
215. *Ingeshrank*: (germanisme) beperkt.
216. *Anfrage*: (Duits) aanvraag
217. *Coupons*: rentebewijzen, interestbiljet van een obligatie. *Geacquitteerde facturen*: betaalde facturen. *Prijsen*: (Duits) nazien en goedkeuren. Ryfffranck was niet alleen stadsontvanger, maar ook bankier en effectenmakelaar.
218. *Oorlof*: toelating. *Men raadt dit van hier*: contaminatie van 'men kan dit raden' en 'ge ziet dat van hier' in de betekenis van 'ondenkbaar'. *Den duim smeren*: smeergeld betalen.
219. *Kleine Jan*: Pius Ryfffrancks jongste zoon Jan Baptist Edmond Maria Magdalena Antoon, geboren op 23 sep 1903, leerling aan het Sint-Vincentiuscollege.
220. Pius Ryfffranck kende als oud-(gelegenheids)organist in de dekanale kerk deze hymnen en psalmen zeer goed. Soms krijgt men de indruk dat hij die diensten zelf aan het orgel heeft opgeluisterd.
221. *Alleman in zijn mull*: iedereen in zijn bed.
222. *Kortresse*: (dialect) tekort, gebrek aan goederen.

223. *t 'n staakt niet*: het houdt niet op.
224. *Typhusbacciel*: tyfusbacil, tyfusbacterie. *Obus*: granaat, projectiel van een kanon.
225. *Vastgezet*: gearresteerd. *Genesungsheim*: herstellingsoord, sanatorium in O.L.V.-ten-Doorn.
226. *Aardig*: (dialect) eigenaardig.
227. *Occasiën*: gelegenheden.
228. *De vellenfabriek*: van Enke in de Zuidmoerstraat 70-72, nu Steyaert-Heene.
229. *Rekwisiën*: zetfout voor rekwisitiën, opeisingen.
230. *Op- en aflaadplankier*: laadkade met houten bevoering. *Raam* betekent hier zoveel als afstand, lengte.
231. *Soldatenheim*: ontspanningslokaal voor Duitse soldaten.
232. *Civielen*: burgers.
233. Edgard Van De Woestyne: Edgard Joseph Van de Woestijne werd op 24 augustus 1889 in Eeklo geboren als zoon van Emil Victor Van de Woestijne en Nathalie Herst. Hij was spoorwegarbeider en vestigde zich na zijn huwelijk met Marie Louise Clauws op 24 april 1913 in de Zuidmoerstraat 10, dichtbij het Statieplein. Het echtpaar kreeg twee kinderen: Emiel Rudolf Lodewijk (° 4 nov 1913) en Elisabeth Marina Margareta (°27 sep 1915).
Den suisse: letterlijk zwitserse wacht, ordehandhaver in de kerk, ook wel 'pijke' genoemd, omdat hij een uniform droeg en een hellebaard.
234. *Bogens*: (dialect, meervoud van bogen) Ndl. boog.
235. *Für langer zeit*: für längerer Zeit, voor een lange periode.
236. *Patronagiën*: patronaten. De parochiegeestelijkheid trad op als beschermer en organisator van het jeugdwerk voor jongens en meisjes in de parochie. Zo een jeugdhuis werd patronage/patronagie, later ook patronaat genoemd. De jongenspatronage werd op het einde van de 19e eeuw opgericht in de Raamstraat 2 in een vroegere kapelaanswoning, in de jaren 1820-1830 school van meester Ledeganck en nadien stadsgevangenis. Tijdens het bouwen van de nieuwe kerk (1879-1881) werd de noodkerk ondergebracht in een aanpalende zaal die daarna als feestzaal ingericht werd onder de naam Piusbond, waar concerten, toneelvoorstellingen en ontspanningsavonden van katholieke verenigingen plaatsgrepen. Als jeugdhuis werd het na de Tweede Wereldoorlog ook gebruikt door de Chiro, tot het in het begin van de jaren negentig afbrandde. De stad Eeklo kocht de grond om er een parkeerpleintje van te maken.
De meisjespatronage was in de Kloosterdreef (toen Zuidmoerstraat 119) ondergebracht in een neogotisch gebouw dat in het begin van de jaren vijftig met een verdieping werd opgetrokken om onderdak te geven aan St.-Gerolf, de lagere school van het St.-Vincentiuscollege.
237. *Beschränkt*: (Duits) beperkt.
238. *Het platdak van M. Goethals-Goethals*: Edmond Goethals-Goethals, textielfabrikant, Statiestraat 56, had op zijn imposant huis een afgeplat dak met een terras dat erg geschikt was als observatiepost.
239. Jacques Edouard Leon Antoine Pius Ryffranck, geboren op 6 sep 1895, student in de rechten.
Meldeamt: Meldeamt, Duitse dienst van de burgerlijke stand, vanaf september 1915 gevestigd op het Vredegerecht, waar ook het Paßbüro, dienst paspoorten/reispassen, gevestigd was.
240. *Zich te ontdekken*: letterlijke vertaling van se découvrir, zijn hoofddekseel afnemen
241. *Poeflachen*: proesten.
242. De textielfabriek van Gerard Baudts lag op de noordkant van het Kerkplein nummer 24, nadien werden er huizen van gemaakt, nu nrs. 18-22. Baudts zelf woonde ernaast op de hoek, Kerkstraat 1.
243. *Reke gestaan*: rijtje gevolgd.
244. *'t Gesticht*: Gesticht H. Vincentius a Paulo in de Brugschestraat (nu Koning Albertstraat), na de dood van Karel Stroo uitgebreid met diens testamentaire schenkingen in de Moele, waar ook de hoerderij en de toegangspoort was, waar tijdens de oorlog de schoolsoep bereid werd.
245. E4 staat voor het etappegebied van het vierde leger (vierte Armee).

246. *Bediende*: zetsfout voor *bediedende*, betekenend.
247. *Middelmachten*: de geallieerden.
248. *Gesmuisterd*: (dialect) verpletterd, geplet, fijngemalen.
249. *Cylinderhoed*: hoge hoed die men kan dichtklappen en onder de arm dragen, klaphoed, gibus.
250. *Het sturt van de vaart*: ook de sturten, delfaarde op de beide zijden gestort na het verbreden en uitdiepen van het Schipdonkkanaal in het midden van de 19e eeuw.
251. Vellenfabriek van Enke, Zuidmoerstraat 70-72. De katoenweverij van René De Beir-Van Wassenhove, Lekestraat 1.
252. *Uit de krot*: van miserie, ellende verlost
253. Het Gouden Vlies, bij Philibert Van Hecke-Gillebeert, Groote Markt 18, in de jaren dertig afgebroken om plaats te ruimen voor het Belfort. Theofiel Van den Bossche-Aercke, kapper en herbergier, Groote Markt 4.
254. *De (Gouden) Pluim*, bij Louise De Vos, Groote Markt 22, een van de cafés die Pius Ryfffranck vaak bezocht.
255. *Smuisterijwinkel*: (niet heel duidelijk) geval van overdreven nieuwsgierigheid.
256. *Recenseert*: beoordeelt.
257. *Von Bissing*: Freiherr von Bissing, gouverneur-generaal van het Duits militair bestuur in België van 2 december 1914 tot april 1917. Hij had verklaard zich tegen deportaties van Vlaamse arbeiders naar Duitsland te verzetten, omdat hij vreesde de steun van de Vlaamse opinie te verliezen in zijn plannen om België met de hulp van de Vlaamse activisten bij Duitsland in te lijven.
258. *Fleuris*: (dialect) pleuris, pleuritis, borstvliesontsteking.
259. *Beddesch...*: beddeschijters.
260. *Moloch*: Fenicische afgod aan wie mensenoffers werden gebracht, iets waaraan alles ten offer moet worden gebracht.
261. Hermann Enke woonde in zijn nieuw landhuis 'Oaklands' in de Oostveldstraat 97, nu kasteel Heldenpark. Albert Euerard, tweede schepen, was bij het begin van de oorlog naar Nederland gevlucht en kwam af en toe naar Eeklo. Hij woonde in de statige herenwoning in de Statiestraat 53-55, naast de Post.
262. *Fasseel*: faseel, takkenbos, snoeihout.
263. De Volksoep klaargemaakt door de Bevoorraderscommissie was gevestigd bij Brouwerij Dhanens: De Korenbloem, Boelare 128.
264. Arthur Gillis-Staelens, Villa Dageraad, Gentseseenweg 40a, nu Hotel Shamon.
265. *Kernen*: karnen, boter maken.
266. *Bataclan*: rommel, boedel.
267. *Freiherr von Graevuitz*: Generalmajor Gustav Georg Wilhelm von Graevenitz was Ortscommandant van 19 mei tot einde augustus 1917. Zijn uitlevering werd na de oorlog door de geallieerden gevraagd: *alsmede generaal von Groevenitz, dat onbeduidend manneke dat hier een tijdje plaatscommandant was, na Ægidi, en die evenals zijn voorzaat, de deportatiën voorschreef van talrijke werklieden.* Gazette van Eecloo en het District, 54 (1920), 2515 (15 feb).
268. Mouterij Wijffels, Gentseseenweg 65, dicht bij de Oude Gentweg. Het Paradijsstraatje loopt van de Murkelstraat/Leikensweg naar het Leen, vermoedelijk bedoelt Ryfffranck de Dam, het oude Lokermersstraatje.
269. *De Krone*: herberg De Kroon, Gentseseenweg 46, waar nu de Kroonstraat ligt. De Krone is ook synoniem voor Gentseseenweg.
270. *Kobbe*: spin.
271. *Waardjen*: hier waardepapieren.
272. *Beslagnahmt*: (Duits) in beslag genomen.
273. *Werd er aan geschoren*: werd bedrogen, was er aan voor de moeite.
274. De (stedelijke) overheid kon zelf lager onderwijs organiseren en vrije scholen aannemen, onder bepaalde voorwaarden subsidiëren. Dit maakte het voorwerp uit van een aannemingscontract. Niet-aangenomen scholen waren privé-scholen, zoals de internaatsschool van Ten Doorn.
275. Brouwerij Desiré Goethals-Reychler, Boelare 9-11, naast de brouwerij van de broeders Baele. Niet te verwarren met Desiré Goethals-Mortier, wijnhandelaar en zoutzieder, oorlogsschepen, Groote Markt 48. Brouwerij van Arthur en Benoit

- Dhanens, Boelare 128. Brouwerij Arthur D'Aubioul-Rutsaert, Molenstraat 55-57.
276. *Sayette*: dialectuitspraak 'sjette', breiwol. Oorspronkelijk was sayette een soort saye, saai, wollen stof.
277. *Afgezegd*: opgeschort.
278. *De Zusterkens*: vanaf 1905 behartigden de zusters van de Congregatie der heilige engelen de stoffelijke belangen van de priester-leraars en internen in het Sint-Vincentiuscollege.
279. *Waalship*: waal, binnenschip met platte bodem en rechte wanden, voornamelijk in België gebruikt.
280. Kinderen Willems, een vroegere textielfabriek/-magazijn, Zuidmoerstraat 123-127, tussen Ten Doorn en St.-Vincentiuscollege
281. Karel Van Ooteghem, onderpastoor, Kerkplein 6. Maurice De Munter, onderpastoor, Boelare 46. Irené Van der Sypt, onderpastoor, Boelare 31. Remy Van Brabant, advocaat en schepen, Molenstraat 38-40, nu Plaatselijke Openbare Bibliotheek. Leonie Cornand, Grootte Markt 15, nu Unic/GB.
282. *Luster*: (Frans lustre) kroonkandelaar, gaskroon, hangende lichter.
283. *Kopperen knoppen*: koperknoppen. *Venstersespagnoletten*: spanjolet of espagnolet, draairoede tot sluiting van opendraaiende deuren of ramen. *Stoofoven*: fornuis
284. Pius Ryffranck was in december 1918 in zijn Gazette van Eecloo begonnen met de reeks Uit de jongste dagen (Nota's uit ons dagboek), de periode van oktober en november 1918. Hier eindigt hij in juni 1918, dus over de maanden juli, augustus en september schrijft hij niets.
285. *Doolaards in Egijpten*: dolendens, zwervers in Egypte. Zigeuners werden ook Gypten (vgl. gypsies) genoemd
286. *Fabriek Lataire*: fabriek van ontromers van René Lataire-Buche, Gentsesteenweg 47.
287. *Marskramer*: reizend koopman, venter, die koopwaar uit zijn kraam verkoopt. Zijn koopwaar draagt hij in zijn mars, een mand of een korf.
288. *Fievez*: U. Fievez, leraar grammatica, toen het 4e jaar, nu het 3e. R. Van Temsche, subregent internen.
289. *Lochte*: lichte, luchtige.
290. *Exood*: exodus, uittocht.
291. Hermann Enke, villa Oaklands, Oostveldstraat 97. Arthur Gillis-Staelens, villa Dageraad, Gentsesteenweg 40a. Georges Van Hoorebeke-Nypels, jeneverstoker, Boelare 19-21. Weduwe Nestor Goethals-Troch, villa Zonneschijn, Gentsesteenweg 6, later Baudts.
292. Een polygoon is de constructielijn in de versterkingskunst, de zijde van de veelhoek waarmee men allereerst de te versterken ruimte insluit. Wellicht bedoelt Ryffranck pyloon: toren, constructie om iets te steunen. Moesten die dienen voor de 'Hollandbepfestigung', de versterking van de grens tegen een geallieerde inval uit Nederland?
293. *Duimsteren*: schemeren, duister zijn.
294. *De Spaansche ziekte*: de Spaanse griep.
295. Adjudant Forck: op dat moment plaatselijk bevelhebber. Na de oorlog vroegen de geallieerden om zijn uitlevering: *Staan nog op de lijst de fameuze Forck, die hier zo brutaal den moetal heeft gespeeld, beschuldigd evenals Ægidi, van te Aalst de werkliden te hebben weggevoerd en - wat we niet 'n wisten, van dieften en afzetterijen te hebben gepleegd ten nadeele van talrijke gemeenten.* Gazette van Eecloo en het District, 54 (1920), 2515 (15 feb).
296. Alfons Baudts-Seghers, Staliestraat 95-97.
297. Almé Van de Putte-Dauwe, Staliestraat 93. Nestor Van Kerckhove-Hanlet, Raamstraat 33.
298. *Doorzift*: doorzeefd. *Stroomijn*: (dialect stremijne = stramien), vergiet.
299. *Portels*: portails?, portalen.
300. Georges Euerard, brouwer, Staliestraat 84. Edgard Pattyn, priester-schrijver, Staliestraat 94. René De Belr-Van Wassenhove, textielfabrikant, Staliestraat 80, later café Den Boer. René Heene-Van Zele, aannemer, Staliestraat 88.

301. Weduwe Karel Diericx-Bingels, Blommekens 93. Oscar D'Hont-Wille, Blommekens 95-97.
302. Gustaaf Reygaert, geboren in Kaprijke op 23 nov 1901 en gestorven in Eeklo op 17 okt 1918, hoeveknecht bij de weduwe en kinderen Karel Lodewijk De Decker-Roegiers, Bus 9, was nog niet eens 17 jaar oud!
303. *Influenza*: griep, spaanse griep. Tussen 17 oktober en 5 november 1918 stierven een kleine vijftig Eeklonaars aan de besmettelijke ziekte, waarvoor toen nog geen vaccin beschikbaar was.
304. *Hoom*: boom (zetsfout).
305. Ivo Criel, hovenier, Blommekens 50, zijn planterij lag tussen Blommekens en de Roze, nu Rabautstraat. Karel De Meyer-De Reu, Oostveldstraat 131. *Abominaal*: zetsfout voor abominabel, verschrikkelijk. *Lawijd*: laweit, lawaai.
306. *Manu militari*: gewapenderhand.
307. *Safort* = sofort, dadelijk, meteen.
308. De Langestraat loopt van Oostwinkel over het Schipdonkkanaal door het Leen naar Waarschoot.
309. In 't *Witte Kruis*, bij M. Jan Van Steenbeke: de herberg In het Wit Kruis, Molenstraat 10, werd uitgebaat door Jan Van Steenberghe-De Smet.
310. *Mate* = matte, (dialect) mat. *Rate* = ratte, rat.
311. *Schrankske*: schraag, paal, staak, of is het een germanisme in de betekenis van kast? In elk geval hier gebruikt in de betekenis van eindje, afstand.
312. *Voor onze poort*: Pius Ryffranck woonde in de Kerkstraat 38.
313. Vluhtende Duitse soldaten hadden de Spaanse griep meegebracht.
314. Serafien Poppe-Van De Voorde, landbouwer, Bus 7.
315. *A la merci*: overgeleverd aan de genade van.
316. *Stropt het*: zijn er veel aanwezig, is het overvol.
317. *Barrierhuis*: wachtershuisje aan de overweg.
318. *Dakken* = daken. *Uiteengerutteld*: uiteengeslagen.
319. *Vitriene*: oorspronkelijk een glazen kast voor het uitstallen van koopwaren, uitstalraam.
320. Gezusters Spittaël, Hotel Spittaël, Statieplein 2-4, later Rembrandt. Pieter De Vos-Verstraete, herbergier, Statieplein 34-36. De Telegraaf: aan het station.
321. *Scheute*: schot.
322. *Wezenlijk*: werkelijk.
323. *Voorlagen*: (germanisme) voorstellen.
324. René De Vildere werd superior van het St.-Vincentiuscollege na het overlijden van superior Carlos Borreman in januari 1916. Jozef Roegiers, wijnhandelaar, gemeenteraadslid, Brugschestraat 29-31. Arthur Goethals-Camu, textielfabrikant, zoon van Edmond Goethals-Goethals, Statiestraat 102. Lionel Van Damme-Locufier, textielfabrikant, Tielsteeuweg 18.
325. *Schrapnell*: shrapnel, holle fragmentatiebom met behalve een springlading ook kogels en stukken metaal. *Vout*: hier niet in de betekenis van voutkamer, maar van het Franse woord voûte, gewelf.
326. *Uitschervelen*: in scherven uiteen vallen.
327. *Achter-Rooze*: stuk van de Vrombautstraat van Blommekens tot de Roze. *Belegd*: belegerd, gebombardeerd.
328. Engelbert De Craene-Verheecke, Oostveldstraat 133 of weduwe Bernard De Craene-Willems, Oostveldstraat 119.
329. Werkmanswelzijn: bakkerij en winkel van de liberale coöperatie Werkmanswelzijn, lokaal van de liberalen, Statiestraat 113-115.
330. *Mare*: nieuws. *Bepaald*: definitief.
331. *Witte Brug*: op de Tielsteeuweg over het Leiken.
332. *De brugskens van 't Motjen, van Nieuwendorpe en van 't Zandstraatje*: de bruggen over het Leiken aan de Dullaert (Motjebrug), de Zandstraat (Cocquytbrug) en Nieuwendorpe (Wambuits).
333. *Begeesterd*: geestdriftig, enthousiast.
334. *Op een vloek*: (ook op een vloek en een zucht) zeer vlug, in geen tijd.
335. *Bereids*: (germanisme), reeds, al.
336. *Legerstee*: becl.

337. Anna Ryffranck, geboren in Eeklo op 6 okt 1887 en er overleden op 17 okt 1918, vrouw van Aurelien Van Kerckhove, Molenstraat 36, was een nicht van Pius Ryffranck. Zij was een dochter van Pieter Ryffranck en een zus van Georges Ryffranck, beiden uitgevers van De Eecloonaar en op dat ogenblik reeds overleden. Ze had twee dochters en twee zoons, Carlos (°1911) en Telesfoor (°1917).
338. *Stootteden*: verouderde, 19e-eeuwse vorm van stootten.
339. L.C.Robert Standaert-Tibbaut, Balgerhoekstraat 40, nu Pastoor Bontestraat 1/Sint-Laureinsesteenweg 2.
340. *Pieterpoeternaakt*: piernaakt + poedelnaakt.
341. Villa Nieuw Malecote van de weduwe Adolf Standaert, moeder van Robert Standaert, over het Schipdonkkanaal in Adegem.
342. *Gedoeen*: meervoud van gedoe, kleine boerderij.
343. Petrus Piessens-De Millecamps, Balgerhoekstraat 29. Charles Louis Bauwens-Vergult, gemeenteraadslid, Balgerhoekstraat 30. Emiel Hermie-Cockhuyt, Balgerhoekstraat 15 of Ivo Hermie-Herrebaut, Balgerhoekstraat 10, nu Pastoor Bontestraat. Vroeger nummerde men de huizen komend van Eeklo, rechts de even, links de oneven nummers. Dus hoe hoger het nummer, hoe dichter bij het centrum van Balgerhoeke.
344. Arthur Van Den Braembussche-Claeys, Balgerhoeke 49 en de weduwe Celestien Van Den Braembussche-Vercruysse, Balgerhoeke 51. Domien Verstraete-Van Hulle, Balgerhoeke 47. Kinderen Standaert, Balgerhoeke 108. Fernand Piepers, vermoedelijk bedoelt Pius Ryffranck Ferdinand Piessens-Bauwens, Balgerhoeke 53. Dit zijn allemaal bewoners van het centrum van Balgerhoeke. Vroeger nummerde men de huizen komend van Eeklo rechts de even, links de oneven nummers. De huidige nummering vertrekt van het centrum van Balgerhoeke, wat vroeger even was is nu oneven, de hoogste nummers in de buurt van de Leopoldlaan.
345. *t Barrierke*: de spoorwegovergang.
346. Tot voor de fusie van gemeenten, toen er een grenscorrectie plaatsvond, waren de beide zijden van het Schipdonkkanaal op Veldekens Adegems grondgebied.
347. De brug over het Wambuis is dus, in tegenstelling tot wat Ryffranck op 1 november dacht, niet vernield.
348. *Kond*: nieuws, boodschap.
349. Generaal Roucquoy liet Eeklo niet bombarderen, omdat het uit militair oogpunt niet nodig was en omdat zijn zus als non verbleef in het klooster van O.L.Vrouwten-doorn. Zijn broer, luitenant van de rijkswacht, stierf in Eeklo in 1908. LUCIEN LAMPAERT, De Geschiedenis van Eeklo, Eeklo, 1973, 356.
350. *Dd.*: staat voor dienstdoend = waarnemend.

OVERZICHT VAN DE BIJDRAGEN UIT HET OORLOGSDAGBOEK VAN PIUS RYFFRANCK

Het oorlogsdagboek werd door Marie Jeanne Bruggeman letterlijk overgetypt met fouten en al uit Gazette van Eeclo en het District jaargangen 1918 en 1919, aanwezig in het Archief voor het Meetjeslands Cultuurleven. De bijdragen werden chronologisch gerangschikt en genummerd van 1 tot 39. De inlassingen over Pietje Snot en Ægidi verschenen los van het oorlogsdagboek, maar horen er inhoudelijk wel in thuis.

Twee bijdragen ontbreken in de collectie en zijn voorlopig niet te vinden: nr. 20 over de gebeurtenissen van augustus 1915 (in: Gazette van Eeclo en het District, 3 augustus 1919, 2487) en nr. 22 over de gebeurtenissen van 7 oktober 1915 (in Gazette van Eeclo en het District, 17 Augustus 1919, 2489). Wie ons die exemplaren kan bezorgen, is welkom.

De oorspronkelijke opmaak werd zoveel als mogelijk gerespecteerd.

1. Gazette van Eecloo en het District, 16 Februari 1919, 2463: 1 tot 10 oktober 1914
2. Gazette van Eecloo en het District, 23 Februari 1919, 2464: 11 en 12 oktober 1914
3. Gazette van Eecloo en het District, 2 Maart 1919, 2465: 13 oktober 1914
4. Gazette van Eecloo en het District, 16 Maart 1919, 2467: 13 tot 15 oktober 1914
5. Gazette van Eecloo en het District, 23 Maart 1919, 2468: 16 tot 17 oktober 1914
6. Gazette van Eecloo en het District, 30 Maart 1919, 2469: 18 tot 25 oktober 1914
7. Gazette van Eecloo en het District, 6 April 1919, 2470: 27 oktober tot 20 november 1914
8. Gazette van Eecloo en het District, 13 April 1919, 2471: 25 november 1914 tot 9 december 1914
9. Gazette van Eecloo en het District, 20 April 1919, 2472: 10 tot 18 december 1914
10. Gazette van Eecloo en het District, 27 April 1919, 2473: 19 tot 24 december 1914
11. Gazette van Eecloo en het District, 4 Mei 1919, 2474: 24 december 1914 tot 11 januari 1915
12. Gazette van Eecloo en het District, 11 Mei 1919, 2475: 13 tot 27 januari 1915
13. Gazette van Eecloo en het District, 25 Mei 1919, 2477: 30 januari tot 6 februari 1915
14. Gazette van Eecloo en het District, 1 Juni 1919, 2478: 3 maart tot 2 april 1915
15. Gazette van Eecloo en het District, 8 Juni 1919, 2479: 3 tot 17 april 1915
16. Gazette van Eecloo en het District, 22 Juni 1919, 2481: 20 april tot 7 mei 1915
17. Gazette van Eecloo en het District, 29 Juni 1919, 2482: 10 tot 25 mei 1915
18. Gazette van Eecloo en het District, 6 Juli 1919, 2483: 26 mei tot 7 juni 1915
19. Gazette van Eecloo en het District, 20 Juli 1919, 2485: 9 juni tot 28 juli 1915
20. Gazette van Eecloo en het District, 3 Augustus 1919, 2487: augustus 1915 (ontbreekt)
21. a, b, c, Gazette van Eecloo en het District, 10 Augustus 1919, 2488: 3 september tot 6 oktober 1915
Pietje Snot: Gazette van Eecloo en het District, 1 December 1918, 2452
22. Gazette van Eecloo en het District, 17 Augustus 1919, 2489: 7 oktober 1915 (ontbreekt)

23. Gazette van Eecloo en het District, 24 Augustus 1919, 2490: 8 oktober – februari 1916
Aegidi: Gazette van Eecloo en het District, 8 December 1918, 2453
24. Gazette van Eecloo en het District, 31 Augustus 1919, 2491/ 6 tot 14 februari 1916
25. Gazette van Eecloo en het District, 7 September 1919, 2492: 18 tot 21 februari 1916
26. Gazette van Eecloo en het District, 21 september 1919, 2494: 25 februari tot 31 maart 1916
27. Gazette van Eecloo en het District, 28 September 1919, 2495: 23 april tot 21 juni 1916
28. a, b, c, Gazette van Eecloo en het District, 5 October 1919, 2496: 1 juli tot 1 oktober 1916 (a = juli, augustus, 7 september 1916, b + c = 15/30 september 1915)
29. a,b, Gazette van Eecloo en het District, 12 October 1919, 2497: 5 oktober tot december 1916 (a = 5 oktober 1915 + b = 14/16 september – december 1916))
30. Gazette van Eecloo en het District, 19 October 1919, 2498: januari tot juli 1917
31. Gazette van Eecloo en het District, 26 October 1919, 2499: augustus tot december 1917
32. Gazette van Eecloo en het District, 23 November 1919, 2503: januari tot juni 1918
33. Gazette van Eecloo en het District, 1 December 1918, 2452: 1 tot 12 oktober 1918
34. Gazette van Eecloo en het District, 8 December 1918, 2453: 13 tot 19 oktober 1918
35. Gazette van Eecloo en het District, 15 December 1918, 2454: 19 tot 23 oktober 1918
36. Gazette van Eecloo en het District, 22 December 1918, 2455: 24 tot 28 oktober 1918
37. Gazette van Eecloo en het District, 29 December 1918, 2456: 28 oktober tot 1 november 1918
38. Gazette van Eecloo en het District, 5 Januari 1919, 2457: 1 en 2 november 1918
39. Gazette van Eecloo en het District, 12 Januari 1919, 2458: 2 en 3 november 1918

REGISTER VAN PERSOONS- EN PLAATSNAMEN

A

Aalter - 222
 Aardenburg - 214; 221; 226; 227
 Aarschot - 213
 Adegem - 211; 213; 309; 312; 156

Æ

Ægidi, Karl - 222; 223; 231; 233; 234;
 236; 238; 239; 241; 242; 244; 251;
 258; 259; 260; 263; 265; 268; 271;
 272; 273; 275; 286; 303

A

Aken - 222; 231; 241
 Altona - 281
 Antwerpen - 211; 212; 213; 232; 237;
 268; 302

B

Baele, Theofiel - 215; 218
 Bassevelde - 292
 Baudts, Alfons - 302
 Baudts, Gerard - 278
 Baudts, Marcel - 219
 Bauwens, Charles Louis - 312
 Beernem - 281
 Beke - 282
 Bentille - 249
 Bergen - 284
 Berlijn - 235; 239
 Beveren-Waas - 307
 Blancke, Jules - 231
 Boekhoute - 272
 Borreman, Carlos - 218
 Bovyn, Julienne - 220
 Braun, Heinrich - 256; 257; 263
 Breskens - 228; 229
 Brugge - 211; 212; 213; 222; 225; 227;
 248; 249; 268; 284; 297; 301; 303;
 156
 Brussel - 257; 270
 Buyck, Angelus - 218

C

Châlons - 223
 Chemnitz - 232; 241; 242; 245
 Clooten, generaal - 213
 Cocquyt, Arnold - 218
 Cocquyt, Charles - 218
 Codde, korporaal - 310
 Coppenholle, Eduard - 218
 Cornand, Leonte - 294
 Criel, Ivo - 303

D

D'Aubioul, Arthur - 293
 D'Haenens, gebroeders - 284; 293
 D'Hont, Oscar - 302
 Daneels, Alfred - 241
 Dauwe, Emiel - 212
 De Baets, kinderen - 251
 De Beir, René - 283; 302; 303
 De Craene - 309
 De Decker, kinderen - 302; 303
 De Greve, Eduard - 220; 236
 de Keucker de Watter, generaal - 213
 De Meyer, Karel - 303
 De Munter, Maurice - 218; 239; 294

De Rycke, We - 219
 De Schrijver, Julien - 218
 De Sutter, Alberic - 239
 De Temmerman, Remi - 215; 217; 218;
 225; 239; 294
 De Vildere, René - 308
 De Wolf, Emmanuel - 215; 217; 218;
 239
 Delannoy, Alois - 218; 220
 Den Haag - 236
 Dendermonde - Σ 213
 Desteldonk - 301
 Diericx, kinderen - 302
 Diest - 211
 Diksmuide - 223; 245; 249; 286
 Dinant - 213

E

Ede - 273
 Ernegem - 245
 Eksaarde - 301
 Engeland - 211; 245; 282
 Enke, Hermann - 218; 241; 283; 284;
 300; 303
 Ertvelde - 314
 Euerard, Albert - 212; 284; 304
 Euerard, Georges - 302

F

Fivez, U. - 297
 Forck, adjudant - 301
 Frankrijk - 248; 304
 Frans, generaal - 212

G

Gent - 211; 212; 213; 225; 228; 231;
 236; 237; 240; 249; 253; 256; 257;
 267; 270; 275; 276; 281; 302; 304;
 305; 309
 Gillis, Arthur - 284; 300
 Goethals, Adhemar - 303
 Goethals, Arthur - 308
 Goethals, Charles - 228
 Goethals, Desiré - 212; 215; 217; 218;
 234; 259; 314; 315
 Goethals, Edmond - 218; 276
 Goethals, Nestor, weduwe - 300
 Goethals, Serafien - 219
 Goethals-Reychler, Desiré - 293

H

Hall - 241; 249
 Hamme - 237
 Heene, René - 302
 Heist - 227
 Helbeck, Ortskommandant - 305

Heusden - 237
 Holland - 213; 214; 222; 227; 240;
 241; 246; 249; 268; 282; 286; 308
 Horb - 268; 281
 Hoste, kinderen - 219
 Huysman, Bernard - 293; 294

I

Ichtegem - 245
 Ieper - 286
 IJzendijke - 225; 227
 IJzer - 214; 219; 223; 225; 238; 251;
 271; 299
 Italië - 248

J

Jocqué, Arthur - 251
 Joffre - 272
 Joos - 313

K

Kachtem - 245
 Kalken - 237
 Keizer Wilhelm - 230; 238; 242; 251;
 260; 263; 271; 272; 286; 297; 299
 Knokke - 214
 Koning Albert - 212; 265; 271; 314
 Koning van Saksen - 242
 Koningin Elisabeth - 212; 213
 Kortemark - 287
 Kroonprins van Saksen - 242
 Kruike - 237
 Kruipeut - 313
 Kwatrecht - 212

L

L'Espé, Prosper - 220
 Langres - 223
 Lataire, René - 297
 Lehoucq, Karel - 218
 Lehoucq, Octaaf - 215; 217; 218
 Lembeke - 265; 270; 282; 290;
 292; 314
 Leroux, Gaston - 218
 Leuven - 213
 Lier - 211
 Locufier, Charles - 302
 Lokeren - 237
 Londen - 273
 Lovendegem - 300
 Lüdtke, Hauptmann - 230

M

Mahy, Jules - 215

Maldegem - 213; 219; 220; 304;
 309; 312
 Mariakerke - 305
 Melle - 214
 Mercier, kardinaal - 239
 Moerbeke - 212
 Moershoofde - 214

N

Napoleon - 212; 308
 Neyt, Emilie - 313
 Neyt, Maurits - 313
 Nicodème, Fèlicien - 218
 Nieuwkerken - 307
 Noël, adjudant - 310; 311

O

Oosteeklo - 215; 282; 292; 314
 Oostende - 211; 212; 213; 214
 Oostwinkel - 248; 309
 Oudenaarde - 314

P

Pattyn, Edgard - 302
 Paus - 239
 Piepers, Fernand - 313
 Piepers, Serafien - 215
 Piessens, Petrus - 312
 De Vos - 306
 Pietje Snot - 256; 257; 263; 270
 Poppe - 302
 Poppe, Serafien - 306
 Prins Leopold - 314
 Prins Rupprecht van Beieren - 290
 Pussemier, Lionel - 212; 213; 221; 237;
 315

R

Regibo, Otto - 218; 239
 Reims - 233
 Reyckler, Hector - 213; 218
 Reygaert, Gustaaf - 302
 Roeglers, Firmin - 215
 Roeglers, Jozef - 308; 315
 Roeglers, Victor - 215; 217; 218; 220;
 225; 234; 259; 315
 Roemenië - 281; 284; 286
 Roeselare - 223
 Roose - 313
 Roucquoy, generaal - 314
 Ruiselede - 303
 Rusland - 240; 290; 292
 Ryffranck, Anna - 311
 Ryffranck, Plus - 215; 217; 218

S

Schiplaken - 238
 Schorre - 245
 Schröder, admiraal - 303
 Segers, bisschop van Gent - 287
 Siberië - 236
 Silizië - 222
 Sinaai - 307
 Sleidinge - 301
 Sluis - 214
 Smitz, Henri - 220; 303
 Spaey, Jan - 220; 223
 Spandau - 245; 248
 Spittaël, kinderen - 306
 Spittaël, Sylvie - 220
 St.-Amandsberg - 249
 St.-Anneke - 237
 St.-Jan-in-Eremo - 244
 St.-Kruis - 214; 307
 St.-Laureins - 213; 214; 227; 241; 248;
 270; 273; 281; 282; 293
 St.-Margriete - 273; 282
 Stadhagen, dokter - 230
 Staelens, Pelagie - 214
 Standaert, Adolf - 312
 Standaert, gezusters - 313
 Standaert, L. C. Robert - 241; 312
 Standaert, Willem - 218
 Steendorp - 237
 Strobrugge - 272; 273; 312

T

Temmerman, Modest - 220
 Terneuzen - 314
 Tielt - 223; 230; 236; 246

U

Ursel - 228; 272; 275; 276; 286; 306

V

Van Acker, Prosper - 217
 Van Brabandt, Remy - 215; 217; 218;
 223; 225; 234; 259; 294; 315
 Van Branteghem, Camiel - 241; 283
 Van Damme, Edgard - 215; 218
 Van Damme, Lionel - 308
 Van de Putte, Almé - 302
 Van De Woestyne, Edgard - 275
 Van De Woestyne, Florent - 215; 217;
 218
 Van Den Bossche - 313
 Van Den Bossche, Theofiel - 283

Van Den Braembussche, Arthur - 312
 Van der Sypt, Irené - 294; 297
 Van Doorne, René - 220; 238; 304
 Van Hoegaerden, gasfabriek - 284
 Van Hoorebeke, Georges - 300; 315
 Van Kerckhove, Aurelien - 311
 Van Kerckhove, Nestor - 302
 Van Kerckvoorde, Louis - 222
 Van Ooteghem, Karel - 218; 239; 294
 Van Steenberghe, Jan - 304
 Van Temsche, R. - 297
 Verdun - 292
 Verhasselt, Jules - 218; 221
 Verhulst, Guillelmus - 218; 239
 Vermast, Alfred - 226
 Vermast, Jules - 215
 Vermast, René - 215
 Vermeulen, Jozef - 238
 Verstraete, Domien - 312
 von Behrensprong, generaal - 241
 von Bissing, Freiherr - 283
 von der Goltz, Algemeen Gouverneur -
 222
 von Graevenitz, Freiherr - 286
 von Kluck, generaal -- 222
 von Salm, prins - 241
 von Sprée, graaf - 241
 von Unger, Generalleutenant - 256
 von Werthern, Freiherr - 221
 von Westarp, graaf - 253
 Vossaert, Henri - 244

W

Waarschoot - 214; 215; 248; 251; 282;
 286; 290; 297; 301; 303; 305; 306
 Waasten - 290
 Waterland-Oudeman - 218; 244; 249;
 282
 Watervliet - 213; 215; 227; 229; 231;
 239; 241; 244; 249; 268; 273; 275;
 282; 306
 Wervik - 290
 Wijffels, mouterij - 287
 Willems, Esther - 312
 Willems, Ghislain - 218
 Willems, kinderen - Σ 294
 Wouwen - 245

Z

Zaffelare - 249; 301
 Zele - 237
 Zelzate - 212; 215; 229; 314
 Zomergem - 309

Lenen of geld drukken? Noodgeld in het Meetjesland, 1914-1918

Filip BASTIAEN

Sinds 1 januari 2002 gebruiken we ook in praktijk de euro als betaalmiddel. Voor alle betrokkenen betekent dit een schaalvergroting, alvast op monetair vlak. Deze verandering is dan ook een geschikt moment om terug te blikken op een tijd van schaalverkleining. We kampen echter door professionele redenen met een ernstig tijdstekort, zodat dit artikel voor aanvulling en andere invalshoeken vatbaar is. Zo hadden we graag het aspect leningen duidelijker geplaatst tegenover de uitgifte van noodgeld.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog bestond her en der een lokaal geldcircuit. Het zogenaamde *noodgeld* kwam in omloop uit economische noodzaak, om het boeltje draaiend te houden. Ook in enkele Meetjeslandse gemeenten zocht de lokale overheid zijn toevlucht tot een alternatieve financiering van de hoogste nood. Meteen is dit ook een duidelijke belichaming van de gemeentelijke autonomie. Vooraleer het geld te bespreken, behandelen we vrij uitvoerig wat voorafging en de eruit voortspruitende problemen.

1 DE DUITSERS KOMEN

In de loop van de 19de eeuw hadden zich op het Europese continent grote en diepgaande evoluties en revoluties voorgedaan. De staatsgrenzen waren gevoelig hertekend en nieuwe, machtige staten hadden zich gevormd. Daarnaast was de Industriële revolutie, gestart in het overzeese Engeland, met rasse schreden over flinke delen van het vasteland geraasd. Vele Europese naties, zelfs het kleine België, zochten een zekere gebiedsuitbreiding in de vorm van kolonies: de opkomst van het imperialisme.

Evolueerde alles te snel? Feit is, dat er rond de eeuwwisseling heel wat spanningen latent aanwezig waren, terwijl het in de Balkan niet bij speldenprikken bleef. Tal van Europese naties kampten daarenboven met binnenlandse moeilijkheden, terwijl een aantal staatshoofden niet bepaald uitblonken als bestuurslui.

Enkele schoten in Serajevo op 28 juni 1914, met de dood van de Oostenrijks-Hongaarse kroonprins Frans-Ferdinand tot gevolg, vormden het lont in het (dampende) kruitvat. Net één maand later kwam de oorlogsmachine op gang.

De oorlogsverklaring van de dubbelmonarchie Oostenrijk-Hongarije (Duitsland-Oostenrijk) aan het nietige Servië deed, door de reeds decennialang bestaande bondgenootschappen, een kettingreactie ontstaan. 's Anderendaags mobiliseerde de Belgische regering reeds enkele lichten en op 31 juli 1914 kondigde ze de algemene mobilisatie af.

Duitsland verzocht op 2 augustus 1914 België om vrije doortocht om Frankrijk op zijn zwakste zijde te kunnen aanvallen. De weigering van het neutrale België deed ons in de brokken delen. Het slecht bewapende Belgische leger was geen partij voor de Duitsers. De fortentketen van Luik hield toch tien dagen stand. Tegen 20 augustus was de helft van het land bezet. Het Duitse offensief verplaatste zich toen naar noordoost-Frankrijk.

In het Meetjesland merkte de bevolking de eerste drie weken slechts onrechtstreeks de oorlog. Zo nam de Waarschootse geestelijkheid begin augustus 1914 het initiatief om elke zondag de grote ommegang van Sint-Ghislenus, de patroonheilige, te laten uitgaan. Dit gebeurde tot begin oktober en lokte wekelijks zo'n 3.000 mensen, die heel wat smeekbeden tot de heilige richtten¹. In Evergem dan besloot de gemeente ook 's nachts de openbare verlichting te laten branden. En nog in augustus ging men daar verwoed op zoek naar Duitse inwoners². Op 10 augustus meldden zich drie oorlogscorrespondenten van *The Times* in het stadhuis van Eeklo om een idee te krijgen van de situatie in het oorlogvoerende België. Groot-Brittannië stuurde ook militaire hulp en één van de grote grijze legerauto's passeerde zelfs door Eeklo³.

Er waren natuurlijk ook de officiële zaken. Op 1 augustus 1914 werden in alle gemeenten niet alleen affiches over de algemene mobilisatie uitgehangen, maar ook de opvordering van paarden en voertuigen, auto's, motoren en vooral fietsen, bekend gemaakt. Enkele dagen later volgden nieuwe berichten. Ze riepen op tot kalmte en herinnerden het volk aan de rechten en plichten in oorlogstijd. Ook de tekst van de redevoering van de koning tijdens de buitengewone zitting van de samengevoerde Kamer op 4 augustus werd op talrijke exemplaren uitgehangen in de herbergen. Een ander gevolg was het actief oproepen van de burgerwacht, die tot folklore was verworden. Er meldden zich ook oorlogsvrijwilligers, maar naarmate de dagen verstreken, groeide de vrees voor de aankomst van de Duitsers. Al dan niet gefantaseerde gruwelverhalen wakkerden die vrees aan. In Poeke vaardigde het schepencollege de richtlijn uit "*van den vijand goed te onthalen*". Ook alle wapens moesten ingeleverd worden: "*Dat alles om den vijand geene reden te geven tot moord of plunderen wanneer hij onze gemeente zou komen te betrekken*"⁴. De burgerwacht werd ook omstreeks 20 augustus ontbonden. De volgende

dagen volgden nog officiële berichten, lokale maatregels en spontane, volkse reacties zoals bedevaarten. Maar het bleef niet meer bij een oorlog veraf. Ook in het Meetjesland merkte men de eerste Duitse soldaten en ... vluchtelingen op.

Op 20 augustus zagen de Eeklonars een Duits verkenningsvliegtuig boven hun stad vliegen, in de richting van Oostende⁵. In Aalter verschenen de eerste Duitse soldaten op maandag 24 augustus 1914. Gezien de spoorweg de voornaamste verkeersweg vormde, maakte dit doel deel uit van de opdracht van een verkennersgroep. Op die bewuste morgen drongen 5 uhlanen, alsook een 15-tal andere Duitse soldaten, over de afsluiting van de spoorbaan. Over een afstand van ca. 200 meter bliezen ze de rails op, met een enorme ravage tot gevolg. Na afloop drongen de soldaten in het station om zich, volgens *De Gentenaar*, van de (lege) kas meester te maken. Nadien trokken ze de richting van Sint-Maria-Aalter uit. Volgens mondelinge bronnen waren er enkel uhlanen bij de actie betrokken en schakelden ze vóór het oplazen van de sporen de telefoon in het station uit⁶. In Sint-Maria-Aalter verstoorden diezelfde uhlanen de dienst voor de overledenen van de kermismaandag. Pastoor De Corte beschreef de panische vlucht van zijn parochianen als volgt: *“een onbeschrijfelijke schrik beviel mijne parochianen en op eenen oogenblik was het eene vlucht, wie naar de sacristy, wie achter den altaar, zelfs onder de lijkbaar, het grootste gedeelte vluchtte uit de kerk door het kerkhof langs den hof van 't klooster door de hagen weg. Met moeite kon de pastoor nog den helft niet der parochianen in den dienst doen wederkeeren, al de anderen waren gevlucht naar huis en in de bosschen”*⁷.

In Eeklo kwam de vluchtelingenstroom op gang vanaf 20 augustus, eerst vanuit Leuven. De stroom zwol aan tot meer dan 1.000 en die burgers kwamen nu ook uit Mechelen en Dendermonde. Het kwam zover dat het lokale bestuur verplicht was, wegens overlast, vluchtelingen door te sturen naar andere Meetjeslandse gemeenten⁸. Ook in de kleinste dorpen, zoals bv. Poeke, arriveerden vluchtelingen⁹. Bijna terzelfder tijd paktten eigen inwoners have en goed bijeen om een veiliger onderkomen te vinden. Vanuit het noorden van het Meetjesland trokken vooral de rijkere burgers naar het neutrale Nederland¹⁰, terwijl sommigen uit het Aalterse opteerden voor Frankrijk¹¹.

De oorlogsdreiging werd ook in het Meetjesland steeds groter en de val van Antwerpen op 9 oktober 1914 maakte duidelijk dat de kennismaking met de Duitsers nog een kwestie van dagen was. Die bewuste vrijdagmorgen arriveerde koning Albert met zijn staf in Eeklo. Het hoofdkwartier van het Belgische leger was toen even gevestigd in het vredege-recht. 's Anderendaags vertrok heel de koninklijke entourage naar Oostende¹². De volgende dagen zagen de Meetjeslanders overal Engelse, Schotse (gerokte), Franse en Belgische soldaten naar het westen trekken¹³.

Maandag 12 oktober staat algemeen bekend als *vluchterkensmaandag*. In Eeklo maakte men zich alvast klaar voor de komst van de Duitsers: Belgische soldaten, vrijwilligers en gewonden werden geëvacueerd, spoorwegmaterieel opgeladen om naar Brugge over te brengen enz. De burgers die nog konden verlieten de stad, zelfs de arme klaren en de paters minderbroeders lieten hun klooster in de steek en vluchtten naar Sluis, sommigen naar Engeland. Veel Eeklonars vluchtten met rijtuigen, stootkarren, kinderwagens en hondenkarren naar de grensgemeenten om bij de komst van de Duitsers de grens met het neutrale Nederland te kunnen oversteken. Voor velen was het echter daarvoor reeds te laat¹⁴. Ook de inwoners van die grensdorpen sloegen op de vlucht. Veelal trok men slechts naar een omliggende gemeente, dus niet veiliger dan thuis¹⁵. Ook in het Aalterse zag men veel vluchtelingen op doortocht, terwijl er ook daar een nieuwe stroom op gang kwam¹⁶.

In het Meetjesland vonden slechts beperkte militaire acties plaats, vaak enkel schermutselingen. Het zwaarst werd er gevochten op het Hulleken in Evergem, waar twee Duitse soldaten sneuvelde¹⁷. De aftrekkende Belgische troepen probeerden wel de opmars van de Duitsers te vertragen. Maar in Bellem slaagden ze er niet in de brug over het kanaal Gent-Brugge op te blazen, zelfs niet na een beschieting vanuit de toenmalige Kerkstraat¹⁸.

De meeste Meetjeslandse gemeenten kenden vanaf dinsdag 13 oktober 1914 een Duitse bezetting. De kennismaking met de Duitsers verliep al bij al vreedzaam. Bijna overal werd er geplunderd in de verlaten huizen, zowel door eigen burgers en soldaten als door de *Duitschen*¹⁹. Het gewone leven viel nu zo goed als stil. Zowat alle democratische vrijheden werden afgeschaft. Papierschaarste had de uitgevers van weekbladen voordien reeds parten gespeeld, maar de bezetting leidde tot het volledig opschorten ervan. Dit betekende dat in Eeklo *De Eecloonaar*, de *Gazette van Eecloo*, *De Stad Eecloo* en *Recht voor Allen* niet langer meer verschenen²⁰. De trein mocht nog enkel voor militaire doeleinden worden gebruikt. In Aalter moesten de stationsbedienden de plaats ruimen voor Duitse collega's²¹. De scholen sloten hun deuren en zouden pas op 23 november opnieuw open gaan²². Ook het Belgische postwezen kon niet meer functioneren enz. Een deel van het gewone leven hernam reeds na enkele dagen, o.a. door de terugkomst van veel gevluchte inwoners.

De bezetting had natuurlijk ook administratief consequenties. De gemeentebesturen bleven in feite gewoon functioneren, maar nogal wat belangrijke pionnen hadden het hazenpad gekozen. Alvast in Eeklo en Aalter ontstonden tijdelijk comités om de gemeentebelangen te verdedigen. Eens er opnieuw genoeg gemeenteraadsleden aanwezig waren, doekten ze zichzelf op²³. Daarnaast legde de bezetter in praktijk beperkingen inzake bestuur op. Er gold namelijk een *Zivilverwaltung*, een burgerlijk bestuur in handen van Duitsers. De Belgische instellingen bleven enkel bestaan en werken bij de gratie van de Duitse bezetter. Elke beslissing

van een Belgische instantie was en bleef slechts geldig, zolang ze niet door een Duitse *Verordnung* werd tegengesproken. De Meetjeslandse gemeenten lagen in het Etappegebied – de zone met de militaire aanvoerlijnen vlak achter het front – en werden dus door het leger bestuurd. De Meetjeslandse gemeenten werden hoofdzakelijk samengebracht in de *Kommandantur* Eeklo en Ertvelde. Aalter daarentegen viel onder de *Kommandantur* Beernem. Een *Kommandantur* was doorgaans nog opgedeeld in meerdere *Ortskommandanturen*. Aalter stond aldus onder drie *Ortskommandanten*. De belangrijkste consequentie van dit statuut was het verbod zich zonder vergunning of vrijgeleide buiten de *Kommandantur* te begeven. Door dit systeem beperkten de Duitsers de bewegingsvrijheid van de burgers erg en konden ze de toegang tot de frontzone in handen houden. Dit impliceerde ook een hoop administratieve paperasserie²⁴.

2 NIEUWE NODEN

Van de nieuwe noden willen we enkel de meest in het oog springende en overal voorkomende problemen wat van naderbij bekijken. Het gaat hierbij niet zozeer om het hele gamma aan oplossingen, maar wel om de financiële implicaties van de noden.

Vrijwel onmiddellijk drukte de bezetting zwaar op de gemeenten. De werkloosheid steeg dramatisch en de oorlogsomstandigheden brachten de voedselbevoorrading in het gedrang. Daarenboven kregen de gemeenten van staatswege de opdracht bij wijze van voorschot de families van de soldaten te vergoeden.

Eén van de belangrijkste vraagstukken was het probleem van de voedselbevoorrading. Vanaf de eerste oorlogsdagen ontstond voedselschaarste. Die werd enerzijds veroorzaakt door opkoperij en speculatie en anderzijds door een gevoelige daling van de import, waarop België in vreedestijd rekende. De blokkade door Engeland maakte de zaak nog erger en ook de stroom vluchtelingen moest worden gevoed.

De gemeentelijk georganiseerde hulp aan de bevolking kwam vrij spoedig op gang, doorgaans reeds vanaf eind oktober 1914. Een belangrijke rol, zoniet de belangrijkste, was daarbij weggelegd voor lokale comité's of afdelingen van het Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit (of Nationaal Comité voor Steun en Bevoorrading). De situatie in de Meetjeslandse gemeenten is echter niet zo duidelijk, daar de auteurs van de dorpsgeschiedenissen nogal verschillende informatie verstrekken, zowel qua benamingen als data. We vermoeden dat een grondig onderzoek klaarheid kan scheppen en alles terug zou voeren tot één element. Het Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit verdeelde via provinciale comité's en zo verder via lokale comité's meel en andere eetwaren aan de bevolking. Ook klederen en schoenen stonden op de productenlijst. Vaak beschikten ze over eigen opslagplaatsen. Dit nationale comité kreeg

steun van de diplomatieke vertegenwoordiging van een aantal (al dan niet aanvankelijk) neutrale landen zoals Spanje, de Verenigde Staten en Nederland. Het verdeelde zijn aandacht over twee punten, enerzijds de bevoorrading en anderzijds steunverlening.

De bevoorrading in eetwaren gebeurde door de tussenkomst van de Commission for Relief in Belgium. Deze laatste organisatie leverde alle producten op krediet aan het Nationaal Hulp- en Voedingscomiteit. En daar zit een cruciaal element. Dit betekende ook dat de lokale comité's, de gemeenten in praktijk, zelf geld moesten storten om de voedingswaren aan te schaffen. Ze moesten een soort waarborg verschaffen. Met dat geld kon het Nationaal comité dan de steunverlening uitbouwen²⁵.

Het aandeel voor Evergem en Aalter bleek 7fr. per inwoner te zijn²⁶. Daar rees vaak reeds een probleem. De gemeenten moesten dus over geld beschikken. Een lening?

Het departement Steunverlening van het nationaal comité deelde ook steun uit aan werklozen, aan de gezinnen van militairen, aan noodlijdende vreemdelingen, aan verenigingen voor het verzenden van pakketten aan krijgsgevangenen enz. Ook de eerste twee aspecten wogen op de gemeentelijke budgetten.

Zodra de werkloosheid belangrijk werd, trachtten vele gemeenten ze te bestrijden door het uitvoeren van werken, een klassiek middeltje. Sporen ervan in het Meetjesland zijn legio. Het eerste voorbeeld halen we uit het kleine dorp Poeke, toen ongeveer 850 inwoners groot. Kort na de bezetting zaten reeds een 20-tal inwoners werkloos thuis die normaal in de Waalse industriegebieden werkten. De volgende maanden werden ze aan het werk gezet voor de uitvoering van straatverbeteringen. Trouwens de strikte Duitse mobiliteitspolitiek zorgde ook voor extra problemen. Er was bv. werk genoeg voor de kantwerksters, maar hun producten vielen niet steeds te leveren (de vrijgeleide dus). Dit leidde opnieuw tot werkloosheid en dus nood aan steun. Toch bleek in Poeke de werkloosheid beperkt²⁷.

De situatie in Evergem was van een heel andere orde. De burgemeester maakte in maart 1915 een weinig bemoedigende balans op. De activiteitsgraad in de Evergemse fabrieken was gedaald tot minder dan 1/3de en was soms zelfs onbestaand. Dit impliceerde werkloosheid voor honderden arbeiders.

Het Evergemse Steun- en Voedingscomiteit had wel in het voorjaar van 1915 een project van onderhouds- en verbeteringswerken aan de buurtwegen gestart. Het gemeentebestuur kwam voor een deeltje tussen in de lonen, maar in het najaar zat het comité op droog zaad²⁸.

Hulp aan werklozen betekende dus ook nood aan misschien het meest schaarse middel: geld.

Een wet van 4 augustus 1914 bepaalde dat de betaling van de vergoeding aan de gezinnen van de gemobiliseerden zou gebeuren door de gemeenten. De gemeenten moesten in principe het geld voorschieten. In Eeklo notuleerde men dit als volgt: "Deze vergeldingen moeten door de

*zorgen der gemeentebesturen uitbetaald worden iederen vrijdag, de voorschotten worden gedaan door de gemeentebesturen, mits latere regeling*²⁹. In de praktijk kwam dit erop neer dat de lokale besturen aanvankelijk alle lasten droegen³⁰. In Aalter was het opnieuw het lokale comité dat de steun uitbetaalde. Om aanspraak te maken op de steun, moesten de betrokkenen zich rantsoeneringszegels aanschaffen bij de bevoegde gemeentelijke dienst³¹. Deze bedragen konden voor de gemeentebesturen opnieuw zeer hoog oplopen. De lening van 100.000fr. die Eeklo op 28 oktober 1914 aanging, was o.a. bestemd om die voorschotten te financieren³². We blijven het herhalen, de nood aan geld.

Een laatste aspect dat we willen aanhalen en dat de gemeentekassen flink bezwaarde, waren de opeisingen en de oorlogsschattingen. Zowat het eerste wat de Duitsers deden bij het bezetten van een stad of grote gemeente, was het opeisen van aanzienlijke hoeveelheden voedingsmiddelen of het opleggen van een oorlogsschatting. Soms gingen beide samen.

De derde dag van de bezetting, 15 oktober 1914, deden de Duitsers hun eerste opeising in Eeklo: middageten voor 2.000 soldaten en een paard. 's Anderendaags was het niet veel beter en ... alles zou later betaald worden³³. Met opeisingen maakten weldra alle besturen kennis en ze bleven niet beperkt tot voedingswaren. Afgezien van de materiële of psychische aderlating betekende de organisatie alleen al voor de besturen heel wat extra uitgaven door bv. de aanwerving van meer personeel.

Uit deze korte fragmenten mag blijken dat de gemeentebesturen opeens voor totaal nieuwe feiten stonden en dat reeds de eerste weken en maanden van de Duitse bezetting een massa geld noodzakelijk was om de belangrijkste noden enigszins te lenigen. Konden ze die oplossen met bestaande methodes? Of moesten de besturen lapmiddelen aanwenden en beroep doen op weinig klassieke financieringsmethodes?

3 NIEUWE MIDDELEN – GEMEENTEGELD

We vermelden reeds dat met de komst van de Duitsers het openbaar leven voor een stuk stilviel, alsook de administratieve consequenties. In de praktijk kwam het erop neer dat de gemeenten, door de afwezigheid van de Regering, de meest uiteenlopende initiatieven moesten nemen om niet te worden overgelaten aan de willekeur van de Duitse administratie. Die buitengewone bedrijvigheid van de gemeenten had een gevoelige weerslag op hun financiën. Het is dat financiële en monetaire element dat ons nu vooral interesseert.

Trouwens, reeds bij de aanvang van de oorlog, alhoewel toen nog niet in België, werd al duidelijk dat er monetaire problemen konden rijzen.

Eind juli 1914 ging reeds het gerucht dat de banken geen bankbriefjes meer omwisselden. Het Belgisch Staatsblad sprak dit tegen en garandeerde dat de Belgische Nationale Bank genoeg speciën bezat om alle

bankbriefjes te wisselen. Hieruit blijkt duidelijk het belang dat de bevolking hechtte aan edel metaal.

Op bepaalde ogenblikken weigerde men in stations en postkantoren briefjes van 20fr. Maar dit mocht steeds als er te weinig *klinkende munt* was en had niets te maken met het waardeloos worden van papiergeld. Die valse geruchten de kop indrukken bleek niet eenvoudig en in de kranten verschenen af en toe berichten om de bevolking gerust te stellen. Maar toch, heel wat mensen wensten kost wat kost van het papiergeld af te komen. Ze kochten een postzegel van één centiem en betaalden met een briefje van 20fr. Of ze verkochten hun papiergeld onder de nominale waarde³⁴.

Algemeen begonnen de inwoners bankbiljetten tegen zilveren munten in te wisselen en potten ze de gouden, zilveren en nikkelen munten op³⁵. Het ging o.m. om gouden 20-frankstukken, terwijl er ook andere gouden munten uit de Latijnse Unie in omloop waren. België had zelf ook zilveren munten van 5fr., 2fr., 1fr. en 50 centiem. Andere Belgische munten waren de bronzen munten van 2 en 1 centiem en de nikkelstukken van 25, 10 en 5 centiem³⁶.

De oorlogsgebeurtenissen de volgende dagen deden de gouverneur van de Nationale Bank besluiten om de clichés van de bankbiljetten en andere zaken naar Antwerpen over te brengen. Iets later verhuisden ze van Antwerpen naar Londen. De Nationale Bank sloot zelfs zijn loketten³⁷. Al deze elementen leidden vlug tot geldschaarste. Om hieraan en aan de ermee samengaande economische ontreddeering te verhelpen, bracht de Nationale Bank een voorraad 5fr.-biljetten en een inderhaast vervaardigde biljettenreeks, de zgn. rekening-courantbiljetten, in omloop. Maar wegens de verkeersmoeilijkheden kon weinig of niets daarvan tot in de provincies doordringen³⁸. Heel wat instellingen en bedrijven kwamen in moeilijkheden en al vlug verschenen er commerciële bons door grote bedrijven om bv. hun personeel te betalen³⁹.

Meteen is de teneur gezet. Overal doken problemen op, ook problemen van liquiditeit, al verplichtten de bezetters iedereen de Duitse mark aan 1,25fr. te aanvaarden⁴⁰. Het in omloop brengen van grote hoeveelheden Duitse marken verkleinde wel de nijpende geldschaarste, maar het gebrek aan pasmunt bleef. Dit laatste aspect losten de Duitsers nooit echt op⁴¹.

De gemeentebesturen waren dus beroofd van een groot deel van hun gewone thesauriemiddelen op het ogenblik dat ze veel bijkomende lasten moesten dragen. In het begin van de oorlog waren ze afgesneden van alle verkeer met de hoofdstad, zodat ze onmogelijk konden putten uit hun tegoed bij de Nationale Bank, het Gemeentekrediet enz. Daarenboven waren hun deposito's bijna volledig geblokkeerd door het bankmoratorium. Bepaalde gemeenten kregen wel voorschotten van bijzondere inwoners, van gemeentelijke mandatarissen of van financiële instellingen, maar dit was slechts uitzonderlijk daar ook zij door het moratorium waren getroffen. Het normale, lenen, ging dus niet.

De bezetting leidde ertoe dat de gemeentelijke autonomie nieuwe vormen aannam. De Belgische regering had dit trouwens geregeld met de wet van 4 augustus 1914 door de macht van de regering en de provinciegouverneurs over te dragen aan de provinciale raden en de bestendige deputaties. De Duitse bezetter trok die wet pas op 3 december 1914 in, maar dit hield zeker de uitholling van de gemeentelijke autonomie niet in. Die wetgeving regelde min of meer de voogdij over de gemeentebesturen. Maar als een bepaalde aangelegenheid een duidelijk plaatselijk belang had, strekte de bevoegdheid van de gemeenteraad zich verder uit. De gemeentebesturen waren ook listig in hun contacten met de door de Duitsers gecontroleerde hogere overheidsorganen⁴².

Daardoor aarzelden talrijke gemeenten niet echt gemeentegeld uit te geven en eigenden ze zich dus een recht toe enkel nationaal het hoogste gezag toekomst.

In het oosten van het land, dat het eerst door de vijand werd bezet, begonnen sommige gemeenten met een dergelijk initiatief.

De stad Spa ging hier het eerst tot over op 12 augustus 1914. Dit gebeurde aanvankelijk met een zekere waarborg bij de Banque de Verviers. Latere uitgiften kenden geen enkele andere waarborg dan het stadskrediet. Elders werd er samengewerkt met bedrijven en vooral banken.

En hoe zat het in het Meetjesland ?

WELKE GEMEENTEN ?

We kunnen deze vraag op twee manieren benaderen. We kunnen nagaan in welke gemeente er eigen geld werd uitgegeven en in engere zin welke gemeentebesturen zelf geld uitgaven. Bij deze eerste vraag bekijken we beide zaken, maar in de rest van het artikel beperken we ons tot noodgeld uitgegeven door de gemeentebesturen. Dit wordt deels ingegeven doordat we het gemakkelijkst en vermoedelijk aan de meeste informatie konden geraken via de notulen van het schepencollege en de gemeenteraad.

In de catalogus *Het noodgeld van Oost-Vlaanderen tijdens W.O. I en W.O. II*⁴³ zijn slechts drie Meetjeslandse gemeentebesturen vermeld, met name Aalter, Hansbeke en Maldegem. Daarnaast maakt de catalogus melding van noodgeld in Eeklo (door *het Plaatselijk Hulpkomiteit der stad Eeklo*, onderstand aan werklozen), nogmaals Maldegem (eveneens een *Plaatselijk Comiteit*, voor hulp aan werklozen) en Waarschoot (*Hulp- en Voedingskomiteit*). In het werk wordt niet vermeld dat de lijst volledig is. En dat is inderdaad niet zo.

Pierre Cockshaw vermeldt in zijn artikel 69 Oost-Vlaamse gemeenten. Voor het Meetjesland duikt een vierde op, namelijk Bellem⁴⁴. Ons eigen onderzoek bracht er ook nog aan het licht in Evergem, maar dan weer uitgegeven door *het Plaatselijk Hulp- en Voedingskomiteit*⁴⁵.

In totaal bestond er dus in zeven Meetjeslandse gemeenten een lokaal geldcircuit, viermaal uitgaven van het gemeentebestuur zelf en eveneens viermaal door een hulpcomité.

Op deze laatste uitgaven gaan we aan het eind van ons artikel even kort in.

BENAMINGEN

In de Meetjeslandse gemeenten viel geen uniformiteit te bespeuren inzake de naam voor hun papiergeld. We zullen dus verschillende termen gebruiken, maar voor de verstaanbaarheid sommen we alle gevonden namen even op.

In Aalter sprak men aanvankelijk van *bons*, later ook van *gemeentebons*. In latere beslissingen vonden we ook het woord *kasbons*, naast de term *briefjes*. Vanaf 1916 vonden we bijna nog uitsluitend de term *kasbons*, een enkele keer nog *geldbriefjes*.

In Bellem heeft men blijkbaar enkel het woord *kasbons* gebruikt, net zoals in Hansbeke, met een eenmalige uitzondering voor het woord *gemeentebons*.

Het gemeentebestuur van Maldegem had het in eerste instantie over *geldbons*. Later duiken begrippen op als (*gemeente-)**kasbons*, *bons* en *pasmuntbons* of *pasgeldbons*. Het laatste had een lichtjes andere betekenis (zie verder).

Het betrof dus duidelijk een lokale, eigen terminologie en nergens gebruikten de Meetjeslandse besturen de (latere ?) verzamelnaam *noodgeld*. Regionaal was de term *kasbon* het meest courant.

MAG EEN GEMEENTEBESTUUR GELD UITGEVEN ?

De uitgifte van gemeentegeld was een daad van uitzonderlijk belang als men overweegt dat de wet het monopolie van de uitgifte van papiergeld aan de Staat en aan het Emissie-instituut voorbehoudt. Nergens zou er een spoor te vinden zijn dat de gemeenten of andere openbare overheden zich bekommerden om de juridische kant van de zaak. Het lijkt geen twijfel dat voor de gemeentelijke overheid de uitgifte van gemeentegeld binnen zijn bevoegdheid viel krachtens de artikels 31 en 108 van de Grondwet en van artikel 75 van de Gemeentewet.

In de beslissingen omtrent de uitgave van papiergeld door de Meetjeslandse besturen vonden we geen verwijzingen naar hoger vermelde wetgeving. Onze besturen waren dus blijkbaar van mening dat zij ingevolge de buitengewone omstandigheden gemachtigd waren dergelijke

munt uit te geven, omdat dit het enige middel bleek om het hoofd te bieden aan de zware taak voor dewelke ze kwamen te staan (zie ook reden). Naar aanleiding van vervalsingen en namaak bevestigden trouwens de rechtbanken dat de uitgifte van de bons binnen het kader van de gemeentelijke bevoegdheid viel. De reden was opnieuw dat zij moesten voorzien in buitengewone financiële noden ten gevolge van de oorlog en de bezetting.

Maar volgens artikel 76 van de Gemeentewet moesten die initiatieven worden bekrachtigd door de Koning, of door de provinciegouverneur of de bestendige deputatie. Maar gezien de onafwenbare noodzakelijkheid was in de praktijk veel mogelijk, dus zonder bekrachtiging of zonder voorafgaand advies. De bestendige deputaties – die deels maar voor de schijn door de Duitsers werden behouden - zouden trouwens pas vanaf halfweg 1915 zich met de zaak van het gemeentegeld onledig houden (op basis van een Duitse verordening van 27 september 1915).

Volgens de rechtbanken was dit zelfs mogelijk. De raadsbesluiten vormden op zichzelf volmaakte bestuursdaden en bleven dus geldig tot aan de goedkeuringsformaliteiten waaraan ze eventueel waren onderworpen⁴⁶.

Soms beantwoordde de uitgave zelfs niet aan de basisvoorwaarden. In principe moest de gemeenteraad overgaan tot de uitgifte. In drie Meetjeslandse gemeenten gebeurde de initiële uitgave inderdaad zo, behalve in Maldegem. Daar besliste het schepencollege tot uitgifte van *geldbons*⁴⁷. Dit kon eventueel na machtiging door de gemeenteraad.

Over het algemeen bevonden de bestendige deputaties zich dus voor een voldongen feit en konden zij pas achteraf de raadsbesluiten goedkeuren. Na het opheffen van het moratorium, eind 1915-begin 1916, namen de bestendige deputaties maatregelen. Ze begonnen o.m. de gemeenten de raad te geven de gemeentelijke bons terug te betalen. Nieuwe uitgiften werden helemaal niet verboden, maar men stelde drie voorwaarden :

- 1 er was een voorafgaandelijke toestemming nodig, alsof het een lening betrof ;
- 2 de gemeenten mochten er maar hun toevlucht toe nemen bij gebrek aan andere middelen om hun verbintenissen na te leven ;
- 3 het maximumbedrag moest vooraf worden bepaald.

De tussenkomst van de bestendige deputaties gebeurde niet bepaald uit vrije wil. Zij moesten op dit vlak de richtlijnen volgen van de Duitse Commissaris-generaal bij de Banken. Deze maakte zich zorgen om de uitgiften en richtte een enkwest naar de gemeentebesturen. Hij wou het aantal uitgevende besturen kennen, alsook het bedrag van de uitgiften, hun waarborg, de termijn van terugbetaling enz.⁴⁸.

Van die inmenging en de tussenkomst van de Oost-Vlaamse Bestendige Deputatie vinden we trouwens sporen in drie Meetjeslandse gemeenten.

In Maldegem ging de gemeenteraad reeds op 1 december 1915 in op het verzoek in de omzendbrief van de voorzitter van het provinciebestuur van 13 november⁴⁹. De bewuste omzendbrief had het inderdaad over gemeenten die uitgiften deden zonder machtiging of zonder een maxi-

mumbedrag vast te stellen. De aanvraag tot goedkeuring moest gebeuren op basis van artikel 76, 1ste lid van de Gemeentewet. Ook de andere, hoger vermelde, punten kwamen er in voor. Tot slot wees de voorzitter er op dat *“deze uitgiften ten spoedigste op methodische wijze dienen afgelost te worden”* in het belang van de gemeente⁵⁰. De raad vroeg eveneens toelating om de geldbons vier maand na de vrede af te lossen. Opmerkelijk hierbij is alvast dat het nu wel degelijk de gemeenteraad was die de beslissing nam en niet het schepencollege, zoals bij de eigenlijke uitgifte.

Voor de andere gemeenten vonden we geen dergelijke en vroege beslissingen. Het gemeentebestuur van Bellem verwees naar een brief van 25 december 1915 van de Etappencommandant (schrijfwijze ?) om mee te delen *“dat wij geene uitgave van papieren noch ander geld op naam onzer gemeente uitgegeven hebben, welk in omloop is”*⁵¹. De laatste zinsnede is eigenaardig en zou er kunnen op wijzen dat het gedrukte gemeentegeld niet in gebruik (meer ?) was. Rond het Bellemse geld bestaan nu trouwens nog andere onduidelijkheden (zie elders).

De gemeenteraad van Hansbeke nam op verzoek van het *Burgerlijk Beheer van Oostvlaanderen* van 21 januari 1916 een beslissing *“tot eene spoedige en methodische uitbetaling der Kasbons”*. Op de kasbons stond vermeld dat zij ten laatste op 31 december 1916 uitbetaalbaar waren, alhoewel dit niet in de beslissing tot uitgifte stond. In de nieuwe beslissing werd de datum van 31 december 1916 behouden. De lokale overheid zou er de nodige ruchtbaarheid aan geven en het publiek eveneens acht dagen tijd geven de bons in de gemeentekas aan te bieden. Ze zou hiervoor het tegoed op het gemeentefonds aanspreken en indien dit ontoereikend was, zou het bestuur een lening afsluiten⁵².

UITGIFTEDATA

De uitgifte van Meetjeslandse geldbons gebeurde steeds na de bezetting door de Duitsers. Elders kon dit al eens anders zijn. Zo gaf Brugge reeds het eerste eigen geld uit op 25 augustus 1914, dus nog dagen voor de Duitse bezetter er zijn intrede deed⁵³.

De uitgiftes gebeurden vooral vanaf 14 september 1914 en dit tot maart 1915. Bij het einde van de oorlog kende de overheid opnieuw een schaarste aan geld.

Niet alle biljetten uitgegeven door gemeentebesturen zijn gedateerd. In de hoger vermelde catalogus is enkel een uitgiftedatum vermeld voor Maldegem. Het gaat daarbij dan nog maar om één waarde⁵⁴. In het Meetjesland zijn de uitgiftes vrij laat te situeren en ook bij Cockshaw is slechts één datum bekend, namelijk voor Hansbeke⁵⁵. Volgens ons eigen onderzoek betrof het hier de laatste Meetjeslandse gemeente die eigen geld op de markt bracht. We bekeken hiervoor de notulen en ontdekten tevens dat bepaalde gemeenten meerdere uitgiftes deden.

DE EERSTE UITGIFTES, BEDRAGEN EN WAARDEN

De Aalterse gemeenteraad was de eerste om zijn toevlucht te zoeken tot de uitgave van *bons*. Dit gebeurde op 10 november 1914. In eerste instantie ging het om een bedrag van 6.000fr., in coupures van 1, 2, 5 en 10fr. met respectievelijk een oplage van 2.000, 1.000, 200 en 100 stuks. De raad machtigde het college om eventueel een bijkomende uitgifte te doen ten belope van 12.000fr. Daarnaast besloot de raad eveneens tot een buitengewone uitgifte van duizend *bons* van 5fr., dus nogmaals 5.000fr.⁵⁶. De *bons* waren in elk geval beschikbaar op 14 november 1914⁵⁷.

Op klaasdag 1914 nam de gemeenteraad van Bellem een gelijkaardige beslissing : *“Er zullen Kasbons uitgegeven worden, op naam en ten laste der gemeente, tot een beloop van vijftienduizend frank, onder te verdeelen in stuks van eenen, twee, vyf en tien franken”*⁵⁸. De beslissing toont zeer veel gelijkenis met de Aalterse, maar het bedrag is in verhouding veel hoger, daar Bellem maar ongeveer 1/4de van het aantal inwoners van Aalter had. In de beslissing wordt geen gewag gemaakt van de oplage per waarde.

In Maldegem was het schepencollege op 14 december 1914 *“enkel bijeengekomen voor het bepalen van het getal geldbons”*. Deze uitgifte bedroeg 20.000fr. verdeeld in *bons* van 1, 2 en 5fr., telkens 2.500 stuks⁵⁹.

Tot slot machtigde de Hansbeekse gemeenteraad haar schepencollege op 19 januari 1915 om eventueel tot 10.000fr. kasbons uit te geven⁶⁰. Er is helemaal geen sprake van enige coupure en oplage. Uit het jaarverslag blijkt wel dat er aanvankelijk voor 5.000fr. werd uitgegeven⁶¹.

De data en cijfers van de eerste uitgiftes zeggen op zich weinig, maar bij het bekijken van volgende uitgiftes, plaatsen we dit tegenover andere financieringsmethodes. Het valt wel op dat de coupures doorgaans vrij groot waren. Volgens de verslagen hadden de kleinste biljetten aanvankelijk een waarde van 1fr. Had men nochtans niet het meest behoefte aan pasmunt ?

DE UITGIFTEREDEN

De redenen tot uitgifte van noodgeld haalden we in feite reeds aan in deel 2. Maar hoe motiveerden onze vier gemeenten dit ?

De Aalterse raad plaatste het punt op de agenda onder de noemer *“middelen beramen tot betaling der schulden van de gemeente”*. En verder lezen we : *“Deze uitgifte dient voor het betalen van een deel der vergoeding toekomende aan de vrouwen wiens man onder de wapens is en voor deze die in grooten nood verkeerren”*⁶². Niets meer, niets min.

Bellem was op dit vlak een stukje uitvoeriger. Onder het punt *“Machtiging vragen ten einde de oorlogskosten te dekken, kasbons op naam der gemeente te mogen uitgeven”* schreef de secretaris het volgende : *“Overwegende dat, door de bezetting onze gemeente door het Duitsch Leger, de onderhoud dezès noodwendigheden, door de gemeente hoeft verzekerd en betaald te worden en ons de daartoe geldelijke middelen ontbreken”*⁶³.

In Maldegem motiveerde de raad de uitgifte *“tot betaling van de soldij der soldaten aan hunne behoeftige familiën en van andere dringende noodwendigheden, bij gebrek aan andere gelden”*⁶⁴.

De meest uitvoerige motivering lazen we bij de Hansbeekse raad : *“Gezien dat er vele dringende betalingen door de gemeente te doen zijn, en dat de kas slecht voorzien is,*

Aanmerkende dat er nog geruime tijd zou kunnen verlopen eer er voldoende geldmiddelen voorhanden zijn

*Gezien dat wy zelfs over onze spaargelden niet beschikken kunnen”*⁶⁵.

Het jaarverslag omschrijft diezelfde problemen : *“Ten gevolge de moeilijke tijdsomstandigheden heeft de gemeente hare toelagen van den Staat niet bekomen. Van den anderen kant heeft de Duitsche bezetting ons vele kosten veroorzaakt”*⁶⁶.

De vier raden samen halen ongeveer alle redenen aan. Er is enerzijds geldschaarste en men kan niet aan zijn rechtmatige tegoeden. Er zijn anderzijds de nieuwe noden door de mobilisatie en de Duitse bezetting.

VOLGENDE UITGIFTEN

Bij de eerste beslissing tot uitgifte van noodgeld namen sommige besturen reeds een clausule op om in de toekomst nog dergelijke uitgiften te doen. Door de (verplichte) bemoeienis van de Bestendige Deputatie (zie hoger) was dit echter niet steeds evident en nam men zijn toevlucht tot andere, meer klassieke, financieringsmethodes.

Bij het opmaken van de Hansbeekse begroting voor 1917 lezen we bij de rubriek *buitengewone en toevallige inkomsten* : *“De uitgiften van kasbons worden niet meer ingeschreven, doch voor leeningen...”*⁶⁷. Op dat tijdstip ging het Hansbeekse bestuur trouwens over tot de uitbetaling van de 5.000fr. kasbons die het begin 1915 uitgaf. De vervaldatum was trouwens 31 december 1916 en dit tevens ingegeven doordat het Burgerlijk Beheer van Oost-Vlaanderen aandrang op een spoedige uitkering. De raad besliste inzake de terugbetaling ook : *“Indien de sommen die wij van den Staat te ontvangen hebben wegens tegoed op gemeentefonds en afzonderlijk fonds niet toereikend zijn om de terugbetaling te doen, zal deze laatste geschieden bijmiddel eener leening aen de ingezetenen der gemeente”*⁶⁸. Kort ervoor vroeg de raad trouwens de toelating om 10.000fr. aan de inwoners te lenen.

In juli 1916 had het college ook reeds 500 kasbons van 50 centiem verbrand. Maar in 1917 waren er wel nog bons in omloop, want in november werden er opnieuw verbrand die *“gansch versleten zijn, en dat het wenschelijk is ze niet meer in omloop te laten komen”*. De gemeenteontvanger kreeg in ruil voor de 500 stuks van 50 centiem 50 nieuwe bons van 5fr.⁶⁹ (zie ook inwisseling).

Een tweede uitgave van gemeentelijke geldbriefjes in Aalter gebeurde reeds in juli 1915, dus nog voor de hogere overheid de lokale besturen terzake controleerde. Het ging niet echt om nieuwe, bijkomende uitgaven, maar om vervangingen. Het gemeentebestuur stelde vast dat de waarden van 5 en 10fr. niet graag door de winkeliers werden aanvaard *“om reden dat dezelve voor eene kleine aankoop aangeboden worden”*. Daarenboven werden de nikkelstukken en de zilverstukjes van 50 centiem achtergehouden. Of anders gezegd *“dat er bijgevolg veel klein geld te weinig in omloop is”*. Het bestuur nam dan ook de bons van 5 en 10fr. uit de handel en verklaarde ze zonder waarde. In totaal ging het om een bedrag van 6.000fr. Ze werden vervangen door 6.000 geldbriefjes van 50c en 12.000 briefjes van 25c. Ze zouden in omloop komen half juli 1915⁷⁰.

Het bleef er niet bij. In maart 1916 besliste de gemeenteraad nog een uitgifte van kasbons te doen ten bedrage van 12.000fr., verdeeld in briefjes van 25 en 50c en 1fr., telkens voor 4.000fr. per waarde. Deze som moest dienen om de *“steeds aangroeiende kosten veroorzaakt door de bezetting der duitsche troepen”* meester te kunnen. De raad besloot ook de oude briefjes van 1 en 2fr. te vernieuwen⁷¹. De raad vroeg deze keer de machtiging aan de provinciegouverneur. In die aanvraag werd een merkwaardige zin toegevoegd, die niet voorkwam in de beraadslaging : *“Wij vinden zulks [de uitgifte van kasbons] veel voordeliger, nuttiger en praktischer voor het gemeentebestuur en de ingezetenen dan eene lening”*⁷².

Kort daarop werd de beraadslaging echter herzien, daar *“dergelijke aanvragen bij uitzondering toegestaan worden door de Hoogere Overheid”*. Maar aangezien de gemeente bij hoogdringendheid het geld nodig had om de kosten te dekken veroorzaakt door de troepen en de som van 12.000fr. zelfs ontoereikend bleek, vroeg de raad een lening van 25.000fr. aan⁷³. Maar ook kort na de eerste uitgifte sloot de gemeente meerdere leningen af.

Het bestuur had wel geen zin om eind 1916 de eerste kasbons in te trekken. De reden was onder meer het gebrek aan pasmunt, maar ook *“wij zijn verplicht gedurig geld te leenen om de kosten te dekken, welke gedurig aangroeien”* en *“wij bekomen de toelagen niet waar wij recht aan hebben voor het loopende jaar is er nog 56.000fr. toelagen ten achter”*⁷⁴. Er werden dan ook steeds meer leningen aangegaan.

We stellen twee zaken vast. Vooreerst grijpt men, al dan niet onder druk, meer en meer terug naar een klassieke financieringsmethode door te lenen en vervolgens blijkt dat de nood aan bijkomende gelden veel hoger is dan dat men met de geldbons kan dekken.

De toestand in Maldegem was niet anders. Nog voor de uitgifte van de eerste kasbons sloot de gemeenteraad een lening af aan particulieren voor 25.000fr.⁷⁵, een bedrag hoger dan de waarde van de eerste uitgifte. De leningen volgden elkaar op. Zo vermelden we bv. er één reeds op 6 januari 1915 voor een bedrag van 45.000fr., een andere op 14 oktober 1915 van maar liefst 100.000fr., gevolgd door nog een andere in december van ook 80.000fr.⁷⁶. In vergelijking met die bedragen was de uitgifte van gemeentelijk geld slechts een peulschil.

Dit betekende geenszins dat Maldegem geen beroep meer zou doen op deze financieringswijze. Een eerste beslissing sloeg wel op de vernieuwing van gemeentekasbons. Ook in Maldegem versleten deze briefjes vrij vlug en in september 1916 werden voor een totaal van 4.500fr. bons van 1 en 2fr. vervangen. De oude briefjes werden ingezameld en vernietigd⁷⁷.

Nog op 15 februari 1918 besloot de Maldegemse raad om "*bij gebrek aan pasmunt, er in de noodwendigheid onzer bevolking eene leemte bestaat welke dient aangevuld te worden*" pasmuntbons uit te geven. De bons van 1914 konden niet in de nood verhelpen "*omwille van hun te hoog bedrag*". De kleinste waarde bedroeg 1fr. Daarenboven was het klein aantal kasbons van het lokale hulpkomiteit (zie verder) buiten gebruik gesteld, doordat de geldigheidsdatum was verstreken. Het voorstel bedroeg maar liefst 20.000fr., met waarden van 5, 10, 25 en 50 centiem. Het betrof maar liefst 118.000 geldbriefjes⁷⁸.

Het lijkt twijfelachtig of deze bons ooit werden gedrukt of in omloop kwamen. Op verzoek van het provinciebestuur sloot de gemeenteraad iets later een lening van 20.000fr. af voor één jaar "*zodat de bons ten allen tijde konden worden ingetrokken en uitbetaald*"⁷⁹. En nog iets later schreef men in verband met die lening "*voor de gebeurlijke teruggave der sommen wegens intrekking der uitgegevene gemeentepasbons*"⁸⁰. Volgens de Minister van Binnenlandse Zaken was de behoefte aan pasmunt geen voldoende reden om de uitgifte te machtigen. De raad moest een bestemming voor de geldwaarden meedelen. De raad moest toegeven dat de enige reden de nood aan pasmunt was "*ten einde de verhandelingen tussen de inwoners te vergemakkelijken*". Zij waren niet bestemd om uitgaven te bestrijden. De raad besloot dan ook dat, indien die reden niet voldoende was, "*van het uitgeven der pasbons in kwestie af te zien*"⁸¹.

De uitgiftes in 1917 en 1918 hadden over het algemeen nochtans vaak geen andere bestaansredenen, daar de gemeentebesturen toen over voldoende kredietmogelijkheden beschikten⁸².

Tot slot geven we nog mee dat de totale leningslast van Bellem aan het einde van de oorlog 153.500fr. bedroeg. De waarde van de kasbons bedroeg nog geen 10%.

DE WAARBORG

In de raadsbeslissingen werd aan de waarborg weinig aandacht besteed. Enkel in Bellem vermeldde men wel "*op naam en ten laste der gemeente*"⁸³. Het is echter opvallend dat net deze exemplaren niet waren

ondertekend, zodat we (opnieuw) kunnen twijfelen of ze ooit echt circuleerden. In de andere gemeenten moesten de handtekeningen van de lokale overheid en de gemeentestempel blijkbaar voldoen om het vertrouwen van de inwoners te winnen.

MATERIËLE KENMERKEN

Het unieke karakter van het noodgeld impliceert dat er geen regels bestonden. De besturen handelden dus in volle vrijheid en de *bons* zijn dan ook zeer verscheiden.

Een eerste aspect waaraan we aandacht besteden is het drukken. Slechts voor twee gemeentebesturen vonden we hieromtrent iets terug. De Aalterse kasbons uit 1915 werden gedrukt bij Van der Poorten in Gent. De 18.000 briefjes uitgegeven in juli 1915 kostten 234fr. De 3.000 bons die in oktober 1915 werden vervangen kostten 45fr. Vermoedelijk droegen enkel deze geldbriefjes de naam van de drukker. De eerste uitgifte van 1914 werd mogelijks in Aalter gedrukt en was veel soberder (zie verder en de illustraties).

De Maldegemse kasbons werden lokaal gedrukt bij Victor De Lille. Victor De Lille, drukker maar ook gemeenteontvanger, werd op 14 december 1914 door de Duitsers aangehouden. Het was net deze namiddag dat de briefjes moesten gedrukt worden. De vrouw van De Lille nam dan het heft in handen, zodat de geplande werken toch doorgingen. De cliché's voor het noodgeld werden in Brugge gehaald. Bij het eigenlijke drukken hielden schepen Van Hyfte en een gemeentepersoneelslid de wacht. Een misdrukt bankbriefje werd onmiddellijk verbrand. Nadien werden de briefjes met de hand met een stempel genummerd totdat het aantal klopte. Ook de te veel gedrukte briefjes werden vernietigd⁸⁴.

Over het papier zijn we zeer schaars of niet ingelicht. We kregen wel de indruk dat het noodgeld zeer erg aan slijtage onderhevig was, gezien de menigvuldige vernieuwingen. Over de geplande uitgifte in Maldegem in 1918 vernamen we wel iets in verband met het papier. Het moest gebeuren "*op zeer kloek verschillig getint papier [per soort] en met goed leesbaar bedragcijfer*"⁸⁵.

Het Meetjeslandse noodgeld was deels vrij sober uitgegeven, maar een ander deel deed toch min of meer aan een officieel betaalmiddel denken. De biljetten waren doorgaans naargelang de waarde op een ander kleur van papier gedrukt, vermeldden de gemeente, vaak een serienummer, een nummer, de waarde - in cijfers en/of letters -, de handtekeningen van de (plaatsvervangende) burgemeester en de gemeentesecretaris (beide wettelijk vereist op gemeentelijke openbare akten) of -ontvanger, soms de uitgiftedatum en de geldigheidsperiode met de plaats van uitbetaling, eventueel een tekening en een gemeentestempel, soms ook de clausule "*namaak wordt streng vervolgd*". Dit laatste aspect gaf het gemeentelijk papier een meer officieel en monetair karakter.

Sommige (kleine) waarden scheurde de uitgever uit blokboekjes. De scheurrand is duidelijk herkenbaar.

We vatten de ons momenteel beschikbare gegevens samen in onderstaand overzicht (zie ook de illustraties).

AALTER

1	datum	10 november 1914 (GR)
	waarde	1 frank
	aantal	2.000
	afmetingen	
	kleur	wit
	speciale kenmerken	reeks A, genummerd van 1 tot 2000 ; handtekeningen van secretaris J. Faut en schepen-voorzitter A. Goeminne vervangen op 17 mei 1916 door types 10 en 11
2	datum	10 november 1914 (GR)
	waarde	2 fran
	aantal	1.000
	afmetingen	83 x 71mm (b x h)
	kleur	wit
	speciale kenmerken	reeks A, genummerd van 2001 tot 3000: handtekeningen van secretaris J. Faut en schepen-voorzitter A. Goeminne ; keerzijde gemeentestempel vervangen op 17 mei 1916 door types 10 en 11
3	datum	10 november 1914 (GR)
	waarde	5 frank
	aantal	200
	afmetingen	94 x 74mm
	kleur	roze
	speciale kenmerken	reeks B, genummerd van 1 tot 200; handtekeningen van secretaris J. Faut en schepen-voorzitter A. Goeminne; keerzijde gemeentestempel op 23 oktober 1915 vervangen door types 8 en 9
4	datum	10 november 1914 (GR)
	waarde	10 frank
	aantal	100
	afmetingen	94 x 74mm
	kleur	roze

	speciale kenmerken	reeks B, genummerd van 201 tot 300; handtekeningen van secretaris J. Faut en schepen-voorzitter A. Goeminne; keerzijde gemeentestempel op 7 juli 1915 vervangen door types 6 en 7
5	datum waarde aantal afmetingen kleur speciale kenmerken	10 november 1914 (GR) 5 frank 1.000 94 x 74mm lichtgroen reeks C, genummerd van 1 tot 1000; handtekeningen van secretaris J. Faut en schepen-voorzitter A. Goeminne; keerzijde gemeentestempel op 7 juli 1915 vervangen door types 6 en 7
6	datum waarde aantal afmetingen kleur speciale kenmerken	7 juli 1915 25 centiem 12.000 groen getekend door wn. burgemeester J. Rysenaer druk Vanderpoorten Gent deels vervangen door types 12 en 13 op 20 januari 1917
7	datum waarde aantal afmetingen kleur speciale kenmerken	7 juli 1915 50 centiem 6.000 baksteenrood getekend door wn. burgemeester J. Rysenaer druk Vanderpoorten Gent deels vervangen door types 12 en 13 op 20 januari 1917
8	datum waarde aantal afmetingen kleur speciale kenmerken	23 oktober 1915 25 centiem 2.000 70 x 46mm groen waarde in letters en cijfers, keerzijde met nummering, beide zijden getekend door

		secretaris J. Faut en burgemeester A. Goeminne druk Vanderpoorten Gent
9	datum waarde aantal afmetingen kleur speciale kenmerken	23 oktober 1915 50 centiem 1.000 70 x 46mm baksteenrood/bruin waarde in letters en cijfers, keerzijde met nummering, beide zijden getekend door secretaris J. Faut en burgemeester A. Goeminne druk Vanderpoorten Gent
10	datum waarde aantal afmetingen kleur speciale kenmerken	17 mei 1916 25 centiem 12.000 70 x 46mm groen idem 8, druk Vanderpoorten Gent
11	datum waarde aantal afmetingen kleur speciale kenmerken	17 mei 1916 50 centiem 2.000 70 x 46mm baksteenrood/bruin idem 9 druk Vanderpoorten Gent
12	datum waarde aantal afmetingen kleur speciale kenmerken	20 januari 1917 (SC) 5 centiem 10.000 65 x 33mm lichtblauw (groenblauw) uitgescheurd uit blokboekje ; bedrag in cijfers in elke hoek, naam secretaris en burgemeester, maar geen handtekeningen; op keerzijde volgnummer, deel gemeentestempel linkerbovenhoek, paraaf
13	datum waarde aantal afmetingen kleur	20 januari 1917 (SC) 10 centiem 5.000 61 x 33mm roze (crème)

	speciale kenmerken	uitgescheurd uit blokboekje ; bedrag in cijfers in elke hoek, naam secretaris en burgemeester, maar geen handtekeningen; op keerzijde volgnummer, handtekening burgemeester August Goeminne
14	datum
waarde
aantal
afmetingen
kleur
speciale kenmerken	? (Koninklijke Bibliotheek)
25 centiem
?
lichtgroen
opmerking : in het gemeentearchief hieromtrent geen enkel spoor, zou ook van januari 1917 dateren
BELLEM		
15	datum
waarde
aantal
afmetingen
kleur
speciale kenmerken	6 december 1914 (GR)
1 frank
?
blauw
reeks A, genummerd, maar niet gesigneerd; keerzijde onbedrukt, noch stempel
16	datum
waarde
aantal
afmetingen
kleur
speciale kenmerken	6 december 1914 (GR)
2 frank
?
83 x 71mm
licht crème (of kers)
reeks B, genummerd, maar niet gesigneerd; keerzijde onbedrukt, noch stempel
17	datum
waarde
aantal
afmetingen
kleur
speciale kenmerken	6 december 1914 (GR)
5 frank
?
94 x 74mm
(licht)roze
reeks C, nummer niet ingevuld (allemaal ?) en niet gesigneerd; keerzijde onbedrukt, noch stempel
18	datum
waarde
aantal	6 december 1914 (GR)
10 frank
?

afmetingen	94 x 74mm
kleur	(licht)groen
speciale kenmerken	reeks C, genummerd, maar niet gesigneerd; keerzijde onbedrukt, noch stempel

HANSBEKE

19	datum	19 januari 1915 (GR)
	waarde	50 centiem
	aantal	2.000 ?
	afmetingen	
	kleur	
	speciale kenmerken	uitbetaalbaar 31 december 1916
20	datum	19 januari 1915 (GR)
	waarde	1 frank
	aantal	1.000 ?
	afmetingen	
	kleur	?
	speciale kenmerken	uitbetaalbaar 31 december 1916
21	datum	19 januari 1915 (GR)
	waarde	2 frank
	aantal	1.000 ?
	afmetingen:	
	kleur	?
	speciale kenmerken	uitbetaalbaar 31 december 1916
22	datum	19 januari 1915 (GR)
	waarde	5 frank
	aantal	400 ?
	afmetingen	
	kleur	?
	speciale kenmerken	uitbetaalbaar 31 december 1916
23	datum	19 januari 1915 (GR)
	waarde	20 frank
	aantal	200 ?
	afmetingen	
	kleur	?
	speciale kenmerken	uitbetaalbaar 31 december 1916

MALDEGEM

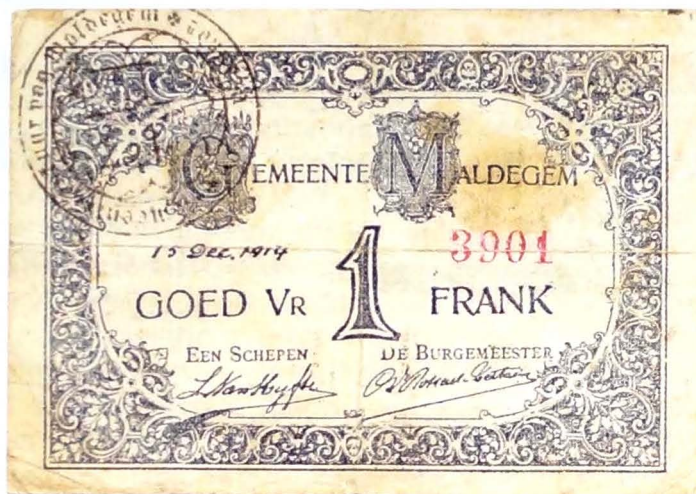
24	datum	14 december 1914 (SC)
	waarde	1 fran
	aantal	2.500

	afmetingen	124 x 91mm
	kleur	
	speciale kenmerken	met uitgiftedatum, getekend door schepen L. Van Hyfte en burgemeester Rotsart-Hertaing, genummerd met rode inkt; gemeentestempel over linkerbovenhoek; keerzijde kleine gemeentestempel druk De Lille, Maldegem (niet vermeld) deels vervangen op 8 september 1916
25	datum	14 december 1914 (SC)
	waarde	2 frank
	aantal	2.500
	afmetingen	124 x 91mm
	kleur	
	speciale kenmerken	met uitgiftedatum, getekend door schepen L. Van Hyfte en burgemeester Ch. Rotsart de Hertaing, genummerd ; gemeentestempel over linkerbovenhoek; keerzijde kleine gemeentestempel druk De Lille, Maldegem (niet vermeld) deels vervangen op 8 september 1916
26	datum	14 december 1914 (SC)
	waarde	5 frank
	aantal	2.500
	afmetingen	133 x 91mm
	kleur	
	speciale kenmerken	met uitgiftedatum, getekend door schepen L. Van Hyfte en burgemeester Ch. Rotsart de Hertaing, genummerd; gemeente stempel over linkerbovenhoek ; keerzijde kleine gemeentestempel druk De Lille, Maldegem (niet vermeld)
27	datum	8 september 1916 (SC)
	waarde	1 frank
	aantal	1.500
	afmetingen	
	kleur	
	speciale kenmerken	idem vorige uitgifte met aangepaste uitgiftedatum
28	datum	8 september 1916 (SC)
	waarde	2 frank
	aantal	1.500
	afmetingen	
	kleur	
	speciale kenmerken	idem vorige uitgifte met aangepaste uitgiftedatum

Twee modellen van het Aalterse noodgeld (de nummers 8 en 9 of 10 en 11 en 12 en 13 uit het overzicht).

(uit meerdere privé-verzamelingen)

Het Maldegemse noodgeld uitgegeven op 15 december 1914.
(Gemeentearchief Maldegem)

Gemeente AELTRE.

TWEE FRANK

Betaalbaar op zicht na den oorlog bij den Gemeente-Ontvanger.

REEKS A Nr. [REDACTED]

Namens den Gemeenteraad:
De Secretaris, De Schepen-Voorzitter,

Jan. Pauw *Mus Carmine*
(P.S.) Jan. II. 1896

Gemeente AELTRE.

VIJF FRANK

Betaalbaar op zicht na den oorlog bij den Gemeente-Ontvanger.

REEKS C Nr. [REDACTED]

Namens den Gemeenteraad:
De Secretaris, De Schepen-Voorzitter,

Jan. Pauw *Mus Carmine*
(P.S.) Jan. II. 1895

Gemeente AELTRE.

TIEN FRANK

Betaalbaar op zicht na den oorlog bij den Gemeente-Ontvanger.

REEKS B Nr. [REDACTED]

Namens den Gemeenteraad:
De Secretaris, De Schepen-Voorzitter,

Jan. Pauw *Mus Carmine*
(P.S.) Jan. II. 1896

Gemeente BELLEM.

TWEE FRANK

Betaalbaar op zicht na den oorlog bij den Gemeente-Ontvanger.

REEKS B Nr. [REDACTED]

Namens den Gemeenteraad:
De Secretaris, De Burgemeester-Voorzitter,

(P.S.) Jan. II. 1896

Gemeente BELLEM.

VIJF FRANK

Betaalbaar op zicht na den oorlog bij den Gemeente-Ontvanger.

REEKS C Nr. [REDACTED]

Namens den Gemeenteraad:
De Secretaris, De Burgemeester-Voorzitter,

(P.S.) Jan. II. 1896

Gemeente BELLEM.

TIEN Frank.

Betaalbaar op zicht na den oorlog bij den Gemeente-Ontvanger.

REEKS C Nr. [REDACTED]

Namens den Gemeenteraad:
De Secretaris, De Burgemeester-Voorzitter,

(P.S.) Jan. II. 1896

Het eerste noodgeld in Aalter en Bellem (nrs. 2, 3, 4, 16, 17 en 18 uit overzicht).
(Verz. Koninklijke Bibliotheek)

OMLOOP EN INWISSELING

Over de omloop van het lokale waardepapier zijn we zo goed als niet ingelicht. Maar door de om- of inwisseling krijgen we er toch al eens zicht op, zodat we dit samen behandelen. In eerste instantie zouden we denken dat de omloop beperkt bleef tot de uitgifteplaats.

Maar hoe zat het vooreerst met de ontvangst van het lokale geld bij de inwoners. We wezen er reeds op dat de handelaars het niet apprecieerden dat de inwoners kasbons met een hoge waarde gebruikten voor kleine aankopen. Dit leidde o.a. tot uitgiftes van kleinere waarden. Reeds in 1915 stipte het schepencollege van Hansbeke aan dat de maatregel van kasbons door het publiek goed werd onthaald en dat er geen bezwaren waren gerezen⁸⁶. In Aalter achtte men in 1916 de inwisseling van de bons niet wenselijk "*omdat ze hoogst welkom zijn bij de bevolking*", voornamelijk dan gezien het gebrek aan pasmunt⁸⁷. Hier en daar vernemen we ook dat alle uitgegeven bons in omloop zijn. We vonden geen enkele keer iets terug in verband met een beperking van het gebruik in onze gemeenten. Algemeen werden ze voor allerlei uitgaven gebruikt, dus ook voor wedden en lonen, herstellingswerken enz.

De bons werden dus aanvaard en dat lijkt wat in tegenspraak met het gedrag bij de aanvang van de oorlog, waarbij iedereen trachtte af te geraken van papiergeld ten voordele van edele metalen. Volgens Copin bestonden er meerdere redenen om het lokale geld te aanvaarden. Bij de Duitse inval kregen de burgemeesters van de Belgische regering een opeisingsrecht. Een handelaar had er dus belang bij het gemeentegeld te verkiezen boven een opeising. De bons zouden ook graag aanvaard zijn in betaling van koopwaren die de gemeenten aan de Duitsers moesten leveren. In het andere geval zouden de Duitsers eenvoudigweg opgeëist hebben.

De bevolking aanvaardde de bons evenzeer. Zij beseftte dat tal van verichtingen anders onmogelijk waren en dat bv. bijstand vaak achterwege zou blijven. Er was dus sprake van een zeer levendige geest van solidariteit en burgerzin⁸⁸. Was het gebruik ook niet een zekere vorm van verzet tegen de bezetter ?

De gemeenten brachten op diverse manieren hun geld in omloop : de betalingen van militievergoedingen, steun aan werklozen enz., maar ook hun eigen personeel, leveranciers, handelaars die aan de Duitsers moesten leveren. Particulieren betaalden ermee hun aankopen in de kleinhandel en de winkeliers op hun beurt in de groothandel.

De meeste Meetjeslandse gemeentebesturen namen geen datum op in hun beslissingen inzake de uitbetaling van de kasbons. Op de geldbriefjes zelf stond doorgaans wel iets vermeld. Enkel op de Hansbeekse bons stond een concrete datum : 31 december 1916. Op de Maldegemse kasbons stond helemaal geen datum, behalve de uitgiftedatum in handschrift. Op de Bellemsse en een deel van de Aalterse prijkte "*betaalbaar op zicht na den oorlog bij de Gemeente-Ontvanger*". We stelden toch vast dat er ook bons voor de eigenlijke *vervaldag* werden uitbetaald. In Aalter

noteerde het bestuur dat er in 1917 voor totaal 900fr. aan bons in de gemeentekas waren teruggekomen en uitbetaald. Het ging om coupures van 25 en 50 centiem⁸⁹. Ook in maart 1918 betaalde de gemeenteontvanger voor 500fr. aan bons van 25 en 50 centiem uit⁹⁰. In een collegebeslissing van enkele dagen later is ook sprake van 500fr. op de gemeenterekening (men bedoelt begroting) voor het uitbetalen van kleine coupures. De cijfers kloppen echter geenszins. Het wordt wel duidelijk dat het om onbruikbare kasbons ging die werden verbrand⁹¹. We wezen er ook reeds op dat de Maldegemse gemeenteraad op aandringen van de hogere overheid besloot de bons binnen de vier maand na de vrede terug te betalen.

De Hansbeekse gemeenteraad was de enige die tijdens de oorlog een beslissing nam om de uitbetaling te regelen. Ze zouden effectief worden uitbetaald op 31 december 1916. De raad verzekerde tevens dat er de nodige ruchtbaarheid zou worden aan gegeven en dat men 8 dagen kreeg om de bons aan te bieden⁹². We twijfelen er sterk aan of die uitbetaling dan is geschied, want we wezen er reeds op dat er in november 1917 nog steeds sprake was van eigen geld in Hansbeke. We vermoeden dat de echte inwisseling pas na de oorlog gebeurde (zie verder).

De toestand in Bellem was mogelijks anders. Eind 1915 beweerde het bestuur alvast dat er geen eigen geld in omloop was (zie hoger). In de begroting voor 1916 staat inderdaad een post met 13.500fr. voor terugbetaalde kasbons 1914⁹³. In de rekening voor 1916 vinden we een bedrag ingeschreven zowel bij de ontvangsten als bij de uitgaven. De inkomsten bedroegen 13.500fr., de uitgaven daarentegen 13.476fr.⁹⁴. Dit wijst mijns inziens duidelijk op de terugbetaling en waarbij niet alle bons werden binnengebracht. Het wordt echter helemaal onduidelijk als we in de begroting voor 1917 opnieuw een post van 13.500fr. zien opduiken "*wegens teruggave aan Kasbons voorzien in 1916*"⁹⁵. De enig mogelijke verklaring lijkt mij dat het bestuur niet over de middelen beschikte om de kasbons effectief terug te betalen, maar dat het ze toch uit omloop nam.

De meeste terugbetalingen in het Meetjesland gebeurden dus na de oorlog. De besturen moesten ervoor soms wel worden aangemaand. De bekendmaking gebeurde op meerdere manieren. De burgemeester van Hansbeke verklaarde op 8 december 1918 "*dat heden werd angeplakt het bericht betreffende de verklaring van het Duitsch geld en andere vreemde munten alsook der banknoten der Société Générale en de gemeentebons*" en dit volgens artikel 1 van het Koninklijk Besluit van 9 november 1918⁹⁶. Op 28 maart 1919 richtte de Minister van Binnenlandse Zaken een brief tot de provinciegouverneurs om de gemeenten te doen overgaan tot het intrekken van de kasbons en dit binnen de kortst mogelijke tijd. Hij stelde 15 juni 1919 voorop. In de circulaires van 28 mei en 17 juli 1919 werd die termijn verlengd⁹⁷. Het gemeentebestuur van Aalter schoot dan ook pas in gang in mei 1919. Op 17 mei besloot het college "*gezien het aandringen van het hooger*

GEMEENTE AELTRE.

BELANGRIJK BERICHT

Het College van Burgemeester en Schepenen der gemeente AELTRE bericht alle belanghebbenden dat de kasbons uitgegeven door ons bestuur gedurende de duitsche bezetting zullen uitbetaald worden ter gemeente-Ontvangerij tot 30 Juni 1919.

Na dien datum mogen zij niet meer als betaalmiddel aanvaard worden ten gevolge van het staken hunner uitbetaling.

De zittagen van den Gemeente-Ontvanger zijn :
Woensdag & Zaterdag van iedere week telkens van 9 tot 11 ure voornoen.

Aeltre, den 15ⁿ Mei 1919.

Burgemeester en Schepenen,

De Secretaris.

AUG. GOEMINNE.

JOS. FAUT.

Bestuur dat de gemeentebons zoo spoedig mogelijk uitbetaald worden” dit te doen tegen 30 juni 1919, daar de geldmiddelen dit toelieten⁹⁸. Die beschikbare middelen was echter een andere zaak. Twee dagen vroeger verzekerde het bestuur de gouverneur nog (of reeds) de uitbetaling te doen zonder een lening aan te gaan⁹⁹. Maar in augustus stemde de raad een lening om onder meer de kosten van de uitbetaling te realiseren¹⁰⁰. In de begroting werd hiervoor 9.500fr. ingeschreven. Ook Maldegem sloot een nieuwe lening af, deels om ook de bons uit te betalen¹⁰¹.

De bekendmaking gebeurde o.a. met “ *plakbrieven en in de gazetten*”. Aalter verspreidde ze in de hele omgeving en plaatste ook een advertentie in het dagblad *Het Volk*¹⁰². Het bestuur schreef ook de Minister van Buitenlandse Zaken aan met de vraag de inwisseling van de kasbons bekend te maken in het noorden van Frankrijk¹⁰³. Dit laatste mag een duidelijke aanwijzing zijn dat de bons een grote verspreiding kenden en blijkbaar ook buiten de gemeentegrenzen waarde hadden en werden aanvaard. Het feit dat heel wat Aalternaren in Frankrijk gingen werken, zal daar niet vreemd zijn aan geweest. Bij de uiterste inwisselingsdatum deelde de burgemeester de gouverneur mee dat er nog wel eens “*uit verafgelegen gemeenten een klein getal ter uitwisseling gezonden worden*”¹⁰⁴. Wettelijk was er trouwens geen enkel probleem. Ook Copin vond dit een bewijs van het vertrouwen in het gemeentegeld¹⁰⁵, misschien en vermoedelijk groter dan in de Duitse markten. In principe was het gemeentegeld nochtans enkel bedoeld voor het eigen grondgebied. De besturen kwamen echter overeen de omloop tot de omliggende streek uit te breiden¹⁰⁶.

Door de inwisseling verloren de kasbons hun belang en waarde. Het Aalterse schepencollege ging bijgevolg over tot de vernietiging in augustus 1920. In de begroting had men voor de uitbetaling 9.500fr. uitgetrokken, maar er werden voor slechts 3290.65fr. bons verbrand. Het betrof enkel kasbons van 5, 10, 25 en 50 centiem¹⁰⁷, want de andere waren reeds uit omloop. In totaal bleek niet de helft van de bons omgeruild : ca. 4.700fr. van de 11.000fr. Impliceert dit dat de rest werd achtergehouden door de bevolking ? Of waren ze tot op de draad versleten ? In december 1918 waren in Hansbeke nog zeker 5.000fr. bons niet uitbetaald¹⁰⁸ (deze van de eerste uitgifte ?). De vernietiging van alle bons gebeurde in oktober 1921. Het ging in totaal om 8.353fr. (op een totaal van 10.000fr.), verdeeld over de vijf coupures, nl. 0,5 , 1, 2, 5 en 20fr. Ook deze bons werden verbrand¹⁰⁹. Officieel bleven de gemeentelijke geldbriefjes terugbetaalbaar tot 31 december 1926.

ANDERE BONS

Zoals hoger vermeld bestond er ook noodgeld uitgegeven door een lokaal comité in Eeklo, Evergem, Maldegem en Waarschoot. We beschikken over niet zoveel informatie hieromtrent, daar het niet in onze bedoeling lag dit geld te bestuderen. We vermoeden dat er veel gelijkenis is met het gemeentelijk noodgeld.

We sommen onze bijeengesprokkelde informatie toch even op.

In Eeklo kwam reeds op 5 augustus 1914 een *Comiteit van Vaderlandslievende Hulp* tot stand (ook *Comiteit tot onderstand* genoemd, later het *Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit*)¹¹⁰. Het schepencollege besloot op 14 augustus 1914 dat dit *speciaal Comiteit* de uitbetalingen aan de families van soldaten zou doen (zie ook hoger). Toen was er ook reeds sprake van *bons*, uitgegeven door het speciaal *Onderstandscomiteit*¹¹¹. Omstreeks 30 augustus – dus nog voor de bezetting – besloot dit comité om *bons* van 1 en 2fr. uit te geven. Dit gebeurde wegens het gebrek aan pasgeld. Het stadsbestuur zorgde voor de waarborg. De *bons* werden uitgereikt aan werklozen en behoeftigen. De winkeliers konden ze uitbetaald krijgen binnen de acht dagen na hun uitgifte¹¹². In oktober 1915 bleken er nog 25.000 in omloop en die door de stad moesten worden terugbetaald. Uit de gemeentelijke briefwisseling blijkt trouwens dat ze tegen geld konden worden uitgewisseld, maar dat ze als betaalmiddel werden gebruikt en “*zeer gegeerd*” waren¹¹³. Uit een andere brief blijkt dan dat van een som van 220.000fr. er 25.000fr. nodig was om de reeds *vervallen onderstandsbons* uit te betalen¹¹⁴. Rond hetzelfde tijdstip kreeg het stadsbestuur te horen dat het voor de uitgave van papiergeld de toelating nodig had van Etappenkommandant Ægidi¹¹⁵. Het komiteit schafte het stelsel van de *bons* af, vermoedelijk eind 1917, en verving het door een kredietboekje¹¹⁶.

Het comité gaf op 6 mei 1916 alvast ook *bons* van 25 centiem uit¹¹⁷. Uit deze beknopte gegevens blijkt een duidelijke band tussen het komiteit en het stadsbestuur, dat mogelijks de echte financier en uitgever was. In 1919 verzocht de arrondissementscommissaris trouwens om inzending van de *serie stadskasbons* tijdens de oorlog uitgegeven. De stad kon niet anders dan er op wijzen dat er enkel *comiteitsbons* hadden bestaan¹¹⁸.

In Evergem circuleerden er zowat de hele bezettingstijd geldbons uitgegeven door het *Plaatselijk Hulp- en Voedingskomiteit Evergem*. Zij hadden een beperkte geldigheidsduur van twee weken tot één maand. Er bestonden er alvast van 1,25fr. De kwaliteit verschilde naargelang het tijdstip van uitgave. Ze vertoonden qua tekening toch enige gelijkennis met de gemeentelijke geldbons. Mogelijks gaf het gemeentebestuur toch zelf geldbons uit eind 1914 die reeds in 1915 werden ingezameld en vergoed¹¹⁹.

In Maldegem gaf het *Plaatselijk Comiteit* meerdere *bons* uit. De grote, eenvoudige, blauw-groene *bons* van 1fr. werden uitgegeven onder de waarborg van het gemeentebestuur. De namen van de gemeenteontvanger en de burgemeester stonden trouwens ook op de *bons*. Ze waren tweemaal per maand inwisselbaar en hadden een beperkte geldigheidsduur van twee maanden. De uitgiftedatum werd op de *bon* gestempeld. Ze werden uitgereikt aan de gemeentelijke werklozen die er voedingswaren mochten mee kopen. Drank, *gegiste dranken* of gemakkelikheden waren uit den boze.

Het is streng verboden deze bon te gebruiken.
 Ondersteuning van Waarschoot.
 Goed voor 0,25 fr.
 De Voorzitter: F. van Ackere.
 EERSTE SERIE.

Het is streng verboden deze bon voor drank te gebruiken.
 Ondersteuningskomiteit van Waarschoot.
 Goed voor 0,50 fr.
 Deze bon is betaalbaarder in de Bibliotheek den ZATERDAG van elke week, van 2 tot 4 ure namiddag (Belgisch wv).

1,25 — C. R. B. — 1,25
 NATIONAAL HULP- & VOEDINGSKOMITEIT.

Volksoep - Waarschoot.
 BIJGEVOEGDE ONDERSTAND.
 Goed voor den aankoop van EEN FRANK VIEF EN TWINTIG CENTIEMEN waren in het magazijn van het Voedingskomiteit.

De Voorzitter: F. van Ackere.
 Deze bon, welke geene waarde heeft voor den handel, moet onmiddellijk gebruikt worden zooals hierboven aangeduid.
 1,25

Het is streng verboden deze bon voor drank te gebruiken.
 Ondersteuningskomiteit van Waarschoot.
 Goed voor 0,25 fr.
 Deze bon is betaalbaarder in de Bibliotheek den ZATERDAG van elke week, van 2 tot 4 ure namiddag (Belgisch wv).

Het is streng verboden deze bon voor drank te gebruiken.
 Ondersteuningskomiteit van Waarschoot.
 Goed voor 1,00 fr.
 Deze bon is betaalbaarder in de Bibliotheek den ZATERDAG van elke week, van 11/2 tot 3 ure namiddag.

Komiteit Waarschoot. - Voedingsonderstand.
 Geldig voor den aankoop van één brood ter waarde van drie en zeventig centiemen bij al de bakkers der gemeente.
 Voorzitter: F. van Ackere.

GEVEENTE WAERSCHOOT
 Goed voor den aankoop van 250 grammen brood.

C.N.S.A. — C.N.R.B.
 Het is streng verboden deze bon voor drank te gebruiken.
 Ondersteuningskomiteit van Waarschoot.
 Goed voor 1,00 fr.
 Deze bon is betaalbaarder ten barocle, Stalstraat, 97, den ZATERDAG van elke week, van 1/2 tot 4 ure namiddag (kerk uur).

C.N.S.A. — C.N.R.B.
 Het is streng verboden deze bon voor drank te gebruiken.
 Ondersteuningskomiteit van Waarschoot.
 Goed voor 0,50 fr.
 Deze bon is betaalbaarder in de Bibliotheek den ZATERDAG van elke week, van 11/2 tot 4 ure namiddag (kerk uur).

"Bons" uitgegeven door een Plaatselijk Hulp- en Voedingskomiteit, Evergem en Waarschoot.

Deze bons vermelden Fr. Cabuy uit Maldegem als drukker. Er bestonden ook bons van 5 en 10 centiemen. Ze waren een stuk kleiner van formaat, maar iets mooier. De bestaansreden was net dezelfde : bestemd voor de aankoop van goederen, behalve alcohol, door werklozen. Ze waren geldig tot 31 december 1917. Er is ons geen uitgiftedatum bekend. De bons waren, net zoals de andere, genummerd.

In Waarschoot tot slot circuleerden er ook meerdere soorten bons. De gebruiksmogelijkheden waren zeer beperkt : soms specifiek voor één product (een brood van 63c; 250gr brood), of enkel in het magazijn van het *Voedingskomiteit*, of zeker niet voor alcoholische dranken. Het betrof duidelijk steun.

De uitgever was, onder verschillende namen, het plaatselijk *Hulp- en Voedingscomité*. Op bepaalde bons werd melding gemaakt van het CRB (*Commission for Relief in Belgium*). De bons waren zeer eenvoudig, soms overstempeld gezien de inflatie¹²⁰.

Uit de beperkte informatie is toch duidelijk dat de impact van andere geldbons heel wat kleiner was dan van de gemeentelijke. We kunnen ze misschien vergelijken met de nu courante maaltijdcheques. Het ging steeds om een steunverlening en de bons vervingen in feite geen andere betaalmiddelen, alhoewel dat hierover twijfel kan rijzen in Eeklo.

BESLUIT

De waarde en het belang van het gemeentelijk noodgeld in het Meetjesland mag niet worden overschat. Het betrof enerzijds slechts weinig gemeenten en anderzijds was de waarde en de omvang vrij beperkt. De bons lenigden slechts een klein percentage van de geldbehoefte. Deze gemeentelijke waardepapieren hadden toch een monetair karakter, want ze werden uitgegeven als een vorm van lening, maar vervingen deze in feite niet, en ze waren vooral ook effectieve betaalmiddelen gezien de schaarste aan officieel geld, in het bijzonder aan pasmunt.

NOTEN

1. A. DE VOS, *Geschiedenis van Waarschoot*, Waarschoot, 1990, deel II, p. 30.
2. A. DE VOS-werkgroep, *Geschiedenis van Evergem*, Evergem, 1994, deel II, p. 518.
3. P. VAN DE WOESTIJNE, *Eeklo in Wereldoorlog I*, in Eeklo, zevenhondervijftig jaar, Eeklo, 1990, p. 464.
4. I. HOSTE & L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Poeke*, Aalter, 1985, p. 320.
5. P. VAN DE WOESTIJNE, *a.w.*, p. 464.
6. F. BASTIAEN, *De spoorweg in de groet van een plattelandsdorp: Aalter, op de lijn Gent-Brugge*, in *Op het goede spoor*, Aalter, 1988, p. 85.
7. L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Aalter*, Aalter, 1979, p. 302.
8. P. VAN DE WOESTIJNE, *a.w.*, p. 465.
9. I. HOSTE & L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 320.

10. P. VAN DE WOESTIJNE, *a.w.*, p. 464.
11. L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 302.
12. P. VAN DE WOESTIJNE, *a.w.*, p. 466.
13. F. BASTIAEN e.a., *a.w.*, p. 452; M. THYS, *Enkele gebeurtenissen gedurende de Eerste Wereldoorlog 1914-1918 in de gemeente Aalter*, in *Land van de Woestijne*, jg. 14(1991), nrs. 1-2, p. 13; e.a.
14. P. VAN DE WOESTIJNE, *a.w.*, p. 466.
15. J. CLAEYS, *Assenede tijdens de Eerste Wereldoorlog*, in *De Twee Ambachten*, jg. 7(1999), nr. 1, p.104.
16. F. BASTIAEN e.a., *Geschiedenis van Bellem*, Aalter, 1994, p. 452.
17. A. DE VOS-werkgroep, *a.w.*, p. 518.
18. F. BASTIAEN e.a., *a.w.*, p. 452.
19. P. VAN DE WOESTIJNE, *a.w.*, p. 466; F. BASTIAEN e.a., *a.w.*, p. 452; M. THYS, *a.w.*, p. 13.
20. P. VAN DE WOESTIJNE, *a.w.*, p. 469.
21. F. BASTIAEN, *De spoorweg ...*, p. 85.
22. A. DE VOS-werkgroep, *a.w.*, p. 518; M. THYS, *a.w.*, p. 15.
23. P. VAN DE WOESTIJNE, *a.w.*, p. 467-468; L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 303.
24. P. VAN DE WOESTIJNE, *a.w.*, p. 468; L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 304; A. DE VOS-werkgroep, *a.w.*, p. 518.
25. Zie voor meer informatie [A. COPIN], *De gemeentelijke financiën in België tijdens de oorlog 1914-1918. Algemeen overzicht van de gemeentelijke bedrijvigheid*, in *Het Gemeentekrediet van België*, jg. 6(1952), nr. 19, p. 3-5.
26. A. DE VOS-werkgroep, *a.w.*, p. 519; L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 304.
27. I. HOSTE & L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 320-321.
28. A. DE VOS-werkgroep, *a.w.*, p. 520.
29. Stadsarchief Eeklo (SAE), *registers schepencollege*, 14 augustus 1914.
30. [A. COPIN], *De gemeentelijke financiën...*, jg. 6(1952), nr. 20, p.3.
31. L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 304.
32. SAE, *verslagen gemeenteraad*, 28 oktober 1914.
33. P. VAN DE WOESTIJNE, *a.w.*, p. 468.
34. De Gentenaar, 1 augustus 1914, p. 2 k. 3 en 4 augustus 1914, p. 1 k. 4.
35. *Het noodgeld van Oost-Vlaanderen tijdens W.O. I en W.O. II*, Brussel (Nationale Bank), 1989, p. 3.
36. M. NUIJTENS, *Noodgeld te Izegem in de Eerste Wereldoorlog*, in *Ten Mandere*, jg.4 (1964), nr. 3, p. 26.
37. P. COCKSHAW, *Les monnaies de nécessité de la Première Guerre mondiale*, in *Het openbaar initiatief van de gemeenten in België 1975-1940. Handelingen 12de Internationaal Colloquium Spa*, 4-7 sept. 1984, deel I, Brussel, 1986, p. 294-295.
38. *Het noodgeld...*, p. 3.
39. P. COCKSHAW, *a.w.*, p. 294-295.
40. SAE, *registers schepencollege*, 4 november 1914 i.v.m. de bekendmaking.
41. [A. COPIN], *De gemeentelijke financiën... Het gemeentegeld*, p. 2.
42. [A. COPIN], *De gemeentelijke financiën... Algemeen overzicht*, jg. 6(1952), nr. 20, p. 3.
43. *Het noodgeld van Oost-Vlaanderen tijdens W.O. I en W.O. II*, Brussel (Nationale Bank), 1989, 88p.
44. P. COCKSHAW, *a.w.*, p. 308.
45. A. DE VOS - werkgroep, *a.w.*, p. 519.
46. [A. COPIN], *De gemeentelijke financiën ... Het gemeentegeld*, p. 6-7.
47. Gemeentearchief Maldegem (GAM), nr. 94, *register schepencollege*, 14 december 1914.
48. [A. COPIN], *De gemeentelijke financiën...Het gemeentegeld*, p. 7.
49. GAM, nr. 75, *register gemeenteraad*, 1 december 1915.
50. GAM, nr. 3288, *Kasbons Maldegem 1914*.
51. Gemeentearchief Aalter (GAA), Bellem, 205, 1, *registers briefwisseling*, 26 december 1915.

52. RAGent. *Hansbeke modern*, nr. 75 (gemeenteraad), 5 februari 1916.
53. [A. COPIN], *De gemeentelijke financiën... Het gemeentegeld*, p. 2.
54. *Het noodgeld...*, p. 49.
55. P. COCKSHAW, a.w., p. 309.
56. GAA. 504.6:172.2, *registers gemeenteraad*, 10 november 1914.
57. GAA. 474.1, *kasdagboek*.
58. GAA, Bellem. 504.6:172.2, *registers gemeenteraad*, 6 december 1914.
59. GAM, nr. 94, *registers schepencollege*, 14 december 1914.
60. RAGent, *Hansbeke modern*, 75, gemeenteraadsverslag 19 januari 1915.
61. Gemeentearchief Nevele (GAN), Hansbeke, *registers schepencollege*, 3 september 1915.
62. GAA. 504.6:172.2, *registers gemeenteraad*, 10 november 1914.
63. GAA, Bellem. 504.6:172.2, *registers gemeenteraad*, 6 december 1914.
64. GAM, nr. 94, *registers schepencollege*, 14 december 1914.
65. RAGent, *Hansbeke modern*, 75, gemeenteraadsverslag 19 januari 1915.
66. RAGent, *Hansbeke modern*, 75, gemeenteraadsverslag 19 januari 1915.
67. RAGent, *Hansbeke modern*, 75, gemeenteraadsverslag 12 december 1916.
68. RAGent, *Hansbeke modern*, 75, gemeenteraadsverslag 5 februari 1916.
69. GAN, Hansbeke, *registers schepencollege*, 26 november 1917.
70. GAA. 504.6:172.3, *registers schepencollege*, 7 juli 1915.
71. GAA. 504.6:172.2, *registers gemeenteraad*, 6 maart 1916.
72. GAA. 205.1, *registers briefwisseling*, 22 maart 1916 (nr. 7291).
73. GAA. 504.6:172.2, *registers gemeenteraad*, 19 april 1916.
74. GAA. 205.1, *registers briefwisseling*, 3 november 1916 (nr. 7352).
75. GAM, nr. 74, *registers gemeenteraad*, 20 november 1914.
76. GAM, nr. 95, *registers schepencollege*, passim.
77. GAM, nr. 95, *registers schepencollege*, 8 september 1916.
78. GAM, nr. 75, *registers gemeenteraad*, 15 februari 1918.
79. GAM, nr. 75, *registers gemeenteraad*, 26 april 1918.
80. GAM, nr. 212, *registers briefwisseling*, 7 mei 1918 (nr. 1221).
81. GAM, nr. 75, *registers gemeenteraad*, 30 augustus 1918.
82. [A. COPIN], a.w., p. 3.
83. GAA, Bellem. 504.6:172.2, *registers gemeenteraad*, 6 december 1914.
84. K. DE LILLE, *Oorlogsgeld III*, in Iepers Kwartier, jg. 91(1973), nr. 4, p. 180 en H. NOTTEBOOM, *Victor De Lille 1863-1940*, in *Jaarboek Ambacht Maldegem*, jg. 3(1997), p. 38.
85. GAM, nr. 75, *registers gemeenteraad*, 15 februari 1918.
86. GAN, Hansbeke, *registers schepencollege*, jaarverslag 3 september 1915.
87. GAA. 205.1, *registers briefwisseling*, 3 november 1916 (nr. 7352).
88. [A. COPIN], *De gemeentelijke financiën... Het gemeentegeld*, p. 8.
89. GAA. 205.1, *registers briefwisseling*, 29 juni 1917 (nr. 7421).
90. GAA. 474.1, *kasdagboek*, 4 maart 1918.
91. GAA. 504.6:172.3, *registsters schepencollege*, 9 maart 1918.
92. RAG, *Hansbeke modern*, 75, gemeenteraadsverslag 5 februari 1916.
93. GAA, Bellem, 504.6:172.2, *registsters gemeenteraad*, 21 december 1915.
94. RAG, *Bellem modern*, 260.
95. GAA, Bellem. 504.6:172.2, *registsters gemeenteraad*, 16 december 1916.
96. GAN, Hansbeke, *registsters schepencollege*, 8 december 1918.
97. [A. COPIN], *De gemeentelijke financiën... Het gemeentegeld*, p. 12.
98. GAA. 504.6:172.3, *registsters schepencollege*, 17 mei 1919.
99. GAA. 205.1, *registsters brtefwisselng*, 15 mei 1919 (nr. 7645).
100. GAA. 504.6:172.2, *registsters gemeenteraad*, 13 augustus 1919.
101. GAM, nr. 75, *registsters gemeenteraad*, 24 juni 1919.
102. GAA. 474.1, *kasdagboek*, 11 juli 1919.
103. GAA. 205.1, *registsters brtefwisselng*, 15 mei 1919 (nr. 7646).
104. GAA. 205.1, *registsters brtefwisselng*, 31 juli 1919 (nr. 7722).
105. [A. COPIN], *De gemeentelijke financiën... Het gemeentegeld*, p. 8.
106. IDEM, p. 4.

107. GAA, 504.6:172.3, *registers schepencollege*, 11 augustus 1920.
108. GAN, Hansbeke, *registers schepencollege*, jaarverslag 28 december 1918.
109. GAN, Hansbeke, *registers schepencollege*, 22 oktober 1921.
110. P. VAN DE WOESTIJNE, *a.w.*, p. 464.
111. SAE, *registers schepencollege*, 14 augustus 1914.
112. *Gazette van Eecloo*, jg. 48, 30 augustus 1914, met dank aan Paul Van de Woestijne voor een deel van de gegevens in deze passus.
113. SAE, nr. 167, *uitgaande brieven*, 30 december 1915.
114. SAE, nr. 167, *uitgaande brieven*, 19 november 1915.
115. SAE, nr. A57, *ontvangen brieven van de Kommandantur*, 25 december 1915).
116. SAE, *registers gemeenteraad*, 4 december 1917.
117. *Het noodgeld...*, p. 26.
118. SAE, *registers schepencollege*, juli 1919.
119. A. DE VOS-werkgroep, *a.w.*, p. 519.
120. A. DE VOS, *Geschiedenis van Waarschoot*, afbeelding p. 31.

Het vijfde penningkohier van Eeklo (1580)

CORRIGENDA

Erik DE SMET

Bij de publicatie van voornoemde bijdrage in vorig jaarboek, (jg. 2000, nr. 51, p. 43-71) waren door technische problemen tijdens het drukproces de laatste bladzijden van de lijst verloren gegaan. Om de bijdrage te vervolledigen geven we hierna het ontbrekende deel.

LIJST EIGENAARS, PACHTERS EN VERPACHTERS VAN ONROEREND GOED (in roede) IN EEKLO

NAAM	Eigendom	Pacht	Verpacht	Bedrijfs- grootte	Woonst
VELAERE DE Pieter (wed)	300	1082		1382	H
VELDE VANDE Cornelis	x				Hu
VELDE VANDE Daneel	x				BH
VELDE VANDE Lieven		12700		12700	H
VELDE VANDE Vincent (wed)	600		600	0	
VELDE VANDEN N. (wed)	x		x	0	
VELDE VANDEN Andries	600	327		927	BH
VELTGANCK Jan	3225		2725	500	BH
VERBEKE Pieter		2100		2100	H
VERHELST Pieter	3600		3600	0	
VERHEYE Jan		700		700	BH
VERKERKE Christlaen	12			12	BH
VERKERKE Lieven	25			25	BH
VERMUELENE Vincent	600	600		1200	BH
VERWEEDAEGHE Fransoys	300			300	?
VERZEELE Jooris	200	5400		5600	?
VLAENDEREN VAN Segher		x			BH
VLAENDEREN VAN Symoen	9			9	BH
VLAMINS Jan		x			BH

VliegHERE DE Aernaut	20		20	BH
VliegHERE DE Cornelis (wed)	400		400	0
VOGHELE DE Thomaes	6600		6600	BH
VOGHELE DE Thomaes (wed-dhoirs)				s
VOLDER DE Claeys	40	3600	3640	BH
VOS DE Joos	1170		1170	BH
VOS DE Joos (<i>temmerman</i>)	40		40	BH
VOS DE Matheeus kind.	557		557	0
VOS DE Pauwels	3300		3300	H
VRANCKE Pieter				Hu
VRANCKE Pieter (wed)		26571	26571	?
VRANCKE Vincent	12		12	BH
VULDERE DE Cornelis (kind)	900		900	0
VULDERE DE Fransoys	9200		9200	BH
VULDERE DE Jan	500		500	0
VULDERE DE Jan (kind.)	3156		3156	0
VULDERE DE Jan (wed)	4500		1500	3000
VULDERE DE Jan (wed, dhoirs)	900		900	s
VULDERSHUIS GENT	3313		3313	0
WANTE Daneel				BH
WANTE Pieter	616		616	BH
WEERT DE Claeys		x		BH
WEGHE Joos	222	2590	2812	BH
WELLE VAN Erasemus	900		900	0
WELLE VAN Erasemus (dhoirs)	2460		2460	BH
WELLE VAN Symoen & BRUNE DE Joos				BH
WESTVOORDE VAN Cornelis				CA
WESTVOORDE VAN Marten	1140	1612	2752	BH
WESTVOORDE VAN Vincent		x		BH
WEYTENS Gillis	30	176	206	BH
WIEMS Vincent	12		12	BH
WILDE DE Ghyselbrecht		x		Hu
WILLE Pieter				CA
WILLE Segher	75		75	BH
WILLEMS Claeys		x		Hu
WILLEMS Cornelis (wed)	4200		1500	2700
WILLEMS Hubrecht		x		Hu
WILLEMS Jacob	2810	1180	3990	BH
WILLEMS Jan	3000	1050	4050	BH
WILLEMS Jan (wed)				BH
WILLEMS Jan fs Jan	200		200	BH
WILLEMS Vincent	2100		2100	BH
WILLEMSSONE Willemyn	18		18	BH
WISPELAERE DE Adriaen	1271		1271	BH
WITTYNCK Lambrecht	6000		3900	2100
WITERSCHOUT Zeghere	600		600	0
WULF DE Berthelmeeus		1600	1600	BH
WULF DE Gheeraert	1530		1530	BH
WULF DE Jan	10336		10195	141

WULF DE Jan fs Gillis	30			30	BH
WULF DE Jan fs Willem	3200		3200	0	
WULFRAEM Pieter	3			3	BH
WULFRAM Jan	600	900		1500	BH
YFTE (HYFTE) VAN Joos	2100	4500		6600	?
YFTE (HYFTE) VAN Pieter	6			6	Hu
YMAN Jacques	1900			1900	Bos
YMAN Jan	12338		10800	1538	BH
YSEMBAERT Gillis	2600			2600	H
YSEMBAERT Jan (Mre)	1800		1800	0	
YSEMBAERT Philips	40			40	BH
YSEMBAERT Pieter	20	4900		4920	BH
YSEMBAERT Victoor	3318			3318	BH
YSEMBAERT Vincent	1050		1050	0	
YSEMBAERT Vincent (wed)	1050		1050	0	
ZEGHERS Jacop	3300	774		4074	BH
ZEGHERS Pieter	900	7500		8400	BH
ZEGHERS Pieter (wed)	2483		900	1583	
ZOETAERT (SOETAERT)					
Jan fs Symoen		x			BH
ZOETAERT Adriaen fs Gillis	5032			5032	?
ZOETAERT Aernaut	9000			9000	BH
ZOETAERT Aernaut (hoirs)	5100			5100	BH
ZOETAERT Berthelmeus	6600	1000		7600	BH
ZOETAERT Cornelis	1056		1056	0	
ZOETAERT Cornelis (kind)	150		150	0	
ZOETAERT Eloy	7642		7642	0	
ZOETAERT Frans fs Boudewyn	3300	5100		8400	BH
ZOETAERT Frans fs Vincent	1525	7800		9325	BH
ZOETAERT Gillis fs Gillis	300			300	?
ZOETAERT Jan fs Aernaut		x			BH
ZOETAERT Jan fs Willems	450	4500		4950	BH
ZOETAERT Pieter	1900			1900	BH
ZOETAERT Vincent	30			30	BH
ZOETAERT Vincent fs Baudewyn	3300	8100		11400	?
ZOETAERT Vincent fs Gillis	1600			1600	BH
ZOOM VAN Matheeus		x			BH
ZUTTERE DE Gabriel	4800		4800	0	
ZUTTERE DE Jooris	40			40	BH
ZWAEF DE Cornelis	5291	1800	191	6900	BH
ZWAEF DE Gheeraert	9700	4200	1800	12100	BH
ZWAEF DE Jacob fs Philips	2892	6118		9010	BH
ZWAEF DE Jan	300		300	0	
ZWAEF DE Jan fs Gillis	1950	891		2841	H
ZWAEF DE Jan fs Pieter	10400	1050		11450	BH
ZWAEF DE Marten	1000	4800		5800	?
ZWAEF DE Mathys (kind)	718		718	0	
ZWAEF DE Rochus (wed)	1500	8700		10200	BH
ZWAEF DE Vincent	7480		30	7450	BH
ZWAEF DE Willem	1500			1500	?
ZWYNTEERLINCK Pieter (wed)	150			150	BH

TOELICHTING GEBRUIKTE AFKORTINGEN:

BH : Behuisde Hofstede

BR : Brouwerij

CA : Kamer

CH : *Cleyn huuseken* of *huuseken*

H : Hofstede(ken) - Heeft betrekking op de kavel waarop, meestal door de gebruiker zelf een huis is opgetrokken, zelden van steen. Gaat vaak samen met de geijkte uitdrukking "*aertvast ende naghelvast*".

Hu : Huis

Mo : Molen

s : Smis

? : Twijfelgevallen, als er al dan niet een woning aanwezig is

x : Enkel opgave van bewoning, zonder oppervlakte

cursief : Berekende oppervlakte

Heemkundig repertorium 2001

LOPENDE HEEMKUNDIGE BIBLIOGRAFIE VOOR DE GESCHIEDENIS
VAN HET MEETJESLAND

Filip BASTIAEN

Met dank aan Wim De Clercq en Erik De Smet

Deze bibliografie is een selectieve bibliografie. Voor de werkwijze en criteria, zie jaarboek 43 (1992), p. 258-263, jaarboek 45 (1994), p. 213 en jaarboek 48 (1997), p. 261. Routebeschrijvingen worden evenmin opgenomen.

Voor de geëxcerpeerde jaarboeken en tijdschriften, zie jaarboek 43 (1992), p. 261-262, jaarboek 44 (1993), p. 197-198 en jaarboek 47 (1996), p. 239.

Gebruikte sigels

AM	Appeltjes van het Meetjesland
B	Biekorf
BB	Bos en Beverveld
DB	De Belle
DE	De Eik
DED	De Eeklose Dobbelgebakkene
DL	De Levensboom
DTA	De Twee Ambachten
HB	Handelingen Genootschap voor Geschiedenis Brugge
HBM	Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland
HMGOG	Handelingen Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent
HLvN	Het Land van Nevele
JAM	Jaarboek Ambacht Maldegem
KB	Kapel en Beeld
KGK	Jaarboek van de Kring voor Geschiedenis en Kunst van Deinze en de Lelestreek

LvdW	Land van de Woestijne
ME	Molenecho's
MvT	Mensen van Toen
OH	Ons Heem
OR	Oud Ruysselede
OVZ	Oostvlaamse Zanten
RvT	De Roede van Tielt
TG	Tijdschrift voor Geschiedenis
Tgk	Het Tijdschrift van het Gemeentekrediet
VS	Vlaamse Stam

BIBLIOGRAFIE

WERKINSTRUMENTEN

bibliografieën

- 1 BASTIAEN Filip, *Heemkundig repertorium 2000. Lopende heemkundige bibliografie voor de geschiedenis van het Meetjesland.* – AM, 51(2000), 219-242.
Thematische bibliografie met 4 indices: auteurs, trefwoorden, plaats- en familienamen.

bronnen(publicaties)

- 2 BAECKELANDT Roger, *Bellemse emigratie naar de Verenigde Staten van Amerika.* – DB, 13(2000), 3, 28-38; 4, 2-15. talrijke foto's. Vervolg op 2000/3
Korte biografische gegevens, 1910-1930.
- 3 BLONDIA Rudi, *1613/1614 Communicantes in Ursel en Bellem.* – DL, 13(2000), 4, 101-119, met index familienamen.
- 4 BOLLAERT André, *De dopelingen van E.H. J. Van Duyse te Poesele (1808-1812).* – MvT, 11(2001), 1, 2-11.
Met overzicht herkomst ouders.
- 5 BOLLAERT André, *De dopelingen van E.H.J. Van Duyse te Poesele (1808-1812).* – MvT, 11(2001), 1, 2-11.
Chronologische lijst met alle (soms aangepaste) gegevens.
- 6 BOLLAERT André, *De schenking van Sophie Van Gele aan de kerk van Poesele.* – HLvN, 32(2001), 2, 90-103, 2 foto's en 1 doc.
Testamentaire schenking 1864; volledige beschrijving
- 7 BUYCK Willy, *Eeklonaren in de "Gazette van Eecloo" (jg. 1875) Genealogische gegevens.* – DE 26(2001), 1, 26-36, met talrijke uittreksels.
Alfabetische lijst met enkele gegevens

- 8 D'HOOGHE Daniël, *Soldaten van Napoleon uit het Land van Nevele overleden in militaire hospitaal.* – MvT, 11(2001), 3, 50.
Geput uit het Bestuursmemoriaal
- 9 DE BAETS August, *Franse Leyedelters te Aalter en Bellem.* – VVF Gent Info, 20(2001), 1, 7-8.
Franse namen in de parochieregisters, veelal te koppelen aan het graven van het kanaal.
- 10 DEBBAUT Ronny, *De "Clara Mersch"-rente te Poeke (1637-1657).* – DL, 14(2001), 1, 15-19, met namenindex.
Overzicht van de pachters per stuk grond
- 11 DEBBAUT Ronny, *De beste hoofden van de heerlijkheid De Platte Gaverije 1762-1794.* – DL, 14(2001), 1, 21-23.
Overzicht; heerlijkheid gelegen op Oostwinkel, Zomergem en Merendree
- 12 DEBBAUT Ronny, *De staten van goed van de heerlijkheid Bellem & Schuurvelde 1683/1705-1713.* – DL, 14(2001), 3, 65-91, met index persoonsnamen.
- 13 DEBBAUT Ronny, *Staten van goed van Zomergem.* deel 3 (1756-1793), - z.p., 2001, 137p.
- 14 DE SMET Erik, *Het penningkohier van 1580: een genealogische goudmijn.* – DE, 25(2000), 4, 215-238.
Lijst van eigenaars en pachters, Eeklo
- 15 DOBBELAERE Jozef & VAN HULLE Eric, *Telling van het jaar IV (1796) Knesselare.* – z.p., 2001, 60p.
- 16 DOBBELAERE Jozef, *De volkstelling van het jaar IV (1796) Adegem.* – z.p., 2001, 64p.
- 17 LUYSSAERT Jan, *Beroepen en functies, gezant in de Staten van Goed van Merendree (1583-1739).* – MvT, 10(2000), 4, 82-86.
Hoofdzakelijk openbare en kerkelijke functies en ambten, betreft ook personen buiten Het Land van Nevele.
- 18 LUYSSAERT Jan, *Merendree'se lotelingen, dienstplichtigen, soldaten en oud-strijders van de Eerste Wereldoorlog.* – MvT, 11(2001), 2, 26-48.
Namenlijsten
- 19 NEYT Luc, *Beste hoofden te Nevele, Vosselare, Landegem en Meigem.* – MvT, 11(2001), 3, 67-72.
Overzicht 1652-1654 + algemene informatie
- 20 POOLEN Vic, *Doopsgezinden uit het Land van Nevele en het Meetjesland geregistreerd in Aardenburg tussen 1637 en 1672.* – MvT, 11(2001), 3, 60-64.
Namenlijst
- 21 SCHOONACKER Marc, *De volkstelling van 1794 Waarschoot.* – z.p., 2001, 143p.
- 22 SCHOONACKER Marc, *De volkstelling van het jaar IV (1796) Middelburg.* – z.p., 2001, 18p.
- 23 STEEGHERS Wilfried, *Gentse poorters uit Landegem (1542-1796).* – AM, 51(2000), 209-210.
- 24 STEEGHERS Wilfried, *Gentse poorters uit Poeke (1542-1796).* – AM, 51(2000), 211.

historiografie

- 25 VERMEIR René, *Grote kanonnen en kleine Karels: city-marketing, gemeenteraadsverkiezingen en geschiedenis*. – HMGOG, 56(2000) nieuwe reeks, 3-16.
O.a. de discussie over de geboorteplaats van Keizer Karel, Gent of Eeklo (grotendeels zelfde inhoud als 2000/34)

B. HULPWETENSCHAPPEN

zie ook het nr. 88

- 26 MARTENS Marc, *Maldeghem die Loyale*. – JAM, 6(2000), 51-312, enkele foto's en documenten, namenregister.
Vertaling van het werk van *Madame de Lalaing* (zie nr. 133), het basiswerk over de Maldegemse geschiedenis: 25 hoofdstukken over haar bezoek aan Maldegem, de etymologie van de naam, de baronie en heerlijkheid, Papinglo, het Maldegemse hospitaal, de kerk, Reesinghe, de legende van het Heerken van Maldeghem, het wapenschild enz. Met een historische inleiding en aangevuld met een uitgebreide genealogie, een overzicht van de heerlijkheden en domeinen, alsook van oorkonden en documenten.
- 27 PILLE Freddy, *Eeklose bibliotheek. Reeks: stadsrekeningen van de 80-jarige oorlog*. – deel 30 (1647-1648), Eeklo, 2000, 7 + 1-18v, 1 ill.; deel 31 (1648-1650), Eeklo, 2000, 7 + 1-30r, 1 ill.; deel 32 (1650-1651), Eeklo, 2001, 7 + 1-22r + VIII, 1 ill.; deel 33 (1565-1566), Eeklo, 2001, 12 + 1-34v, 1 ill.; deel 34 (1566-1567), Eeklo, 2001, 8 + 1-34v, 1 ill.; deel 35 (1567-1568), Eeklo, 2001, 8 + 1-31v, 1 ill. en deel 36 (1568-1569), Eeklo, 2001, 8 + 1-31v, 1 ill. Zie ook 95/20, 96/25, 98/32, 99/21 en 2000/36.
Geannoteerde tekstuitgave met uitvoerige toelichting en naamregister.
- 28 PILLE Freddy, *Eeklose bibliotheek. Reeks: werkinstrumenten voor het archief*. – deel 2 (bewijsstukken 1618-1638), Eeklo, 2001, IV + 132p.; deel 4 (Het Eeklose landboek, 1638, belopen 1-35), Eeklo, 2001, IV + 156p., kaarten; deel 5 (Het Eeklose landboek, 1638, belopen 36-64) Eeklo, 2001, IV + 154p., kaarten en deel 6 (Het Eeklose landboek, 1638, index), Eeklo, 2001, IV + 36p. Zie ook 2000/37
- 29 PILLE Freddy, *Een 17de-eeuwse kadasterkaart van Eeklo?* – DED, 10(2001), 1, 13-19, 3 kaarten.
Over de constructie van een kaart bij het landboek van 1638
- 30 SPANHOVE Joris, *Bisschoppelijke visitatieverslagen van de parochie Oosteeklo tussen 1627 – 1654*. – DTA, 9(2001), 2, 77-84, 2 ill.
Vertaling van acht verslagen, met commentaar.

C. DORPSGESCHIEDENIS

monografieën en algemeen

- 31 ANDRIES Albert, *Tussen de Lieve en de Kale. Een historische wandeling in de wijk Rabot (Evergem-Belzele)*. – HBM, 14(2000), 4, 165-178, rijk geïll.
 Vervolg op 2000/39
 Algemene dorpsbeschrijving, vnl. 19de en 20ste eeuw, o.a. de lokale scheepswerf en andere industriële activiteiten.
- 32 STROBBE Arnold, *Geschiedenis van Lotenhulle*. – HLvN, 31(2000), 4, 284-322, met talrijke foto's.
 Korte, algemene historiek.

iconografie, dorpszicht, fotoboeken

- 33 BOLLAERT André, DE MUYNCK Guido, D'HOOGHE Daniel, HEYNSSSENS Dirk, LIPS Carlos, MICHIELS Marcel, SCHERPEREEL Julien, *Groot-Nevele in oude foto's* (deel 1). – Eeklo, 2000, 186p.
- 34 BOLLAERT André, D'HOOGHE Daniel, HEYNSSSENS Dirk, LIPS Carlos, MICHIELS Marcel, SCHERPEREEL Julien, *Groot-Nevele in oude foto's* (deel 2). – Eeklo, 2001, 195p.
- 35 DEFBUYT Jan, *Zichten vanuit de kerktoeren van Aalter-centrum anno 1945 en anno 1978*. – LvdW, 23(2000), 2, 77-78.

varia

- 36 BAECKELANDT Roger, *Plaatsrechten, boterschaal en barriererechten te Aalter*. – LvdW, 23(2000), 2, 4-23, 3 plannen, 1 foto. Vervolg op 2000/40
 Over de barriererechten op drie buurtsteenwegen in de 19de eeuw: de tarieven en uitzonderingen, de barelen, de verpachting en de uitbating, en overzicht van de pachters en de pachtsom. Ook kort iets over de tol aan de veren, begin 19de eeuw.
- 37 CLAEYS Jackie, *De Boekhoutse gemeenteraad in 1901*. – DTA, 9(2001), 1, 74-78, 1 ill. Zie ook 2000/42
 Samenvatting verslagen
- 38 CLAEYS Jackie, *De gemeenteraad in Bassevelde in 1901*. – DTA, 9(2001), 2, 118-122, 1 foto.
 Samenvatting belangrijkste punten en beperkt commentaar.
- 39 DE DONCKER Jozef, *Het Stalinsgoed te Aalter*. – LvdW, 23(2000), 2, 35-36, 2 ill. Aanvulling op 2000/46
 Relatie met de familie van Crombrugghe.
- 40 DE SMET Erik, *Bewoning en mensen te Eeklo in 1638*. – HBM, 15(2001), 2, 95-104, met kaarten. Vervolg op 2000/47
- 41 LOOTENS Cyriel, *Enkele nota's uit het dagboek van barones Alice-Marie de Kerchove*. – DB, 13(2000), 3, 18-27, 4 foto's.
 Ze woonde in het kasteel van Bellem: over kasteelleven, politiek, levensomstandigheden van de armen, cultuur, borduurschool.
- 42 PILLE Freddy, *De grafelijke hondecoten*. – DED, 10(2001), 2, 53-59, 3 ill.
 Eeklo, 16de-17de eeuw, onderhoud, verval enz.

- 43 STEVENS Willy, *Tijdsbepaling op gebouwen, graven, klokken, voorwerpen ... Open Monumentendag 10 september 2000 te Knesselare*. – LvdW, 23(2000), 2, 58-71, rijk geïll.
- 44 VAN DE WOESTIJNE Paul, *'t Snuifmeuleken. Het verhaal van de opgang en de nedergang van een Eeklose volkswijk*. – HBM, 15(2001), 1, 43-54; 3, 105-113, met talrijke foto's.
Vooral over de (kwalijke) reputatie van de wijk en voorvallen in de eerste helft van de 20ste eeuw, ook over de kermis, benaderd vanuit de lokale pers, oorlog en bevrijding en 'de denker uit 't Snuifmeuleken'.
- 45 VAN EEGHEM Etienne, *Merkwaardige brief te Bellem*. – DB, 14(2001), 1, 29-32, 2 documenten.
De gevangenschap van Hector Six tijdens de Eerste Wereldoorlog.

D. ARCHEOLOGIE

- 46 DE CLERCQ Wim & MORTIER Steven, *Archeologisch noodonderzoek op de industriezone Aalter-Langevoorde: een wat ruimere kijk op de middeleeuwse landname in rurale context (O.-VI)*. – *Archaeologia Mediaevalis*, 24, 33-34, geïll.
- 47 DE CLERCQ Wim & MORTIER Steven, *Noodonderzoek op het industrieterrein Aalter-Langevoorde, O.-VI (fase 2000). Sporen uit de ijzertijd*. – Lunula, *Archaeologia Protohistorica IX*, 80-81, geïll.
- 48 DE CLERCQ Wim & VAN DER HAEGHEN Guy, *Monumentenzorg & Cultuurpatrimonium. Jaarverslag van de Provincie Oost-Vlaanderen 1999*. – Gent, 2000, 129-132, geïll.
Korte verslagen over archeologische controles, noodonderzoeken etc. in Aalter, o.a. een opvallende vondst van ca. 70.000 jaar geleden.
- 49 DE CLERCQ Wim, MORTIER Steven, VAN DER HAEGHEN Guy e.a., *Monumentenzorg & Cultuurpatrimonium. jaarverslag van de provincie Oost-Vlaanderen 2000*. – Gent, 2001, 181-211, geïll.
Meerdere korte bijdragen over opgravingen in Aalter, Eeklo, en vooral Zomergem (steentijdvondsten, Romeinse vindplaatsen, middeleeuwse pottenbakkersactiviteiten, kleiwinning)
- 50 DE DECKER Sam, *Het kasteel van Assenede: archeologisch onderzoek*. – DTA, 9(2001), 2, 6-8, 1 foto.
Aankondiging van een proefonderzoek naar het 16de eeuwse kasteel in het centrum van het dorp. Korte beschrijving

E. HISTORISCHE GEOGRAFIE & ECOLOGISCHE GESCHIEDENIS

- 51 ANDRIES Albert, *Overstromingsgevaar op de Lieve te Balgerhoeke in de 18^e eeuw*. – HBM, 15(2001), 3, 116-134, 2 kaarten en 2 foto's.
Zie ook nr. 31
Het traject van de Lieve stond oorspronkelijk volledig onder Gentse bevoegdheid, zelfs op het grondgebied van het Brugse Vrije. Verval van de Lieve en het stilvallen van de scheepvaart waarna overstro-

mingen volgden, alsook onenigheid tussen Gent en Brugge. Ook Eeklo en andere Meetjeslandse gemeenten hadden belang bij het onderhoud.

- 52 CAMERLINCKX Jan, *Landschapsontwikkeling te Aalter*. – LvdW, 23(2000), 2, 37-57, met foto's, kaarten, grafieken ...Vervolg op 2000/63
- 53 HOSTE Ivan, *Historiek van de Kraenepoel (Aalter, Oost-Vlaanderen), met inbegrip van de ontwikkeling van flora en vegetatie in de 19de en 20ste eeuw. Rapport in het kader van het project LIFE98nat/b/5172*. – Meise, 2001, 57p., met (lucht)foto's, kaarten en tabellen.
Geschiedenis met aandacht voor turf- en veldsteenontginning, de ontginningsactiviteiten van J.L. van Caneghem, toerisme, het beheer als visteeltvijver enz., alsook de floristische ontwikkeling.
- 54 VERHOEVE A., *Een cultuurhistorische benadering. Het landschap van het Meetjesland*. – Toerisme Oost-Vlaanderen, 49(2000), 5, 142-145, met (kleuren-)foto's.
De invloed van de laat-middeleeuwse ontginningen, straatdorpen en het krekpatroon.

F. POLITIEK-BESTUURLIJKE GESCHIEDENIS & INSTELLINGEN

- 55 BUYCK Roger, *Vaccatien in opdracht van de Kaprijkse wet (1638-1668)*. – AM, 51(2000), 73-90, met de wetsvernieuwingen als bijlage.
Zendingen of opdrachten waarmee griffiers, baljuws, burgemeesters en schepenen werden belast. Ze hielden verband met heel wat aspecten van het dagelijks leven en in relatie met hogere instanties. Peiling wie voor wat werd uitgestuurd, naar wie, hoelang, enz.
- 56 DE KEUKELAERE Philippe, *Het gewoonterecht van onze voorouders. Kanttekeningen bij de Eeklose 'Costumen' van 1621*. – DED, 9(2000), 4, 162-171; 10(2001), 3, 131-137, geïll. (ook onder de titel *Eeklo, een autonoom rechtsgebied*) Vervolg op 2000/71
Eeklo en Lembeke; gewoonterecht met o.a. familierecht, gerechtelijke macht
- 57 DE VLEESSCHAUWER Marc, *De Assenedse schandpaal heeft een definitieve bekroning*. – DTA, 9(2001), 2, 65-76, foto's en tek.
Schandpaal uit 2de helft 18de eeuw: beschrijving, bouwheer (Dellafaille d'Assenede) enz. Ook over de functie, i.c. de schandstraffen, en de laatst veroordeelde, Isabella Van Acker, in 1775.
- 58 DIERICKX Christ, *Notities betreffende de rijkswachtbrigades van Assenede en Bassevelde*. – DTA, 9(2001), 1, 52-73, rijk geïll.
Namenlijsten als bijlage
Korte historiek, 19de-20ste eeuw
- 59 LAROY Peter, *Broederstrijd en priestertwist te Aalter. Het conflict tussen pastoor Van Loo en onderpastoor Van Caeneghem in 1932*. – LvdW, 23(2000), 2, 79-86, 1 foto.
De oorzaak is politiek: conservatief katholieken versus vlaamsgezinde christen-democraten, wat resulteerde in een klacht en ver-

- dachtmakingen bij het bisdom, betreffende de kredietmaatschappij Eigen Woon, de rol van de families Bockaert en Van den Broecke enz.
- 60 LUYSSAERT Jan, *De Rijkswachtbrigade van Nevele 1880 - 2000*. – Nevele (heemkundige kring), 2000, 60p., met foto's, plannen enz. Met naamlijst van alle rijkswachtpersoneel.
Algemene historiek met zeer veel aandacht voor de oprichting van de gendarmerie in Nevele, vanaf 1872 tot 1880, waarin het vinden van een geschikt lokaal een niet onbelangrijke rol speelde.
- 61 NOTTEBOOM Hugo, *Manslag in Middelburg*. – AM, 51(2000), 91-97. Grensgeschil ontstaan in 1711, door voorval op Hollandse bodem, maar onder jurisdictie van Middelburg. Discussie tussen Sluis en Middelburg, maar ook de Raad van Vlaanderen, Brugge en Gent geraken er in betrokken.
- 62 NOTTEBOOM Hugo, *Relletjes in Oostwinkel in 1580*. – HBM, 15(2001), 2, 90-94, 1 tekening.
Een groepje van vier inwoners betoont nogal wat sympathie voor de vrijbuiters.
- 63 PILLE Freddy, *De schepenbank, een spel van evenwichten*. – DED, 10(2001), 3, 119-130, 3 ill.
Eeklo, 17de eeuw. Korte beschrijving van minder voor de hand liggende functies, maar vooral de samenstelling van deze instelling: selectie, rangorde en continuïteit van de schepenen. Bij het onderzoek naar het sociaal profiel kwamen volgende criteria aan bod: de geografische spreiding, de sociale groep (beroep), vertegenwoordigers van grootgrondbezitters (belangengroepen) ...

G. SOCIAAL-ECONOMISCHE GESCHIEDENIS

zie ook nr. 83

- 64 ANDRIES Albert, *Scheepvaart op de Lieve*. – HBM, 15(2001), 1, 24-42, foto's, plannen, tekeningen...
De rol van Gent, problemen met Eeklo (het Leiken), concurrentie door de Brugse vaart en de plannen in de 17de en 18de eeuw.
- 65 BAETE Frank, *Pestgeval in Bassevelde in 1557*. – DTA, 9(2001), 1, 79, 1 ill.
Proces n.a.v. de genomen maatregelen tegen Jooris Willems.
- 66 CUYPERS Jan, *Groot-Assenede en haar koloniaal verleden*. – DTA, 8(2000), 3 (themanummer), 108p., rijk geïll. met foto's en documenten.
De neerslag van het wedervaren van een aantal Assenedenaren, zowel geestelijken als burgers, die in de 20ste eeuw langere tijd in Afrika verbleven. Het betreft zowel personen actief in de ambtenarij, de bouwsector, de medische sector, het onderwijs, missionering enz. Het gaat vooral om getuigenissen.
- 67 DE BAETS Peter, *Vroedvrouwen in het Brugse Vrije (1782-1795)*. – VS, 37(2001), 6, 289-292, met namenlijst.
Eén van de cursussen vond jaarlijks plaats in Maldegem.

- 68 DE COCKER Frederik, *De crisis van 1845-1850 en de gevolgen voor de Eeklose textielindustrie*. – HBM, 15(2001), 2, 73-89, enkele ill. Misoogsten, demografie, nijverheidscomités, kantklossen ...
- 69 DE GROOTE Stefaan, *Wolven en wolvenjacht in het Land van Nevele*. – HLvN, 32(2001), 1, 73-78
Eind 16de tot midden 17de eeuw en gegevens uit omliggend gebied.
- 70 DE SMET Erik, *Armoede en dood in Brazilië*. – HBM, 14(2000), 4, 192-195, 2 kaarten.
De uitwijking van het gezin Petrus Lauwagie vanuit Eeklo in 1888.
- 71 DE SMET Erik, *Het vijfde-penningkohier van Eeklo (1580)*. – AM, 51(2000), 43-71, met lijst eigenaars, pachters ... als bijlage.
Een onvolledige bron, maar de bewerking ervan leert toch veel over de bedrijfsstructuur: verhouding eigendom/pacht, het aantal bedrijven en de grote bedrijven. Ook aandacht voor het bezit per stand.
- 72 DE SMET Erik, *Wie trok in het laat-middeleeuwse Eeklo het laken naar zich toe?* – DED, 10(2001), 2, 70-76; 3, 105-118; geïll., met namenlijsten
De textielambachten en hun leden in de 15de-16de eeuw, o.a. het voldersambacht
- 73 DE VLEESSCHAUWER Marc, *Assenede verliest een stukje van zijn identiteit: een onderzoek naar de historiek van d'Asneetsche kasseie*. – DTA, 9(2001), 1, 6-37, met foto's, kaarten enz.
Over bestrating in de gemeente vanaf de 15de eeuw, octrooien voor het onderhoud van kasseiwegen, herstellingen, de uitbreiding en inkrimping, kasseitypes enz.
- 74 DE VLEESSCHAUWER Marc, *Hoornveepest in Vlaanderen op het einde van de 18de eeuw: onderzoek naar oorzaak en gevolgen van mond- en klauwzeer in het Ambacht Assenede*. – DTA, 9(2001), 2, 13-64, foto's, kaarten, documenten enz.
Wetgevende aspecten, de haarden, lokale maatregels en de reacties van de bevolking.
- 75 KLOMP Rudolf & EVELEENS MAARSE Dirk, *De buurtspoorwegen rond Eeklo*. – AM, 51(2000), 127-159, 8 foto's, 1 kaart en 1 document.
Een synthese over zowat alle lijnen in het Meetjesland die op de één of andere manier in relatie stonden met een grensoverschrijdende buurtspoorweglijn, met Watervliet als het ware als knooppunt. Ook heel wat aandacht voor het rollend materieel.
- 76 PILLE Freddy, *De ondergang van het oude Eeklo*. – DED, 9(2000), 4, 157-161, 1 kaart. Vervolg op 2000/94
De toestand van Eeklo en omliggende in het laatste kwart 16de en 1ste kwart 17de eeuw, o.a. aandacht voor de officiële ambten
- 77 PILLE Freddy, *Ondergang en wederopbouw van de Eeklose molens (1580-1650)*. – DED, 10(2001), 1, 2-12, 1 foto, 1 kaart en 1 doc.
- 78 RYCKAERT Maurice, *Het Goed van Schaubroek te Zomergem*. – AM, 51(2000), 9-30, 7 ill.
De naam, de stichting – verclijnzing van woeste gronden, de beschrijving van de hoeve, het *casteelken* – het buitenverblijf van de

- eigenaars, dat vroeg verdween en aanleiding gaf tot *spookverhalen* – de pachters en eigenaars.
- 79 VAN DE WOESTIJNE Paul, *19^e-eeuws notitieboekje van de familie Minne*. – HBM, 15(2001), 3, 135-146, 2 foto's en 3 uittreksels. Inhoud en verklaringen ervan van dit boekje van de Eeklose horlogemakersfamilie. Biografische gegevens over Nicodemus en Serafiën Minne, alsook diens kinderen.
- 80 VAN DE WOESTIJNE Paul, *De Landbouwcomice Eeklo (1848-1998)*. – HBM, 14(2000), 4, 149-164, foto's, documenten enz. Met ledenlijst Vervolg op 99/71 en 2000/99. Over de organisatie zelf en de activiteiten ervan (melkerijscholen, veekweeksyndicaten...)

H. GODSDIENST- EN KERKGESCHIEDENIS

- 81 CAMERLINCKX Jan, *Van Velt Houck tot parochie Sint-Maria-Aalter*. – LvdW, 24(2001), 2, 139p., geïll. met foto's, kaarten, documenten..., met namenlijsten en bijlagen. Verscheen eveneens als afzonderlijke uitgave/overdruk. Monografie van het parochiaal leven – kerkbouw en interieur, de pastoors en de parochie onder hun herderschap - , soms geplaatst in een bredere maatschappelijke context, alsook de ontginningsgeschiedenis van het gehucht en andere lokale feiten.

I. MILITAIRE GESCHIEDENIS

zie ook de nrs. 8, 18, 139

- 82 BAECKELANDT Roger, *Een Duitse schietstand in het Loveld te Aalter*. – LvdW, 24(2001), 1, 56-67, foto's, kaarten, documenten. Eerste Wereldoorlog
- 83 LOOTENS Cyriel, *Brieven aan het thuisfront 40-45*. – DB, 13(2000), 16-31, 3 foto's. Uittreksels uit brieven van verplicht tewerkgestelden in Duitsland, zonder naamsvermelding.
- 84 LUYSSAERT Jan, *Een Duits soldaat in Merendree tijdens de Eerste Wereldoorlog*. – HLvN, 32(2001), 1, 61-63, 1 ill. Prentbriefkaart en de tekst
- 85 LUYSSAERT Jan, *Oorlogsrelaas van Florimond Pynaert, de Landegemse vrijwilliger 1914-1918*. – HLvN, 32(2001), 2, 119-155, rijl geïll., met lijst van burgers en soldaten gesneuveld in Landegem en Hansbeke oktober-november 1918. Vervolg op 99/84 en 2000/113
- 86 VAN HULLE Eric, *Soldaten van Napoleon uit Knesselare overleden tijdens hun diensttijd*. – DL, 14(2001), 2, 49-56.
- 87 VERSTRAETE Antoon, *Oorlogsrelicten te Eeklo. De Hollandlinie van Balgerhoeke tot Lembeke*. – DED, 9(2000), 4, 172-180; 10(2001), 1, 33-40; 10(2001), 2, 77-87; 3, 138-148, foto's, kaarten enz.

Een overzicht van militaire bouwwerken uit de Eerste Wereldoorlog; met technische aspecten van de *kazematten* (bunkers), loopgraven, prikkeldraadversperring enz.

J. KUNST, CULTUUR & WETENSCHAPPEN

inclusief onderwijs en pers

- 88 BRAEKMAN Willy, *Technische knowhow voor miniaturisten uit de priorij van Waarschoot (17de eeuw)*. – AM, 51(2000), 31-41, 1 document.
Tekstuitgave, recepten voor het bereiden van kleuren en verfstoffen.
- 89 FAUCONNIER A. & ROOSE P., *Het orgel te Gontrode: andermaal een Lovaert-orgel geïdentificeerd*. – Orgelkunst, 17(1994), 1, 3-10.
Nevelse orgelbouwersfamilie
- 90 LUYSSAERT Jan, *De oudst gekende Baert-klok van Nevele?* – HLvN, 32(2001), 1, 67-72, 2 foto's.
Over de Nevelse horlogemakersfamilie Baert en een overzicht van teruggevonden klokken.
- 91 NOTTEBOOM Hugo, *Over rederijkers en rederijkerskamers in het Meetjesland*. – HBM, 15(2001), 1, 14-23, 2 ill. Vervolg op 2000/122
Overzicht per gemeente: Bassevelde, Boekhoute (J.B. Van Peene, Karel Verplancke) en Waarschoot (o.a. verzet van de lokale overheid).
- 92 POTVLIEGHE D., *Leo Lovaert (1802-1872) en zijn orgel in Onkerzele*. – Orgelkunst, 22(1997), 1, 28-33.
Nevelse orgelbouwersfamilie
- 93 ROOSE P., *Het Lovaert-orgel te Grotenberge. Overeenkomst met L. Lovaert uit 1855 voor de bouw van een nieuw orgel in de parochiekerk Sint-Pietersbanden en Sint-Berlindis*. – Orgelkunst, 21(1998), 1, 35-38.
- 94 ROOSE P., *Nieuwe aanvullingen bij de geschiedschrijving over de orgelmakers Lovaert*. – HLvN, 32(2001), 1, 43-57, 2 foto's.
Aanvullende biografische gegevens van deze Nevelse orgelmakers en over gerestaureerde orgels.
- 95 ROOSE Patrick, *Kaprijke,... waar Lovaert de duimen legde voor Hooghuys*. – HLvN, 31(2000), 4, 323-332.
L. Lovaert zou aanvankelijk in 1859 het kerkorgel herstellen, maar in 1860 kreeg L.B. Hooghuys de opdracht een nieuw orgel te leveren. Tekstuitgave van de beslissingen van de Kaprijkse kerkfabriek.
- 96 THOMAS P., *Het Lovaert-orgel in Zonnegem uit 1841*. – Orgelkunst, 22(1999), 1, 35-47.
Nevelse orgelbouwersfamilie
- 97 VAN DE VEIRE Remi, *Gemeentehuis en oude gemeentelijke jongensschool te Oosteeklo plat, nee toch!* – DTA, 9(2001), 2, 9-12, 2 foto's.
Enkele onderwijsgegevens naar aanleiding van de geplande afbraak (met bedenkingen).

- 98 VERHELST Robert, *Gemeentelijk onderwijs te Sint-Maria-Aalter omstreeks de Eerste Wereldoorlog*. – LvdW, 24(2001), 1, 78-90, foto's, documenten...
Onderwijsproblemen en persoonlijke problemen tussen de hoofdonderwijzer Van Laere en de hulponderwijzeres Rots.
- 99 VERSTRAETE Antoon, *Een Eeklonaar in de wijde wereld. Willy Jocqué: kunst als schoonheidsbeleving*. – DED, 9(2000), 4, 191-196, 5 foto's. Vervolg op 2000/158
1900-1960; kunstschilder

K. TAAL- EN LETTERKUNDE

Naamkunde, dialectologie, toponymie ...

zie ook nr. 9

- 100 BAETE Frank, *Familienamen in Groot-Assenede. Deel 2: hedendaagse familienamen*. – DTA, 9(2001), 1, 4-5. Vervolg op 2000/124
Met verklaring op basis van literatuur
- 101 DIERCKX René, *De jongen van Ruiselede* – RvT, 32(2001), 1, 20-27, 2 ill.
Roman van A.C. Vander Cruyssen (1836-1926), over "eenen kweekeling der Hervormingsschool". De auteur was een onderwijzer, later kantonnaal inspecteur en hoofdinspecteur, afkomstig uit Nevele en bevriend met Hendrik Conscience. Hij schreef alvast 16 boeken.
- 102 LAROY Peter, *Arthur Verhoustraete en de straatnamen te Aalter*. – LvdW, 24(2001), 1, 27-55 + afzonderlijke bijlagen (kaarten).
De onderbouwde voorstellen (toponiemen, volkskunde...) van deze heemkundige
- 103 MARTENS Albert, *Voorouders onder de toponiemen van Merendree*. – MvT, 10(2000), 4, 89-91.
Lijst van doopnamen, familienamen en persoonsnamen die aanleiding gaven tot een toponiem.
- 104 NOTTEBOOM Hugo, *Adolphe August Beernaert*. – Biekorf, 101(2001), 2, 130-143.
Vrij onbekend, vergeten, vlaamsgezind en liberaal dichter, afkomstig uit Evergem (1825-1883).
- 105 STROBBE Arnold, *Het gezin Van Paemel: een verhaal uit de Kontenhoek?* – Mededelingen van het Cyriel Buyssegenootschap, 16(2000), 227-244, met foto's. Verscheen ook in AM, 52(2001), 141-156.
Cyriel Buysse schreef veelal gebaseerd op een mengeling van werkelijkheid en fictie. De auteur veronderstelt dat de Jean-Baptiste Van Paemel uit het toneelstuk in werkelijkheid afkomstig was uit Lotenhulle. Hij huwde met een meisje uit Ruiselede en ging aldaar wonen, net over de Poekebeek. Het artikel is een interview met de Lootse Margriet Van Overbeke, een achterkleinkind van Romanie Van Paemel, in verwachting van de baron uit het verhaal.
- 106 WILLEMS Gustaaf, *Dialectspreuken in Assenede. Augemiene ongeschauwde tolle, mee ontschultenesse vur au sententie*. – DTA, 9(2001), 1, 87-88. Vervolg op 99/104

L. FAMILIEKUNDE

familiageschiedenis

- 107 BAECKELANDT Roger, *De familie Blondia - Blontia. Afstammelingen van Pieter (1647-1721) en De Wilde Joanna (1667-1739)*. – Aalter, 1999, 421p., rijk geïll. met foto's en documenten, met namenindex. Graatgenealogie met korte biografische nota's en aanvullende gegevens, oorspronkelijk in Ursel. Met naamsverklaring en varianten
- 108 BAECKELANDT Roger, *De familie Delarue - De la Rue. Afstammelingen van Albert Delarue (1738-1793) en Huys Caroline (1749-1822)*. – Aalter, 2001, 262p. + een aantal stamreeksen, rijk geïll. met foto's en documenten, met namenindex. Graatgenealogie met korte biografische nota's en aanvullende gegevens, oorspronkelijk voornamelijk in Lotenhulle en Poeke. Met naamsverklaring
- 109 BAETE Frank, *An American in Assenede: bijvoegsel*. – DTA, 9(2001), 2, 104-107. Graatgenealogie Buysse uit Boekhoute en omgeving, 18de-19de eeuw (in het voorafgaand artikel wordt de zoektocht beschreven).
- 110 CLAEYS Jackie, *Zes generaties schrijnwerkers in Oosteeklo*. – DTA, 9(2001), 1, 80-86, 4 foto's en stamboom. Familie Cloutte, eind 18de eeuw tot nu.
- 111 CLAEYS Marijn, *De families Buysse uit Oosteeklo in het Ambacht Boekhoute tijdens de 17^e en 18^e eeuw*. – DE, 26(2001), 2, 47-111, geïll. met handtekeningen en documenten. Graatgenealogieën met heel wat gegevens
- 112 DEBBAUT Ronny, *Genealogie Joannes Van Vynckt*. – DL, 14(2001), 2, 41-49, met persoonsnamenindex. Graatgenealogie, vnl. Hansbeke
- 113 DE CUYPER Marie-Louise, *De familie "Van de Voorde"*. – VS, 37(2001), 2, 77-91. Graatgenealogie van een familie met als bakermat Ruiselede, maar met heel wat afstammelingen in Lotenhulle.
- 114 HAMERLYNCK Willy, *Cijpré - Sepré - Supré te Eeklo (17de eeuw)*. – DE, 25(2000), 4, 193-205, geïll. In hoofdzaak over de meester-smid Petrus Supré (x Philippina Spitael); + overzichtstabel familie Arnaud.
- 115 HAMERLYNCK Willy, *De Eeklose smedenfamilie Van Zuid (17de & 18de eeuw)*. – DE, 25(2000), 3, 133-187, met overzichtstabellen, foto's, plannen en documenten. Graatgenealogie met heel wat informatie naast de biografische gegevens.
- 116 HAMERLYNCK Willy, *De familie Aernaut te Eeklo*. – DE, 26(2001), 3, 115-205, geïll. met documenten. Overzichtstabellen als bijlage Graatgenealogie, 17de-20ste eeuw, met biografische nota's

- 117 HAMERLYNCK Willy, *De Rave (Eeklo – 17de eeuw)*. – DE, 26(2001), 1, 11-25, met handtekeningen.
Graatgenealogie, met heel wat gegevens
- 118 MAEYENS Marc & NOTTEBOOM Walter, *Familie Van de Kerckhove*. – DL, 14(2001), 1, 5-14;
Graatgenealogie, vanaf 1863 Adegem
- 119 MAEYENS Marc, NOTTEBOOM Walter & VAN DE KERCKHOVE Marnix, *Familie Van de Kerckhove*. – DL, 14(2001), 2, 35-40.
Adegem
- 120 NOTTEBOOM Hugo, *De Duitse tak van de familie van Maldeghem*. – JAM, 6(2000), 42-50, 5 (kleuren-)foto's.
Graatgenealogie, tak waarin ook *Madame de Lalaing* (geboren van Maldeghem) thuishoort – zie nr. 133
- 121 NOTTEBOOM Hugo, *De familie von Maldeghem en Niederstotzingen*. – HBM, 14(2000), 4, 179-188, 8 foto's.
De uitwijking van de familie van Maldeghem naar Duitsland in het begin van de 19de eeuw; stuk familiegeschiedenis + beschrijving eigendommen en domeinen
- 122 Redactie, *Nog de familie Hoobrouck (van) Ten Hulle*. – MvT, 11(2001), 1, 24. Aanvulling op 2000/144
- 123 VAN MALDEGEM Lucien, *De adellijke familie Van Maldeghem in de geschiedenis van Vlaanderen en van Europa*. – Maldegem, 2001, 165p. + nabeschuwing, rijl geïll. met (kleuren-)foto's, 2 uitneembare kaarten ...
- 124 VERSTRAETE Pieter Jan, *De familie De Lille en de Vlaamse Beweging*. – Kortrijk, 2001, 132p., rijk geïll., met persoonsnamenregister.
Vijf hoofdstukken waarin respectievelijk de Maldegemse familieleden Victor (volksopvoeder met de pen), Jozef (burgemeester en antimilitarist), Eugeen (natuurgeneesheer en *Truppenarzt*), Leo (senator en vlasser) en Gabriël (polemist en heemkundige) aan bod komen.
Bespr.: P.L., in AM, 52(2001), p. 410.

biografieën

- 125 BAECKELANDT Roger, *Adhemar De Poorter: beroepskunstschilder te Aalter*. – LvdW, 24(2001), 1, 74-77, 6 foto's.
N.a.v. de ontdekking van een muurschilderij (1905-1943), ook verzetsstrijder
- 126 CAMERLINCKX Jean, *Omgaan met het verleden. Arthur Verhoustraete een pionier op het vlak van lokale geschiedschrijving en heemkunde*. – LvdW, 24(2001), 1, 3-26, foto's, kaarten, documenten ... met bibliografie.
- 127 D'HOOGHE Daniël, *Soldaat in dienst van verschillende naties*. – MvT, 11(2001), 1, 13.
Constantyn Tornel, Lotenhulle, 1ste helft 19de eeuw
- 128 DE KEYSER R. & VAN HOECKE Rita, *Dokters uit de tijd van toen*.

- Drs. Gaston en Urbain Dauwe. – DED, 10(2001), 2, 88-98, rijk geïll. Eeklo, 2 broers, 20ste eeuw
- 129 DE KEYSER R., *Dokters uit de tijd van toen. Dr. Jozef Coppens.* – DED, 9(2000), 4, 181-190, 7 foto's.
Over de stichter van de polikliniek in Eeklo (1903-1969).
- 130 DE KEYSER R., *Dokters uit de tijd van toen. Dr. Piet van Ghyseghem.* – DED, 10(2001), 1, 20-32, 10 foto's en 1 doc.
Eeklo, herinneringen aan
- 131 HAMERLYNCK Willy, *Smid Pieter Villain (Eeklo – 17de eeuw).* – DE, 25(2000), 4, 206-214, 2 ill.
Ook gegevens over de aanverwante familie De Keijser
- 132 LAROY Peter, *Un bon mouvement en breng de zaak in 't klare. Biografische beschouwingen bij Emiel Thienpont (1892-1970).* – AM, 51(2000), 187-207, 3 foto's en 2 documenten.
Deze man speelde in Aalter en vooral in Aalter-Brug een vooraanstaande rol. Hij hield de familietradities politiek en handel in ere. Hij was sociaal geëngageerd en vlaamsgezind. Hij kwam in de gemeenteraad en in de provincieraad, waar hij telkens werd opgemerkt, maar na de Tweede Wereldoorlog op een zijspoor werd gezet. Zijn rol voor Aalter-Brug heeft vooral betrekking op de bouw van de kerk en de oprichting van een eigen parochie.
- 133 NOTTEBOOM Hugo, *Biografie van Madame de Lalaing, geboren Marie Henriette Octavie Ghislaine van Maldeghem 12 augustus 1787 – 12 augustus 1866.* – JAM, 6(2000), 9-41, (kleuren-)foto's en documenten.
Op basis van nieuw onderzoek
- 134 NOTTEBOOM Hugo, *Charles Joseph De Grave en de zoektocht naar Atlantis.* – AM, 51(2000), 99-125, 9 ill.
Stuk familiegeschiedenis De Grave, 18de en 19de eeuw, waar ze een belangrijke rol speelt als griffiers en baljuws in Aalter en Ursel. Charles was een heel bijzonder man als bekwaam jurist, vanwege zijn rol in de Brabantse omwenteling en vooral vanwege zijn interesse in heel wat wetenschappen. Door zijn taalfantasie zocht hij Atlantis in onze contreien.
- 135 NOTTEBOOM Hugo, *Omme dieswille condempneren hu tot de coorde. Jan Gomaer uit Eeklo in 1574 opgehangen in het Gravensteen.* – HBM, 14(2000), 4, 189-191.
Een vrijbuiters actief in het noorden van het Meetjesland
- 136 PILLE Freddy, *Bernart Esselingt, een Duitser in Eeklo?* – DED, 10(2001), 2, 60-69, 5 documenten.
Biografie, 17de eeuw, met meer vraagtekens dan antwoorden.
- 137 TEIRLINCK Frank, *Pieter Van Haele (1790-1871). Een monnik van Westvleteren afkomstig uit Oostwinkel.* – HBM, 15(2001), 1, 1-13, 9 ill.
Biografie + wat gegevens over dorpsgenoten in zijn voetspoor (Haeck en Van Hecke).
- 138 VAN DE VEIRE Remi, *Onderpastoor Valery Stuyver, leider van het Christelijk Vlaams Filmfonds en secretaris van de Davidsfondsafde-*

- ling *Oosteeklo*. – DTA, 9(2001), 1, 38-51, 2 foto's en 3 doc. Vervolg op 96/103, 98/168 en 99/126 waarin de priester werd belicht als beeldhouwer, schilder en schrijver.
De onderpastoor was o.a. spreker op het Davidsfondscongres in 1949: de toespraak, citaten en reacties. Eveneens aandacht voor 5 films gemaakt in Oosteeklo, o.a. over kinderspelen, Boerke Naas...
- 139 VAN DE WOESTIJNE Paul, *Emiel Beel in Eeklo gefusilleerd in 1917*. – HBM, 15(2001), 2, 57-72, foto's, documenten ...
Een Wingenaar en enkele vrienden slaan de inboedel van een door Duitse soldaten bezocht café in St.-Maria-Aalter kort en klein en hij schiet de Duitse stationschef een oog uit. Er blijkt een band te zijn met de moorden van Beernem.
- 140 VERMOUT-VERSTRAETE H., *“Mon cousin” Willem van Nevele, raadsheer van Robrecht van Béthune, 14e eeuw*. – HLvN, 32(2001), 1, 3-21, 1 kaart en 1 zegel.
Biografie met beschrijving van zijn loopbaan en zijn rol voor het graafschap Vlaanderen; korte bespreking van zijn zegels.

kwartierstaten & stamreeksen

- 141 DECLERCQ R[udi?], *Een juweel van moeder op dochter*. – DE, 26(2001), 1, 3-10, 5 foto's.
Gegevens over 6 generaties, Eeklo, vanaf midden 19de eeuw
- 142 GRISON Gerard, *Voorouderreeks van Paul Supré 1893-1977 Senator-Volksvertegenwoordiger*. – DE, 25(2000), 4, 191-192, 1 ill.
- 143 KWANTEN Godfried & STORME Matthias, *Onze kwartierstaat. August-Edmond De Schryver, Minister van Staat (1898-1991)*. – VS, 37(2001), 10, 462-472.
De voorouders langs vaderszijde waren afkomstig uit Eeklo en omgeving.
- 144 VAN ACKER Adhémar, *Stamreeks Bernardus Van Acker*. – DL, 13(2000), 4, 120-123.
4 generaties, Evergem en Sleidinge.

M. VOLKSKUNDE

ook ontspanning(-sverenigingen)

zie ook de nrs. 44 en 106

- 145 BOLLAERT André, *Een adelijk (sic) huwelijk te Merendree in 1905*. – MvT, 10(2000), 4, 92-94.
De versiering, versjes enz. bij het huwelijk van Celina Braeckman met graaf Frederik van der Stegen de Putte.
- 146 BOLLAERT André, *Het optreden van de wereldberoemde goochelaar illusionist, Louis Courtois in de kerk van Poesele in 1850*. – HLvN, 32(2001), 2, 81-89, 4 ill.
Een optreden ten voordele van het bouwen van een nieuwe kerk. De goochelaar zijn vrouw, Maria Van Gele, was afkomstig van Poesele.

- 147 BOLLAERT André, *Poesele: van de Durvers van toen tot FC van nu.* – HLvN, 32(2001), 3, 227-239, 5 foto's.
Lokale voetbalgeschiedenis vanaf 1931
- 148 BRAEKMAN Willy, *Rare namen voor o.m. kousen en snuitdoeken te Aalter (ca. 1723).* – Volkskunde, 102(2001), 2, 161-162.
Uit een getuigenverhoor
- 149 BUYCK Willy, *De vermaarde tandentrekster Madame Enault aan het werk in 1877.* – DE, 26(2001), 1, 37-43.
Krantenartikel aangevuld met personalia
- 150 CLAEYS Robert, *Eeklose rokers in beeld.* – HBM, 15(2001), 1, 55-56, 1 foto.
Enkele gegevens over twee verenigingen omstreeks 1900.
- 151 DE COCK Louis & VANDEN HERREWEGEN Anne-Marie, *Volksverhalen uit het Meetjesland.* – Toerisme Oost-Vlaanderen, 49(2000), 1, 22-25, 5 kleurenfoto's.
- 152 DE DONCKER Jozef, *De "hondenkoersen" in de wijk Oostergem en de Bellemstraat (Een verdwenen traditie).* – LvdW, 23(2000), 2, 24-34, 4 tekeningen en 13 foto's.
Situatieschets inzake herbergen begin 20ste eeuw, van waaruit het volksvermaak (met ook andere zaken uit de volkscultuur - wijkkermis) werd georganiseerd tot aan de Tweede Wereldoorlog. De traditie herleefde enige tijd eind de jaren '50, o.a. met de reuzenhond Bobel.
- 153 DE GROOTE Stefaan en NEYT Denis, *Lando-sport Merendree: voetballend Landegem en Merendree samen sinds 1996.* – HLvN, 32(2001), 3, 209-211, 1 foto.
- 154 DE GROOTE Stefaan, *SK Nevele: bijna een eeuw lang voetbal op de Oostbroek.* – HLvN, 32(2001), 3, 213-226, 7 foto's en 1 ill.
Lokale voetbalverenigingen, mogelijks vanaf 1906
- 155 DE GROOTE Stefaan, *Verbroedering Vosselare: enkele jaren voetbalplezier tijdens Wereldoorlog I en in de jaren dertig.* – HLvN, 32(2001), 3, 247-248, 1 foto.
- 156 DIERICKX Christ, *Het Basseveldse ezeltje.* – DTA, 9(2001), 2, 108-109, 1 foto.
Dorpsfiguur Edmond Van de Velde (1884-1962), met anekdotes over zijn ezel en de spotnaam van de Basseveldenaars.
- 157 HOZEMONT George, *De Landegemboys: over sportevenementen tijdens de oorlogsjaren.* – HLvN, 32(2001), 3, 182-184, 1 foto.
Amateurvoetbal tijdens de Tweede Wereldoorlog
- 158 LAMPO Dominique, *Vreugde en verdriet van KFC Eeklo.* – Eeklo, 2000, rijk geïll.
Een overzicht van 80 jaar Koninklijke Footballclub Eeklo, met anekdotes door oud-spelers enz.
- 159 LANGERAERT René, *De Waterhoens Hansbeke: gegroeid uit het wijkvoetbal.* – HLvN, 32(2001), 3, 173-181, 3 foto's en 1 ill.
Kort overzicht van de Hansbeekse voetbalverenigingen vanaf de Eerste Wereldoorlog.
- 160 STROBBE Arnold, *WS L Lotenhulle: van Albert I-ploeg tot White Stars Louvlenden.* – HLvN, 32(2001), 3, 193-206, 4 foto's en 1 ill.

- Lokale voetbalgeschiedenis vanaf de Eerste Wereldoorlog
- 161 VANDEVEIRE Jozef & VANDEVEIRE Gerard (+), *Pierlala en Colpaert in Ursel*. – AM, 51(2000), 161-185, 10 documenten en 2 tekeningen. Over de figuur Pierlala en het ontstaan van de kermis is nog zeer weinig bekend. Overzicht van de feesten met de stoet en liederen. Colpaert was een folkloristisch element met een eigen leven, misschien een Berkense versie van Pierlala.
- 162 WILLEMS Gustaaf, *Weetjes over de wc in vroeger tijden*. – DTA, 9(2001), 2, 123-125, 1 tek. Lokale gebruiken en toestanden, o.a. *tandemvertrekken*, aangevuld met spreuken in het Assenedse dialect aanleunend bij het onderwerp.

2. REGISTERS

A. AUTEURS

Andries Albert	31, 51, 64	De Groote Stefaan	69, 153-155
Baeckelandt Roger	2, 36, 82, 107, 108, 125	De Keukelaere Philippe	56
Baete Frank	65, 100, 109	De Keyser R.	128-130
Bastiaen Filip	1	De Muyneck Guido	33
Blondia Rudi	3	De Smet Erik	14, 40, 70-72
Bollaert André	4-6, 33, 34, 145-147	De Vleeschauwer Marc	57, 73, 74
Braekman Willy	88, 148	D'Hooge Daniël	8, 33, 34, 127
Buyck Roger	55	Dierickx Christ	58, 156
Buyck Willy	7, 149	Dierickx René	101
		Dobbelaere Jozef	15, 16
		Eveleens Maarse Dirk	75
Camerlinckx J(e)an	52, 81, 126		
Claeys Jackie	37, 38, 110	Fauconnier A.	89
Claeys Marijn	111		
Claeys Robert	150	Grisson Gerard	142
Cuypers Jan	66		
		Hamerlynck Willy	114-117, 131
De Baets August	9	Heynssens Dirk	33, 34
De Baets Peter	67	Hoste Ivan	53
Debbaut Ronny	10-13, 112	Hozemont George	157
Declercq Rudi	141		
De Clercq Wim	46-49	Klomp Rudolf	75
De Cock Louis	151	Kwanten Godfried	143
De Cocker Frederik	68		
De Cuyper Marie-Louise	113	Lampo Dominique	158
De Decker Sam	50	Langeroot René	159
De Doncker Jozef	39, 152	Laroy Peter	59, 102, 132

- Lips Carlos 33, 34
 Lootens Cyriel 41, 83
 Luyssaert Jan 17, 18, 60, 84, 85, 90
 Maeyens Marc 118, 119
 Martens Albert 103
 Martens Marc 26
 Michiels Marcel 33, 34
 Mortier Steven 46, 47, 49
- Neyt Denis 153
 Neyt Luc 19
 Notteboom Hugo 61, 62, 91, 104, 120, 121, 133-135
 Notteboom Walter 118, 119
- Pille Freddy 27-29, 42, 63, 76, 77, 136
 Poolen Vic 20
 Potvlieghe D. 62
- Roose P(atruck) 89, 93-95
 Ryckaert Maurice 78
- Scherpereel Julien 33, 34
 Schoonacker Marc 21, 22
 Spanhove Joris 30
 Steeghers Wilfried 23, 24
- Stevens Willy 43
 Storme Matthias 143
 Strobbe Arnold 32, 105, 160
 Teirlinck Frank 137
 Thomas P. 96
- Van Acker Adh mar 144
 Van de Kerckhove Marnix 119
 Vanden Herrewegen Anne-Marie 151
 Van Der Haeghen Guy 48, 49
 Vandeveire Gerard 161
 Vandeveire Jozef 161
 Van de Veire Remi 97, 138
 Van de Woestijne Paul 44, 79, 80, 139
 Van Eeghem Etienne 45
 Van Hoecke Rita 128
 Van Hulle Eric 15, 86
 Van Maldegem Lucien 123
 Verhelst Robert 98
 Verhoeve A. 54
 Vermeir René 25
 Vermout-Verstraete H. 140
 Verstraete Antoon 87, 99
 Verstraete Pieter 124
- Willems Gustaaf 106, 162

B. TREFWOORDEN

- armen 41
 armoede 70
 Atlantis 134
 auteur 101
- baljuws 134
 barri rerechten 36
 bedrijfsstructuur 71
 beroepen 17
 beste hoofd 11, 19
 bestrating 73
 bevrijding 44
 bewijsstukken 28
 bewoning 40
 bibliografie 1, 26
 boerke Naas 138
- borduurschool 41
 boterschaal 36
 Brabantse omwenteling 134
 brieven 45, 83
 broederstrijd 59
 burgemeester 124
 buurtspoorwegen 75
- communicanten 3
 crisis 68
- dagboek 41
 Davidsfonds 138
 dialect 162
 dialectspreuken 106
 dichter 104

- dokters 128-130
 doopnamen 103
 doopsgezinden 20
 dopelingen 4, 5
 dorpsfiguur 156
 Eerste Wereldoorlog 18, 45, 82,
 84, 85, 98, 139
 emigratie 2, 70
 ezel 156

 familienamen 100, 103
 familierecht 56
 film 138
 flora 53
 functies 17

 Gazette van Eecloo 7
 gemeentehuis 97
 gemeenteraad 37, 38
 gewoonterecht 56
 Goed van Schaubroek 78
 goochelaar 146
 grensgeschil 61

 heemkunde 126
 heemkundige 124
 heerlijkheid 11
 hoeve 78
 Hollandlinie 87
 hondenhokken 42
 hondenkoersen 152
 hoornveepest 74
 horlogemakers 79, 90
 hospitaal 26

 ijzertijd 47
 illusionist 146
 industrie 31
 interview 105

 juweel 141

 kadasterkaart 29
 kanaal 9
 kantklossen 68
 kasseiwegen 73
 kasteel 50, 78
 kasteelleven 41
 katholieken 59

 kazematten 87
 Keizer Karel 25
 kerkbouw 81, 132
 kermis 44, 152, 161
 kinderspelen 138
 kleiwinning 49
 kleuren 88
 klokken 43, 90
 koloniaal verleden 66
 kousen 148
 Kraenepoel 53
 kredietmaatschappij 59
 kretien 54
 kunstschilder 99, 125

 laken 72
 landboek 29
 landbouwcomice 80
 landname 46
 landschap 54
 landschapsontwikkeling 52
 legende 26
 Leiken (het) 64
 liberaal 104
 Lieve (de) 64
 lokale pers 44
 loopgraven 87

 manslag 61
 melkerijscholen 80
 miniaturisten 88
 misoogsten 68
 missionering 66
 molens 77
 mond- en klauwzeer 74
 monnik 137
 muurschilderij 125

 Napoleon 8, 86
 natuurgeneesheer 124
 notitieboekje 79

 onderwijs 66, 97, 98
 onderwijzer 101
 ontginningsgeschiedenis 81
 oorlog 44
 oorlogsrelicten 87
 orgel 89, 92-96
 overstroming 51

parochie 81, 132
 pastoors 81
 penningkohier 14, 71
 pest 65
 Pierlala 161
 plaatsrechten 36
 polemist 124
 poorters 23, 24
 pottenbakkers 49
 prentbriefkaart 84
 priestertwist 59
 prikkeldraadversperring 87

Raad van Vlaanderen 61
 raadsheer 140
 rederijkers 91
 rellen 62
 rente 10
 reuzenhond 152
 rijkswacht 58, 60
 rokers 150

schandpaal 57
 scheepswerf 51
 scheepvaart 51, 64
 schenking 6
 schepenbank 63
 schietstand 82
 schrijnwerkers 110
 senator 124, 142
 smeden 114, 115, 131
 snuitdoeken 148
 soldaten 8, 86, 127
 spookverhalen 78
 spotnaam 156
 spreuken 162
 stadsrekeningen 27
 Stalinsgoed 39
 staten van goed 12, 13, 17
 steentijd 49
 steenwegen 36
 stoet 161

C. PLAATSNAMEN

Aalter 9, 35, 36, 39, 46-49, 52,
 53, 59, 81, 82, 98, 102, 125,
 126, 132, 134, 139, 148, 152

straatdorpen 54
 straatnamen 102
 tandentrekster 149
 textielambachten 72
 textielindustrie 68
 tijd 43
 toerisme 53
 toponiemen 102, 103
 turf 53
 Tweede Wereldoorlog 83, 132

vaccatien 55
 veekweeksyndicaten 80
 veer 36
 vegetatie 53
 veldsteen 53
 verfstoffen 88
 versiering 145
 versjes 145
 verzetsstrijder 125
 visitatieverslagen 30
 visteelt 53
 Vlaamse Beweging 124
 vlaamsgezind 59, 104, 132
 voetbal 147, 153-155, 157-160
 voldersambacht 72
 volkskunde 102
 volkslied 161
 volksopvoeder 124
 volkstelling 15, 16, 21, 22
 volksverhalen 151
 volksvertegenwoordiger 142
 volkswijk 44
 vrijbuiters 62, 135
 vroedvrouwen 67

wapenschild 26
 wc 162
 wetenschappen 134
 wolven 69

zegels 140

Adegem 16, 118, 119
 Afrika 66

- Amerika 2
 Assenede 50, 57, 58, 73, 106, 109, 162
 Assenede (Ambacht) 74
 Assenede (Groot-) 66, 100
- Bassevelde 38, 58, 65, 91, 156
 Beernem 139
 Bellem 2, 3, 9, 12, 41, 45, 83
 Boekhoute 37, 91
 Boekhoute (Ambacht) 111
 Brazilië 70
 Brugge 51, 61, 64
 Brugse Vrije 67
- Eeklo 7, 14, 25, 27-29, 40, 42, 44, 49, 51, 56, 63, 64, 68, 70, 71, 72, 75-77, 79, 80, 87, 99, 114-117, 128-131, 135, 136, 139, 141, 143, 149, 150, 158
 Evergem 39, 104, 144
- Gent 25, 51, 61, 64, 135
 Gontrode 89
 Grotenberge 93
- Hansbeke 85, 112, 159
- Kaprijke 55, 95
 Knesselare 15, 43, 86
- Landegem 19, 23, 85, 157
 Lembeke 56
 Lotenhulle 32, 105, 108, 113, 127, 160
- Maldegem 26, 67
 Meetjesland 1, 20, 54, 75, 91, 135, 151
 Meigem 19
 Merendree 11, 17, 18, 84, 103, 145, 153
 Middelburg 22, 61
- Nevele 19, 60, 90, 101, 140, 154
 Nevele (Groot-) 33, 34
 Nevele (Land van) 8, 20, 69
- Onkerzele 92
 Oosteeklo 30, 97, 110, 111, 138
 Oostwinkel 11, 62, 137
- Poeke 10, 24, 108
 Poesele 4-6, 146, 147
- Ruiselede 101, 105, 113
- Sleidinge 144
 Sluis 61
- Ursel 3, 107, 134, 161
- Vosselare 19, 155
- Waarschoot 21, 88, 91
 Westvleteren 137
 Wingene 139
- Zomergem 11, 13, 49, 78
 Zonnegem 96

D. FAMILIENAMEN

Zie ook de bronnenpublicaties nrs. 2-24

Met namenlijsten, biografische nota's enz. nrs. 26, 27, 28, 36, 55, 58, 60, 66, 67, 71, 72, 80, 81, 85, 86, 107, 108, 112, 158

- Arnaud 115
- Baert 90
 Beel 139
- Beernaert 104
 Blondia 107
 Blontia 107
 Bockaert 59

- Braeckman 145
 Buysse 109, 111

 Cijpré 114
 Cloutte 110
 Conscience 101
 Coppens 129
 Courtois 146

 Dauwe 128
 De Grave 134
 De Keijser 131
 de Kerchove 41
 de Lalaing 26, 120, 133
 Delarue 108
 De Lille 124
 De Poorter 125
 De Rave 117
 De Schryver 143
 De Wilde 107

 Enault 149
 Esselingt 136

 Gomaer 135

 Haeck 137
 Hooghuys 95
 Huys 108

 Jocqué 99

 Lauwagie 70

 Lovaert 89, 92-96
 Minne 79

 Pynaert 85

 Rots 98

 Sepré 114
 Six 45
 Spitael 115
 Stuyver 138
 Supré 114, 115, 142

 Thienpont 132
 Tornel 127

 Van Acker 57, 144
 van Béthune 140
 Van Caeneghem 59
 van Crombrugge 39
 Van de Kerckhove 118, 119
 Van den Broecke 59
 Vander Cruyssen 101
 van der Stegen de Putte 145
 Van de Velde 156
 Van de Voorde 113
 Van Duyse 4
 Van Gele 6, 146
 van Ghyseghem 130
 Van Haele 137
 Van Hecke 137
 van Hoobrouck ten Hulle 122
 Van Laere 98
 Van Loo 59
 van Maldeghem 120, 121,
 123, 133
 van Nevele 140
 Van Paemel 105
 Van Peene 91
 Van Vynckt 112
 Van Zuid 116
 Verhoustraete 102, 126
 Verplancke 91
 Villain 131

 Willems 65

Kroniek

1. HET GENOOTSCHAP TIJDENS HET WERKJAAR 2000-2001

A. HET 51STE APPELTJE

Traditioneel de tweede zaterdag van februari, 10 februari 2001, vond de voorstelling van het nieuwe *Appeltje* plaats. Bij deze voorstelling in den *Hoogen Pad* in Adegem was nu eens geen extra spreker uitgenodigd, maar toch daagden een 90-tal geïnteresseerden op. In die natte winter, maar net op een vrij mooie dag tussen de regendagen door, wilde iedereen misschien er even tussenuit.

In zijn welkomstwoord pakte voorzitter Hugo Notteboom goed toponymisch uit met de uitleg over de naam Hoogen Pad. Bij uitbreiding had hij het ook over de kerkwegels en een stukje geschiedenis van het centrum van Adegem. Dit inleidend stukje sloot hij af met de gevleugelde woorden: *"'t Is niet dat U dat allemaal echt hoeft te weten, maar het kan soms wel eens interessant zijn"*.

De voorzitter wees ook op het verlies van belangrijke medewerkers in het laatste decennium. Mensen als Achiël De Vos, Luc Stockman, Georges van Vooren, Alfons Ryserhove, Firmin De Clercq e.a. maakten van *Appeltjes van het Meetjesland* één van de meest toonaangevende historische jaarboeken. En opnieuw viel er een medewerker te betreuren, met name Maurice Ryckaert. Maurice zal bekend blijven voor zijn historische werk, zijn talrijke familiegeschiedenissen en ook het uitbeelden met een overvloed aan woorden van het volkse leven, bijvoorbeeld over Ronsele (zie ook het *In memoriam*).

En dan was het tijd voor datgene waarvoor iedereen kwam, de voorstelling van het nieuwe jaarboek. Ook daarover had de voorzitter vooraf nog enkele interessante nieuwtjes te vertellen.

Iedereen uit dit selecte gezelschap weet het: zodra de koude, sombere wintermaanden voorbij zijn en de lente in aan tocht is, wordt het tijd voor een nieuw Appeltje.

Vandaag stellen we, niet zonder enige fierheid, dan ook het eenenvijftigste jaarboek van het Meetjesland voor, het eerste jaarboek van het nieuwe mil-

lennium dat voor de laatste keer in franken moet worden betaald. Voordat Filip Bastiaan het woord neemt, wil ik toch eerst enkele mensen danken.

Eerst en vooral alle bestuursleden die zich, elk naar godsvrucht en vermogen, steeds weer inzetten voor onze vereniging. Dit jaar moet ik toch heel speciaal Peter Laroy bedanken, want hij gaf bij de eindredactie van het jaarboek wel heel veel vermogen dit jaar. Verder dank ik alle auteurs, van wie ik hoop dat ze ook voor volgende jaarboeken interessante artikels zullen leveren. Ook dank ik het personeel van drukkerij Van Hoestenberghes voor de soepele samenwerking, er zijn niet veel drukkerijen meer waar je zomaar kunt binnenlopen.

Van 'Appeltjes' wordt gezegd dat het te moeilijk is, het veel te gespecialiseerd is, niet voor de gewone man geschikt, enz. Ik kan niet anders dan deze beweringen met klem tegenspreken. Voor het lezen van geschiedenis moet men zich inderdaad wel eens wat moeite getroosten, het schrijven ervan vergt echter nog grotere inspanningen. Het is inderdaad zo dat we in ons Genootschap de lat zo hoog mogelijk willen leggen.

In dat verband kan ik U meedelen, niet zonder enige trots overigens, dat Appeltjes van het Meetjesland bij de beste jaarboeken wordt gerekend die in Oost-Vlaanderen, en ook daarbuiten, verschijnen. Dit jaar vertaalt zich dat door een forse verhoging met 25 % van de toegekende subsidie van de Vlaamse Gemeenschap en door de hoge waardering in het bestuur van de Kringen voor Geschiedenis van Oost-Vlaanderen. We maken er in ons jaarboek een erezaak van steeds opnieuw originele bijdragen te leveren en bij te zijn bij de nieuwste historische ontwikkelingen. Als bijvoorbeeld de folklore in historische middens opgewaardeerd wordt, treft U daarvan de weerslag aan in Appeltjes, waarin overigens alle tijdperken en genres worden beoefend. Ook dit jaar. En zelden of nooit zal in ons jaarboek een document worden gepubliceerd dat onbewerkt wordt overgenomen uit een of ander archief. Wie andere jaarboeken leest, zal zien dat wel even anders is. We blijven dus hoog mikken, het is een optie die we nemen, niet alleen voor onszelf, maar meer nog voor U, leden en belangstellenden, die we kwaliteit willen aanbieden.

Voorstelling 51ste jaarboek
door Filip Bastiaan, redactiesecretaris

*Geachte heer Burgemeester,
Dames en heren genodigden,*

Na de extra inspanningen voor het 50ste jaarboek viel het te verwachten dat het huidige exemplaar wat dunner zou uitvallen. Dat is inderdaad zo, maar het werd toch een jaarboek met normale proporties, want toch weer 272 p.

Ik moet bij de aanvang van deze voorstelling wel iets eerlijks bekennen. Ik ben pas gisteravond wat in het nieuwe jaarboek begonnen lezen, om het

dan deze voormiddag wat grondiger door te nemen. Want in tegenstelling tot de vorige 11 jaarboeken kon ik dit jaar de eindredactie niet doen, op enkele kleinigheden na dan. De redactieploeg - die het redactiewerk verdeelde, waarvoor mijn dank - stond er echter op dat ik toch de presentatie verzorgde, een vraag waar ik graag op inga.

De mix in het jaarboek is jullie ondertussen reeds meer dan vertrouwd: een tiental artikels, klein en groot, over verscheidene gemeenten uit het Meetjesland, nu Eeklo, Zomergem, Waarschoot, Aalter, Kaprijke en Ursel, gespreid in de tijd, alhoewel nu toch wel een sterke nadruk ligt op de Nieuwe tijden, over bronnen, volkskunde, politiek, mobiliteit en nog wat andere onderwerpen, en natuurlijk de vaste rubrieken als de Kroniek en het Heemkundig repertorium.

Twaalf auteurs schreven dit jaarboek vol en heel wat namen klinken vertrouwd in de oren, daar het min of meer vaste medewerkers zijn, uit het Meetjesland afkomstig. Maar de uitstraling van ons jaarboek reikt veel verder, zodat we ook bijdragen krijgen aangeboden uit het academische milieu en zelfs van over de landsgrenzen, doorgaans uit Nederland, wat nu ook weer het geval is.

Onze voorzitter, Hugo Notteboom, had het in zijn inleidend woord reeds over Maurice Ryckaert, met wie het boek opent, maar dan wel spijtig genoeg met een *IN MEMORIAM*. Dezelfde man is wel ook nog op een andere manier aanwezig in ons jaarboek, met zijn artikel *HET GOED VAN SCHAUBROEK TE ZOMERGEM*. Hiermee zette hij zijn reeks als het ware voort over grote hoeven in Zomergem, doorgaans te kaderen in de ontginningsgeschiedenis van onze contreien. Doordat Maurice Ryckaert op dit terrein niet aan zijn proefstuk toe was, onderkennen we een zeker stramien in de opbouw van de verschillende artikels over de landbouwwuitbatingen. Hij behandelt achtereenvolgens de naam, de stichting - in het kader van vercijning van woeste gronden - , de beschrijving van de hoeve, het castleken - het buitenverblijf dus van de eigenaars, dat vroeg verdween en aanleiding gaf tot spookverhalen - en natuurlijk ook de pachters en eigenaars.

Heel wat jaren geleden schreef Erik De Smet een klein artikel over een handschrift met recepten - hij eet wel graag lekker, maar naar mijn weten is hij geen keukenpiet - recepten dus, maar dan wel voor het bereiden van kleuren en verfstoffen. Professor Willy Braekman doet dit nu over, maar dan wel een stuk uitgebreider en in hoofdzaak via een tekstuitgave: *TECHNISCHE KNOWHOW VOOR MINIATURISTEN UIT DE PRIORIJ VAN WAARSCHOOT (17DE EEUW)*. Het is en blijft een curieus document.

Erik De Smet zelf heeft het dan over *HET VIJFDE-PENNINGKOHIER VAN EEKLO (1580)*. Wie vertrouwd is met historisch onderzoek - op welke manier dan ook - weet deze bron naar waarde te schatten. Erik verzorgt natuurlijk een overzicht met alle namen, de eigendommen, de verpachte oppervlakten enz., maar dit slechts als een hijlage. Hij heeft - en daarin schuilt de grote verdienste - de bron, met de moderne middelen die ons ter beschikking

staan, grondig bewerkt, zodat we een beeld krijgen van de bedrijfsstructuur: verhouding eigendom/pacht, het aantal bedrijven en de grote bedrijven. Hij schenkt ook aandacht aan het bezit per stand - en komt tot een eigenaardige vaststelling, die we nu niet meedelen - en de gebouwen. Hij kreeg wel af te rekenen met één groot probleem: de onvolledigheid van de bron.

VACCATIEN IN OPDRACHT VAN DE KAPRIJKSE WET (1638-1668) is de titel van de bijdrage van Roger Buyck. Zoals het een goed auteur - en leraar - betaamt, overschat hij zijn lezers niet en legt Roger direct uit dat vaccatien zendingen of opdrachten zijn waarmee griffiers, baljuws, burgemeesters en schepenen werden gelast. Deze hielden dan verband met heel wat aspecten van het dagelijks leven, in relatie met hogere instanties. Daarbij ging Roger Buyck op zoek naar het antwoord op heel wat vragen. Aan wie werd bijvoorbeeld een politieke zending opgedragen? Met wie werden regelmatig contacten onderhouden? Waar naartoe en hoelang duurde zo'n opdracht? U leest de antwoorden op een tiental bladzijden. Als bijlage volgt een overzicht van de wethouders in de besproken periode.

Hugo Notteboom brengt met MANSLAG IN MIDDELBURG op het eerste gezicht een luchtig stukje, alhoewel, doodernstig en waarbij het eerste deel van het woord letterlijk is te nemen. Het voorval, de manslag, deed zich voor in 1711 en het belangrijkste voor het verhaal, reeds op Hollandse bodem, zij het nog onder jurisdictie van Middelburg, kortom een grensgeschil dus. Er komt dan ook een hele discussie op gang, natuurlijk tussen Middelburg en Sluis, maar ook de Raad van Vlaanderen en Brugge en Gent geraken er in betrokken.

Het volgende artikel, ook al van Hugo Notteboom, zou misschien niet mistaan hebben in ons vorig jaarboek, daar het toch ook een stukje een historiografische inslag heeft: CHARLES JOSEPH DE GRAVE EN DE ZOEKTOCHT NAAR ATLANTIS. De titel dekt in feite maar de lading van de laatste vijf bladzijden, maar de twintig voorgaande zijn ofwel deels noodzakelijk voor de context dan wel zeer interessant. Het artikel voert ons naar de 18de en begin 19de eeuw, naar Ursel en Aalter waar de familie De Grave een zeer belangrijke rol speelt, als griffiers en baljuws, en bijgevolg ook zeer welstellend. Charles Joseph De Grave, een zoon van de invloedrijke en merkwaardige griffier Jan, was een heel bijzonder en apart man. Hij verliet de bakermat Ursel en werd een zeer bekwaam jurist, speelt een rol in de Brabantse omwenteling, wordt in bepaalde kringen zeker niet gespaard, speelt opnieuw een rol na de Franse inlijving, maar is vooral ook geïnteresseerd in mythologie, archeologie, toponymie, filologie en andere wetenschappen eindigend op -ie en -gie. Zijn taalkennis - of spreken we beter van taalfantastie? - is op zijn minst werkwaardig te noemen. En vandaar dan zijn idee dat Atlantis bij ons was te zoeken. Maar meer verklap ik niet.

De Nederlanders Rudolf Klomp en Dirk Eveleens Maarse brengen ons een synthese in DE BUURTWEGEN ROND EEKLO. Een synthese, met trouwens heel wat nieuwe informatie, wat nog niet wil zeggen dat nu alles over dit onder-

werp gezegd en geschreven is. Een synthese ook omdat het artikel handelt over zowat alle lijnen in het Meetjesland die op de één of andere manier in relatie stonden met een grensoverschrijdende buurtspoorweglijn, met Watervliet als het ware als knooppunt. De bijdrage belicht natuurlijk het ontstaan, in 1891, de uitbreiding tot Aalter (en dus ook verder), de latere modernisering, maar ook het verval na de Tweede Wereldoorlog. De auteurs besteden ook heel wat aandacht aan het rollend materieel.

Pierlala spreekt in Ursel en omgeving al lang tot de verbeelding van velen, zo ook van Jozef Vandeveire en vooral diens vader Gerard, die samen dit volkskundig onderwerp behandelen in *PIERLALA EN COLPAERT IN URSEL*. Over de oorsprong van de figuur Pierlala en het ontstaan van de kermis is tot nu zeer weinig bekend. En dat zal blijkbaar nog een tijd zo blijven – dat maakt pas historisch onderzoek interessant. Pierlala en zijn kermis verhuisden wel eens van locatie, het feest verwaterde zelfs en dreigde misschien te verdwijnen na de Tweede Wereldoorlog, maar een nieuw comité, een andere datum en nog één en ander deden het feest herrijzen, zodat nog jaarlijks een stoet uitgaat en dat de Pierlalalieder en nog duchtig worden gezongen.

Colpaert is niet iemand uit het comité dat de Pierlalafeesten redde, maar is een folkloristisch element met een eigen leven, misschien een Berkense versie van Pierlala, naar de wijk Berken. Er bestond eveneens een beeld, een feest vanuit een herberg, maar dit alles verdween in 1988.

UN BON MOUVEMENT EN BRENG DE ZAAK IN 'T KLARE. Deze uitspraak typeert de figuur die wij nader willen belichten, schrijft Auteur Peter Laroy, die zijn artikel als ondertitel meegaf: *BIOGRAFISCHE BESCHOUWINGEN BIJ EMIEL THIENPONT (1892-1970)*. Deze man speelde in Aalter en vooral in Aalter-Brug een vooraanstaande rol. Hij kwam er vrij toevallig, alhoewel familiebanden dat niet echt zijn, terecht en hield enkele familietradities in ere: politiek en handel. Zijn huwelijk met een dochter Bockaert, een concurrerende zaak, kon beide zaken een extra duwtje geven. In het toenmalige Aalter was Thienpont, en ook de familie Bockaert, een politiek buitenbeentje: sociaal geëngageerd en vlaamsgezind. Thienpont kwam in de Aalterse gemeenteraad en ook in de provincieraad, waar hij telkens werd opgemerkt, maar na de Tweede Wereldoorlog op een zijspoor werd gezet.

Zijn rol voor Aalter-Brug heeft vooral betrekking op de bouw van de kerk en de oprichting van een eigen parochie, een strijd van ongeveer 15 jaar, met de uiteindelijke erkenning in 1950.

Wilfried Steeghers zet vrij traditioneel *GENTSE POORTERS UIT LANDEGEM EN POEKE (1542-1796)* op een rijtje om de artikelenreeks af te sluiten.

Hugo Notteboom zorgt nog voor een toemaatje over *HET DEPARTEMENTAAL ARCHIEF TE RIJSEL*, een onderwerp dat de trouwe leden bekend in de oren moet klinken naar aanleiding van de voordracht van Kristof Papin en het bezoek aan deze archiefinstelling.

Volgen nog de twee vaste rubrieken, te beginnen met het *HEEMKUNDIG REPERTORIUM 2000* van mezelf en de *KRONIEK*. Daarin gaat natuurlijk heel wat

aandacht naar de voorstelling van het 50ste jaarboek vorig jaar, met o.a. alle teksten van de toespraken, ook van prof. Jan Art over Zin en invloed van lokale geschiedschrijving. Als vaste items erin vinden we ook een verslag over de zomeruitstap naar Ursel en enkele boekbesprekingen

Huldiging Oskar Lippens

Na de voorstelling werd opnieuw aangeknoopt met een vrij oude traditie, namelijk de huldiging van een Meetjeslandse heemkundige. Deze eer viel ditmaal te beurt aan de gewezen penningmeester van het *Heemkundig Genootschap* Oskar Lippens. Voorzitter Hugo Notteboom deed dit als volgt.

Dames en heren,

Mij rest nog een aangename taak. Straks zult U kunnen lezen dat de oude vertrouwde naam van onze penningmeester Oscar Lippens vervangen is door die van Eric De Smet. Inderdaad, na verschillende tientallen jaren als een goede huisvader gewaakt te hebben over onze meestal povere financiële middelen, heeft Oscar zijn taak doorgegeven aan Eric. Niet omdat hij ervan afwou, wel integendeel. Het is zelfs met een beetje pijn in het hart dat hij de fakkel moest doorgeven want hij voelt zich nog fit genoeg om door te gaan, maar een vervelende oogkwaal belette hem dat.

*Een duidelijk gelukkige penningmeester met zijn al even tevreden echtgenote.
Foto H. Notteboom*

Oscar kwam in 1958 bij het bestuur, dat is 43 jaar geleden, en hij werd in 1964 schatbewaarder, en dat is 37 jaar geleden. Hij is ook het enige overblijvende bestuurslid van wat ik de stichtergroep zou willen noemen. Naar aanleiding van zijn 65ste verjaardag werd Oscar op 8 februari 1986 op passende wijze in de bloemetjes gezet.

Veel heeft Oscar niet gepubliceerd, maar toch is hij met hart en ziel verknocht aan het Meetjesland en legt hij een meer dan gewone belangstelling aan de dag voor de geschiedenis ervan. Zijn belangstelling voor archeologie is daar maar één aspect van.

Misschien wel even belangrijk als de geschiedenis, zonet belangrijker, is voor Oscar de kunst, want hij is – en ik overdrijf niet – een kunstenaar. Dit vertaalt zich niet alleen in een rijke collectie van schilderijen, maar ook in het zelf beoefenen van de schilderkunst. Tot op de dag van vandaag bezoekt hij regelmatig de Eeklose academie, en zijn werken mogen gezien worden.

Hij volgt nu ook nog een computercursus, want hij wil mee met de tijd. Oscar is een actieve man, die ondanks zijn leeftijd, jong en optimistisch is gebleven.

Voor zijn jarenlang spaarzaam beheer van de financiële middelen van ons Genootschap, ontvangt Oscar een mooi cadeau uit handen van ons bestuurslid Peter Laroy.

Foto H. Notteboom

Hij vertrouwde mij eens toe dat hij gelukkig en tevreden is en een schoon leven heeft gehad. Dat hoort men niet veel mensen zeggen. In zijn beroep als ontvanger van de belastingen leerde hij de mensen kennen en hield hij er een warme mildheid aan over die men maar zelden bij iemand vindt.

Oscar bezit ook de gave van het vertellen, het is een waar genoegen naar hem te luisteren, hij kan zonder enige moeite een hele bestuursvergadering aan elkaar vertellen en als je hem opbelt en toevallig een of ander historisch onderwerp bespreekt, kan je er verzekerd van zijn dat het een lange telefoon wordt.

Persoonlijk hoor ik Oscar graag bezig over de oorlog; hij heeft er een encyclopedische kennis over en weet nog heel precies hoe het er in die beroerde tijd aan toeging, hoe er werd bestuurd en hoe de mensen probeerden te overleven, waarom en hoe sommigen collaboreerden en waarom anderen in het verzet gingen. Ook over de deplorabele maanden na de bevrijding, met de excessen van de repressie, kan hij een en ander meedelen. Ik heb het hem al eens gezegd: hij zou zijn kostbare herinneringen op papier moeten zetten of gewoon inspreken op een dictafoon. Zijn oorlogsherinneringen betekenen een interessant stukje orale geschiedenis over de Tweede Wereldoorlog en zouden de basis kunnen zijn voor een interessante bijdrage in ons jaarboek. We gaan er Oscar toch nog eens over aanspreken.

Natuurlijk verlaat Oscar het bestuur niet, integendeel. Met instemming van alle bestuursleden hebben we besloten hem als eerste in de geschiedenis van ons Genootschap erebestuurslidmaatschap toe te kennen. En om hem te bedanken voor zijn bewezen diensten, bieden we hem deze kleine, hopelijk smakelijke attentie aan. Oscar, bedankt voor alles.

En dat Oscar een gelukkig en tevreden man is, dankt hij grotendeels aan zijn charmante en lieve echtgenote Anny. "Ik ben content zo'n goede vrouw te hebben die zo goed is voor mij", zei Oscar, en ook dat is vandaag de dag niet meer zo vanzelfsprekend. Het is dan maar normaal dat we haar eventjes in de bloemen zetten en we wensen Oscar en Anny dat ze samen nog vele gelukkige jaren mogen meemaken.

Geschiedenis van Maldegem

Een gemeentebestuur dat zo vriendelijk is het Heemkundig Genootschap te ontvangen, loopt ook telkens het risico een bijkomende vraag te krijgen. En dit was deze keer niet anders. Nogmaals voorzitter Hugo Notteboom.

Dames en Heren,

Dat de heemkunde en geschiedenis in het Meetjesland zo'n hoge vlucht kennen hebben we grotendeels te danken aan de belangstelling van de gemeentebesturen zonder wiens morele en financiële steun veel projecten

en uitgaven niet mogelijk zijn. Op dat gebied speelt het gemeentebestuur van Maldegem een voortrekkersrol. Maldegem bezit een rijk archief dat op deskundige manier wordt beheerd en tweemaal per week openstaat voor bezoekers, er is een historische kring werkzaam die jaarlijks met een prachtige uitgave voor de dag komt, er is veel belangstelling voor het historisch erfgoed en voor het behoud ervan. Wie alle boeken, die de laatste twee decennia over Maldegem zijn verschenen bezit, kan trots zijn op een serieuze collectie. Dit alles is mogelijk geweest dank zij de medewerking van de Maldegemse magistraat.

We zijn dan ook verheugd hier vandaag burgemeestervolksvertegenwoordiger Johan De Roo, vanzelfsprekend lid van ons Genootschap, in ons midden te hebben. We weten dat hij, zoals het een goede burgervader past, erg veel belang stelt in de geschiedenis van zijn mooie, rijke gemeente en dat we steeds bij hem kunnen aankloppen als het op een historisch initiatief gaat. Een bewijs daarvan is dat we steeds op het schepencollege beroep kunnen doen als Appeltjes iets in de gemeente organiseert, zoals vandaag het geval is. Toch hebben we nog een wens. In het Meetjesland verschenen de laatste jaren de geschiedenissen van Ertvelde, Aalter, Bellem, Poeke, Eeklo, Waarschoot en Evergem. In Kaprijke wroet Roger Buyck in zijn eentje aan de geschiedenis van zijn dorp, in Sleidinge en Lovendegem zijn werkgroepen volop bezig om binnen afzienbare tijd ook van die dorpen een volledige geschiedenis te publiceren. Het zou jammer zijn mocht Maldegem, dat toch een bijzonder rijk verleden heeft, een witte vlek zou blijven op de historische kaart van het Meetjesland. Misschien kan het gemeentebestuur, zoals overal elders is gebeurd, in samenwerking met het Ambacht Maldegem, een initiatief nemen in die zin. Het zou inderdaad een mooie realisatie zijn dat Maldegem, Adegem en ook Middelburg binnen afzienbare tijd konden beschikken over hun volledige geschiedenis.

*Mijnheer de burgemeester,
Ik dank U nogmaals voor de gulle ontvangst hier in Den Hogen Pad en ik verleen U graag het woord.*

Burgemeester De Roo dankte iedereen voor de komst naar Adegem en had met genoegen de voorstelling gevolgd, in het bijzonder de aandacht voor vroegere medewerkers. Hij had het in het slotwoord ook nog over het gebruik van het cultureel centrum den Hoogen Pad. De meeste aandacht ging uit naar zijn antwoord op de vraag naar logistieke steun voor de geschiedenis van Maldegem. En jawel, de toezegging kwam. Er was vroeger zelfs financiële steun toegezegd. Mogelijks behoort dit nog tot de mogelijkheden.

En dan was er tijd voor meer dan één fris jenevertje. En gezien de vrij korte voorstelling, werd er heel wat nagebabbeld...

B. VOORDRACHTEN EN ACTIVITEITEN

Uitstap naar Rijsel op 29 september 2001

De gepaste stemming zat er al vlug in toen we in de morgen van 29 september 2001 met een volle bus richting Rijsel kozen. Genealogen, heemkundigen, ervaren geschiedkundigen en ook enkele gewone belangstellenden hadden zich aangeboden voor het geleid bezoek aan de *Archives départementales du Nord à Lille*. Enkele maanden tevoren hadden sommigen onder hen zich reeds een beeld kunnen vormen wat hen te wachten stond in dit rijkgevolle archiefdepot, een van de belangrijkste in Frankrijk. Kristof Papin had immers op 25 september 2000 in Adegem voor een aandachtig gehoor reeds uitvoerig uiteengezet wat er in Rijsel voor het Meetjesland van belang was. Bij aankomst werd de groep in tweeën gesplitst voor een geleid bezoek. De twee gidsen kweten zich zeer behoorlijk van hun taak en kregen op hun tocht doorheen allerlei archiefkamers heel wat vragen te beantwoorden. Wij werden zelfs tot bij de eindeloze rekken geleid waar de kostbare archiefstukken waren opgestapeld. Het depot van Rijsel staat immers in voor het ordenen en bewaren van de archieven van om en bij de 300 gemeenten. Om dit accuraat te doen is er alvast te weinig personeel. De vrij grote, maar overvolle leeszaal, maakte duidelijk dat men hier tijdig moet aankomen om een plaatsje te bemachtigen. Tegen het einde van de voormiddag kregen we het neusje van de zalm: de archivaris liet ons, niet zonder fierheid, kennis maken met een keuze uit de pronkstukken van het Rijsels archief: de fundatieakte van het *Hospice Comtesse* uit 1236 dat nog steeds te bezoeken is, cartularia uit de XIe-XIIIe eeuw, zeer mooie gildenzegels uit Brugge uit de XVe eeuw, de brief van Jeanne d'Arc aan Filips de Goede, hertog van Bourgondië (1429), fraaie kaarten en plans, zegels van Vlaamse graven, enz. Walter Notteboom was opgedragen de archivaris en zijn medewerkers te bedanken. Een fles Maldegemse Bezembinder en een Maldegem La Loyale werden in dank aanvaard.

Kristof Papin liet de groep uitwaaiëren naar diverse restaurantjes naar ieders smaak, waar lekker gegeten en verbroederd werd. Rond 15 u. werd verzameld aan boekhandel Furet du Nord, onder paraplu's. De voorziene wandeling door het oude centrum werd dan maar wat ingekort en we verkozen de gezellige warmte van de bus. De poging om zich met de bus door al te nauwe straatjes te wagen werd al vlug opgegeven, maar we toerden toch nog een uurtje rond over brede boulevards en pleinen om een idee te krijgen van al het moois en monumentaals dat Rijsel te bieden heeft. Iedereen was het erover eens: het was een geslaagde en leerrijke uitstap.

WN

Historische verkenningen in de cartografie (18de - 20ste eeuw)

Op vrijdag 16 november 2001 hield prof. dr. Philippe De Maeyer van de Gentse Universiteit in zaal De Kesel in Adegem een interessante lezing over het ontstaan en de geschiedenis van de cartografie. Cartografie is de

wetenschap die zich bezig houdt met de conceptie, de productie, de verspreiding en studie van kaarten en is als zodanig een vaak gebruikte hulpwetenschap voor lokaalhistorici, heemkundigen en genealogen.

De ruim 60 aanwezigen genoten niet alleen van de uiteenzetting van mijnheer De Maeyer, maar ook van zijn vertelkunst. Hoewel het bijwijlen vrij technisch was (mercatorprojectie, equivalente projectie, lineaire grafische schaal, combinatietabellen, ...) werd het toch een bevattelijke uiteenzetting, mede dankzij de haarscherpe videoprojectie van de vele kaarten, waaronder ettelijke voorbeelden uit het Meetjesland.

Er werd kort ingegaan op de verschillende soorten kaarten (topografische, thematische, geologische en portolanen of zeekaarten) en het gebruik van de schaal. De duizenden en nog eens duizenden bestaande detailkaarten van onze streek werden terzijde geschoven, er werd uitsluitend gehandeld over landdekkende kaarten waarbij het werk van beroemde cartografen als Deventer, Anthonisz, Mercator, Blaeu en andere onder de loep werd genomen. Van bijzonder belang voor de moderne cartografie was de voltooiing in 1744 van de triangulatie van Frankrijk door C.F. Cassini de Thury, over "*l'extraordinaire aventure de la carte de France, la carte de Cassini*" is het laatste woord nog niet geschreven (te vinden op internet). In ons land werkte Ferraris op dezelfde basis verder en in de loop van de 19de eeuw waren vele Europese landen volledig topografisch gekarteerd. Bekende namen bij ons zijn Philippe Vandermaelen met zijn *Etablissement Géographique de Bruxelles* en de *Atlas Cadastral Parcellaire de la Belgique* die de Brugse drukker-uitgever P.-C. Popp van nagenoeg de helft van de Belgische gemeenten uitgaf. Van bijzonder belang voor België is en blijft uiteraard het *Nationaal Geografisch Instituut*, maar ook in het buitenland worden interessante collecties over België bewaard, in Vincennes bijvoorbeeld in de *Service historique de l'armée de terre*, het archief van het Franse leger.

Natuurlijk werden ook de modernste technieken als luchtfotografie en satellietwaarnemingen besproken en gedemonstreerd. En dat men bezig is Vlaanderen in kaart te brengen op schaal één duizendste, waarbij rioolputjes, deksels, verlichtingspalen en ander straatmeubilair worden afgebeeld. De tijd dat de *landt-meeter*, *arpenteur* of *géomètre* het land afliep met zijn triquetrum, de Jacobsstaf, het meetkundig vierkant en kwadrant, het astrolabium en het winkelkruis met vizieren lijkt voorhistorisch, alhoewel deze toestellen nog maar een paar eeuwen geleden als bijzonder innovatief werden ervaren.

HN

C. DE ZOMERUITSTAP BEZOEK AAN WATERVLIJT

Op zondag 26 augustus 2001, een zeer warme namiddag, bracht het *Heemkundig Genootschap* een bezoek aan *Schoon Watervlit uit 't hooge*

Noorden. Meer dan zestig leden en sympathisanten werden verwelkomd door burgemeester Jozef van Brakel die ons een prettige namiddag toewenste en iedereen een fris drankje aanbood.

Onze eerste gids, Jozef De Paepe, leidde ons dan door zijn mooie en rustige gemeente. Eerst reed de autokaravaan naar de Heerst, het punt waar Sint-Jan-in-Eremo, Kaprijke, Bassevelde en Watervliet samenkomen en waar de Vrouwen weg naar het centrum van Watervliet loopt. Hier zou de vierschaar hebben gestaan van Oud-Watervliet. Via de Heistraat reden we verschillende oude polders voorbij: Cocquitpolder (1412), Fossierpolder (1414) en de Hellepolder (1415). Net over de brug van het Leopoldkanaal werd uitleg gegeven over de Stenen Schuur, *uuthof* van het klooster van de Willemiëten waar de legende van Beatrijs wel eens zou kunnen ontstaan zijn. Langs het Muizenhol en de Maagd van Gent bereikten we de Vrijendijk, op de grens met Nederland. Onze gids legde uit wat een *wiel* was en legde uit waarom het Prinsenhof midden de polder ligt. Aan het Mollenkot en de Wolfskreek vertelde Jozef het mooie verhaal waarom de vrouwen in Watervliet tot enkele decennia geleden in het midden van de kerk zaten, omringd door de mannen. Dat kwam omdat de kerk eeuwen geleden werd belegerd door vijandelijke

De meer dan zestig deelnemers op de pui van het stadhuis van Watervliet.

troepen, de bevolking verschanste zich in de kerk, de mannen namen plaats tegen de muren en de ramen, vrouwen en kinderen bleven veilig in het midden en na de belegering bleef dit zo.

In het centrum, op het Stee, bleven we stilstaan aan de kiosk, de waterpomp en de unieke boterbank. Ook werd getoond waar eens de haven van Watervliet lag. De hele groep betrad dan het *Stoffelt*, een achterleen van de heerlijkheid Watervliet, waar van dichtbij de mooie gerestaureerde woning en de heerlijke tuin konden bewonderen. Op het kerkhof bevinden zich veel oude en mooie grafmonumenten. Het meest merkwaardige is toch dat van *paster Cies*: de brave parochieherder had geen geld voor een zerk, er werd er dan maar een gerecycleerd van een zending of missie.

Aan de kerk werden we opgewacht door Daniël Haerens, onze tweede gids. Dat de *kathedraal van het noorden* haar naam niet heeft gestolen, daar kon iedereen zich de visu van overtuigen. Daniël die de kerk kent als zijn broekzak, bleef natuurlijk extra stilstaan bij het beroemde schilderij, de *Nood Gods*. Ook na het bezoek van ons Genootschap en ondanks enkele pertinente vragen en terechtwijzingen, bleven de raadsels onopgelost. Dan werd nog wat uitleg gegeven bij de andere kunst-

Onze gids Jozef De Paepe in actie op het Stee.

schatten (hoogzaal, biechtstoelen, communiebank) en diste Daniël nog wat anekdotes op. Hij zou ongetwijfeld een hele dag hebben kunnen vertellen over zijn prachtige kerk.

Ruim veertig deelnemers bleven in Watervliet *by night* nog nagenieten van een lekker avondmaal in *Het Pannenkoekenhuis*. We waren nog maar pas gezeten, of daar begon het te donderen en te bliksemen, gevolgd door een fikse regenbui, zeer welkom na de lange droogte.

Het geslaagde bezoek aan Watervliet is er gekomen dankzij de belangloze inzet van vele mensen: het gemeentebestuur van Sint-Laureins dat ons een receptie aanbood, Roger Buyck die de teksten van de brochure intikte, Walter die foto's trok en voor de lay-out zorgde. Onze grootste en meest welgemeende dank gaat echter naar onze gidsen Jozef De Paepe en Daniël Haerens die ons op een voortreffelijke manier doorheen hun inderdaad zeer schone Watervliet loodsten.

HN

Van deze tocht verscheen een brochure *Schoone Watervliet in 't hooge Noorden*, 48 pagina's, met een historisch overzicht van Watervliet en met vele, ongepubliceerde foto's uit de collectie van het Heemkundig Genootschap. De brochure is te verkrijgen bij een van de bestuursleden of bij Hugo Notteboom tegen de prijs van 250 frank of € 6,1.

2. BOEKENNIEUWS

Pieter Jan VERSTRAETE, *De familie De Lille en de Vlaamse Beweging*. Kortrijk, 2001, 134p.

Pieter Jan Verstraete publiceerde in het voorbije decennium een aantal interessante werken over de Vlaamse Beweging in de jaren 1920-1950. De biografieën over Odiel Spruytte (1990) en over Reimond Tollenaere (1996) bijvoorbeeld zijn bijzonder goed gedocumenteerd en brachten vaak nieuwe feiten of inzichten aan. In de marge van deze *grote* werken publiceerde Verstraete ook een aantal werken over 'mindere goden' of over deelaspecten. We denken dan aan het oorlogsdagboek over Hendrik Jozef Demoen (1993), over de Oostfrontroman (1994) of nog over de oorlogsjaren van Jeroom Leuridan (2000). In het voorjaar van 2001 verscheen in die zin ook een boek over de Maldegemse familie De Lille.

In zijn inleiding stelt Verstraete dat de Maldegemse familie - behalve de interesse van de Maldegemse heemkundigen - tot op heden niet kon rekenen op een ruime historische belangstelling. Dit gegeven is juist in die zin dat nooit een coherent wetenschappelijk geschreven biografie het licht heeft gezien. Het hier besproken boek is dit evenmin, wat de auteur

in zijn inleiding ook stelt. Zijn bedoeling is om de familie bekender te maken in brede kring en vooral door middel van een aantal afzonderlijke portretten de rol van de De Lilles te schetsen in de Vlaamse Beweging.

Verstraete heeft door de jaren heen heel wat archiefmateriaal gezien en documenten verzameld en probeert zijn onderwerp ook steeds tot leven te brengen door middel van getuigen of onderzoek in privé-archieven. Dit leidt tot een bijzonder aparte schrijfstijl. In dit boek krijgt de lezer op een losse en vlotte manier een levensschets van Victor, Jozef, Eugeen, Leo en Gabriël De Lille. Dankzij citaten uit de (satirische) pers, de anekdotische stijl en het aantrekkelijke fotomateriaal gaat de lezer vrij vlug door het boekje heen. Maar na lectuur overheerst toch een vrij onvoldane indruk. Veel nieuws brengt Verstraete ons met deze publicatie niet bij. Het werk van Hugo Notteboom (in de jaarboeken van het Ambacht Maldegem) en van Bruno De Wever (in de zes kolommen die in de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* aan de familie worden besteed) wordt hier niet aanzienlijk verbeterd.

Wat betreft de wetenschappelijke geschiedschrijving van de Vlaamse Beweging moet o.i. nog eens grondig onderzocht worden welke rol de De Lilles speelden in het politieke spectrum van de jaren '30. Verstraete geeft zelf in de inleiding aan dat de familie De Lille *politieke verruimers avant la lettre* waren, maar gaat daar verder slechts iets te vrijblijvend op in.

Ook de lokaalhistoricus blijft nog wat op zijn honger zitten. Verstraete signaleert de sympathie van de plattelandsbevolking voor de familie, geeft voorbeelden van de manier van werken (de *Vredesboot* en de *Vredespreekstoel*) maar peilt niet naar de diepere oorzaken. Wellicht is deze invalshoek nog wel eens een *Appeltje* waard in ons jaarboek. Wat dan weer specifiek Maldegem betreft krijgen we in dit boek wel een aantal interessante voorzetten, bv. de sprekende foto's van Jozef De Lille in Duits gezelschap. Maar ook hier zal het wachten worden op het verschijnen van de in voorbereiding zijnde monografie van Hugo Notteboom om meer te weten wat zich in die jaren in *Klein Berlijn* precies heeft afgespeeld en welke de rol van de familie De Lille in dit proces was. Kortom, Verstraete heeft met *De familie De Lille en de Vlaamse Beweging* een vrij pretentieloos boek afgeleverd, leuk geïllustreerd, vlot geschreven maar eerder een synthese van wat men reeds wist.

P.L.

Ledenlijst

STEUNENDE LEDEN 2001
(vanaf 1.000fr)

Audoor-Turkelboom Maria – Gent
 Bauwens A.R. – Aardenburg
 (Nederland)
 E.H. Boussen Achiël – Eeklo
 Bral Leo – Assebroek
 Broeders van Liefde – Aalter
 Carton Herwig – Aalter
 Claeys Marijn – Lovendegem
 Criel Paul – Kaprijke
 De Beir Patrick – Gent
 De Boever Antoine – Eeklo
 De Meyere Carlos – Brugge
 De Rycke-Cocquyt Johan –
 Evergem
 De Schepper André – Evergem
 De Seranno Rene – Evergem
 De Spiegelaere Antoon – Evergem
 De Veusser Daniël – Zomergem
 E.H. De Wulf Pierre – Aalter
 Dobbelaere André – Lovendegem
 E.P. Goegebeur L. – Gent
 Gusse-Roels Johan – Knesselare
 Haek Marcel – Eeklo
 Heemk. Kring Ambacht Maldegem
 Maldegem
 Hermie Gilbert – Eeklo
 Lamot-Stockman C. – Niel
 Laroy Eric – Lovendegem
 Loontjens Alfons – Izegem
 Meiresonne-Delcourt A. –
 Evergem (Sleidinge)
 Roegiers Jan – Leuven
 Roelandts Romaan –
 Knesselare (Ursel)
 Stadsarchief Eeklo – Eeklo
 Strybol Jozef - Knokke
 Strymes-De Neve R. –
 Sint-Laureins
 Van Damme François – Eeklo
 Van Damme Lionel – Adegem
 Van de Voorde Emmanuel –
 Sint-Laureins

Van Gils Adriaan – Kaprijke
 Van Hoegaarden Jean – Eeklo
 Van Hulle Erk – Knesselare
 Van Mossevelde Alfons – Eeklo
 Van Passel Jacques – Aalter
 E.H. Vereecke René – Maldegem
 Verhaegen-Stockman L. – De Pinte
 Verleyen Philippe – Aalter
 Vertenten Amedee – Eeklo
 E.H. Vrielynck Jan – Deurle
 Wijffels C.G. – Delft (Nederland)

HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP VAN HET MEETJESLAND

Gesticht in 1946 door dr. Elisabeth DHANENS, erevoorzitster (voorzitster 1951 - 1968), wijlen apotheker Prudent RYCKAERT (ondervoorzitter 1946-1968) en wijlen dr. Edmond TIELEMAN (voorzitter 1946-1951). Wijlen Achiël DE VOS fungeerde van 1948 tot 1977 als secretaris en was voorzitter van 1968 tot 1989. Wijlen Luc Stockman was voorzitter van 1989 tot 1999.

HET BESTUUR

Voorzitter

Hugo NOTTEBOOM, Prins Boudewijnlaan 9B - 9991 Adegem -
Tel. 050-71 29 12

Ondervoorzitter-redactiesecretaris

Filip BASTIAEN, Oostmolenstraat 216 - 9880 Aalter -
Tel. 09-375 08 38 - e-mail: filip.bastiaen@aalter.be

Secretaris

Dirk DE REUCK, Bellemdorpweg 54 - 9881 Bellem -
Tel. 09-374 36 76

Penningmeester-bibliothecaris

Erik DE SMET, Euromarktstraat 9 - 9900 Eeklo -
Tel. 09-377 43 24 - e-mail: e.desmet@compaqnet.be

Leden

Roger BUYCK, Plein 66 - 9970 Kaprijke - Tel. 09-373 90 93
Peter LAROY, Brouwerijstraat 84 - 9880 Aalter - Tel. 09-375 14 86
Walter NOTTEBOOM, Noordstraat 196 - 9990 Maldegem -
Tel. 050-71 30 25
Wilfried STEEGHERS, Vurstjen 21 - 9940 Evergem

Ere-bestuurslid

Oskar LIPPENS, Gentstraat 13 - 9971 Lembeke - Tel. 09-377 28 54

BIJ ADRESVERANDERING

Gelieve dit tijdig door te geven aan de penningmeester. U bent dan zeker nog het jaarboek te ontvangen en het bespaart ons heel wat kosten. Gezien de wet op de bescherming van de persoonlijke levenssfeer kunnen we moeilijk uw nieuw adres achterhalen.

APPELTJES VAN HET MEETJESLAND

Jaarboek, sedert 1949 uitgegeven door het *Heemkundig Genootschap van het Meetjesland*.

Redactieraad/Recensiedienst

Redactiesecretaris: Filip BASTIAEN
Oostmolenstraat 216 - 9880 Aalter

Leden: Hugo Notteboom, Peter Laroy en Roger Buyck

Alle artikels dienen uiterlijk 31 oktober in het bezit te zijn van de redactiesecretaris, bij wie ook de auteursrichtlijnen te bekomen zijn.
Boeken ter bespreking aangeboden, worden op hetzelfde adres verwacht en worden nadien in de bibliotheek van het *Genootschap* ondergebracht.

Ruildienst

Erik DE SMET, Euromarktstraat 9 - 9900 Eeklo - Tel. 09 377 43 24
Bestellingen van vorige jaarboeken gebeuren op hetzelfde adres.

Nog beschikbare jaargangen

Nr.	Jaar	Nr.	Jaar	37	1986
2	1950	25	1974	38	1987
13	1962	26	1975*	41	1990
17	1966*	27	1976	42	1991
18	1967*	28	1977	43	1992*
19	1968	29	1978	44	1993
20	1969	30	1979*	45	1994
21	1970*	31	1980	46	1995
22	1971	32	1981	47	1996
23	1972	35	1984	1997	
24	1973*	36	1985	1998	

* slechts enkele exemplaren

Lidmaatschap

Het lidmaatschap kost € 17 (+ eventueel € 3,25 voor het verzenden van het jaarboek; + € 5 voor het buitenland). Oudere jaarboeken zijn aan € 15 te bekomen.

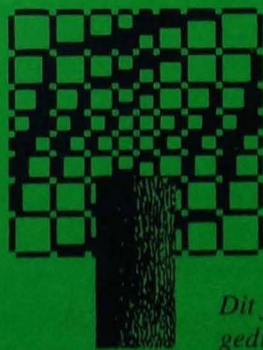
Werkwijze:

- bestellen op hogervermeld ruilladres;
- of door storting op bankrekening 979-9544310-97 van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland, p/a Euromarktstraat 9, 9900 Eeklo met vermelding "nieuw lid" of de gewenste jaarboeken.

Inhoudstafel

Hugo Notteboom	In Memoriam Mgr. Leo-Karel De Kesel	5
Roger Buyck	Kaprijkse begijnen in het St-Elisabethbegijnhof te Gent (17de-18de eeuw)	15
Hugo Notteboom	Stichting, bloei en verval van het Maldegemse Hospitaal	55
Wilfried Steeghers	Gentse poorters uit Zelzate (1542-1796)	119
Peter Laroy	Wat staat er op de plank ? Een boekhistorische kijk op Edouard Van Damme-Bernier en Edouard Neelemans	121
Arnold Strobbe	Het gezin Van Pamel: een verhaal uit de Kontenhoek ?	141
Paul Van de Woestijne	Pius Ryffranck, journalist en filosoof	157
Pius Ryffranck	Korte bijdragen tot de geschiedenis van Eecklo onder het Duitsch beheer (october 1914 - october 1918)	211
Filip Bastiaen	Lenen of geld drukken? Noodgeld in het Meetjesland, 1914-1918	333
Erik De Smet	Het vijfde kenningkohier van Eeklo (1580) - Corrigenda	369
Filip Bastiaen	Heemkundig repertorium 2001	373
	Kroniek	397

Verantwoordelijke uitgever :
Filip Bastiaen, Oostmolenstraat 216, 9880 Aalter

*Dit jaarboek werd uitgegeven door het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland en
gedrukt bij VAN HOESTENBERGHE n.v., Boud. Lippensstraat 11, 9990 Maldegem.*